

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Katedra sociologie
Sociologie**

Disertační práce

PhDr. Jan Drahoňovský

***VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY Z HLEDISKA
ODSOUZENÝCH MUŽŮ***

**Execution of imprisonment from the point of view
of convicted men**

Školitelka: Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D.

2023

Děkuji tímto své školitelce Mgr. Zuzaně Podané, Ph.D. za mnohé cenné rady a připomínky a především za trpělivost během psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem *Výkon trestu odnětí svobody z hlediska odsouzených mužů* napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. září 2023

PhDr. Jan Drahoňovský

Jan Drahoňovský

Poznámka autora: Tímto se omlouvám za grafickou a typografickou podobu tohoto souboru. Není totožná s tištěnou verzí! S ohledem na požadavek fakulty na vkládání pouze souborů pdf/A (1a nebo 2u) se mi nepodařilo (a to ani s Acrobat Pro) převést pdf do stavu, kterou by systém akceptoval. Tato verze je tedy jistým kompromisem. V případě zájmu Vám milerád zašlu verzi práce (ve standardním pdf), která je v grafické podobě zamýšlené autorem: jan.drahonovsky@yahoo.com

Abstrakt

Tématem této práce je výkon trestu odnětí svobody odsouzenými muži ve standardních věznicích v České republice. Cílem je vytvořit teoretický model sociální zásoby vědění odsouzených, jenž jim slouží k jejich každodennímu uspořádávání zkušeností a k orientaci během jejich výkonu trestu. K tomu byl proveden kvalitativní terénní výzkum v jedné typické věznici s ostrahou. Data byla sebrána formou dvanácti nestrukturovaných interview a následně analyzována metodikou reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022). Na základě výsledků analýzy byl sestaven teoretický model sestávající ze šesti vzájemně propojených témat, která tvoří soubor sociálního vědění odsouzených. Výsledky byly diskutovány ve vztahu k dosavadnímu poznání, použité metodologii, validitě a možným aplikacím do penitenciární praxe.

Klíčová slova

Penitenciární sociologie, výkon trestu odnětí svobody, odsouzený, sociální konstruktivismus, terénní výzkum, reflexivní tematická analýza

Abstract

The subject of this thesis is serving of prison sentences by male prisoners in standard prisons in Czech Republic. The aim is to develop a theoretical model of the social stock of knowledge of convicts, which serves them to organize their daily experience and to navigate their sentence. To do this, qualitative field research was conducted in a typical high security prison. Data was collected in the form of twelve unstructured interviews that were subsequently analyzed by reflexive thematic analysis methodology (Braun & Clarke, 2022). Based on the results of the analysis, a theoretical model was constructed. It consists of six interrelated themes that form a body of social knowledge of convicts. The results were discussed in relation to existing knowledge, the methodology used, validity and potential applications to penitentiary practice.

Keywords

Sociology of prison life, execution of imprisonment, convict, social constructivism, field research, reflexive thematic analysis

Obsah

1 Úvod	11
2 Filozofické ukotvení práce	13
3 Přehled poznání penitenciární sociologie	16
3.1 Klasické výzkumy vězeňských subkultur.....	18
3.1.1 Donald Clemmer.....	18
3.1.2 Erving Goffman.....	20
3.1.3 Gresham Sykes.....	21
3.1.4 Adaptace na vězeňské prostředí.....	23
3.1.5 Debata o teoretických modelech.....	28
3.1.6 Kultura věznice a vztahy vězňů s personálem.....	33
3.1.7 Subkultura vězňů v Polsku.....	34
3.1.8 Výzkum u nás.....	38
3.1.9 Shrnutí poznatků klasického období.....	39
3.2 Soudobé výzkumy.....	40
3.2.1 Debata o podstatě vězeňské subkultury.....	40
3.2.2 Proces adaptace na vězení.....	43
3.2.3 Životní styl a osobní pohoda ve vězení.....	46
3.2.4 Skrytý život vězňů.....	48
3.2.5 Klima věznice a role personálu.....	50
3.2.6 Vězeňské subkultury ve východní Evropě.....	53
3.2.7 Shrnutí poznatků výzkumů ze současnosti.....	54
3.2.8 Realizovaný výzkum u nás.....	55
3.3 Závěry z přehledu poznání.....	58
4 Organizace a její kultura	60
4.1 Vymezení organizace.....	60
4.2 Kultura organizace.....	62
4.2.1 Úrovně podnikové kultury.....	63
4.2.2 Dimenze kultury.....	65
4.3 Kompatibilita představených teorií.....	66

5 Současné české vězeňství.....	70
5.1 Ideologie a právní rámec vězeňství.....	70
5.2 Instituce výkonu trestu odnětí svobody.....	72
5.2.1 Diferenciace odsouzených.....	72
5.2.2 SARPO.....	73
5.2.3 Programy zacházení.....	73
5.2.4 Resocializační aktivity.....	74
5.2.5 Odměny a tresty.....	75
5.2.6 Duchovní služba.....	76
5.2.7 Podmíněné propuštění.....	76
5.2.8 Odborné funkce.....	77
5.3 Organizace VSČR.....	78
5.3.1 Personální stavy.....	79
5.3.2 Věznice a skupiny zaměstnanců.....	80
5.3.3 Postavení odsouzených v organizaci.....	81
5.3.4 Styl organizačního řízení.....	83
5.3.5 Kultura organizace.....	85
5.3.6 Subkultury v rámci VSČR.....	86
5.3.7 Kapacita a architektura věznic.....	87
5.3.8 Představení Věznice Rýnovice.....	89
5.4 Život odsouzených.....	92
5.4.1 Počty vězňů.....	92
5.4.2 Prizonizace a druhý život.....	95
5.4.3 Vězeňská ekonomika.....	97
5.4.4 Vězeňské aktivity.....	99
5.4.5 Vězeňská mluva.....	101
5.4.6 Samospráva odsouzených.....	102
5.4.7 Stratifikace odsouzených.....	103
5.5 Teoretické uchopení věznice a jejích aktérů.....	106
6 Metodologie výzkumu.....	107
6.1 Výzkumný problém.....	107
6.2 Výzkumné otázky.....	108
6.3 Design výzkumu.....	108
6.3.1 Typ výzkumu.....	108

6.3.2 Zdroje dat.....	109
6.3.3 Metodika analýzy dat.....	110
6.4 Metody validizace.....	111
6.5 Etika výzkumu.....	113
7 Realizace výzkumu.....	116
7.1 Získávání dat.....	116
7.1.1 Výzkumný soubor.....	116
7.1.2 Průběh výzkumných interview.....	117
7.1.3 Zhodnocení kvality dat.....	119
7.1.4 Data-management.....	120
7.2 Analýza dat a interpretace.....	121
7.2.1 Kódování.....	121
7.2.2 Vytváření a revize témat.....	122
7.2.3 Výsledky.....	132
7.2.4 Závěry z analýzy.....	147
7.2.5 Zodpovězení výzkumných otázek.....	151
7.3 Diskuse.....	163
7.3.1 Splnění cílů výzkumu.....	163
7.3.2 Sběr dat.....	164
7.3.3 Analýza a interpretace.....	167
7.3.4 Vztah provedeného výzkumu k současné literatuře.....	168
7.3.5 Validita.....	176
7.3.6 Etika.....	178
7.3.7 Přínos výzkumu.....	178
8 Závěr.....	181
9 Seznam použitých zdrojů.....	183
9.1 Primární prameny.....	183
9.2 Legislativní a koncepční dokumenty.....	194
9.3 Konference, webové stránky a další.....	196
10 Resumé.....	i
11 Přílohy.....	iii

Seznam použitých zkratek

- APA – American Psychological Association (ve zkráceném zápisu citace)
- GŘ – generální ředitelství (Vězeňské služby ČR)
- NGŘ – nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR
- PSVD – prostupná skupina vnitřní diferenciaci (viz kap. 5.2.1 Diferenciace odsouzených)
- PVT – přerušení výkonu trestu (někdy jen PT) (viz kapitolu 5.2.5 Odměny a tresty)
- Rec – výbor ministrů Rady Evropy (zkrácený zápis Evropských vězeňských pravidel)
- SARPO – souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených (viz kapitolu 5.2.2 SARPO)
- VSČR – Vězeňská služba České republiky
- VTOS – výkon trestu odnětí svobody (někdy jen VT)
- VÚP – Výzkumný ústav penologický (viz kapitolu 3.1.8 Výzkum u nás)

Seznam grafů, obrázků a tabulek

- Graf č. 1 – Populace Věznice Rýnovice dle věku — s. 97
- Obrázek č. 1 – Mapa rozmístění věznic v ČR — s. 94
- Obrázek č. 2 – Interaktivní model sociální zásoby vědění odsouzených — s. 156
- Obrázek č. 3 – Topografický model sociální zásoby vědění odsouzených — s. 158
- Obrázek č. 4 – Diagram sociální taktiky odsouzených — s. 163
- Obrázek č. 5 – Diagram strategií a hodnot odsouzených — s. 170
- Tabulka č. 1 – Přehled témat penitenciárního bádání dle časové osy — s. 17
- Tabulka č. 2 – Typy vězeňské adaptace dle Garabediana — s. 29
- Tabulka č. 3 – Počty odborných zaměstnanců a svěřených odsouzených — s. 86
- Tabulka č. 4 – Střední hodnoty vybraných údajů informátorů — s. 124

Tabulka č. 5 – Seznam témat, kódů a subkódů — s. 131

Tabulka č. 6 – Seznam témat a kódů — s. 137

Tabulka č. 7 – Přehled strategií průchodu výkonem trestu — s. 180

1 Úvod

Tato práce se zabývá tím, jak odsouzení muži rozumějí svému výkonu trestu odnětí svobody. Navazují tímto na klasické výzkumy vězeňských subkultur z 50.–80. let minulého století i na výzkumy soudobé, více zaměřené na emoční zvládnání dopadů výkonu trestu. Zároveň reagují i na současné podmínky ve vězeňství v České republice, jež čelí dlouhodobě výzvám v podobě vysoké recidivy pachatelů a přeplněnosti věznic. Tímto svým počinem se hlásím k penitenciární sociologii (sociology of prison life), jak je chápána v britském kriminologickém prostředí, tj. jako sociálně vědní disciplína „*zahrnující systematické studium společenství vězňů, kultury vězeňského personálu anebo věznic jako organizací*“ (Drake et al., 2015, s. 924).

Problematika života odsouzených má ve skutečnosti tři roviny. První z nich spočívá v tom, že je na nich uplatňována instituce výkonu trestu odnětí svobody (včetně dílčích institucí). V tomto směru je Česká republika unikátní, neboť některé instituce jinde ve světě nenajdeme. Druhou rovinou je, že se odsouzený stává (ne zcela dobrovolně) členem formální organizace, přičemž vůči němu vystupují různé organizační funkce obsazené konkrétními zaměstnanci věznic. A konečně je členem velké sociální skupiny odsouzených, s nimiž sdílí obdobný osud. Penitenciáristé jen výjimečně přistupují k problematice takto komplexně, spíše se zaměřují na jeden z dílčích aspektů, nejčastěji na sociální dynamiku vztahů mezi odsouzenými a aktivity tzv. druhého života.¹ Abychom však porozuměli, co se skutečně odehrává v myslích účastníků procesu výkonu trestu, je nutno vzít do úvahy širší souvislosti. Práce je založena na konstruktivistickém přístupu k poznání, tedy že vědění aktérů sociálního světa má primárně adaptivní funkci a slouží specifickým cílům namísto poznávání objektivní skutečnosti. Mým cílem tedy není popsat objektivní procesy a struktury, nýbrž rekonstruovat, jak se aktuální výkon trestu odráží v myslích aktérů, pro něž je primárně určen.

Práce nejprve představuje filozofická východiska pro vlastní zkoumání – sociální konstruktivismus. Následuje souhrn dosavadního poznání, a to jak výzkumy z období klasického, jež byly zaměřeny především na sociální aktivity skrytého života odsouzených v

1 Druhý život odsouzených je termín běžně používaný v tuzemské penologické literatuře. Označuje aktivity vykonávané odsouzenými zpravidla v době po odchodu zaměstnanců, které jsou v rozporu s vnitřním řádem věznice nebo dokonce se zákonem o výkonu trestu. Zahrnuje nepovolený kontakt, směňování či pašování zboží, přechovávání vyloženě zakázaných věcí (např. drog či mobilních telefonů), tetování, šikanu, násilí, vydírání aj. (Sochůrek, 2009). Dále viz kapitolu 5.4.2 Prizonizace a druhý život.

reakci na formální organizaci, tak i práce moderní, které reflektují současné trendy ve společenských vědách, zejména mechanismy zvládání stresu, vztah se zaměstnanci, klima věznic aj. Na základě shrnutých výzkumů navrhuji uchopení problematiky vycházející z moderních teorií organizační kultury. V dalším sledu představuji současné české vězeňství, a to ze tří různých rovin (institucionální, organizační a sociálně-dynamické). Toto představení je potřebné jak s ohledem na specifickou tuzemského vězeňského prostředí oproti západním zemím (z nichž pochází většina výzkumů), tak i pro následné stanovení výzkumného problému a otázek. Součástí je i seznámení s věznicí, v níž probíhal výzkum. Následuje uvedení metodologického pojetí výzkumu, jenž je zaměřen kvalitativně, data jsou sebrána v terénu a následně analyzována méně známou metodikou reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022). Výzkum je završen vybudováním teoretického modelu sociální zásoby vědění odsouzených mužů. Závěry by měly sloužit k rozšíření poznání o životě odsouzených v současných podmínkách českého vězeňství a jsou určeny badatelům v oblasti penitenciaristiky, odborníkům přímo pracujícím s odsouzenými a v neposlední řadě i osobám politicky činným, jež mohou iniciovat koncepční změny ve vězeňství.

2 Filozofické ukotvení práce

Než přistoupím k přehledu dosavadního výzkumu na téma odsouzených a celkově života ve věznicích, považuji za nezbytné deklarovat svou filozofickou pozici v rámci sociálních věd, a to zejména ve vztahu k možnostem a limitům poznání. Pohybují se v rámci interpretativního paradigmatu ve společenských vědách, konkrétněji je pro mne východiskem sociální konstruktivismus Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna (1999). Základním východiskem tohoto přístupu je, že vědění nemůže být bráno jako obraz objektivní reality, nýbrž spíše jako specifický způsob organizace zkušeností. „Konstruktivismus netvrdí, že není svět nebo že nejsou další lidé, pouze tvrdí, že to, co o víme jak o světě, tak o lidech, jsou modely, jež si sami konstruujeme“ (Glaserfeld, 2003, s. 137).

Sociální konstruktivismus

Sociální konstruktivismus jako směr v sociologii je spojen zejména s dvojicí autorů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna a jejich knihou Sociální konstrukce reality z roku 1966. Tito myslitelé přímo navázali na svého učitele Alfreda Schütze. Ovšem nedá se rozhodně říci, že jejich pojetí by bylo pouhým rozvinutím fenomenologické sociologie. Jejich inspirace hojně vychází i z amerického symbolického interakcionismu a antropologické teorie Arnolda Gehlena. Ve svém díle usilují o propojení dvou vzájemně proti sobě stojících koncepcí: subjektivismu Maxe Webera a objektivismu Émila Durkheima.

Berger s Luckmannem (1999) přejímají od Schütze koncept *typizací*, které umožňují jednotlivci orientaci v běžných situacích. Ty posléze mohou přejít v *institute*, tedy ustanovení, že činnost typu X bude vykonávána aktérem typu X, a to prostřednictvím role. Institute má už zásadní sociální význam, který přesahuje subjektivní existenci. Institute se posléze odpoutávají od svých autorů a mají dopad dokonce i na aktéry, kteří jim nerozumí a nechápou podstatu jejich fungování. Právě institute se stává pojmem, který tvoří most mezi subjektivním přístupem ke společnosti a přístupem objektivním.

Od Schütze přebírají oba autoři i myšlenku různých světů, v nichž se jedinec pohybuje, přičemž nejsvrchovanějším je *svět každodennosti*, neboť působí neustále se značnou naléhavostí. Tento svět je zároveň světem, jenž sdílí jedinec s ostatními lidmi v síti nejrůznějších vztahů. Tato realita je brána jako zcela samozřejmá a v běžném životě není téměř nikdy zpochybňována. Pochopitelně je odstupňována podle míry obeznámenosti a

problematičnosti. Oblast práce bývá zpravidla subsvětlem, který může jedinec přímo ovlivňovat, a který je ve větší míře neproblematický. K některým oblastem života je možno přistoupit zcela mechanicky. Pokud jedinec narazí na problém, snaží se ho vstřebat v rámci různých mechanismů do svého systému chápání světa.

Ovšem realitu každodenního života je třeba neustále stvrzovat. Děje se tak převážně skrze konverzaci s druhými lidmi. Jazyk se stává nástrojem nejenom dorozumívání, nýbrž především *objektivizace* subjektivní zkušenosti. Umožňuje předat zkušenost i lidem, kteří nic podobného nezažili ani nemohli zažít. Primárním úkolem jazyka je právě odkazování na každodenní život, jemuž tím vtiskuje řád a logiku. Běžný bezproblémový život v každodenní realitě není myslitelný bez *sociální zásoby vědění*.

Je to souhrn toho, „co ví každý“ o sociálním světě: souhrn pouček, mravních zásad, příslovecných zlatých zrnků moudrosti, hodnot a přesvědčení, mýtů atd. Toto vědění definuje institucionalizované oblasti chování a určuje všechny situace, které do těchto oblastí spadají. Definuje a vytváří role, jež mají být hrány v kontextu daných institucí.

(Berger & Luckmann, 1999, s. 43)

Toto vědění je víceméně souborem typizací (situací, zkušeností, událostí, lidí, sebe sama). Rovněž součástí téhož souboru vědění je i představa o tom, jak je vědění sociálně distribuováno (co kdo ví a co kdo neví). Obeznamnost se světem každodennosti se získává v průběhu *socializace*. Primární socializace předpokládá citovou identifikaci s důležitými osobami, které tento soubor vědomostí předávají. Sekundární socializace potom umožňuje jedinci začlenit se do institucionálních nebo na institucích založených subsvětů (nejčastěji práce). Při tomto procesu se již zpravidla nevyžaduje emocionální identifikace s významnými druhými. Jedinec může odlišné reality internalizovat, aniž by se s nimi identifikoval (Berger & Luckmann, 1999).

Sociální realita a sociální zásoba vědění

Celkově lze říci, že Berger a Luckmann pojímají realitu sociálně, přičemž definice této reality jsou vždy produkovány jedinci (či skupinami) skrze subjektivní významy. V konečném důsledku člověk konstruuje sebe sama. Je však třeba ještě vyřešit jeden problém, který se dotýká výzkumné části této práce. Jedná se o pojem sociální zásoba vědění, jenž Berger s Luckmannem rovněž používají. Jedná se o pojem totožný se sociální realitou, nebo je to něco jiného?

Berger a Luckmann tvrdili, že společnost vytváří sociální realitu prostřednictvím procesu

sociální konstrukce, což znamená, že lidé společně vytvářejí významy, normy a hodnoty, které tvoří základ pro jejich chápání světa. Jinými slovy, sociální realita je produktem lidské činnosti a interakce. *Sociální zásoba vědění* je pojmem, který Berger a Luckmann používají, aby popsali to, jak tato sociální realita vzniká. Sociální zásoba vědění zahrnuje veškeré znalosti, normy, pravidla a vzorce chování, které jsou sdíleny v rámci společnosti. Je to jakýsi zásobník společných přesvědčení a informací, které lidé přijímají a aplikují ve svém každodenním životě.

Liší se tedy tyto dva pojmy? Ano, a zároveň ne. Sociální realita se více zaměřuje na samotný proces vytváření společenského smyslu a významu, zatímco sociální zásoba vědění se soustředí na konkrétní obsah těchto významů a znalostí. Zde lze použít příměr o pečení dortu, kdy sociální realita představuje samotný proces pečení, zatímco sociální zásoba vědění jsou ingredience, které se používají k jeho vytvoření. Tyto pojmy jsou tedy vzájemně propojeny a navzájem se doplňují, avšak mají odlišné důrazy a perspektivy.

A zde je třeba si vyjasnit, co mne v mé práci zajímá především, zdali spíše proces osvojování si specifického vědění, nebo spíše výsledek tohoto procesu – obsah tohoto vědění a jeho uspořádání. Byť jsem si vědom vzájemné provázanosti těchto pojmů, za sebe považuji za důležitější prozkoumání výsledku procesu, tedy obsahu a strukturu sociálního vědění. Proto se v dalším budu ptát na to, jakou podobu má sociální zásoba vědění odsouzených.

Konstruktivistický přístup předpokládá, že sociální aktér je aktivním budovatelem svého sociálního světa. Nečiní tak ovšem pro radost z poznání, nýbrž z holé nutnosti přizpůsobit se, aby se vyhnul nepříjemnostem a zároveň dosahoval svých cílů. Má k dispozici pouze indicie, které v souladu s naší zkušeností interpretuje, jak nejlépe dovede. Postupně dochází k zpřesňování modelu, který není teoretický, nýbrž ryze funkční – sloužící vlastním potřebám a jen natolik komplexní, jak je v danou chvíli nezbytné. Tento přístup koresponduje s mým výzkumným plánem, jenž spočívá v hloubkových rozhovorech s přímými účastníky coby komunikačními partnery za účelem společného budování porozumění každodennosti jejich žití.

3 Přehled poznání penitenciární sociologie

Akademický výzkum zabývající se sociálním životem odsouzených je nyní již velmi bohatý a může se opřít o zhruba osmdesátiletou historii bádání. Největší boom studií a teorií z této oblasti byl zaznamenán mezi 50. až 70. lety minulého století v USA. Na tyto klasické výzkumy je hojně odkazováno i v současnosti. Tehdy byly rovněž zformulovány dva hlavní teoretické přístupy, k nimž se i dnes hlásí mnoho badatelů.

Klasické výzkumy pocházejí téměř výhradně z USA a vývoj těchto myšlenek je úzce spojen s vývojem kriminologie a politického diskursu nahlížení na pachatele a zločin. Ostatně, někteří autoři (Akers, Sykes aj.) byli zároveň kriminology (Gřivna et al., 2014). Dobové paradigma mělo vliv nejenom na to, jakým způsobem bude na vězně nahlíženo, nýbrž i na to, jakým způsobem, a zda vůbec, bude výzkum v této oblasti prováděn. V tomto směru především v 60. letech soupeřily dva teoretické přístupy snažící se o vysvětlení geneze subkultur za zdmi věznic: model deprivací a importační. Ve druhé polovině 70. let, se kriminologický diskurs změnil a došlo k renesanci myšlenek klasické školy kriminologie. To mělo za následek nejenom menší ochotu státu investovat do rehabilitačních programů, nýbrž především výrazné utlumení sociologických výzkumů uvnitř věznic, které trvalo víceméně až do konce 20. století. Teprve po roce 2000 dochází k obnovení vědeckého zájmu o tuto oblast.

Účelem tohoto přehledu je podat čtenáři soupis poznatků o oblasti pod souhrnným (byť nepřesným) názvem „vězeňské subkultury“. Text je rozdělen na dvě části dle časové osy: historické bádání (do roku 2000) a moderní bádání. Dále je členěn tematicky, přičemž některé autory považuji za natolik zásadní, že tvoří samostatná témata. Připojuji rovněž stručný historický přehled formou tabulky, který uvádí nejdůležitější výzkumná témata a autory dané dekády a nastiňuje kulturně-politický rámec oné doby, jímž byl vězeňský výzkum namnoze ovlivněn.

Tabulka č. 1

Přehled témat penitenciárního bádání dle časové osy

Název	Pionýři	Zlatá léta	Přehodnocení	Útlum	Pozdní moderna
Časová osa	40.–50. léta	60.–70. léta	70.–80. léta	90. léta	0.–10. léta
Myšlenkový proud	Chicagská škola	sociální deviace	radikální kriminologie	neoklasická kriminologie	?
Teoretický model	deprivační teorie	importační teorie	integrační teorie		proměnlivá vězeňská subkultura, hledání nového teor. modelu
Představitelé	Clemmer, Sykes	Jacobs, Irwin & Cressey	Thomas, Akers	Flanagan, Schmid & Jones	Skarbek, Crewe
Témata	kodeks vězně	prizonizace	sex, drogy	adaptace dlouhých trestů	vztahy s dozorci, osobní pohoda
Klíčové pojmy	inmates` code	street code	gang code	doing time	klima ve věznici
Instituce vězení	tradiční represe	rehabilitační narativ „everything works“	zklamání z liberelizace „nothing works“	formalismus, rehabilitační naděje „something works“	znovuoživení rehabilitačního principu „what works?“, responzibilace vězňů
Situace ve společnosti ve vztahu k vězeňství	ekonomická konjunktura, málo vězňů	zrušení rasové segregace, nárůst počtu vězňů	raketový nárůst počtu vězňů, vlna vzpour ve věznicích	převládají dlouhé tresty, organizace chránící práva vězňů, stálý nárůst	bezpečnost, humanizace i rehabilitace – víceznačnost politiky vězeňství

(Zdroj: vlastní zpracování, 2022)

3.1 Klasické výzkumy vězeňských subkultur

První sociologické bádání za zdmi věznic probíhalo již ve 30. letech minulého století v USA a je spojeno s činností Chicagské školy. Věnovali se mu zpravidla administrativní pracovníci věznic, jako byli Hans Reimer, Maurice Farber nebo Joseph Fishman (Kovář, 2011). Zabývali se specifickými projevy druhého života vězňů, např. homosexuálním chováním. Tato jména jsou však dnes již zapomenuta. Jako pionýr vězeňských výzkumů bývá zpravidla označován Donald Clemmer.

3.1.1 Donald Clemmer

Tento absolvent Chicagské univerzity narozený v roce 1903 působil jako sociolog ve věznici v Chesteru ve státě Illinois, kde prováděl během 30. let svůj výzkum. Následně své poznatky publikoval v roce 1940 v monografii *Prison community* (Jůzl, 2017). Toto dílo se však stalo široce známým až ve druhém vydání z roku 1958. Clemmer je běžně uváděn jako jeden z hlavních reprezentantů deprivacní teorie vězeňských subkultur, což je však anachronismus. Pojem subkultura byl užit až později v souvislosti se subkulturami mládeže (Gordon, 1947; Cohen, 1955). Clemmer sice své dílo nazval *Vězeňská společnost*, což je v souladu s dřívějším pojetím, ovšem hned v úvodu věc uvádí na pravou míru a hovoří o mase vězňů jako o specifickém typu sociálního agregátu (Clemmer, 1958). *Vězeňská společnost* se mu jeví jako difuzní masa lidí se silně individualistickými zájmy a do značné míry absentujícím konsensem.

Na druhou stranu tvrdí, že chování členů vězeňské společnosti je regulováno skrze kanály, které již byly vytvořeny, mají svou historii a sociální dynamiku. Rovněž mluví o existenci nadindividuální kultury. Dá se říci, že Clemmer má blíže k weberovskému pojetí rozumějící sociologie, avšak zároveň se snaží do sebe absorbovat i Durkheimovo objektivistické hledisko.² Každopádně, tento rozpor v jeho díle nebyl uspokojivě vyřešen, Clemmer bravurně popsal složení vězeňské populace a specifické způsoby jednání, ovšem nevysvětlil, proč tomu tak je.

Objektivistické hledisko nazývá *vězeňskou kulturou*. Ta je, dle něho tvořena: „zvyky, vzorci chování, tradicemi, historií, obyčeji, kodexy a normami, které vedou vězně, jejich myšlenky,

² Je téměř jisté, že Clemmer ani jednoho z těchto klasiků neznal, neboť v době kdy studoval, ještě nebyla tato díla přeložena do angličtiny, a nejsou ani uvedena mezi jeho prameny.

názory, postoje k jejich domovu, rodině, vzdělání, práci, rekreaci, vládě...“ (Clemmer, 1958, s. 294). Tato kultura má nepochybně nadindividuální ráz a na jedince působí donucovací silou. Proces socializace, tedy přebírání těchto obyčejů, norem atd., nazývá Clemmer *prizonizace*, již definuje jako: „podílení se na zvyklostech, obyčejích a obecné kultuře věznic“ (Clemmer, 1958, s. 299). Clemmer byl přesvědčen, že každý vězeň je prizonizací zasažen, ovšem existují značné individuální rozdíly v rychlosti tohoto procesu. Dokonce udává, že prizonizace nemusí být jen jednosměrná, nýbrž se může odehrávat v jistých cyklech.³ Na druhou stranu si Donald Clemmer všímá značné různorodosti zájmů jednotlivých vězňů a jejich sebestřednosti. Dochází k závěru, že „konflikt vězňů s oficiální doktrínou je jen nepatrně silnější než konflikt a opozice mezi nimi samými. Podvody a nečestnost zastíní sympatii a kooperaci“ (Clemmer, 1958, s. 297).

Při snaze nějakým způsobem stratifikovat vězeňskou společnost nejprve uvádí *vertikální dělení* na tři třídy, které se formují především podle ekonomického klíče, ovšem značnou roli hraje i pracovní pozice, některé typy trestných činů a něco, co bychom označili jako osobní reputace vězně. Sociální mobilita mezi třídami je zřídkavá, ovšem možná. Především spodní třída (lůza) nedisponuje žádným třídním vědomím, je takto definována zejména střední třídou. Rovněž střední třída nepředstavuje jednotnou uvědomělou vrstvu vězeňské společnosti.

Clemmer uvádí i různé způsoby *dělení horizontálního*, např. podle pracovišť, cel, rasy, typu trestných činů, sexuálního chování, recidivisti vs. prvotrestaní, krajanství apod. Největší důraz klade na členění dle typů sdružování s ostatními: a) členové klik (primárních skupin) – tvoří je tři až čtyři jedinci, zřídka i pět; b) semi-primární skupiny (volně sdružení podle krajanství, zájmů, práce apod.); c) negrupovaní (nikoho si nepouštějí k tělu); d) poloviční nebo úplní solitéři. Členství v klikách považuje za jeden ze zásadních znaků prizonizace. Ve své charakteristice vězeňských vůdců Donald Clemmer (dávno před Goffmanem) píše: „Primární skupina je divadlo a vůdce řídí představení... Přináší nová témata ke konverzaci, vyvolává nové nenávisti a zažehnává staré, zprostředkovává nové formy rekreace a vytrvale oživuje naději“ (Clemmer, 1958, s. 143).

Clemmerovi se ve výsledku vězeňská společnost rozpadá na atomizovaný svět, kde loajalita je pouze ideálem. Na druhou stranu ve vězeňském prostředí poměrně účinně působí různé formy sociální kontroly. Jsou jimi: zvyklosti, dogmata, legendy, drby a vězeňský kodex. Mezi zvyklosti bychom zařadili např. obrovskou spotřebu kávy. Mezi dogmata patří značná kritika

3 Tuto myšlenku později testoval Stanton Wheeler (1961), viz kapitulu 3.1.4 Adaptace na vězeňské prostředí.

oficiálních institucí (především parolových komisí), jakož i policie, soudů, vlády a rovněž přesvědčení, že peníze jsou řešením všeho. Drby mají obrovskou kontrolní schopnost, dokonce jsou schopny regulovat i chování dozorců. Pochopitelně jsou provázány především s nepsaným *kodexem cti*. Clemmer vyzoroval, že ústředním pravidlem je zákaz donášení dozorcům na spoluvězně. S tím souvisel i zákaz vybavování se s dozorcí o jiných než čistě pracovních záležitostech. Mezi méně podstatná pravidla patří, že vězeň „nevidí“ zakázané aktivity spoluvězňů. Clemmer však zdůrazňuje, že kodex cti je spíše mýtem, neboť procento těch, kteří se jím řídí, je spíše zanedbatelné. Ačkoli Clemmer definuje vězeňskou kulturu jako jakýsi protiklad oficiální kultury organizace, na druhou stranu uvádí, že ve věznicích nelze definovat žádnou ostrou demarkační linii mezi skupinami, a to dokonce ani mezi vězni a dozorcí. Existují totiž i vězni, kteří se s dozorcí identifikují, případně to hrají na obě strany nebo se distancují od obou skupin (Clemmer, 1958).

Význam tohoto autora téměř nelze přecenit. Především provedl zevrubný popis vězeňské subkultury své doby, která zůstává cenným pramenem pro porovnání s dobou dnešní. Je pravdou, že nepřinesl teorii vysvětlující, jak a proč se vězeňská subkultura utváří a reprodukuje (o to se pokusili až jeho následovníci). Avšak tento hustý popis a zavedení několika teoretických konceptů (které se užívají dosud) je obrovským záslužným činem. Dá se říci, že k jakémukoli specifickému výzkumnému problému ohledně vězňů najdeme nějaké zjištění již u Clemmera. Zajímavé je rovněž, že jím navržené teoretické koncepty (vězeňský kodex, prizonizace) nebyly později ani vyvráceny, ani překonány, spíše rozvíjeny a zpřesňovány. Odkaz průkopníka vězeňského výzkumu Donalda Clemmera zůstává i nadále živý.

3.1.2 Erving Goffman

Erving Goffman je nejcitovanějším autorem s ohledem na téma vězeňství, přičemž za svůj úspěch vděčí jedinému dílu *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates* (1961). Zároveň se patrně jedná o autora nejkontroverznějšího. Goffman je přiřazován do deprivativního výkladového rámce vězeňských subkultur. Ostatně, výslovně říká, že podstatou situace (nejenom) vězňů je především *deprivace*, a z toho se vyvíjí sociální stratifikace podle možností přístupu k nedostatkovým komoditám. K problematice vězňů přistupuje z pohledu celé organizace a zavádí nový teoretický koncept *totální instituce*. Ta je definována tak, že její obyvatelé jsou rozděleni na chovance, jejichž veškeré aktivity se odehrávají v rámci instituce, a na personál, který na chovance dohlíží. Mezi těmito

skupinami neexistuje přechodové pásmo a jedna na druhou pohlíží skrze závoj stereotypů a předsudků.

Chovanci jsou skrze administrativní procesy programováni k osvojení si nové sociální role. Tento proces nazývá Goffman *mortifikací*, neboť se počítá s umrtvením starého sociálního Já. Jedním z prostředků užívaných personálem jsou testy poslušnosti, rovněž nošení uniformy aj. Chování personálu i chovanců je plně podřízeno roli, kterou se musí naučit hrát. Paradoxně, dobré zvládnutí role vězně výrazně ztěžuje úspěch po propuštění, neboť tato role není kompatibilní s civilním repertoárem chování. Goffman v zásadě k problematice přistupuje z pohledu organizace a jejích cílů, kultura je diktována víceméně seshora a vězeň nemá mnoho možností, jak na tento tlak reagovat. Goffman rozlišoval pět typů přizpůsobení se:

- I. stažení se do sebe;
- II. rebelie (zpravidla jen dočasná);
- III. kolonizace (snaha zlepšit si svůj život vevnitř kšeftováním apod.);
- IV. konverze (přijetí hodnot a postojů organizace za své);
- V. hra na obě strany (kombinace taktik, aby vězeň z instituce vyšel fyzicky a psychicky nepoškozen).

(Goffman, 1961, s. 61–65)

Ani Goffman nevěří v nějakou zvláštní kohezi mezi vězni. „I přes solidarizační tendence formování různých klik a bratrství, tyto jsou značně limitované. Omezení, která vedou vězně k sympatizování a komunikaci mezi sebou, nevede nutně ke skupinové morálce a solidaritě.“ (Goffman, 1961, s. 60). Paradox je v tom, že i přes malou skupinovou soudržnost mezi vězni, existuje u nich očekávání vzájemné loajality, což tvoří základ pro nepřítelství vůči těm, kdož soudržnost porušují (Goffman, 1961).

Hodnocení Goffmana není jednoduché. Na jednu stranu sice předkládá některé zajímavé postřehy, na druhou stranu se nabízí hned několik závažných námitek:

- Jeho pojetí není zcela originální, je dosti pravděpodobné, že některé poznatky o chování vězňů převzal od Sykese.
- Jeho typologie vězeňské adaptace je ve skutečnosti schématem adaptace Roberta K. Mertona (2007). Toto Goffman ovšem nikdy nepřiznal.
- Pojetí věznice jako totální instituce bylo mnohými autory z mnoha stran zpochybnováno a dnes je víceméně již považováno za překonané (Breadshaw, 1972; Gilbaud, 2010; Jewkes, 2011; Drake, 2012; Bony, 2015; Ellis, 2021).

3.1.3 Gresham Sykes

Gresham Sykes je patrně tím, kdo položil základy *deprivační teorie*. Za samu podstatu vězení totiž považoval *bolest z uvěznění* spočívající v permanentním nedostatku: svobody, zboží, služeb, heterosexuálních vztahů, autonomie a bezpečí. Myšlenkově se Sykes hlásí k strukturálně-funkcionalistickému proudu v sociologii a vychází z Roberta K. Mertona. Jeho dílo *The society of captives* (1958) patří mezi to nejzásadnější, co bylo do dnešních dob o společenství vězňů publikováno.

Svůj výzkum provedl ve věznici se zvýšenou ostrahou. Jeho přístup je originální v tom, že ve snaze nahlédnout pod pokličku subkulturního dění mezi vězni vycházel z rozboru hojně užívaných slangových výrazů ve vězení. Správně předpokládal, že pokud tyto výrazy mají pro vězně zvláštní důležitost a silné morální konotace, potom jsou označením sociálních rolí:

- *krysa* – zrazuje své spoluvězně, donáší na ně dozorcům;
- *důvěrník* – opovrhuje spoluvězni a zjevně spolupracuje s organizací;
- *gorila* – využívá své síly k šikanování slabších a obírání jich o zdroje;
- *šmelinář* – využívá všeobecného nedostatku ke kšeftování obohacuje se tak na ostatních;
- *homosexuál* – vystupuje v roli maskulinní (vlk) nebo femininní (buzna, teplouš);
- *potížista* – provokuje dozorce, hádá se s nimi a narušuje tím jemnou rovnováhu mezi dozorci a vězni;
- *tvrďák* – chytlavý ke konfliktu s kýmkoli, připravený se porvat (ovšem nešikanuje) – je na něho pohlíženo s ambivalencí;
- *pozér* – snaží se předstírat stejné vlastnosti jako sociálně uznávaní (např. se prezentuje jako rváč nebo jako chytrý, ač tomu tak není);
- *správňák* – má v sobě ctnosti ve vězení ceněné (loajalita, štedrost, sexuální umírněnost, zachování chladné hlavy ve sporu, snášení nepřízně se ctí).

(Sykes, 1958)

Ani Gresham Sykes nehýří přesvědčením o soudržnosti mezi vězni. Ve společnosti kriminálních jedinců umístěných na malém prostoru při současném permanentním nedostatku prakticky všeho neustále hrozí propuknout chaos. To není žádoucí na straně organizace, která se snaží zaručit řád a disciplínu, avšak ani na straně vězňů, kteří se vesměs snaží vyhnout nepříjemnostem. Výsledkem je jemné balancování mezi dvěma krajnostmi. Klid a řád je vždy jen dočasný a velmi křehký (Sykes, 1958).

Snaha vyhnout se chaotickým stavům vede k přijetí *vězeňského kodexu* (inmates` code), což je jakýsi soubor nepsaných pravidel, která se Sykes pokusil specifikovat se svým spolupracovníkem Sheldonem L. Messingerem (1960). Nepsaná pravidla odvozují právě od slangových označení rolí. Správňák je ztělesněním ideálu, který se nejspíš v čisté podobě ani

nevyskytuje. Všechny ostatní role se nějakým způsobem od tohoto ideálu odkloňují a tím odhalují podstatu těchto příkázání:

- I. *Neplet' se do záležitostí druhých!* Týká se loajality ke svým spoluvězňům v kontrastu s dozorcí a dalšími představiteli organizace. Ústředním tématem je zákaz donášení na spoluvězně. Konkrétněji: „nebuď vlezlej!“, „nepouštěj si hubu na špacír!“, „nikoho nekomanduj!“
- II. *Bud' v pohodě a jed' si svůj trest!* Zde je důraz kladen na zvládnání emočních impulzů, především hněvu, ignorování drobných narážek vězňů nebo dozorců, sebeovládání vyjádřené též požadavkem „neztrácej hlavu!“
- III. *Nezneužívej spoluvězně!* Toto příkázání se týká všeobecné nouze, která vede k tomu, že někteří vězni se snaží zneužívat ostatní ke svému obohacení, ať už silou, podvodem nebo šikanou. Rovněž: „drž své slovo!“, „nekrad' od ostatních!“, „nenechávej si platit za laskavost!“, „nevydírej!“, „neždímej vězně na úrocích!“, V pozitivním gardu: „bud' charakter!“
- IV. *Nedávej najevo slabost!* Očekává se, že odsouzený bude i nepřízeň zvládat se ctí, nezhroutí se. Pokud je konfrontován s jiným vězněm nebo dozorcem, očekává se, že projeví kuráž. Ačkoli provokování rvačky je proti vězeňskému kodexu, pokud někdo jiný začne, očekává se, že se mu postaví. Těž: „nenaříkej!“, „nevymlouvej se!“, „nevyhýbej se konfrontaci!“, pozitivní maxima je: „bud' chlap!“
- V. *Nebuď vůl!* Vězeň by na dozorce měl pohlížet neustále s nedůvěřivostí a nepřebírat jejich hodnoty, jako je tvrdá práce, tupá podřízenost autoritě a dodržování předpisů. To je považováno za nanejvýš naivní, zvláště ve světě, kde autority jsou jen bandou pokrytců a úspěch spočívá ve správných konexích. Pozitivní maxima zní: „bud' prohnanej!“

(Sykes & Messinger, 1960)

Bylo by však naivní myslet si, že vězni se tímto kodexem řídí. Přesto, anebo právě proto, je nekonečným námětem jejich diskusí nesprávné jednání někoho jiného. Konformita s vězeňským kodexem vězňovi přináší jednu značnou psychologickou výhodu – zmírňuje bolest z uvěznění tím, že spolu s ostatními vytváří smysluplnou sociální skupinu, která mu pomáhá uniknout před strachem z vyloučení a sociální izolace dané samotným uvězněním. Podstatné je, že tyto hodnoty neodráží zcela hodnoty kriminálníků venku, spíše představují hodnoty skupiny, která je nucena snášet nepříznivé podmínky pod režimem, který nad nimi má moc (Sykes & Messinger, 1960).

3.1.4 Adaptace na vězeňské prostředí

Donald Clemmer popsal velmi zevrubně, co je vězeňská subkultura a jakou má podobu.

Zásadní otázkou, kterou si položili někteří jeho následovníci, je, *jak* dochází u vězňů k osvojování si vězeňské subkultury. Jedná se v zásadě o otázku proměny postojů ke společnosti, k různým institucím a ke spoluvězňům, tedy otázku prizonizace. Clemmer ji považoval v prostředí věznice za nevyhnutelnou, ovšem rozhodně ne za automatickou nebo snad lineární. Mluvil dokonce o cyklech, kdy může u jedince dojít k odprizonizování a reprizonizování.

V tomto směru je mimořádně významným autorem Stanton **Wheeler** (1961), který se rozhodl tuto teorii ověřit empiricky. Pro účely svého šetření si nadefinoval prizonizaci jako soubor postojů vězňů k instituci práva, soudů, policie a věznění. Dotazník měl formu rozhodování se podle předem připravených modelových situací. Šetření provedl ve věznici se zvýšenou ostrahou, přičemž odsouzené rozdělil do tří skupin podle doby strávené v trestu. Zjistil, že odsouzení se v míře postojů vůči zmíněným institucím liší v závislosti na časové pozici v trestu, přičemž toto přizpůsobení se má tvar křivky U. Na počátku uvěznění (do šesti měsíců) převažují u vězňů celkem prosociální postoje. Ty se posléze rychle zhoršují, přičemž nejnižšího bodu dosahují vprostřed trestu, aby se poté opět projevíly spíše pozitivní tendence s blížícím se propuštěním (byť už nikdy nedosáhnou původní intenzity). K tomuto procesu dochází i u recidivistů (byť jejich postoje jsou obecně o něco negativnější než u prvovězňů), tedy proces prizonizace se může opakovat cyklicky s každým novým uvězněním.

Ač měl Wheelerův výzkum jisté metodologické slabiny (především dělení respondentů do skupin podle pevné, nikoli relativní, pozice v trestu), je třeba předeslat, že tento model byl dalšími výzkumy spíše potvrzen. Zároveň je však třeba varovat před uplatňováním tohoto modelu jako pravidla. Wheeler sám uvádí, že se jedná pouze o převažující trend, nicméně že se může vyskytnout všech osm kombinací přizpůsobení, např. záporné postoje po celou dobu trestu (Sykesův tvrďák), opožděné přizpůsobení se vězeňské subkultuře, a dokonce i deviantní přizpůsobení ve formě obráceného U (Wheeler, 1961). Wheeler přišel jako první s myšlenkou, že chování vězňů není utvářeno pouze intra-vězeňskými charakteristikami, především tlakem vězeňské subkultury, nýbrž i individuálními *anticipačními charakteristikami*, které se pojí převážně s poslední fází pobytu ve vězení. Wheelerova teorie vzbudila velkou pozornost a záhy se následní výzkumníci pokoušeli její funkčnost ověřovat ve vlastních projektech.

Ve zvýšené ostraze provedli obdobu tohoto výzkumu Anastassios D. **Mylonas** a Walter C. **Reckless** (1963). Postoje k právu a justici se s přibývajícím časem ve vězení evidentně

zhoršovaly, Ovšem co se týče škály socializace a morálních postojů, tento trend byl velmi mírný. Zdá se, že v těchto dvou komponentách do hry více vstupují osobnostní charakteristiky (Mylonas & Reckless, 1963). Bernard **Berk** (1966) zkoumal vývoj postojů ve třech věznicích s různým typem režimu. Ve věznici s terapeutickým režimem se jednalo o křivku V jako u Wheelera, ovšem s tím rozdílem, že postoje na konci trestu byly výrazně lepší než na začátku. V tuhém režimu byly postoje celkově daleko méně pozitivní, na konci byly postoje zhruba stejné jako na začátku, vprostřed došlo k mírnému propadu. Ve věznici s režimem zhruba uprostřed mezi těmito dvěma extrémy nabyla křivka kupodivu lineární podobu s pozitivním trendem. Pravdou však je, že všechny tři věznice byly určené pro mladé odsouzené a měly malou kapacitu (Berk, 1966).

Adaptace nepochybně souvisí s typem věznice, respektive se stylem jejího řízení. Thomas P. **Wilson** (1968) zkoumal v rámci jedné věznice tři různá oddělení, která se lišila mírou privilegií pro vězně. Chování vězňů bylo rozděleno do tří typů dle míry spolupráce s organizací: kooperativní, oportunistické a odcizené. Ukázalo se, že v oddělení velmi byrokraticky vedeném, kde vězni měli nízká privilegia, se časem zvyšuje míra oportunistického přizpůsobení a snižuje míra spolupráce. V oddělení rovněž byrokratickém, ovšem řízeném volněji, se nejprve objevuje oportunismus, který později přechází v odcizení. Život v oddílu se zrutinizuje, oportunismus ustupuje, neboť není příliš odměňován. V oddílu terapeuticky zaměřeném se více prosazují kooperativní taktiky, odosobněné i oportunistické styly mají tendenci ustupovat. To platí zejména v době mezi sedmým až dvanáctým měsícem pobytu. Zajímavé je, že po uplynutí této doby dochází k nárůstu oportunistického stylu přizpůsobení. Klíčovým faktorem pro typ přizpůsobení je délka pobytu v určitém oddělení, nikoli délka pobytu jako takového (Wilson, 1968).

Adaptaci na výkon trestu ve zvýšené ostraze u kratších trestů zkoumala dvojice výzkumníků Thomas J. **Schmid** a Richard S. **Jones** (1991).⁴ Ti popsali a vysvětlili, jak se mění priority odsouzených v průběhu výkonu trestu:

- I. Na počátku panuje velký strach a hrůzostrašné představy, vězeň se orientuje na holé přežití a snaží se na sebe neupozorňovat.
- II. Postupně zjišťuje, že potřebuje ostatní vězně a převládne přirozená potřeba si povídat. Zároveň zjišťuje, že pro úspěšné přežití musí potlačit své pravé Já z doby před uvězněním a vytváří si Já falešné, které předvádí druhým (impression-management).
- III. V prostřední fázi se nejvíce projevuje nuda, neboť vězeň již zvládl zásady impression-

4 Druhý z výzkumníků byl insider odpykávající si nepodmíněný trest za nedovolené držení zbraně (Dirga, 2017a).

managementu. To jej tedy vede k hledání rozptýlení, ať už legální nebo nelegální formou. Je tedy nejvíce zapojen do vnitřního vězeňského světa (gambling, pašování...) a nejvíce jsou potlačeny kontakty s venkem. V tuto chvíli má stálého parťáka nebo skupinku.

- IV. S blížícím se propuštěním už se méně snaží zapůsobit na ostatní vězně a méně se angažuje ve skupinkách. Naopak se orientuje na život venku a usiluje o vybudování nového sebeobrazu po propuštění, který však už není totožný s původním Já před uvězněním.

Vězeň je tak chycen ve značné ambivalenci vůči spoluvězňům. Na jednu stranu je potřeby, na druhou stranu si uvědomuje, že identifikací s nimi se vzdaluje jeho pravá identita vztahující se ke světu venku. Součástí identity vězně je neustálé hraní role v goffmanovském smyslu, tím spíše že věznice se skládá výlučně z předních regionů, v nichž musí zůstat ve své roli, není zde prostor pro odstup od role třeba formou dělání si legrace. Vliv věznice je značný, autoři sami zdůrazňují, že ve věznici s minimální ostrahou tento tlak na vytváření dojmu není zdaleka tolik silný, a tedy rozdíl mezi pravým a vězeňským Já není zřetelný (Schmid & Jones, 1991).

Model přizpůsobení se vězeňskému prostředí zkoumal i Israel **Barak-Glantz** (1983), přičemž jako tvrdý ukazatel si vybral počet a závažnost kázeňských přestupků ve vztahu k fázi trestu. Zjistil, že vězni se v tomto liší. Někteří mají v průběhu trestu pouze nahodilá selhání s krátkodobým pobytem v korekci. Jiní mají problémy na začátku, ovšem zhruba od poloviny trestu už ne. Další jsou zpočátku bez trestu, ovšem zhruba ve dvou třetinách dojde ke zvratu a nadále pobývají téměř nepřetržitě v korekci. Poslední typ je chronický s tresty po celou dobu výkonu trestu.

Chronický typ představuje asociální jedinec, který se nikdy nepoučí ze svých zkušeností a má problémy se spoluvězni i se systémem. První typ je již předchozími tresty poučený nebo velmi sociálně inteligentní vězeň, který umí vyjít se spoluodsouzenými i s dozorcí. Druhý typ přizpůsobení představuje nepoučený nováček, který nezná pravidel zpočátku naráží, poté se však rozkouká a již funguje bez problémů. A konečně třetí typ je přizpůsobený jedinec, u něhož dojde k traumatu (nevyjde mu parolové slyšení, ztratí kontakt s blízkými aj.), a tento jedinec následně vše vzdá, což se projeví vzpourou proti vězeňským pravidlům. Je tedy zjevné, že anticipace hraje zásadní roli v procesu adaptace (Barak-Glantz, 1983).

Wheelerova křivka adaptace byla víceméně potvrzena u běžných trestů. Ukázalo se, že u delších trestů tento proces probíhá poněkud odlišným způsobem. Hans **Toch** ve své monografii (1992)⁵ zavádí ekologický model adaptace na dlouhodobé uvězněním. Vyzoroval,

5 První vydání v roce 1977.

že podstatou tohoto prostředí je především všudypřítomné ohrožení. Adaptace nově příchozích je procesem hledání *niky*, tedy sociálního prostoru relativního bezpečí. Především prvních šest měsíců je pro vězně obdobím masivní úzkosti. Vězeň se snaží držet poblíž protektivního personálu a najít si nějaké kamarády (vnutit se do skupinky) motivován všudypřítomnou hrozbou napadení, nezřídka i sexuálního charakteru. Základní potřebou je bezpečí. Po nějaké době se vězni podaří si svou niku vytvořit, a tehdy se dostávají na pořad dne další psychologické potřeby: svoboda, soukromí, emoční zpětná vazba, aktivita, podpora a struktura. Především pro starší vězně s dlouhými tresty vystupuje do popředí potřeba struktury a soukromí. Zároveň vědí, že nicnedělání plodí nepěkné myšlenky a vzpomínky. Tito vězni preferují individuální aktivity na cele. Dávají přednost tradičnímu personálu, neboť je pro ně předvídatelný a tím pádem neproblematizující pobyt ve vězení. Naopak nejednoznačná role personálu ohrožuje jejich vnitřní integritu role vězně. Dá se říci, že dochází k procesu introvertizace, což je dáno zpravidla zkušeností, že přílišné zapojování do sociálního života vězňů vede k rozmíškám, křiku a násilí. Dlouhodobý trest je běh na dlouhou trať a vězni si toho jsou vědomi, a tudíž šetří své síly. I aktivity mají charakter rutiny (Toch, 1992).

Důraz na strukturu (rutinu) a soukromí potvrdil i Thomas **Mathiesen** ve své knize z roku 1965 u dlouholetých vězňů v Norsku, kteří preferovali tradiční temnou žalární věznici s minimálním kontaktem s dozorci i dalšími vězni před věznicí otevřenou s terapeutickými programy. První typ věznice jim totiž dával jasná pravidla a jednoznačnou filozofii výkonu trestu, kdežto druhý typ byl pro ně vysoce zneklidňující, narušující jejich zažitý způsob, až ohrožující (Mathiesen, 2012).

Stejný závěr vyjádřil i Timothy J. **Flanagan** (1980) dlouhodobě zkoumající osazenstvo s dlouhými tresty. Tito vězni dávali přednost věznicí typu žalář, neboť tam jsou mezi svými a spolu s dozorci-veterány vytváří koexistenci založenou na stálosti a formálnosti. Dlouhodobý trest je především monotonií nudy, vede k jakémusi zamrznutí osobnosti. U těchto vězňů dochází k poklesu negativních emocí (úzkosti, deprese a nudy), avšak pocity hněvu a opuštěnosti zůstávají konstantní. Paradoxně, jejich postoj k justici se časem stává smířlivější, míra identifikace s ostatními vězni se však nemění. Není pravda, že tito vězni žijí ze dne na den, jsou schopni si stanovovat dlouhodobé cíle a směřovat k nim. Ovšem jejich aktivity mají tendenci stávat se vysoce rutinizovanými a monotónními. S časem se mění postoje k ostatním vězňům a stahují se z kontaktů s nimi na celu, především aby se vyhnuli zbytečným konfliktům (Flanagan, 1980). Z uvedené studie je zřejmé, že vězni si jsou velice dobře

vědomi časové perspektivy svého trestu a podobně jako běžci běží jinak v případě běhu na jednu míli a jinak v případě maratonu, tak i vězni již v počátcích svého trestu rozvrhují své síly a tomu uzpůsobují i strategii života ve vězení.

Mnoho odborníků se pokusilo vytvořit **typologii vězňů podle typu adaptace**. Usiloval o to již Clemmer, ovšem spíše neúspěšně, neboť svět vězňů se mu rozpadal na jednotlivé atomy, které lze třídit podle značného počtu kritérií a je obtížné mezi nimi vést dělicí čáru (Clemmer, 1958). Krom již zmíněného Sykese s Messingerem (1960) se o to pokusila celá řada autorů. Zde uvedu alespoň známější typologii Schragovu, která je běžně využívána i v penitenciární praxi. Clarence **Schrag** (1961) stanovil jako určující kritérium míru kriminální nákazy a vztah k možné nápravě:

- I. *Prosociální* – do výkonu trestu se dostane spíše za ojedinělé selhání, ve vězení se snaží udržet dobré vztahy s venkovním světem, spolupracuje civilními pracovníky i s dozorci, zapojuje se do terapeutických aktivit. Je relativně intaktní k vlivu kriminální subkultury. Často selhává v adaptaci na vězeňské prostředí a dostává se do osobních krizí.
- II. *Antisociální* – vysoce recidivující, zapojený do různých forem zločinu, kriminalita je pro něho hlavní obživou. Málokdy však zaujímá vedoucí pozice v organizovaném zločinu, neboť je orientován primárně na akci. Ve vězení se orientuje na sobě podobné a je permanentně v opozici vůči vězeňskému režimu. Má svůj vlastní normativní systém, jenž je z větší části kontradiktorní hodnotám střední třídy.
- III. *Pseudosociální* – je orientován na profit a používá sofistikovanější metody zločinu, jako jsou podvody, padělání apod. Pochází často ze zázemí střední třídy a má lepší vzdělání než antisociální typ. Ve věznici představuje chameleona. Není mu proti srsti spolupracovat s dozorci nebo se zapojit do rehabilitačních aktivit, zrovna tak může být zapojen do vězeňské subkultury, aniž by jí byl příliš ovlivněn. Jeho strategií přizpůsobení je čistý pragmatismus.
- IV. *Asociální* – často páchá různé zločiny za použití bizarních metod nebo z nejasných důvodů. Vysoce recidivující, zpravidla se dostává do vězení brzy. Problémy řeší většinou agresí, nedovede se příliš poučit ze zkušenosti a netvoří realistické plány do budoucna. Má malou ochotu pro spolupráci a často rozdmýchává hádky. Svým okolím bývá odmítán, jeho adaptace je nihilistická.

(Schrag, 1961)

Každý z typů se druzí převážně s typem stejným, výjimkou jsou prosociální pachatelé, kteří dávají přednost pseudosociálním spoluvězňům (sic). Zajímavé je, že za neformální vůdce jsou často voleni jedinci asociální, ačkoli normálně jsou odmítáni pro své sobectví a vytváření konfliktů. Je to vysvětlováno tím, že psanci nedělají s nikým dohody. Do aktivit věznice jsou nejvíce zapojeni prosociální jedinci, kteří volí aktivity terapeutické. Antisociální a

pseudosociální typy se rovněž zapojují, ovšem spíše do aktivit rekreačních. Asociální nejeví o tyto aktivity zájem. Překvapivě u antisociálních i pseudosociálních typů dochází při účasti na aktivitách k pozitivním posunům v postojích. Ovšem paradoxně u prosociálních jedinců je tento efekt spíše negativní. Ti, kteří byli zapojeni do aktivit, selhávají po podmíněném propuštění častěji než ti, kteří se jich neúčastnili (Schrag, 1961).⁶ Schragovu typologii ověřoval Peter J. **Garabedian** (1964) ve věznici se zvýšenou ostrahou a dané rozdělení potvrdil a zpřesnil. Na rozdíl od Schraga vychází ze slangových pojmenování, nicméně jedná se o totéž.

Tabulka č. 2

Typy vězeňské adaptace dle Garabediana

Typ	Míra delikvence	Jak snáší trest	Sociální orientace	Orientace na normy	Zapojení do aktivit
Poctivec	nízká	těžce	kolektiv	instituce	vysoké
Správňák	vysoká	snadno	kolektiv	subkultura	střední
Politik	vyšší	snadno	individuální	obojí	vyšší
Psanec	velmi vysoká	těžce	individuální	ani jedno	nízké

(Zdroj: Garabedian, 1964)

Zajímavé v tomto je, že Poctivci komunikovali nejenom s personálem, jak bychom očekávali, nýbrž i se svými spoluvězni (obdobně jako u Schraga). Dá se říci, že tento model je empirickým potvrzením existence Schragových typů (Garabedian, 1964).

3.1.5 Debata o teoretických modelech

V návaznosti především na Sykesem zformulovanou tezi o vytvoření vězeňské subkultury jako pokusu o překonání všeprostopující bolesti z uvěznění se stala teorie označovaná jako **deprivační model**. Deprivace pramení z vězení jako takového a má mnoho podob. Vězňové se ji pokoušejí řešit zformulováním jakéhosi subsvěta s vlastními pravidly. Toto řešení samozřejmě může být úspěšné jenom částečně, neboť každodenní život vězně se stále odehrává na půdě formální vězeňské organizace a nemůže ji nikdy zcela ignorovat. Největší vliv měla tato teorie od konce 50. let do poloviny let 60.

Sykesův deprivační model se do značné míry opíral o nepsaný *vězeňský kodex*, který tvoří jakési jádro subkultury, a na nějž je odkazováno především každodenním jazykem

⁶ Srov. Biedermanová & Petras, 2011. I v této studii absolventi programu 3Z selhávali při propuštění častěji než ti, kteří program neabsolvovali. Dále viz kapitolu 5.2.4 Resocializační aktivity.

(pojmenováním rolí). Existence nepsaného vězeňského kodexu byla víceméně i prokázána. Ve výzkumu Allena (1958) se ukázala značná shoda v jistých modelových situacích. Např. v položce: „Mám problémy se spoluvězněm.“ drtivá většina respondentů vybrala odpověď „Vyřídím si to s ním sám.“ To dokazuje existenci nepsaných norem alespoň v některých oblastech sociálního života vězňů. Ovšem, to už se netýkalo vztahu k dozorcům, tam se projevila větší názorová různorodost. Jen mizivé procento dotazovaných vězňů uvedlo, že by se u mladého nezkušeného dozorce pokusili zneužít jeho naivity. Zhruba stejný počet vybral odpověď „Nechám ho jeho osudu.“ a „Pomůžu mu, aby se zapracoval.“ (Allen, 1958). To dokazuje, že vězni nepřijímají všechna pravidla vězeňského kodexu bezhlavě nebo automaticky. Dále můžeme říci, že „i při skupinovém vyjadřování solidarity a identifikace navzájem proti personálu, toto v žádném případě neznamená odmítnutí standardů širší společnosti“ (Benaquisto & Freed, 1996, s. 506).

Vězeňský kodex u dlouhých trestů je poněkud odlišného charakteru. Hans **Toch** (1992) udává, že ústředním pilířem je snaha vyhnout se potížím. Pravidla zní: 1) „starej se o svý!“; 2) „neodmlouvej autoritě!“; 3) „vybírej si společníky moudře!“; 4) „buď ve střehu!“ (Toch, 1992, s. 287). Morris G. **Caldwell** (1956) správně upozornil, že vězeňský kodex je záležitostí sociálního statusu. Jeho striktní dodržování se týkalo převážně střední třídy vězňů – „správnáků“. Ti se obávali ztráty statusu na základě nedodržení kodexu. Netýkal se však třídy vyšší, která disponovala mocí a schopností ovlivňovat ostatní vězně (Caldwell, 1956). Z toho vyplývá, že se nemusí jednat o univerzálně přijímaný set pravidel, spíše o všeobecně sdílené přání, aby tomu tak bylo, než o skutečný stav věcí.

Deprivační model je do značné míry modelem konsensuálním, kdy je kladen větší důraz na rovnováhu celého systému než na vnitřní rozpory. To byl jeden z hlavních argumentů proti této teorii. Kritici upozorňovali, že se Sykesovi zdála vězeňská společnost soudržnější, než tomu je ve skutečnosti. Dalším silným argumentem bylo, že jsou zanedbávány vlivy doposud proběhlé socializace, a naopak přeceňován vliv instituce (Neuber, 2011). Jedinec do věznice nevstupuje jako nepopsaný list papíru, naopak si přináší celou řadu zkušeností zejména z delikventních městských subkultur mládeže. To vedlo během 60. let ke zformování nové teorie – **importačního modelu**. Zásadní roli v tomto sehrála studie z roku 1962 *Thieves, convicts and the inmate culture* dvojice autorů John Irwin a Donald R. Cressey.

Importační teorie je postavena na logické myšlence, že delikvent si s sebou do vězení přináší veškeré formující vlivy předchozí socializace, tedy především kulturu ulice. Ta je importována dovnitř vězeňských zdí a projevuje se ovládnutím vězeňského života skrze

gangy. James B. **Jacobs** přinesl v roce 1974 zprávu o stavu ve věznici nedaleko Chicaga, z níž jednoznačně vyplývalo, že život gangů v ulicích Chicaga je úzce propojen s tím, co se děje v dané věznici (Jacobs, 1974). Importační teorie je víceméně totožná s teorií sociální deviace. Je velmi obtížné této teorii oponovat. Nicméně ani toto vysvětlení není bez námitek, a to z několika důvodů:

John **Irwin** a Donald R. **Cressey** (1962) popsali subkulturu zlodějů z ulice, která se řídí svým vlastním kodexem. Popsali však rovněž subkulturu vězňů, která odpovídá tomu, co uvedl Sykes. Tyto subkultury žily vedle sebe uvnitř vězení a část norem měly společné. Hovořili však i o malé skupině vězňů, která si ne zvolila ani jednu ze subkultur a hlásila se k normám oficiální instituce. Vězeňský kodex je částečně obsažen v kriminálním kodexu, ovšem není s ním totožný, neboť některá pravidla chování jsou dána všeobecnou deprivací. Hlavní hodnotou ve vězení je utilitarismus, tedy snaha získat maximální prospěch a vliv. Autoři argumentují, že i tyto hodnoty jsou vlastně importované, neboť jsou typické pro americkou nižší střední třídu. Každopádně dochází k závěru, že většina vězňů je nevyhraněných, následuje kód z ulice i kód vězeňský a v určité míře spolupracují rovněž s organizací (Irwin & Cressey, 1962).

Existence gangů uvnitř věznic není samo o sobě důkazem importu těchto gangů z ulic, jak se někteří domnívají. Naopak, jak uvádí Scott Benowitz (2019), je třeba si uvědomit, že vznik vězeňských gangů je spojen spíše s liberalizací amerických věznic, a především se zrušením rasové segregace v roce 1964. Věznice pro mnoho vězňů přestaly být bezpečným a předvídatelným místem a reakcí na to je právě sdružování do gangů (Benowitz, 2019). Existuje nemálo gangů vzniklých ve věznicích, které se později rozšířily i do ulic (Vegrichtová, 2017) anebo gangů, které existují pouze ve věznicích (Fredman, 2013). Subkultura gangů bývá spojena především s mladými vězni. Alpert se svým týmem (1978) prokázal značný vliv existence těchto gangů na rozvoj antiinstitučních postojů u mladých odsouzených, a to dokonce i u těch, kteří byli zařazeni do terapeutických programů (Alpert et al., 1978). Starší vězni (zejména ti s dlouhými tresty) se však chovají jinak, jejich ústřední snahou je vyhnout se potížím (Flanagan, 1995).

Importační teorie sdílí obecně přijímané přesvědčení, že trestanci neuznávají zákony a spravedlnost a tím vytváří vlastně kontrakulturu (např. Thomas & Foster, 1972). Lucia **Benaquistová** a Peter J. **Freed** (1996) však dokázali, že se jedná skutečně jen o mýtus. V jejich výzkumu čítajícím 500 respondentů v jedné kanadské věznici zkoumali postoje vězňů, kteří se vžili do role soudce a navrhovali rozsudek pro modelové pachatele. Ti se shodovali s

tresty, které přisuzovali soudcům, v některých případech byli dokonce ještě přísnější. Pouze malá část vzorku byla k modelovým pachatelům benevolentní. U veřejnosti předpokládali větší přísnost a u svých spoluvězňů naopak daleko větší shovívavost. Rasa, pohlaví a věk účastníků nehrály v rozhodování žádnou roli, význam měl skutek samotný a předchozí trestní minulost modelového pachatele. Tato zjištění jsou velice překvapivá, dokazují, že vězni se v názorech na normy ve společnosti neliší od nekriminální populace. Ještě překvapivější však je, že tomuto mýtu věří i vězni samotní, kteří svým spoluvězňům přisuzují kontrakonvenční postoje. Odsouzení potvrdili v následných rozhovorech, že nejsou proti spravedlnosti a systému a priori, jsou však dosti kritičtí k tomu, jak systém funguje v praxi. Svě spoluvězně vnímali vesměs jako protisystémové, sebe sama pak jako jedinečného mezi ostatními vězni. Toto zjištění plně reprezentuje Thomasův teorém: Subkultura, pokud je vnímána jako reálná, se stává skutečnou donucovací silou na jedince. Vnucené členství v subkultuře může pochopitelně vyústit v konformitu s jejími standardy. To však v žádném případě není to samé jako identifikace se skupinou (Benaquisto & Freed, 1996).

Diskuse ohledně převažujícího modelu vysvětlení vězeňské subkultury vedla k řadě studií. Některé nacházely evidence spíše pro deprivacní vysvětlení, jiné spíše pro importační, a to v závislosti na typu věznice. Existují dvě zásadní studie, které přinesly odpověď na tento spor. Někdy se, zejména v souvislosti s Charlesem W. Thomasem, mluví o **modelu integračním**, tedy slučujícím a zpřesňujícím oba pohledy.

Ronald L. **Akers** se svým týmem (1974) se zaměřil specificky na násilí a homosexuální chování vězňů jako signifikantní ukazatel prizonizace. Srovnával tři typy věznice: jednu s terapeutickým volnějším režimem, druhou s režimem tuhým (custodial) a třetí někde uprostřed. Zároveň porovnával vězně mladé se staršími. Ukázalo se, že věk je důležitým ukazatelem pro homosexuální chování. Drogy byly spjaty s věkem, co se týče preference určitého typu (krom marihuany, která s věkem nesouvisela). Nicméně se ukázalo, že typ věznice se ukázal jako daleko silnější prediktor, zejména co se týče homosexuálního chování. V uzavřeném deprimujícím prostředí bylo toto chování u mladších vězňů třikrát častější než ve věznici terapeutického zaměření. Co se týče drog, opět nejnižší užívání bylo v terapeutické věznici a nejvyšší v tuhé. Tento trend byl nejsilnější u heroinu, který byl navíc spjat s věkem (u starších třikrát častěji než u mladších). Ostatní charakteristiky (např. předchozí kriminální zkušenosti) se ukázaly jako slabé pro vysvětlení variance. Výsledky hovoří celkem jednoznačně ve prospěch deprivacního modelu, neboť typ věznice byl lepším prediktorem pro spouštění deviantního chování (Akers et al., 1974). Za slabinu výzkumu lze považovat

nezahrnutí důležitého faktoru délky trestu. Rovněž prizonizace se neomezuje zdaleka jen na tyto deviantní druhy chování.

Nejvíce citován je v tomto směru Charles W. **Thomas** (1977). Provedl studii na velkém vzorku, ovšem pouze v jediné věznici se střední ostrahou určenou pro mladé odsouzené. Měřil ukazatele prizonizace ve vztahu k institucionálním i importačním charakteristikám. Z deprivacních charakteristik byla nejsilnější bezmocnost (přesvědčení, že nemůže kontrolovat prostředí okolo sebe) a délka trestu, v menší míře též očekávání po propuštění. Delší trest spolu s pocitem, že nemůže své prostředí příliš kontrolovat a pesimistické očekávání po propuštění, vedly k vysoké pravděpodobnosti, že se jedinec identifikuje s vězeňskou subkulturou. Importační charakteristiky se ukázaly v tomto modelu jako slabé, nejsilnější z nich je identifikace s kriminální subkulturou, ovšem i tak jsou lepším prediktorem proměnné deprivacní. Prizonizaci je tedy nutno chápat jako produkt specifických záležitostí spojených jak s věznicí, tak s externími vlivy. Předvězeňské vlivy jsou však méně důležité než vlivy spojené s věznicí (Thomas, 1977).

Významnější studii v tomto směru provedl méně známý Desmond **Ellis** se svým týmem (1974) v padesáti pěti věznicích v Severní Karolíně (ovšem vzorek čítal pouhých 278 odsouzených). Jako závislou proměnnou reprezentující prizonizaci si vybral míru násilného chování. Mezi nezávislé proměnné patřil věk, násilné trestné činy, čas uvěznění, datum parolového slyšení. Nikoli překvapivě se s vysokým počtem násilí pojil mladší věk vězňů, což odpovídá importačnímu modelu. Další silné proměnné, které přímo souvisely s počtem násilných aktů, představovaly: datum parolového slyšení vzdálené více jak jeden rok a absence návštěv osob blízkých (institucionální faktory). Věk spolu s datem parolové komise vysvětluje celé $\frac{2}{3}$ variace. U věku se ukazuje hranice dvacet jedna let, čím starší vězeň, tím méně pravděpodobně se bude chovat agresivně. Obdobně je tomu, co se týče návštěv osob zvenku. Ostatní proměnné, jako je rasa, neměly kupodivu na míru násilí žádný vliv. Černí vězni se nechovají ve vězení násilněji než bílí, ačkoli jsou několikanásobně častěji odsuzováni za násilné trestné činy. Rovněž typ trestného činu nehraje žádnou roli, rvali se stejně často zloději jako lupiči či jiní násilníci. Čas strávený ve věznici nesouvisí s mírou násilí přímo. Důležitý je čas zbývající do data parolového slyšení, a tedy šance dostat se domů dříve.

Zdá se, že osobnost vězně má daleko menší vliv na míru násilného chování ve vězení než organizační vlivy. Výjimkou je pochopitelně věk. U mladých vězňů je agrese úzce spojena se statusem a takové chování je více tolerováno i dozorci. U starších vězňů to neplatí,

tam existuje konsensus, že na násilného vězně je pohlíženo s despektem jako na někoho, kdo ohrožuje zavedený klid anebo jako na hlupáka, který jde hlavou proti zdi. Rovněž organizace samotná pro takové chování u starších vězňů má malé pochopení a tvrdě je trestá. Starší vězeň rovněž má agresí daleko více co ztratit (především ohrožuje své šance v parolovém slyšení). Násilné chování vězňů přímo souvisí se sexem, a to zejména u vězňů do dvaceti jedna let, u nichž je homosexuální jednání výrazně častější (Ellis et al., 1974).

Dle mého vychází importační teorie především z dobového kriminologického paradigmatu spojeného s masovým zaváděním rehabilitačních programů. Teorie sociální deviace nabízí vítanou legitimizaci těchto programů, zároveň snímá z instituce vězeňství odpovědnost za vznik a rozvoj vězeňské subkultury. Pokud vycházíme z teze, že delikvent si s sebou do věznice přináší sociální patologii coby produkt kultury ulice, věznice je z obliga. Naopak, teze o tom, že gangy vznikají jako reakce na všudypřítomné ohrožení ve věznici a zároveň neschopnost věznice tento problém řešit, přímo zpochybňuje rehabilitační ideologii, a proto je pro některé zájmové skupiny zcela nepřijatelná. Tuto tezi razí i Paweł Moczydłowski: „Argument, že skrytý život je transportován z kriminálních part především mladistvých, je alibi, neboť zastírá fakt, že samotná instituce se na něm aktivně podílí“ (Moczydłowski, 1992, s. 113).

3.1.6 Kultura věznice a vztahy vězňů s personálem

Jak jsme si ukázali v předešlých výzkumech, samotný typ věznice a v ní panující režim se ukázaly jako zásadními prediktory pro rozvoj a podobu vězeňské subkultury. Jenže skutečně málokdo se tento problém snažil uchopit cíleně. Spíše se uvedené odráží v anekdotických popisech vztahů odsouzených a dozorců, s nimiž jsou nejvíce ve styku.

Dle Ervinga Goffmana na sebe vězni a personál navzájem nahlíží skrze negativní stereotypy a předsudky a nemají v zásadě nic společného (Goffman, 1961). Nepochybně vzájemné předsudky hrají velkou roli v každodenní komunikaci těchto dvou složek. Schrag (1969) zjistil, že jak vězni, tak příslušníci mají tendenci přehánět antisociálnost delikventů a zároveň opět obě strany přeceňovat autoritativnost dozorců. Jedná se tedy o předsudečnost i vůči vlastní skupině (Schrag, 1969). Obdobně hovoří i Moczydłowski, jenž zjistil, že jak dozorcí, tak odsouzení na druhou skupinu uplatňují jednoduchou typologii dle jednodimenzionálního modelu člověka (Moczydłowski, 1992).⁷ Odsouzení se však k dozorcům nechovají všude

7 Dozorcí zařazovali odsouzené v zásadě do tří skupin: a) „kvíčaly“ (vytěžovaní), b) oběti (pošlapávaní), c) oportunisti (neupozorňují na sebe). Nejlépe se chovali ke kvíčalám. Oportunisti

stejně, naopak toto jednání je do značné míry determinováno tím, jaký režim ve věznici panuje (Berk, 1966). a tím pádem jaká taktika vede k nejlepším výsledkům z pohledu vězňů (oportunismus, odcizení, kooperace) (Wilson, 1968). K obdobným závěrům došel Berk (1966), co se průběhu trestu ve věznici s různým typem režimu týče. Ve věznici s tuhým režimem již zpočátku negativní postoje vůči dozorcům a celé organizaci mají tendenci se v průběhu trestu ještě zhoršovat. To je dáno tím, že vězni postupně seznají, že taktika vstřícnosti jim nikterak nepomůže k lepšímu trestu (Berk, 1966).

Tradiční vězeňský kodex předepisuje distanci a nedůvěru vůči dozorcům. Jenže tak jednoduché to není. Sykes (1958) ukázal, že k vězňům, kteří vůči dozorcům vystupovali vyzývavě nebo agresivně, chovali ostatní vězňové ambivalentní pocity. Na jednu stranu je obdivovali, na druhou stranu je označovali za potížisty, kteří ohrožují zaběhnutý řád. Rovněž jen část odsouzených se vůči dozorcům distancuje. I v Sykesově souboru se našlo hodně vězňů, kteří s dozorci více či méně spolupracovali (Sykes, 1958). Dvojznačnost vztahu k dozorcům potvrdil i Allen (1958). Našlo se nemálo odsouzených, kteří by mladému nezkušenému dozorci pomohli, aby se zaučil, naopak těch, kteří by se toho pokusili zneužít, bylo jen malé procento (Allen, 1958). To rozhodně nepodporuje myšlenku antagonismu těchto dvou tříd, spíše compliance. Tyto dvě skupiny k sobě nepochybně mají velmi blízko, což může vést i k rozvoji sympatií. Blízkost v hodnotách a morálním nastavení (úplatnost, zapojení do černého obchodu, vydírání, vytěžování informací aj.) obou skupin doložil i Moczydłowski (1992).

Rovněž přístup dozorců nevychází jen z jejich osobnosti nebo není mechanickou reakcí na chování odsouzených, spíše odráží kulturní nastavení formální organizace. Kultura věznice se dle Moczydłowského přímo podílí na utváření systému neformálních vězeňských autorit, které využívá ve svůj prospěch ve snaze kontrolovat masu odsouzených (Moczydłowski, 1992). Grusky (1959) ukázal, že neformální vůdci ze strany odsouzených odráželi kulturní nastavení celé organizace. V menší věznici terapeutického typu dokonce vůdci vykazovali silné proinstituční postoje a v tomto směru převyšovali své spoluvězně. Ovšem ve věznici s tuhým režimem tomu bylo právě naopak a vůdci byli silně antisociální (Grusky, 1959). Moczydłowski (1992) dochází k závěru, že aby vůbec mohla být možná disciplinace odsouzených ze strany formální organizace, je nutný určitý konsensus založený paradoxně na tichém spojenectví mezi odsouzenými a dozorci. Jedině neformální podpora vězeňských

nebyli příliš trestáni, avšak ani odměňováni. Naopak u obětí využili dozorcí každé příležitosti k ponižení nebo trestání. Oproti tomu odsouzení dělili dozorce jen do dvou kategorií: a) budižkničemové (nedělají nic, člověk musí dělat na ně), b) SS-mani (dělají trest obtížným) (Moczydłowski, 1992, s. 135).

vůdci ze strany personálu věznice garantuje kohezi a pořádek uvnitř komunity, a je tedy nutná vzájemná spolupráce těchto dvou skupin (Moczyłowski, 1992).

3.1.7 Subkultura vězňů v Polsku

Drtivá většina studií o vězeňských subkulturách z doby před rokem 2000 pochází z USA. To může být pro naše potřeby poněkud zavádějící, neboť kultura věznění ve Spojených státech je založena na jiných principech. Jak tomu bylo v zemích střední a východní Evropy?

Víme, že po celou dobu socialistického režimu v zemích Sovětského svazu existovala velmi silná vězeňská subkultura s neuvěřitelně rigidními pravidly. Vaičiūnienė a Tereškinas (2017) uvádějí, že její historie sahá až do stalinistických gulagů. Nicméně, její finální podoba se ustálila v 60. letech minulého století, kdy se ustanovily čtyři třídy vězňů dle dodržování vězeňského kodexu, vztahu k práci a spolupráci s personálem: 1) „vory v zákoně“ (zásadně nepracovali a odmítali jakoukoli spolupráci s personálem, představovali šlechtu ve vězení); 2) „mužiki“ (měli kladný postoj práci, ovšem rovněž nespolupracovali s personálem); 3) „kozli“ (kolaboranti s personálem věznice); „opuščennye“ (degradovaní zavržení vězni, kteří těžce porušili vězeňský nepsaný zákon). Vězeňský kodex měl podobu tvrdého vymezení se vůči systému ruku v ruce s vyžadováním naprosté loajality vůči neformálnímu společenství. Tato hierarchie si zachovávala svou rigidní podobu po celou existenci Sovětského svazu (Vaičiūnienė & Tereškinas, 2017).

Ze sousedního Polska máme naštěstí k dispozici nejenom vyprávění pamětníků, nýbrž i regulérní vědecké studie, neboť o subkulturách vězňů bylo v omezené míře dovoleno publikovat. Jak uvádí Sławomir Przybyliński (2016), vězeňská subkultura v Polsku je fenomén, který byl prvně zaznamenán ve varšavské věznici pro mladistvé v 50. letech. Během 60. let se tato subkultura rozšířila i do jiných věznic napříč Polskem. Jejím jádrem je soubor specifických hodnot, pravidel chování a norem, doprovázený magickým myšlením, osobitým slangem a přísným hierarchickým rozdělením osazenstva (Przybyliński, 2016).

Nejznámější zpráva pochází od Marka M. Kaminského (2003).⁸ Autor velmi podrobně popsal rigidní pravidla vězeňské subkultury a proces přijímání nového vězně. Tento proces popisuje na základě teorie her. Vězeňská společnost se rozděluje vertikálně na grypsmeny⁹ (až 70 %), pitomce (necelých 30 %) a teplouše (2 %). Vertikální mobilita směrem vzhůru je velmi

8 Článek je retrospektivou vlastní zkušenosti s uvězněním ve vazbě z politických důvodů v polovině 80. let minulého století.

9 Odvozeno od argotického slova gryps označujícího tajnou zprávu posílanou mezi celami nebo budovami, případně mezi vězením a venkem (u nás moták).

ztížena, pro teplouše je vzestup zhola nemožný. Za určitých okolností může však dojít k degradaci grypsmena. Grypsmeni stojí na vrcholu hierarchie, mluví tajným jazykem, drží se striktně rigidních pravidel, mají celou řadu verbálních i behaviorálních tabu a v jejich myšlení se projevuje celá řada magických prvků. Pitomci tvoří početnou, avšak atomizovanou skupinu. Ze strany grypsmenů jsou bití a obírání o zdroje, rovněž jim musí sloužit. Teplouši tvoří dno společenské hierarchie, poskytují sexuální služby grypsmenům, jinak nemají žádná práva a žádné zastání.

Proces povýšení na grypsmena je vysoce ritualizovaný. Každý nový vězeň je bezprostředně po svém příchodu podrobován různým testům, často i bit a ponižován. Ovšem to je účelný proces, aby se poznalo, zda je pravým členem subkultury, nebo zda je slabým kusem či předstíračem. Pakliže dotyčný touto sérií testů úspěšně projde, je ritualizovaným a drsným způsobem povýšen z čekatele na grypsmena. Pokud neprojde, stává se pitomcem, v horším případě teploušem, a dostává se do podřízené role. Autor pro popis těchto rituálů používá teorii her. Podobně jako v pokeru a jiných podobných hrách se operuje se skrytými tahy. Uspěť může nejenom sociálně zdatný jedinec, nýbrž i jedinec náležitě poučený.

V drsném světě vězňů, který Kaminski popsal, je členství ve vězeňské subkultuře vnucené. Je téměř nemožné zůstat stranou nebo se orientovat na oficiální organizaci. Je však třeba zdůraznit, že toto se odehrávalo ve vazební věznici s převahou mladých vězňů. Autor sám uvádí, že tato neuvěřitelná propracovanost vězeňské subkultury je neodmyslitelně spjata se stísněným prostorem vazebních věznic v kombinaci s nedostatkem zdrojů a naopak nadbytkem volného času, který je třeba nějak zaplnit (Kaminski, 2003).

Pawoł **Moczydłowski** provedl na konci 80. let rozsáhlý srovnávací terénní výzkum ve třech věznicích s různým režimem.¹⁰ Zjistil, že mezi věznicemi různých typů existují zásadní rozdíly a vězeňská subkultura se podle typu věznice v podstatných bodech liší. Ve věznici pro mladistvé Moczydłowski potvrzuje existenci rigidní subkultury vězňů popsaných u Kaminského, tedy dvě třídy: šlechta a oběti.¹¹ Vykorišťovaných je zpravidla více, musí svým vykořisťovatelům dobrovolně nebo pod pohrůzkou násilí odevzdávat tabák, jídlo, peníze,

10 Kniha *Druhý život odsouzených* vyšla v Polsku v roce 1988 a byla režimem okamžitě zakázána a stažena z prodeje. Jen díky tomu, že se o rok dříve Moczydłowski setkal s britským kriminologem, jemuž předal svůj rukopis vlastnoručně přeložený do angličtiny, se mohla s jeho myšlenkami seznámit i odborná veřejnost na západě (*Hidden life in Polish prisons*, 1992). Bohužel však kniha zůstala v zapomnutí (nenašel jsem jedinou referenci na tohoto autora v publikacích západních výzkumníků).

11 Výraz šlechta je můj vlastní, označení pro tuto třídu v polštině bylo vícero: grypsmeni, lidé, charakternici aj. V Moczydłowského (1992) studii se oběti dělily do tří podtříd: švýcaři (neutrální, šlechta je nechávala relativně na pokoji), pitomci (obírání o majetky, museli sloužit), teplouši (byli bití a sexuálně zneužíváni).

práci nebo za ně dělat služby (v horším případě je obstarávat sexuálně). Tento systém je ospravedlňován ideologií šlechty a poddaných, přičemž příslušnost ke šlechtě je podmíněna zkouškami charakteru i specifického propracovaného souboru znalostí. Tento systém připomíná spíše uzavřenou náboženskou sektu. Měli svoji vyvinutou neproniknutelnou řeč, rituály, zvyklosti, znaky příslušnosti dané tetováním a zejména rigidní a iracionální kodex chování.

Zajímavé je, že ve zkoumané věznici autor objevil ještě další třídu vězňů, která měla v zásadě neutrální status. Nazývali se berušky (biedrony).¹² Podstatným rozlišovacím znakem bylo, že udržovali kladné styky s personálem. Tato skupina nestála mimo vězeňskou subkulturu, naopak měla celou řadu znaků společných s grypsmeny (přestože vůči sobě navzájem chovali nepřátelství). Neměla však potřebu zneužívat oběti. Existence této třídy odhaluje jeden zásadní faktor. Odpovědí je to, co definoval Gresham Sykes jako bolest z uvěznění, tj. všudypřítomná deprivace. V situaci, kdy panuje naprostý nedostatek zdrojů všeho druhu (včetně sexu) a zároveň určitý objem povinností, které musí být vykonány, mohou buďto, při spravedlivém rozdělení, trpět neustále všichni; anebo – při patřičné legitimizaci – se může vyčlenit skupina, která bude mít relativně snesitelný život, ovšem na úkor zbytku, který přijde i o to málo zdrojů a bude vykonávat veškeré služby.

Třída berušek do toho zdánlivě nezapadá. Ve skutečnosti tito vězni, kteří se nevyhraňují vůči oficiální instituci, a naopak s dozorci spolupracují, se mohou dostat na dobré pracovní pozice a tím i ke zdrojům (např. vyrábějí výrobky pro zaměstnance, za něž dostávají kuřivo). Ekonomický faktor je tedy tím určujícím, nikoli ideologie vězeňské subkultury. Sexuální zneužívání se pojí především s nízkým věkem účastníků, můžeme zvažovat i vliv nudy a nemožnosti energii vložit do kulturně přínosných aktivit. Je možné tuto hypotézu o rigidnosti vězeňské subkultury ve vztahu k deprivaci zejména v prostředí vazebních věznic potvrdit? Pojďme se podívat, jak to vypadá v klasické věznici pro recidivisty:

Tam byla situace diametrálně odlišná. Ačkoli se i tam autor setkal s dělením na „lidi“ a „pitomce“, zdá se, že šlo spíše o rezidua z věznice pro mladistvé a nikdo toto dělení nebral příliš vážně. Naopak, zde se nacházelo mnoho vězňů, u nichž se nedalo identifikovat, do které skupiny patří. Výjimkou byli teplouši, kteří byli i zde počítáni mezi spodinu a svůj status nemohli nikdy změnit (těch však bylo mizivé procento). Vertikální dělení, tolik podstatné pro fungování vězeňské subkultury mladistvých, zde ztratilo na důležitosti. Moczydłowski identifikoval, že daleko důležitější zde byla stratifikace horizontální, např. pijáci čaje

12 O této třídě se zmiňuje i Kaminski (2003), znal ji však pouze z doslechu.

(zpravidla na jedné cele), krajani, vězni z jednoho pracoviště.

Třetí věznice byla rovněž pro dospělé, ovšem byla otevřená, většina vězňů chodila pracovat ven. V této věznici popsané dělení podle kodexu grypsera prakticky neexistovalo, vztahy fungovaly především na ekonomickém principu, a vězni se tam hlídali navzájem, aby někdo neprofitoval příliš na úkor ostatních. Jak vidíme zcela názorně, ekonomické podmínky k získání zdrojů jsou podstatným faktorem pro formování podoby vězeňské subkultury. Tam, kde je prostředí velmi deprivující s minimem možností legálního odreagování se a zároveň je tam dostatek volného času, vyvíjí se tuhá vězeňská subkultura s vertikálním členěním a minimální vertikální mobilitou. Ovšem v prostředí, které umožňovalo dostat se ke zdrojům (ať už legálně nebo nelegálně), tlak na vytváření tuhé vertikálně členěné subkultury polevuje a společnost vězňů se segreguje spíše horizontálně buď podle společných zájmů anebo na základě klíčového přístupu ke zdrojům. V otevřeném režimu, kde vězni tráví část života venku, již subkultura nabývá ryze civilní podobu.

Ve věznicích pro dospělé, kde mnoho vězňů pracovalo v různých dílnách, kvetl spletitý černý obchod a černá výroba, do něhož byl aktivně zapojen i personál věznice. Vězni z materiálu dostupného na dílnách běžně vyráběli ozdobné svícny, zavírací nože, šperky aj., to vše s tichou nebo aktivní podporou celého systému. Odsouzení díky tomu dostávali nedostatkové komodity jako tabák nebo získávali jiné výhody. Většinu výrobků ovšem vězeň nebyl schopen vyrobit sám s dostupným náčiním a surovinami, potřeboval k tomu další vězně. Lidé se nespojují nutně, mají-li stejné cíle. Mohou se spojit rovněž, když jeden druhého potřebují k dosažení těchto cílů. Za této situace pak nedává příliš smyslu hrát si na nadřazenou a podřízenou třídu, daleko více se vyplatí spolupracovat.

Ve věznici pro mladistvé je však poněkud jiná situace. Tam je jednou z nejdůležitějších komodit poskytování sexuálních služeb. Jelikož těchto pasivně sexuálních jedinců jsou pouhé 2 %, o tyto se následně vede boj. Co se týče importačních vlivů, Moczydłowski potvrzuje již dříve zmíněné zjištění, že věk je zásadním činitelem. Infantilní chování plné magického myšlení, speciální mluvy, ostré vertikální hierarchie a především násilí, je skutečně typické pro mladistvé, přičemž rovněž uvádí magickou hranici 21 let. Od tohoto věku mají vězni tendenci tyto způsoby opouštět a řešit jiné problémy (Moczydłowski, 1992).

Moczydłowski rázně odmítá statickou teorii vězeňského prostředí a strukturální funkcionalismus: „Sociální struktura je vytvářena spíše událostmi než věcmi, a tudíž koncept struktury je spíše dynamický“ (Moczydłowski, 1992, s. 162). Jeho přístup lze patrně zařadit k sociálnímu konstruktivismu, neboť tvrdí, že jednotlivci svým chováním hrají aktivní roli

ve vytváření sociální reality.¹³

3.1.8 Výzkum u nás

V období od konce 2. světové války nelze dlouhou dobu vůbec mluvit o vědeckém výzkumu uvězněných. Vězeňství plnilo ideologické cíle a nikdo nepovoláný neměl dovnitř přístup (nehledě na silné potlačování společenských věd coby „buržoazních pavěd“). To se nakrátko změnilo až s posunem paradigmatu ve druhé polovině 60. let a instalací Výzkumného ústavu penologického. Ten fungoval v průběhu 70. let minulého století a vyznačoval se čilou publikační činností zaměřenou převážně na převýchovnou činnost odsouzených. Tyto materiály jsou bohužel pro potřeby veřejného bádání obtížně přístupné. Z přehledové zprávy publikační činnosti VÚP, které zpracoval Ondřej Hladík, vyplývá, že ústav se problematikou vězeňské subkultury rovněž zabýval (Hladík, 2012).¹⁴ Jak však upozorňuje Pinerová (2019) penologický ústav fungoval zcela v souladu s oficiálním technokratickým narativem, důraz byl kladen na rekonstrukci osobnosti pachatele za účelem jeho začlenění do společnosti po propuštění. Tento přístup vychází z teorie sociální deviance a v tomto se nikterak neliší od trendů na západě především v 60. letech. I přes svou nespornou produktivitu formou publikační i pedagogické činnosti během 70. let nutno podotknout, že tato instituce plnila především zadání vládnoucí garnitury na vytvoření efektivních převýchovných programů (Pinerová et al., 2019). Vězeňská subkultura byla nahlížena jako něco, co je třeba pokud možno eliminovat nebo aspoň omezit na minimum.

Po roce 1989, a zejména po roce 1993, kdy byla ustanovena Vězeňská služba ČR na nových demokratických základech, se otevřela i možnost svobodného bádání v oblasti vězeňství. Nutno říci, že tato příležitost nebyla dlouho využita (vyjma bádání historického), což zřejmě souvisí s tím, že musela nejdříve dorůst nová generace absolventů společenských věd. Během 90. a 0. let byly publikovány spíše teoretické práce, které psali psychologové (Mezník et al., 1995; Sochůrek, 2009) nebo právníci (Netík et al., 1997; Bajcura, 1999) na základě své zkušenosti s vězeňským prostředím. Tito teoretici vesměs nahlíželi vězeňské společenství prizmatem sociální patologie. Do této generační skupiny bychom mohli zařadit též publikaci Jaroslava Hály a Petry Soudkové (2002) mapující specifickou vězeňskou mluvu. Publikace

13 Není zcela zřejmé, jestli se Moczydłowski mohl s knihou Bergera a Luckmanna z roku 1966 seznámit, a on sám na ni neodkazuje. Ovšem principy tam uplatňované jsou u něho patrné. Dokonce jednu podkapitulu nazval Konstrukce sociální reality.

14 Ovšem já jsem v soupisu názvů článků neobjevil žádný, který by tomu odpovídal. Patrně se jednalo o využití sociometrické metody k odhalování kontrastních neformálních skupinek (Hladík, 2019).

sice vyšla až po roce 2000, ovšem reflektuje situaci let 90. i dříve, s předchozími autory též sdílí obdobný náhled na problematiku.

3.1.9 Shrnutí poznatků klasického období

Klasické období přineslo značnou míru poznatků o různých aspektech sociálního života ve vězeňském prostředí, zejména s důrazem na strukturu a dynamiku fungování neformálních sociálních skupin. Zde shrnuji nejzajímavější zjištění té doby:

- Vznik toho, co označujeme jako vězeňská subkultura, nelze stavět pouze na jednoduchém kauzálním modelu. Dostí pravděpodobně je souhrou interagujících vlivů, jichž si je jedinec do značné míry vědom, a má v tomto jistou možnost volby.
- Subkulturu vězňů nelze oddělit od kultury dané věznice. Právě rozdíly mezi režimem jednotlivých věznic byly silným prediktorem. Situační vlivy se ukazují jako daleko důležitější pro formování sdílené vězeňské subkultury než vlivy uvnitř jedince.
- Jediným prokazatelně silným faktorem uvnitř jedince podílejícím se na produkci vězeňské subkultury se ukázal věk (především věk mladistvých s magickou hranicí dvacet jedna let).
- Odsouzení se musí přizpůsobovat nejenom svým spoluvězňům, nýbrž do jisté míry musí spolupracovat i s oficiální organizací, chtějí-li mít výhody nebo alespoň klid. Odsouzení jsou si toho vědomi a jen zřídkakdy jsou ostře vyhranění vůči organizaci.
- V procesu adaptace na vězeňské prostředí hraje značnou roli anticipace. Vězeň nejenom že reaguje na okolnosti, nýbrž i aktivně předvídá, a dle toho si volí vhodnou strategii. Postoje k instituci i k subkultuře se mohou výrazně lišit v průběhu výkonu trestu, což je jasně patrné z porovnání výkonu krátkých a dlouhých trestů.
- Jedna věc je konformismus k tlakům vězeňské subkultury na přizpůsobení se jejích členů. Druhá věc je identifikace s touto subkulturou. Zdá se, že jen malá část vězňů se s proklamovanými kontrastními standardy skutečně hluboce identifikuje.
- Ekonomický faktor hraje zásadní roli pro rozvoj vězeňské subkultury. Jen tam, kde není možnost si opatřit zdroje zvenku, rozvíjí se tuhá a všeprostupující vězeňská subkultura s vnuceným členstvím. Tam, kde má vězeň víc možností dostat se ke zdrojům (skrze práci nebo spolupráci s personálem), stává se vězeňská subkultura více subtilní.

3.2 Soudobé výzkumy

Po určité pauze během 90. a 0. let se zájem výzkumníků opět stočil na oblast vězeňských subkultur. Od roku 2010 máme k dispozici již celou řadu prací, z nichž opět nejvíce pochází

ze Spojených států, případně z Kanady. Nalezneme však i dostatek výzkumných zpráv z evropského prostoru.

Při přebírání výsledků zejména ze zámoří je třeba jisté opatrnosti. Jednotlivé země se liší trestní politikou (počtem vězňů na 100.000 obyvatel), mírou naplněnosti kapacit, a především architekturou věznic). Zatímco ve Spojených státech je standardem, že vězni jsou ubytováni ve společných celách, ve Velké Británii jsou standardem cely pro dva (Schliehe & Crewe, 2022). V Norsku má zpravidla každý vězeň svou vlastní celu (Mjåland, 2014), kdežto v zemích východního bloku jsou standardem kolektivní ubytovny s ložnicemi. V zemích bývalého Sovětského svazu se mohou vyskytovat až dvoustčlenné kolektivy (Vaičiūnienė & Tereškinas, 2017).

Výzkumy po roce 2000 se sice do určité míry odvolávají i na studie klasické, ovšem zpravidla již reagují na jiné problémy a společenské požadavky. Jejich zaměření je různorodé. Částečně pokračuje debata o podobě a genezi vězeňské subkultury, ovšem většinou jsou řešeny dílčí výzkumné problémy, v nichž se odráží soudobé paradigma sociálních věd (např. téma sociálního klimatu nebo osobní pohody). Více prostoru je věnováno vztahům mezi vězni a personálem, přičemž je patrné, že role personálu se od dob Clemmera a Sykese výrazně pozměnila. V soudobém paradigmatu je patrný i návrat k rehabilitačnímu principu a sociálně-patologickému pojetí zločinu, ovšem v již daleko opatrnější formě, než tomu bylo v 60. letech v USA. Současní odborníci si uvědomují značné limity a přecenění možností ovlivnění delikventa v nápravném zařízení (Milhaud, 2015).

3.2.1 Debata o podstatě vězeňské subkultury

Novodobý výzkum opět otevřel starou otázku podoby vězeňského společenství, co se týče adekvátnosti deprivativního nebo importačního modelu. Většina amerických autorů současnosti se kloní k importačnímu modelu. Jsou přesvědčeni, že v amerických věznicích kvůli zmnohonásobení vězeňské populace převládá násilnický predátorský kód založený na příslušnosti ke gangům. Hlavním představitelem tohoto přístupu je David Skarbek ve své monografii (2014). Podle něho **gangy** ve vězeňském prostředí plní celou řadu funkcí, např. pomáhají regulovat obchod se zakázaným zbožím. Nejdůležitější funkcí je nicméně ochrana vlastních členů, neboť vězeňský formální systém vězně již nechrání. To je nepochybně dáno především bezprecedentním navýšením vězeňské populace. Nepsaný řád vězňů pozbyl své důležitosti, protože odsouzení se rozhodli řešit otázku ochrany sebe sama formou samosprávné instituce jiného typu (Skarbek, 2014).

Dle Rebecy Trammellové (2012) je problematika gangů vysvětlována převážně potřebou bezpečí. Především bílí vězni, kterých je v USA menšina, se musí sdružovat do gangů, jinak by byli okamžitě napadeni černými nebo hispánskými vězni. Další, neméně důležitou, funkcí gangů je zdání autonomie a sociální kontroly druhých. Vězni skrze tuto instituci činí své prostředí předvídatelnějším a méně nebezpečným (Trammell, 2012). Téma gangů zdůrazňuje i Jackson Fredman (2013) a udává, že v současných amerických věznicích mají značný vliv, vyskytují se zejména ve zvýšené ostraze. Tyto gangy mají své krédo a motto, unikátní symboly příslušnosti a předepsané skupinové normy. Ve vězeňském prostředí stojí členové gangů na vrcholu, přičemž jádrem jejich fungování je obchod s drogami. Oblíbenou kratochvílí je zapojení do hazardních her. Příslušnost ke gangu totiž dává možnost dluhy takto vzniklé tvrdě vymáhat. Fredman správně uvádí, že ačkoli gangy jsou spojovány tradičně s importací gangů z ulic, v mnoha případech tomu tak vůbec není. Již od konce 50. let, a zejména v 70. a 80. letech, je dokumentována celá řada gangů, které vznikly ve vězení nebo se na prostředí vězení omezují. Jako důvod příslušnosti ke gangu se udává touha po ochraně a zároveň potřeba ve vězeňské populaci někam patřit (Fredman, 2013).

Ovšem ne ve všech amerických věznicích se gangy automaticky vyskytují nebo mají zásadní postavení. Zřejmě se jedná o fenomén vyskytující se spíše ve zvýšené ostraze. Francisco Wills (2014) udává, že ve věznici se střední ostrahou nelze mluvit o reálné existenci gangů. Rovněž je však nutno zohlednit kulturní rozdíly mezi USA a Kanadou. Jak uvádí Justin Tetrault se svými spolupracovníky (2020), v kanadských věznicích nepanuje rasová segregace. Vězni mají tendenci družít se s těmi, které znají z dřívějšího, nebo s nimiž sdílí stejné zájmy. Dokonce ani příslušnost ke gangům jim nijak nebrání se stýkat s vězni jiné barvy pleti. To by vypovídalo o tom, že primární funkcí gangů není ochrana, nýbrž obchod (Tetrault et al., 2020).

Existence gangů jen zdánlivě podporuje importační teorii. Ve skutečnosti zjištění uvedených autorů ukazují, že jejich existence je více vysvětlitelná podmínkami v organizaci samotné. Argumentů pro to je vícero: 1) Jsou více rozšířeny ve věznicích se zvýšenou ostrahou, kde je míra deprivace nejvyšší. 2) I přes vnějškové odlišnosti, a především rasovou bariéru jednotlivých gangů, toto jejím členům nikterak nebrání v čilém obchodě s drogami mezi sebou. 3) Potřeba řádu a sociální kontroly je jednou z kruciólních (stejně jako v tradiční vězeňské subkultuře). Celkově se dá říci, že funkce, které vězeňská subkultura zajišťuje, zůstávají platné i nadále. Ovšem jsou zajišťovány odlišnými způsoby. Každopádně jde i nadále především o boj o zdroje, kterých je v prostředí věznic zoufalý nedostatek. Systém

gangů umožňuje redistribuci těchto zdrojů. Každý, kdo není členem gangu, se tak stává snadnou obětí. Kruciólní vliv organizace se zdá být těmito výzkumy spíše potvrzen.

Jiné argumenty ve prospěch importačního modelu udává např. Yvonne Jewkesová (2011): Vězni vyznávají spíše hodnoty, které jsou typické pro nižší třídu (bratrství, vzdávání se odpovědnosti, agrese). Je však třeba říci, že zkoumala vězně ve věku blízkém mladistvým, a není jisté, zdali to platí všeobecně. Dle Jewkesové ovšem nelze mluvit o jediné vězeňské subkultuře. Spíše existuje sociální síť skládající se z mnoha subkultur, které jsou založené na shodné národnosti, regionální identitě, náboženství, kultuře těla, užívání drog, stejných hudebních nebo studijních zájmech aj. V tomto pojetí se autorce struktura odsouzených rozpadá na ostrůvky, v nichž je soudržnost dána především společnými zájmy nebo krajanstvím. Horizontální členění vězeňské společnosti hraje v jejím pojetí důležitější roli (Jewkes, 2011).

K importačnímu modelu se hlásí též Francouzka Lucie Bonyová (2015). Na základě rozsáhlého etnografického výzkumu v pařížské věznici referuje o kultuře ulice. Věznici považuje za jakousi esenci městských čtvrtí. Vězni se především na vycházkovém dvoře pohybují v prostředí, které připomínajícím jejich důvěrně známou čtvrť, pouze potkávají jiné lidi. V tomto směru jedinec navazuje na svou předchozí socializaci, sdružuje se především s lidmi, které zná z předchozího života, nebo s nimiž ho pojí společní známí či stejné zájmy. V tomto nehraje rasa žádnou roli. Nemít síť známostí je ve věznici silným vulnerabilizačním faktorem (Bony, 2015).

Proti importačnímu modelu ve prospěch daleko kohezivnějšího systému vystupuje naopak Derek A. Kreager a jeho tým (2017) se zjištěním, že navzdory vysokým počtům odsouzených v amerických věznicích se vytvořil jakýsi neformální systém, v jehož centru stojí „kmeti“ (old heads), tj. vězni dobře znalí poměrů v dané věznici a ve věznicích obecně. Tito kmeti jsou všeobecně respektováni a stávají se mentory zejména nově příchozím vězňům, jimž pomáhají se na toto prostředí adaptovat. Jako prediktory vůdcovství se ukazují věk, a především doba strávená v dané věznici. Tito jedinci mívají dobré vztahy s dozorci (v kontrastu s dřívějšími výzkumy z doby Sykese). Překvapivě u kmetů nezáleží na rase, náboženství ani na tom, zda jsou členy gangu, tyto importační charakteristiky v tom nehrály roli (Kreager et al., 2017).

Toto tvrzení o sociálním řádu mezi vězni má poměrně silnou oporu ve statistikách. Jak uvádí Christopher J. Mumola (2005), navzdory strmě stoupající křivce počtu uvězněných v USA mezi lety 1980 a 2000 poklesl počet vražd ve věznicích o celých 93 %. Tyto vraždy nemají

žádný signifikantní vztah k věku nebo rase (Mumola, 2005). To by znamenalo, že mezi vězni se ustanovil nový druh vězeňského kodexu, který není totožný s tím, jak jej popsali klasici v 50. a 60. letech, není vyloženě opoziční vůči oficiální instituci, a je všeobecně přijímán. Pro institucionální model hovoří i španělská studie (2021). Bylo zjištěno, že přijetí vězeňského kodexu je úzce spojeno převážně s pocíťovanou agresí a oceňováním vztahů s vrstevníky. Tyto dvě charakteristiky lze vztáhnout k deprivacnímu modelu, neboť agrese pramení z větší části z frustrace z uvěznění. Výsledky odpovídají tomu, co bylo zjištěno ve věznicích v USA (Penado Abilleira & Rodicio-García, 2021).

Normy vyznávané odsouzenými se rozhodla přezkoumat Rose Ricciardelliiová (2014). Chtěla ověřit, zdali kodex vězně popsaný Sykesem v nějaké formě ještě přetrvává a případně jak se proměnil. Výzkum byl proveden v Kanadě na souboru propuštěných vězňů. Dochází k názoru, že kodex chování, jak ho popsal Sykes, se posunul. Mezi vězni již není vyžadována loajalita, spíše integrita, předvídatelnost a soulad mezi slovy a činy. Zdůrazněna je i obrana proti možné viktimizaci:

- I. Nikdy nedonášej na spoluvězně a nechovej se přátelsky k personálu!
- II. Buď spolehlivý!
- III. Dodržuj běžná pravidla chování (vyhýbej se očnímu kontaktu, nesahej na cizí věci, uklízej po sobě)!
- IV. Jeď si svůj trest a zbytek nevidíš, neslyšíš!
- V. Nedávej najevo strach a jednej tvrdě!

(Ricciardelli, 2014, s. 243-248)

Jak vidíme, jádro kodexu zůstává stejné jako u Sykese, rozdíl je v ústupu od požadavku loajality (který ostatně ani za Sykese nebyl příliš dodržován) a více je reflektováno ohrožení (body IV a V). Bod II je o předvídatelnosti chování, tedy o neproblematičnosti v rámci společenství. Bod III se více vztahuje ke každodennosti a je to návod, jak ostatním vězňům nezavdávat důvod ke konfliktům. Pokud to přesto nezabere, je nutno postupovat podle bodu V. Autor zdůrazňuje, že tato pravidla jsou jakousi sumarizovanou zkušeností, která je obtížně verbalizovatelná, je však získávána skrze proces socializace v prvních měsících uvěznění, často tvrdou cestou. Ricciardelliiová se domnívá, že podstatou těchto pravidel je risk-management, tedy zvýšení předvídatelnosti chování členů organizace a tím snížení ohrožení v jinak z podstaty velmi ohrožujícím prostředí (Ricciardelli, 2014).

3.2.2 Proces adaptace na vězení

Pohled soudobých autorů na adaptaci na uvěznění je v některých ohledech širší než klasické výzkumy. Menší důraz je kladen na spoluvězně a více pozornosti je věnováno i jiným fenoménům života uvnitř.

Dle Yvonne Jewkesové (2011) je muž po vstupu do vězení zbaven své předchozí **identity**. Pro muže je práce jedním z nejvýznamnějších nositelů statusu, a muž tedy ve vězení ztrácí markery, pomocí nichž se může zařadit v sociálním světě. Jelikož ve věznici v zásadě neexistuje zadní region (zákulísí), vězeň je nucen neustále hrát nějakou roli čili nemůže být sám sebou. Tento faktor je daleko tvrdší než v reálném světě venku. Jednou z možností, jak toto zvládnout, je vytváření (únikových) identit: student, muzikant, body-builder, sportáček aj. Tyto zástupné identity mohou být známkou dobrého přizpůsobení se vězeňskému prostředí a zároveň možností veřejné sebe prezentace Já. Identita vězně však do značné míry závisí i na repertoáru rolí, které jsou v daném prostředí dostupné, což se věznice od věznice liší. Tyto identity si osvojuje skrze sociální učení (Jewkes, 2011). Identita může být ovšem definována i tím, čím jedinec není, což vysvětluje nenávisť vězňů vůči některým skupinám, zejména vůči specifickým trestným činům (Wills, 2014).

Michael Gibson-Light (2020) ve své studii názorně ukázal, že **identita vězňů** je z větší části vytvářena skrze pracovní pozici, již zastávají. Práce ve věznici je totiž velmi nestálá a závislá na nahodilých okolnostech. Sebehodnota je často stvrzována tím, že jedinec vytýčí symbolickou hranici mezi sebou a těmi z nižší třídy. Jedním z nejdůležitějších faktorů, který toto umožňuje, představuje pro vězně pracovní pozice, pomocí níž lze vězně klasifikovat do třech tříd dle prestiže zaměstnání. Nejprestižnější jsou pochopitelně práce vykonávané venku mezi civilními pracovníky (cítí se jako v „normální práci“). Střední třídu představují kvalifikované činnosti uvnitř. Vězňové v nejnižší třídě nekvalifikovaných dělníků, často s nejistotou, zda budou do práce odvedeni, jsou zase hrdí na to, že vůbec mají práci a nemusí „sedět na baráku“. Nepracující představují nejnižší deklasovanou třídu. Práce představuje jednak prostředek získání osobní hrdosti skrze úctyhodnou snahu a strukturu především v kontrastu k nestrukturované nestabilitě a bolestně vnímané nečinnosti na vycházkovém dvoře (Gibson-Light, 2020).

Yvonne Jewkesová (2011) si všímá vlivu **médií** na život odsouzených. Ta mohou v procesu socializace hrát významnou vesměs pozitivní roli: 1) formují důvěrně známý časový rytmus dne, týdne, měsíce (např. hlavní film v pátek večer, víkendové magazíny...) a tím pádem vytvářejí ontologické bezpečí; 2) moderují emoce, snižují frustraci; 3) umožňují udržet spojení se světem, činí tak hranici mezi věznicí a vnějším světem prostupnější; 4) před

propuštěním umožňují odříznout se od subkultury vězňů a naladit se na svět venku. Odvrácenou stranou médií je potom: 1) únik před společností a podkopávání procesu socializace; 2) citelnější uvědomování si hloubky vězení a nedostupnosti světa venku (Jewkes, 2011). Dominik Moran (2012) se snaží zachytit věžňovo vnímání **prostoru a času**. Zdá se, že čas není vězni vnímán kontinuálně nebo pravidelně. Svou časovou zkušenost popisují jako žitou tělesně. Ovšem prostorová dimenze vězení není od té časové oddělena. Vězení je tedy pojímáno v obou modalitách času i prostoru zároveň.

Proces adaptace na uvěznění je nepochybně jiný u kratších a **delších trestů**. To už ostatně ukázaly některé starší výzkumy. Kupř. Yvonne Jewkesová (2011) zjistila, že vězni s delším trestem mají tendenci vytvářet nikoli skupinky, nýbrž spíše stále dvojice (zřídka trojice) s těsnějším poutem. Zkušenostem s dlouhodobým uvězněním se ve své knize věnuje zevrubně i Britka Deborah Drakeová (2012). Zpovídání věžňové referovali o svém trestu vesměs jako o bezesmyslné zkušenosti, jež jim sebrala část života. Nevidí jinou možnost, než tuto dobu nějak přetrpět den po dni. Ústředním fenoménem v životě vězňů je jejich potřeba, aby s nimi bylo zacházeno jako s lidskými bytostmi. Zejména jsou citliví na jakékoli projevy povyšování se dozorců (Drake, 2012).

Studii **adaptace** na uvěznění ve vztahu k **etapě trestu** přináší Daniel H. Butler (2019). Jedná se o parafrázi Wheelerova výzkumu, kde závisle proměnnou je měřitelné chování (nikoli postoje), v tomto případě počet kázeňských trestů. Nezávisle proměnnou je etapa v trestu: do jednoho roku, mezi rokem a pěti lety a nad pět let. Výsledky ukázaly, že vězni se v různých fázích trestu orientují na různé problémy. V počátku dominuje strach z napadení, tudíž jsou i častější pobyty v korekci. V prostřední fázi se vězeň orientuje na vztahy se spoluvězni, ovšem rovněž na vztahy s lidmi vně věznici. V poslední fázi se již připravuje na odchod z vězení a je nejvíce otevřen kontaktům s personálem. Tyto závěry jsou v souladu s Wheelerem, ovšem s upřesněním v prostřední fázi, kdy se vězeň nemusí orientovat na vězeňskou subkulturu, nýbrž i na osoby vně vězeňského světa. Dle autorova zjištění činí magická hranice mezi krátkým a dlouhým trestem pět let (Butler, 2019).

Ben Crewe (2007) na základě svého výzkumu vztahů mezi personálem a vězni nabízí **typologii adaptace** na uvěznění v pozdně moderním vězení. Uvádí, že moc je pro vězně nedosažitelná, neboť řadoví dozorcí nemají na nic skutečný vliv (což vězni vědí). Na druhou stranu se jim vyplatí se chovat k nim vstřícně, neboť vědí, že vedení informují. Odsouzení mají možnost se zapojit do různých programů a jsou sledováni, což jim dává paletu možností, jak se s trestem vypořádat. Administrativa věznice může přitom upřednostňovat určitý způsob

adaptace vězně, ovšem ten nemusí být nutně v zájmu samotného odsouzeného nebo v souladu s všeobecným zájmem. Crewe představuje tuto typologii:

- I. *entuziasta* – považuje se za vinného, angažuje se v terapeutických programech, usiluje o nápravu;
- II. *pragmatik* – souhlasí se systémem, neboť ví, že bojovat s ním je předem odsouzeno k nezdaru, nevěří v účinnost vězeňského systému, ovšem neprovokuje, s dozorcí se snaží žít v míru;
- III. *fatalista* – z vězení na svobodu nespáchá (často má problém se závislostí), odmítá cíle i prostředky instituce, ovšem je velmi submisivní a pasivní, oblíbený u dozorců, nežádá pomoc věznice ani vnějšího světa;
- IV. *hráč* – hostilní vůči instituci, odmítá její cíle i prostředky. Může se zapojovat do aktivit, ovšem jenom aby dosáhl svých vlastních cílů. Aktivně zapojen do nelegálních aktivit.

(Crewe, 2007, s. 265–272)

Ačkoli se na první pohled zdá, že jde o novou typologii, ve skutečnosti se jedná jenom o parafrázi dříve již uvedené typologie Schragovy, která zase vychází z typologie Mertonovy. Hráč je antisociální, Pragmatik pseudosociální atd. Opět se totiž jedná o dvě dimenze, na nichž vězeň skóruje: postoje k oficiální instituci a postoje k vězeňské subkultuře.

3.2.3 Životní styl a osobní pohoda ve vězení

Zřejmě pod vlivem témat, která přinesla tzv. pozitivní psychologie po roce 2000, se objevuje nemalé množství studií zkoumajících zvládání stresu a životní pohody i mezi uvězněnými. Potěšující je, že řada z nich pochází z Evropy, zejména z nám kulturně blízkého Polska. Byť se jedná o studie spadající spíše do ranku psychologie a psychiatrie, přece jen poskytují určitý sociologický vhled do života odsouzených a mohou přispět k boření některých mýtů (např. o prizonizačním procesu).

Problematikou **zvládání stresových situací** se zabývala Američanka Ann M. Rocheleauová (2014). Zvládací (copingové) strategie srovnávala s mírou násilí. Ta koreluje pozitivně s ventilováním emocí a spoléháním se na náboženskou víru. Jako výrazně protektivní faktor se ukázala být především emoční podpora od druhých, ať už se jednalo o spoluvězně nebo lidi z venku. Instrumentální podpora (např. pomocí komodit nebo rad) hraje též roli, ovšem až druhořadou. S agresivním chováním více souvisely sociologické charakteristiky. Vyšší míru nevhodného chování nalezneme u vězňů mladších, recidivistů, užívajících drogy již před uvězněním a psychiatricky léčených. Naopak žádnou roli nehraje předchozí pobyt ve věznici

pro mladistvé, délka trestu a délka uvěznění. Příslušnost ke gangům měla paradoxně spíše zmírňující funkci na projevy násilí, což si autorka vysvětluje tím, že násilí v gangách se týká především nováčků, déledobí členové již nechtějí být namočení ve špinavé práci (Rocheleau, 2014).

Vliv uvěznění na **životní pohodu** zkoumali Wildeman, Turney a Schnittker (2014). Dospěli k jednoznačnému a nepřekvapivému závěru, že pobyt ve vězení snižuje osobní pohodu. Obecně jsou vězni méně šťastní než osoby na svobodě (krom těch, kteří již před uvězněním byli velmi nešťastní). Na životní pohodu ovšem nemá žádný vliv předchozí uvěznění. Rovněž se v tomto neprokázal signifikantní vliv rasy, věku, vzdělání aj. To podporuje myšlenku Sykese o bolesti z uvěznění (Wildeman et al., 2014).

Významem **práce** v životě vězně se zabývá Francouz Fabrice Guilbaud (2010). Práci přiznává kardinální důležitost. Pro vězně představuje: 1) sociální rytmus dne, týdne a měsíce; 2) rozdělení času ve vězení na pracovní a soukromý (jen skrze práci víkend dává smysl); 3) získávají status pracovníka (nejen vězně); 4) možnost dostat se z ubikace do „normálního“ prostředí. Pracovní morálka vězňů je uvolněnější, ze strany mistrů je jim více tolerováno. Vězni se obvykle snaží si pracovní výkon rozložit rovnoměrně do celé pracovní doby. Rovněž si jsou schopni rychle spočítat, jaký bude v úkolové mzdě jejich výdělek, a zda se jim to vyplatí. Zároveň je však hodně vězňů, především s dlouhými tresty, kteří by pracovali i zadarmo (Guilbaud, 2010). Práci ve vězení se zabývá i dvojice polských výzkumníků Anetta Jaworska a Robert Parol (2015), tentokrát ve vztahu k životní spokojenosti. Potvrzují, že permanentní zaměstnání vysoce redukuje negativní aspekty uvěznění. Vězni jsou sice obecně méně spokojeni než muži venku, ovšem u zaměstnaných vězňů je míra osobní pohody vyšší než u nezaměstnaných mužů venku (Jaworska & Parol, 2015).

Toto je v souladu s jinou polskou studií (2015), která se zabývala zvládnutím **stresu** ve věznicích. Vyšší hladina stresu byla spojena se strategiemi vyhýbání, popření, behaviorálního stažení se, rozptylování se a užívání návykových látek. Stres byl naopak snižován pomocí plánování, aktivního řešení a asertivního jednání. Kupodivu nebyla nalezena souvislost mezi antisociálním agresivním jednáním a mírou stresu. Slabinou tohoto výzkumu je absence demografických faktorů, zejména věku a délky trestu (Tyrka et al., 2015).

Obdobný výzkum byl realizován opět v Polsku (2021) a výsledky byly víceméně potvrzeny. Nízká kvalita života je spojena s nízkou emoční inteligencí a strategiemi zvládnutí: popření, behaviorální stažení, užívání návykových látek a (kupodivu) humor. Vysoká kvalita života pozitivně korelovala s nízkou mírou konfliktů; ze strategií zvládnutí potom s: aktivním

zvládáním, plánováním, pozitivní reinterpretací a růstem, o něco méně s vyhledáváním sociální opory (jak instrumentální, tak emoční) a s potlačení konkurenčních aktivit. Přímou souviselou se sebeřízením a sociální podporou. Silné spoléhání se na náboženskou víru se týkalo spíše jedinců nezačleněných do skupiny. Opět se tedy potvrzuje, že začlenění do vězeňské subkultury může být zdrojem osobní pohody, i přes všechny negativní dopady (Skowroński & Talik, 2021).

Italští výzkumníci v čele s Giullii D'Auriziovou (2020) přinesli svá zjištění ohledně stresu a osobní pohody ve vězení vztažené převážně ke kvalitě spánku. Potvrdili, že vnímaná nepohoda ve vězení se projevuje zhoršenou kvalitou spánku. Překvapivě však delší doba trestu (v sumě za celý život) má stabilizující funkci, zmírňuje úzkosti a potíže se spánkem (D'Aurizio et al., 2020). Studii o výskytu **poruch osobnosti** ve spojitosti s délkou trestu provedli Katarzyna Czubaková a Barbara Gawdová (2020). Obecně mezi výskytem poruch osobnosti a těmito demografickými daty neexistuje souvislost. Výjimkou je antisociální porucha osobnosti, která se vyskytuje výrazně více u osob, které jsou ve vězení pět a více let. Toto zjištění není překvapivé, ovšem nejsme schopni určit, zdali se jedná o důsledek uvěznění, nebo jestli jednoduše tyto osoby dostávají díky opakované trestné činnosti delší tresty (Czubak & Gawda, 2020).

Polský výzkumník Kamil Miszewski a jeho spolupracovnice Milena Miałkowska-Kozaryna (2020) zkoumali příznaky procesu **prizonizace u dlouhodobých vězňů**. Zaměřili se především na psychiatrické příznaky tohoto procesu, tedy úzkosti, deprese, tělesné chátrání. Paradoxně se ukázalo, že delší tresty mají na vězně spíše psychicky stabilizující efekt. S délkou odsezených let se snižovala míra úzkosti a deprese. Naopak vzrůstala psychická resilience. Inteligence se nezdála být dlouhodobým uvězněním poškozena, verbální složka v některých případech dokonce vzrostla. Zdálo se, dokonce, že dlouholetí vězni nestárnou tak rychle, tělesně působili o něco mlaději. Na druhou stranu se u nich projevovaly příznaky posttraumatické stresové poruchy, nespavost a různé tělesné potíže. Ty jsou však často obtížně odlišitelné od potíží způsobených přirozeným stárnutím. Dlouhodobí vězni zpravidla příliš nestáli o kontakty s vrstevníky, distancovali se od vězeňské subkultury a soustředili se na samostatné aktivity na cele. Zdá se tedy, že někteří vězni mohou z dlouhodobého uvěznění profitovat (Miszewski & Miałkowska-Kozaryna, 2020).

Byly zkoumány i **aktivity**, které by mohly mít vliv na zvládnutí pobytu ve vězení. Sarah Doxat-Prattová (2021) doložila v deletrvujícím výzkumu, že hudební aktivity měly dalekosáhlý pozitivní účinek na život vězňů, který se projevoval i v jejich běžném fungování

v oddílech. Díky aktivitě se krom pocitu smysluplnosti a radosti z rozvíjení výrazně zvýšilo jejich prosociální smýšlení a tolerantnost (Doxat-Pratt, 2021). Obdobně pozitivní efekt na snižování míry agrese a dalších negativních průvodních jevů uvěznění mají, dle závěrů španělské studie (2017), pravidelné sportovní aktivity. Odsouzení referovali o celkově lepší psychické pohodě a zlepšení vztahů s vrstevníky. Studie ovšem proběhla v kvalitativním rámci (Moscoso-Sánchez et al., 2017).

3.2.4 Skrytý život vězňů

Mezi studii zabývajícími se nežádoucími jevy mezi odsouzenými se objevuje zejména zkoumání násilí mezi vězni v souvislosti s dalšími jevy (faktory snižující násilí byly okomentovány v předchozí podkapitole). Britský výzkumník Joseph H. Michalski (2015) se zabývá **násilím** ve vztahu k sociálnímu statusu. Dochází k závěru, že status je pro vězně extrémně důležitý. Násilí potom může být reakcí na ohrožení jeho statusu. Funkcí násilí je pochopitelně i vyjádření maskulinity. Ovšem násilí pro násilí je kontraproduktivní, takoví vězni jsou vnímáni jako problematičtí (na což upozorňoval již Sykes). Násilí tedy musí být ve vězeňském prostředí v souladu s vězeňským kodexem. Jeho užití je oprávněné v těchto případech: 1) potrestání disrespektu; 2) sebeobrana proti viktimizaci; 3) prostředek vyřešení konfliktu. Ačkoli v hypermaskulinním světě vězení je násilí a neohroženost důležitou součástí statusové hierarchie, autor upozorňuje výslovně, že tvoří pouze jeden pilíř. Tím dalším jsou známosti a kontakty (Michalski, 2015).

K velmi obdobným úvahám o násilí dospívá i německá výzkumnice Anke Neuberová (2011), která hledá vhodnější teoretický rámec než tradiční Sykesův pro uchopení tohoto fenoménu. Násilí dle jejího výzkumu představuje převážně prostředek boje o uznání, reputaci, čest a respekt. V tomto směru se jí jeví jako daleko užitečnější teorie jednání Pierra Bourdieuho, kdy násilí představuje prostředek k získání nebo udržení si sociálního a zejména symbolického kapitálu. Ten nabývá na důležitosti právě proto, že ostatní formy kapitálu mohou v tomto prostředí absentovat. Tento symbolický kapitál (reputace, čest) musí být nejprve rozpoznán a uznán jako legitimní. Podle této teorie ovšem nejde pouze o racionální udržení si své pozice, nýbrž násilí pramení i z životních zkušeností s řešením konfliktů (Neuber, 2011).

Dle Francisca Willse (2014) existuje však i „ospravedlnitelné“ násilí, které se týká viktimizovaných vězňů, tedy především těch, kteří spáchali zavrženíhodný (z pohledu odsouzených) trestný čin. Tento typ informací se šíří velmi rychle již během několika hodin

po příjezdu vězně do věznice. „Vykupitelské“ násilí vůči takto viktimizovaným vězňům potom plní několik psychologických funkcí, především umožňuje odsunout koncept osobní viny do pozadí a dostat se do role soudce a tím získat pocit kontroly nad situací. Soustředění se na vinu někoho jiného představuje „kouřové zrcadlo“ překrývající vlastní mizérii z uvěznění (Wills, 2014). Polský výzkumník Dariusz Sarzała (2015) ve vztahu k násilí uvádí nemalý vliv prostředí. Dle něho je více spojeno s věznicemi uzavřenými, v nichž navíc není čas strukturován např. prací. Naopak, pravděpodobnost agrese je nižší ve věznicích polootevřených (s možností pracovat venku) anebo z nichž je výhled do zeleně (Sarzała, 2015).¹⁵

Zajímavou sondu z norských věznic ohledně užívání **drog** mezi vězni přinesl Kristian Mjåland (2014). Přestože tam jsou drogy velmi rozšířené, nedochází k nadvládě gangů jako třeba v USA, nýbrž se tam spontánně vytvořila kultura sdílení, kdy koncoví uživatelé dostávají drogu jako dar. Paradoxně vězni referovali, že tento systém je zneužíván jen velmi zřídka. Norská vězeňská subkultura uživatelů drog je dosti soudržná, založená na étosu sdílení a mlčky očekávané reciprocity. To je patrně způsobeno odlišnou preferencí drog než v USA dané dostupností. Nejrozšířenější návykovou látkou v norských věznicích je totiž lék buprenorphin (Subutex). Tento opiát je buďto pašován skrze návštěvy, nebo se jedná o lékařem předepisovaný lék dále distribuovaný po věznicích. Mezi další užívané látky patří benzodiazepamy a konopí. Ostatní drogy jsou zanedbatelné. Do očí bijící rozdíl zejména oproti USA nám říká cosi podstatného o subkultuře odsouzených. V Norsku odsouzení bydlí v celách zpravidla sami a celkově je vůči nim systém daleko štedřejší. Rovněž tamější věznice nejsou spojeny s ohrožením (Mjåland, 2014). Existuje vícero důvodů, proč jsou drogy pro vězně přitažlivé. Jedním z nich je, že jim pomáhají strukturovat čas (Jewkes, 2011).

S prizonizací souvisí i holdování **gamblingu**. Tímto specifickým jevem se zabývali Valerie Beauregardová a Serge Brochu v sérii tří studií (2013a,b,c).¹⁶ Jejich zjištění se dají shrnout, že gambling představuje (dle důležitosti): 1) prostředek ke strukturování času (lépe to utíká); 2) vzrušující aktivitu rozptylující nudu; 3) prostředek socializace zejména pro vězně, kteří se chtějí rychle začlenit a hledají ochranu. Autorům se nepodařilo prokázat přímý vztah mezi hraním hazardních her a násilím. Hraní sice v důsledku vede k různým rozmíškám, ovšem není jádrem násilí ve věznicích. Ostatně, vězni se jen zřídka pouští do vysokých sázek, neboť tabák je příliš cenný. Mnozí se hazardu úzkostlivě vyhýbají z obav před dluhy a strádáním.

15 Srov. zjištění Moczydłowského (1992).

16 Studie byly publikovány „salámovou metodou“, nemá smysl rozebírat závěry každé z nich zvlášť.

Rovněž hraní uvnitř věznice není pro některé vězně atraktivní tolik jako hraní v kasinu. Každopádně se potvrdilo, že hazard úzce souvisí s vězeňskou subkulturou jako takovou. Ovšem není podstatným znakem subkultury, neboť zdaleka ne všichni vězni jsou do této aktivity zapojeni. Daleko více než hraní je rozšířeno kouření (Beauregard & Brochu, 2013a,b,c).

Specifickou problematikou **přezdívek** se zabývala Sharon Blacková se svým týmem (2014). Přezdívky se týkají zhruba 30 % vězňů a obecně usnadňují komunikaci mezi vězni. Mohou být známkou přijetí skupinou vrstevníků, přiznání individuality, a dokonce i obranou proti špatnému zacházení. V některých případech je však jejich význam opačný a mohou se stát dehonestující nálepkou, jíž se jedinec obtížně zbavuje (Black et al., 2014).

3.2.5 Klima věznice a role personálu

Mnoho současných výzkumů se zabývá personálem věznice (zejména dozorcí) a jejich vztahem k vězňům, případně rolí organizace v životě odsouzených. Ve studii Rebeccy Trammelové a jejího kolektivu (2018) samotní **dozorcí** udávali jako podstatný faktor vztahu k odsouzeným vzájemný respekt. Vězni jsou podle nich velmi citliví na projevy arogance. Odhadovali, že zhruba čtvrtina konfliktů je způsobena arogantním přístupem dozorce. Na druhou stranu dozorcí často čelí dilematu, jestli se raději stáhnout a přijít o autoritu, nebo se zachovat autoritářsky a riskovat eskalaci konfliktu (Trammell et al., 2018). Sarah Shannonová a Joshua Page (2014) provedli rozsáhlé šetření mezi dozorcí a dospěli k závěrům, že negativní postoje vůči vězňům nejsou zcela samozřejmé. Tyto postoje byly odvislé od toho, jak dozorcí hodnotili danou věznici, co se týče dostatku personálu a kvalitních rehabilitačních programů pro vězně. Tam, kde to podle nich fungovalo, udávali méně stresu a projevovali méně represivní postoje vůči vězňům. V případě nedostatečného počtu dozorců i terapeutických programů tomu bylo naopak (Shannon & Page, 2014).

Obdobný výzkum proběhl v Nizozemí (2020). V této studii bylo srovnáváno pracovní klima dozorců se spokojeností vězňů. Tyto dvě veličiny spolu korelují. Vyšší vnímaná zátěž personálu je signifikantně spojena u vězňů s nízkým pocitem bezpečí a horšími vztahy s vrstevníky. Ovšem vyšší počet dozorců vedl k nižšímu pocitu autonomie a obecně nižší spokojenosti u vězňů, nepochybně kvůli vyššímu riziku kázeňského postihu. Pakliže personál vnímal vzájemnou kooperaci jako dobrou, odráželo se to v celkově dobrém hodnocení organizace ze strany vězňů. Délka pracovní zkušenosti dozorců nebo procento zastoupení žen nehrálo žádnou roli (Ginneken et al., 2020). Při pohledu z opačné strany – od odsouzených –

se ve studii Rebecy Trammelové (2012) ukázalo, že vězni na dozorce (a další zaměstnance věznice) nahlízejí vesměs skrze systém rozšířených předsudků. Dozorce považují za líné, hloupé, místy až sadistické. Uvedená zjištění se nikterak neliší od starších poznatků (Trammell, 2012).

Klima věznice vnímané optikou odsouzených je dlouhodobým zájmem britských kriminologů v čele s Benem Crewem. Jejich škála MQPL (Liebling et al., 2011) vychází z psychologického konceptu Quality of life a zachycuje pět dimenzí: 1) harmonie (lidskost, respekt, nápomocnost ze strany personálu); 2) profesionalita personálu (férovost, konzistence, byrokratismus); 3) bezpečnost (drogy, snadnost adaptace, ochrana od personálu); 4) kontakt s venkem (podmínky návštěv apod.); 5) osobní pohoda a seberozvoj (autonomie, pohoda, možnost rozvoje). Jak vidíme, tato škála je primárně nastavena na působení organizace a jejích částí (nejvíce dozorců) směrem k odsouzeným. Prakticky absentuje měření vztahů mezi vězni samotnými (pouze je vyjádřeno nepřímě v dimenzi bezpečí).

Škála byla použita ke srovnávání klimatu v různých věznicích ve Velké Británii, částečně i v jiných zemích (Norsko). Některé studie hodnotí klima věznice jako velmi pozitivní, týká se to zejména věznic se silným terapeutickým zaměřením (Liebling et al., 2019; Johnsen et al., 2017; aj.). Výsledky jiných výzkumů jsou spíše pesimistické, vztahy mezi dozorcí a odsouzenými jsou povětšinou neosobního charakteru, místy dokonce antagonistické, tedy v rozporu s rehabilitačním étosem (Bullock & Bunce, 2020). Mezi věznicemi však panují značné rozdíly, které jsou nejmarkantnější v hodnocení dozorců. Stojí za zmínku, že zejména v soukromých věznicích je obecně nízké hodnocení v dimenzi profesionality dozorců a bezpečí ve věznici, ačkoli odsouzení oceňují u dozorců jejich nápomocnost a lidskost (např. oslovování křestním jménem). To vypovídá o selhávání složky dozorců, kteří patrně necítí podporu ze strany managementu věznice v případě, kdy by měli zakročit (Crewe, 2015). V některých věznicích byl zdokumentován téměř absolutní nezájem ze strany dozorců, jejichž role spočívá v „otáčení klíčem“ (Crewe & Ievins, 2021). To je patrně odvrácená strana „soft-power“ přístupu, o němž mluvil Crewe v roce 2011 ve velmi pozitivním duchu.

Zatímco klima věznice zachycuje celkovou atmosféru mezi vězni a zaměstnanci, o kultuře vězeňství můžeme uvažovat jako o podstatně širším pojmu zahrnujícím i celkovou filozofii výkonu trestu a obecný přístup k vězňům. Ze studie uskutečněné Benem Crewem v roce 2007 vyplývá, že **kultura** pozdně moderního vězeňství ve Velké Británii se výrazně posunula. Dle odsouzených je současné vězeňství měkké, prohnané, nelidské. Tato nelidskost až zrudnost moderního byrokratického systému spočívá v tom, že vězni nejenom, že musí dělat věci,

kteří se od nich očekávají, ještě návrh musí demonstrovat, že je dělají, a proklamovat změnu postojů během formálních rozhovorů se specialisty. Tito specialisté jsou vnímáni jako součást rozsáhlé sítě disciplinárního vědění. Oproti tomu dozorcí jsou ze strany vězňů vnímáni jako relativně bezmocní, nemohou učiniti rozhodnutí o věznicích, aniž by bylo schváleno nadřízenými, v rozhodování mají zcela okrajovou roli. Celý systém je nastaven tak, že se celý život odsouzeného točí okolo možnosti dostat se z vězení na podmíněné propuštění. Dokonce i ti, kteří ven nepospíchají, toto téma hojně diskutují. Vězni tedy nejenom, že se musí účastnit aktivit, návrh musí proklamovat postoje, které nejsou jejich vlastní (Crewe, 2007).

Obdobný fenomén se objevil rovněž v britském výzkumu Deborah Drakeové (2012). K rehabilitačním programům jsou vězni velmi skeptičtí, podle nich zde nejsou pro vězně, nýbrž pro organizaci, vězně nutí být tím, kým nejsou, podle nějakého standardu. Někteří výslovně uváděli, že psycholog je tou nejnebezpečnější osobou ve věznici, neboť ve věznicích vyvolává pocity viny a sebezpytování, což může vést až k psychickému zhroucení (Drake, 2012, s. 101). Je zřejmé, že i v USA, tradiční baště represivního přístupu k vězňům, doznal tento narativ změny a role dozorce se posunula směrem k „nižšímu pouličnímu byrokratovi“, který umožňuje nebo zamezuje vězňům přístup k sociálním službám (Shanon & Page, 2014).

Na základě svého fenomenologického zkoumání zkušenosti s uvězněním zkonstruoval Ben Crewe (2015) model čtyř základních **dimenzí**, v nichž je uvěznění prožíváno:

- I. *uzavřenost* – neprostupnost zdí, fyzická i psychologická vzdálenost od světa venku;
- II. *tuhost* – přísnost režimu, nesmlouvavost dozorců, množství a utáženost pravidel (věznice s rozvolněným režimem ovšem nemusí být hodnoceny kladně, neboť se v nich vězni necítí v bezpečí);
- III. *utáženost* – responzibilizace vězňů za rehabilitační proces čili sledování a dokumentace vězňů, co se týče účasti na programech, jejich vystupování pro účely podmíněného propuštění;
- IV. *dopad* – vliv uvěznění na jedince po propuštění (fyzický, finanční, sociální, aj.).

(Crewe, 2015)¹⁷

Crewe (2021) zdůrazňuje především uzavřenost jako zásadní prvek umožňující rozvoj vězeňské subkultury. O hodně uzavřených věznicích referují vězni v metaforách pekla, skladiště, betonové krabice, rakve apod. (Crewe, 2021). V jiné své práci se spolupracovnicí Iewinsovou (2021) se zaměřuje na faktory tuhosti a responzibilizace. Jejich kombinací dostáváme čtyři typy režimu: podpůrný, utážený, rozvolněný a nekonzistentní. Obzvláště nejasná kritéria hodnocení jsou vnímána vězni velmi negativně (Crewe & Iewins, 2021).

17 V originále depth, weight, tightness, breadth.

K tomuto teoretickému konceptu lze říci, že poskytuje určitý rámec pro charakterizování v zásadě libovolných věznic a možnosti jejich srovnávání (a to i s věznicemi z minulosti). Ovšem tento koncept, stejně jako škála MQPL, v zásadě nereflektuje vztahy mezi samotnými odsouzenými, a především nás neposune ani o krok blíže k porozumění toho, co se mezi odsouzenými skutečně odehrává.

3.2.6 Vězeňské subkultury ve východní Evropě

Již zde byla řeč o legendami opředené vězeňské subkultuře zemí sovětského bloku. Ta se ustanovovala převážně jako protirežimní v souvislosti s velkým nárůstem politických vězňů zejména v 50. letech. Rigidnost jejích pravidel, iracionalita a vnučené členství jsou jejími hlavními znaky. Lze se domnívat, že tento systém zůstal zachován až do dnešních dnů?

Anton Symkovych (2018) zkoumá situaci v současných ukrajinských věznicích uvádí, že normativní systém vězňů (ponyáttya) je stále v platnosti a jde ruku v ruce s nedostatkem vězeňského personálu. Jde tedy o systém zajišťující pořádek mezi vězni, neboť bez jeho existence by se okamžitě rozmohlo predátorské chování. Cena za tento řád je vysoká: dehumanizace a diskriminace některých lidí a normalizace násilí. Jádrem je, stejně jako jinde, zákaz informování personálu o aktivitách vězňů. Rovněž je zapovězeno se s příslušníky příliš bavit. Další normy autor bohužel neuvádí. Zajímavá však je existence neformální instituce smírčího soudce. Každý člen skupiny je povinen informovat ho o provinění jiného člena proti kodexu. Přestože pravidla jsou velmi rigidní a tvrdá, i tak dochází často k jejich porušování. Podle informátorů se kodex proměňuje a není již tvrdě vyžadován. Důvodů je pro to několik: 1) reálná možnost podmíněného propuštění; 2) značný průnik drog do věznic; 3) postupná liberalizace trestu pod vlivem nadnárodních kontrolních orgánů (Symkovych, 2018).

Co se týče vězeňské subkultury v samotném Rusku, dle zjištění Vitaliiho E. Lapshina a Tatyany V. Galichové (2021) se zdá, že její vliv je stále silný, dokonce se šíří i skrze internet a sociální média. Touto subkulturou jsou do jisté míry ovlivněni i dozorcí, kteří jsou obeznámeni s četnými slangovými výrazy a běžně je užívají (dokonce i nováčci). Dozorci sice vidí negativní aspekty této subkultury, zároveň však jsou přesvědčeni, že udržuje ve věznicích pořádek (Lapshin & Galich, 2021).

Litevští výzkumníci (2017) referují, že v jejich zemi je ve věznicích subkultura stále aktivní a je rovněž založena na kastovním systému. Podařilo se jim identifikovat tato pravidla kodexu: 1) „v žádném případě nedonášej na jiné vězně!“, 2) „nesleduj jiné vězně!“, 3)

„odmítej spolupráci s personálem!“; 4) „plat' dluhy!“; 5) „braň svou čest!“ Autoři referují o čtyřech kastách shodných se sovětskou érou: tvrdáci, normální kluci, kozlové (donašeči) a nedotknutelní. Na druhou stranu přiznávají, že se za posledních 30 let subkultura rozměnila a již nefunguje rigidně. Důvody pro to jsou obdobné jako na Ukrajině: 1) mnoho vězňů má reálnou šanci se dostat dříve domů na podmínku a je to pro ně prioritou; 2) do hry vstupují regionální, etnické, a především ekonomické poměry mezi vězni, což činí tradiční rozvrstvení vězňů komplexnější. Monolitická kohezivní skupina je postupně nahrazována vícečetnými skupinovými strukturami, které jsou odvislé nejenom od kriminálních postojů, nýbrž i od disponování finančními zdroji (Vaičiūnienė & Tereškinas, 2017).

V sousedním Polsku, jak zjistil Sławomir Przybyliński (2016), je subkultura vězňů stále živá a je potvrzeno rozdělení vězňů na dvě skupiny, které již známe z dřívějších: „lidi“ a „nelidi“. Druhý život vězňů je nedílně spojen se specifickými aktivitami elity¹⁸. „Nelidi“ jsou jimi nepokrytě vykořisťováni, v případě nejspodnější příčky i sexuálně. Przybyliński referuje i o nově se formující třídě „lišáků“¹⁹, která se ovšem objevuje pouze v některých věznicích. Tito vězni vystupují v opozici vůči elitě a jsou neutrální vůči obětem. Sami o sobě smýšlí jako o racionálních bytostech, ve skutečnosti mají celou řadu rigidních quasimagických pravidel stejně jako jimi nenáviděná elita (Przybyliński, 2016).

Naopak Andrzej Uhl (2022), který se zaměřil na bílé límečky ve věznicích, udává, že vězeňská kontrakultura je spíše něco, co by si vězni přáli, aby existovalo. Jedná se spíše jen o divadlo zastírající fakt, že je jedinec uvězněný. Autor dokládá na případech zpovídaných bílých límečků, že jejich postavení ve věznici je ve všech směrech dobré, a že neměli ani na začátku žádné problémy. Naopak, těší se úctě spoluvězňů i zaměstnanců. To ukazuje, že ekonomický kapitál hraje důležitou roli zatlačující do pozadí subkulturní normy a zvyklosti (Uhl, 2022).

3.2.7 Shrnutí poznatků výzkumů ze současnosti

Je jisté, že pozdně moderní vězeňství je jiné, než tomu bývalo v klasických výzkumech. Díky globalizaci a působení nadnárodních organizací se smazávají rozdíly mezi různými zeměmi (USA, západní Evropa, východní Evropa). Co se víceméně nemění, a co se nejspíš značnou měrou podílí na výsledné podobě vězeňské subkultury, je architektonické uspořádání věznic v

18 Jsou užívány různé názvy, ovšem princip je stejný.

19 „Cwaniak“. Ve skutečnosti se nejedná o nic nového, Moczydłowski (1992) o této třídě pod názvem „berušky“ psal jako o vyvažujícím principu držícím na uzdě vykořisťovatele.

jednotlivých zemích. Většina autorů se nepokouší o komplexní pohled na vězeňskou subkulturu. Zaměřují se spíše na dílčí problémy a staví teorie maximálně střední úrovně. Mezi nejdůležitější zjištění těchto nedávných výzkumů patří:

- Vězeňská subkultura si i nadále zachovává určitou formu existence, ovšem jedná se o daleko více implicitní, neustále se proměňující a těžko zachytitelné dění. Její charakteristiky lze vyzorovat např. v paralelním systému spravedlnosti a v postojích k násilí, které je za splnění určitých podmínek vnímáno jako legitimní prostředek k udržení řádu a bezpečnosti.
- Stejně jako v předchozích výzkumech byly potvrzeny silné institucionální vlivy (typ věznice a panující režim) na projevy subkulturního chování (např. násilí). Ovšem některé importační charakteristiky si zachovávají značnou důležitost, především věk, závislost na drogách a psychiatrické léčení.
- Nelze mluvit o jednotném vězeňském kodexu, spíše o implicitních návodech, jak se vyhnout ohrožení nebo výrazné nepohodě uvnitř society vězňů. Důvody pro to lze hledat v zamoření věznic drogami, jakož i v instituci podmíněného propuštění, jež se stává jedním z ústředních bodů života vězňů. Tyto faktory mají často vyšší váhu než vězeňská nepsaná pravidla.
- Ekonomický a sociální kapitál představují rozhodující zdroje statusu ve vězení. Nedostatek sociálního kapitálu představuje silný vulnerabilizační faktor. Tyto charakteristiky mají vliv i na personál věznice. Ovšem i užití násilí může být způsob, jak získat ve vězení prestiž (zejména v situacích nedostatku zdrojů).
- Uvzněnění nemusí představovat pouze strádání (byť je nepochybně spojeno s nižší kvalitou života). Dlouhodobé uvzněnění má spíše stabilizační efekt na osobní pohodu vězně. Ta je pozitivně spojena se začleněním do subkultury (díky emoční podpoře od spoluvězňů) a zejména se zařazením do práce. Menší vliv mají užívané copingové strategie, některé z nich mohou mít dokonce negativní efekt.
- Proměnila se role dozorců, a to dokonce i v tradičně autoritářských USA. Dozorce se buďto blíží roli sociálního pracovníka, nebo se stává pasivním robotem, který „jen otáčí klíčem“. Nutno říci, že to je vězni nahlíženo spíše negativně, neboť se tím snižuje bezpečnost ve věznici.

Celkově vězeňství odráží mnohé z pozdně-moderní kultury společnosti. Smazávají se rozdíly mezi vězni a pracovníky, zejména u dozorců panuje nejistota ohledně vlastní role. Tato nejistota se týká i samotných vězňů, neboť v mnoha věznicích neexistují jasná kritéria ze strany formální organizace, jak by se měl vězeň vlastně chovat. Tradiční vězeňská subkultura přežívá spíše jako rezidua (co by si vězni spíš přáli, aby existovalo) nebo jako karikatura sama sebe.

3.2.8 Realizovaný výzkum u nás

První z výzkumníků, jimž se podařilo zrealizovat výzkum za zdmi věznic, byla Kateřina **Nedbálková** (2003, 2006). Jednalo se o výzkum zaměřený na minoritu uvězněných žen a specifickou výzkumnou otázku. Přenositelnost jejích výstupů do věznic mužských možná není. Přesto však svým počinem vytvořila jistý základ, na němž mnozí soudobí výzkumníci staví (Dirga, 2021). Další výzkum z terénu uskutečnila Lucie **Radková** (2012), jež navázala na Hálu se Soudkovou (2002) a publikovala aktualizovanou zprávu o stavu vězeňské mluvy.

Nejvyšší publikační aktivitu ve snaze zachytit současný sociální svět za zdmi věznic vykazuje Lukáš **Dirga** ze Západočeské univerzity v Plzni, příležitostně s dalšími spolupracovníky (2014; 2015; 2016; 2017b; 2018). Jeho hlavním zaměřením je samotná instituce vězení a role jednotlivých aktérů (nejenom vězňů). Autorovým nesporným přínosem je přenesení pozornosti čistě od života odsouzených i na další účastníky vězeňského světa, jmenovitě na dozorce a jejich roli v systému (Dirga & Hasmanová-Marhánková, 2014). Spolu se spolupracovníkem Váněm se věnoval specifickému tématu vězeňských kaplanů (Váně & Dirga, 2016). Svůj zájem o uchopení organizačních vlivů završil potom ve své disertační práci (2018), v níž srovnává postoje k současné podobě výkonu trestu (humanizace) pohledem čtyř hlavních skupin aktérů v rámci věznice: dozorců, odborných zaměstnanců, managementu a samotných odsouzených. (Dirga, 2018).²⁰

Dalším zájmovým okruhem Lukáše Dirgy jsou samotní odsouzení. Svým etnografickým výzkumem provedeným v pěti věznicích typu C potvrzuje některá starší pojetí o vertikální struktuře vězeňské populace (Dirga et al., 2015).²¹ Tématu moci a síly jako ústředního fenoménu sociálního života odsouzených se věnuje i v dalším výzkumu (Dirga, 2017b). V jiném projektu si všímá mluvy odsouzených a její potenciálně kryptické funkce (Dirga, 2016a). Třetí okruh jeho příspěvků potom tvoří metodologické úvahy na téma terénních etnografických výzkumů za zdmi věznice (Dirga, 2013, 2016b, 2017a, 2021). Autor se explicitně hlásí ke goffmanovskému pojetí vězení jako totální instituce a ve svých úvahách o druhém životě odsouzených akcentuje neblahý vliv organizace samotné, tedy bychom ho spíše přiřadili k deprivacnímu pojetí (byť on sám se nikde takto nedefinuje).

Bývalá Dirgova spolupracovnice Alena **Lochmannová** se nejprve, coby vystudovaná ekonomka, zaměřila na vězeňský neformální trh (Lochmannová, 2016). Později se ve své výpravné knize založené na výzkumných datech sebraných v pěti věznicích zaměřila na

20 Poznátky z prací Lukáše Dirgy a dalších výzkumníků zmíněných v této podkapitole budou rozebrány dále ve vztahu ke konkrétním tematickým okruhům českého vězeňství – viz kapitolu 5.4 Život odsouzených.

21 Srov. Netík et al., 1997.

vězeňské tetování. Tato práce přináší i množství informací o druhém životě odsouzených (Lochmannová, 2020). Pohledu odsouzených na převýchovnou instituci se věnoval Jiří **Mertl** (2020). Výstupy zjišťované od propuštěných vězňů vyznívají ostře kriticky vůči současnému nastavení vězeňství a možnostem resocializace vězňených osob. Dle něho se s odsouzenými nepracuje skoro vůbec, a že ze strany zaměstnanců dochází k přenášení odpovědnosti za výsledek resocializačního procesu na samotné odsouzené (Mertl, 2020).

Tématu pobytu ve výkonu trestu se systematicky věnuji i já počínaje svou rigorózní prací (**Drahoňovský**, 2015). V této explorativní kvalitativní terénní studii jsem se pokusil odpovědět na otázku, jak odsouzení interpretují sociální realitu svého uvěznění, čemu přiřkládají význam, a co pro ně představuje zásadní problém k řešení. Z analýzy metodikou zakotvené teorie dle Anselma Strausse a Juliette Corbinové (1999) vyplynulo, že těžištěm jejich pobytu ve výkonu trestu je sebehodnota, která se odvíjí převážně od úspěšnosti ve vězeňském prostředí. Z dalších důležitých zjištění vyplývá, že dozorcí představují pro vězně spíše kontext (součást prostředí), a ke spoluvězňům chovají zpovídaní účastníci ambivalentní vztahy. Na jednu stranu je potřebují, na druhou stranu se s nimi nechtějí příliš identifikovat, neboť si zřetelně uvědomují možné negativní dopady prizonizace. Odsouzení příliš nereflktují oficiální instituce v rámci výkonu trestu, důležitý pro ně je pouze vztah s vychovatelem (Drahoňovský, 2015).

Dalším počinem se spolupracovnicí Hanou Bulavovou (2020) jsme volně navázali na Dirgův (2014) výzkum dozorců. Zaměřili jsme se na neméně důležitou instituci z hlediska odsouzených – vězeňské vychovatele. Z terénního výzkumu formou strukturovaných interview s odsouzenými následně analyzovaných metodou trsů vyplynuly tyto závěry: Pohled na vychovatele je rozpolcený. Na jednu stranu mu jeho svěřenci připisují značnou moc nad svým průběhem výkonu trestu a hovoří o něm velmi kladně jako o odborníkovi. Na druhou stranu od něho zcela samozřejmě očekávají různé nadstandardní výdobytky (pro sebe nebo pro oddíl). V rámci organizační struktury jej mylně považují za podřízeného speciálního pedagoga a jsou si vědomi jeho nízkého statusu ve věznicí. Správně vnímají administrativní vytiženost vychovatele a jeho limitované možnosti působit na jemu svěřené odsouzené. Mluvit o skutečné výchovné funkci této instituce je zřejmě poněkud přehnané (Drahoňovský & Bulavová, 2020).

V následujícím výzkumu (2022) jsem se formou kvantitativního šetření zaměřil na postoje odsouzených k různým aspektům jejich výkonu trestu. Na základě provedené faktorové analýzy bylo konstatováno, že odsouzení vnímají svůj výkon trestu víceméně jako jeden

spojitý faktor nazvaný *uvěznění*, přičemž nejsilnějším prediktorem spokojenosti je klima v oddílu. Do tohoto faktoru spadaly rovněž: počet lidí v oddílu, vztahy v oddílu, odsouzení celkově, tato věznice celkově, režim, tento trest, vztahy v ložnici. Překvapivě se součástí tohoto faktoru stali i dozorcí (režim) a vychovatel (ten však méně spolehlivě, kvůli spíše nerealisticky kladnému hodnocení). Jako druhý slabší faktor se profilují *materiální podmínky věznice* zde reprezentované položkami jídlo a umývárny (z kvalitativní části dotazníku vyplývají i další položky, které by tam nejspíš patřily: TV, DVD nebo vařiče v oddílu apod.). Tento druhý faktor lze vysvětlit jako snahu si trest nějak zpříjemnit, což je nejspíš důsledkem humanizačních trendů, na něž si odsouzení zvykli. Tento faktor má však výrazně nižší vypovídající hodnotu, co se týče záměru změnit věznici. Tento výzkum přináší poměrně zásadní zjištění: Organizační vlivy (alespoň co se týče vnímání svého trestu) nejsou nikterak odděleny od vlivu ostatních odsouzených, nýbrž tvoří s nimi jediný faktor. Dalším zjištěním je nerozdílnost jednotlivých demografických skupin odsouzených v jejich postojích k výkonu trestu. V tomto mezi nimi dochází k překvapivému konsensu, neboť se neprokázaly rozdíly v postojích mezi skupinami odsouzených dle fáze trestu, věku a míry zkušenosti s vězněním. Toto zjištění nepodporuje tezi o kontrakultuře odsouzených založené na vlastních pravidlech a hodnotách (Drahoňovský, 2022).

Můžeme též najít práce, které se vězeňství nějakým způsobem dotýkají, ať už je to kriminologická tematika spojená zejména s aktivitou Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (Biedermanová, 2013, 2015 aj.), mapování užívání drog (Miovský et al., 2003) nebo zkoumání efektivity terapeutických programů pro odsouzené (Jiříčka, 2015; Houdková, 2014; Biedermanová & Petras, 2011). Některé studie se problematiky týkají pouze teoreticky (Brunová, 2020; Marešová et al., 2016) nebo staví na výpovědích odborných zaměstnanců (Marešová, 2016). Jiné jsou historicky zaměřené (Pinerová et al., 2021).

A konečně je tu celá řada **kvalifikačních prací**, které se tematice vězeňství věnují. Většina těchto výstupů pochopitelně nemá vědeckou relevanci. Ovšem s ohledem na publikační nouzi stojí za to zmínit aspoň několik z nich, které svým provedením vystupují z řady a rozšiřují poznání. Jakub Kovář (2011) přináší přehledovou studii o výzkumech vězeňských subkultur. Michal Voldán (2012) se zabývá problémy českého vězeňství. Dagmar Sejkorová (2013) a Michaela Štěpánová (2017) se zaměřily na zkoumání stresu a jeho příčin u dozorců VSČR. Kateřina Ježková (2014) provedla analýzu mediální prezentace Vězeňské služby ve srovnání s postoji veřejnosti k této organizaci. Za nejzajímavější považuji práci Romany Imříškové (2013), která originálně uchopuje věznici prizmatem organizační kultury a ukazuje její dopad

na rutinní chování skupin aktérů (jmenovitě dozorců).

3.3 Závěry z přehledu poznání

Je nesmírně obtížné shrnout širokou paletu výzkumů překlenujících osm dekad a vycházejících z různých teoretických pozic. Zde uvádím alespoň nejrelevantnější poznatky s ohledem na další směřování mojí práce:

- Organizační vlivy (zejména možnosti pracovního zařazení vězňů a celková politika věznice) mohou mít na život odsouzených ve skupině mnohem větší dopad než jejich předchozí socializace (Moczydłowski, 1992; Crewe, 2015; Guilbaud, 2010; Skowronski & Talik, 2021 aj.).
- Odsouzení rozhodně nereagují na vlivy organizace nějak mechanicky, nýbrž značnou roli hraje i anticipace spojená s délkou trestu (rozdílný přístup ke krátkému a dlouhému trestu) a vnímané možnosti v dané věznici, zejména k podmíněnému propuštění (Wheeler, 1961; Barak-Glantz, 1983; Toch, 1992; Flanagan, 1995; Crewe, 2007; Moran, 2012; Vaičiūnienė & Tereškinas, 2017; Butler, 2019).
- Kultura organizace, která se z pohledu odsouzených projevuje nejvíce v rutinním jednání dozorců (Crewe, 2007; Imříšková, 2013; Trammell et al., 2018; Ginneken et al., 2020; Crewe & Iewins, 2021), vychovatelů (Drahoňovský & Bulavová, 2020), případně dalších zaměstnanců (Váně & Dirga, 2016), má zásadní dopad na to, jakým způsobem odsouzený vnímá svůj výkon trestu.
- Některé oficiální instituce v rámci výkonu trestu jsou ze strany odsouzených interpretovány v odlišné rovině, než je jejich deklarovaný účel, nebo jim je přikládána jiná důležitost (Drake, 2012; Dirga, 2018; Lochmannová, 2020; Drahoňovský, 2015; Drahoňovský & Bulavová, 2020; Mertl, 2020).
- Přejímání hodnot a praktik subkultury vězňů (prizonizace) není na straně odsouzených nikterak automatický proces. Nepochybně zde hraje roli předchozí socializace i osobní postoje a zkušenosti. Výsledkem může být jak nekritické přejímání těchto vzorců, tak jejich úplné odmítnutí i cokoli mezi tím. Toto se navíc může proměňovat v různých fázích trestu. Deklarování určitých hodnot vězňenské populace nemusí být známkou ztotožnění se s nimi (Allen, 1958; Wheeler, 1961; Benaquisto & Freed, 1996; Butler, 2019).
- Mezi odsouzenými se překvapivě vyskytuje značný konsensus v postojích k institucím v rámci jejich výkonu trestu, materiálním i sociálním aspektům tohoto trestu, ostatním odsouzeným i dané věznici. Tyto postoje navíc vykazují stálost po celou dobu pobytu v daném zařízení (Kreager et al., 2017; Drahoňovský, 2022). To naznačuje, že existuje obecně sdílené vědění odsouzených, které minimálně na úrovni jednotlivé věznice obsahuje minimum názorů odchylných.

Závěrem lze říci, že problematika života odsouzených ve vězeňském zařízení je

mnohvrstevná a nelze stavět na zjednodušujících teoriích, které berou do úvahy pouze některé aspekty této komplexity. Jmenovitě se jedná o teorii deprivací a importační, které mají vysvětlovací schopnost pouze v limitovaném výseku sociální reality.

Navrhované nové uchopení problematiky

V předchozím textu opakovaně vyvstávala otázka organizačního uspořádání v dané věznici a jejích formálních institucí (např. parolových komisí) a zavedených způsobů jednání zaměstnanců věznice jakožto důležitý faktor pro zformování subkultury odsouzených. Ačkoli si výzkumníci tohoto faktu byli vědomi, jen výjimečně se tomuto jevu věnovali systematictěji a v návaznosti na širší teoretické zázemí. Jsem přesvědčen, že životu odsouzených nelze porozumět, pakliže neporozumíme formální organizaci, jejíž jsou součástí. Každou organizaci lze popsat pomocí různých charakteristik, např. podle stylu řízení, stylů komunikace, účelu, firemní kultury aj. Věznice vykazuje oproti výrobním a jiným podnikům jistá specifika spočívající ve větší uzavřenosti před okolním světem, a především v nedobrovolném členství většiny jejích členů. Přesto jsem přesvědčen, že chápat věznice (potažmo celou vězeňskou službu) z pohledu sociologie organizace je daleko nápomocnější pro pochopení toho, co se uvnitř odehrává, než zakládat pro ně (a jim podobné ústavy) samostatnou kategorii totality, jak navrhoval Erving Goffman (1961).²² Proto se nyní budu věnovat obecnému pojetí organizací z pohledu sociologie a teprve později tyto poznatky vztáhnu na specifické organizační prostředí Vězeňské služby České republiky.

4 Organizace a její kultura

Účelem této kapitoly je představit vybrané teoretické koncepty organizace z pohledu sociologie. V první řadě si popíšeme v obecné rovině strukturální prvky organizace a v ní probíhající procesy. Zvláštní pozornost bude věnována teoriím organizační kultury, zejména z pohledu autorů spadajících do interpretativního proudu v sociologii. Toto vymezení bude užitečné posléze v uvažování o českém vězeňství a jeho organizačním uspořádání a dále při stanovování výzkumných otázek.

4.1 Vymezení organizace

Organizace v sociologii je obvykle chápána jako způsob koordinace lidské aktivity, jako vzorec uspořádání moci mezi lidmi. Má úzký vztah k institucím, neboť právě k jejich výkonu je zpravidla třeba řízená koordinace činností (Keller, 1997). Dle Edgara H. Scheina (1969) je organizace charakterizována jako komplexní systém daný vzájemnou koordinací činností jednotlivých subsystémů, způsobem řízení činností, vzájemnými vztahy jejich členů, rovněž hodnotami, cíli, normami, interakcí s okolním prostředím aj. Nabízí toto teoretické vymezení organizace:

- I. Organizace musí být chápána jako otevřený systém ve stálé interakci s prostředím.
- II. Organizace je systém s mnoha cíli a funkcemi, jež zahrnují mnoho interakcí mezi organizací a prostředím. Nezávisle-li se tato interakce, mnoho činností subsystémů nemůže být pochopeno.
- III. Organizace obsahuje mnoho subsystémů, které jsou ve vzájemné dynamické interakci. Tudíž důležitější než analýza chování jednotlivců, je analýza těchto subsystémů.
- IV. Subsystémy jsou navzájem závislé. Tudíž změny v jednom z nich vyvolají změnu i v ostatních subsystémech.
- V. Organizace existuje v dynamickém prostředí, jež obsahuje jiné systémy (větší než organizace a zároveň menší než organizace). Prostředí klade na organizaci požadavky a různým způsobem ji omezuje. Celkový chod organizace nemůže být pochopen bez výslovného zvážení těchto externích požadavků a omezení.

(Schein, 1969, s. 131–132).

Existuje vícero pojetí **klasifikace** organizací. Kupř. Ramon J. Aldag a Timothy M. Stearns (1987) uvádějí tyto faktory strukturální povahy:

- I. *Pracovní specializace*
 - A. specialisti plní jeden nebo dva specifické úkoly,
 - B. pracovníci plní celou řadu úkolů dle potřeby.
- II. *Vymezení úseků a oddělení*
 - A. dle znalostí a dovedností,
 - B. dle druhu činností,
 - C. dle společného času (směny),
 - D. dle výsledného produktu,
 - E. dle orientace na zákazníka,
 - F. dle lokality.
- III. *Princip uplatňování moci*
 - A. centralizovaný systém,
 - B. decentralizovaný systém,
- IV. *Systém kontroly*
 - A. úzký okruh kontroly (strmá organizace),
 - B. široký okruh kontroly (plochá organizace).

(Aldag & Stearns, 1987)

Zde se zastavím především u bodu III, tedy hojně diskutované centralizaci řízení. Její výhodou dle Evy Bedrnové a Ivana Nového (2004) je např. to, že ve všech částech organizace mohou být prosazeny žádoucí metody práce, a že se snadno vytváří a využívá jednotná silná podniková kultura. Mezi nevýhody patří nízká flexibilita, značná odtrženost vrcholových manažerů od praxe a nelze stavět na iniciativně a praktické zkušenosti manažerů první linie; což v důsledku vede k jejich rezignaci nebo obcházení nařízení vyššího vedení. Co se týče systému kontroly neboli strmosti řízení podniků, u strmých organizací s vícero úrovněmi řízení je výhodou bližší vztah manažera s pracovníky, které řídí. Zcela zjevná nevýhoda je nutnost komunikovat o důležitých rozhodnutích přes mnoho zprostředkujících článků. Oproti tomu v ploché organizaci je nevýhodou značný počet podřízených na jednoho manažera, což mu neumožňuje efektivně komunikovat se všemi. Tato nevýhoda může být ovšem snadno vykompenzována v případě, že tito pracovníci jsou samostatní a kompetentní a je jim dána jistá volnost v rozhodování. Organizaci lze samozřejmě chápat i jako soubor skupin **jednotlivců**. Tito jednotlivci mají své přirozené psychologické potřeby, mezi něž může patřit i potřeba seberealizace (kreativita, odpovědnost, seberozvoj) (Bedrnová & Nový, 2004).

V každé organizaci vznikají **neformální skupiny**. Dochází k tomu vždy (i navzdory organizaci), neboť tato tendence vychází z lidské přirozenosti. Tyto skupinky totiž uspokojují

celou řadu psychologických motivů. Melville Dalton (1992) uvádí, že značnou roli hraje prostorové uspořádání, nejnáze vznikají tyto „kliky“ mezi lidmi v rámci jednoho prostoru. To však není podmínkou. Rozlišuje kliky:

- I. *horizontální* – lidé zhruba na stejné pozici;
- II. *vertikální* – členové napříč různými úrovněmi podniku, nemusí to být nutně nadřízený – podřízený, buď proto, že se znali již předtím, anebo se vzájemně potřebují);
- III. *smíšené* – lidé různého zařazení na různých pozicích nebo z různých oddělení. Vznikají především tehdy, když je potřeba naplnit potřeby, o něž se organizace nestará.

(Dalton, 1992)

Organizaci dle Rensise Likerta (1961) lze chápat i jako systém **překrývajících se skupin**. Ty se vzájemně potřebují při vykonávání funkce celé organizace. Manažeři jsou klíčoví, neboť každý manažer má minimálně dvojí členství: jako vedoucí jedné skupiny a jako člen nadřízeného orgánu. Tito pracovníci vytvářejí spojovací článek mezi skupinami (tato funkce může být i neformální). Důležitý poznatek je, že konflikty se mohou přenášet skrze tyto klíčové postavy do dalších skupin, a to oběma směry (Likert, 1961).

4.2 Kultura organizace

Kultura, je něco, co náleží každé organizaci, a čeho jsou si vědomi obzvláště návštěvníci z venku a často na ně učiní silný dojem, byť ne vždy jsou schopni popsat, o co se jedná. Co však kultura zahrnuje? Edgar H. Schein ji definuje takto:

Podniková kultura je vzorec základních a rozhodujících představ, které určitá skupina našla či vytvořila, objevila a rozvinula, v rámci nichž se naučila zvládat problémy vnější adaptace a vnitřní integrace, a které se tak osvědčily, že jsou chápány jako všeobecně platné. Noví členové organizace je mají pokud možno zvládat, ztotožnit se s nimi a jednat podle nich.

(Schein, 1983, s. 1–2).

Zajímavou definici přináší též teoretik kultury organizací Geert Hofstede:

Kultura je vždy kolektivním jevem, neboť je vždy alespoň z části sdílena lidmi, kteří žijí nebo žili ve stejném společenském prostředí, v němž si ji osvojili. Pozůstává v nepsaných pravidlech sociálního ovlivňování. Je to kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od ostatních. Obsahuje i velmi běžné prvky života: zdravení se, způsoby u stolu, předvádění nebo skrývání pocitů, udržování určité fyzické vzdálenosti od druhých, milování či udržování osobní hygieny.

(Hofstede, 2007, s. 14).

Hofstede spatřuje podstatu v kolektivním programování mysli, tedy v (dobrovolném) přijímání myšlenkových vzorců, které tvoří podstatu každodenního jednání. Kultura představuje jakousi střední úroveň mezi univerzální lidskou přirozeností a jedinečnou osobností (Hofstede, 2007). V rámci sociologie i teorií řízení samozřejmě existuje vícero pojetí firemní kultury, která odpovídají základním paradigmatům v sociologii (koncepce radikální změny, koncepce regulace, subjektivistické hledisko, objektivistické hledisko). V této práci se ztotožňuji s pojetím firemní kultury vycházejících z konstruktivistického nahlížení společnosti, k němuž se hlásí i Edgar H. Schein (1984). Dle něho se vyznačuje těmito charakteristikami:

- Nemá žádnou vlastní formu existence. Členové si tyto charakteristiky vytvářejí a definují sami. Vnějšímu pozorovateli často nemusí dávat smysl.
- Jedná se o skupinový fenomén s nadindividuální a výrazně sociální povahou.
- Vzniká, rozvíjí se a zaniká v konkrétním čase a místě. Má tedy historicky přechodný charakter.
- Je výsledkem procesu učení na základě působení vnějšího okolí a vnitřní koordinace.
- Je dále zprostředkovávána v adaptačním procesu. Novým členům je vysvětlováno, jak jednat v souladu s kulturními tradicemi.
- Reprezentuje konceptuální svět členů organizace. Umožňuje snadnou orientaci ve vnitropodnikovém dění a sjednocuje a zprostředkovává význam jednotlivých skutečností a událostí v podniku.

(Schein, 1984, s. 3)

Podniková kultura tedy není nahlížena jen jako jedna z vícero částí podniku, ani to není něco přesně daného, co lze pozorovat. Je to spíše něco, co vzniká a rozvíjí se na bázi vzájemného působení členů, čemu je teprve v rámci každodenní interakce přisuzován určitý význam skrze symboly. V tomto pojetí tedy nemá smysl mluvit o deskripci organizační kultury, neboť ta je nemožná. Teprve ve výzkumném diskursu se v myslích účastníků konstruuje význam a smysl toho, co zpravidla považují za samozřejmý předpoklad každodenního jednání, o němž netřeba hlouběji uvažovat nebo o něm dokonce pochybovat (Schein, 1984).

4.2.1 Úrovně podnikové kultury

Kultura je samozřejmě mnohvrstevnatý fenomén a v rámci ní lze spatřovat různé úrovně. Jednoduchý a srozumitelný model kultury představuje Robert K. Merton (2007). Tento autor

se zabýval kulturou na obecné úrovni, nikoli podniku, ovšem toto jeho uspořádání lze přenést i na oblast organizace. Rozlišuje:

- *hodnoty* – věci, o které stojí za to usilovat, na úrovni jedinců jsou víceméně v souladu a zhruba uspořádané v hodnotovou hierarchii;
- *normy* – přijatelné způsoby dosahování těchto hodnot.

Merton udává, že tyto normy nemusejí být nutně postaveny na principu efektivností. Právě neefektivnější způsoby mohou být zapovězeny, pokud je k tomu podpora většiny členů (Merton, 2007).

Hofstede (2007) nabízí poněkud propracovanější model kultury organizace. Rozlišuje dvě základní složky kultury: hodnoty a praktiky (projevy praxe). *Hodnoty* tvoří samotné jádro kultury a osvojujeme si je již v rámci primární socializace, zůstávají v průběhu života v zásadě neměnné a prokazují značnou stálost v generačním přenosu. Je to rozlišování toho, co je dobré/zlé, krásné/ošklivé, normální/nenormální... *Praktiky* sestávají z: 1) rituálů (opakujících se činností, které mohou být pro dosažení daného výsledku zbytečné, avšak mají význam pro posilování skupinové soudržnosti nebo diskursu); 2) hrdinů (osob skutečných nebo smyšlených, jež oplývají charakteristikami v dané kultuře vysoce ceněnými); 3) symbolů (slova, gesta, obrazy, předměty, které mají pro členy kultury konkrétní významy, žargon, oblečení, účesy, vlajky, znaky společenského postavení). Během života se praktiky mohou měnit někdy i razantně, přičemž symboly představují nejprchavější vrstvu. Tím je vysvětleno, čím se odlišuje kultura na úrovni společnosti od kultury podnikové. Hodnoty jsou jedincům v procesu socializace vštěpovány převážně v prvních deseti letech, jsou tedy trvalejší. Pozdější sekundární socializace v zaměstnání probíhá nejdříve od dvaceti let věku, tedy v době, kdy jsou již hodnoty pevně zakořeněny. Socializace v podniku ovlivňuje tedy spíše povrchnější kulturní vrstvy v jedinci (praktiky). Hodnoty se ani vlivem působení ve firmě příliš nemění, spíše je tomu naopak (jak se ukázalo ve výzkumu firmy IBM v pobočkách po celém světě, které si i přes jednotnou politiku uchovávaly výrazný národní charakter) (Hofstede, 2007).

Ač je Hofstedeho model vrstev kultury poměrně zajímavý, opomíjí některé další složky zdůrazňované jinými autory. Clemmerem (1958) zmiňované zvyky a obyčeje nemusí být nutně totéž co rituály, mohou mít i významnou rekreační funkci. Rovněž chybí v tomto modelu normy (Merton, 2007), včetně nepsaných, které mívají citelný dopad na jedince.

Krom tohoto modelu je často užíván model úrovní podnikové kultury, jejímž autorem je Edgar H. **Schein** (2017). Ten vychází z příměru jezírka s lekníny. Pouze květy leknínů jsou

zvenčí viditelné. Ty však neexistují samy o sobě, nýbrž vyrůstají ze stonků a z kořenů v bahně, které jsou pro jejich růst nejdůležitější. Tento model má výhodu, že je i detailnější než Hofstedeho a nabízí lepší představu, co se skrývá pod jednotlivými kategoriemi:

- I. *vědomé, ovlivňovatelné* – viditelné zvenčí, avšak nutné vysvětlení nebo interpretace (řeč [slang], formy společenského styku, obřady, rituály, oblečení, logo);
- II. *vědomé a do značné míry ovlivňované* – pro vnějšího pozorovatele jen částečně zřetelné (zásady, pravidla, standardy, podniková ideologie, linie jednání);
- III. *nevědomé, spontánní* – vztah k okolnímu světu, představy o povaze člověka a příčinách jeho jednání a o povaze mezilidských vztahů, co je zdrojem pravdy a kdo je jejím nositelem.

(Schein, 1984, s. 3–5)

Jak vidíme, I. úroveň víceméně odpovídá povrchovějším vrstvám Hofstedeho modelu, III. úroveň jádru, tedy hodnotám (které konkretizuje). Navíc se objevuje mezoúroveň II., jež přináší normy a standardy včetně ideologie. Hofstedeho podnikoví hrdinové jsou nahrazeni neosobními liniemi jednání (což zřejmě více odpovídá běžné realitě podniku: „tady se to takhle dělá“). Tento model tedy považuji za úplnější a užitečnější a je dobrou základnou pro stanovení výzkumných podotázek. Za jeho nevýhodu považuji, že neobsahuje instituce, které naopak tvoří ideový základ učení Bergera a Luckmanna (1999).²³

4.2.2 Dimenze kultury

V souvislosti s kulturou organizace se objevily i různé pokusy o typologii této kultury podle určitých os (dimenzí). Nejznámější model představují dimenze kultury od Holanďana jménem Geert **Hofstede** (2007). Jeho pětidimenzionální model národních kultur²⁴ zde ponechám stranou, neboť jak Hofstede zjistil, na úrovni podniku tyto dimenze nelze aplikovat, a to z důvodu socializačního procesu, kdy kultura v organizaci neovlivňuje příliš hodnoty jedince získané v primární socializaci, avšak ovlivňuje výrazně praktiky. Na základě rozsáhlého statistického šetření a faktorové analýzy vyextrahoval těchto šest dimenzí, jimiž lze charakterizovat rozdíly mezi organizacemi:

- I. *Orientace na proces vs. orientace na výsledky*
 - A. práce je den ze dne stejná, cílem je hlavně vyhýbání se rizikům, do práce se ne-

23 Viz kapitolu 4.3 Kompatibilita představených teorií.

24 Jedná se o dimenze: 1) vysoká vs. nízká vzdálenost moci; 2) individualismus vs. kolektivismus; 3) maskulinita vs. feminita; 4) vyhýbání se nejistotě vs. akceptování nejistoty; 5) dlouhodobá vs. krátkodobá životní orientace (Hofstede, 2007).

vkládá příliš úsilí;

B. zaměstnanci se cítí spokojeně v neobvyklých situacích, do práce vkládají maximální úsilí a očekávají nové zajímavé úkoly.

II. *Orientace na zaměstnance vs. orientace na práci*

A. nadřízení se zajímají o život zaměstnanců, o důležitých rozhodnutích se diskutuje ve skupinách nebo v komisích;

B. důležité je, aby práce byla dokončena, zaměstnavatel se o zaměstnance nezajímá (a těm to přijde nemístné), důležitá rozhodnutí dělají jedinci.

III. *Parochiální vs. profesionální styl*

A. zaměstnanci odvozují svou identitu převážně od organizace a mají pocit, že normy organizace se vztahují i na chování doma, předpokládají, že zaměstnavatel se o ně postará, nedívají se daleko do budoucnosti;

B. soukromý život považují zaměstnanci za svou vlastní věc oddělenou od práce, předpokládají, že organizace je přijímá na základě odbornosti. Plánují daleko dopředu.

IV. *Otevřený vs. uzavřený systém*

A. organizace je otevřená novým lidem, nováčci se rychle zapracují a po pár dnech se cítí jako doma;

B. společnost je uzavřená, tajnostkářská (i mezi sebou navzájem), přijímají se jen lidé určitého druhu, nováčci potřebují minimálně rok, aby zapadli.

V. *Volné vs. tuhé řízení*

A. počátky porad jsou stanoveny jen velmi volně, lidé vtipkují o své práci a o organizaci, nikdo se nestará o náklady;

B. zaměstnanci jsou si vědomi nákladů, porady se konají přesně načas, vtipy o podniku jsou vzácné, panují pevná nepsaná pravidla oblékání a vystupování.

VI. *Pragmatické vs. normativní*

A. orientace na zákazníka, organizace je značně ve vleku trhu, výsledky jsou důležitější než dodržování předpisů a etiky;

B. působení vůči okolnímu světu je chápáno jako naplňování neporušitelných zákonů, hlavní důraz kladen na dodržování podnikových předpisů.

(Hofstede, 2007, s. 229–230)

Hofstedeho šestidimenzionální model lze jistě použít na charakteristiku vězeňství nebo jednotlivých organizačních jednotek (a dále se o to pokusím). Nebude nám však nápomocen, když chceme charakterizovat jednotlivé subkultury v rámci věznice, především subkulturu odsouzených. Jak je to tedy se subkulturami v organizaci?

Subkultury v podniku začnou dávat smysl teprve, když doplníme dimenze kultury podniku na úrovni jednotlivců. V Hofstedeho (2007) výzkumech se totiž ukázalo, že tyto faktory

nejsou totožné s úrovněmi národními ani celopodnikovými. Jednotlivec nebo sociální skupina se může s hodnotami a praktikami kultury podniku ztotožňovat pouze do určité míry nebo vůbec, rovněž může mít odlišné cíle a motivaci než podnik, v němž pracuje. Vymezil opět šest dimenzí:

- I. *Odcizení (vs. ztotožnění)* – všechny praktiky jsou hodnoceny jako negativní, organizace je hodnocena jako málo profesionální, nepořádná, management jako vzdálený, méně se věří svým kolegům, existuje málo integrace mezi vedením a zaměstnanci, vůči organizaci je pěstováno nepřátelství.
- II. *Potřeba podporující organizace (vs. oddanost práci)* – potřeba jasně vymezené pracovní situace, důležitější je volno nežli práce.
- III. *Osobní potřeba výsledků (vs. nezainteresovanost na výsledcích)* – snaha přispět k úspěchu firmy, možnosti pro kariérní postup.
- IV. *Demonstrativní maskulinita (vs. feminita)* – snaha být nejlepší nebo přinášet demonstrativně oběti (machismus).
- V. *Uspořádanost (vs. chaotičnost)* – potřeba přehlednosti pracovního prostředí.
- VI. *Autoritářství (vs. familiárnost)* – nesmí být zpochybnována autorita nadřízeného.

(Hofstede, 2007, s. 229–231)

Hofstede se bohužel věnuje této úrovni pouze letmo. Třístupňový systém dimenzí kultury je dle něho nutný, neboť na každé úrovni hrají roli jiné faktory. Na makroúrovni národních kultur jsou zásadní hodnoty získané během primární socializace v rodině. Na mezóúrovni podnikových kultur hrají nejzásadnější roli praktiky (rituály, hrdinové, symboly). Na mikroúrovni jednotlivců a malých skupin nabývají na důležitosti osobnostní charakteristiky dané nejenom výchovou, nýbrž i geneticky a vlastní osobní zkušeností (Hofstede, 2007).

4.3 Kompatibilita představených teorií

Než se pustím do dalšího výkladu, který již bude zaměřen na výzkumnou oblast, je třeba zodpovědět zásadní konceptuální otázku, zdali předložené teorie jsou navzájem kompatibilní. Co se týče obou zmiňovaných teoretiků kultury organizace Scheina a Hofstedeho, lze říci, že tyto teorie nejsou v rozporu, spíše se doplňují. Rozdíly spočívají ve fokusu a v důslednosti tazání se. Schein buduje zjevně teorii středního dosahu, drží se vytyčeného hřiště organizací, byť si je pochopitelně vědom, že na podnikovou kulturu má vliv i kultura národní a osobnostní charakteristiky členů. Hofstede má mnohem větší ambice a usiluje právě o vysvětlení toho, jakým způsobem se zmiňované vlivy promítají do kultury podniku. Klíčovým pojmem je mu v tomto proces socializace.

Ovšem, pokud vedle sebe postavíme teorii sociálního konstruktivismu Bergera a Luckmanna²⁵ a teorii kultury organizace Scheina, můžeme narazit na problém. Otázku propojitelnosti obou přístupů komplikuje fakt, že Berger s Luckmannem se důsledně vyhýbají pojmu kultura, jenž je základem Scheinova učení. Naopak, teoretici organizační kultury, z nichž vycházím (Schein, Hofstede), se pro změnu vyhýbají pojmu instituce, jenž tvoří úhelný kámen teorie sociálního konstruktivismu. Abychom mohli otázku zodpovědět, je nejprve potřeba si uvědomit, že jak kultura, tak instituce jsou termíny s desítkami, možná stovkami vymezení a je třeba se ptát, co jimi daní autoři přesně zamýšleli.

Když Schein mluví o *kultuře*, míní tím čistě kulturu daného podniku. Tuto kulturu taktéž definuje, přičemž v jeho pojetí je kultura především souborem představ, které slouží jako základ pro řešení problémů vnitřních i vnějších. Takto vymezená kultura je tedy převážně vědění. Obdobně hovoří i Hofstede, jenž chápe kulturu coby mentální programování, což v důsledku není nic jiného než vědění. V tomto cítíme značnou shodu s Bergerem a Luckmannem, neboť podstatou sociální reality je, dle nich, rovněž vědění, přičemž mají na mysli zcela každodenní *vědění* o nejbanálnějších maličkostech. Pod touto *sociální zásobou vědění* rozumí souhrn toho, „co ví každý“, přesněji: „souhrn pouček, mravních zásad, příslovečných zlatých zrnků moudrosti, hodnot a přesvědčení, mýtů...“ (Berger & Luckmann, 1999, s. 43). Pokud to vztáhneme k Scheinově modelu kultury, můžeme zde nalézt průnik? Na úrovni II uvádí tyto prvky: „zásady, pravidla, standardy, podniková ideologie, linie jednání“. Na úrovni III vypočítává: „vztah k okolnímu světu, představy o povaze člověka a příčinách jeho jednání a o povaze mezilidských vztahů, co je zdrojem pravdy a kdo je jejím nositelem“ (Schein, 1984, s. 7). Na obou těchto úrovních můžeme konstatovat, že s příruční zásobou vědění Bergera a Luckmanna existuje shoda. Tato shoda se příliš netýká úrovně I, která obsahuje přece jen zjevné až zcela hmatatelné artefakty kultury. Nicméně v jakési základně vědění shoda mezi oběma teoriemi panuje. Rozdíl je v tom, že Berger s Luckmannem se spokojí s povšechným vymezením, Schein se snaží prozkoumat, co přesně jednotlivé úrovně vědění obsahují, a jde v tomto víc do hloubky.

Berger s Luckmannem ve svém učení hojně pracují i s pojmem *socializace*, jež je nezbytným procesem pro osvojení si potřebného vědění pro každodenní život. Rozebírají i rozdíly v socializaci primární a sekundární. Schein se socializací zabývá spíše letmo, v rámci dané teorie se jedná výlučně o socializaci sekundární (byť vliv primární socializace nepopírá, jen není předmětem jeho zájmu). Ovšem tuto propojku můžeme nalézt u Hofstedeho, jehož teorie o rozdílech mezi kulturami makro/mezo/mikro úrovně jsou vysvětleny právě pomocí

25 Viz kapitulu 2 Filozofické ukotvení práce.

rozdílných obsahů primární a sekundární socializace.

Další otázka se týká *institucí*, jež tvoří ideový základ učení sociálního konstruktivismu. Bez institucí by tato teorie nedokázala nic vysvětlit. Schein o institucích nemluví vůbec. Je zajímavé, že ani Hofstede je do svého modelu nezahrnul, ovšem tento citát prozrazuje, že jsou v jeho teorii obsaženy implicitně:

Instituce vycházejí z mentálních programů a ve výkonu svých funkcí se přizpůsobují místní kultuře. Instituce, které v dané kultuře vyrostly, pomáhají při předávání mentálního programování, na němž jsou samy založeny. Institucím nelze porozumět, aniž bychom vzali současně v úvahu i danou kulturu, a sotva můžeme rozumět kultuře, jestliže nechápeme její instituce.

(Hofstede, 2007, s. 26)

U Bergera s Luckmannem přesnou definici pojmu instituce nenajdeme, je však patrné, že při sestavování své teorie se inspirovali u antropologů, zejména u Arnolda Gehlena. Podle něho je instituce všeobecně rozšířené jednání lidí dané kultury. Ovšem s tím zcela nesouhlasí William G. Sumner, jenž zdůrazňuje, že „vykonávání zvyků se často děje bezděčně, kdežto instituce jsou naopak uvědomované a dodatečně racionalizované obyčeje, u nichž je snaha závaznost rozumově zdůvodnit“ (in Keller, 1997, s. 60). Tohoto vymezení se nepochybně drží i Berger s Luckmannem, kteří se snaží postihnout moment, kdy habituace přechází v institucionalizaci. V tomto poměrně širokém vymezení institucí jako takového jednání, které je nejenom rozšířené, nýbrž i náležitě odůvodňované a legitimizované, můžeme nalézt značnou část toho, co Schein (i Hofstede) vyjmenovávají jako prvky kultury. V Scheinově modelu to bude převážně I. úroveň zjevných projevů, v Hofstedeho modelu to téměř zcela odpovídá vnější úrovni praktik. Nyní se nám vyjevuje, proč nespíš oba teoretici organizace nepoužívají pojem instituce. Tento teoretický konstrukt se v jejich modelech jeví již jako nadbytečný, neboť totéž vysvětlují pomocí jiných konstruktů.

Závěrem této úvahy lze konstatovat, že obě teorie dohromady jsou slučitelné, pokud se soustředíme na pojem sociální zásoba vědění, jedná se prakticky o totéž, co Hofstede a především Schein popisují jako různé úrovně kultury (podniku). Sociální realita je potom spojen více s procesem osvojování si této kultury, tedy (sekundární) socializací, při níž jsou důležité instituce. Problémem pro další reprodukci je právě odlišná terminologie a širší významů, které některá označení nesou (kultura, instituce). Zejména pojem subkultura je zatížen různými konotacemi, a bylo by nutné zpřesňovat, co přesně se tím myslí v daném kontextu. A tím narážím i na dosavadní teorie vězeňských subkultur, které jsem vyhodnotil jako příliš limitující. Z tohoto důvodu se později při stanovování výzkumného záměru budu

především držet termínu *sociální zásoba vědění*, jak ji vymezují Berger s Luckmannem, ovšem s vědomím, že Scheinův model úrovní podnikové kultury (jenž považuji za úplnější než Hofstedeho) se s tímto termínem do značné míry překrývá.

5 Současné české vězeňství

Tato kapitola přináší představení systému našeho vězeňství, které je nezbytné, neboť náš penitenciární systém se dosti odlišuje od podmínek v západních a zejména amerických věznicích, o nichž už byla řeč v rámci představených výzkumů. Dále tato kapitola slouží jako podklad pro stanovení výzkumných otázek.

Ačkoli se české vězeňství hlásí k moderním evropským penitenciárním trendům (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016), nutno říci, že tuzemský systém je v mnoha ohledech specifický až unikátní. Najdeme v něm jak dědictví socialistického vězeňství (architektura věznic, ovšem i některé instituce a systém řízení), tak různé prvky přebírané ze západních zemí, ovšem transformované do nové podoby. Výsledkem je poměrně komplikovaný systém ošetřený značným množstvím zákonných i podzákonných předpisů, jaký jinde ve světě nenajdeme. Dokonce i na Slovensku se právní úprava vězeňství v mnohém liší (Brunová, 2020). Považuji tedy za nezbytné si tento penitenciární systém alespoň v hrubých rysech představit. Pro hlubší studium odkáži především na kolektivní dílo České vězeňství (Drápal et al., 2021). Celá problematika věznění má několik rovin, které je třeba brát do úvahy:

- I. Výkon trestu odnětí svobody (vězení) je základní institucí uplatňovanou v trestní justici.²⁶ Tato instituce má dva účely dané zákonem: izolace pachatele před společností, a především jeho resocializace. K naplnění této druhé funkce slouží celá řada dílčích institucí, které si představíme.
- II. Odsouzený se s nástupem do výkonu trestu stává členem (byť nedobrovolným) organizace, a to jak celé VSČR, tak i konkrétní organizační jednotky (věznice). V této organizaci získává automaticky svou sociální pozici, sociální roli i sociální status.
- III. Odsouzený bývá zařazen do velké sociální skupiny spoluodsouzených, s nimiž musí v rámci možností vycházet. A v této skupině dochází nevyhnutelně k formování menších skupinek nebo klik, hierarchizaci a různým druhům konfliktů i kooperace.

Všechny tyto tři roviny: výkon trestu jako instituce, nucené členství ve formální organizaci a členství v neformální velké sociální skupině tvoří dohromady to, co bychom mohli nazvat pobyt ve vězení neboli sociální realitu odsouzených. V následujícím textu se zaměřím ve stručnosti na jednotlivé oblasti a vztáhnou je i k relevantním sociologickým teoriím.

26 Samozřejmě je v soudní praxi uplatňován i trest podmíněný a různé druhy alternativních trestů. Jak však vyplývá z analýz dosavadní praxe, tyto alternativní tresty jsou soudci nařizovány v menší míře, než bylo očekáváno, přičemž bývá argumentováno jejich neúčinností (Marešová et al., 2016).

5.1 Ideologie a právní rámec vězeňství

Česká republika se hlásí k západoevropskému pojetí vězeňství, které bývá označováno jako „penal welfarismus“. Ústřední myšlenkou je přesvědčení, že uvěznění samo je již dostatečným trestem a nemá být dále zpříšňováno. Důraz je kladen na to, aby nebyla poškozována práva uvězněných osob ani nebyla snižována jejich lidská hodnota (Dirga, 2018). Tato ideologie bývá zpravidla označována jako *humanizace vězeňství* a její vliv je jasně patrný ve všech koncepčních materiálech (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016). Zároveň je v penal welfarismu obsažena i myšlenka rehabilitačního potenciálu uvěznění (Dirga, 2018). Ve skutečnosti se nejedná o pojetí nové, nýbrž tyto dvě složky (odstranění zbytečného utrpení vězňů i jejich náprava) byly obsaženy již v materiálech otce moderního vězení Le Peletiera z doby Velké francouzské revoluce (Milhaud, 2015).

Základním dokumentem pro legislativu českého vězeňství jsou především Evropská vězeňská pravidla z roku 2006.²⁷ Doporučení tam uvedená jsou začleňována do zákona, vyhlášky, případně vnitřních nařízení. Je však na místě říci, že se jedná o „soft law“, tedy předpis představující základní vodítka pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů, jenž však není právně závazný či vynutitelný (VSČR, 2022).

V současnosti je vězeňství zakotveno v právním rámci především zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční strážce České republiky, zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a dále vyhláškou Ministra spravedlnosti č. 345/1999 Sb., která zákon dále specifikuje. Na úrovni konkrétních věznic je ředitelem vydáván vnitřní řád, který upravuje vnitřní chod a organizaci výkonu trestu v souladu se specifiky dané věznice. Krom těchto dokumentů jsou v rámci VSČR vydávána vnitřní nařízení pro různé aspekty vězeňství, zejména nařízení generálního ředitele (NGŘ), která jsou závazná, avšak neveřejná.

V zákoně je od roku 2013 definován účel výkonu trestu takto: „*působit na odsouzené tak, aby snižovali nebezpečí recidivy svého kriminálního chování a vedli po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem, chránit společnost před pachateli trestných činů a zabránit jim v dalším páchání trestné činnosti*“ (odst. 2 § 1 zákon č. 169/1999 Sb.). Zákon tak staví na první místo funkci rehabilitační, ovšem počítá i s funkcí izolační. Že je resocializace pachatelů jedním z primárních cílů Vězeňské služby, nemůže být pochyb. Svědčí o tom i nemalý prostor věnovaný tématu v přehledovém kolektivním díle o vězeňství v České republice (Drápal et

27 Dokument vychází ze Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s odsouzenými z roku 1955, první vydání Evropských vězeňských pravidel pochází z roku 1973, dále bylo revidováno doporučeními Rady Evropy v roce 1987 a 2006.

al., 2021).

Vězeňská služba usiluje o to působit jako důvěryhodná moderní složka státu s atraktivním pracovním prostředím. Tato prezentace se děje několika způsoby. Má k dispozici webové stránky, kde poskytuje rychlé a přehledné informace a odkazy k dalším informacím (např. statistickým ročenkám). Dále vydává svůj vlastní časopis České vězeňství. Prostřednictvím svých tiskových mluvčích se vyjadřuje k různým událostem ve vězeňství a rovněž usiluje o PR propagaci vězeňství (účast na společných předváděcích akcích s PČR, záchranáři apod., Yellow ribbon run, aj.) (VSČR, 2022).

5.2 Instituce výkonu trestu odnětí svobody

Moderní pojetí trestu vězení sice počítá i s izolační funkcí, ovšem primárně je zaměřeno na funkci rehabilitační neboli nápravu pachatele. K tomu ovšem nestačí jej zavřít do vězení, je nutno zřídit dílčí instituce, skrze něž bude resocializační proces probíhat. České vězeňství má těchto dílčích institucí v rámci výkonu trestu odnětí svobody celou řadu a je jim věnována pozornost nejenom v zákonech, nýbrž i v podzákonných předpisech. Jsou jimi: diferenciaci odsouzených, vstupní diagnostika SARPO, programy zacházení, systém odměn a trestů, resocializační aktivity, podmíněné propuštění a resocializační působení skrze odborné zaměstnance. Tyto instituce jsou navzájem provázané a jedna podmiňuje druhou.

5.2.1 Diferenciaci odsouzených

Od roku 2017 dochází novelizací trestního zákoníku²⁸ ke změně **vnější diferenciaci** věznic. Nadále soud zařazuje odsouzené pouze do dvou typů věznic: věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou.²⁹ Věznice s ostrahou se dále dělí podle *stupně zabezpečení* na nízký, střední a vysoký. Odsouzený je zařazován do jednoho z těchto stupňů dle vyhodnocení interních a externích rizik. Toto zařazování a přeřazování je již v pravomoci ředitele věznice na základě doporučení specialistů. V praxi bývá ve věznici (jako tomu bylo i dříve) více stupňů zabezpečení v rámci ubytoven nebo i oddílů, ne nutně však všechny tři.³⁰

28 § 56 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

29 Do té doby byly rozlišovány čtyři stupně: věznice s dohledem (A), s dozorem (B), s ostrahou (C), se zvýšenou ostrahou (D). Mezi jednotlivými stupni přeřazoval výhradně soud.

30 Srovnej se situací na Slovensku, kde zůstala zachována původní diferenciaci: 1) s minimálním stupněm střežení, 2) se středním stupněm střežení, 3) s maximálním stupněm střežení, jak je to obvyklé ve většině západních zemí. O přeřazení rozhoduje soud (Brunová, 2020).

Krom diferenciacie vnější se rozlišuje ještě **vnitřní diferenciacie**, tzv. prostupné skupiny vnitřní diferenciacie (PSVD). Dělí se na tři skupiny, přičemž odsouzený je nejprve zařazen do II. PSVD a dle plnění *programu zacházení* se může dostat (zpravidla po půl roce nejdříve) do I. diferenční skupiny nebo naopak za dlouhodobé neplnění nebo hrubé porušení vnitřního řádu klesnout do skupiny III. Tyto skupiny jsou spojeny s motivačními výhodami, zejména je I. PSVD nezbytnou podmínkou pro to, aby odsouzený měl šanci uspět u soudu při žádosti o podmíněné propuštění.³¹ Pro úplnost nutno uvést, že v praxi dochází k vnitřní diferenciací i zařazováním odsouzených do různých nestandardních oddílů: nástupní, výstupní, uzavřený (coby forma trestu), krizový, speciální (terapeutický) aj. (Drápal et al., 2021).

5.2.2 SARPO

Nástroj SARPO (souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených) je dle autorů „nástrojem vnitřní diferenciacie s ohledem na vnější a vnitřní rizika. Rovněž je nástrojem posuzujícím míru recidivy v penologickém pojetí. Jeho výstupem je komplexní zpráva o odsouzeném“ (Drápal et al., 2021, s. 249). Tento nástroj byl vyvinut metodiky GŘ VSČR v součinnosti s Katedrou sociologie FF UK (Petras et al., 2010) a do praxe spuštěn v roce 2012. SARPO obsahuje statickou část, která vychází z údajů ze soudních spisů, a dále dynamickou část, jejímž vstupem jsou údaje zjištěné o odsouzeném týmem odborných zaměstnanců. Tato dynamická část čítá přes tisíc položek a umožňuje zmapování rizik v různých oblastech života odsouzeného. Výstupem dle kriminologicky podložených algoritmů je potom především vygenerované riziko v několika oblastech (závislosti, pracovní návyky aj.) vyjádřené na škále. Výsledek určuje jednak vstupní zařazení odsouzeného do stupně zabezpečení (výstup ze statické části), případně doporučení pro zařazení do specifické aktivity programu zacházení (Drápal et al., 2021).

Tento sofistikovaný nástroj nahradil do té doby používanou komplexní zprávu o odsouzeném, která byla souhrnem psaných zpráv týmu odborných zaměstnanců (psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel nástupního oddílu). Nový nástroj by měl do jisté míry eliminovat subjektivismus jednotlivých pracovníků při posuzování odsouzeného.

5.2.3 Programy zacházení

31 V zákoně žádná taková podmínka vymezena není. Soudy však pro své rozhodnutí potřebují vodítka, zda odsouzený naplňuje účel výkonu trestu. A právě I. PSVD a množství odměn je bráno jako vodítka o plnění účelu výkonu trestu (byť pochopitelně propuštění není nárokové a soudy se v posuzování této problematiky velmi liší).

V našem penitenciárním systému jsou programy zacházení stěžejní institucí v rámci výkonu trestu. Jejich existence vychází přímo z Evropských vězeňských pravidel (Rec, 2006). Program zacházení je v zásadě individuální plán, čemu se má odsouzený během svého trestu věnovat v rámci procesu resocializace. Program zacházení je vypracován speciálním pedagogem bezprostředně po zhodnocení rizik a potřeb odsouzeného (SARPO) v komplexní zprávě. Z tohoto zhodnocení se stanovují cíle v těchto oblastech:

- I. zařazení do práce,
- II. vzdělávání,
- III. speciálně výchovné aktivity,
- IV. zájmové aktivity,
- V. vytváření vnějších vztahů.

K tomuto by věznice měla vytvořit škálu různorodých aktivit vedených vychovateli a specialisty výkonu trestu (např. trénink zvládnání agresivity). Programy zacházení jsou vyhodnocovány vychovatelem obvykle jednou za tři měsíce.³² Jejich plnění či neplnění úzce souvisí se zařazováním do PSVD. Pokud odsouzený nesouhlasí se stanoveným programem zacházení, plní pouze minimální program zacházení a je veden ke kázní a pořádku (§ 36–40 vyhláška č. 345/1999 Sb.).³³

5.2.4 Resocializační aktivity

Pro výše uvedené oblasti resocializace musí věznice vytvářet vhodné podmínky. Co se týče *pracovních aktivit*, vytváří věznice ve spolupráci s jinými subjekty pracovní místa, ať už na pracovištích uvnitř věznice nebo i mimo věznici. Odsouzení mohou též pracovat v režii dané věznice nebo být zařazováni do aktivit brigádních (odst. 3 § 36 vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Oblast *utváření vnějších vztahů* představuje aktivitu, kterou si odsouzení řídí zpravidla sami, ovšem organizace k tomuto vytváří vhodné podmínky. Odsouzení mají nárok na 3 hodiny návštěvy měsíčně, mohou telefonovat a udržovat písemný styk s osobami venku (§ 17–19 zákon č. 169/1999 Sb.). Rovněž může být tato oblast podporována formou některých odměn, jako je opuštění věznice v souvislosti s návštěvou (písm. g odst. 2 § 45 tamtéž). *Vzdělávací aktivity* mohou být organizovány ve středních odborných učilištích zřízených v některých věznicích, kde mohou odsouzení získat výuční list. Rovněž mohou probíhat v rámci kurzu

32 Lhůty se liší dle typu věznice a stupně zabezpečení.

33 Na Slovensku se pro třídění odsouzených dle osobnosti využívá typologie dle Schraga (1961). Rozšířený program zacházení se tak týká převážně prosociálně orientovaných odsouzených, u nichž má investice největší smysl (Marešová, 2016).

vedeného odborným zaměstnancem (např. kroužek anglického jazyka) (Drápal et al., 2021). *Speciálně-výchovné aktivity* jsou zaměřeny převážně na změnu osobnosti a smýšlení odsouzeného, vedou jej k novému náhledu na svou trestnou činnost nebo k nácviku dovedností, které mu zajistí soběstačný a řádný životní styl. Jsou zpravidla prováděny zaměstnanci-specialisty. *Zájmové aktivity* potom mají za účel především smysluplné trávení volného času odsouzených. Nejčastěji jsou vedeny vychovatelem. Různorodost těchto aktivit je značná, vycházejí ze zájmů a zkušeností daných vychovatelů, jakož i z požadavků odsouzených.

Veškeré tyto aktivity musí být schváleny vedením věznice a musí k nim být vedena řádná dokumentace. Účast odsouzených na těchto aktivitách je odbornými zaměstnanci v pravidelných intervalech vyhodnocována (odst. 8 § 36 vyhláška č. 345/1999 Sb.). Nabídka aktivit se věznice od věznice liší, záleží na počtu odborných zaměstnanců, jejich vytíženosti, životní zkušenosti, míry erudice a neposlední řadě i osobním entuziasmu se odsouzeným věnovat.³⁴

5.2.5 Odměny a tresty

S vyhodnocováním programu zacházení a přerazováním mezi prostupnými skupinami vnitřní diferenciací úzce souvisí i systém kázeňských trestů a odměn. Zákon stanovuje osm druhů odměn a devět druhů kázeňských trestů (§ 45, 46 zákon č. 169/1999 Sb.). Nejčastěji udělovanou odměnou je pochvala. Odměny jsou stěžejní podmínkou pro posun odsouzeného do lepší PSVD. Na významu nabývají zejména pro odsouzené, kteří usilují o podmíněčné propuštění z výkonu trestu, neboť soudce vždy přihlíží i k PSVD a počtu odměn. Nejvyšší forma odměny je přerušování výkonu trestu, která má význam zejména pro odsouzené, kteří usilují o udržení vztahů s osobami blízkými. Zvláštní pozornost si potom zaslouží instituce tzv. nestandardních návštěv, která sice není v zákoně zahrnuta pod odměny, ovšem pro určité skupiny odsouzených může být výrazným motivačním prvkem.³⁵ Z palety trestů bych vyzdvihl zejména trest umístění do uzavřeného oddílu až na dvacet osm dní s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení; případně tvrdší variantu

34 Existují rovněž aktivity terapeutické, které probíhají v rámci specializovaných oddílů v některých věznicích, které mají na starosti zejména vychovatelé-terapeuti. Protože se však jedná o marginální část odsouzených, v této stati se jim nevěnuji. Blíže viz např. Jiříčka & Kejřová (2015).

35 Oficiálně místnost pro návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly. Tato instituce není nároková a je uplatňována pouze v některých věznicích. „Ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených“ (odst. 5 § 19 zákon č. 169/1999 Sb.).

celodenního umístění do uzavřeného oddílu až na dvacet dnů.³⁶ Tyto tresty jsou vykonávány v oddělení kázeňských trestů v celách pro dva a více odsouzených.³⁷ Nejtvrdší trest samovazby až na dvacet dní se prakticky neužívá (alespoň já jsem se s tím za deset let nesetkal).

Zvláštností české právní úpravy je, že kázeňskou pravomoc nad odsouzenými vykonává generální ředitel VSČR a ředitelé jednotlivých věznic, jiným osobám patří jen na základě zplnomocnění generálním ředitelem nebo se souhlasem ředitele. Toto zplnomocnění se děje na základě vnitřního předpisu.³⁸ Kázeňskou praxi ve věznicích (krom ředitele) vykonává vychovatel, speciální pedagog, vedoucí Oddělení výkonu trestu.³⁹

5.2.6 Duchovní služba

Zajímavostí tuzemského vězeňství je i působení církví a vězeňských kaplanů ve věznicích, které probíhalo již začátkem 90. let, ovšem nejprve živelně bez jakékoli právní opory. Od roku 2001 jsou duchovní zařazeni do organizačních struktur věznice (Drápal et al., 2021). V zákoně a vyhlášce je duchovenská služba pouze nastíněna bez konkrétního vymezení,⁴⁰ dále je upravena vnitřními normami.⁴¹ Dle oficiálního vyjádření Vězeňské služby působí v třiceti pěti věznicích čtyřicet tři kaplanů z jedenácti povolených církví. Kaplani jsou zaměstnanci VSČR, organizačně podřízeni prvnímu zástupci řediteli věznice (nespadají tedy pod žádné oddělení) a metodicky řízeni hlavním kaplanem, jenž je podřízen řediteli odboru výkonu vazby a trestu (GŘ VSČR, 2022).

Duchovenská činnost ve věznicích je velmi různorodá, odsouzení mohou navštěvovat bohoslužby a jiné akce pořádané kaplanem, ovšem tato účast není to vyhodnocována jako aktivita v rámci programu zacházení. Mnozí zaměstnanci (zejména dozorcí) i vězni jsou k

36 Odsouzení i dozorcí tuto instituci nazývají zásadně „díra“ (případně variantami „díra s výskokem“ a „tvrdá díra“).

37 Kapacita se může v jednotlivých věznicích lišit. Zásadní je, že odsouzení zůstávají v tomto oddělení po celou dobu vyjma hodiny vycházky a vyjma práce a účasti na aktivitách programu zacházení (varianta uzavřeného oddílu) nebo pouze vyjma hodinové vycházky (varianta celodenního uzavřeného oddílu) (§ 63–64 vyhláška č. 345/1999 Sb.). Odsouzenému není dovoleno odpočívat na lůžku krom doby určené ke spánku a nesmí kouřit. V případě celodenního ubytování mu není povoleno číst literaturu vyjma právnícké, vzdělávací a náboženské (odst. 3 § 49 zákon č. 169/1999 Sb.).

38 NGR č. 23/2020, o kázeňském řízení u obviněných, odsouzených a chovanců.

39 Tato úprava ve slovenském zákoně neexistuje, tam je kázeňská pravomoc rozptýlena přímo mezi funkce působící v ústavu (Brunová, 2020).

40 § 20 zákon č. 169/1999 Sb.; § 72 vyhláška č. 345/1999 Sb.

41 NGR č. 54/2017, o organizaci a výkonu duchovní služby ve VSČR.

působnosti kaplanů ve věznicích skeptičtí, zejména co se duchovních motivů odsouzených týče. Podle nich jsou k návštěvě kaple vedeni zcela jinými důvody než potřebou duchovního růstu (Váně & Dirga, 2016).

5.2.7 Podmíněné propuštění

Tato instituce není součástí výkonu trestu jako takového, nicméně je pro řadu odsouzených natolik stěžejní, že je nutno ji zahrnout do našeho výčtu.⁴² Možnosti podmíněného propuštění jsou podrobně uvedeny v trestním zákoníku. Žádost o podmíněné propuštění je možno si podat zpravidla po uplynutí poloviny výkonu trestu (u závažnějších trestných činů po ⅔) (§ 88–91 zákon č. 40/2009 Sb.).

Pro účely rozhodnutí soudu v této věci je vypracováván posudek na odsouzeného, který podepisuje ředitel věznice, a který vypracovává tým odborných zaměstnanců (§ 73 zákon č. 169/1999). Soud přihlíží k mnoha faktorům, především k chování během výkonu trestu, avšak i k předchozí trestní minulosti, porušeným podmínkám, zázemí odsouzeného a reálným šancím, že bude po propuštění vést řádný život (např. zajištěné zaměstnání). Odsouzení všeobecně referují, že mezi soudy (i jednotlivými soudci) existují značné rozdíly při posuzování těchto žádostí, a traduje se, že jsou věznice, kde „půlky nejdou“ (např. Rýnovice) a naopak jiné, kde je šance slušná (Bělušice). Je tomu skutečně tak, nebo se jedná o součást vězeňského folklóru?

Drápal (2021) udává, že procentuální úspěšnost podaných žádostí o podmíněné propuštění byla v posledních letech zhruba třetinová (v letech 2013–2018 se pohybovala lehce pod 30 %) (Drápal et al., 2021). Statistické ročenky bohužel neposkytují informaci, kolik odsouzených si podává žádost o podmíněné propuštění, je evidován pouze počet propuštěných. Můžeme si tedy udělat přehled pouze o relativním propouštění v jednotlivých organizačních jednotkách. Nepřekvapí, že nejméně podmíněně propuštěných je z Věznice Valdice, tedy věznice se zvýšenou ostrahou, kam jsou tradičně umístováni nejvíce nebezpeční pachatelé. Naopak, vysoké relativní počty vykazují věznice s nízkým stupněm zabezpečení (Břeclav, Odolov) nebo ženská věznice Světlá nad Sázavou. Rovněž věznice vazební mají tento poměr vysoký, což lze vysvětlit tím, že tyto věznice si ponechávají z vazby především odsouzené slušné a bezproblémové, kteří mají už z principu vyšší šanci na propuštění. Přesto i mezi věznicemi s ostrahou lze nalézt značné rozdíly. Věznice Rýnovice se v žebříčku

42 Ve slangu odsouzených se o podmíněném propuštění hovoří zásadně jako o „půlce“ (např. „podal jsem si půlku“).

relativní úspěšnosti propuštění ocitá až na 27. místě, kdežto Věznice Bělušice (profilací velmi obdobná) se nachází na 4. místě. Z Bělušic je v relativním přepočtu propuštěno třikrát tolik odsouzených než z Rýnovic. Považuji tedy za vysoce pravděpodobné, že subjektivní lidský faktor na straně místně příslušného soudu při rozhodování o předčasném propuštění odsouzeného má větší váhu než charakteristiky na straně odsouzeného.⁴³

5.2.8 Odborné funkce

Uvedli jsme si všechny instituce, který sledují rehabilitační účel výkonu trestu. Jisté je, že všechny tyto instituce by byly zcela zbytečné, pokud by je neměl kdo vykonávat. K jejich realizaci jsou zřízeny pozice tzv. odborných zaměstnanců, kteří přímo pracují s odsouzenými: speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník, vychovatel (odst. 2 § 2 vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Instituce odborných zaměstnanců má svůj historický původ v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody z roku 1965.⁴⁴ Právní úprava reagovala na tehdejší trendy potřeby odborného rehabilitačního působení na odsouzené. Pochopitelně v dané době tito odborníci byli pod služebním zákonem, z čehož jim plynuly pravomoci i benefity.⁴⁵ S novým zákonem o Vězeňské službě ČR z roku 1992 zůstaly zmíněné funkce zachovány, ovšem byly zcivilněny (stejně jako mnoho funkcí jiných včetně vedoucích). Ve Slovenské republice ke zcivilnění nedošlo, všechny funkce přímo pracující s odsouzenými zůstaly pod služebním zákonem (Brunová, 2020).

Zde není prostor na detailní popis jednotlivých funkcí, odkáži na svou rigorózní práci (Drahoňovský, 2015), bezpočet prací kvalifikačních nebo na kolektivní publikaci České vězeňství (Drápal et al., 2021). Zde bych rád vztáhnul uvedené funkce k dříve zmíněným institucím. Všichni členové týmu se podílejí na komplexní zprávě SARPO o odsouzeném (§ 2 vyhláška č. 345/1999 Sb.), speciální pedagog následně stanoví odsouzenému program zacházení. Aktivity programu zacházení mají na starosti všichni odborní zaměstnanci, přičemž nejčastěji speciální pedagog, psycholog a sociální pracovník vykonávají aktivity speciálně-výchovné, popřípadě vzdělávací, vychovatelé nejčastěji aktivity zájmové (nemusí

43 Výpočet dle Statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2021 (2022) dané poměrem realizovaných podmíněných propuštění ku průměrnému počtu odsouzených.

44 V zákoně nejsou tyto funkce jmenovány, ovšem mluví se výslovně o „provádění nápravně výchovné činnosti, která je souhrnem působení zvláštních výchovných postupů, kulturně výchovné práce, pracovní výchovy a stanoveného pořádku a kázně (režimu)...“ (§ 2 zákon č. 59/1965 Sb.).

45 Zákon č. 40/1974 Sb., o sboru národní bezpečnosti.

být pravidlem). Program zacházení nejčastěji vyhodnocuje vychovatel. Ten také řeší kázeňskou praxi. Kázeňskou pravomocí disponuje i speciální pedagog, který může zrušit rozhodnutí vychovatele nebo udělit kázeňský trest (případně odměnu) ve vyšším rozsahu.⁴⁶ Je to opět celý tým odborných zaměstnanců, kdo píše na odsouzeného posudek k soudu při žádosti o podmíněné propuštění. Nejdůležitější osobou pro každého odsouzeného je vychovatel, kterému byl přidělen. Pro úplnost ještě dodám, že dané NGŘ rozlišuje ještě další zaměstnance, kteří působí na odsouzené, ovšem tito se nepodílejí na hodnocení odsouzených a jsou spojeni se specifickou funkcí. Je jím pedagog volného času, který má na starosti čistě volnočasové aktivity s odsouzenými; vychovatel-terapeut, který provádí s odsouzenými zařazenými ve speciálních oddílech různé typy terapeutických činností; a konečně sociolog, který je však spíše funkcí teoretickou, neboť není dlouhodobě obsazována (Dirga, 2020).

5.3 Organizace VSČR

Vězeňská služba České republiky vznikla k 1. 1. 1993 jako nástupnická organizace Správy nápravné výchovy, a to na základě zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR. Organizačně spadá VSČR pod ministerstvo spravedlnosti (VSČR, 2022). Ve statistické ročence (2020) je uvedeno, že řídicím centrem je Generální ředitelství VSČR, v jehož čele stojí generální ředitel. Generální ředitelství je potom rozčleněno na jednotlivé odbory, které mají na starost úseky činností, např. odbor výkonu vazby a trestu. Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou (kromě GŘ): vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště, Akademie Vězeňské služby. Ředitelé jednotlivých organizačních jednotek přímo podléhají generálnímu řediteli Vězeňské služby (Statistická ročenka VSČR 2019, 2020).

5.3.1 Personální stavy

Zaměstnanci VSČR se ze zákona dělí na dvě složky: vězeňská (a justiční) stráž a správní služba (§ 3 zákon č. 555/1992 Sb.). Vězeňská stráž se dále na úrovni organizačních jednotek dělí na vnější ostrahu (strážné) a vnitřní ostrahu (dozorce). Správní služba (v civilním poměru) zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost. Spadají sem i odborní zaměstnanci přímo pracující s odsouzenými,

⁴⁶ NGŘ č. 23/2020, o kázeňském řízení u obviněných, odsouzených a chovanců.

kteří jsou zařazeni pod oddělení výkonu trestu ve věznici.

Zatímco počet vězňů v průběhu let kolísá, počet zaměstnanců VSČR vykazuje stálý stav zhruba jedenáct tisíc osob, tedy polovinu počtu vězněných osob. Z toho příslušníků ve služebním poměru je přibližně 60 % a zaměstnanců v pracovním poměru 40 % (Statistická ročenka 2019, 2020).⁴⁷ Vězeňská služba se dlouhodobě potýká s nedostatkem zaměstnanců, zejména na pozicích řadových příslušníků, případně vychovatelů. Např. k 1. 12. 2019 scházelo ve VSČR 417 příslušníků ze systematizovaných 7.505 míst, což činí 5,5 % podstav.⁴⁸ Ze statistické ročenky vyplývá, že nejvíce příslušníků odchází po uplynutí patnáctileté služby. V případě civilních zaměstnanců dochází k největší fluktuaci do šesti let pracovního poměru. Nejzastoupenější věkovou kategorií v pracovním poměru je kategorie čtyřicet pět plus (Statistická ročenka 2019, 2020).

Co se týče generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, je personální stav následující: Podle oficiálních informací k 1. srpnu 2022 je na generálním ředitelství zaměstnáno 43 příslušníků (plánovaný počet 49) a 148,3 občanských zaměstnanců (plánováno 170,8, včetně částečných pracovních úvazků) (VSČR, odpověď na dotaz dle zákona č. 106/1999 Sb., 2022).

5.3.2 Věznice a skupiny zaměstnanců

Každá organizační jednotka má svého ředitele (ve služebním poměru v hodnosti plukovníka), který má dva zástupce, přičemž každý z nich má na starosti různé úseky. V rámci věznice se nachází celá řada oddělení a samostatných referátů, které zajišťují jednotlivé oblasti fungování. Každé oddělení má svého vedoucího. Jsou jimi oddělení: vězeňské strážce, prevence a stížností, logistiky, ekonomické, informatiky, zdravotní, personální, zaměstnávání, správní a výkonu trestu. Jako samostatný ekonomický subjekt potom stojí středisko hospodářské činnosti. Zde se zaměřím pouze na oddělení výkonu trestu, neboť to je nejzásadnější, co se života odsouzených týče.

Oddělení výkonu trestu je rozděleno na příslušníky a civilní zaměstnance. Obě tyto složky potom spadají pod vedoucího oddělení, jenž je ve služebním poměru a má obvykle tři zástupce (rovněž ve služebním poměru). Kromě zmíněných dozorců spadají pod toto oddělení vychovatelé a další odborní zaměstnanci, o nichž už byla řeč. Zvláštností českého prostředí

⁴⁷ V sousedním Slovensku tvoří civilní osoby 14,3 % sboru, ovšem jedná se o týlové funkce, nikoli výchovné (Marešová et al., 2016).

⁴⁸ Pro srovnání: Před rokem 1968 chybělo celých 24 % služebních míst. Situaci se podařilo postupně stabilizovat bytovou politikou až v roce 1988 (Pinerová et al., 2021).

je, že tito lidé v přímém styku s odsouzenými jsou v civilním poměru, a tedy spadají pod jiný zákon než dozorcí. Toto uspořádání nemá obdoby v žádné jiné evropské zemi a dost možná ani jinde ve světě. Podle Voldána tím je vnášen mezi zaměstnance stěžejního oddělení rozkol a přispívá to k fluktuaci zaměstnanců (Voldán, 2012). Je zajímavé, že v Dirgově výzkumu (2018) byly skutečně identifikovány rozpory v náhledu na smysl účelu výkonu trestu mezi dozorcí a odbornými zaměstnanci. Každopádně zůstává neoddiskutovatelnou skutečností, že plat dozorce⁴⁹ je výrazně vyšší než plat vychovatele⁵⁰, přičemž dozorce má nižší kvalifikační předpoklady pro výkon povolání (maturitní vzdělání) a může navíc těžit z dalších benefitů služebního poměru.

Nejpočetnější skupinou jsou vychovatelé. Vychovatel zařizuje veškerou agendu svých svěřenců. Výčet jeho povinností by byl dlouhý a byl popsán jinde (např. Drahoňovský, 2015). Nedostatek vychovatelů je ze strany vedení vnímán jako závažný problém. Přesto se nezdá, že by se těšili nějaké zvláštní vážnosti a jejich status je vnímán i ze strany odsouzených jako nízký (Drahoňovský & Bulavová, 2020). Nad postavením vychovatelů se zamýšlí i Dirga (2018), který si všímá, že v nařízení generálního ředitele o povinnostech zaměstnanců se o vychovatelích nehovoří jako o odborných zaměstnancích, nýbrž jako o „členech týmu“.⁵¹ Tato skupina jako by byla brána za méně odbornou, což se projevovalo i v nahlížení na vychovatele ze strany ostatních odborných zaměstnanců (Dirga, 2018). Tento fenomén jsme zachytili i v našem výzkumu, kde někteří odsouzení považovali vychovatele mylně za podřízené speciálního pedagoga (Drahoňovský & Bulavová, 2020).⁵²

Dlouhodobě se mluví o tom, že panuje nedostatek odborného personálu pro práci s odsouzenými (např. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005), aniž by ovšem bylo specifikováno, kolik by těchto profesionálů vlastně mělo být. Dle oficiálního sdělení průměrný počet zaměstnanců zajišťujících odborné zacházení s odsouzenými v roce 2021 činil celkem 1.452 zaměstnanců (Statistická ročenka VSČR 2021, 2022). Tyto počty zobrazuje první řádek v tabulce:

Tabulka č. 3

49 Nástupní plat dozorce v nejčastější 5. platové třídě (bez zvláštního příplatku a příplatku za směnnost) v lednu 2022 činil 26.760 Kč (Woff, 2022).

50 Nástupní plat vychovatele v 10. platové třídě na konci roku 2020 činil 21.260 Kč (Šaríková, 2020).

51 To je sice pravda, ovšem v odst. 1 § 8 vyhlášky č. 345/1999 Sb. jsou vychovatelé spolu se speciálními pedagogy, psychology a sociálními pracovníky uvedeni výslovně jako „odborní zaměstnanci“.

52 V daném nařízení je uvedeno, že speciální pedagog vychovatele „metodicky usměrňuje“ (písm. f odst. 2 § 39 NGR č. 5/2016).

Počty odborných zaměstnanců a průměrný počet svěřených odsouzených

Funkce	vycho- vatel	vycho- vatel- terapeut	speciální pedagog	psycho- log	sociální pracovník	pedagog volného času
počet	834	59	221	126	146	66
poměr	21,1	297,7 ⁵³	79,5	139,4	120,3	266,1

(Zdroj: VSČR, odpověď na dotaz dle zákona č. 106/1999 Sb., 2022)

Druhý řádek tabulky znázorňuje, kolik odsouzených v průměru připadá na jednoho odborného zaměstnance.⁵⁴ Vidíme názorně, že poměr je relativně optimistický v případě vychovatelů a velmi se blíží počtu uvedenému ve vyhlášce⁵⁵. Zejména v případě psychologa je poměr málo příznivý a každému musí být jasné, že všechny své svěřence nemůže znát. Rovněž u pedagogů volného času je poměr velice nepříznivý, zvláště s ohledem na to, jaký důraz je kladen na volnočasové aktivity odsouzených.

5.3.3 Postavení odsouzených v organizaci

Postavení odsouzených je široce právně podchyceno. Jako výchozí dokument lze považovat *soft law* předpis Evropská vězeňská pravidla, která kladou důraz na důstojnost vězněných osob a na minimalizaci jejich omezení jen do té úrovně, která odpovídá legitimnímu účelu (Rec, 2006). Zákon o výkonu trestu odnětí svobody se potom postavení odsouzených věnuje zejména v části o právech odsouzených (sociální podmínky, korespondence, užívání telefonu, návštěvy, duchovní a sociální služby, uspokojování dalších potřeb, nákup potravin a věcí osobní potřeby, přijetí balíčku, příjem peněz a nakládání s nimi). Dále je v zákoně explicitně vyjádřeno, že odsouzený smí k ochraně svých práv podávat stížnosti různým orgánům (§ 16–26 zákon č. 169/1999 Sb.). Zákon pochopitelně odsouzenému stanovuje i povinnosti. Mezi základní povinnosti patří nutnost dodržovat vnitřní řád a taxativně jsou i vymezeny činnosti zakázané. Odsouzený je povinen pracovat, pokud je do práce zařazen,⁵⁶ a je též povinen hradit náklady výkonu trestu, pakliže má příjem (§ 28–36 zákon č. 169/1999 Sb.).

53 Tento poměr je zavádějící, neboť vychovatelé-terapeuti působí výhradně ve specializovaných oddělech a mají zpravidla na starosti malý kolektiv odsouzených.

54 Průměrný počet odsouzených za rok 2021 činil 17.563 osob (Statistická ročenka VSČR 2021, 2022).

55 Odst. 2 § 2 vyhlášky č. 345/1999 Sb. stanoví maximálně dvacet odsouzených na jednoho vychovatele. U ostatních funkcí tento poměr není určen.

56 Zde to není jednoznačné, neboť práci pro jiný subjekt než věznic může odsouzený bez jakéhokoli postihu odmítnout (odst. 4 § 30 zákon č. 169/1999 Sb.).

Dále jsou práva odsouzených velmi obšírně rozvedena ve vyhlášce (§ 15–35 vyhláška č. 345/1999 Sb.). Brunová (2020) si ve své analýze všímá, že vyhláška, coby podzákonný předpis, zavádí pro odsouzené spoustu zcela konkrétních práv, která zákon vůbec nezmiňuje. Jedná se např. o minimální ubytovací plochu 4 m² na jednoho odsouzeného (Brunová, 2020).⁵⁷ Postavení odsouzených je v dalších konkrétních bodech ovlivněno vnitřními předpisy Vězeňské služby, ať už se jedná o nařízení generálního ředitele, vnitřní řád věznice nebo o judikáty Evropského soudu pro lidská práva, které jsou v rozhodování o odsouzených považovány za závazné (Drápal et al., 2021).

Někteří autoři (např. Pleva, 2010) jsou přesvědčeni, že zdůrazňování práv odsouzených a zejména neustále se rozšiřující výklad pravidel pro zacházení s vězni vycházející z Evropských vězeňských pravidel z části nebo zcela odstraňuje citelnost trestu jako takového a mnohdy dochází k paradoxním situacím, že jedinec odsouzený za protispolečenský čin má ve vězení garantována větší práva a privilegia nežli člověk na svobodě zákon striktně dodržující. Jedná se např. o poskytnutí zdarma takových léčebných úkonů, které si venku člověk musí hradit a často přesahují jeho finanční možnosti (Pleva, 2010). Konkrétně se jedná např. o nákladnou léčbu inteferonem žloutenky typu C.

Odsouzení jakožto nedobrovolní členové organizace stojí v hierarchii všech členů pochopitelně nejnižše. Jak však zjistil Dirga (2014), ani to není zcela jednoznačné. Vyplývá to zejména z nejistoty dozorců, kteří mají za úkol na odsouzené dohlížet, ohledně vlastní role a mezí své působnosti. Zejména strach z toho, aby si na ně odsouzení nestěžovali a nedůvěra ve vlastní vedení v případě sporu vede u mnoha dozorců k odcizení a rezignaci na své úkoly (Dirga & Hasmanová-Marhánková, 2014). Víceméně tytéž závěry se objevily ve výzkumu Sejkorové (2013). Ta dochází k tomu, že odsouzeným se dostává větší pozornosti ze strany vedení než těm, kdož na ně mají dohlížet.

Odsouzení jsou v nejužším vztahu k dozorcům. S touto skupinou přicházejí dennodenně do styku při předvádění k výdeji stravy, do práce, na aktivity aj. Dozorci vykonávají dvakrát denně sčítací prověrky, kontrolují pořádek a dodržování řádu v oddílech aj. Imříšková (2013) je považuje za hlavní nositele kultury dané věznice, která vychází jednak z přístupu vedení, ovšem i typu věznice a složení odsouzených. Kultura reprodukováná dozorcí vypovídá o zavedených způsobech jednání v různých situacích, především ve vztahu k odsouzeným. Dozorci však nejsou jednolitou masou a patrně jsou zejména rozdíly mezi jednotlivými směny, čehož jsou si odsouzení dobře vědomi (Imříšková, 2013). Dozorci pro odsouzené

57 Slovenská právní úprava vychází ze srovnání autorky lépe, podstata (rozsah a minimální standardy) práv odsouzených je obsažena přímo v zákoně (Brunová, 2020).

zpravidla nepředstavují zásadní problém, až na jednotlivce, o nichž si navzájem předávají informace. V mém výzkumu představovali kontext uvěznění, tedy samozřejmě součástí bytí ve věznici (Drahoňovský, 2015).

Co se týče rozhodovacích možností o odsouzených ze strany výchovných pracovníků, tyto jsou v mnoha ohledech omezené, zejména co se týče možnosti odsouzeného kázeňsky trestat. Odsouzený totiž může proti rozhodnutí o kázeňském trestu podat opravný prostředek. O stížnosti rozhodne ředitel ve lhůtě pěti dnů, případně může zmocnit jiného zaměstnance.⁵⁸ Dle téhož paragrafu je možné se dokonce proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu domáhat přezkoumání rozhodnutí u soudu (§ 52 zákon č. 169/1999 Sb.). Tato možnost přezkumu byla zavedena na základě nálezu ústavního soudu.⁵⁹ Tímto se z pedagogického prostředku stává *de iure* přestupkové řízení (celé kázeňské řízení čítá aktuálně sedm archů). Tato novelizace měla za následek výrazné snížení ukládání kázeňských trestů, avšak i odměn (Drápal et al., 2021). Sochůrek (2018) na svém vystoupení na Penologických dnech upozornil, že výchovný personál následkem obav z křivých nařčení a stěžovatelských kampaní se často k resocializačním aktivitám staví opatrně a volí raději takové, které u odsouzených nevyvolají diskomfort, přičemž od výchovné prospěšnosti je odhlíženo. U některých pracovníků to v důsledku může vést k rezignaci až vyhoření (in Bajcura et al., 2018, s. 20). V našem (2020) výzkumu se vyjevilo, že pro odsouzené je vychovatel sice autoritou, ovšem daleko více je od něho očekáváno, především že bude prosazovat jejich požadavky individuální i kolektivní u vedení věznice (Drahoňovský & Bulavová, 2020).

5.3.4 Styl organizačního řízení

Ačkoli se Vězeňská služba ČR deklarativně hlásí k demokratickým principům ve vězeňství a přebírá do své legislativy téměř všechna doporučení Evropských vězeňských pravidel, faktem je, že organizace zůstává v mnoha ohledech pokračováním dřívějšího socialistického zřízení (Kafková, 2019). K prvkům, které zůstaly prakticky beze změny patří: centralismus řízení (Marešová, 2016), strmá struktura řízení se značnou vzdáleností řídicích manažerů od výkonného personálu a s tím související nesouměřitelnost platu i privilegií; remilitarizace daná převedením především vedoucích funkcí nazpět do služebního poměru (Voldán, 2012); značné množství vnitřních předpisů; zbyrokratizování veškerých procesů i tam, kde

58 Opět slovenská právní úprava se v tomto odlišuje, odsouzený nemá možnost podání opravných prostředků proti rozhodnutí o kázeňském trestu (Brunová, 2020).

59 Pl. ÚS 32/08 #3, Nález ÚS ze dne 29.09.2010, k soudnímu přezkumu rozhodnutí vydaných v kázeňském řízení během výkonu trestu odnětí svobody.

je očekávána iniciativa, samostatnost a tvořivost.⁶⁰

Pinerová (2021) udává, že ke změně kurzu nazpět k centralismu a militarizaci došlo po roce 2000 a to především novelizací zákona č. 555/1992 Sb. z roku 2002. Tento zákon převádí ředitele věznic zpátky do služebního poměru a Vězeňská služba získává postavení ozbrojeného bezpečnostního sboru vybaveného např. pravomocemi k prošetřování trestných činů příslušníků (Pinerová et al., 2021).

Z hlediska strukturálních prvků organizace dle Aldaga a Stearnse (1987) lze charakterizovat organizaci VSČR takto: Úseky a oddělení jsou vymezeny *dle druhu činností*, přičemž v rámci jednotlivých oddělení existuje značný počet specialistů vykonávajících specifické úkoly a ti jsou většinou nezastupitelní. Z hlediska uplatňování moci se jedná jednoznačně o *centralizovaný systém*, neboť hlavní rozhodování pochází z ústředí, které vydává závazné pokyny, vykonává kontrolní činnost ve věznicích, dosazuje jednotlivé ředitele, rozhoduje o stížnostech odsouzených a v neposlední řadě o přidělení finančních prostředků jednotlivým organizačním jednotkám. Z hlediska systému kontroly se potom jedná o *strmou organizaci*. Od nejvyššího článku po klíčové pracovníky existuje hned pět mezistupňů: generální ředitel – ředitel odboru výkonu vazby a trestu – ředitel věznice – zástupce ředitele věznice – vedoucí oddělení výkonu trestu – zástupce vedoucího – vychovatel.⁶¹ Centralismus řízení, který je v rozporu s původní koncepcí vězeňství z roku 1992 (Netík et al., 1998), kritizuje např. Marešová (2016). Jak uvádí Bedrnová a Nový (2004), jeho nevýhodou je nízká flexibilita, značná odtrženost vrcholových manažerů od praxe a nemožnost využít iniciativu a zkušenosti z praxe nejnižších manažerů, kteří následně rezignují či začnou nařízení vedení obcházet. Strmý systém řízení vede ke zdlouhavosti při komunikaci o důležitých rozhodnutích, především ze zdola nahoru a vede spíše k nesamostatnosti pracovníků (Bedrnová & Nový, 2004). Toto nastavení má své opodstatnění hlavně tam, kde je důraz na jednotné a stálé procesy, u nichž se nevyžaduje iniciativa, tvořivost, samostatnost nebo flexibilní odezva na potřeby okolního světa i podniku samotného. To ovšem není příliš slučitelné s působením vzdělaných, samostatných a motivovaných odborníků na odsouzené (Koncepte do roku 2025,

60 Jedná se zejména o vnitřní neveřejné předpisy vydávané Generálním ředitelstvím: nařízení generálního ředitele, pokyny generálního ředitele, nařízení vedoucích jednotlivých odborů, metodické listy aj., kterých jsou každý rok vydávány desítky (včetně novelizací). Bohužel zde nemohu doložit, kolik závazných předpisů ve VSČR je v současnosti platných, neboť „Vězeňská služba České republiky nevede žádný seznam všech platných legislativních dokumentů, ani takovou zákonnou povinnost nemá“ (VSČR, odpověď na dotaz dle zákona č. 106/1999 Sb., 2022).

61 Pokud bychom jako další mezičlánek počítali i speciálního pedagoga, jenž má dle NGR č. 5/2016 vychovatele „metodicky usměřňovat“, jednalo by se dokonce o šest mezičlánků. Obdobně je tomu v případě dozorců, kde mezičlánek mezi zástupcem vedoucího a dozorcem představuje inspektor dozorcí směny (IDS).

2016).

5.3.5 Kultura organizace

Pokud bychom se pokusili charakterizovat VSČR z hlediska dimenzí podnikové kultury Hofstedeho (2007), bude to úkol složitější, neboť zde se nemohu opřít přímo o výzkumné zprávy, pouze o svou desetiletou zkušenost zaměstnance. Uvedené je tedy třeba brát spíše jako pracovní hypotézy, které by si zasloužily další zkoumání.

- I. Kultura je orientovaná jednoznačně *na proces*. Nulová orientace na výsledky je jasně patrná z neexistence evaluačních studií úspěšnosti resocializace.⁶² I z analýzy časopisu České vězeňství vyplývá, že se klade důraz na humanizaci a bezpečnost, tedy procesy, nikoli na cíle a vize (Ježková, 2014). Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit lpění na symbolech statusu, neměnnost, oslavování výročí dlouholeté práce pro podnik aj.
- II. Orientace spíše *na práci* (než na zaměstnance). Zde ovšem situace není jednoznačná. VSČR disponuje programy pro zaměstnance (např. rekreační pobyty, vzdělávací možnosti) a toto zdůrazňuje (VSČR, 2022), ovšem na druhou stranu není mediálně věnována pozornost odborníkům, kteří se odsouzeným věnují nejvíce, spíše jsou vyzdvihováni příslušníci (Ježková, 2014). Dále by o první možnosti odpovídalo i to, že všechna důležitá rozhodnutí jsou vykonávána shora (byť se formálně opírají o stanovisko odborné komise).
- III. V dimenzi *parochiální – profesionální* je nejednoznačné, kam organizaci zařadit. Na jednu stranu mám dojem, že se většina zaměstnanců nedívá daleko dopředu a očekávají zvláštní ohledy od zaměstnavatele např. v případě nemoci. Na druhou stranu je patrné, že se mnozí zaměstnanci snaží držet svůj osobní život zcela oddělený od světa práce.
- IV. Organizace je jednoznačně *uzavřená*. Dvnitř je velmi obtížné se dostat, lidé uvnitř jsou tajnůstkářští a nedůvěřiví k cizincům, jak často reflektoval ve svých úvahách Dirga (2013). Pro nováčka není jednoduché se zapracovat i přes absolvování několikátýdenního přípravného kurzu, plné zapracování trvá minimálně rok, spíše dva.
- V. Řízení je velmi *tuhé a formální*. To je patrné z množství porad, při nichž se zpravidla netoleruje pozdní příchod. Rovněž je kladen velký důraz na řádné průchody branou. Až do roku 2015 bylo prakticky nemožné pro odborného zaměstnance, aby měl pružnou pracovní dobu, a ani dnes to není žádnou samozřejmostí.⁶³
- VI. Směřování je jednoznačně *normativní*, tedy organizace funguje, jako by naplňovala

62 Za dobu existence VSČR byla provedena pouze jediná studie úspěšnosti programů zacházení, a to na příkladu specifického programu 3Z (Biedermanová & Petras, 2011). Od této studie se však VSČR distancuje, neboť „obsahuje nevhodnou metodiku“ (VSČR, odpověď na dotaz dle zákona č. 106/1999 Sb.).

63 NGR č. 47/2015, kolektivní smlouva.

neporušitelné zákony, značný důraz je kladen na dodržování předpisů. Toto poslání organizace, jak je vnímáno jejími členy, ovšem příliš nekoresponduje se zájmy veřejnosti, která spíše volá po zpřísnění podmínek ve výkonu trestu (Ježková, 2014). Celkově dostáváme organizaci velice specifickou a v mnohém odlišnou od výrobních podniků i od školských zařízení. Nalézáme zde dosti podobných rysů s goffmanovskou totální institucí, která představovala v zásadě účel sám o sobě (Goffman, 1961). Přestože koncept totální instituce lze z mnoha důvodů úspěšně zpochybnit (Ellis, 2021 aj.), je zřejmé, že se jedná o organizaci netypickou a bohužel i rozporuplnou. Tato rozporuplnost pramení zejména z důrazu na resocializační odborné působení na odsouzené motivovanými profesionály, jak bylo definováno v koncepci vězeňství z roku 1992 (Netík et al., 1998) na jedné straně a s normativním a procesuálním nastavením firemní kultury a nedostatečným zájmem o klíčové pracovníky na straně druhé. Pakliže mají odborníci tvořivě a s osobním nasazením působit na vězněné osoby ve směru resocializace, potom k tomu musí být uspořádány podmínky ve výrazně svobodnějším duchu. Pokud jsou tito odborníci nuceni dodržovat přesné příchody do zaměstnání, vykonávat značné množství úřednické činnosti, účastnit se formálních schůzí a být v přísné subordinaci (pod vedoucím v uniformě), potom to pochopitelně vede spíše k ritualismu, formalismu nebo odcizení od práce, jak naznačuje i výzkum Dirgy (2018).

5.3.6 Subkultury v rámci VSČR

Jak uvádí Hofstede (2007), subkultury v organizaci jsou podmnožinami podnikové kultury, které se liší v některé oblasti hodnot nebo praktik (Hofstede, 2007). Zřejmě jediný, kdo se pokusil o rozčlenění a popis subkultur v rámci VSČR, byl Lukáš Dirga (2018). Na základě svého srovnávacího kvalitativního výzkumu zjistil, že lze rozlišit nejméně čtyři subkultury: 1) management (GŘ i jednotlivých věznic); 2) odborní zaměstnanci (vychovatelé, speciální pedagogové aj.); 3) dozorcí a strážní; 4) samotní odsouzení.⁶⁴ Určujícím kritériem, v němž se tyto skupiny lišily, byl postoj k současnému pojetí vězeňství. Odborní zaměstnanci jsou vesměs zastánci rehabilitačního principu, ovšem současně dodávají, že jim systém znesnadňuje až znemožňuje tohoto cíle dosáhnout (přijímají cíle, odmítají prostředky). Dozorcí jsou velmi skeptičtí ohledně možné nápravy vězněných osob a jsou vesměs zastánci izolačního principu (odmítají cíle, s prostředky – vězením jako takovým – víceméně souhlasí). Odsouzení jsou vesměs zklamaní z toho, kam se vězeňství posunulo, kritizují cíle i prostředky. A konečně management působí ve svých vyjádřeních značně alibisticky. Sice (v

64 Do výzkumu nebyly zahrnuty týlové složky, zaměstnanci Oddělení prevence a stížností aj.

anonymním interview) kritizují žitou praxi a jsou skeptičtí ohledně možnosti naplnění resocializačních cílů, na druhou stranu uvádějí, že s tím nemohou nic dělat, přičemž je zřejmé, že ve skutečnosti se na tomto stavu aktivně a vědomě podílejí (Dirga, 2018).

Pokud to zjednodušíme, vycházejí nám čtyři typy adaptace dle Mertona (2007): představitelé managementu (zcela pochopitelně) jsou konformisti; odborní zaměstnanci jsou inovátoři; linioví příslušníci jsou ritualisté a konečně odsouzení jsou odpadlíci. Pouze skupina reformátorů není zastoupena, což také nepřekvapí. Z tohoto pohledu dává smysl, že odsouzení se neztotožňují s cíli ani prostředky organizace, na druhou stranu se je nesnaží nijak změnit (reformovat), nýbrž usilují pouze o relativně bezproblémový nebo co nejkratší výkon trestu.

Dle Hofstedeho (2007) nelze subkultury specifikovat podle dimenzí podnikové kultury, nýbrž musí být použity faktory individuální úrovně, v nichž se snoubí jednak podniková kultura a jednak vlivy předchozí socializace a vrozeného nastavení. Netroufám si zde zařadit jednotlivé skupiny osob ve věznici na škále oněch šesti dříve představených dimenzí. Zde mohou být velké interindividuální rozdíly a rozdíly mohou panovat i mezi jednotlivými věznicemi. K tomu by bylo třeba sestavit kvantitativní šetření.

Rád bych v této souvislosti upozornil alespoň na jednu rozporuplnost, které si všiml Voldán (2012) i Ježková (2014). Oficiální narativ VSČR hovoří nejčastěji o „zacházení s vězněnými osobami“. Tyto principy jsou v zásadě femininní, tj. zdůraznění péče, pomoci se začleněním do života po propuštění, zmírnění dopadů prizonizace (Rec, 2006). Zde je nejvíce patrný vliv femininní kultury severských států. Ovšem v hlavním médiu VSČR, časopisu České vězeňství, není prakticky žádný prostor věnován zaměstnancům, kteří tuto resocializační činnost skutečně vykonávají (Ježková, 2014). Oproti tomu je věnováno mnoho pozornosti příslušníkům, přičemž je zdůrazňována akčnost, připravenost zasáhnout, technika a zbraně (Voldán, 2012). Nejvyšší subkulturní rozpor v rámci VSČR tedy spatřuji právě v dimenzi demonstrativní maskulinita (machismus) vs. feminita. Tento předpoklad by však bylo vhodné ověřit empiricky.

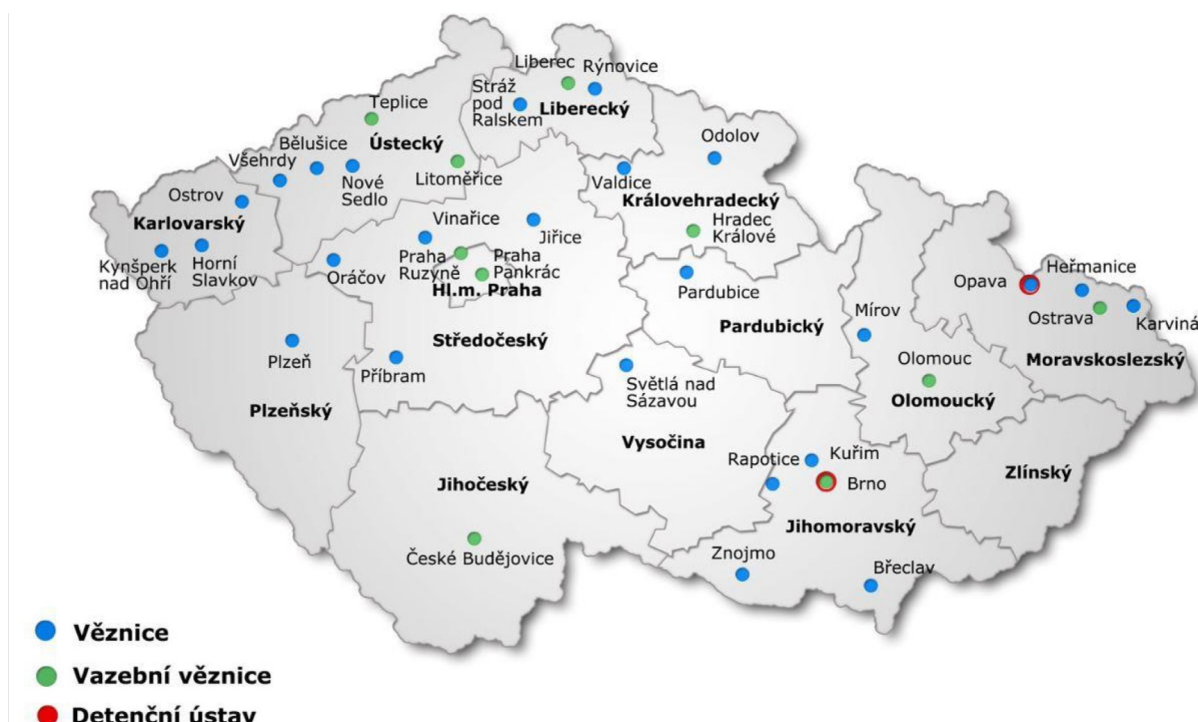
5.3.7 Kapacita a architektura věznic

V České republice je v současnosti zřízeno celkem třicet pět věznic, z toho deset vazebních. Věznice u nás jsou počtem vězňů spíše větší. Největší kapacitu má Plzeň (1.400), nejmenší Teplice (150). Převažujícím typem jsou věznice s kapacitou mezi 400–800 vězni (průměr činí

614 a medián 569) (Statistická ročenka 2019, 2020).⁶⁵

Obrázek č. 1

Mapa rozmístění věznic a vazebních věznic v ČR

(Zdroj: VSČR, 2022)

Věznice v České republice vykazují jistou druhovou varietu. Kýr (2019) ve svém přehledu uvádí, že mezi nimi najdeme historické objekty přebudované z hradu (Mírov) či kláštera (Valdice). Z doby Rakouska-Uherska pocházejí vazební věznice Praha-Ruzyně, donucovací pracovna Pardubice, žaláře Praha-Pankrác a Plzeň-Bory. Vazební věznice jsou zpravidla původní krajské soudní věznice rovněž z dob císařství nebo první republiky (Teplice, Litoměřice, České Budějovice, aj.). Karviná a Břeclav jsou přestavěné okresní soudní věznice. O naprosté většině standardních věznic v ČR lze však říci, že se jedná o ubytovny kasárenského typu. Tyto vznikly buďto přebudováním bývalých dřevěných objektů v pracovních táborech na zděné velkokapacitní budovy (Příbram, Ostrov, Vinařice aj.), anebo přímo vybudováním těchto vězeňských ubytoven zpravidla v blízkosti průmyslových podniků (Bělušice, Všehrady, Rýnovice, Stráž pod Ralskem, Kuřim aj.). Většina z nich dostala svou současnou podobu během 70. let minulého století. Menší část současných věznic vznikla převzetím objektů od armády, dolů apod. a jejich adaptací na věznice během 90. let (Jiřice, Kynšperk, Rapotice, Odolov, Světlá nad Sázavou) (Kýr, 2019).

65 Pro srovnání: Na Slovensku převládají spíše větší ústavy s kapacitou 700 až 1.500 míst (Brunová, 2020). Naopak, v severní Evropě nenajdeme vězeňská zařízení s vyšší kapacitou než 400 osob, převažují menší věznice do 200 osob (Voldán, 2012).

V době výstavby našich věznic účel věznění vycházel v první řadě z nasazení vězňů v průmyslové nebo těžební výrobě a tomu byly věznice uzpůsobeny. Základním znakem je kolektivní ubytování a koncipování věznic jako převážně místa, kde se spí a odpočívá mezi prací. Rehabilitační funkce byla v té době druhořadá, což se odráží na nízkém počtu kulturních místností a prostorů pro volnočasové aktivity. Výchovné kolektivy v oddílech sestávají z velkých sociálních skupin (šedesát vězňů i víc). To vše příliš nenahrává současným trendům práce s odsouzenými (Marešová et al., 2016). Věznice jsou taktéž často nevhodně umístěny z hlediska možnosti návštěv osob blízkých (Netík et al., 1998). Opravy se provádí většinou až tehdy, když je stav havarijní. Zejména lokace a architektura věznic, která neodpovídá soudobým trendům, je spatřována jako zásadní prvek, který má vliv na selhávání resocializačních snah (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016).

5.3.8 Představení Věznice Rýnovice

Vše, co bylo řečeno o organizačním uspořádání věznic, je nejlépe si představit na konkrétním příkladu. Je jím věznice, v níž byl realizován výzkum, který je součástí této práce. Zároveň se jedná o věznici, v níž jsem deset let působil coby odborný zaměstnanec.

Kýr (2019) uvádí, že věznice byla zřízena jako Nápravně výchovný ústav v Rýnovicích rozkazem ministra vnitra ke dni 1. 8. 1968. Byla určena pro odsouzené ve II. nápravné skupině. Tehdejší zařízení bylo vystavěno v těsném sousedství n. p. LIAZ Jablonec nad Nisou, kde pracovala většina odsouzených. Po nové profilaci věznic v roce 1993 byla ustanovena jako věznice s ostrahou (s nepočetným zastoupením v dozoru). V současnosti je vedena jako věznice s ostrahou se středním a vysokým stupněm zabezpečení (Kýr, 2019).

V roce 2019 (kdy probíhal výzkum) byl průměrný počet 532 odsouzených mužů, což představuje 110 % ubytovací kapacity. Zhruba $\frac{2}{3}$ odsouzených byly zařazeny ve vysokém stupni zabezpečení a $\frac{1}{3}$ ve středním stupni. Zaměstnanost v roce 2019 činila zhruba 60 % odsouzených (počítaje i učně ve školském středisku a odsouzené v terapeutickém programu). Větší část odsouzených pracovala ve vnitřních prostorách věznice, zhruba třetina na nestřežených pracovištích mimo věznici (nejvíce v TI-Automotive v bývalé provozovně Liaz).

Ve věznici se nachází tři třípodlažní ubytovny pro odsouzené. Každé podlaží (až na pár výjimek) je rozděleno na dva oddíly, přičemž větší z nich pojme zhruba šedesát čtyři odsouzených a menší čtyřicet odsouzených. Celkem je ve věznici Rýnovice šestnáct oddílů.

Krom standardních oddílů je zde oddíl nástupní, výstupní, oddíl pro léčbu drogových závislostí, speciální oddíl pro poruchy duševní a poruchy chování s individuálním zacházením, oddíl se stavebně technickým zabezpečením a bezdrogová zóna. Věznice disponuje školským výcvikovým střediskem s výučním oborem obráběč kovů. Věznice rovněž disponuje vlastními výrobními halami. Odsouzení mají k dispozici dva vycházkové dvory, volnočasové aktivity mohou probíhat taktéž v místnostech ve výrobních halách (hudební, malířský kroužek aj.).

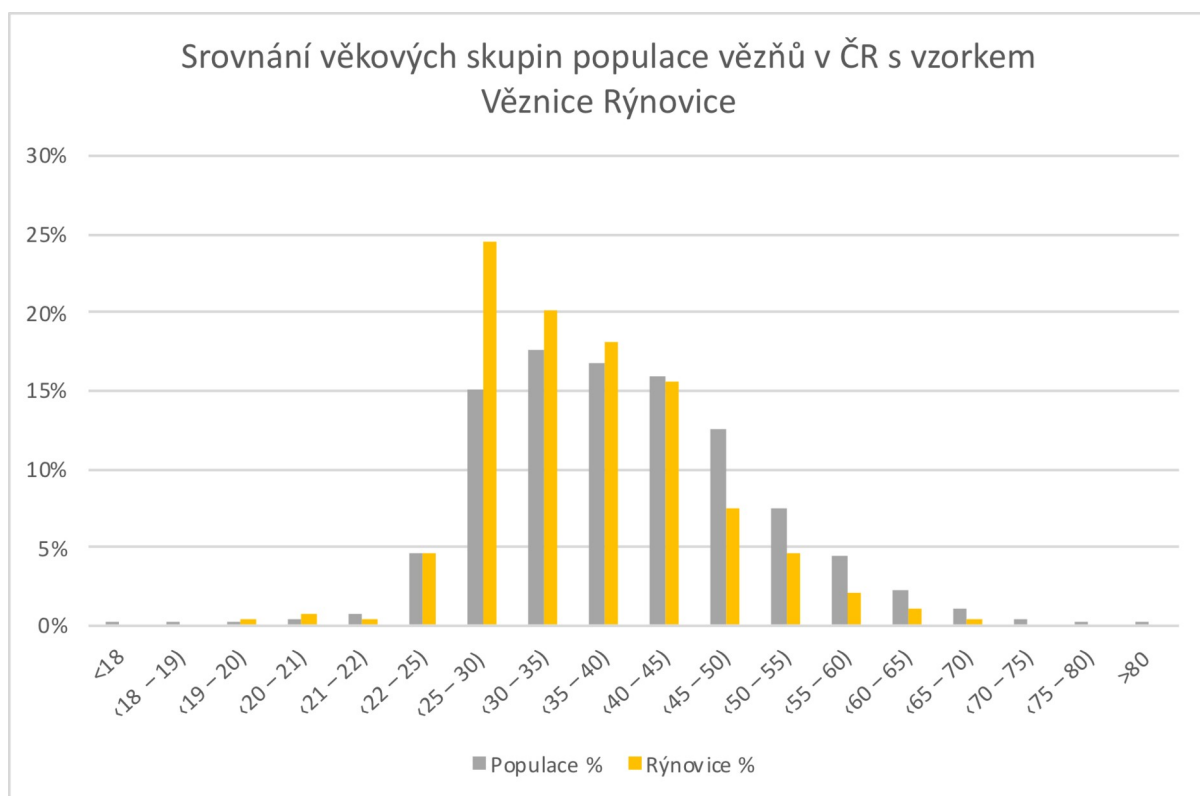
Odsouzení v oddílech (krom dvou oddílů speciálních) jsou ubytováni v ložnicích, které mají nejčastěji kapacitu deset odsouzených na dvoupatrových postelích. Ve velkém oddílu bývá sedm ložnic (z toho jedna malá s kapacitou čtyř odsouzených) a v malém oddílu čtyři ložnice. V každém oddílu se nachází umývárna se záchody a kulturní místnost (ve velkých dvě). Kanceláře vychovatelů (a specialistů) jsou obvykle umístěny přímo v oddílech.⁶⁶

Dle mého zjištění z dotazníkového šetření realizovaného během července 2019 vyplývá, že ve Věznici Rýnovice jsou umístěni spíše recidivisté, nejčastěji podruhé (případně potřetí, počtvrté) ve výkonu trestu. Zastoupení multirecidivistů je nízké. Prvovězněných je necelá pětina. Zdejší odsouzení se poprvé do výkonu trestu dostali zpravidla okolo dvaceti let věku. V současnosti si odpykávají zhruba čtyřletý trest a jsou v jeho polovině, přičemž jen polovinu té doby strávili v Rýnovicích (tj. byli sem přemístěni z vazby nebo z jiné věznice). Co se týče věkové skladby, převažují odsouzení ve věku 25–30 let, početnou kategorii tvoří i věková kohorta 30–35 a 35–40 (Vlastní výzkum, 2019). Oproti celovězeňské populaci mužů je však vzorek Věznice Rýnovice o něco mladší, jak ukazuje názorně přiložený graf:

Graf č. 1

66 Viz přílohu č. 1 – *plánek věznice a patra ubytovny* – s. 215.

Srovnání populace Věznice Rýnovice s celou populací vězňů dle věku

(Zdroj: Statistická ročenka VSČR, 2019, 2020; vlastní výzkum, 2019)

Ve Věznici Rýnovice (údaje k březnu 2020) slouží zhruba padesát dozorců,⁶⁷ kteří jsou rozděleni do čtyřech směn. V pracovním poměru jsou zařazeni tito odborní zaměstnanci:

- 24 vychovatelů,
- 6 speciálních pedagogů,
- 2 psychologové,
- 3 sociální pracovníci,
- 2 vychovatelé-terapeuti,
- 1 adiktolog,
- 1 pedagog volného času.

Vychovatelé pracují v osm a půl hodinových směnách, a sice v rozmezí od 6:00 do 19:30. V některých případech dochází do zaměstnání i o víkendech, a to za účelem zajištění sportovních nebo extramurálních aktivit, případně kvůli dohledu během návštěv. Extramurální aktivity mohou mít téměř libovolnou náplň, přes návštěvy úřadu práce, po výlety na kolech, úklid sněhu, pomoc školám atd. Neprobíhají pouze o víkendech, nýbrž kdykoliv je třeba. Na jednoho vychovatele připadalo v průměru 22,2 odsouzených.

Celkově se dá říci, že se jedná o věznici střední velikosti určenou pro nejzastoupenější

⁶⁷ V roce 2013 udávala Sejkorová ve své diplomové práci šedesát dozorců. Od té doby se tedy jejich počet snížil o deset, tedy o 1/6.

skupinu odsouzených, tj. pro vysoký a střední stupeň zabezpečení v ostraze. Svou architekturou se Rýnovice řadí mezi klasické kasárenské ubytovny 70. let minulého století dislokované v průmyslové zóně. Věznice z profilace našich vězeňských ústavů nevybočuje.

5.4 Život odsouzených

Odsouzení pochopitelně nejsou vystaveni pouze oficiální instituci a zařazení do určité organizace, nýbrž se stávají i součástí velké sociální skupiny. Tato skupina může být chápána velmi široce jako všichni vězni v ČR nebo jako odsouzení dané věznice nebo úžeji jako odsouzení z jedné budovy, oddílu či pracoviště. Malé skupiny jsou potom definovány zpravidla umístěním do konkrétní ložnice nebo v rámci úseku pracoviště, případně dle účasti na aktivitách. Jako kdekoli jinde (ve výrobních podnicích, ve školách, na vojně...) i zde pochopitelně vznikají neformální vazby. O sociálním životě vězňů bylo ve starší penologické literatuře uvažováno spíše skrze optiku sociální patologie a kolektivy odsouzených byly považovány za zcela odlišné od jiných sociálních uskupení. Zdůrazňováno bylo zejména vertikální členění skupin (Netík et al., 1997; Sochůrek, 2009). V obdobném tónu referuje o odsouzených i Dirga (2015). Současní autoři se už na tyto kolektivy dívají v neutrálnějším ladění a snaží se popsat specifika jejich životů bez předsudků (Drahoňovský, 2015; Marešová et al., 2016; Lochmannová, 2020). Přesto však zůstává v této oblasti mnohé skryto nebo zahaleno různými mýty. Není jednoduché se do věznice dostat jako výzkumník, navíc individuální zkušenost vězňů může být velmi různorodá v souvislosti s umístěním, životní historií i mnoha nahodilými vlivy. Co v jedné věznici je běžně uplatňováno, může být ve druhé zcela jinak. Rovněž stav věcí podléhá postupným změnám, jak se proměňuje celá společnost. Přesto se pokusím z dostupných seriózních zdrojů poskládat obraz sociálního života odsouzených.

5.4.1 Počty vězňů

Celkový počet osob ve věznicích v roce 2019 činil průměrně 21.315 osob, z toho odsouzených bylo 19.136 (89 %). Z tohoto počtu čítali odsouzení muži 17.502 (91,7 %), žen je 1.556 (8,3 %). Mladistvých je pouze 50 (0,3 %). Dále se budu věnovat toliko odsouzeným mužům. Dle typu věznice a stupně zabezpečení jsou rozděleni v těchto poměrech:

- zvýšená ostraha: 1.069 (5,7 %),

- ostraha: 16.433 (93,9 %),
- nízký stupeň: 768 (4,4 %),
- střední stupeň: 4.951 (28,3 %),
- vysoký stupeň: 10.714 (61,2 %).

(Brunová, 2020, s. 153)

Jak názorně vidíme, rozdělení odsouzených mužů v rámci typů a podtypů věznic je nerovnoměrné, jednoznačně nejvyšší zastoupení této populace je ve vysokém stupni věznice s ostrahou, následuje střední stupeň.⁶⁸ Věznice v ČR jsou v průměru naplněny na 105 %. Tento stav je dlouhodobý (Wilchová, 2020). Vztáhneme-li vězeňskou populaci k celkové populaci v ČR (údaje k červnu 2022), pobývá aktuálně v některém z našich vězeňských zařízení 0,2 % občanů ČR (včetně dětí a seniorů). Pokud to vztáhneme čistě k mužům a vyloučíme osoby pod 15 a nad 64 let, dojdeme k číslu 0,3 %, tzn. že tři muži z tisíce v aktivním věku pobývají v některém z vězeňských zařízení (Český statistický úřad, 2022).

Ve **srovnání se světem** dle světové statistické zprávy World prison population list z roku 2021 má ČR 177 vězňených osob na 100.000 obyvatel. Tento počet je výrazně vyšší než ve státech západní a severní Evropy (např. Anglie a Wales 131, Norsko 56, Francie 119, Německo 70, Nizozemí 60, Rakousko 91). Velmi podobně na tom jsou ostatní státy střední Evropy náležející do zemí bývalého východního bloku (Maďarsko 172, Polsko 190, Slovensko 189). Na druhou stranu je to výrazně méně než např. v Ruské federaci (326) (Fair & Walmsley, 2021, říjen). Oproti zemím střední Evropy (Maďarsko, Slovensko, Rakousko) má ČR nejmladší vězeňskou populaci, výrazně u nás převažují jedinci v kohortě 18–30 let. Dále máme výrazně menší poměr prvovězňených než okolní země, tedy nejvíce recidivistů (Marešová et al., 2016).

Nejzajímavější **demografické charakteristiky odsouzených** shrnuje Drápal (2021). Drtivou většinu všech odsouzených tvoří svobodní (72 %). Z pohledu vzdělání převažuje ukončené základní (50 %), velkou část tvoří též osoby s ukončeným středním vzděláním (zakončené převážně výučním listem). Vězni v ČR jsou národnostně homogenní, plných 93 % představují Češi. Ze zbylých 7 % tvoří celou třetinu Slováci, necelou čtvrtinu Vietnamci, Ukrajinci tvoří desetinu, Poláci dvacetinu. Ostatní národnosti jsou zastoupeny zanedbatelně. Z pohledu věku prvního nástupu do vězení je nejvíce zastoupená produktivní kategorie 24–35 let (42 %). Z hlediska trvalého pobytu odsouzených je nejvíce zastoupena Praha a Ostrava (Drápal et al.,

68 Srov. se Slovenskem, kde v roce 2019 bylo nejvíce vězňů v minimálním stupni střežení (4.034), ihned poté ve středním stupni (3.664). V nejtěžším stupni střežení zbylých 624 mužů. Naplněnost věznic se pohybovala okolo 90 % (Brunová, 2020).

2021). Nejčastěji ukládaný trest je v rozmezí jednoho až tří roků (Marešová et al., 2016). Z pohledu trestných činů, za něž byli odsouzeni, převažuje výrazně krádež (42 %), četné jsou i další majetkové trestné činy, např. poškození cizí věci nebo omezení osobní svobody.⁶⁹ Násilná trestná činnost je méně frekventovaná, převažuje loupež (v 10 %). Za drogové delikty si odpykává trest zhruba 10 % odsouzených (Drápal et al., 2021). I dle analýzy Marešové (2016) je patrné, že drtivá většina trestných činů více či méně souvisí s majetkovou motivací (např. porušování osobní svobody, neoprávněné opatření platebního prostředku, nedovolená výroba OPL aj.), tj. směřuje ke snaze mít se lépe. „Motivace recidivistů v majetkové kriminalitě není nijak komplikovaná a souvisí převážně s potřebou získání finančních prostředků na pokrytí dluhů, zabezpečení rodiny, ale především na uspokojení vlastních potřeb, včetně nutnosti si opatřit drogy, alkohol“ (Marešová, et al., 2016, s. 46).

Míra penologické **recidivy** činila v roce 2019 64 % (Statistická ročenka 2019, 2020).⁷⁰ V minulosti toto číslo bylo však ještě vyšší, např. v roce 2013 dosáhlo až na 70 %. Tito recidivisté tedy tvoří bezmála ⅓ vězeňské populace (Marešová et al., 2016). Příčin recidivujících pachatelů je vícero a mnohé z nich samozřejmě leží mimo působnost Vězeňské služby a nejsou náplní této práce. Krom faktorů chybějícího zázemí po propuštění, nesplacitelných dluhů, absence bydlení a práce (Marešová et al., 2016), jsou to jistě i faktory v osobnosti (Veselský, 2009; Majerová, 2010; Žukov et al., 2009). Dalším faktorem je, že pro osobu s vězeňskou zkušeností nepředstavuje představa případného dalšího pobytu ve výkonu trestu dostatečnou odstrašující zkušenost (Marešová et al., 2016; Pleva, 2010). Zajímavé je, že během ekonomické konjunktury (2013–2019) se počet vězňů výrazně nesnížil. Tehdy se celá řada podniků potýkala s nedostatkem pracovní síly včetně nekvalifikované a byli nabíráni i lidé se záznamem v trestním rejstříku. Přesto to na počet osob ve věznicích nemělo žádný vliv.

Jednou z charakteristik tuzemské vězeňské populace je i **migrace** vězňů mezi věznicemi. Ze statistik lze vyčíst, že v roce 2019 bylo eskortováno 112.339 osob; z toho 34.558 eskort zdravotních, 424 do zdravotnických zařízení mimo VS (se střežením), 33.017 k soudům nebo vyšetřovacím orgánům, 247 po výkonu trestu k léčení nebo k vyhoštění, 253 na základě zvláštních bezpečnostních opatření a 43.840 kvůli přemístění do jiné věznice. Nejvyšší počty eskort mají pochopitelně vazební věznice (Statistická ročenka VSČR 2019, 2020). Prostým

69 Zde je nutno jisté opatrnosti při kvantifikaci, neboť jeden „útok“ může být kvalifikován více paragrafy trestního zákoníku. Např. při vloupání je obvyklá kombinace krádeže a poškození cizí věci.

70 Je k dispozici pouze tento údaj spočítaný prostým poměrem prvovězněných ku vícevězněným osobám. Míru kriminologické recidivy nelze doložit pro neexistenci takových dat, která by to umožňovala.

výpočtem zjistíme, že na každou z třiceti pěti věznic připadá v průměru 267 eskort měsíčně neboli 70 týdně (eskorty se jezdí zpravidla v úterý a čtvrtek, mimo to však mohou být i eskorty mimořádné). Nejvyšší počet eskort je kvůli přemístění do jiné věznice a lze se důvodně domnívat, že ve většině případů se vězeň přemísťuje na vlastní žádost (z důvodu návštěv, pracovních možností aj.). O tom, že číslo eskortovaných vězňů je vysoké, nemůže být pochyb. Nepřímo o tom svědčí i výsledky mého výzkumu z roku 2019, kdy se ukázalo, že drtivá většina odsouzených strávila ve Věznici Rýnovice v průměru 1,5 roku (medián 1 rok) z dosud odsezeného trestu necelých tří let (medián 2 roky).

5.4.2 Prizonizace a druhý život

Na umístění do výkonu trestu se lze dívat i jako na proces přizpůsobování se novému prostředí a učení se. Takto uvažoval o pobytu ve vězení již Donald Clemmer (1958), který rovněž přišel s pojmenováním tohoto procesu jakožto **prizonizace**. Z mnoha definic vybírám tuto Romany Imříškové (2014, s. 61), která prizonizací rozumí „získání návyků a určitého vědění o tom, jak se chovat v každodenních situacích ve věznici.“

V české penologii je však zakořeněné spíše pojetí prizmatem sociální patologie, které vychází z německého kriminologa Steffena Harbordta (1967). Ten rozlišuje v rámci prizonizace dvě složky:

- I. *institucionalizace* – adaptace na vysoce organizovaný vězeňský život spojená se ztrátou aktivity a iniciativy;
- II. *ideologizace* – přijetí subkulturních norem a pravidel, přijetí subkulturního systému racionalizací a osvojení si (a užívání) specifického jazyka; je projevem identifikace s kriminální subkulturou.

(in Netík et al., 1997, s. 28)

Zatímco institucionální složka procesu je spojena s pasivitou a ztrátou iniciativy, druhá ideologizační složka je spojena s aktivitou, ovšem proti smyslu instituce výkonu trestu (resocializace). Dle Clemmera (1958) se výsledek pokročilé prizonizace projevuje těmito znaky:

- znalost vězeňského slangu a jeho aktivní používání;
- přesvědčení, že věznice musí zajistit potřeby odsouzeného (např. dobrou práci);
- účast na hazardních hrách;
- účast na abnormálním sexuálním chování;
- nedůvěra až nenávist k dozorcům a parolovým komisím;

- obeznámenost s dogmaty a zvyklostmi v komunitě.

(Clemmer, 1958, s. 299–300)

V české penitenciaristice se zpravidla tato aktivní složka prizonizace nazývá **druhý život odsouzených**. Dle Mezníka, jenž se ve svém příspěvku tímto fenoménem zevrubně zabýval, se první použití tohoto termínu objevilo v jednom z bulletinů Výzkumného ústavu penologického (Mezník, 2016). S největší pravděpodobností bylo převzato od polských penologů, s nimiž byli pracovníci VÚP v kontaktu.⁷¹

Sochůrek (2009) druhý život definuje jako „souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných kvaziformálních skupin“ (Sochůrek, 2009, s. 86). Obdobně i Netík akcentuje sociálně patologický pohled: „Druhý život zahrnuje vznik specifické neformální struktury (a)sociálních vztahů a pozic, hierarchie odsouzených s přesně vymezenými rolemi a korespondujícími právy a též sociálně patologických forem chování“ (Netík et al., 1997, s. 28). Zcela ve stejném duchu definují tento fenomén i penoložky mladší generace:

Druhý život odsouzených představuje zvláštní neformální strukturu vztahů a pozic v skupinové hierarchii odsouzených s přesně vymezenými rolemi, jimž jsou přiřazena odpovídající práva a povinnosti a sociálně patologické formy chování. Tato neformální struktura používá svůj vlastní slang a řídí se podle tzv. kodexu vězeňské subkultury, který definuje zásady chování ve věznici a je proti spolupráci s vězeňským personálem.

(Raszková & Hoferková, 2014, s. 26).

Tyto definice odrážejí sociálně patologické pojetí vězeňské subkultury, které jsme si již dříve představili jako importační teorii. Oproti tomu Mezník (2016) se kloní k pojetí deprivacnímu, tedy potřeb vznikajících z faktu všudypřítomné deprivace způsobené umístěním v ústavu:

Druhý život lze chápat jako pokus, snahu, motivaci vězňů získat věci či služby, kterými alespoň částečně uspokojí svoje materiální nebo psychologické potřeby ve vězení, a to nelegálním způsobem. Odehrává se ve dvou formách: 1) zjevná a nejčastější – snaží se získat věci, které jim usnadní život ve vězení; 2) skrytější až neviditelná – uspokojování psychologických a sociálních potřeb – zviditelnit se, dominovat, vykývat, ztrapnit...

(Mezník, 2016, s. 153).

Obdobnou, avšak poměrně opatrnou a méně konkrétní definici podává Drápal (2021):

71 Podařilo se mi dohledat tři díla, která přímo v názvu mají výraz „drugie życie“ (Braun, 1975; Kurczewski, 1981; Moczydłowski, 1988). Sice se jedná o díla mladšího vydání, ovšem je pravděpodobné, že se termín užíval již dříve.

Druhý život odsouzených je možno definovat jako soubor životních norem, hodnot, přístupů a strategií, které fungují v neformální, institucionální rovině jakožto součást vězeňské komunity. Jedná se o nezávislou organizaci specifických aktivit odsouzených, jejichž cílem je rozvinutí co možná nejefektivnějších strategií nutných pro přežití výkonu trestu odnětí svobody. Druhý život odsouzených zahrnuje celou škálu jevů od těch makrosociální povahy, jako je ekonomická směna, až po jevy privatizované, jako je pojetí víry ve vězeňském prostředí či neformální hierarchizace odsouzených.

(Drápal et al., 2021, s. 102)

Za nejužitečnější definici považuji tu, kterou ve své knize nabízí Alena Lochmannová:

Druhým životem odsouzených se rozumí takový život, od kterého je odhlíženo, který je ze strany vězeňské autority nežádoucím. Z hlediska odsouzených představuje nově přijatý způsob života, kombinaci přístupů umožňujících jim rozvinutí co možná nejefektivnějších strategií nutných pro přežití výkonu trestu odnětí svobody. Zahrnuje: vězeňský barter a komoditní směnu, vězeňský argot, tetování, posilování, hierarchizaci a sexuální kontakty.

(Lochmannová, 2020, s. 73).

Tato definice má výhodu, že je nehodnotící a zároveň deskriptivní. Umožňuje si pod tímto představit konkrétní projevy, které si dále rozvedeme. Dle Marešové (2016) Vězeňská služba projevy druhého života odsouzených spíše tají nebo zlehčuje. Je sice pravda, že v publikaci Drápala a kolektivu (2021) je skrytý život odsouzených zmíněn, ovšem samotný fakt, že se tomuto fenoménu autoři věnují na sedmi stránkách z 427, vypovídá o značných rozpacích. V následujícím se podíváme blíže na vybrané kategorie druhého života.

5.4.3 Vězeňská ekonomika

Dle Lochmannové je jádrem druhého života odsouzených právě vězeňský trh, který je ze své podstaty nedokonale konkurenční a uskutečňuje se převážně prostou směnou (barterem) (Lochmannová, 2016). Abychom pochopili důležitost obchodu, musíme se nejdříve podívat, jaká je reálná situace běžného odsouzeného, co se týče příjmů a vydání. Existují samozřejmě i movití odsouzení, kteří peníze mají nebo si je mohou nechat poslat od osob blízkých. Nicméně drtivá většina odsouzených má spíše vysoké dluhy spojené s trestnou činností a soudními řízeními a osoby blízké mívají samy finanční problémy. Hlavní nadějí na příjem je tedy práce ve věznici. Ovšem právě zaměstnanost vězňů je jedním z palčivých problémů, s nimiž se Vězeňská služba dlouhodobě potýká. Míra zaměstnanosti se v průběhu roku 2019 pohybovala lehce pod 60 % (Statistická ročenka 2019, 2020). Do výkazu zaměstnaných osob jsou však započítáni i vězni zařazení do terapeutických programů, vzdělávacích středisek

nebo odsouzení pracující v rámci brigád bez nároku na odměnu, což umožňuje vykazovat vyšší procento zaměstnanosti. Reálná zaměstnanost se přitom pohybuje lehce pod 40 % (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016).

A kolik si vlastně odsouzení reálně za svou práci vydělají? Mzda odsouzených je upravena nařízením vlády.⁷² Její měsíční výše (při plnění 100 % normy) činí 50 %, 70 %, 95 % nebo 120 % minimální měsíční mzdy. Určení mzdových tarifů pro jednotlivé pozice je v gesci dané věznic, zpravidla se jedná pouze o první nebo druhý stupeň (s vyšším jsem se nesetkal). Např. v roce 2019 činila minimální mzda 13.350 Kč. Odsouzený v první tarifní třídě (zdaleka nejčastější) si vydělal (v případě celoměsíčního pracovního nasazení a plnění normy na 100 %) 6.675 Kč. Rozpočítávání odměny je upraveno zvláštní vyhláškou.⁷³ Z této částky se nejprve zaplatí daň z příjmu, sociální a zdravotní pojištění. Zbylá částka je čistá mzda. Z této částky se dále strhává výživné na děti (nejvýše 33 % čisté mzdy), náklady na výkon trestu (23 %, nejvýše však 1.500 Kč), a na další pohledávky. Celkově může být strženo nejvýše 72 % čisté odměny. V našem modelovém příkladu odsouzeného v první pracovní třídě s nezaopatřenými dětmi a soudními pohledávkami (takových je většina odsouzených) se tedy jedná o hrubou mzdu 6.675 Kč, následná čistá mzda činí 5.940 Kč. Po všech srážkách mu zůstane na kontu 1.663 Kč. Kapesné na nákupy svých potřeb tedy činí nějakých 800 Kč. Dalších 800 může poslat domů nebo si nechat na úložném. Ovšem toto platí pouze v případě, že odsouzený plní stále 100 % normu a chodí do práce v plném rozsahu po celý měsíc (což rozhodně není pravidlem).

Pojďme se ještě podívat, co si za své peníze může odsouzený reálně dopřát ve vězeňské kantýně.⁷⁴ Krabička obyčejných cigaret vyšla v roce 2019 na 90 Kč. S ohledem na to, že 90 % odsouzených kouří (Voldán, 2012) a spotřebuje dvacet cigaret denně (Marešová et al., 2004) je zřejmé, že drtivá většina odsouzených si nemůže tento luxus dovolit a dává přednost baleným cigaretám. Ani tato varianta není levná (30 g za 130 Kč). Totéž se týká oblíbené kávy (250 g za 75 Kč), které odsouzení vypijí čtyři až pět šálků za den (Marešová et al., 2004). A to zde nemluvím o různých pamlscích nebo stravě obsahující bílkoviny, která je potřebná pro vězně, kteří posilují. Poměrně zásadní pro spojení s vnějším světem jsou pro vězně dopisní známky (19 Kč za kus). Jak vidno, řada odsouzených není schopna ze svých

72 Nařízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody.

73 Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

74 Vycházím z ceníku kantýny Věznice Rýnovice z roku 2019.

příjmů pokrýt své potřeby. A to je velký prostor pro neformální trh, kde se směňují komodity za jiné komodity nebo za služby.

Vždycky se totiž najde někdo, kdo peníze má nebo má přístup ke komoditám, které následně pošle do oběhu. Příkladem může být vězeň zařazený do školského vzdělávacího střediska, který dostává automaticky přídavky ke stravě. Tyto přídavky může s jinými vězni snadno směnít za kuřivo nebo (v horším případě) za „ochranu“ (Kubáč, 2012). Směňování zboží se může dít buďto formou sdílení (chábrování) nebo na základě úplné či částečné reciprocity. Výjimkou nejsou ani „odběry na sílu“ (Drápal et al., 2021). Univerzálním platidlem je pro vězně tabák, neboť ten je okamžitě směnitelný za cokoli jiného. Možnosti směny jsou však téměř neomezené. Pokud se jedná o dražší komodity, zejména drogy, zde se zpravidla realizuje finanční převod z účtu na účet mezi osobami blízkými (Lochmannová, 2016). Výměna zboží mezi oddíly nebo budovami probíhá někdy formou „koňování“ tedy posílání zboží v ponožce na provázku. Ovšem od tohoto trendu se již ustupuje a odsouzení využívají spíše pohodlnější cesty, jak si zboží předat (Lochmannová, 2020). Jednou z nich je i návštěva bohoslužby ve vězeňské kapli (Drápal et al., 2021).

5.4.4 Vězeňské aktivity

Odsouzení v rámci své subkultury mají určité preference činností a komodit, které považují za hodnotné. Již jsme zmínili vyšší spotřebu tabáku a kávy. Mezi aktivity, které jsou obvyklé, avšak nejsou povolené nebo jsou vyloženě zakázané, patří rovněž posilování (v prostorách oddílu), šikana a násilí, hazard, tetování a užívání drog. Budu se věnovat jen některým z nich, které považuji za podstatné. Homosexualita je v tomto ohledu sporná, neboť se týká nejspíš jen malé části odsouzených a nedá se říci, že by se jednalo o obecně schvalované jednání (Nedbálková, 2003). Násilí sice k životu odsouzených patří a dalo by se o něm napsat mnohé, ovšem do výčtu jej rovněž nezařazuji, a to z toho důvodu, že jej nepovažuji za činnost obecně přijímanou jako hodnotnou, spíše jako prostředek k řešení problémů, které se ve skupině tolika lidí na malém prostoru nevyhnutelně vyskytnou. Rovněž se nezabývám hazardními hrami, neboť k tomuto nám schází dostatek dat z terénu.

Tetování je tradičně spojováno s vězeňským prostředím a skutečně se tam těší značné popularitě. Navzdory některým romantizujícím představám však jen naprosto výjimečně odráží pozici ve zločinecké hierarchii. Jak upozornil už Brixa (2011), volba motivů je ryze individuální, odsouzený si zpravidla vybere nějaký motiv v časopise nebo si ho nakreslí a vyhledá tatéra. Jedná se spíše o projev snahy po rozptýlení vězeňské nudy, než hlubší záměr,

o čemž svědčí, že jeho informátoři si zpětně už příliš neuvědomovali, proč se nechali tetovat (Brixa, 2011). Výsledek se pochopitelně může lišit dle dostupnosti materiálů (např. barevných tuší), kvality improvizovaných tetovacích strojků, a především zručnosti tatéra. Podle Lochmannové plní tetování funkci 1) komunikativní (sděluje o nositeli významné informace), 2) statusotvornou (odkazuje na postavení ve vězeňské hierarchii nebo na vězeňskou historii), 3) posilující maskulinitu, 4) deklarující revoltu vůči instituci (Lochmannová, 2020).

Tetování a nechání se tetovat je v zákonu o výkonu trestu výslovně zakázáno (písm. e odst. 3 § 28 zákon č. 169/1999 Sb.), což je zdůvodňováno rizikem přenosu infekčních chorob. Nezdá se, že by se vězni nějak zvlášť zabývali zdravotními riziky nebo možností kázeňského postihu. Lochmannové (2020) se podařilo nashromáždit rozsáhlou koláž různých tetování, mezi nimiž lze nalézt i téměř umělecká díla. I přes různorodé módní vlivy má, dle jejích zjištění, pro dotyčného tetování silný osobní a emoční význam. Nechat se tetovat není pro běžného vězně nedostupnou záležitostí, platí se za ně tři až deset tabáků, podle náročnosti i rozsahu (Lochmannová, 2020). Tetování je nepochybně předmětem obdivu a nekonečných debat a svému nositeli poskytuje určitou sociální prestiž, o čemž svědčí fakt, že vězeňští tatéři, především ti opravdu zruční, se těší nesmírné vážnosti a nezřídka bývají tolerováni i samotnými dozorci (Lochmannová, 2020).

Posilování je jednou z oblíbených kratochvílí vězňů. Dirga (2017b) tento fenomén vysvětluje dílem potřebou bránit se v potenciálně agresivním prostředí, dílem snahou zvýrazňovat svou maskulinitu, vyvarovat se slabého vzezření spojeného s feminitou. Udává, že motivací je ve většině případů odradit potenciální agresory. V menším měřítku posilují sami agresory, aby vzbuzovali strach ve svých obětech. Vyskytují se i sportovci, jejichž motivací je posouvat své limity (Dirga, 2017b). Hlavní motivací k posilování dle Kubáče je, aby se výkon trestu neprojevil nijak na tělesné schránce (stárnutí, hubnutí – jsou znaky slabosti). Proto se odsouzení snaží vylepšovat během trestu své fyzické proporce (Kubáč, 2012). Tuto demonstrativní maskulinitu (machismus) zdůrazňuje i Lochmannová (2020). Dirga (2015) v tomto smyslu mluví o tělesném kapitálu. Je však třeba si uvědomit, jak si správně všiml Kubáč (2012), že posilování není pouze aktivitou. Nárůst svalové hmoty je nedílně spojen zejména s přísunem látek bohatých na bílkoviny, a v tomto je standardní příděl vězeňské stravy nedostatečný. Posilování je tedy úzce provázáno s šedou i černou ekonomikou věznice (Kubáč, 2012). Posilování v posilovnách je zpravidla limitováno co do frekvence, tak co do hmotnosti závaží.⁷⁵ Odsouzení to řeší tak, že posilují v ložnicích, kde zdvihají kýble naplněné

75 Ve Věznici Rýnovice mohou odsouzení v I. PSVD docházet na posilovnu dvakrát týdně, ve II. PSVD jednou týdně, ve III. PSVD vůbec. Limit zvedaného závaží je stanoven na 50 kg (Vnitřní

vodou, nebo si spletou z částí postele primitivní páku, kam si stoupne jiný odsouzený apod. V tomto je vynalézavost odsouzených značná (Lochmannová, 2020).⁷⁶

Užívání návykových látek různého typu je s prostředím věznice neodmyslitelně spjata, a to i přes dlouhodobou snahu Vězeňské služby tuto problematiku řešit. Kvalifikovaný výzkum, kolik drog se ve věznicích skutečně vyskytuje, nebyl doposud realizován, existují pouze sondy nebo odhady vězeňských odborníků. Ty se pohybují od 30 do 46 % abuzerů nebo osob závislých na nějaké droze (Miovský et al., 2003; Černíková, 2009). Dle celovězeňského průzkumu v roce 2016 uvedlo 57 % dotazovaných, že mají zkušenost s užíváním drog před svým uvězněním (převažovalo konopí 42 % a pervitin 41 %). Z toho 36 % uvedlo užívání drogy do jednoho měsíce před uvězněním (Zeman et al., 2016). O něco přesnějším zdrojem jsou statistiky lékařů, kteří při vstupu osoby do vězeňského zařízení provádějí rutinně testování na přítomnost drog v moči. Dlouhodobě se jedná o 50 % vězňů, kteří před nástupem užívali některou z návykových látek (nejčastěji 18 % THC a metamfetamin 17 %) (Drápal et al., 2021). Dle statistik zdravotnických zařízení bylo v roce 2014 evidováno 40,4 % vězněných osob jako závislých (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016).

Je jisté, že takový výskyt aktivních uživatelů drog na jednom místě povede ke snaze dostat nepovolené látky dovnitř do věznice. To se děje různými cestami, které zde nemohu rozebírat. Mnohdy si i sami odsouzení stěžují odborným zaměstnancům na přemíru drog v oddílu a na negativní jevy s tím spojené (v noci není klid, uživatelé se chovají agresivně...). Nejčastěji zneužívanou drogou ve věznicích je pravděpodobně pervitin, na druhém místě marihuana, což kopíruje drogový trh na svobodě. Následují různé legální léky s tlumícím účinkem (benzodiazepamy nebo opiátové tramaly). Drogy jsou součástí černé ekonomiky ve věznicích a zřejmě stojí za mnohými násilnostmi spojenými s vymáháním dluhů, které následně musí zaměstnanci věznice řešit.

V koncepci z roku 2014 je navrhováno několik možností řešení k redukci průniku drog dovnitř do věznic. Jedná se o instalaci letištních rámců, zrušení zasílání nárokových balíčků, zamezení přímému kontaktu během návštěv a zejména důsledné postihování přítomnosti drog v krvi odsouzených trestní justicí⁷⁷ (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2016). Pokud je mi známo, k těmto krokům doposud nebylo přistoupeno, pouze se více kontrolují dovnitř vstupující zaměstnanci, což ovšem ke snížení výskytu omamných látek nevedlo.

řád věznice Rýnovice, 2019).

76 Konkrétnější představu si můžeme udělat dle nákresů výtvarníka Romana Týce, které vyhotovil během svého pobytu v pankrácké věznici (in Drahoňovský, 2015, příloha rigorózní práce).

77 Jedná se o trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 337 zákon č. 40/2009 Sb.).

5.4.5 Vězeňská mluva

Způsob mluvy odsouzených byl v minulosti hojně diskutovaným tématem. Hovořilo se nejčastěji o tzv. argotu. Funkcí užívání argotu je nejenom příslušnost k určité subkultuře nebo spíše kontrakultuře, jakož i jeho nesrozumitelnost pro člověka zvenčí. O této utajovací funkci se zmiňuje Netík (1997) nebo Bajcura (1999). Hála se Soudkovou (2002) jsou už v tomto ohledu opatrnější a více zdůrazňují komunikativní význam vězeňské řeči. Oproti tomu Radková (2012) již utajovací funkci mluvy vězňů zcela odmítá. Dle ní nesrozumitelnost některých výrazů nebo frází nepramení z potřeby něco utajovat před svými vězniteli, je pouze odrazem specifické subkultury, která reaguje na specifické potřeby ve vězení. Tomu odpovídá jednak ochota informátorů výrazy vysvětlit nezasevřenci, jednak i fakt, že část slangových výrazů aktivně užívají i dozorcí a v menší míře vychovatelé (Radková, 2012). Obdobnou zkušenost učinila i Lochmannová, (2020), která rovněž utajovací funkci vězeňského jazyky vylučuje. A tak jediný, kdo v současnosti obhájí kryptickou funkci vězeňské mluvy, je Dirga. Ovšem ten tak činí pouze na jednom sporném příkladu (Dirga, 2016a).

Radková (2012) se kloní k tomu, že jazyk, který se ve vězení užívá, má důležitou funkci socializační. „Mluva odsouzených... vzhledem ke specifickému prostředí, ve kterém se užívá, sehrává důležitou roli demonstrační (manifestační), popřípadě identifikační, a její přijetí a aktivní užívání významnou měrou přispívá k tomu, že se z odsouzených stávají spoluodsouzení“ (Radková, 2012, s. 140). Stejného názoru je i Sochůrek, jenž aktivní užívání vězeňského výraziva označuje za neklamný znak ideologizace odsouzeného (Sochůrek, 2009).

Vězeňský slang prochází samozřejmě vývojem, a tak s celou řadou výrazů, které uvádějí Hála a Soudková (2002), jsem se nikdy nesetkal. Pokud by např. dnešní vězeň prohlásil, že „bešelí“, byl by jen terčem posměchu a nikdo by mu nerozuměl. Některé výrazy z dávné minulosti jsou však i dnes živé, byť mohou nabývat jiných konotací. Příkladem je nejznámější označení vězně „mukl“. Tento původně nářečně německý výraz označující chlapa, chlapíka či drobného řemeslníka byl zdokumentován ve významu vězeň v brněnské věznici Na Cejlu již ve 20. letech 20. století, více se nejspíš vžil až v době protektorátu (Bauer, 2019). Akronym Muž Určený K Likvidaci užívaný především pro označování politických vězňů v 50. letech, je považován za lidovou etymologii (Psohlavcová, 2013). Dnes je toto označení užíváno jako zcela neutrální pojmenování vězně.

Souhrnně lze říci, že přebírání a aktivní užívání vězeňské mluvy je jednou ze součástí procesu socializace ve vězeňském prostředí. Umožňuje orientaci v prostředí, posiluje vědomí

skupinové identity a snad dodává nositeli i jistou prestiž. Z tohoto důvodu se kloním k výrazu vězeňský slang. Ovšem je třeba upozornit, že z pohledu kultury organizace tvoří slang spíše vnější slupku subkultury (symboly). Osvojení si této mluvy ještě nezaručuje pochopení hodnot a norem této subkultury.

5.4.6 Samospráva odsouzených

Instituce samosprávy coby zástupců kolektivů vězňů nebo celého zařízení byla v dobách socialistického zřízení (i dříve) využívána zcela samozřejmě k organizaci života v táborech i ve věznicích (Vimrová & Kunc, 1977). Její personální obsazení dosti výrazně ovlivňovalo klima v táboře i osobní bezpečnost vězňů, zejména pak protistátních (Padevět, 2019). Až do roku 1965 se tak dělo bez jakýchkoli oficiálních předpisů. Teprve zákon z roku 1965 činnost samospráv upravuje. S ohledem na to, že jeden výchovný kolektiv čítal běžně 100–150 odsouzených na jednoho vychovatele, byla jistá delegace pravomocí na samotné vězně nutná (odst. 3 § 16 zákon č. 59/1965 Sb.). Vliv členů samosprávy na život odsouzených se mohl věznicí od věznice lišit, někde byl však značný (Marešová et al., 2016).

V roce 1990 došlo novelizací zákona o výkonu trestu k navýšení pravomocí samospráv (Pinerová et al., 2021). Tato situace však byla ukončena novým zákonem z roku 1999, který přiznává všem odsouzeným stejná práva. Od 1. 1. 2000 již je s definitivní platností činnost samospráv zrušena (zákon č. 169/1999 Sb.). Někteří pamětníci z Akademie VŠČR jsou přesvědčeni, že za vlnou nepokojů napříč věznicemi stojí právě členové samospráv, jimž byla sesazením z funkcí uzmuta rozhodovací moc nad odsouzenými i vliv na zaměstnance. Svého neformálního vlivu využili právě k organizování nepokojů, přičemž omezení balíčků bylo spíše zástupným problémem.

V současnosti tato instituce oficiálně neexistuje. Je však veřejným tajemstvím, že zástupci oddílů („barákoví“ a „kápěčka“)⁷⁸ jsou s tichým souhlasem vedení využíváni vychovateli zcela samozřejmě i nadále. Tuto kontroverzní otázku otevřel v roce 2015 na Kriminologických dnech v Hradci Králové Lukáš Dirga se svým týmem (2015), což se setkalo s negativním ohlasem ze strany ředitelství Vězeňské služby. Ostatně, není se co divit, v rozsáhlé knize o českém vězeňství není pojem „samospráva“ (o barákovém ani nemluvě) zmíněn ani jednou (Drápal et al., 2021). Oficiálně se tedy nic takového v praxi nevyskytuje.

78 Termín „barákový“ je patrně pozůstatek ještě z doby pracovních táborů, kde odsouzení byli ubytováni v dřevěných barácích. Dnes se užívá pro zástupce jednoho oddílu (nikoli celé ubytovny). „Kápěčko“ znamená kázeň a pořádek, dá se říci, že je to zástupce barákového. (Více k rozdělení jejich kompetencí v příloze č. 5 – informátor Ypsilon – s. 291.)

Existenci samospráv vězňů však potvrzuje nezávisle i Mertl. Dle něho tato instituce ulehčuje personálu práci – zejména delegováním řešení konfliktních situací na odsouzené (Mertl, 2020).

Co je náplní této instituce? Dle Lochmannové „barákový funguje jako spojovací článek mezi populací odsouzených a ostatními zaměstnanci věznic“ (Lochmannová, 2020, s. 104). Jeho působnost je vymezena především přidělováním „rajónů“ jednotlivým odsouzeným. Lochmannová upozorňuje na konsensuální povahu celého systému. Funkce barákového je obsazována vždy po dohodě s daným vychovatelem; přičemž kandidát může vzejít od vězňů i od vychovatele, vždy však musí být přijatelný pro obě strany; dále že pro odsouzené je důležité vyjít s barákovým, zároveň však barákový musí vyjít s nimi (Lochmannová, 2020). Otázkou pro sociologa tedy není, zdali se tato instituce v současném vězeňském systému vyskytuje či nikoli, jako spíše jaká je její povaha a v jakém je vztahu k ostatním institucím.

5.4.7 Stratifikace odsouzených

Je zřejmé, že velká skupina odsouzených se bude přirozeným způsobem členit na různé podskupiny podle prostorového i jiného klíče. Starší penologická literatura v tomto směru akcentuje vertikální strukturu odsouzených, přičemž jsou rozlišovány většinou čtyři třídy: král, kmet, řadový příslušník, pakárna (Netík et al., 1997, s. 29). Obdobné dělení uvádí Mezník: king, kmeti a pohůnci kinga, vzdělaní odsouzení, čimelíci, bonzáci (Mezník, 2016, s. 156–157). Tyto poznatky mají historickou hodnotu a vztahují se k socialistickému vězeňství, možná i částečně k vězeňství v 90. letech. Jak mi sdělil Karel Netík (2018), uvedená hierarchie byla zkonstruována na základě vyprávění mladistvých v ústavu Libkovic, přičemž je předpoklad, že zůstala zachována i v nástupnické věznici Drahonice. Ovšem generalizování na celou populaci vězňů zřejmě není na místě s ohledem na specifičnost mladistvých a odsouzených věkově blízkých mladistvým (srov. Kaminski, 2003; Moczydłowski, 1992).

K obdobnému dělení dochází i v současných podmínkách Lukáš Dirga (2015). Ten rozlišuje třídy tři: králové, šaškové a koniny. Toto dělení funguje hlavně na principu demonstrace síly – tzv. tělesného kapitálu (Dirga et al., 2015). Lochmannová (2020) je ve svých závěrech poněkud opatrnější. V terénu se s pojmem „král“ nesetkala, osoby na vrcholu sociálního žebříčku nazývá „frajeři“, což jsou jedinci úspěšně prošedší procesem prizonizace. Skupinu řadových členů nazývá „čekatelé“, neboť ti především čekají, až jim trest uteče. Alternativně používá označení „normální kluci“. Ve shodě s Dirgou nazývá osoby vespod hierarchie „koniny“, což je slangový výraz pro sluhu (zpravidla jedné ložnice). Lochmannová sice

rovněž mluví o síle, ovšem větší důraz klade na ekonomický kapitál – „majetky“. Pro zařazení se do hierarchie jsou však důležité i kontakty s důležitými osobami (sociální kapitál) a specifické symboly statusu, zejména tetování (symbolický kapitál), případně kapitál kulturní, jako je znalost slangu nebo specifických vězeňských dovedností (Lochmannová, 2020).⁷⁹

Všechny tyto pokusy hierarchizovat společenství odsouzených mají jedno společné: zcela opomíjejí horizontální strukturu. Již Donald Clemmer (1958) však výslovně uvádí, že odsouzení se dají rozdělit podle mnoha kritérií, přičemž je často velmi obtížné vést mezi nimi jasnou dělící čáru: prostorově dle cel, pracovišť, věku, krajanství, členství v klikách, míry spolupráce s personálem aj. (Clemmer, 1958). Čistě vertikální dělení odsouzených považují za hrubě zjednodušující, zvláště s přihlédnutím ke značné migraci odsouzených v našich podmínkách. Nicméně je nepochybné, že k nějakému rozvrstvení odsouzených dochází s ohledem na jejich sociální prestiž v daném společenství – „mít jméno“ (Marešová et al., 2016, s. 87). Co to vlastně obnáší? Sochůrek udává tyto zdroje sociálního statusu ve vězení:

- I. závažný trestný čin,
- II. pestrá vězeňská historie,
- III. dlouhá doba strávená během života ve vězeňských zařízeních,
- IV. schopnost sehnat zakázané nebo nedovolené artikly,
- V. schopnost ovlivnit zaměstnance věznice,
- VI. svalnatá postava, tetování,
- VII. ochota k násilnému jednání,
- VIII. mediální proslavenost jeho kauzy,
- IX. lepší pracovní pozice (kuchař, údržbář apod.).

(Sochůrek, 2009, s. 87)

Je jisté, že některé trestné činy jsou samy o sobě mezi vězni zdrojem opovržení,⁸⁰ čímž je pozice jedince mezi odsouzenými rovnou daná (Lochmannová, 2020). Překvapivě i dozorci sdílejí s odsouzenými tentýž pohled na tyto osoby (Imříšková, 2013). Rovněž nepřekvapí, při všeobecném materiálním nedostatku, že se pracovní pozice s přístupem ke komoditám stávají prestižními a většina odsouzených s dotyčnými chce být zadobře. Ostatní body spíše souvisejí s procesem prizonizace a něčím, o čem je v literatuře referováno jako o dodržování

79 Lochmannová i Dirga opakovaně mluví o různých formách kapitálu. Sice nikde nezmiňují Pierra Bourdieuho, ovšem je pravděpodobné, že se jím oba autoři inspirovali (srov. Bourdieu, 1986).

80 Jedná se zejména o trestné činy násilné či sexuální povahy na dětech, ženách a jiných zranitelných osobách. Informace tohoto typu se velmi rychle šíří po věznici již od příjezdu odsouzeného do věznice (srov. Wills, 2014).

vězeňského kodexu. O jeho různých pojetích už jsem pojednal. Jak je to s kodexem vězně v našem prostředí? Lochmannová (2020) uvádí několik zásad, která jsou však spíše generalizovanou zkušeností, než explicitně vyjádřenými pravidly:

- I. *Starej se o sebe, jed' si svůj trest!* – Zahrnuje nejenom že se vězeň neplete do záležitostí druhých, nýbrž i to, že neposlouchá příkazy druhých.
- II. *Neměj strach!* – Vězeň se nesmí leknot a couvnout pod pohružkou jiného.
- III. *Nebonzuj!* – Vychází z pohrdání, které vůči takovému jednání vězni zpravidla pocítují.

Tyto postoje jsou ověřovány různými testy. Na první pravidlo jsou zejména zkraje trestu aplikovány testy poslušnosti, jestli jeden vězeň druhému umyje hrníček apod. Pokud se na to chytne, dostává se do role *koniny*, tj. sluhy. Pokud odmítne, riskuje bitku, ovšem testem projde úspěšně. Pravidlo nebojácnosti je testováno např. tím, že za odsouzeným v kulturní místnosti je shozena židlička a je sledováno, zdali se lekne (Lochmannová, 2020). Marešová potvrzuje, že vězeň se nesmí zaleknout násilného jednání, a to i za cenu kázeňského postihu. Pokud by tak nečinil, dostal by se do podřízené pozice (Marešová et al., 2016). Co se týče zákazu bonzování, vězni rovněž vynakládají značné úsilí ve snaze rozklíčovat, kdo je *donašečem*, třeba na základě toho, že chodí často k vychovateli. Zároveň je toto jednání (např. formou vyhazování lístečků vychovateli do schránky) značně rozšířené (Lochmannová, 2020).

Radková (2012) je ve svém vyjádření opatrnější, říká, že nelze mluvit o jediném vězeňském kodexu. Tento potom vymezuje negativně, tedy jako seznam toho, co mezi vězni není tolerováno: „okrádání spoluodsouzených, nesplácení dluhů, nedržení slova, zasahování do sporů jiných, donášení, podlézání vězeňskému personálu, bázlivost“ (Radková, 2012, s. 44). Zdá se, že tato pravidla, pokud vůbec lze mluvit o pravidlech, jsou přítomna spíše implicitně v hovorech odsuzujících chování jiných vězňů nebo naopak ve vychvalování některých jedinců. Vědění toho, co je považováno za správné je pak součástí kulturní kompetence v daném prostředí a součástí toho, co vytváří prestiž daného jedince.

5.5 Teoretické uchopení věznice a jejích aktérů

Než přejdu k samotné výzkumné části této práce, je vhodné si vyjasnit, jakou optikou v rámci paradigmat v sociálních vědách na téma odsouzených a jejich výkonu trestu nazírám. Již jsem předeslal, že pojem vězeňská subkultura považuji za spíše omezující a bránící pochopení, a to ať je uchopíme v rámci deprivanční nebo importační teorie. Jako vhodnější přístup jsem si

stanovil ten, který bere do úvahy i vlivy organizace a jejích institucí.

V rámci sociálních věd se pohybují v konstruktivistickém paradigmatu. Na odsouzené nahlížím jako na součást organizace, byť jsem si vědom, že na ně není možné uplatňovat stejný pohled jako na klasické zaměstnance výrobního nebo jiného podniku. Situace pobytu ve vězeňském zařízení má tři roviny: institucionální, organizační a sociální, a je tedy komplexní. Sociální aktéři (vězni) jsou nuceni v prostředí pobývat. Předpokládám tedy, že jsou velmi zainteresováni na tom, aby si vytvořili takový model sociálního vědění, který jim umožní v tomto prostředí fungovat se zřetelem ke svým cílům. Dá se předpokládat, že zde bude docházet ke zpřesňování modelů formou individuálního zkušenostního i sociálního (zástupného) učení, a hlavně skrze sociální interakci s ostatními. Tyto diskuse budou patrně intenzivnější, než by tomu bylo v běžném výrobním podniku, a to z několika důvodů: 1) Odsouzení mají více času pozorovat své okolí a přemýšlet o něm. 2) Jejich realita každodennosti je omezena na prostředí věznice, není z ní úniku (vyjma snění). 3) Nevhodné přizpůsobení se tamnímu sociálnímu světu může mít citelné důsledky (ať už ze strany formální organizace nebo ze strany spoluvězňů). 4) Příležitostí pro diskusi s ostatními je nespočet a ostatní mají v zásadě stejný zájem. I empiricky vše nasvědčuje, že k určité konstrukci více či méně konsensuálního modelu sociální reality vězení dochází (Drahoňovský, 2022). Asi nejlépe tento princip uvažování o organizaci a aktérech v ní působících vystihují Bedrnová a Nový (2004), kteří se rovněž hlásí ke konstruktivistickému pojetí (jejichž citaci jsem mírně poupravil):

Sociální aktéři sami konstruují svou definici situace, která vychází z individuální hodnotové orientace získané v socializačním procesu. Vedle toho získávají na významu specificky hodnoty a normy organizace, jež jsou jednotlivcům interpretovány formou vysvětlení symbolů už zde etablovanými aktéry. Klíčovými je v těchto procesech interpretační schopnost a výkonnost účastníků interakce, která je však možná jen prostřednictvím symbolů jako komunikačního prostředku. Jedná se o relativně uzavřený a samostatný subsvět, který může být dokonce v rozporu se zkušenostmi během socializace nebo komplexním světem.

(Bedrnová & Nový, 2004, s. 500).⁸¹

81 Byly provedeny tyto záměny: „spolupracovníci“ za „sociální aktéři“, „zaměstnaní pracovníci“ za „etablovaní aktéři“ a „podnik“ za „organizace“. Takto lze definici vztáhnout na odsouzené stejně jako na zaměstnance věznice, neboť všechny zúčastněné skupiny se musejí (a chtějí) nějakým způsobem adaptovat na tamní prostředí, s tím rozdílem, že odsouzení nemohou z tohoto prostředí jen tak uniknout, tedy motivace tento problém adaptace vyřešit je u nich naléhavější.

6 Metodologie výzkumu

Tématem této výzkumné práce je vykonávání trestu odnětí svobody odsouzenými muži ve standardním zařízení tuzemského penitenciárního systému. Práce vychází ze soudobého pojetí penitenciární sociologie (Drake et al., 2015), které bere do úvahy i vlivy organizačního uspořádání, jejich procesů a institucí.

6.1 Výzkumný problém

Odsouzený je během svého výkonu trestu odnětí svobody vystaven celé řadě faktorů. Na jedné straně to jsou oficiální instituce dané zákonem a dalšími předpisy, které se týkají resocializačního procesu a možností předčasného propuštění. Dále to jsou organizační záležitosti vyplývající z toho, že je fyzicky zařazen do určité konkrétní věznice a oddílu s různými lokálními specifiky a zvyklostmi, možnostmi práce a resocializačních aktivit, stejně jako materiálních podmínek. A konečně je to fakt, že je umístěn zpravidla do velké sociální skupiny spoluvězňů v rámci oddílu, pracoviště, potažmo celé věznice, která je nositelem vlastní subkultury. To vše je zřejmě součástí vědění o sociální realitě odsouzených.⁸² Tuzemští výzkumníci se zpravidla zaměřovali na jednu z těchto oblastí, ponějvíce na život odsouzených ve velkých skupinách s tím spojenými specifiky (Dirga et al., 2015; Lochmannová, 2016, 2020), případně vztahu odsouzených k vybraným institucím v rámci výkonu trestu (Dirga & Hasmanová-Marhánková, 2014; Váně & Dirga, 2016; Drahoňovský & Bulavová, 2020) či obecně vztahu k současné podobě výkonu trestu odnětí svobody (Dirga, 2018). Organizační uspořádání a kulturní zvyklosti organizace jsou brány do úvahy zcela ojediněle (Imříšková, 2013), byť někteří výzkumníci jsou si jejich významu vědomi (např. Mertl, 2020). Předchozí zkoumání však naznačuje, že tyto záležitosti nelze studovat odděleně, nýbrž vystupují ve vzájemné interakci (Drahoňovský, 2015). Též se ukazuje, že v postojích k těmto faktorům existuje konsensus napříč spektrem odsouzených (Drahoňovský, 2022). Teprve zkoumáním všech těchto oblastí ve vzájemné propojenosti můžeme získat lepší

82 Pro úplnost je třeba dodat, že toto vědění má i svou osobní složku, zahrnující: význam výkonu trestu v dosavadní životní historii, vyhlídky na život po propuštění, vztahy s blízkými osobami aj. Nechci ani v nejmenším snižovat důležitost těchto složek pro jednotlivce. Tyto oblasti jsou však natolik individuální a různorodé, že zřejmě netvoří obecně sdílenou oblast sociální zásoby vědění odsouzených dané věznice a můj výzkum tedy na ně není primárně zaměřen. Nicméně jsem se jim do jisté míry věnoval ve své předchozí studii (Drahoňovský, 2015).

pochopení toho, jak odsouzení svůj výkonu trestu pojmají, případně z toho vyvodit doporučení pro praxi.

Výzkumným problémem je, jak odsouzení muži rozumějí svému výkonu trestu odnětí svobody aktuálně vykonávaném v jedné z typických věznic s ostrahou.

6.2 Výzkumné otázky

- I. Jak odsouzení rozumějí každodenní interakci se zaměstnanci věznice a s ostatními spoluodsouzenými?
- II. Jak se organizační struktura, procesy a instituce odrážejí v každodenním životě odsouzených a jak jim rozumějí?
- III. Co odsouzení považují za hodnotné a které způsoby jednání schvalují?

Cílem výzkumu je vytvořit teoretický model sociální zásoby vědění odsouzených, jež jim slouží ke každodennímu uspořádávání zkušeností a k orientaci během jejich výkonu trestu odnětí svobody vykonávaném ve standardní věznici s ostrahou.

6.3 Design výzkumu

Ještě před započítím samotného výzkumu je třeba učinit několik rozhodnutí: volba zdrojů dat, volba výběru souboru, volba metody sběru dat, volba analytických nástrojů, volba validizačních technik a volba etických opatření.

6.3.1 Typ výzkumu

Tato práce je zasazena do *kvalitativního* výzkumného rámce společenských věd, tedy usiluje o hlubší porozumění zkoumanému jevu v souvislostech a v plné šíři (Ferjenčík, 2000). Vycházím přitom z filozofické pozice *konstruktivismu*, tedy že poznání není pasivně přijímáno, nýbrž budováno poznávajícím subjektem, a zároveň toto poznání má adaptivní funkci, tedy slouží organizaci zkušenostního světa, nikoli objevování ontologické reality (Glaserfeld, 2003).

Typ užitého **výzkumného plánu** je *výzkum v terénu*, tj. přímo mezi účastníky výzkumu, v jejich přirozeném prostředí. Výzkumný plán je příznačný menší mírou strukturovanosti a méně konkrétními výzkumnými otázkami. Počítá se s tím, že často až v průběhu výzkumu

se výzkumné otázky zpřesní nebo doplní. Zpravidla tento typ výzkumu vychází z potřeb praxe a usiluje o přispění k řešení praktických problémů. Terénní výzkum je považován obecně za validnější než např. výzkum ex-post nebo z druhé ruky. Je však spojen s daleko vyšší angažovaností výzkumníka a vzájemné interakci s prostředím, tedy nemožnosti zůstat nestranným (Miovský, 2006).

Z pohledu **role výzkumníka** ve vztahu k terénu se jedná o roli *zasvěcence*, tedy osoby, která se se svými informátory stýká i mimo rámec výzkumu, avšak není jedním z nich. Tato pozice je považována za jednu z nejvýhodnějších. Účastníci nejsou rušeni cizím prvkem mezi nimi a zároveň si výzkumník může uchovat jistý odstup od záležitostí, které zkoumá (Švaříček & Šed'ová, 2007). Nespornou devízou *zasvěcence* je, že odpadají některé obvyklé problémy terénních výzkumníků ve věznicích: získávání povolení ke vstupu, nemožnost si vzít nahrávací zařízení, obtížné vybírání účastníků výzkumu, nutnost aklimatizace, reakce na výzkumníka-cizince aj.⁸³ Role vězeňského psychologa je jako stvořená k provádění výzkumu (obecně větší míra důvěry než k jiným zaměstnancům, pohovory s vězněnými osobami jako přirozená součást pracovní náplně, možnost mluvit s vězni napříč různými oddíly apod.), což reflektuje i Miovský (2006).

6.3.2 Zdroje dat

Data v tomto typu výzkumu budou získávána přímo v terénu formou interview. K tomu je třeba provést vhodný **výběr účastníků**. V kvalitativním výzkumu se ustupuje od požadavku na statistickou reprezentativnost, výzkumný soubor by měl být reprezentativní především ve vztahu k výzkumnému problému (Disman, 2000). Prvním kritériem pro výběr adepta je tedy jeho znalost daného prostředí a zároveň schopnost o něm fundovaně uvažovat. Určitými ukazateli pro tuto kompetenci může být zkušenost s vězněním (v sumě za celý život), dostatečně dlouhý pobyt v dané věznici a známky dobrého přizpůsobení se tomuto prostředí (průběh výkonu trestu bez výraznějších problémů). Krom tohoto kritéria jsem se rozhodl, že soubor by měl být dostatečně variantní. V tomto případě by měl zachycovat reprezentanty z různých výchovných kolektivů napříč věznicí, přičemž by však do výběru neměly být zahrnuty okrajové nebo vzácné případy. Do souboru tedy nebudou přijmuty extrémní typy osobnosti a výběr bude prováděn pouze ze standardních (nikoli speciálních) oddílů. Dalším kritériem pro výběr adepta je důvěra k mé osobě a konečně i to, zda je dobrý vypravěč. Velikost souboru jsem s ohledem na šíři výzkumného problému a zkušenosti s

83 Srov. Nedbálková (2006); Dirga (2016b).

předchozími výzkumy stanovil na patnáct účastníků.

Metodou sběru dat v tomto výzkumu jsou *hloubkové rozhovory s informátory*⁸⁴, a to formou *in loco, in esse, in persona*. Tato metoda je vhodná tehdy, když usilujeme o to, „získat stejné pochopení jednání událostí, kterým disponují členové dané skupiny“ (Švaříček & Šedřová, 2007, s. 159). Formu *nestrukturovaného interview* jsem zvolil proto, že tato metoda se nejvíce blíží běžnému rozhovoru a působí tedy nejpřirozeněji. Navíc se smazávají rozdíly mezi standardním pracovním hovorem s odsouzeným a mezi rozhovorem výzkumným. Též je možné se dobře přizpůsobovat vývoji rozhovoru a komunikačnímu stylu protějšku. Naopak, za nevýhodu je považována zejména obtížnost zařazení takto získaného materiálu do smysluplných kategorií, jejich následné srovnávání a třídění (Miovský, 2006). Dá se říci, že nestrukturovaný rozhovor je spíše metoda pro pokročilé. Ovšem jeho nespornou výhodou je, že umožňuje lépe se přiblížit světu zkoumaných osob.

6.3.3 Metodika analýzy dat

Metodika práce s daty by měla odpovídat jak teoretickým východiskům autora, tak výzkumné otázce. Z vícero vhodných postupů jsem nakonec zvolil metodiku *tematické reflexivní analýzy* britských výzkumnic Virginie Clarkeové a Virginie Braunové (2022). Jejich verze tematické analýzy je plně kompatibilní s konstruktivistickým pojetím a je daleko interpretativnější a komplexnější než základní verze tematické analýzy. Pochopitelně klade vyšší nároky na výzkumníka. Nicméně, i zde platí, že metodika je pouhým nástrojem, záleží v první řadě na výzkumníkově šikovnosti, poctivosti a kreativitě, jaký bude výsledek.

Metodika analýzy začíná kódováním dat, stejně jako je tomu u jiných metod. Klíčovou roli zde hraje výzkumná otázka, neboť i „kompletní“ kódování počítá s kódováním pouze těch segmentů dat, které mají co říci k výzkumné otázce. Je používán přírůbek ke stavění cihlového domu se střechou. Kódy představují jednotlivé cihly. Z nich jsou tvořeny opěrné zdi domu, které jsou označovány jako *témata*. Témata nejsou pouze povýšené kódy, musí mít *ústřední organizující koncept* a musí být doloženy v datech. Témata mohou být v hierarchickém nebo horizontálním vztahu, každopádně jsou vzájemně provázána. Výsledkem by měl být vyvážený koherentní teoretický model sociální reality zakotvený v datech. Autorky uvádějí dvě možnosti zacházení s kódy a tématy. První je spíše ilustrující, je blízký datům, která

84 „Za *informátora* označujeme jakéhokoli příslušníka kultury, který může a chce výzkumníkovi poskytnout potřebné informace. Jeho hlavní vlastností je kulturní kompetence, tj. musí mít co říct k vybranému předmětu výzkumu“ (Soukup, 2014, s. 97).

nechává hovořit. Druhý je interpretativní, jdoucí daleko za pouhá data, je hledáním nezjevného v datech. Tento přístup vyžaduje aktivního angažovaného výzkumníka ve všech fázích procesu (Braun & Clarke, 2013). Autorky poskytují průvodce analýzou strukturovanou do šesti fází:

- I. **Obeznámení se souborem dat:** Opakované angažované čtení záznamů, pořizování poznámek k datům.
- II. **Kódování:** Cílem je zachytit hlavní myšlenku úryvku. Není pouze sumarizováním nebo redukcí obsahu, je zachycením analytického pohledu na věc.
- III. **Generování předběžných témat:** Cílem je identifikovat sdílené vzorce významu napříč celým souborem dat. Z jednotlivých kódů se vytváří trsy, které sdílejí jádrovou myšlenku nebo koncept, a které by mohly přinést smysluplnou odpověď na výzkumnou otázku. Vyvíjení témat není jejich odkrýváním, je spíše aktivní výstavbou a vyžaduje angažovanost i kritický odstup výzkumníka.
- IV. **Vytváření a přezkoumávání témat:** Prověřování, zda kandidátská témata dávají smysl ve vztahu ke kódovaným úryvkům i k celému souboru dat. Každé z témat musí mít ústřední organizující koncept a rovněž oblast působnosti. Ověřuje se též, zda témata zvýrazňují nejdůležitější vzorce napříč souborem dat ve vztahu k výzkumné otázce. Radikální přehodnocení je možné.
- V. **Zpřesnění, definování a pojmenování témat:** Ujistění se, že každé téma je čistě vymezeno, vystavěno okolo silného jádrového konceptu. Zodpovězení si otázky, jak téma zapadá do celkového příběhu o datech. Sepsání krátké synopse (shrnutí) o každém z témat. Stručné, úderné a informativní pojmenování témat.
- VI. **Sepsání výsledků:** Vytváření přesvědčivého analytického vyprávění, které je v dostatečné míře podloženo úryvky z rozhovorů, za účelem představení konzistentního příběhu o souboru dat čtenáři a zároveň zodpovězení výzkumné otázky.

(Braun & Clarke, 2022, s. 35–36)

6.4 Metody validizace

Validita v kvalitativním výzkumu má trochu jiný význam než ve významu kvantitativním. Silverman ji definuje jako pravdivost: „míru, s jakou vysvětlení přesně reprezentuje sociální jevy, o kterých hovoří“ (Silverman, 2005, s. 188). **Kritéria validity** uvádějí různí autoři rozličná. Shodují se pouze v tom, že nelze přenášet kritéria hodnocení z kvantitativního rámce do kvalitativního. Některá starší pojetí a termíny, jako je např. vnitřní validita, jsou opouštěny. Totéž se týká pojmu reliabilita, byť Silverman (2005) mu připisuje značnou důležitost. Většina autorů však tento termín opouští (nebo spíše rozpouští pod jiné konstrukty). Široce užívané pojetí je to, které představili Lincolnová a Guba v roce 1985, a

kteře bez vřhrad přebırajı Hendl (2005) i řvařıček s řed'ovou (2007). Sestává z tęchto sloųek:

- I. *dřvřryhodnost* – dokázat, ře předmět zkoumání byl přesně a smysluplně identifikován a popsán;
- II. *přenositelnost* – uplatnitelnost v podobném kontextu (poskytnutı takovřch dat, která to umoųnı);
- III. *spolehlivost* – jak dobře dovede studie vyloučit alternativnı vysvětlení svřch vřsledkř;
- IV. *potvrditelnost* – vnitřnı vřznamová provazanost dat umoųňujıcı replikovat jednotlivě kroky.

(Hendl, 2005, s. 339–340)

Bohuųel, tyto konstrukty nejsou vřdřy uspokojivě vysvětlenř. Nejlépe uchopitelnř se jevı koncept přenositelnosti a potvrditelnosti (transparentnosti postupř). Zbylé dva pojmy se vyznačujı jistou mırou vágnosti a spıře splřvajı. Rovněų opatřenı pro zvršení validity v jednotlivřch sloųkách jsou vıceměně shodná s ostatnımi (např. triangulace) (Miovskř, 2006).

Kathy Charmazová (2005) nabızı podrobnějšı kritıria validity:

- I. *Kredibilita*
 - A. Seznámil se vřzkumnık hluboce s tımatem?
 - B. Jsou data dostatečná, aby podpořila vřzkumnıkova tvrzenı (rozsah, počet, hloubka)?
 - C. Provádı vřzkumnık systematické porovnávání mezi pozorováním a mezi datř?
 - D. Pokrřvajı kategorie celř rozsah empirického pozorování?
 - E. Existujı silná logická spojení mezi sebranřmi datř a vřzkumnıkovřmi argumentř a analřzou?
 - F. Poskytl vřzkumnık dostatek důkazř pro své vřroky, aby umoųnil řtenáři zformovat si nezávislř řsudek a souhlasit s tvrzenım vřzkumnıka?
- II. *Originalita*
 - A. Jsou kategorie „čerstvé“? Nabızejı nově vhledř?
 - B. Poskytuje analřza nově konceptuálnı vykreslení dat?
 - C. Jakř je sociálnı a teoretickř vřznam práce?
 - D. Jak tato práce vyzřvává, rozřřřuje, zpřesňuje současně myřlenky, konceptř a praktikř?
- III. *Rezonance*
 - A. Zobrazujı kategorie celek studovaně zkuřšenosti?
 - B. Odkryl vřzkumnık hraničnı a samozřejmě vřznamř?
 - C. Načrtl vřzkumnık spojení mezi vřtřřmi sociálnımi skupinami a individuálnımi

životy, tam, kde to data umožňují?

- D. Dávají analytické interpretace smysl členům skupiny a nabízejí hlubší vhledy do jejich životů a světů?

IV. *Užitečnost*

- A. Nabízí analýza interpretace, které mohou lidi použít v každodenním životě?
- B. Vztahují se analytické kategorie k obecným procesům?
- C. Byly tyto výstupy podrobeny přezkoumání z hlediska možných dopadů na sociální rovnováhu?
- D. Může tato analýza podnítit další výzkum v podobných oblastech?
- E. Přispívá tato práce k vytváření lepší společnosti?

(Charmaz, 2005, s. 528)

Existuje celá řada metod, jak celkovou validitu studie zvýšit. Některá se týkají dílčích fází, jiná jsou obecnější nebo upotřebitelná ve všech fázích výzkumu. Nejdoporučovanější a zároveň nejproblematičtější z nich je **triangulace**. Tuto techniku tří kotvících bodů prosazuje zejména Miovský (2006), a to prakticky ve všech fázích výzkumu. Triangulovat můžeme zdroje dat, způsoby získávání dat, způsoby analýzy, teoretické rámce výkladu nebo analyzandy. Tuto metodu nepovažuje Silverman (2005) za příliš spolehlivou. Proti ní vystupují i Švaříček a Šed'ová (2007), zejména co se týče triangulace výzkumných metod. Argumentace je následující: Tím, že zkombinujeme tři nedokonalé metody, jejich nedokonalosti rozhodně nejsou eliminovány, spíše se ještě sčítají. Další problém spočívá v tom, co si počít se dvěma (či více) rozpornými výklady vzešlými z různých metod. Pomocí výsledků jedné metody nemůžeme jednoduše zahrnout výsledek vzešlý z jiné metody. Je zatěžko rozhodnout, které metodě určit superioritu nad ostatními v případě (vysoce pravděpodobného) sporu. Rovněž každá z metod v sobě obsahuje jiná filozofická východiska. Jejich spojováním může docházet k mazání ideového základu metod a tím pádem i jejich největších předností (Švaříček & Šed'ová, 2007). **Členské ověřování** je v některých případech oblíbenou metodou ověřování validity. Silverman je však zavrhuje. Podle něho neexistuje žádné oprávnění se domnívat, že sami účastníci rozumějí své sociální realitě lépe než někdo zvenčí, a že je jejich výklad superiorní výkladu výzkumníka (Silverman, 2005). S tímto nemohu než souhlasit. Porozumění na úrovni konkrétních anekdotických událostí je něco jiného než porozumění celkovému kontextu a souvislostem. K tomu je třeba právě oné sociologické imaginace, které (dle mého názoru) přímí účastníci nejsou (až na výjimky) schopni. Pro účely mého výzkumu se budu držet některých osvědčených doporučení:

Opatření pro zvýšení validity

- dostatečná doba trvání studie;
- doložení sebraných dat;
- zahrnutí negativních případů;
- průběžné seznamy (tabulky) kódů a kategorií;
- důsledný popis dílčích kroků;
- provázání výsledků s výstupy z teoreticko-kritické analýzy (v diskusi);
- poskytnutí dostatečného množství informací pro přenositelnost výsledků.

6.5 Etika výzkumu

Kvalitativní výzkum v terénu ze své podstaty nemůže být neangažovaný a nestranný. Výzkumník je součástí výzkumného pole, do tohoto pole aktivně vstupuje, ovlivňuje je a současně je jím zpětně ovlivňován. O to více je třeba reflektovat výzkumné pole a výzkumníkovu roli v tomto poli (Miovský, 2006). Hranice výzkumného pole není jednoduché vymezit, byť výzkum probíhá v jediné věznici, do pole spadají i osoby mimo vězeňské zdi. V tomto směru byla vzata do úvahy jak etická doporučení dle Miovského (2006), tak Etický kodex Americké asociace psychologů (APA, 2002).

Největší důraz bývá kladen na **ochranu účastníků výzkumu**. Měli by být chráněni před možnou identifikací i jakoukoli újmou, která by jim mohla vzniknout skrze spolupráci na výzkumu (nebo na základě jejího odmítnutí). V první řadě by účastníci výzkumu neměli být identifikovatelní (odst. 8.02, APA, 2002). Počítá se tedy s anonymizací veškerých údajů, které by mohly vést k identifikaci osoby. Dále musí být účastníci seznámeni s povahou i účelem výzkumu formou písemného *informovaného souhlasu* včetně souhlasu s pořízením zvukového záznamu a s informacemi o dalším nakládání s tímto záznamem (odst. 8.03, APA, 2002).

Ochrana dalších osob, o nichž se ve výzkumu hovoří, ať už se jedná o spoluodsouzené, zaměstnance věznice, osoby blízké nebo zaměstnance soudů je ošetřena rovněž anonymizací jejich osobních údajů tak, aby nemohlo dojít k rozkrytí jejich identity (odst. 4.01, APA, 2002). Co se týče **ochrany zájmů organizace**, mí nadřízení byli dopředu informováni o mém záměru provést výzkum a o zaměření tohoto výzkumu. Tato činnost mi byla mým vedoucím i ředitelem věznice povolena, pochopitelně s podmínkou, že výzkumná činnost nebude

zasahovat do mých pracovních povinností a bude v souladu s *etickým kodexem zaměstnance*.⁸⁵

Jedna z potenciálně problematických oblastí je vznik **vícenásobného vztahu**, tj. vstupování do vztahu s osobou, s níž je psycholog zároveň v jiném vztahu, v tomto případě vězeňský psycholog a výzkumník. „Psycholog by se měl zdržet takového jednání, pakliže by vícenásobný vztah mohl narušit objektivitu, kompetenci nebo efektivitu psychologa při výkonu jeho funkce psychologa nebo by jinak hrozilo riziko zneužití nebo poškození osoby, s níž má profesionální vztah“ (odst. 3.05, APA, 2002). V tomto směru je vhodné zahrnout do výzkumu takové účastníky, u nichž jsou rizika důsledků vícenásobného vztahu zanedbatelná (např. ty, již mají těsně před výstupem na svobodu nebo přemístěním do jiné věznice) anebo tyto vzniklé situace vhodně ošetřit.

V tomto výzkumu jsem se z několika dobrých důvodů rozhodl nekódovat jméno věznice. Jedná se zejména o problém validity výstupů, a to konkrétně hodnověrnosti a přenositelnosti výzkumných zjištění. Každá věznice (i v rámci stejného stupně zabezpečení) má svá specifika a toto je odsouzenými hojně v rozhovorech reflektováno. Zakódováním by se ztratila zásadní informace umožňující interpretovat zjištěné právě ve světle těchto lokálních rozdílů. Ostatně, ani etický kodex APA (2002) anonymizaci organizace nevyžaduje, ledaže by se strany dohodly jinak.

Ochrana výzkumníka je jednou ze zásad, na níž se běžně zapomíná (Mioviský, 2006). I v tomto případě je dobré myslet na určitá možná rizika a předcházení jim. Nemám zde na mysli napadení odsouzeným, spíše fakt dvojího výkonu role, což by za určitých okolností mohlo vést k problémům s nadřízenými nebo kolegy. Jedná se např. o pobyt ve střežené části věznice v mimopracovní době (za účelem sběru výzkumných interview) bez vědomí a souhlasu nadřízených nebo vykonávání výzkumné činnosti na úkor svých pracovních povinností. Je třeba si uvědomit, že pro pohyb ve věznici platí přece jen jiná pravidla než třeba ve škole, jak se o tom mohl přesvědčit např. Lukáš Dirga (2013) nebo Kateřina Nedbálková (2006). Toto je třeba ošetřit takovým způsobem, aby nikdo z funkcionářů nemohl mítí námitek. A konečně je třeba zajistit bezpečné **nakládání s daty**, aby nemohlo dojít k jejich zneužití (odst. 6.02, APA, 2002).⁸⁶

85 NGR č. 12/2016, etický kodex zaměstnance VSČR. Uveden v příloze č. 2 na s. 218.

86 Tuto problematiku upravuje ve věznicích též vnitřní předpis NGR č. 25/2015.

7 Realizace výzkumu

Realizace výzkumu probíhala ve dvou časově i prostorově oddělených fázích. První fáze zahrnuje období let 2018–2019 ve Věznici Rýnovice, kdy byly stanoveny iniciační výzkumné otázky, vybrán výzkumný soubor a sesbívána data. Dělo se tak z pozice zasvěcence, tj. odborného zaměstnance věznice na pozici psychologa. Poté byl proces přerušen především z důvodu nutnosti adaptace na nový zaměstnanecký poměr v akademické sféře a plnění jiných studijních povinností. K realizaci výzkumu jsem se vrátil až na konci roku 2022, kdy byly zpřesněny výzkumné otázky. Příprava dat, jejich analýza a interpretace byly realizovány od začátku února do konce srpna 2023.

Tento dvoufázový proces má tu výhodu, že umožňuje se oprostit od ponoření v prožitkové rovině, je tím ošetřeno riziko mísení rolí a v neposlední řadě se tím navyšuje anonymizace sebraných dat. Nevýhodou pochopitelně je, že mezitím uběhla nějaká doba a výzkum nereflektuje nepřehlédnutelné změny ve společnosti v posledních několika letech, které se patrně promítly i do vězeňství.

7.1 Získávání dat

Získávání dat probíhalo v období prosinec 2018 až červenec 2019 formou hloubkových interview s informátory. Byla stanovena kvóta získání patnácti informátorů napříč celou věznicí. To se podařilo uskutečnit do května 2019. Z důvodu menší síly u pěti interview bylo operativně rozhodnuto tyto vyřadit a soubor rozšířit o dalších pět účastníků. Sběr byl ukončen v červenci 2019, kdy proběhla i transkripce rozhovorů. Soubor v této fázi čítal patnáct případů.

7.1.1 Výzkumný soubor

Výběr účastníků výzkumu probíhal přirozenou formou v rámci mé pracovní činnosti ve věznici a jednalo se o neproblematickou část výzkumné práce, kdy jsem využil své zkušenosti s prostředím. Při výběru adeptů bylo přihlédnuto v první řadě k jejich kulturní kompetenci,⁸⁷ ve druhém plánu pak k tomu, zda jsou dobří vypravěči. Velkou roli hrála osobní

87 Viz kapitolu 6.3.2 Zdroje dat.

sympatie a již vytvořené pouto důvěry. Se všemi účastníky jsem se znal z dřívějška, kdy jsem s nimi vedl rozhovory v nástupním oddílu nebo při jiných příležitostech.

Výzkumný soubor čítá dvanáct odsouzených.⁸⁸ Pocházejí ze všech budov A, B, C, přičemž nejvyšší zastoupení má budova B, která je zároveň nejlidnatější. Nejvíce zastoupené jsou oddíly B-1 a B-2 ve středním stupni (osm informátorů). Zbylí čtyři informátoři pochází z různých oddílů ve vyšším stupni napříč věznicí (nejsou tedy zastoupeny všechny standardní oddíly). V souboru jsou čtyři nezaměstnaní, dva pracují na vnitřních pracovištích, čtyři v režii věznice, jeden na pracovišti s volným pohybem mimo věznici, jeden studuje ve školském výcvikovém středisku. Deset jich je zařazeno v I. skupině vnitřní diferenciaci, dva ve II. skupině. Nejhorší III. PSVD není zastoupena. Všichni informátoři jsou etničtí Češi. Jejich souhrné základní charakteristiky uvádím v tabulce:

Tabulka č. 4

Střední hodnoty vybraných demografických údajů informátorů

	Věk	VTOS (včetně tohoto)	Délka trestu (roky)	Etapa trestu	PSVD	Ve Věznici Rýnovice (roky)
Min	24,6	1,0	1,4	0,2	1,0	0,1
Max	62,1	6,0	12,6	1,0	2,0	6,1
Průměr	43,7	2,7	6,3	0,7	1,3	3,0
Medián	42,4	2,0	5,5	0,7	1,0	3,3
Sm. odch.	9,3	1,6	3,2	0,2	0,5	1,9
Modus	###	2,0	6,4	###	1,0	###

Poznámka: Etapa v trestu je relativní hodnota na škále 0–1 označující aktuální časovou pozici s ohledem na počátek a konec uvěznění.

(Zdroj: vlastní výzkum, 2019)

7.1.2 Průběh výzkumných interview

S vybraným adeptem jsem si nejdříve nezávazně popovídal a následně jsem se jej zeptal, jestli by se mnou byl ochoten uskutečnit výzkumný rozhovor o tom, co obnáší být ve výkonu trestu. S tímto všichni oslovení souhlasili (byť někteří se ošívali, že nejsou ti praví, že „jsou tady větší experti“). Výzkumný rozhovor jsem jim avizoval s předstihem několika dnů až týdne.

⁸⁸ Jedná se o soubor zredukovaný o další tři účastníky, který již zahrnuje jen případy vzaté do analýzy (viz dále kapitulu 7.1.3 Zhodnocení kvality dat).

Setting rozhovorů byl obdobný. Interview probíhala mimo běžnou pracovní dobu (15.00–17.30), kdy již většina civilních zaměstnanců věznice nebyla přítomna a byl tedy větší klid. Rozhovory proběhly bez vyrušení. Ve většině případů (v budově B) byla k rozhovorům využita moje kancelář. V případě budovy A nebo C jsem s vědomím vychovatele (který již byl v tu dobu doma) využil jeho kancelář. Tento postup jsem volil zejména proto, že přesouvání odsouzeného na jinou budovu by bylo sice možné, ovšem mohlo by pro odsouzeného představovat diskomfort (nutnost se oblékat, přezouvat a brát si identifikační kartičku) nebo přitahovat pozornost odsouzených z jiných oddílů. Navíc by byla nutná asistence dozorců, což též nebylo žádoucí.

Odsouzenému jsem v rámci možností zajistil pohodlí. Pokud se interview odehrávalo u mne (ve ⅔ případů), mohl jsem scénu předem nachystat. Účastníka jsem usadil do křesílka u konferenčního stolku a sám jsem se usadil do křesílka na druhé straně. V případě kanceláře vychovatele v budově A a C byly možnosti omezenější. Účastníka jsem neusazoval do křesla, které tam sice bylo, ovšem v nepohodlném umístění pod věšáky. Raději jsem jej usadil na židli ke stolu vychovatele a sám jsem usedl na židli na druhé straně, přičemž jsem z desky stolu uklidil zbytečné bariéry (např. kalendář). Toto uspořádání se ukázalo jako funkční.

Po usazení dotyčného jsem mu nabídl kávu. Pakliže zdvořile odmítal, sdělil jsem mu, že já si určitě dám, a že mu klidně zaliji taky, načež jsem zapnul varnou konvici. Téměř všichni účastníci tuto nabídku s povděkem přijali. Během ohřívání vody jsem dotyčného seznámil s podstatou tohoto interview a vysvětlil mu, že si je potřebuji nahrát pro účely přepisu. Zároveň byl ubezpečen, že veškerá poskytnutá data budou anonymizována a vše zůstane mezi námi, a že ani případné odmítnutí spolupráce nebude mít žádný vliv na průběh jeho výkonu trestu. Poté jsem mu dal přečíst informovaný souhlas.⁸⁹ Všichni adepti s tímto souhlasili a dokument podepsali, čímž se z nich stali účastníci výzkumu. Následně jsem zapnul diktafon a umístil ho sice viditelně, ovšem až na kraj stolu.

Průběh rozhovorů se časově pohyboval v rozmezí od 45 do 90 minut. Interview probíhala v neformálním, místy až přátelském duchu. Po obsahové stránce bylo každé interview jedinečné, přičemž vstupů z mé strany bylo poměrně málo, většinou informátoři povídali v dlouhých blocích. Jak jsem částečně očekával, ne všechna interview se odehrála podle mých představ. Někteří účastníci se drželi více zpátky a vypovídali spíše politicky korektně. Nepochybně zde hrála roli přítomnost nahrávacího zařízení, byť se všichni vyjádřili, že jim to nevadí. Mohlo to být způsobeno i mou profesní rolí nebo vychladnutím kontaktu.

89 Viz přílohu č. 3 na s. 221.

Co se týče **etiky** sběru dat, výzkumné rozhovory účastníky nikterak neomezily a obsah rozhovorů neměl žádný vliv na jejich další výkon trestu. Celá akce náboru i sběru dat zůstala nepovšimnuta (alespoň jsem nic takového nezaznamenal) ze strany odsouzených nebo zaměstnanců věznice. Ostatně, o své výzkumné činnosti jsem se nešířil ani mezi svými kolegy a předvádění odsouzených jsem si zajistil (v rámci budovy) sám. Výzkumná interview s odsouzenými i jejich následné přepisy probíhaly po pracovní době (se souhlasem přímého nadřízeného). Abych vyhověl oficiálnímu požadavku na evidování veškerých rozhovorů odborného zaměstnance s odsouzenými, provedl jsem pokaždé zápis do Vězeňského informačního systému zhruba v tomto znění:

2019-05-21 Ventilační rozhovor: S odsouzeným jsem probral průběh jeho VTOS a problémy a výzvy, které to přináší. Bez nutnosti opatření.

7.1.3 Zhodnocení kvality dat

Data byla zhodnocena z hlediska síly, bohatosti a vztažnosti k výzkumným otázkám, a to ve dvou fázích. Jejich první kontrola proběhla bezprostředně po jejich sběru a fixaci v létě 2019. Tehdy byl soubor zredukován ze dvaceti na patnáct účastníků. Další kontrola proběhla až před započítáním analýzy během února 2023 s tím, že došlo k druhé redukci. Výsledný soubor čítá dvanáct participantů.

Síla dat značí, nakolik výpověď informátora skutečně odráží jeho skutečný pohled na věc a nakolik se nesnaží zamlčovat nebo překrucovat některé skutečnosti. Synonymem je autentičnost. V tomto směru hodnotím sílu vysoko. Ukazatele, které tomu odpovídají:

- delší vyprávěcí bloky bez nutnosti přílišného doptávání;
- nevyhýbání se zodpovězení otázky;
- jmenování konkrétních odsouzených a zaměstnanců bez zaváhání;
- uvádění množství konkrétních příkladů a příběhů;
- používání hovorových a slangových výrazů.

Tyto znaky se vyskytly prakticky ve všech dvanácti výpovědích. Ostatně, osoby se slabými výpověďmi byly již vyřazeny v předcházejícím kroku.

Bohatostí dat rozumím jejich hloubku i šířku, tzn. obsažnost odpovědi na otevřenou otázku. Již na první pohled je patrné, že informátoři se rozpovídali široce a udávali množství příkladů. Pravda, dva z účastníků byli vyhodnoceni jako poněkud monotematictí, i přes

rozsah výpovědi měli tendenci se vracet k již řečenému. I tak lze hovořit o bohatých datech.⁹⁰

Vztažnost k výzkumným otázkám je rovněž téměř u všech účastníků vysoká. Ovšem ne vždy se mi dařilo udržet linii hovoru u relevantních témat. Toto riziko je samozřejmě u nestrukturovaného interview vyšší, může se stát, že informátor hovoří sice zajímavě, angažovaně a s množstvím příkladů, ovšem o tématu, které v tu chvíli je důležité pro něj, nikoli pro zodpovězení výzkumných otázek. Jako problematická v tomto směru se ukázala interview od tří informátorů. Tyto jsem se rozhodl po zralé úvaze ze souboru vyřadit. **Šíře souboru** pro analýzu tedy čítá dvanáct případů. To je, při objemu dat z rozhovorů (bezmála šedesát tisíc slov), značný počet s dobrou vyhlídkou na zodpovězení výzkumných otázek.

7.1.4 Data-management

Všechny nahrávky byly doslovně přepsány do dokumentu Word a pojmenovány podle data, kdy byly uskutečněny, např. 2019-05-21.docx. Údaje o informátorech byly uchovávány zvlášť v tabulce v Excelu. Tyto údaje byly uloženy na firemním zašifrovaném flashdisku, který byl, spolu s přiděleným diktafonem, uložen v uzamčené a zapečetěné skříni na spisy v mé kanceláři, od níž jsem měl klíč toliko já.

Pro další práci s daty bylo třeba tyto soubory přenést ven do mého soukromého počítače. O tomto jsem uvědomil pracovníky Oddělení prevence a stížností a ti neměli námitek. V mém soukromém počítači doma jsem si vytvořil složku pro originální přepisy interview zašifrovanou softwarem File Vault. Bez klíče se k obsahu nemůže dostat nepovolaná osoba. Firemní flashdisk byl během ukončování pracovního poměru v září 2019 zformátován a řádně odevzdán. Totéž platilo pro firemní diktafon s paměťovou kartou. Původní nahrávky tedy již nejsou k dispozici.

Pro samotnou analýzu není vhodné používat originální přepisy interview. Tyto byly tedy upraveny v několika krocích: Nejprve byly přepisy očištěny o informace, které by mohly sloužit k identifikaci jednotlivých osob. Všechna jména osob byla zakódována. Účastníkům byla přidělena písmena řecké abecedy. Co se týče jmenovaných vězňů, pro příjmení byly použity názvy savců, křestní jméno bylo nahrazeno jiným běžným křestním jménem. Přezdívkou byla pozměněna tak, aby zhruba vystihovala podstatu označovaného. Co se týče příjmení zaměstnanců, příslušníků věznice nebo jiných civilních osob, byly použity názvy ptactva. Jména obcí byla zpravidla nahrazena krajem, ovšem v některých případech, kdy by

90 To lze nejlépe posoudit pročtením transkriptů rozhovorů v příloze č. 5 na s. 224.

to vedlo k nesrozumitelnosti, byla zachována (např. Praha nebo Plzeň), konkrétnější určení (menší obec nebo městská čtvrť) byla vynechána. Názvy jiných věznic však zůstaly zachovány, neboť by se vytratil zásadní kontext pro analýzu řečeného. Slova s emočním významem, která byla v interview zdůrazněna, označuji buďto kurzívou, případně (při hlasitém zdůraznění) verzálkami. Pauzy a vynechávky jsou označeny trojtečkou. Dále byly z textu odstraněny všechny vstupy (dotazy) výzkumníka. Současně byly v závorce doplněny informace k výročkám, pokud z textu samotného nebylo zřejmé, k čemu se informátor právě vyjadřuje (např. jméno oddílu, o němž právě mluví, a nezmiňuje ho). V datech jsem se snažil najít nějaké významné sdělení, které by se mohlo stát *in vivo* kódem nebo odkazovat na ústřední myšlenku. Tato rčení nebo jednotlivá slova jsem v textu vyznačil podtržítkem. Dále byly z přepisů rozhovorů odstraňovány pasáže, které se nevyjadřovaly k výzkumným otázkám (např. plánování života po propuštění).

Přípravu dat jsem prováděl opakovaně ve třech kolech a zabrala mi asi dva týdny. To mi umožnilo důvěrně se seznámit s materiálem. Zároveň s tím proběhla kontrola použitých krycích jmen (zda jsou všechna skutečná jména zakódována, a zda je pro každou osobu přidělen jedinečný kód). Rovněž se zvýšila srozumitelnost jednotlivých výroků (doplněním kontextu hovoru do závorek). Text byl taktéž očištěn o data, která se nikterak nevztahují k výzkumným otázkám. A konečně s každým dalším kolem docházelo k rozčlenění delších úseků mluvy na kratší odstavčičky, o nichž jsem předpokládal, že budou tvořit kódovací jednotku, aby byla zjednodušena práce v následné fázi. Takto připravené soubory ve formátu rtf již nemusely být podrobeny bezpečnostním opatřením. Byly uloženy v adresáři pro samotnou analýzu dat a pojmenovány podle krycího jména, např. Lambda.rtf. Později byl vytvořen ještě jeden soubor přepisů rozhovorů pro účely potvrditelnosti postupů výzkumníka. Ty obsahují kompletní sebraný materiál včetně částí, které do analýzy nebyly zahrnuty, nicméně v anonymizované podobě.⁹¹

Po zkušenostech s ruční formou analýzy dat (pomocí rozstříhaných lístečků) jsem se rozhodl, že pro samotnou práci s daty bude lepší využít k tomu určený software. Rozhodl jsem se pro program HyperRESEARCH™, jehož výhodou je intuitivní snadné ovládání a rovněž agnostičnost, tj. nepředpokládá žádnou konkrétní metodiku nebo filozofii. Kritériem pro použití tohoto nástroje bylo rovněž to, že poplatek za pořízení je jednorázový.

7.2 Analýza dat a interpretace

91 Uvedeny jsou v příloze č. 5 na s. 224.

Analýza dat probíhala v šesti fázích (včetně přípravné), přičemž jsem se držel zmíněného schématu Braunové a Clarkeové (2022). Tento manuál umožňuje orientaci, v které fázi procesu se výzkumník aktuálně nachází, a co je třeba řešit. Jak autorky opakovaně zdůrazňují, nejedná se o kuchařku, nýbrž spíše o turistického průvodce, přičemž se očekává flexibilita i to, že výzkumník může v určité fázi bloudit. Rozhodně se nejednalo o proces jednoduchý. Celkově analytická část trvala (i s přestávkami) od března do srpna 2023.

7.2.1 Kódování

Kódování probíhalo ve zmíněném softwaru, jenž umožňuje přiřazovat vybraným úsekům libovolné kódy a nikterak nebrání vytváření dvojitych kódů. V přiřazení kódů mi jistou pomůckou byl seznam nejfrekventovanějších slov napříč výpověďmi. Prvotní kódování bylo ještě ponořeno v datech, většinou se jednalo o nějaké rčení z textu nebo o jednověté shrnutí odstavce. Tímto pochopitelně vznikalo obrovské množství nadbytečných kódů. Složitě bylo rovněž rozhodování, jak okódotovat úseky týkající se některých fenoménů, jejichž popis se uskutečňoval srovnáváním dvou nebo více věznic (např. „V Bělušicích jsou dozorcí přísný – tady jsou v pohodě.“). K takovému srovnávání docházelo ve výpovědích často. Zpočátku jsem používal dvojí kódování (jméno věznice i daný fenomén).

Po prvním kole kódování mi vznikl seznam 448 kódů. Je zjevné, že se jednalo spíše o *protokódy*. V dalším jsem usiloval o eliminaci synonymních řad, tedy jsem překódoval protokódy na obecnější označení. Tento proces byl postupný, s různými přestávkami. V tomto mi byla nápomocná funkce Frequency report, která umožňovala přehledně znázornit početní zastoupení kódu napříč celým souborem. Mou pozornost poutaly především kódy s nízkou četností a ty, které se vyskytovaly pouze u jednoho nebo dvou případů. Většinou se jednalo o kódy, které mohly být bez újmy nahrazeny kódem jiným, v souboru více zastoupeným. Všiml jsem si též kódů čtenějších. Tento postup vedl k redukci kódů na pouhých třicet. Nelze však tvrdit, že se jedná o konečný počet.

7.2.2 Vytváření a revize témat

Tato podkapitola shrnuje ve stručnosti složitý a zdlouhavý proces s mnoha dílčími i koncepčními rozhodnutími. Zahrnuje tři fáze analýzy dat dle manuálu reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022): generování kandidátů na témata, vytváření a přezkoumávání témat a zpřesňování a definování témat.

Generování kandidátů na témata

V této fázi jsem se pokusil dosavadní kódy shlukovat do logických skupin. Tento proces tematizace kódů byl proveden natřikrát, vždy bez zřetele k předchozím pokusům. Poté probíhala kontrola napříč materiálem. Vždy byly projity všechny výroky spadající ke každému kódu a ověřovány, zdali odpovídají danému vymezení tématu. V mnoha případech byly výroky překódovány nebo kód přenesen pod jiné téma. Občas se stávalo, že kód bylo třeba rozdělit na dvě části. V jiných případech docházelo naopak ke slučování kódů, zejména při jejich nízké zastoupenosti napříč souborem. Zde je pět prozatímních témat:

- I. Mezosobní vztahy a sociální interakce,
- II. Osobní hodnoty a zvládání emocí,
- III. Prostředí a podmínky ve vězení,
- IV. Sociální strategie a kodex,
- V. Zaměstnání, pracovní aktivity a hodnocení.

Vytváření a přezkoumávání témat

V této fázi jde především o to prověřit, zda prozatímní témata dávají smysl ve vztahu ke kódovaným úryvkům i k celému souboru dat. Na základě mnoha připomínek ohledně adekvátnosti přiřazení úryvků ke kódům a kódům k tématům byla dosavadní sada témat přeuspořádána a poupravena. Získal jsem těchto pět témat (v závorce s podřazenými kódy):

- I. *Reputace věznic* (materiální podmínky, možnosti práce, populační složení, režim, šance na podmínku).
- II. *Místo ve skupině* (soužití v ložnici, družení se, reputace, samospráva, skladba lidí, život na oddíle, problémy).
- III. *Politika organizace* (hodnocení zaměstnanců, vychovatel má moc, organizace práce, diferenciaci odsouzených, práce s odsouzenými, řešení drog a mobilů, politika justice a VSČR).
- IV. *Strategie a kodex* (obecná strategie, chování k zaměstnancům, vztah s vychovatelem, kontakt s venkem, sociální taktika, kodex).
- V. *Zvládání trestu* (adaptace, bilancování, čas ve výkonu trestu, osobní hodnoty, nervy z lidí, záliby, práce).

V této fázi se objevila celá řada problémů, z nichž některé si vyžádaly si ráznější zásah do této stavby. Pominu dílčí problémy, které vyvěrají z několika možných pohledů na zařazení dat pod kódy a témata. Jeden ze zásadních problémů se týkal kódu Hodnoty osobní. Tento kód vystupuje značně do popředí a výrazně zastiňuje ostatní kódy v rámci tématu

Zvládání výkonu trestu. Obdobně tomu bylo u kódu Obecná strategie. Při bližším pohledu je zjevné, že obecná strategie je kód nadřazený všem ostatním kódům v tématu, které jsou ve skutečnosti taktikami v rámci dané strategie. To vytváří logický nesoulad, neboť v rámci jednoho tématu vzniká hierarchizace, a tedy vlastně třístupňový systém, kdežto v ostatních tématech nic takového nenajdeme. Řešením se nakonec ukázalo oba tyto kódy vyjmout z dosavadních témat a vytvořit téma nové: Hodnoty & cíle. Tímto celá stavba dostává lepší smysl. Odsouzený se v rámci svého výkonu trestu opírá o své hodnoty (ať už si je jich přímo vědom nebo ne) a ty se promítají do toho, co se mu líbí a nelíbí. Zároveň si stanovuje strategické cíle (kterých je v obecné rovině jen několik) a od toho se odvíjejí jeho snahy.

Další problém se týkal tzv. latentních kódů. Konkrétně jde o oblast ekonomického života („kšeftů“) odsouzených. Tyto byly sice zmiňovány, ovšem tyto jednotky se nepromítly do kódů, neboť byly okódovány jinak (zpravidla jako Sociální taktika), čímž se jejich ekonomický akcent vytratil. Ovšem v literatuře naopak ekonomický faktor hrál zásadní roli (Mozcydłowski, 1992; Uhl, 2022 aj.). Tento problém byl nakonec vyřešen instalací dvojitých kódů. Dvojitému kódování jsem se spíše chtěl vyhnout, aby se tím nevytvářel nepřehledný zmatek a nerozšiřoval se již tak dost objemný korpus dat. Ovšem v těchto (i jiných) případech by to bylo za cenu ztráty podstatné informace. Proto jsem data znovu prošel, k čemuž mi byla nápomocná klíčová slova (bída, tabák, majetky...) a relevantní úryvky byly okódovány (nikoli překódovány) jako Komodity. Tento termín vyjadřuje cokoli movitého, co lze směnit, stejně jako nouzi o tyto komodity. Kód byl zařazen do tématu Zvládání trestu, neboť jeho provázanost s psychickou pohodou je doložena v mnoha úryvcích.

Konečně se dostávám k problému, který vyvěrá z toho, že data zahrnutá do analýzy pocházejí z dvanácti rozsáhlých interview. Při úpravě kódů v této fázi analýzy byla hlavním kritériem přehlednost. Tudíž jsem usiloval o maximální redukci kódů, jejichž počet se poté pohyboval mezi třiceti až třiceti šesti. Následně došlo k jejich kontrole, přičemž se ukázalo, že jednotlivé kódy je často nutné dále zpřesňovat a rozdělovat do podskupin. Vznikly tedy vlastně subkódy. Díky tomuto zpřesnění se podařilo odhalit mj. již zmiňovaný problém s Obecnou strategií, jejíž subkódy se ocitly de facto na stejné úrovni jako ostatní kódy v rámci téhož tématu. V následující tabulce je uvádím přehledně:

Tabulka č. 5

Seznam témat, kódů a subkódů

Téma	Kód	Subkód
HODNOTY & CÍLE	Osobní hodnoty	osobní krédo

		práce
		umírněnost
		víra
		dobrodružství & drogy
		seberealizace
		rodina
		bezpečí
	Strategické cíle	domů co nejdřív
		proplout v pohodě
		užívat si
		pracovat na sobě
REPUTACE VĚZNICE	Populační složení	etnikum
		věk
		kriminální nakaženost
	Režim	přísnost dozorců
		architektura
		pohyb odsouzených
	Šance na podmínku	podmíněné propuštění
		střední stupeň
	Možnosti práce	široké/omezené
		uvnitř/venku
	Materiální podmínky	jídlo
		vymoženosti na oddíle
		zdravotnictví
	nestandardní návštěvy	
TAKTIKA VE VÝKONU TRESTU	Využívání institucí	přemístovačky
		podmíněné propuštění
		školské výcvikové středisko
		toxi-léčba
		kaple aj.
	Vztah k zaměstnancům	vycházení s dozorci
		navazování vztahů
		řešení problémů
	Vztah k vychovateli	míra odstupu
		aktivity s vychovatelem
	Zapojení se do sítě	sociální distance
		aktivní vyhledání kontaktů
	Sebe-prosazení	ovládat ostatní
		být hodný
	Risk-management	mít co ztratit
	míra akceptovaného rizika	

ORGANIZAČNÍ POLITIKA	Vychovatel má moc	doporučovací moc
		návštěvy
		složení oddílu
		status vychovatele
	Práce s odsouzenými	ochota se věnovat
		hodnocení a důslednost
		sociální spravedlnost
	Hodnocení zaměstnanců	pomáhání odsouzeným
		morální vlastnosti
		profesionalita
	Organizace práce	rozvrhování práce
		bezpečnostní opatření
	Řešení drog a mobilů	opatření proti drogám
		mobily ve věznici
Politika justice a VSČR	rozhodování soudců	
	system vězeňství	
MÍSTO VE SKUPINĚ	Klima oddílu	klid/neklid
		etnický poměr
		věkový průměr
		zvyklosti
	Samospráva oddílu	pravomoce
		legitimita
		součinnost s vychovatelem
	Pravidla	obecná pravidla
		specifická pravidla
	Konflikty	důvody
		možnosti řešení
	Socializace	vrána k vráně
		kulturní tlak
	Harmonogramie cimry	synchronizace činností
		místo na spaní
		úklidy a služby
	Reputace	trestná činnost
		vězeňská zkušenost
	svalová hmota	
	vystupování	
Citelnost trestu		životní bilance
		dopad na vztahy
		nedostatek soukromí
		citelnost kázeňských trestů
	Nervy z lidí	obtěžování, závist

ZVLÁDÁNÍ TRESTU		hloupost a omezenost
		žebříček hodnot
	Čas ve výkonu trestu	rozdílnost v různých fázích
		souvislost s prací a zájmy
	Práce	dostat se z oddílu
		lepší to utíká
	Kontakt s venkem	telefonicky
		návštěvy (i venku)
		nestandardní návštěvy
	Komodity	zpříjemnění trestu
		sociální prestiž
		platba za služby
		vyplacení se z problémů
	Záliby	káva, kouření
		posilování
		jídlo
		četba
		pasivní zábava (TV...)
	mobilní telefon	

(Zdroj: vlastní analýza, 2023)

Zpřesnění, definování a pojmenování témat

V této fázi jde o to, zajistit, aby každé téma bylo čistě vymezeno, vystavěno okolo silného jádrového konceptu. Mělo by rovněž dojít k zodpovězení otázky, jak téma zapadá do celkového příběhu o datech. Témata si stručně představíme v revidované podobě (již bez subkódů).

Hodnoty a cíle

Ústřední jednotící koncept: Co je pro mne (s ohledem na můj výkon trestu) podstatné a hodnotné a jaké jsou mé obecné cíle během tohoto trestu?

Téma sestává z oblasti *hodnot*, které jsou velmi individuální a mohou mít řadu podob, mezi frekventované patří bezpečí, rodina, práce, osobní čest, ovšem i drogy a dobrodružství. Objevila se překvapivě i seberealizace. *Strategické cíle* jsou víceméně tři: dostat se domů co nejdřív (souvisí s rodinou), užívat si (souvisí s drogami) a prostřední cesta proplout bez úhony (zvažována je i čtvrtá – pracovat na sobě). Tyto cíle samozřejmě vychází z hodnot, ovšem nejsou s nimi totožné, např. je myslitelné (i běžné) aby se vězeň snažil udržovat dobré vztahy

s rodinou a usiloval o dobré hodnocení a zároveň holdoval ve vězení drogám a dalším rizikovým aktivitám. Tyto hodnoty a základní strategie se odráží ve všech ostatních tématech.

Reputace věznice

Ústřední jednotící koncept: Jak tato věznice vyhovuje mým strategickým záměrům a kterou věznici bych případně zvolil radši?

Toto téma je nejobecnější a je součástí povrchové všeobecné vrstvy vědění sdílené napříč celovězeňskou populací. Každá věznice má svou specifickou reputaci s ohledem na pět hlavních atributů:

- *populační složení* (např. převaha Romů nebo hodně kriminálně infikovaných vězňů);
- *režim* (přísnost a důslednost dozorců a omezení pohybu odsouzených);
- *možnosti získat pracovní zařazení*;
- *šance na podmíněné propuštění*, (případně možnost přeřazení do mírnějšího stupně zabezpečení);
- *materiální podmínky* v dané věznici (jídlo, vymoženosti v oddílu nebo možnost nestandardních návštěv).

Taktika ve vězení

Ústřední jednotící koncept: Jaké taktiky (v rámci hlavní strategie) rozvinu směrem k ostatním aktérům nebo institucím za účelem dosažení svých cílů?

Taktika v první řadě musí brát do úvahy nejčastější spoluaktéry, tedy odsouzené. Vůči nim odsouzený volí jednání ve smyslu *sociability* od solitérního po velmi družné na jedné straně. Na druhé straně volí na škále *sebeprosazování* jednání od podřídivého po velmi tvrdě se vymezující až omezující ostatní. Dále je to *risk-management* – způsob zacházení s rizikem, který plyne jednak z rizikového prostředí plného darebáků a dále z toho, že šance získat něco navíc bývá spojena s rizikem značných ztrát (ze strany systému). Další možnosti taktik se nabízejí vůči oficiální organizaci, a to *využíváním institucí* nebo *skrze vztah s relevantními zaměstnanci* (většinou výběrově k danému aktuálnímu účelu). Z těchto zaměstnanců si speciální pozornost zaslouží příslušný *vychovatel*.

Organizační politika

Ústřední jednotící koncept: Jak oficiální organizace může napomoci mým strategickým cílům nebo je naopak znesnadnit až znemožnit jejich dosažení?

Odsouzený nejvíce pociťuje dopady organizace na své osobě skrze osobu vychovatele, tedy

vychovatel má moc. Rozdíly v přístupu k odsouzeným a práci mohou být mezi vychovateli i jinými zaměstnanci značné a odsouzení dávají pozornost *hodnocení zaměstnanců*. *Práce s odsouzenými* odráží kulturu dané věznice, co se týče věnování se odsouzeným (aktivity, individuální pohovory), vyhodnocování odsouzených a rozhodování o jejich osudu skrze různé komise. *Diferenciace odsouzených* hovoří o tom, jak (ne)jsou oddělovány různé skupiny odsouzených. *Organizace práce* odráží zejména opatření vyššího managementu, která se týkají zabezpečování pracovní činnosti v režii věznice nebo bezpečnostních opatření. Věznice a její vedení se též musí nějakým způsobem postavit k *řešení výskytu drog a mobilních telefonů* za zdi věznice. A konečně oblast *politika justice a generálního ředitelství Vězeňské služby ČR* odráží fakt, že ředitel věznice není ve svém rozhodování nezávislý, nýbrž musí brát do úvahy celkový kurz ve vězeňství a ten je navázán též na politiku justice odrážející se v rozhodování soudců.

Místo ve skupině

Ústřední jednotící koncept: Jak a s kým budu interagovat na každodenní bázi a jakou sociální pozici nakonec získám v dané sociální skupině?

Toto téma se týká převážně velké sociální skupiny příslušného oddílu jakožto nejdůležitější sociální jednotky každého aktéra. Dostí záleží na *klimatu oddílu*, který je dán převážně skladbou lidí a z toho vycházejících kulturních zvyklostí. Oddíl mívá své neformální řízení, instituci *samosprávy*, již nelze oddělit od osoby vychovatele. S klimatem a samosprávou úzce souvisí i nepsaná *pravidla* chování ve společných prostorách oddílu, kulturní místnosti aj. Nejmenší sociální jednotkou je ložnice (*cimra*). *Harmonogramie cimry* hovoří o uspořádání činností a vzájemného jednání v tomto společně obývaném prostoru. *Kód konflikty* pojednává o problematice interakcí mezi odsouzenými, jejich příčinách i možnostech řešení. *Socializace* označuje proces na základě přirozené lidské potřeby někam patřit. *Reputace* označuje výsledek procesu hledání si místa ve skupině. Je dán některými vstupními parametry (trestný čin, věk, svaly...), zkušeností, ovšem zejména sebereprezentací v době příchodu do kolektivu i poté.

Zvládání trestu

Ústřední jednotící koncept: Jak na mne působí stres a nuda během výkonu trestu a jakými mechanismy je zvládám?

Téma mapuje individuální psychickou reakci vystavení prostředí věznice, které se pojí s

prožíváním nudy a stresu. K psychické nepohodě může přispívat celá řada vlivů. *Citelnost trestu* mapuje, jak tento trest jedinec snáší, zároveň se vztahuje v užším měřítku i na citelnost trestů kázeňských. S tím úzce souvisí *čas ve výkonu trestu*, tedy okolnosti, za nichž čas neutíká (nuda) a naopak kdy čas letí. Nejvíce stresujícím faktorem jsou bezesporu spoluodsouzení, což dokumentují *nervy z lidí* zahrnující (v menší míře) obtěžování, ve větší míře názory a náměty hovorů, jichž je odsouzený svědkem, a které ho iritují. Téma zahrnuje i způsoby, jak se se zátěží vyrovnávat. Vysoce profylaktický účinek má *kontakt s venkem*, ať už formou telefonu, dopisů, pravidelných návštěv nebo dokonce návštěv s vycházkou za branami věznice. Významným prostředkem ke zmírnění dopadů trestu je i *práce*. *Majetky* se vztahují k disponování komoditami, neboť nouze je depresogenním a stresogenním faktorem. Tyto prostředky zpravidla slouží k uspokojení potřeb formou *zálib* (kouření, káva, jídlo...). Mezi záliby lze zařadit rovněž pasivní zábavu (TV, kostky, karty...) či aktivní činnosti jako posilování, četbu nebo dokonce sebevzdělávání.

Shrnutí témat a kódů

V tuto chvíli máme k dispozici konzistentní tematický systém s přidělenými kódy. Tyto si představíme v následující tabulce včetně kvantitativních indikátorů:

Tabulka č. 6

Seznam témat a kódů

Téma	Kód	Četnost	Případy	Propojení
HODNOTY A CÍLE	Hodnoty osobní	56	11	28
	Strategické cíle	17	10	31
		73	21	59
REPUTACE VĚZNICE	Populační složení	13	7	18
	Možnosti práce	7	3	16
	Režim	28	11	17
	Šance na půlku	12	5	13
	Materiální podmínky	13	8	12
		73	34	76
TAKTIKA VE VĚZENÍ	Zapojování se do sítě	31	9	18
	Sebe-prosazování	34	8	13
	Risk-management	18	7	23
	Využívání institucí	12	6	12
	Vztah s vychovatelem	24	10	14
	Vztah se zaměstnanci	47	11	13

		166	51	93
ORGANIZAČNÍ POLITIKA	Vychovatel má moc	39	11	15
	Práce s odsouzenými	31	8	17
	Hodnocení zaměstnanců	34	8	11
	Diferenciace odsouzených	13	4	13
	Organizace práce	9	5	11
	Řešení drog a mobilů	11	4	13
	Politika justice a VSČR	18	4	11
		155	44	91
MÍSTO VE SKUPINĚ	Klima oddílu	33	9	23
	Samospráva & vychovatel	50	9	18
	Pravidla	17	9	12
	Konflikty	9	5	18
	Socializace	42	11	17
	Harmonogramie cimry	19	7	10
	Reputace	35	9	16
		204	59	114
ZVLÁDÁNÍ TRESTU	Citelnost trestu	42	10	21
	Čas ve výkonu trestu	23	9	12
	Nervy z lidí	52	11	17
	Kontakt s venkem	14	5	16
	Práce	15	7	13
	Majetky	11	4	15
	Záliby	35	11	14
		193	57	108
		864	245	482

Vysvětlivky: Četnost znamená počet úryvků označených tímto kódem napříč celým souborem dat. Případy označuje počet případů (informátorů), u nichž se tento kód objevil alespoň jednou. Propojení značí počet přímých spojení s dalšími kódy (viz přílohu č. 4 na s. 223).

(Zdroj: vlastní výzkum, 2023)

Kvantitativní ukazatele tvoří dodatkovou informaci o datech a umožňují nám se na kódy podívat z jiného úhlu pohledu. Mezi deset kódů s nejvyšší **četností** napříč celým souborem patří: Hodnoty osobní, Nervy z lidí, Samospráva a vychovatel, Vztah se zaměstnanci, Socializace, Citelnost trestu, Vychovatel má moc, Záliby, Reputace, Hodnocení zaměstnanců. Tento ukazatel v zásadě hovoří o tom, které náměty jsou pro můj soubor podstatné. V zastoupenosti dle **případů** jsou nejčastější tyto kódy: Hodnoty osobní, Nervy z lidí, Vztah se zaměstnanci, Socializace, Vychovatel má moc, Záliby, Režim, Citelnost trestu, Vztah s

vychovatelem, Strategické cíle. Všechny tyto kódy se vyskytly v deseti nebo jedenácti případech. Tento ukazatel hovoří o tom, která tematika má univerzálnější důležitost čili není pouze záležitostí marginální skupiny odsouzených. Tento žebříček významně koreluje s pořadím dle četnosti (0,9). Všechny kódy (až na jednu výjimku) jsou zastoupeny u minimálně jedné třetiny informátorů. V žebříčku **propojenosti** kódů s dalšími kódy (zpravidla skrze subkódy) se umístily v horní desítce tyto: Strategické cíle, Hodnoty osobní, Klima oddílu, Risk-management, Citelnost trestu, Samospráva a vychovatel, Zapojování se do sítě, Populační složení, Konflikty, Nervy z lidí. Tento třetí parametr odkazuje zejména k tomu, že mnoho kódů je v úzké souvztažnosti ke kódům jiným nejenom v rámci vlastního tématu, nýbrž tvoří propojky i k jiným tématům. Lze říci, že hodnoty osobní i strategické cíle obhájily své postavení coby centrálního tématu, neboť jsou propojeny téměř s každým dalším kódem. Zajímavé jsou některé kódy s četnými propojeními, které se ovšem neodrážejí ve vysoké četnosti kódů nebo zastoupenosti v případech (Risk-management, Zapojování se do sítě, Populační složení, Konflikty aj.). Korelace s předchozími ukazateli není tolik významná (0,4). Rád bych však zdůraznil, že tyto kvantitativní ukazatele zde jsou uvedeny spíše pro zajímavost a neslouží k dalším výpočtům ani k ověřování hypotéz. Dávají nahlédnout do toho, že některé kódy si zaslouží v rámci výzkumného příběhu větší pozornost než jiné.

7.2.3 Výsledky

Pojďme si nyní představit výsledky analýzy, na jejímž konci by mělo přijít zodpovězení výzkumných otázek. Na základě analýzy jsem zkonstruoval šest vzájemně propojených témat, která dohromady tvoří vědění nezbytné k uspokojivému fungování během výkonu trestu. Je třeba zdůraznit, že neexistuje jeden všeobecně sdílený pohled odsouzených na pobyt ve vězeňském zařízení, tento pohled může nabývat různých podob v závislosti převážně na hodnotovém systému daného aktéra.

Hodnoty a cíle

Toto téma představuje ústřední část sociální zásoby vědění odsouzeného, jež se promítá do všech ostatních oblastí a přímo nebo nepřímo je ovlivňuje. Jedná se o osobní záležitost, která není příliš zjevná a ukazuje se převážně v konfrontaci s jinými lidmi a jejich projevovanými postoji nebo jako reakce na výsledek nějaké situace. Hodnot může být celá řada. V mém souboru se objevilo zhruba sedm okruhů: rodina, slušnost, víra, umírněnost, seberealizace, osobní čest, ovšem i dobrodružství a drogy. Tím rozhodně není vyloučeno,

že se nemohou objevit hodnoty další. Problematičnost kódu **hodnoty** tkví v tom, že je málokdy vyjádřen samostatně, zpravidla je navázán na popis jednání (svého nebo ostatních) a vyjádření postoje k tomuto jednání.

Já nemám rád nečestný lidi, když je dohoda, tak se má plnit. Pak už ten člověk mě nezajímá, protože ztrácí důvěru. Prostě, jsou určitý věci, který se mi prostě příče. I přestože jsem vězeň, tak mám nějaký pravidla a mám nějaký zásady. Nesnížím se k něčemu. A tady to berou jako úplně běžný. (Delta)

Hodnoty se promítají do posuzování ostatních spoluvězněů (případně zaměstnanců) a právě rozdíl v hodnotovém systému je jedním z velkých stresorů ve výkonu trestu. Část výroků k tomuto kódu se vztahuje ke slušnosti a toleranci mezi lidmi, k umírněnosti (co se týče kouření, kávy apod.) nebo i k sociálnímu citění (pomáhání někomu bez reciprocity). Toto bylo opět zdůrazňováno zpravidla v kontrastu k většině odsouzených, kteří vyznávají hodnoty právě opačné anebo se tak projevují.

Já kdybych byl v týhle situaci, tak okamžitě škrtnu kafe, cigarety, okamžitě. A prostě se tak omezím, že když si vydělám patnáct stovek, tak měsíčně si šest set spořím i z toho nákupu. Abych, až vylezu, měl dvacet tisíc v kapse, abych si zaplatil třeba dva nájmy dopředu. Nedopustil bych, abych skončil na ubytovně. (Zéta)

Já se snažím si zachovat nějaký to lidský krédo a hovořit jako člověk. Ale představte si tam bejt, oni mluví jako dlaždiči. Já takhle nehovořím, snažím se mluvit normálně, proto si oni myslí, že jsem divnej. (Ypsilon)

Zřejmě nejrozšířenější je hodnotové zakotvení v dobrodružství a drogách. Drogy lze brát jako samostatnou hodnotu, neboť, jak známo, po čase se u narkomana stane jejich užívání účelem samo o sobě a převrátí dosavadní žebříček hodnot.

Já jsem fakt netušil, že ty drogy jsou takhle rozšířené. To, že lidi kradou a tohle, to už asi lepší nebude. Ale ty drogy, to je svinstvo. A nejhorší třeba na tý toxičce⁹², tam voni vstávají a už se o tom mluví. Tam celej den fetujou jakoby: Jak by si ji šleh, a už aby si to... Ty prostě nemůžou, já prostě nevěřím tomu, že z nich vyleze jedinej ze sta, kterej už si nedá nikdy. Ani náhodou. Taj to samý. Všichni jenom to. Kdyby taj někdo hodil drogy, tak se o to pozabíjej, věřte tomu. Ty jsou natěšený jenom zase jak si šlehnou. Takže jsou vlastně všichni zpátky teoreticky. (Gamma)

Mezi další zmiňované hodnoty patřila rodina nebo klid, a dokonce se u dvou případů objevila i hodnota seberealizace. Ovšem to se týká pouze okrajové části odsouzených, daleko častější jsou hodnoty spojené s uspokojením aktuálních pudových potřeb.

Ale já to nikomu nepopírám, ty lidi to maj, protože maj zase nějaký systém hodnot. Já jsem to

92 Terapeutický oddíl Toxi zajišťující ambulantní léčbu drogové závislosti.

viděl, hlavně že si venku nabalí holku, kterou zase po delší době, dvakrát si hodí hrbem a je zamilovanej. Ty jejich živočišný ty, to je docela zábavný. (Sigma)

Hodnoty jsou úzce provázány se **strategickými cíli** odsouzených, tedy základním plánem, jak svůj pobyt v nápravném zařízení pojmout. Tyto cíle a strategie nemusejí být vždy zcela uvědomované nebo jasně formulované, někdy se projevují formou zklamání, když něco nevyjde. Strategie představuje rozvržený projekt individuálního výkonu trestu. Základních strategií není mnoho a můžeme je rozdělit do čtyř základních okruhů. Jeden z nejčastějších jsem nazval Domů co nejdřív, tedy snahu si trest zkrátit skrze instituci podmíněného propuštění, což předpokládá chovat se kompliantně s formální organizací.

Každopádně, teď přijít, tak to jedu celý úplně jinak, v tom mám úplně jasno. Prostě bych šel za to, abych měl jedničku diferenčku a všechno bych dělal kvůli půlce. (Gamma)

Na druhé straně spektra stojí strategie Užívat si, tedy žít tady a teď, nehledět na následky. Týká se to jedinců, kteří by tak jako tak na podmínku propuštění nebyli nebo takoví, kteří berou pobyt ve vězení jako dobrodružství. Zpravidla to jde ruku v ruce s hodnotou Drogy.

Navíc spousta těch lidí, hlavně těch Rómů, kteří jsou tady poixtý, oni vědí, že pojedou do plnejch. Všichni fetujou, všichni si tady užívaj. Takže zase já, s tím svým dobrým chováním, zase vidím, jak oni jsou happy. Vůbec nic neřešej, ňáký kázeňáky, ňáký spaní pod bílym tohle a támhleto... Oni říkaj: „Ať si ten vychovatel mě pošle třeba do prdele, mně to je ukradený. Co mně udělá? Nic.“ Všichni jedí tady různý tyhle prášky, všichni spěj pod bílym celej den, všichni támhle si ubalej brko, všichni všechno maj. (Éta)

Další strategii, která leží mezi těmito extrémy někde uprostřed, lze označit jako Proplout v pohodě. Týká se povětšinou recidivistů, kteří mají mizivou šanci na podmíněné propuštění, a zároveň nestojí o žádné problémy. Tato strategie nebývá vyjádřena takto deklarativně, spíše je spojena se snahou o zařazení do práce a zajištění základních potřeb.

A tam jsem chtěl jít do práce, tam mi samozřejmě řekli, že musím počkat tři nebo čtyři roky, až budu mít menší trest, a prostě tam bylo strašně moc lidí. Já jsem si říkal, to není možný, já přece musím chodit do práce, taj se nemůžu jenom válet! (Kappa)

Můžeme uvažovat i o čtvrté strategii – Zapracovat na sobě. Skutečně v mém souboru dva takoví jedinci jsou. Ovšem zde rozhodně nemůžeme hovořit o nějakém hojnějším zastoupení.

Nejdůležitější je najít si něco, aby člověk ten čas využil pro seberealizaci. Umět dobře vyplnit čas strávenej ve vězení. Né ho prospat, né ho proležet na posteli v nesmyslných kriminálkách, ale prostě ňák smysluplně ten čas využít. A z toho vězení může člověk vyjít jako obohacenej, třeba s ňákejma znalostma, s čímkoli. (Omikron)

Reputace věznice

Toto téma odhaluje pověst, jíž se těší daná věznice mezi vězni v rámci vězeňského systému. Není žádným tajemstvím, že i věznice téhož typu se mezi sebou mohou diametrálně lišit v mnoha ohledech. Ovšem jen některé z těchto aspektů jsou skutečně relevantní pro rozhodnutí, kterou věznicí si vybrat.⁹³ O těchto záležitostech je referováno zpravidla v konfrontaci s jinou věznicí čili podmínky jsou srovnávány s předchozí zkušeností vlastní nebo zprostředkovanou. Jedná se o všeobecnou a povrchní vrstvu sociální zásoby vědění, tedy informace, které jsou rychle a snadno dostupné vězňům již na vazbě nebo v době nástupu do trestu. S ohledem na procento recidivistů a kolektivní způsob ubytování i vycházek je tato výměna informací snadná.

Jedním z markantních ukazatelů klimatu celé věznice a náročnosti pobytu tam je **populační složení**. To se vztahuje především k etnickému poměru. Ovšem etnicita není jediným markantem, týká se to i kriminální nakaženosti odsouzených, jejich věku a kulturních návyků.

Tam (v Ostrově) – lidi tam nebyli dobrý. Tam z těch sedmdesáti tří jestli bylo dvacet, s kterýma se dalo bavit, o něčem mluvit, normálních. Jinak to byli zvířata, cigáni ze Sokolova a z Varů, z Plzně, a tam měli prostě svoje komunity... (Omikron).

Když jsem byl na těch Borech, tam jsou blázní ty lidi, tam je úplně ta spodina, šílenci prostě, grázlové velký. Tady ani nejsou, proto je taj takovej klid, v Rýnovicích. Takže taj je to dobrý, jako dobrý. (Fí)

Další faktor, který je brán při hovorech o věznicích do úvahy, je **režim věznice**. Označuje utaženost či rozvolněnost pravidel, která jsou vymáhána a kontrolována v první řadě dozorci.

Rýnovice mají dobrou pověst, co se týče ostražky, že tady je takovej klid. Co se týče bachařů a tak. (Kappa)

Ač by se na první pohled zdálo, že odsouzení uvítají laxnost k vymáhání řádu ze strany dozorců, úplně tomu tak není. Někteří odsouzení si uvědomují stinnou stránku volného režimu, jenž je zřejmě reakcí na postupující procesy humanizace českého vězeňství (srov. Dirga & Hasmanová-Marhánková, 2014).

Mně vadí, kolik věcí prochází třeba lidem. Ale to zas nevim, jestli je objektivní, protože to beru z toho svého pohledu. Že kdyby některý věci neprocházely, zas bych měl větší klid. Tady je dost

93 Odsouzení si mohou podat oficiální cestou žádost o přemístění („přemíst'ovačku“). Ta bývá v mnoha případech (statistiky nejsou k dispozici) cílovou věznicí zamítnuta z kapacitních důvodů. Jsou však případy hodné zřetele (vzdálenost od místa bydliště, pracovní kvalifikace odsouzeného, zařazení do vzdělávacího nebo terapeutického programu aj.), kdy je to odsouzenému umožněno a je převezen (dočasně nebo trvale) do jiné věznice (viz též kapitulu 5.4.1 Počty vězňů).

taková anarchie v porovnání s ostatními věznicemi. (Lambda)

Dalším stěžejním prvkem dané věznice je šance dostat se domů na podmíněné propuštění, lidově **šance na půlku**. Přestože se jedná o rozhodování místně příslušného soudu, v mém souboru byla tato kvalita neoddiskutovatelně spojena s hodnocením dané věznice.

Né, taj nepouštěj. To je jediná věznice, kde je tak mizivý procento těch, co jdou domů z těch, co to podává, že neskutečný, že v jiných věznicích je to procento daleko vyšší, i když tam třeba taky nepouštěj. Ale z těch sedmi lidí třeba pustěj tři, ale tady ze sedmi lidí nepustěj ani jednoho třeba. (Kappa)

Pro mnoho odsouzených jsou zcela zásadní **pracovní možnosti**. Dostatek pracovních míst je v řadě věznic velký problém. Počet zaměstnaných vězňů se potom prolíná i s dalšími oblastmi, především s osobní pohodou ve vězení.

Myslel jsem, že tady bych mohl najít snáz práci než někde jinde. Je taj i hodně práce. Neskutečně je taj hodně práce. (Kappa)

Když jsem přišel, taj tý práce tolik nebylo. Na tý bépětce dělali čtyři lidi. Dneska už dělá hodně lidí. Byla bída a nuda. (Fi)

Dalším ukazatelem pověsti věznice jsou její **materiální podmínky**, tedy jistě nadstandardy, které odsouzení mohou mít k dispozici. Tato oblast nejvíce souvisí s aplikováním principů humanizace vězeňství do praxe.⁹⁴ Zmiňováno bylo především jídlo, jemuž odsouzení tradičně přisuzují velkou váhu, a to jak z pohledu kvality, tak kvantity.

Vono třeba hodně vězňů dá i taj na tu stravu. Protože co jinýho taj má člověk ještě chtít, než aby byla kvalitní strava. Já třeba kolikrát koukám, dostanou málo, tu svačinu. A to jídlo se tou kvalitou strašně zhoršilo. (Kappa)

Další oblastí, která by se tam dala zařadit, je zdravotnictví ve vězení. V malé míře bylo referováno i o nadstandardních podmínkách v oddílech, které mohou zlepšit kvalitu života odsouzených, tedy o různých vařičích, DVD přehrávačích apod. Pro některé odsouzené může být zásadní, zdali je ve věznici místnost pro nestandardní návštěvy.⁹⁵

Taktika ve výkonu trestu

Jedná se o široký tematický okruh, který přímo vyvěrá ze strategických cílů a je jejich specifikací (byť rozhodně nelze vyloučit taktiku jdoucí proti strategii). Je odpovědí na otázku,

94 Viz kapitolu 5.1 Ideologie a právní rámec vězeňství.

95 Viz kapitolu 5.2.5 Odměny a tresty.

jaké základní varianty jednání se jedinci aktuálně nabízejí vůči spoluodsouzeným a různým složkám organizace a které z těchto jednání jsou vhodné v rámci hlavní strategie. Toto vědění je dobře sdělitelné, ovšem ne vždy využitelné příjemcem, neboť ten může mít zcela jiné potřeby a možnosti. Dá se říci, že se jedná o dva relativně samostatné okruhy, přičemž jeden se vztahuje k organizaci a jejím představitelům a druhý ke spoluvězňům.

Odsouzení mohou k naplňování svých cílů **využívat oficiální instituce**, které se ve výkonu trestu nabízejí. Jedná se o podmíněné propuštění, přeřazení do mírnějšího stupně zabezpečení, přemístění do jiné věznice, a dále o zařazení do vzdělávacích nebo terapeutických programů aj. Tato taktika pochopitelně nemusí být v souladu s původně zamýšleným účelem dané instituce.

Znám hrozně málo lidí, co se tady vyučili a jsou v oboru. Vím taj o dvou, co to furt dělaj venku. Jinak většina jich tam je, jenom aby někde byli. A oni to taky vědí, co jsem se bavil s panem Slavíkem. Jsou tam kvůli času, kvůli přídavkům. Nebo někdo se sem napíše, aby sem přijel jakoby z jiný věznice a že zkouší to tady kvůli tomu. (Kappa)

Dále odsouzení zcela přirozeně navazují **vztah k zaměstnancům**, kteří mohou být pro ně důležití. Nejčastěji jsou v kontaktu s dozorci, k nim ovšem bylo jen velmi málo referencí ve smyslu rozvíjení taktiky. Někdy ovšem může být vyvíjena snaha si dozorce nějak naklonit, aby si dotyčného příliš nevnímali a aby dejme tomu přimhouřili oko nad nějakým drobnějším prohřeškem.

Co si budem povídat. Někdo toho četníka má rád, ten četník má rád jeho, protože je mu sympatickej, něco pro něj dělá nebo to. Tady je to tak provázaný... Ale v pořádku, tak to asi má bejt. (Delta)

Odsouzení se nějakým způsobem vztahují i k ostatním zaměstnancům, s nimiž během svého pobytu mají něco do činění nebo jej vyhledají za účelem řešení svého aktuálního problému.

...A pak jsem si to s panem Hrdličkou (speciální pedagog) domluvil, že bych šel na tu céosmičku, že potřebuju klidnější oddíl. A ten mi tam pomoh. (Lambda)

Pochopitelně tyto taktiky se netýkají všech odsouzených, jsou i tací, kteří z důvodů své obecné strategie nepotřebují rozvíjet vztahy se zaměstnanci. Ovšem značná část odsouzených (v mém souboru prakticky všichni) usilují o přiměřeně dobrý **vztah k vychovateli**. Tato taktika vycházení s vychovatelem má svou důležitost nejenom pro získání toho, co odsouzený potřebuje, nýbrž může mít i osobnější rovinu.

Z mojí zkušenosti vždycky pro mě vychovatel důležitý byl. Tím neříkám, že jsou důležitý pro

každýho. Mně pan Sojka pomoh, mně pomoh hodně pan Střízlík, byť jenom tím, že je schopen si mě zavolat, sednout si a popovídat si. Pro mě to hodně znamená, a když takovýchle věci řeším s někým, kdo je na úrovni, hned jsem klidnější. Jde to ze mě ven. (Delta)

Ovšem nadstandardní vztah s vychovatelem může mít i svou stinnou stránku, jíž je nežádoucí zájem ostatních odsouzených.

I to, že já se nadstandardně bavím s panem Sojkou, a to je věc, která s tímhle kriminálem nemá absolutně nic společného, co se týká toho investičního kroužku, tak samozřejmě oni za tím hledají, že mám nějaké výhody od něj, přitom já žádnou výhodu nemám. Nebo to, že jsem s ním delší dobu v kanceláři, že hned tam na někoho musím bonzovat... (Éta)

Odsouzený je nucen zaujmout nějakou taktiku nejenom vůči organizaci, nýbrž i vůči vězňům, kteří jej obklopují. Zde byly identifikovány dvě osy, které dávají možnost celé řady kombinací sociálního jednání a vytvářejí specifický sociální styl odsouzeného.⁹⁶ Na ose **sociabilita** si odsouzený volí míru, s jakou se zapojuje do society odsouzených (nebo se od ní distancuje). Nejspíš neexistuje ideální volba, každá má své výhody a nevýhody, zřejmě je však vhodné se vyhnout krajnostem, tedy jak izolaci, tak příliš aktivnímu vyhledávání a budování kontaktů.

Práce co nejdřív, sluchátka na uši a nikoho si moc nevšímat. Jednak oni zjistějí, že má svůj svět a s těma sluchátkama taky nemůže nic zaslechnout, co třeba nemá, když se oni bavějí. A pak se může třeba tím posloucháním i něco naučit. Ale zase tohle je takovej návod jenom jak se vyhnout problémům. Ale nic tím taky nemůže získat navíc... (Lambda)

Zdravím se se strašně moc rozptylem lidí. Celkově po lágru. Čau, čau a to. Každějí jako mě rád vidí, to je zajímavý, protože oni koukají, že se zdravím s takovejma, že pro ně nic nejsem. A oni mě prostě berou a pokecají se mnou normálně. To se taj takový ty divějí. Když jdeme třeba k doktorovi a tam sedějí nějaký jiný, já se tam s nima začnu bavit, a oni: „Ty se s ním znáš???“ „No tak jsme se potkali na toxičce.“ Nechápu. (Gamma)

V mém souboru bylo patrné lavírování mezi těmito dvěma extrémějí, někdy si i sami informátoři protiřečili. Tato ambivalence je nejspíš dána zkušeností, že aktivní vyhledávání kontaktů sice může vést k mnohým benefitům, ovšem je vysoce rizikové pro obecně nízkou důvěryhodnost protějšků.

Druhou osou sociálního fungování je míra **sebeprosazování** neboli asertivního jednání. Jde o míru prosazování svého vůle v sociální skupině, někdy vyloženě na úkor ostatních. Tento kód je nejvíce vztažen k tzv. vězeňské hierarchii (srov. Dirga et al., 2015). Opět má dva extrémějí, přičemž většina odsouzených se pohybuje někde mezi nimi. Na jedné straně je silně se prosazující jedinec typu macho. Dřívě se takovým říkalo „králové“, dnes už se tento termín používá málokdy, a pokud přece, potom spíše v pejorativním významu.

96 Více o tom v kapitole 7.2.5 Zodpovězení výzkumných otázek.

Třeba tady máme takový tři experty, který předbíhají ve frontě na oběd. Oni si tím dokazují nějaký svoje povýšenectví, myslí si, že jsou nějaký králové, že jsou něco víc. Mě vždycky když takovej nějak předběhne, tak já kdybych to měl řešit, bych se dostal na tu jejich úroveň. Většinou to vadí, ale boje se, protože je považují za nějaký, jak oni říkají, střelce. To pro mě žádný střelci nejsou. (Ypsilon)

Na druhém konci spektra se nacházejí jedinci hodní, poddajní, ustupující před konfliktem. To pochopitelně může být ve vězení značná nevýhoda.

A já osobně si myslím: Některý lidi mají smůlu, protože jsou takový neprůbojný třeba od přírody jsou takový... ně že vyloženě slabší, ale že to není chlap úplně. Takže oni to vycejtější tajty vláčejí a prostě hned se na něj vrhnou. (Fí)

Jedinec se obecně pohybuje v rizikovém prostředí, což odráží **risk-management**. Na jednu stranu je ohrožen ze strany odsouzených formou různých intrik nebo i šikany a násilí. Na druhou stranu je ohrožen ze strany organizace, zejména v případě, že se příliš zapojí do aktivit vězňů. Zde záleží hodně na strategických cílech, o něž odsouzený usiluje, neboť od toho se odvíjí, o co může vše přijít, a jak tato ztráta bude pro něho citelná. Druhá věc je, nakolik si riziko připouští a činí opatření k jeho moderaci, např. v případě hrozícího fyzického konfliktu.

Ale voba má hodně vo co přijít. Jeden chce pryč, má deset let do konce, druhý chodí na pětčeka, dělá taj barákového, ten by si to neto, že by udělal nějaký průser. (Omikron)

A tyhle lidi, který mají ty raketový tresty deset plus, voni nemají pak co ztratit. Jestliže on sedí rok, rok a půl a ví, že ještě osm let bude sedět, on potom úplně jinak jedná, než ten člověk, který má čtyři roky, má za sebou rok a půl a hraje na to, že by mohl na podmíněný propuštění jít domů. Tyhle ty lidi dva když se potkají v jakýmkoli sporu, každý z nich má úplně jinou motivaci, jak ten spor může dopadnout. (Éta)

Některé skupiny odsouzených v tomto směru žádnou taktiku na snižování rizika nerozvíjejí. Jsou to jedinci hyperoptimističtí nebo tací, pro něž je citelnost následků odhalení rizikového chování zanedbatelná.

Ty si jedou svoje, mají pár měsíců do konce, jim je to jedno, nemají co ztratit. První možnost si zavolat nebo telefon, tak do toho (do drog) jdou. (Omikron)

Organizační politika

Toto téma vymezuje vlivy formální organizace, již je odsouzený nezpochybnitelně členem, na jeho průběh výkonu trestu nebo každodenní život. Téma je součástí obecnějšího vědění odsouzených, neboť subjektivní zkušenosti s překážkami i možnostmi na straně oficiální

organizace jsou hojně předávány. Je konkrétnější než Reputace věznice a týká se jednotlivých funkcí v rámci organizační struktury nebo procesů, které v organizaci probíhají. Zpravidla je toto vědění výsekové a týká se pouze toho, co v rámci své taktiky odsouzený řeší.

Odsouzený nejvíce pociťuje vliv organizace na svůj život skrze funkci vychovatele, tedy **vychovatel má moc**. Ta se uskutečňuje především ve formě doporučovací, ovšem též odměňovací či trestající.

Pan vychovatel má obrovskou moc. On je tady od toho, kdo rozhoduje o vašem budoucím. On vám píše doporučení, on s váma jde před komisi. On má obrovskou moc, to si myslím, že jo. Když vás navrhne na venkovní pracoviště a dokáže si to obhájit, tak vás tam pošlou. S vycházkama to samý, s čímkoliv. (Tau)

Následky toho, když odsouzený nevychází se svým vychovatelem, mohou být značné, speciálně u strategie orientované na kontakt s blízkými osobami venku. Ačkoli vychovatel stojí v rámci organizační struktury nejnižší (srov. Drahoňovský & Bulavová, 2020) a je tedy možnost se obrátit na jiné zaměstnance, jeho moc nad odsouzeným tím není negována.

Jo, jsou lidi, když jim to vychovatel nedoporučí, tak jdou přes ředitele, přes vedoucího, přes prevenci, přes pedagoga, zkoušej to. Někteřejm to třeba vyjde. Ale když potom něco chce příště, opět nastane ten samej problém, protože zase opět musíš s tím vychovatelem. A prostě nemyslím si, že... Prostě stejně u té komise a všude, když ten vychovatel řekne, že ne, tak většinou ne, to prostě tak je. (Fí)

S tímto úzce souvisejí rozhodovací procesy o odsouzených, které se odehrávají ve vyšších patrech organizační struktury věznice (zařazování do práce, programů, udělování odměn apod.), a které se promítají i do obecné ochoty se odsouzeným věnovat formou aktivit nebo pohovorů. To je označeno jako **práce s odsouzenými**.

Tady fungujou věci, jako je třeba psycholog, pedagog, vychovatel. Tady fungujou žádosti o pohovor. Tady nějakým způsobem ty lidi s tím odsouzeným pracujou. To se musí jako nechat. (Ypsilon)

Jelikož práce s odsouzenými by měla vycházet ze stanovených programů zacházení a ty by měly být vyhodnocovány právě s ohledem na míru aktivní účasti odsouzeného v těchto programech, je nezbytný i nějaký systém kontroly a důslednosti. Konkrétní postřehy se týkají Školského výcvikového střediska:

Na tom áčku sice choděj do školy, ale hodně to flákaj. Když jdou, tak už jsou třeba v deset zpátky, „dneska nejdu“, a tak. To je šílený. Mě by zajímalo, jestli někdo řeší tu docházku. Vobčas někoho vyhoděj, to je pravda, ale to už asi musí bejt... (Gamma)

V rámci rozhodovacích procesů o odsouzených formou různých komisí mohou do osudu odsouzeného zasáhnout různé složky, přičemž odsouzení si všímají zejména neobjektivnosti mnohých rozhodnutí, a to relativně k jiným podobným případům. Týká se to zejména instituce přerušení výkonu trestu.

Ti lidi, který byli třeba poprvé ve výkonu trestu, měli tříletý trest, a nedostali se ven ani po dvou letech. Měli rok do konce, a přesto prostě měli problémy jít na přerušování trestu, a on kterej měl do konce pět a půl roku, tak si chodil na přerušování trestu každěj měsíc hned od té chvíle, co nastoupil na ten oddíl. (Éta)

To kdybych ze svého pohledu moh použít, co vím, tak z těch lidí, co choděj na ty pětéčka, tak by 80 % okamžitě nechodilo. Si vyjede ven, jak některý, tam si dohodnou další kšefty s drogama, směšný, no. Co na to říct? Bohužel, systém funguje, ředitel to taky ňák chce mít. Vy máte státní službu, co vám zbývá. (Sigma)

Zaměstnanci jsou ze strany odsouzených samozřejmě hodnoceni. Většina **hodnocení zaměstnanců** se týká vychovatelů, s nimiž jsou odsouzení v nejtěsnějším kontaktu. V hodnocení byla zdůrazněna zejména míra pomáhání odsouzeným s jejich požadavky.⁹⁷

Dám příklad: Pan Lejsek je takovej, co já si vzpomínám, ten moc s těma muklama nespolupracuje, von spíš jako mi připadá, že sem jde... Za první si myslím, že von úplně nesnáší vězně, to je můj názor. A za druhý von... možná se třeba změnil, já nevim, ale vim, že s těma lidma ňák moc ne to... (Fi)

Odsouzení hodnotí zaměstnance i z pohledu morálky a svých hodnot.

Musíte uznat, spousta lidí jako i z vaší strany nemaj žádnou čest. A nejhorší že oni ani nevědí, co to je... (Delta)

Organizační procesy se týkají i uspořádávání pracovních činností, zejména co se týče tzv. režie, tedy odsouzených zajišťujících provoz a údržbu věznice, a celkového řízení pracovních projektů, obecně vzato **organizace práce**. S tím souvisí i opatření bezpečnostního rázu, která v některých případech mohou působit zbytečně až kontraproduktivně.

To je další věc: Vás taj vozej jak hovado, ta eskorta už i z Liberce. Jedete kousek, máte osm měsíců za alimenty a vezou vás stejně jako vraha. Tak do prdele! Šel jsem na tu videokonferenci, já jsem se šel do filtru svlíknout. Já říkám, „co je, dyť to je stejný, jak když jdu do skladu nebo na nákup!“ A normálně jsem se šel vysvlíknout na eskortní. Já říkám, „není to blbost?“ „No asi jo, ale oni to chtěj.“ Jako když taj bude soudkyně, tak to chápu, ale takhle, přece napadnu televizi??! No, to je opičárna! (Gamma)

97 Což skutečně vychází z humanistické koncepce vězeňství z kraje 90. let, kdy se v podobném duchu hovořilo (Netík et al., 1998).

V rámci těchto bezpečnostních opatření je sledován i výskyt drog a mobilních telefonů ve věznicích. **Řešení drog a mobilů** ze strany organizace je běžnými odsouzenými sledováno a hojně komentováno.

Já si myslím, že se toho (drog) to vězení nikdy nezbaví, to nejde jako. Oni řeknou, že by měli udávat ty lidi, ale to nic neřeší. Oni jdou, udaj je, oni je de facto ani nepotrestaj, když už teda. Když už je teda nějakým způsobem potrestaj a odvezou je, tak přivezou jiný feťáky. To je úplně jedno. (Tau)

A tyhle ty opatření jsou špatný opatření. Pozitivní? Takže okamžitě sbalit, okamžitě na díru a okamžitě odjezd přes celou republiku.“ Věřte mi, pane doktore, tohle kdyby udělali u pěti lidí, tak ten kriminál je tady čistej. Já přece jako vězeň jim nebudu radit, ale daly by se udělat daleko lepší tahy... Ale proč to nechtěj?? (Delta)

Do uvažování o organizační politice se promítá i rozhodování soudců o výši a charakteru trestů a rozhodování o podmíněném propuštění. Justice, coby zastřešující organizace, je odsouzenými skutečně chápána jako úzce propojená s vězeňstvím jako takovým. Souhrnně se jedná o **politiku vězeňství a justice**.

A pak je strašný, ale za to může soudnictví, že jeden dostane pět let a druhý třeba patnáct. Tam máme dva, ten jeden má sedmnáct a půl za vraždu úmyslnou, ještě brutálnější, a ten má patnáct let, a nikoho nezabil. To mě přijde taky jako... To je fakt smutný. (Gamma).

V některých případech se informátoři zamýšlejí i nad účelem současného tuzemského vězeňství a nad jeho smyslem.

Vychovává mě tady rádo by nějaký sociální systém, kterej vůbec nefunguje. Když vidím ty ostatní lidi, který se sem vrací dvacetkrát, třicetkrát, no tak to asi nefunguje nějaká převýchova vůbec. A myslím si, že ty tresty dneska už fakt nejsou převýchovný, ale jenom prostě pomsta společnosti za nějaký čin. Ne, abys to neudělal příště, ale prostě pomsta. Máme vězňů druhý nejvíce v Evropě, třetí v Evropě máme dlouhý tresty. (Éta)

Místo ve skupině

Toto téma se týká zařazení odsouzeného v rámci velké sociální skupiny (zejména oddílu), jeho pozice, statusu a role v komunitě odsouzených. Téma odpovídá na otázku, jak se odsouzený zařazuje do sociální skupiny, jíž se neodvratně stává součástí, jak interaguje s ostatními lidmi, a co je výsledkem této interakce. V rámci sociálního vědění se jedná do značné míry o veřejné a víceméně zjevné vědění (ovšem je zřejmě nutná určitá doba pobytu ve skupině).

No tak to není problém, poznat, kdo je kdo. Jsou jako ty, co maj nákej respekt, pak to jsou ty zoufalci, co jsou na druhým konci, co sloužej tak nějak, mezitím jsou takový, co proplouvaj. Není problém si v tom udělat jasno. Já mám celkem čas a věkovej náskok, tak se v tom líp zorientuju. (Gamma)

Toto zařazení nevzniká okamžitě, nýbrž se jedná o proces, který začíná v nástupním oddílu a pokračuje poté v oddílu, kam je odsouzený přidělen. Jedním ze základních ukazatelů, které se podílejí na vytváření **reputace** daného odsouzeného, je spáchaný trestný čin nebo předchozí vězeňská zkušenost (srov. Sochůrek, 2009).

Mě spíš udivovalo, že ten můj trestnej čin mě svým způsobem nadřadil nad ostatní. Oni to takhle berou. Když bych vykrádal sklepy, tak jsem v jedný kolonce, když bych kradl auta, tak jsem v jedný kolonce, když bych někde znásilňoval, tak jsem zas v jedný kolonce, ale když jsem někoho zabil, tak jsem prostě v úplně jiný kolonce. A to je i příčina, že ke mně maj některý jako odstup, jak jsem si všimnul i u jiných odsouzených, který maj závažný trestný čin, že k tomu dochází. Nesetkal jsem se, že by to někdo odsuzoval, to mě taky udivuje. Nikdo z odsouzených, ani jednou, že by řek, že jsem hajzl nebo nebo něco. Ne, nikdo! Ten kriminál je zvláštní svět jako. (Tau)

A tyhle ty lidi, který přijdou s přečinem, tak to jsou ty největší bažanti, s kterejma oni si můžou nakládat, jak chtěj. To funguje tak, že čím víc máte odsezeno, tím jste tady větší king. Takhle to funguje. (Éta)

Určitě jedním z aspektů autority je i svalová hmota (srov. Dirga, 2017b).

A hlavně záleželo na svalech, vždycky na svalech. Čím větší jste, tím větší máte respekt a tím míň máte problémů s lidma, protože si na vás netroufnou. I přes to, že nákej sedmdesátikilovej by s ním zamet jako s babičkou, tak prostě ne. Dělá to hodně. Lidi se bojejí rány, lidi se bojejí bolesti. (Delta)

Ve vězení – stejně jako venku – je nejdůležitější první dojem, který člověk udělá, ať už hned po příjezdu v nástupním oddílu nebo potom v oddílu, kam je zařazen. Reputace se však může měnit i v průběhu dalšího pobytu odsouzeného na základě jeho jednání a názorů. Podle mnoha posměšných poznámek k ostatním odsouzeným je patrné, že „impression-management“ (rozuměj: předstírání, pozérství) je běžná součást sociální interakce mezi odsouzenými (srov. Schmid & Jones, 1991).

Ale já co mám ze svý zkušenosti, si myslím, že úplně nejdůležitější pro toho člověka je třeba první měsíc v kriminále. Prvních čtrnáct dní, první měsíc, jak se zapíše, jak si to udělá... Když si to posere někdo hned na začátku něčim, nevím, čimkoliv, bude třeba zbytečně drzej nebo zbytečně bude machrovat, tak už se to s ním pak potáhne furt. Ty lidi si ho takhle zapíšou, pak už to s ním pojede celej trest. Na nástupce, a pak na oddíle to je to samý, jak přijde na ten oddíl, tak zase prvních čtrnáct dní, než ho ty lidi poznaj, to je nejdůležitější. Sice už s ním z tý nástupky může jít náká pověst, takže ta nástupka je úplně nejdůležitější, ale když přijde na ten barák, tak znova musí

jako by si dávat pozor, aby ten tejdén, čtrnáct dní si ho nezapsali ňák špatně, z jakýhokoli důvodu. (Fí)

Z lidské přirozenosti vychází přirozená potřeba se s ostatními lidmi družít a navazovat s nimi smysluplné kontakty. **Družení se**, stejně jako na svobodě, probíhá převážně vyhledáváním sobě podobných protějšků ke konverzaci.

Vrána k vráně sedá, to fakt jako taj platí. Já jsem to kolikrát pozoroval, a když je někdo takovej, má okolo sebe ty samý lidi skoro. S těma si má co říct. (Fí)

Současně převažující skladba lidí okolo vytváří určitý více či méně uvědomovaný tlak na přizpůsobení se většině, což se děje při společných činnostech, a hlavně skrze dennodenní konverzaci. Tento proces se nazývá sekundární **socializace**.

Tady se moc diskutovat o něčem moc nedá. Nejvíc tady lidi čuměj na tu televizi. Řešej ty seriály debilní, zprávy a komentý. A nejvíc asi o čem se ty lidi bavěj, že koukaj na ty krimi zprávy a ty nesmysly a komentujou to, že ty znaj: „Jo, s tím jsem seděl támhle a tak.“ A co mu udělat, až půjdou ven. Hodně lidí tady maj zcestný představy, co budou dělat, až budou venku. A hodně tady se bavěj o těch svých předchozích trestech. Což samozřejmě pro ty lidi, který nikdy v tom výkonu trestu nebyli, je určitá diskvalifikace z těch hovorů. (Éta)

Způsob socializace je ovlivněn do značné míry převažujícím klimatem oddílu vycházejícím zejména ze složení kolektivu. Od skladby lidí v oddílu se odvíjejí i zvyklosti trávení volného času a vůbec kulturní rámec tohoto společenství.

Já si myslím, že na tý ápětce, tam to byl takovej trestňák. Tam si dělal každej prostě, co chtěl. I teď to je, tam si dělá každej, co chce. (Kappa)

V rámci oddílu je zcela samozřejmě uplatňována neformální instituce **samosprávy** odsouzených.⁹⁸ Toto mi potvrdili všichni informátoři v souboru. Její funkce se odvíjí v prvé řadě od toho, jaký je v daném oddílu vychovatel.

Barákovéj tady je víceméně od toho, aby se dodržovaly ty pravidla, co nastaví pan vychovatel. Aby v době, kdy tady není, by tady měl být někdo, kdo je kontroluje. Což jsou třeba víkendy, když má krátkou a lidi přijdou z práce, tak se mu stará o to, aby tady bylo uklizeno. Aby ty lidi, co maj ty rajóny, je dělali pořádně. Aby nedocházelo k ňákejmalicherným sporům a tak. (Éta)

Mezi odsouzenými se vyskytuje obecné přesvědčení o legitimitě této instituce a její funkčnosti. Odsouzení se shodují též na existenci jistých nepsaných **pravidel** vzájemného fungování v rámci daného oddílu, která však mohou mít i obecnější působnost, např. zákaz donášení na spoluvězně. Ovšem tato pravidla nebývají všemi respektována.

98 Viz kapitolu 5.4.6 Samospráva odsouzených.

Na nástupce to pro mě byl hroznej šok, to jsem si říkal, že snad není možný. Vůbec tam nebyla úcta ke starším. Frajer tam mladej potetovanej vystřelil takovýho dědu do větví.⁹⁹ To jsem si říkal, co to je?!! To ve Valdicích neexistovalo, tam ještě vězňové držež spolu. (Lambda)

Další skupina pravidel je již specifická a týká se pohybu věcí a lidí v rámci ložnic a společných prostor. Zejména dodržování přiděleného místa během sčítacích prověrek na chodbě, místa k sezení v kulturní místnosti a v jídelně. Dále se týká zákazu manipulace s osobními věcmi jiného. Mezi tolika odsouzenými s různými návyky v omezeném prostoru pochopitelně mohou vznikat **konflikty**, které hrozí vyústit ve fyzické násilí. Výpovědi podobného typu však v mém souboru bylo málo, spíše byla snaha konflikt zažehnat slovně.

Jednou mi teda hrozilo, to na mě nastoupili. Já totiž měl na starosti úklid koupelny a jeden takovej jednodušší měl takový divný zvyky a strčil za radiátor posraný trenky. A já si toho nevším, a oni si mysleli, že jsem to udělal já, když tam vytírám. Naštěstí se mě některý zastali, že já to nejsem, že jsem rozumnej. (Lambda)

V rámci velké sociální skupiny oddílu se vytvářejí přirozené malé skupiny dané ubytováním v ložnicích neboli cimrách. Je důležité si uvědomit, že v ložnici panují stísněné manévrovací podmínky.¹⁰⁰ Z toho vyplývá nutnost určité ohleduplnosti a synchronizace pohybu odsouzených. V rámci **cimry** je třeba nastolit určitou „**harmonogramii**“.

Protože tam na tý cimře, ať je to jak je to, tak tam už je pak nákej řád – nepsanej řád. Příklad: Když by měli vstávat všichni stejně na budíček, tak každěj bude vstávat a ty lidi se budou plíst. Tenhle ví, že má slízt tady, ten má slízt tady, ten se má oblíkat tady a ten zas tady, aby nebyl chaos. To ale samo vznikne. A to se musí dodržovat, jinak by na tý cimře byl fakt chaos. A to je se všim. Prostě tamhle sedí to, tenhle to. Prostě takovej nepsanej řád, kterež vznikne sám o sobě a ty lidi to dodržujou, aniž by si to uvědomovali, a pak to na tý cimře klapě. A když to někdo začne narušovat, tak to samozřejmě těm lidem vadí. (Fí)

Další problém, který je nutno vyřešit, je systém služeb, tedy aby bylo v ložnici uklizeno v souladu s vnitřním řádem. Služby úklidu mohou být rozděleny rovnoměrně, spíše však je tímto pověřena jedna osoba, a to buďto z donucení nebo častěji na základě ekonomického modelu.

S úklidem je forma malý a velký cimry. Na malý cimře to funguje tak, že se střídáme. Na velký cimře uklízí jeden, a z nákupů se mu kupuje tabák a kafe a takhle. Ale on to dělá dobrovolně, on k tomu není nikterak nucenej. On se nabídne, v pořádku, za to budeš honorovanej měsíčně nákou částkou ve formě platidel, jako je tabák a kafe. Ale ten člověk k tomu není nucenej, kdykoli může říct: „Hele, klucí, já už to dělat nechci.“ „V pořádku, už od nás nic nevidíš.“ A pak teda by nákyem způsobem zafungovalo to střídání. Ale zase, on je na baráku, a nechodí do práce, nemá

99 Přinutil ho, aby zaujal místo na spaní na horní posteli. Dolní postel je brána jako privilegium.
100 Viz přílohu č. 1 – *nákres ložnice* – s. 215.

příjem. Oni přijdou z práce, jsou unavený, tak takhle si myslím, že ten systém je vyhovující. Já nemám problém dát za to, že nemusím měsíc šáhnout na koště. To je docela zajímavý. (Ypsilon)

Zvládání trestu

Toto téma tvoří nejvíce individuální složku sociální zásoby vědění, kterou lze s ostatními sdílet jen v omezené míře. Zahrnuje, jak svůj trest jedinec emocionálně prožívá a jak citelné jsou jeho dopady. Rovněž zahrnuje adaptační mechanismy, které umožňují překonat stres nebo nudu, které jsou s ním spojeny.

Citelnost trestu je dána již samotným uvězněním, dále nedostatkem soukromí a nutností zvykat si na nové lidi. Patrně nejcitelnější zátěž pramení z vnitřního zdroje a je spojena hlavně s kvalitou vztahů venku.

Já tenhle trest vnímám už úplně jinak. V tom minulým měl jsem přítelkyni venku, měl jsem babičku, která furt mi říkala, že by se mě ráda dožila. A já byl furt v takovém stresu... A teďka venku nemám přítelkyni, tak mám takovej klid. Tenhle trest mám nejjednodušší, co jsem měl. (Zéta)

Citelně může působit prostředí věznice, popřípadě v užším významu i uplatňované kázeňské tresty.

Když je tady někdo podruhá nebo potřetí, tak už to podle mě ztratí takovej ten punc toho wow efektu, který zažívá ten člověk, který jde poprvé a kouká, jak to tady funguje. Pro člověka, kterej má nějakou závažnější trestnou činnost, tak on tady to nevnímá jako nějakou velkou trest, on se tu má dobře. Pro normálního člověka dostat se na tu díru, tak ho musí klepnout. Je to takový, že ty represivní tresty působí na ty lidi, který jsou v tom výkonu trestu poprvé nebo za nějaký přečiny, tak ty se některých věcí bojejí. Snažej se, fungujou. Takže ty ten kriminál ještě může ovládat. (Éta)

Plynutí **času ve výkonu trestu** je výrazně subjektivním faktorem a může se lišit v souvislosti s mnoha proměnnými. Vnímané zpomalení času je zažíváno jako nuda. Zároveň je zřejmé, že jedinec má nad plynutím času svého trestu jistou moc, a to především skrze smysluplnou činnost. Nejužitečnější v tomto směru je práce.

Ze začátku trestu to bylo hrozný, když si člověk uvědomí, kolik má před sebou. Ale pak si vytvoříte takový rituály. Já si třeba řek, že přečtu dvě knížky tejdně. A to vás pak nutí na to myslet. Chodíte do práce, to vám taky rychle utíká. A tím jak se tam vlastně nic neděje, tak to všechno začne splývat a letí to strašně. (Lambda)

Vězení je na jednu stranu spojeno s nudou, na druhou naopak se stresem. Stres může být způsoben obavami, zda se jedinec podaří naplnit jeho strategické cíle. Ovšem nejčastěji byla jako stresor uváděna přítomnost lidí okolo. Informátoři si stěžovali, že mají „**nervy z lidí**“ (v

menší míře) kvůli obtěžování formou pochtívání tabáku a jiných komodit nebo kvůli závisti ostatních. Častější stížnosti se týkaly omezenosti ostatních odsouzených a odlišnosti (nepochopitelnosti) jejich hodnotového žebříčku.

Je to absurdní svět, to se nedá srovnat s ničím. Nic z toho není jak ve filmech. Taj bojujete nejvíc fakt s blbostí, s naivitou a s takovejma úskokama a fintama. Si naběhnete s blbostí a pak všichni mistři světa. Jsem říkal, už nikdy nepotkám na jednom místě tolik milionářů a mistrů světa. To už se mi nestane. Taj napíchnout kamery a pustit to na net, to strhá všechny ty reality šou. To by nevěřili lidi, že to je skutečný, by si mysleli, že to je všechno natočený uměle. Ta blbost prostě úplně neskutečná, to je fakt úplně nepochopitelný. (Gamma)

Ale představte si tam bejt, baví se vesměs furt o těch samých věcech: drogy, automaty, trestná činnost, co budou venku dělat. Ten jde prostě domů, a je z toho úplně hotovej... (Ypsilon)

Další okruh v rámci tématu představují mechanismy, kterými člověk zvládá nudu a stres. Pro mnoho odsouzených představuje profylaxi kvalitní vztah se svými blízkými venku. Tento **kontakt s venkem** se uskutečňuje jednak skrze dopisy, telefonicky,¹⁰¹ nebo formou návštěv ve speciálních případech realizované i formou vycházky s opuštěním věznice.

Ted' už je výhoda, že zvednete telefon a můžete volat v kteroukoli dobu. Ten styk je velice důležitěj. (Ióta)

Nejdůležitější pro mě je jistota, že se uvidím s rodinou. To mě může nejvíc rozhodit, když si dojdu za vychovatelem, jestli mi dá na ten a ten den příští měsíc vycházku, venku si na to vezmou dovolenou, všechno, a pak to zatrhnou. (Tau)

Jedním z nejúčinnějších nástrojů pro strukturování času ve vězení a zároveň prostředek snižování stresu (z lidí v oddílu) je pro většinu odsouzených **pracovní zařazení**. Tento faktor byl zdůrazňován daleko častěji než ekonomický profit ze zaměstnání (srov. Guilbaud, 2010).

Takhle když je člověk v práci, já to úplně vypustím, je tam člověk v uvozovkách s normálníma lidma, že na tohle zapomene, že taj nemusím koukat na ty mukly. I vevnitř ta práce byla dobrá. Vono to uteče, než když taj bloumáte z kulturky na cimru a koukáte na nějaký nesmysly, co jste už padesátkrát viděl. (Zéta)

Krom toho odsouzeným pomáhají zvládat stresové prostředí různé **záliby**. Nikoli překvapivě mnoho vězňů vyhledává kouření jako zvyk, bez něhož nedovedou být. V tomto jsou namnoze ovlivněni kuřáky okolo. Jednou z možností, jak se vypořádat s vězením, je sport, zejména

101 Od roku 2017 byly zavedeny telefonní budky přímo v oddílech odsouzených, kteří se skrze čipovou kartu přihlásí ke svému účtu a mohou volat po dobu deseti minut každý den. Čipovou kartu je možno nabíjet i z venku. Službu provozuje společnost BVfon (VSČR, 2022). Do té doby se tento kontakt uskutečňoval pouze skrze klasickou telefonní budku na vycházkovém dvoře pomocí předplacené karty a bylo možno volat pouze v předem schválený čas dvakrát týdně.

posilování, ať už v rámci oficiální aktivity nebo svépomocí přímo v oddílu. Někteří odsouzení cvičí samostatně, ovšem rozšířenější je kolektivní cvičení.

Já jsem cvičil, pak jsem zase přestal cvičit, teď zase mě to nahlodává, že bych chtěl začít zase cvičit, trošičku se sebou něco dělat. U mě je to střídavý, když člověk cvičí, tak k tomu musí mít vztah. Když vás to nebaví, děláte to prostě jenom z nějaký nutnosti, tak to stejně přestanete dělat. Většinou nikdo necvičí sám. Hejbání se takhle to nestačí. Já dříve hodně hrál fotbal. Tady ten fotbal nehraju, protože tady jsou blázni, furt mají něco zlomenýho, tady se mi to nelíbí ten fotbal. Takže tady nehraju, ale musím se prostě hejbat. (Kappa)

Odsouzení se věnují taktéž četbě. Dle této výpovědi vězeňského knihovníka se ovšem jedná spíše o oddechovou literaturu.

Ten Wilbur Smith, ten Nesbo, voni to chtěj číst, tak já jim to koupim, pro mě to je všechno směšný. Když si přečtete všechny Nesba, po dvaceti letech myslíte, že vám to k něčemu bude? Ty obsahy, že se z toho nějak poučíte? No nebude. To je bestseller, ale tak konzumní akorát. Já si tady přečtu něco z odbornýho, ale valná většina knih mě ani nezajímá. Samý kriminálky. Já tady sedím, za co sedím, a ještě si taj budu číst o nákejch vraždách??? Ty severský, to je vůbec specifický, to je věčný mordování náký to... (Sigma)

Existují i odsouzení, kteří svůj výkon trestu využijí k vlastní seberealizaci. To ovšem představuje pouze okrajovou část populace. Valná část zálib je spíše pasivního charakteru, hlavní účel lze spatřovat v zabíjení času.

Jo, kostky, karty, do zblbnutí. Náký čtení už jsem přestal, tak hodně luštím, že mi hodně cpou křížovky, už jsem se zase vrátil, že to vypisuju na počkání, tak to už mě přestává bavit pomalu. (Gamma)

Další část zálib už se dostává na pole vyloženě zakázané, především se týká užívání drog. Jelikož v mém souboru není nikdo, kdo by bral drogy ve výkonu trestu (byť dva z nich jsou bývalí narkomani) a komentáře se tedy týkají chování ostatních, toto ponechám bez dalšího rozboru. Pobyt ve vězení má i svou ekonomickou stránku (srov. Lochmannová, 2016), neboť většina zálib vězňů je spojena s komoditami neboli „majetky“, které mohou zpříjemnit trest nebo být směněny za cokoli jiného. Jedná se zejména o tabák, kávu, případně jídlo. Nedostatek majetků je vnímán jako skličující a odráží to, co Gresham Sykes (1958) nazval bolestí z vězení, tedy deprivací z nedostatku prakticky všeho k uspokojení psychologických potřeb.

Tam (v Ostrově) je to hodně napjatý. Je tam bída, protože je málo práce. Lidi, který tam zavíraj, jsou bez příjmu. I to je znát na těch lidech, když nemaj co kouřit, nemaj kafe, ještě jídlo je špatný... To vězení je opravdu depresivní. (Fí)

Majetky lze snadno směnit i za služby (např. si zaplatit provádění úklidů), využít ke kontrole nemajetných odsouzených závislých na kouření nebo použít na ochranu před silnějšími kořistnickými jedinci.

Musel jsem za to zaplatit. Ty problémy byly nějaký, všichni je měli. Postupem času to vykrytalizuje do takovýho stavu, že člověk zjistí, že aby se těch problémů zbavil, tak je pro něj jednodušší odepsat nějakou částku peněz, která je pro něj zanedbatelná, za to, že bude mít definitivně od nich klid. Že nebude muset tohle řešit. A k tomuhle dojde každě, že je lepší si koupit nákej ten klid... (Éta)

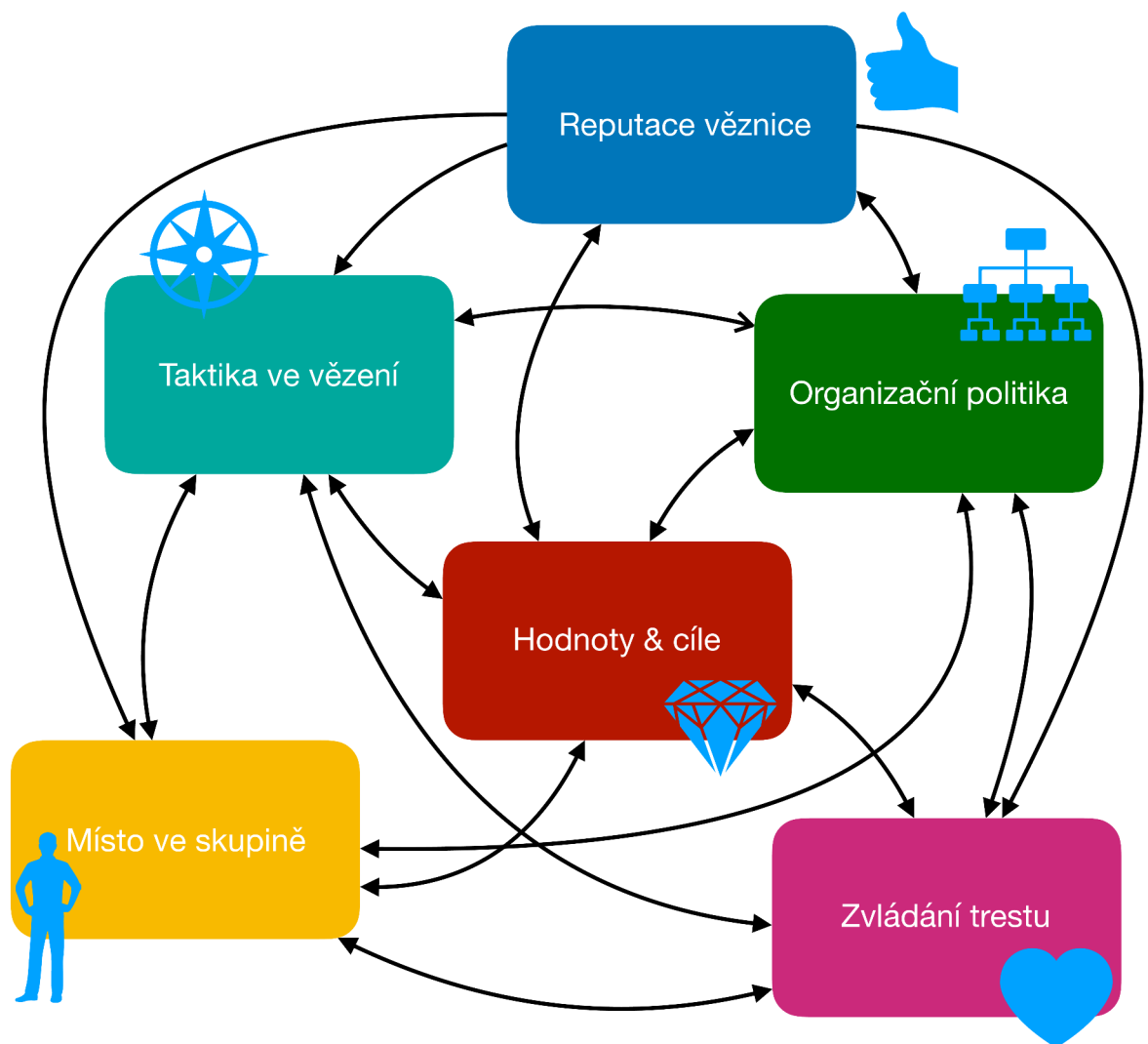
7.2.4 Závěry z analýzy

Na základě všech postupných kroků se podařilo rozsáhlý datový materiál roztřídit do kódů a ty spojit do šesti vzájemně provázaných témat, z nichž jedno je centrální. Každé z témat má svůj ústřední jednotící koncept a oblast vymezení působnosti. Tato témata jsou: Reputace věznice, Taktika ve vězení, Organizační politika, Místo ve skupině a Zvládání trestu. Ústředním tématem jsou Hodnoty a cíle. Témata reflektují různé facety individuálního výkonu trestu, jak se odsouzeným jeví.

Téma, z něhož vše vyvěrá, jsou Hodnoty a cíle. Určuje základní směřování odsouzeného a charakter jeho průběhu výkonu trestu z dlouhodobého hlediska. Reputace věznice je základní krajinou, v níž se dějství odehrává. Je prostředím více či méně vhodným pro přestování jedné ze základních strategií. Organizační politika představuje překážky a šance na cestě výkonem trestu, zosobňuje zásahy zvenčí, nad nimiž má dotyčný jen omezenou moc. Taktika ve vězení představuje střednědobé plánování a úpravu cesty výkonem trestu v reakci na různé změny situace. Odsouzený musí vzít v úvahu jak politiku organizace, tak působení spoluvězňů. Místo ve skupině představuje dennodenní interakci s ostatními odsouzenými ve velké i malé skupině a proces i výsledek nalezení sociální pozice v této societě. Zvládání trestu odkazuje na různé útrapy, které jsou s pobytem ve vězení spojeny, představuje individuální prožívání těchto nepříjemností a způsoby vypořádávání se s nimi.

Tento model sociálního vědění odsouzených není kauzální nebo sukcesivní, nýbrž interaktivní. Nedá se říci, že by některé z témat bylo příčinou nebo následkem, naopak se vzájemně ovlivňují ve všech směrech. Týká se to i ústředního tématu Hodnoty a cíle, neboť nejenom že působí na další témata, nýbrž může být i jejich působením měněno. Názorně to ukazuje následující schéma:

Obrázek č. 2

(Zdroj: vlastní analýza, 2023)

V tomto modelu představuje Reputace věznice spíše kontext, v němž se procesy odehrávají, tedy nejvíce statický prvek, který je relativně neovlivněn ostatními součástmi. Nejvíce je provázán se strategickými cíli jedince (Hodnoty a cíle). Organizační politika je konkrétnější, představuje aplikaci nadosobního působení formální struktury na život odsouzeného. Je v úzké provázanosti zejména s Taktikou ve vězení ve smyslu facilitace nebo naopak znesnadňování individuálních taktik odsouzených. Místo ve skupině představuje proces i výsledek každodenních sociálních aktivit v rámci společenství aktérů téže formální pozice v rámci organizace. Je v úzké provázanosti s Taktikou ve vězení i Zvládáním trestu. Taktika ve vězení je akčním plánem. Představuje cílesměrné procesy zaměřené do blízké až střední budoucnosti odsouzeného a směřuje jak k odsouzeným, tak k formální organizaci, přičemž je modifikována na základě zpětnovazební smyčky. Vyvěrá především z Hodnot a cílů. Zvládání trestu je emočním dopadem. Představuje důsledky trestu jako takového, jakož i prostředky k

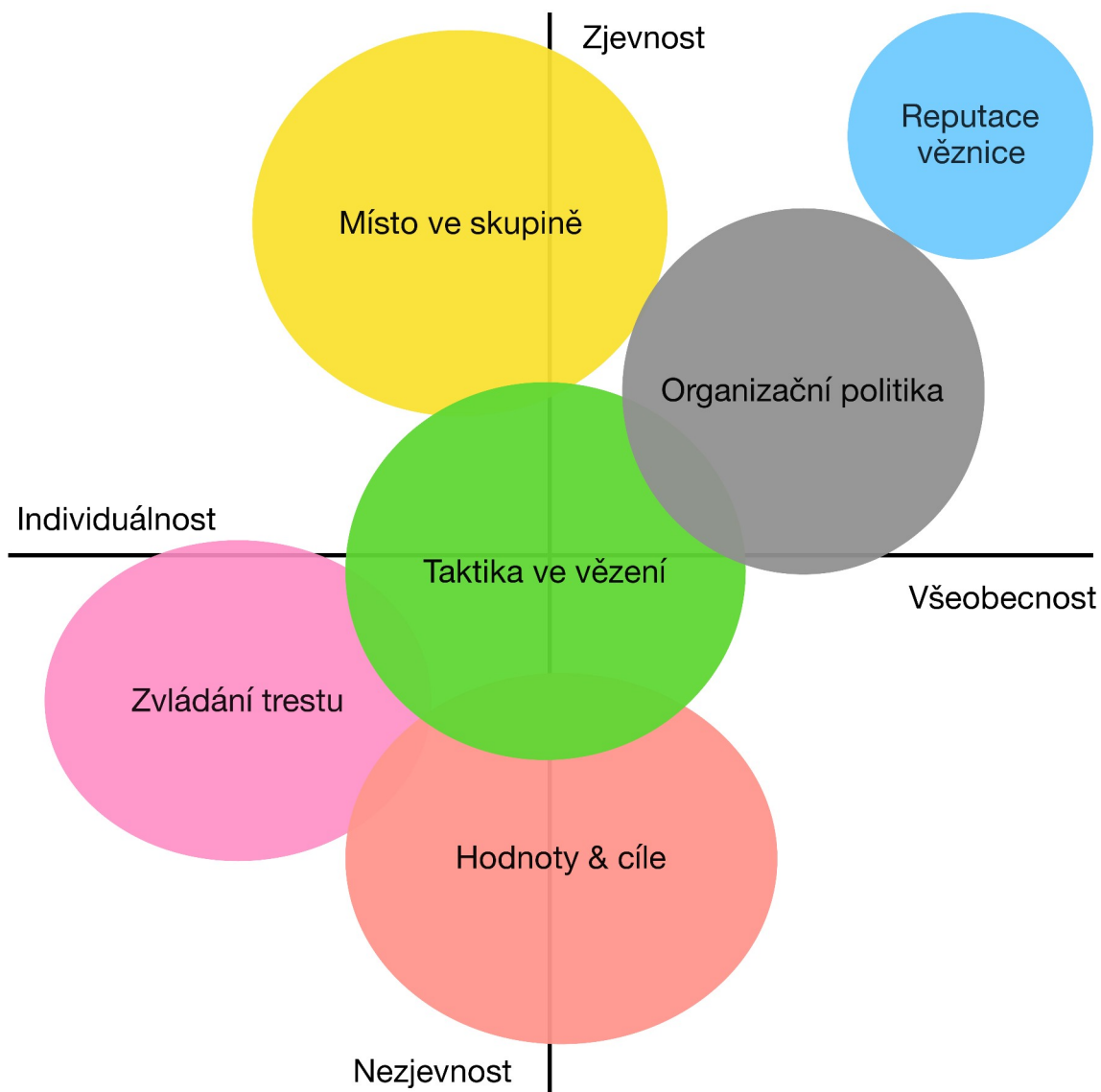
vypořádávání se s nimi. Nejužší provázanost je s hodnotovým systémem. A konečně máme k dispozici ústřední téma Hodnoty a cíle. Představuje osobní nastavení jedince s přesahy do minulosti i vzdálené budoucnosti (zpravidla do propuštění) a je pochopitelně propojeno se všemi ostatními tématy, a to obousměrně, neboť je patrné, že pobyt ve vězení může člověka proměňovat.

To vše dohromady tvoří sociální zásobu vědění v rámci výkonu trestu odnětí svobody, kterou si jedinec utváří skrze vlastní zkušenost uvěznění a skrze konverzaci s druhými, kteří mu pomáhají tento model reality zpřesňovat, doplňovat nebo modifikovat. Nejedná se v žádném případě o nějaké neutrální informace nebo fakta, nýbrž o silně hodnotově orientované vědění provázané s názorovou a afektivní složkou. Hodnoty jsou zřídka vyjádřeny explicitně, spíše je s nimi jedinec konfrontován skrze a) lidi, které si nevybral, a mezi nimiž musí žít b) součásti a procesy organizace, již si nevybral, a již se stal členem.

Sociální zásoba vědění není jednolitý systém, který by byl univerzálně přístupný všem odsouzeným. Naopak, určitá část vědění je povrchová a všeobecně přístupná. Jiné oblasti jsou více individuální a nepřenosné do širšího společenství. Další jsou spíše latentní a nejsou jednoduše sdělitelné – mohou být součástí hlubších vrstev vědomí. Z těchto důvodů jsem zkonstruoval model založený na dvou osách. Osa y nám je známa již od Edgara H. Scheina (2017) coby úrovně povědomí o podnikové kultuře a představuje míru zjevnosti. Druhou osu x jsem přidal na základě zjištění, že určité oblasti sociální reality výkonu trestu nabývají individuálního charakteru, zatímco jiné jsou naopak vlastní širšímu společenství vězňů. Osa x tedy představuje míru individuálnosti – všeobecnosti.

Obrázek č. 3

Topografický model sociální zásoby vědění odsouzených

(Zdroj: vlastní analýza, 2023)

Jako nejvšeobecnější a zároveň nejvíce zjevná část vědění byla identifikována Reputace věznice. Toto vědění je rychle přístupné prakticky každému odsouzenému. Představuje však zároveň tu oblast, která je nejméně nápomocná pro úspěšný průchod výkonem trestu. O něco méně zjevná a všeobecná je Organizační politika. Jedná se vlastně o aplikaci obecnější oblasti Reputace věznice na řešení konkrétních problémů. Místo ve skupině bylo identifikováno jako poměrně zjevné. Po krátkém pobytu je aktér schopen rozpoznat, kdo má jakou sociální prestiž, s kým se družít a komu je lépe se vyhnout. Oblast má svou všeobecnou stránku, více však individuální, neboť konkrétní místo v sociální skupině může být jednotlivcem prožíváno různě. Nejvíce individuální je oblast Zvládání trestu. Ačkoli vězni používají podobné taktiky, co jednomu výrazně pomáhá, to jinému pomáhat nemusí a naopak. Tato oblast není zcela zjevná, ovšem stále o ní lze dobře mluvit. Vprostřed diagramu se nachází Taktika ve vězení,

kteřá je sice zakouřena individuálně, avřak v důsledku omezenosti podmínek je společná s mnoha jinými odsouzenými. Může být jak zjevná, tak skrytá. Oblast Hodnot a cílů jsem identifikoval jako nejméně zjevnou – je to ta část vědění, jež vyžaduje určitou dávku interpretace a konstrukce událostí a jejich prožívání, aby se vyjevilo, co vlastně stojí za tím. Strategické cíle bych situoval spíše do pravého a horního sektoru této oblasti, samotné hodnoty spíše doleva a dolů. Lze si povšimnout, že Hodnoty a cíle neleží v diagramu úplně nejniž, neboť nepochybně existují ještě hlubší vrstvy sociální reality, které Schein (2017) nazývá základní předpoklady o povaze lidí.

Mohli bychom uvažovat i o dalších oblastech sociální reality naznačených bílými místy? Jistěže. Kvadrant vlevo nahoře ukazuje to, co je velmi individuální a zároveň zcela zjevné. Sem by patřila např. trestná činnost, pracovní zkušenost nebo vztahy s rodinou. Jedná se o oblast, která je zjiřřována odbornými zaměstnanci v nástupním oddílu.¹⁰² O této oblasti jsou odsouzení zvyklí hovořit a není podstatná pro můj výzkum. Oblast individuální a nezjevné představuje podvědomé a nevědomé procesy jedince a je spíše doménou výzkumu psychologického. Nezjevné a všeobecné potom představuje ony základní předpoklady o světě, lidech a institucích, které jsou sdíleny všeobecně zločinci, a které nejspíš stojí za tím, proč se do vězení stále vrací. Tato oblast je nesmírně zajímavá, ovšem patří do kriminologie a též není předmětem mého výzkumu.

7.2.5 Zodpovězení výzkumných otázek

Jak odsouzení rozumějí každodenní interakci se zaměstnanci věznice a s ostatními odsouzenými?

Odpověď na tuto otázku se zjevuje zejména v tématu Taktika ve vězení. Nejprve se podíváme na interakci se zaměstnanci. Směrem k dozorcům, s nimiž jsou odsouzení v nejčtetnějším kontaktu, nebyl kladen důraz na rozvíjení taktiky. Dozorci jsou zkrátka vnímáni jako součást prostředí a odsouzení jsou schopni s nimi koexistovat (což pochopitelně neznamená, že k některým nemají výhrady).

Po těch letech už je vnímám jako někoho, s kým chodím do práce. Je na druhý strany barikády, o tom žádná. Je tam předěl. Já jim vycházím vstříc, oni mi vycházej vstříc, když prostě řeknu, že bych potřeboval o hodinu dřív a on může, tak vím, že přijde. Protože, já jsem to aspoň tak pochopil, já se k nim chovám slušně, oni se ke mně chovaj slušně. Někteří mi to i naznačili.

102 Viz kapitolu 5.2.2 SARPO.

„My s váma nemáme žádný problém, vyhovíme vám a odvedeme vás támhle, to není problém.“
(Tau)

Ovšem objevily se i výpovědi o jiné části odsouzených, kteří dozorce vnímají v rovině „policajta“, který je tu proto, aby jim znepríjemňoval život. S ohledem na celkovou humanizaci vězeňství a malé zastání této složky u vedení si zřejmě odsouzení k příslušníkům mohou více dovolit, což zase jiným, kteří se snaží žít s dozorcí v míru, vadí.

Věříte, že já se za to kolikrát i stydím, i když se mě to netýká, co třeba vězeň si dovolí k četníkovi!
Mně až hanba je z toho. Přitom by stačilo: „Co jste to říkal?!!“ (Delta)

Nelze rozhodně vyloučit, že na úrovni jednotlivců jsou ke konkrétním dozorcům rozvíjeny taktiky, které usnadní dotyčnému pobyt v prostředí.

To se kolikrát i velitelé koukají, když mi tam vyjede šest jablek na tácu. Ale voni mě nechávají být.
(Sigma)

Co se týče ostatních zaměstnanců věznice, zde je povaha a intenzita takové interakce odvislá od celkové strategie a hodnot a též od naléhavosti aktuálních potřeb. Zde je zásadním věděním, která funkce nebo konkrétní osoba je klíčová pro řešení aktuálního problému dotyčného. Takových klíčových osob může být pochopitelně více. Poté dochází k procesu vyjednávání. Ukážeme si to na dvou konkrétních příkladech.

Odsouzený Omikron má jako hodnotu náboženskou víru a jeho strategie je zapracovat na sobě. Zcela přirozeně je pro něho klíčovou postavou kaplanka. Nikterak se netají, že si podal přihlášku do učňovského oboru jako záminku, aby se dostal do Rýnovic do kaple. Situace se pro něj zproblematizovala, když po dvou letech ukončoval školu závěrečnými zkouškami a měl se vrátit do své domovské věznice.

Mně se tady líbí, určitě víc než v Ostrově. Měl jsem obavy, jak jsem teď udělal závěrečky na školáku, abych nejel zpátky, protože jsem tady byl zařazen jenom po dobu studia. Tak jsem to řešil s panem ředitelem (školského vzdělávacího střediska), s panem pedagogem, s paní kaplankou, s panem Sojkou... (Omikron)

Je třeba dodat, že toto vyjednávání s celou řadou osob, které mohly mít vliv na úřední rozhodnutí o odsouzeném, bylo úspěšné a odsouzenému se skutečně podařilo svůj status přemístění do Věznice Rýnovice změnit z přechodného na trvalý.

Jiný případ je odsouzený Gamma, člověk velmi sociabilní, jehož hodnotou je zřejmě navazovat kontakty a udržovat dobré vztahy s širokou sítí odsouzených. Z tohoto důvodu mu oddíl C-8, v němž je celový systém, menší kolektiv a omezená možnosti pohybu, nemohl

vyhovovat. Obrátil se tedy na psychologa (na mne), s tím, že trpí klaustrofobií a v oddílu se dostává do panických stavů. Nevím, jestli to byla pravda nebo ne. Každopádně jsem usoudil, že vhodnější by pro něho mohl být oddíl pro prvovězněné (což splňoval) a podal jsem návrh do komise na jeho přemístění. Tam byl již spokojen.

...Ale co si budem povídat, ty lidi choděj do práce jenom. Já nevím, jak vy se snažíte. Za mě jo, mě jste přestěhoval, za mě dobrý. (Gamma)

Často se tedy jedná o řešení nějakého problému. V některých případech se odsouzení obracejí na různé zaměstnance, kteří by jim mohli alespoň minimálně pomoci, např. dostat se do práce. Pochopitelně se to nevylučuje se zařizováním skrze neformální síť známostí, naopak se tyto taktiky mohou vhodně doplňovat.

Já jsem chodil na keramiku, tam jsem se o tom často zmiňoval paní Vránový. Bylo to oficiální cestou, a i trochu kluci mi pomohli, co tam tenkrát dělali na tý údržbě na tý bépětce a já jsem se furt ptal, jestli není práce. Asi se uvolnilo místo a oni se tam taky asi zmínili mistrovi, zjistili, že jsem zámečnick, tohle a tamto, a pak jako... Už jsem s nima byl nákej čas. (Fí)

Speciální kategorií jsou potom vychovatelé. S nimi probíhá veškeré prvotní vyjednávání. Zde jsme opět u hodnot a strategických cílů. Jinak na tom je odsouzený, pro něhož je důležitý klid, jinak odsouzený, který má jako prioritu získat pracovní zařazení, a jinak odsouzený, který usiluje o přerušování výkonu trestu za účelem kontaktu s rodinou. Součástí sociální zásoby vědění odsouzených v dané věznici je povědomí o „pravidlech hry“ jednotlivých vychovatelů.

Proto hodně lidí se píše třeba sem na bédvojku, že pan Sojka chce po nich třeba, budete mít uklizeno, jo, maj uklizeno, maj srovnanou skříňku. Ale zase, tajto si uděláte a já pro vás udělám daleko víc. Pomůžu vám třeba ven na extramurálky. A určitým způsobem to třeba takhle funguje. Kdežto když se podíváme třeba k nám na jedničku, tak ty lidi tam taky šlapou, ale já nevím, jak bych to řekl, je tam taková stísněná atmosféra než třeba jinde. (Kappa)

Zdaleka ne všichni odsouzení zaujmají k vychovatelům vstřícný přístup. Zejména ti s taktikou Užívat si bývají spíše v antagonistickém nastavení vůči vychovateli jako hlavnímu reprezentantovi nenáviděné instituce.

Ono to s vychovatelem bude vždycky my – oni. Většina vězňů to chápe tak, že oni tady nechťej bejt, a bejt musej, a nechápou, že ty lidi to maj jako práci. Vnímaj je spíš jako ty policajty, který jsou na druhý straně a proti nim. (Lambda)

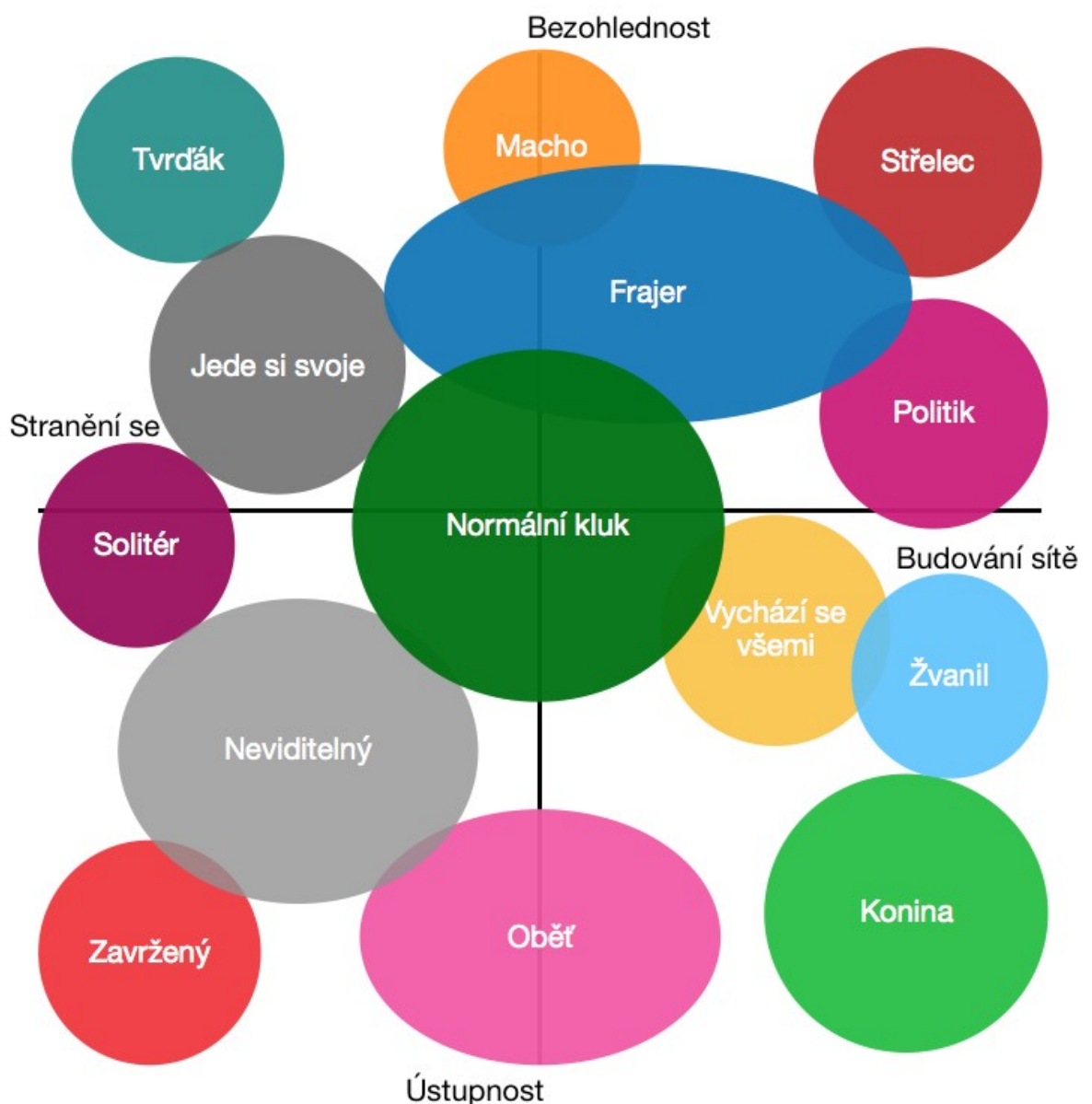
Celkově se dá říci, že interakce se zaměstnanci je udržována převážně v rovině slušné komunikace, jelikož odsouzený nikdy neví, s kým bude potřebovat vyjednat za účelem

dosažení nějakého taktického cíle.

Co se týče interakce s ostatními odsouzenými, zde je situace složitější. Odsouzený si může své společníky vybírat ve velmi omezené míře, je tedy nutné s nimi vyjít. A zde se nabízí široká paleta sociální taktiky. Dle výpovědí jsem identifikoval dvě základní osy, na nichž se interakce se spoluodsouzenými odehrává. Průsečík umístění na těchto osách zároveň udává pravděpodobnou reputaci, kterou dotyčný získá v dané sociální skupině. Základní sociální taktiku odsouzených představuje následující diagram:

Obrázek č. 4

Diagram sociální taktiky odsouzených

Vysvětlivky: Osa x představuje míru sociability, tedy angažovanosti ve společenských stycích. Osa y představuje míru asertivity, tedy vyhranění se vůči ostatním odsouzeným.

(Zdroj: vlastní analýza, 2023)

Diagram zahrnuje některé pozice, které byly přímo zmiňovány v mém souboru, ovšem i jiné, které se objevily v různých typologiích, např. tvrdák (tough), či žvanil (hipster) u Sykese (1958), politik u Garabediana (1964) nebo normální kluk u Lochmannové (2020). Ostatní představují logické odvození. Jsem si vědom toho, že výsledná reputace je odvislá též od dalších faktorů, jmenovitě financí, trestné činnosti, fyzické konstituce aj. (srov. Uhl, 2021). Tyto vztahy však na základě dostupných dat nelze přesně popsat a spokojím se tedy s tímto modelem.

V mém souboru si odsouzení na ose sociability nezřídka sami protiřečili, když tu prohlásili, že „se nebaví skoro s nikým“ a o něco dále, že „si klidně popovídá s každým“. Tato ambivalence je snadno vysvětlitelná. Ostatní mohou pomoci naplnit mnoho potřeb: díky nim lze získat informace, komodity, dosíci snadněji svých cílů anebo mohou poskytnout emoční či instrumentální podporu. Na druhou stranu má často odsouzený i bolestnou zkušenost, že ostatní můžou zneužít informace, zosnovat intriku apod. Na druhé ose asertivity bylo posměšně či s despektem hovořeno o těch, kteří se horlivě a za každou cenu prosazují. Pochopitelně nikdo nechce upadnout do role oběti. Těmto extrémům se většina odsouzených snaží vyhnout. Tím, že systém má dvě osy, sociální život odsouzených dostává daleko plastičtější podobu, než ukazují typologie založené na jednorozměrném modelu society odsouzených (např. Dirga et al., 2015).

Jak se organizační struktura, procesy a instituce odrážejí v každodenním životě odsouzených a jak jim rozumějí?

Organizace, její struktura, procesy a instituce se odrážejí v tématu Reputace věznice, a především v tématu Organizační politika. První téma poskytuje základní rámec, v němž se výkon trestu odehrává, spíše kontext dění. Odsouzení přikládají různým organizačním jednotkám určitou valenci dle své hodnotové struktury. Vědí, že pro ně v určité věznici bude trest jednodušší nebo obtížnější. Druhé téma je spjato s tím, jak se organizace dotýká jedince přímo v konkrétních každodenních záležitostech, zejména jestli mu tamější organizační struktury a procesy usnadňují nebo ztěžují cíle v rámci taktického směřování.

...Že tady nákyem způsobem ty lidi s tím odsouzeným pracujou. To se musí jako nechat. Třeba ten pan Ježek, tak pět let se snažil na Borech dostat do bēčka. Návrh vždycky neprošel komisí. Přijel sem, a do měsíce, jenom protože má v práci výborný hodnocení. Už má volnej pohyb, má všechno. (Ypsilon)

Ukázalo se, že odsouzení mají jisté povědomí o struktuře pozic ve věznici, ovšem toto

povědomí je ryze funkční. Je to vědění, kdo (funkce nebo konkrétní osoba) může odsouzenému pomoci s jeho aktuálním problémem. Následně se odsouzený snaží k této klíčové osobě dostat a začíná proces vyjednávání. Je pochopitelně možné, že pravomoci se překrývají nebo doplňují, a tedy že těchto osob může být více. Ukážeme si to na konkrétním příkladu:

Šel jsem za panem Sojkou, jestli teda by mě do toho áčka moh dát.¹⁰³ On řekl: „Já s tím problém nemám, dojděte si za panem Strakapoudem (speciálním pedagogem), jestli z jeho strany tam něco není, a já vás tam hned po novém roce dám.“ Takže já jsem v novém roce přišel za panem Strakapoudem, ten řekl: „No to je perfektní, zrovna se tady ukončuje hodnotící období, už jsme o tom mluvili v létě, takže my vás tam dáme do tý komise.“ Já řekl: „Perfektní, děkuju.“ Odešel jsem, komise proběhla, po komisi mi pan Strakapoud řekl, že s tím všichni souhlasili, a že to čeká na podpis ředitele. Takže já byl v klidu, už jsem se balil, a najednou po tejdnu zničehonic mi pan Strakapoud oznámil, že to není schválený. Já říkám: „Jak je to možný, vždyť vy byste to nenavrhol do komise, kdybyste si nebyl jistej, že tou komisí to projde. On řekl: „Podívejte se, pan ředitel se rozhodl některé podmínky změnit.“ Takže jsem se napsal k panu řediteli, ten promptně reagoval, a říká mi, že on o tom vůbec neví, že by něco zamítnul, a že z 99 % to podepíše, když se to k němu dostane. A já říkám: „Dobře, pane řediteli, kde je problém? Mně řekli, že jste to nepodepsal, a vy říkáte, že jste to vůbec nedostal na stůl. Tak kde se mezitím stala chyba?“ A on říkal, že to teda prověří. A vyplynulo z toho, že do toho zasáhnul pan Špaček (vedoucí oddělení výkonu trestu), o kterým jsem vůbec nevěděl, že do toho může někdo zasáhnout, a ten údajně to vůbec panovi řediteli na stůl nedal, a sám rozhod, že to zamítne. Vždyť to nemá žádnou logiku, v tom případě jedna ruka neví, co dělá ta druhá! No tak jsem se nechal napsat k panu Špačkovi... (Éta)

Vidíme názorně, že existenci některých funkcí v rámci organizačního schématu si odsouzení běžně nemusí ani uvědomovat, až teprve když řeší konkrétní problém. Rovněž se zde ukazuje byrokratičnost procesů, které by sice přes víceúrovňový kontrolní mechanismus měly být méně náchylné k chybám, ve skutečnosti však vedou k mnohým zmatkům a v důsledku toho i k přehmatům.¹⁰⁴

Instituce jako takové se nezdaří v myslích aktérů nikterak oddělené od organizace. Naopak, tvoří samozřejmou součást jejich sociální reality. Z frekventovaných institucí v rozhovorech jmenuji tyto: přemístění do jiné věznice, přeřazení do mírnějšího stupně zabezpečení, podmíněné propuštění, kázeňské odměny (zvláště návštěva spojená s vycházkou), kázeňské tresty, zařazení do terapeutických nebo vzdělávacích programů. To vše se děje v souladu se strategickými cíli dotyčného. Je pochopitelné, že pro určité strategie ztrácejí oficiální instituce význam. Zároveň se na straně odsouzených objevuje přesvědčení, že zaměstnanci (a vůbec

103 Podat návrh ke komisi pro zařazení do nižšího stupně zabezpečení (viz kapitolu 5.2.1 Diferenciace odsouzených).

104 Srov. kapitolu Byrokratická struktura a osobnost (Merton, 2007, s. 178–195).

celá instituce výkonu trestu) jsou tu od toho, aby odsouzeným pomáhali.

Jako většina z nich si nedělá svoji práci, nepomáhají vám tak, jak by měli. Za mě 90 % na to úplně kašle. Když budu konkrétní, Rehek, ten na to kašle luxusně, s tím že to má svoje výhody. Že nechodí po oddíle, nebuzeruje a tohle. Von chce jenom službu, a když někoho zavolá, aby přišli. Ale abyste čekali nějakou pochvalu nebo ňáký, tak to se kluci trápěj. Dlouho trvá diferenčka, dlouho trvají pochvaly, najednou to nasype třeba jednou za půl roku pak tři pochvaly. (Gamma)

Oficiální instituce programů zacházení se ve výpovědích mého souboru nezrcadlí, tj. netvoří samostatné téma ani kód. To je patrné už z toho, že sousloví „program zacházení“ se v datech vůbec nevyskytuje. Účastníci hovořili o potřebě dosahovat svých taktických a strategických cílů, pročež dodržovali systém nastavený vychovatelem, tedy usilovali o dobrý vztah s ním (případně se účastnili jeho aktivit). Jedná se např. o systém brigád na území věznice nebo o extramurální aktivity, které jsou předstupněm odměn spojených s možností vycházky aj.¹⁰⁵ V některých případech se jednalo i o účast v aktivitách jiných odborných zaměstnanců, kteří by mohli být užiteční v dosahování cílů. Zařazení do terapeutických (oddíl Toxi) nebo vzdělávacích (např. Školské výcvikové středisko) aktivit je chápáno zpravidla jako taktika k získání dalších výhod (i kdyby to mělo být jen to, že trest lépe utíká).

Když ten odsouzený chce, tak si tady najde a vybuduje, může na sobě pracovat. Ale musí chtít, to je to první, oni nechtěj. Oni choděj do tý školy za účelem přídávku a dalších volovin. Oni choděj na ten DP-Work za účelem ňákýho, aby měli čárku, aby jim někdo vystavil papír a oni to pak měli jednodušší někde. Všechno se dělá za nějakým účelem. (Tau)

A pokud se týče volnočasových aktivit, ty v několika jednotlivých případech zmíněny byly (šachy, investiční kroužek, sportovní aktivity), ovšem jsou vnímány spíše v rámci tématu Zvládání trestu, tedy jako něco, co pomůže trest ulehčit. Ani u dvou informátorů, kteří zastávali strategii Zapracovat na sobě, nenacházím potvrzení tohoto předpokladu. Jeden tak činil skrze sebevzdělávání na vlastní pěst, druhý spoléhal na instituci vězeňské kaple.

Organizační vliv na odsouzeného je značný. V každé věznici jsou trochu jinak nastaveny procesy a systém řešení problémů. Moji informátoři věnovali pozornost působení vychovatele na svou osobu a vůbec procesům rozhodování o svém osudu (na němž se však podílí hierarchicky výše postavení zaměstnanci). Anticipace byla jasně patrná zejména u těch, kteří usilují o dobré hodnocení (kvůli podmíněnému propuštění). To se však příliš netýká odsouzených se strategií Užívat si, která je namnoze spojená s užíváním drog. Pro tuto strategii ztrácí většina jmenovaných institucí význam, neboť tato strategie obvykle vede ke kázeňskému potrestání, čímž si dotyčný definitivně (nebo minimálně nadlouho) zavře cestu k

105 Toto se týká středního stupně zabezpečení, ve vyšším stupni jsou tyto možnosti limitovanější.

podmíněnému propuštění a dalším nadstandardním institucím. Naopak, standardní kázeňské tresty nebo trestání formou odebrání výhod celému oddílu nemá na tuto skupinu kýžený efekt.

Ty lidi, co ty problémy dělaj, nebo je zažehávaj, tak jsou lidi, co nechoděj ven, o nic jim nejde, a to je špatně. Protože když pak vychovatel přijde, že zatrhne na květen vycházky, tak myslíte, že je to náak zajímavá? No nezajímá, ty se jen tleměj: „Tak ať zakáže třeba i normální návštěvy, nám je to úplně u prdele.“ Takovýhle jsou reakce. (Tau)

Ovšem je i nemálo odsouzených, kteří aktivně užívají drogy, a navenek se snaží být kompliantní s organizací a dosáhnout výhod. V těchto případech se jedná o jakousi hru na četníky a zloděje – v souladu s pojetím trestu jako dobrodružství.

Neoficiální instituce *samosprávy* oddílu zaujímá v myslích aktérů významnou úlohu. O legitimitě této instituce byli přesvědčeni všichni mí informátoři, shodovali se, že bez ní by vládl chaos a vychovatel by byl neúměrně zavalen požadavky od odsouzených, což by nevedlo k větší efektivitě při jejich administrativním vyřizování. Může se však odlišovat míra delegování pravomocí vychovatelem na samosprávu nebo může dojít k nevhodnému výběru zástupce odsouzených, což potom vede ke zneužívání moci nad odsouzenými v oddílu. Samospráva je nedílně spjata s příslušným vychovatelem, výkon instituce se děje s jeho vědomím a v součinnosti s ním. Lze tedy říci, že samospráva odsouzených zcela zapadá do organizačních procesů ve věznici. Ostatně, i v kolektivech dělníků se běžně vyskytují neformální předáci, ve třídních kolektivech předsedové třídy apod., na něž se zcela přirozeně představitelé organizace obracejí se specifickými úkoly nebo ohledně zjišťování požadavků od řadových členů. Proč by tomu v kolektivech odsouzených čítajících běžně šedesát i více odsouzených mělo býti jinak?

Celkově lze říci, že organizační působení je pevně spojeno s výkonem trestu. Odsouzení mají základní a spíše funkční představu o pozicích v organizaci, zjednodušeně, stačí jim vědět, že když mají problém typu Y, je třeba se obrátit na funkci P (nebo na konkrétního člověka M). Hlavní klíčovou osobou však zůstává vychovatel. Organizační strukturu, procesy a instituce nelze vzájemně od sebe oddělit, tvoří (spolu se vztahy se spoluodsouzenými) každodennost pobytu ve vězení.

Co odsouzení považují za hodnotné a které zásady jednání schvalují?

Lze říci bez nadsázky, že co daný odsouzený považuje za hodnotné, je tím, co určuje z větší části jeho charakter výkonu trestu. Otázka hodnot je ústředním tématem vzešlým z analýzy. V

datech se objevovalo zhruba deset hodnot, ovšem tento výčet nelze považovat za konečný. Některé hodnoty přitom vytvářejí určité trsy, typicky třeba drogy a dobrodružství (což neznamená, že každý, kdo bere vězení jako dobrodružství zároveň musí brát drogy, ovšem je to časté). Zároveň je téma hodnot spojeno s hlavní strategií odsouzeného, tedy s tím, jak svůj výkon trestu pojímá (viz dále).

Hodnotné záležitosti ve výkonu trestu se zrcadí i v tématu Zvládání trestu, zejména v oblasti Zálíb. Ty lze v zásadě rozdělit na činnosti, a to jednak aktivního typu (posilování, sportovní aktivity) nebo činnosti povahou spíše pasivní (sledování filmů, hraní kostek či karet, vyplňování křížovek či četba oddechové literatury). Další oblast zálib se pojí s konzumací. Nikoli překvapivě hodně vězňů referuje o vysoké spotřebě tabáku a kávy. Hodnotné je rovněž jídlo. Holdování těmto poživatinám může být hnáno snahou rozptýlit nudu, a zrovna tak potřebou zmírnit stres, každopádně si učinit trest příjemnějším.

Já kouřím jenom v kriminále, to je zlozvyk strašnej z těch nervů tady. To kafe si občas dám, ale taky jsem to dřív nepil, protože jsem sportoval. Takže kouřím jen taj v base, protože se potkávám s debilama a furt mám nervy a nedokážu si říct ne. (Zéta)

V tomto směru nepřináší data žádná převratná zjištění. Vyšší zájem o konzumování finančně nákladných poživatin při současném nedostatku zdrojů však vynáší do popředí hodnoty, zde ve smyslu umírněnosti.

To mě taky rozčilujou, oni nic nemaj, ale musej kouřit, musej kafe. Když kafe, tak do toho musej mít smetanu, musej cukr, to je pro mě nepochopitelný. A takhle žijou venku. Nemaj, tak si vemou. (Gamma)

Kapitola sama pro sebe je morálka odsouzených, tedy hodnotové nastavení, které jsem nazval (dle výroku jednoho z informátorů) Osobní krédo. Morálka rozhodně v myslích odsouzených rezonuje, a to bez ohledu na to, jestli jsou normy dodržované čili nic.

...Nebudu konkretizovat, to už by bylo neetický i z mé strany, já musím furt zachovávat nákej ten vězeňskej kodex... (Ypsilon)

Morální kodex já můžu mít nastavenej, ale ty lidi, co s něma jednám, oni ho nemaj. (Sigma)

První výrok sice odkazuje na vězeňský kodex, ovšem je spíše deklarací, že dotyčný má určitá pravidla nastavená v sobě, bez ohledu na to, jestli ostatní toto jednání vidí a jak je hodnotí. Druhé vyjádření hovoří o tomtéž a staví to do protikladu k většině vězňů, která si s nějakými zásadami morálního jednání neláme hlavu. Paradoxně se zdá, že ti vězni, kteří se chovají v souladu s morálním krédem (např. nedonášejí na ostatní vězně), jsou těmi, jimž takové

jednání nepřináší výhody, snad krom vnitřního zadostiučinění.

Jenže pak tam šoupli ještě jednoho cigána a ty dva pak na mě jeli takovej psychickej nátlak, až jsem to nevydržel a říznul jsem se na krku. Ale neřek jsem na ně nic. (Lambda)

Já už jsem byl kolikrát na hraně, protože ty lidi s těma drogama už mě tak vytáčeli, když už se to přitáhne na cimru. Voni se nekrotěj. Ale ustál jsem to celej trest. A ono to hlavně nic neřeší. Pude na moč, co se stane? Půjde na díru, za chvíli se z tý dovolený vrátí a fetuje dál. (Sigma)

V tomto druhém případě je již znát jistá váhavost ohledně vlastního morálního kréda, zatímco v prvním případě nemá dotyčný ani nejmenší pochybnost, jak se zachovat. Tím nechci říci, že by obdobné morální nastavení bylo mezi odsouzenými převažující, spíše pravý opak se podobá pravdě. Ovšem samotný fakt, že se podobné výpovědi objevovaly napříč výzkumným souborem, hovoří o tom, že dodržování morálních zásad tvoří nedílnou součást sociální zásoby vědění odsouzených, minimálně jako určitý ideál, na základě něhož lze poměřovat ostatní. Na to, které jednání mezi vězni je schvalované, lze usuzovat zejména na základě kritiky ostatních odsouzených. Negativně je nahlíženo na lidi, kteří žebrají, vymýšlejí si „pohádky“, potřebují si za každou cenu dokazovat svoje povýšenectví, donášejí vychovateli či prevenci, nedodržují dané slovo, neplatí své dluhy a nedovedou se uskromnit.

...Protože ty lidi, co jsou na baráku, 99 % nic nemá, ty vás otravujou každě den. Si uděláte kafe – voni jsou úplně... (Zéta)

Zrovna tyhle ty, jak lžou jeden druhému: No tak to jsou všechno vymýšleči a teďka si prostě nalhávají věci úplně zbytečně, jako by se nemohli bavit jako normální lidi. Prostě dělaj si úplný bludy do hlavy. Nebo když si někdo hraje na takovýho nějakýho gangstera nebo tak.... (Fí)

Ohledně obdivovaného jednání je situace složitější, neboť obdivných komentářů bylo jako šafránu. Mezi vlastnosti hodné respektu patří nebojácnost (nikoli okázalý machismus), ovládnání nějaké specifické dovednosti, psychická nezdolnost, schopnost si ve vězení poradit aj.

Člověk se tady dokáže postarat. Jsem na to zvyklej. Za sedmdesát měsíců, co mám odsezených, byť je to smutný, ale... (Ypsilon)

Nutno však dodat, že ve společnosti, kde je vysoké procento aktivních narkomanů, braní drog patří mezi schvalované aktivity. Zde se dostáváme k rozdílnému hodnotovému systému u jednotlivých strategií.

Mám takovou příhodu, jsem chodil ještě do školy, na Elitexu tam byly nějaký noviny, a tam článek vo nějaký herečce, a ta přiznala, že taky bere drogy. A ten jeden alfa samec prohlásil: „No a co by

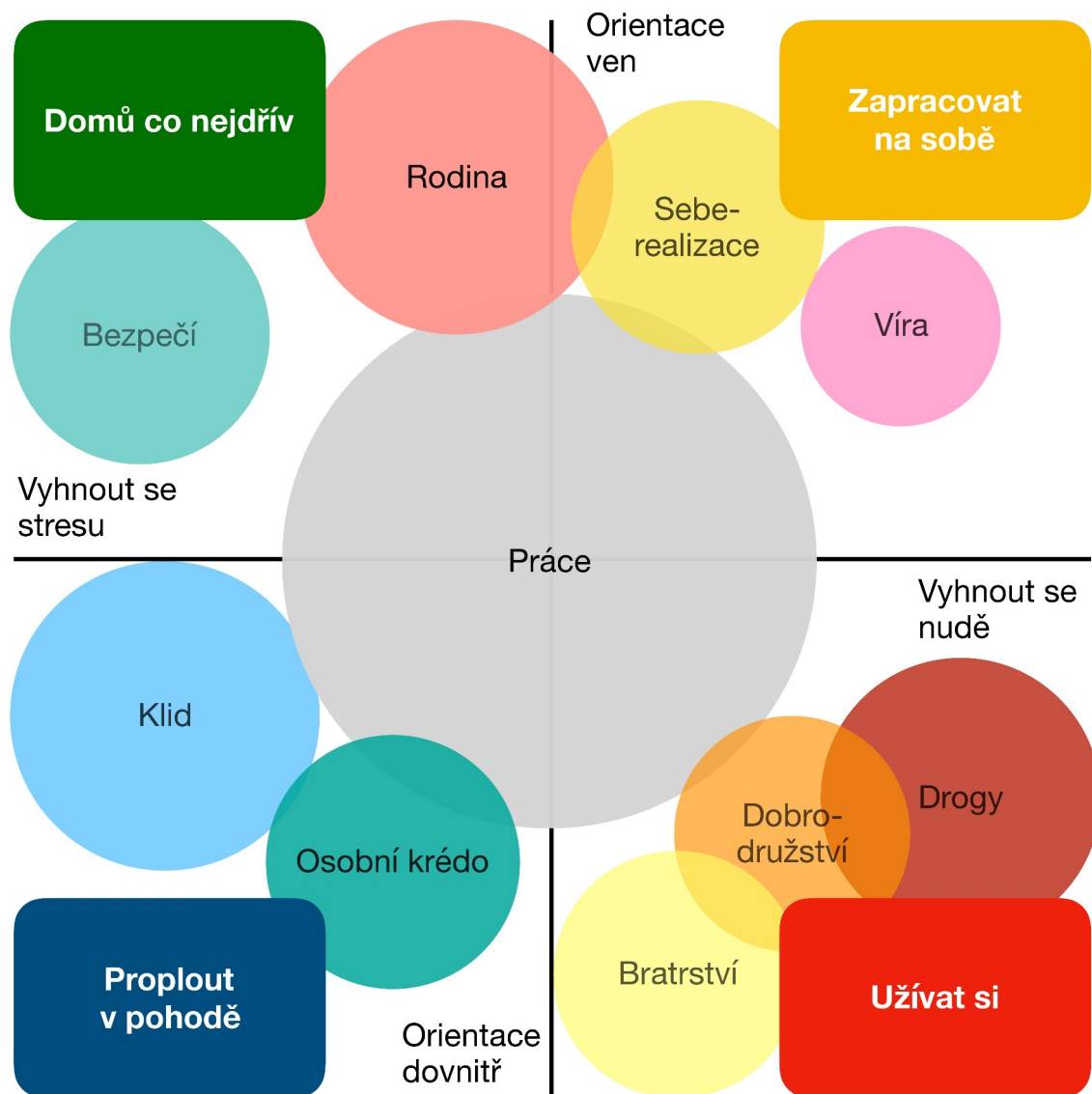
měla dělat jinýho?“ Všichni kejvali, jako že jo, že to je správný. To mě vždycky úplně dostane takovýhle hlášky, když to někde slyším. (Lambda)

Z analýzy vyplynulo, že lze rozlišit čtyři hlavní strategie odsouzených, které odpovídají na otázku, jak se postavit ke svému výkonu trestu odnětí svobody.¹⁰⁶ Ty se se zároveň pojí s určitými typickými hodnotami. Umístění hodnot je spíše orientační a jejich výčet jistě není konečný, odráží ty, které jsem vyabstrahoval z výpovědí. Rovněž bych rád zdůraznil, že tyto hodnoty nemusejí být vyznávány společně s danou strategií. Např. jedinec si může stanovit jako strategický cíl dostat se domů co nejdříve, ovšem zároveň se i ve věznici aktivně věnuje užívání drog a následně se snaží, aby ho nechytili. Podobné scénáře nejsou ničím neobvyklým. Jedinec může rovněž strategie střídat nebo jich sledovat více zároveň. Ovšem každá strategie implikuje určité taktiky jednání i určité hodnoty. Názorně jsou uvedeny v následujícím diagramu:

Obrázek č. 5

Diagram strategií a hodnot odsouzených

106 Viz též tabulku č. 7 – *Strategie průchodu výkonem trestu* – s. 180.

(Zdroj: vlastní výzkum, 2023)

Osa x představuje osu profylaxe, tedy orientaci směřující k zamezení buďto nudě nebo stresu, s nimiž je trest nedílně spojen. Tato preference se může pochopitelně měnit s ohledem převážně na délku trestu a pozici v trestu (srov. Toch, 1980; Flanagan, 1995). Pojďme si to demonstrovat na dvou kontrastních příkladech:

Vemte si: Ráno vstanu, a vod rána už je sranda, jo, parta, klucí, támhle běháme po chodbě, nebo tam jdete na cimru, vyprávěj se historky. V deset je vycházka, vezmu kraťasy, jdeme hrát nohejbal bez bot, bez trička. Zahrajem si, pak něký koupání, oběd. Odpoledne se natáhnnu, nebo si jdu zacvičit nebo něco takovýho. A pak zase se Srpcem jdeme na kulturku, šedesát programů, koukneme třeba na nákej film pěknej. Večer s někým sednu, zahraju si šachy, napíšu dopis, a nevím, že den byl. Nevím o tom, že proběh den. A takhle těch dní je, člověk to tam... (Ypsilon)

...A to mi moc nevyhovuje, já mam radši, když mam svůj klid a můžu bejt takovej ten pozorovatel. Ze začátku mě hodně bavilo rádio, když hrálo, teď jsem rád, když je klid... (Lambda)

Osa y zase určuje míru orientace na svět venku vs. na svět ve vězení. Tato orientace je do značné míry odvislá od délky trestu a od zachovaných vztahů s osobami blízkými venku. Pokud jsou tyto vazby dobré, jedinec se orientuje primárně na možnost opustit věznici alespoň dočasně formou vycházky.

Ale v týchletý fázi už se to nikam neposouvá ten trest a občas už si tady přijdu zbytečnej. Si říkám, už bych potřeboval venku chodit standardně do práce za plnej plat a klukovi dávat a támhle tátu podpořit... (Tau)

Při vyhasnutí těchto vazeb je pravděpodobnější orientace na společenství vězňů a vytváření těsnějších pout ve dvojicích, o čemž již Clemmer (1958) hovořil jako o klikách, u nás se používá termín „chábrování“ (Sochůrek, 2009; Lochmannová, 2020). V mém diagramu jsem to nazval jako bratrství (srov. Jewkes, 2011).

Když nemaj nikoho venku, tak spíš inklinujou víc k tomu vězeňskému životu, jsem zjistil. I když třeba to jsou lidi, který třeba měli maturitu, ale stejně když neměli nikoho, neměli kontakt venku, tak spíš tíhli k tomu mainstreamu, k tý většině... Už to začíná na tý kulturce, tam vidíte, že tam maj jednu kávu, a dva to pijou z hrníčku, a ty cigarety si furt dělí, a takovýhle. Je to takový charakteristický pro ten vězeňskej život, že berou: co je tvoje, to je moje. (Lambda)

Zvláštní pozornost si mezi hodnotami zaslouží práce, která může být vnímána jako hodnotná vesměs pro všechny strategie, byť z různých důvodů. U strategie Domů co nejdřív je práce způsobem, jak získat dobré hodnocení. Obzvláště ceněná je práce civilního rázu venku. U strategie Zapracovat na sobě může být práce prostředkem seberozvoje. Takových pracovních pozic se však ve věznici vyskytuje nemnoho. V případě strategie Proplout v pohodě bývá získání stabilní práce jednou z hlavních starostí odsouzeného. Preferovaná je činnost, při níž den rychle utíká, tedy rutinní a různorodá zároveň. V případě strategie Užívat si bývá práce vnímána jako prostředek k rozšiřování sítě známostí a k domlouvání kšeftů. Vysoce ceněná je rovněž práce venku, ovšem z jiného důvodu: z venkovních pracovišť lze pronášet drogy do věznice (a taky tam obvykle pracují ženy).

Ta Mocca mě sice nebaví, ale na tom želé, tam je ta Alenka, starší ženská, ta je dobrá. Na tom želé je to dobrý, já už jsem si zvyk. Voni furt, holky, holky, že tam jsou. Já si držím odstup a je to tak lepší. Já jsem slušnej ke všem, samozřejmě, s těma ženskejma tam přijdete, já jim řeknu „dobrý den“ a „na shledanou“. Oni mě tak berou a kolikrát se stane, to není jako veřejný tajemství, že vám přinese, že vám upeče koláčky a tak. A to ani nemusím připomínat, oni za mnou přijdou samy. A tyhlety nagelovaný hlavy je otravujou a myslej si, že já nevím. Co čekáte, že s tebou začne chodit nebo co? A co z tebe má, že s tebou je taj osm hodin v práci? A že půjdeš jednou za půl roku na přerušení a strávíš s ní dva dny??? Ta ženská chce něco úplně jinýho. Oni to nechápou tohle. (Zéta)

7.3 Diskuse

V této kapitole se vyjádřím nejprve k celkovému splnění cílů výzkumu s ohledem na představený teoretický model. V dalším se budu věnovat jednotlivým fázím výzkumu a zamyslím se nad možnými zkresleními na vstupech, v průběhu zpracování i během výstupů. Poté vyjádřím k jednotlivým kritériím validity dle Lincolnové a Guby (1985), k etice výzkumu a konečně i k uplatnitelnosti zjištěného do praxe a možnostem dalšího bádání v této oblasti sociálních věd.

7.3.1 Splnění cílů výzkumu

Cílem tohoto výzkumného projektu bylo vytvořit teoretický model sociální zásoby vědění odsouzených, jež jim slouží ke každodennímu uspořádávání zkušeností a k orientaci během jejich výkonu trestu odnětí svobody vykonávaném ve standardní věznici s ostrahou. Takový model se mi nakonec podařilo sestojit. Jelikož jsem však v předchozím uvedl vícero diagramů, je potřeba si toto utřídit. Jedná se o jediný teoretický model nebo snad o modelů vícero? Pojdme si v tom udělat jasno:

Během analýzy bylo zjištěno, že sociální zásobu vědění o výkonu trestu lze rozdělit na šest oblastí, přičemž jedna z nich tvoří jádro. Tyto oblasti (témata) jsou vzájemně propojené a ovlivňují se navzájem. To nám ukazuje názorně *Interaktivní model sociální zásoby vědění* (s. 156). Tento diagram a vysvětlující komentáře k němu tvoří hlavní výstup tohoto výzkumu. Model je srozumitelný a obecný. To je však zároveň jeho nevýhoda, neboť vysoká míra obecnosti nenabízí příliš propojení s každodenní praxí. Proto došlo k jeho zpřesnění a konkretizaci.

Předně bylo zjištěno, že těchto šest základních témat sociálního vědění nelze považovat za rovnocenné a lze je dále specifikovat s ohledem na dvě dimenze: zjevnosti/nezjevnosti a všeobecnosti/individuálnosti. Toto znázorňuje *Topografický model sociální zásoby vědění* (s. 158). Nejedná se však o model samostatně stojící, nýbrž je pouze doplněním výše uvedeného modelu o dvě dimenze (teoreticky by toto šlo znázornit graficky na jednom obrázku, ovšem nejspíš by to bylo nepřehledné).

Nejdůležitější ze šesti zkonstruovaných témat je ústřední téma Hodnot a cílů. To bylo důkladně prozkoumáno a bylo zjištěno, že obsahuje zhruba deset typických hodnot odsouzených a čtyř strategických cílů v rámci průchodu výkonem trestu. Bylo zjištěno, že některé hodnoty a cíle se vyskytují obvykle pospolu. Dále byly vyabstrahovány dvě osy, které

určují danou strategii: orientace ven/dovnitř a vyhnutí se stresu/nudě. Na základě tohoto jsem zkonstruoval *Diagram strategií a hodnot odsouzených* (s. 170). Tento diagram tedy určuje, čím je tvořeno ústřední téma Hodnoty a cíle, dále ho zpřesňuje. Vytváří tak vlastně čtyři základní typy pojmání výkonu trestu odnětí svobody. V důsledku toho je ovlivněn charakter všech ostatních témat. Opět se jedná o zpřesnění a představení ústředního tématu základního modelu, nikoli o model samostatný.¹⁰⁷

Ve výsledcích se však vyskytuje ještě *Diagram sociální taktiky odsouzených* (s. 163). Jak ten zapadá do celkového obrazu? Jedná se o zpřesnění tématu Taktika ve vězení, a to pouze směrem k ostatním odsouzeným (nikoli k organizaci a jejím složkám). Toto grafické znázornění založené na osách sociability a asertivity pomáhá zodpovědět výzkumnou otázku č. 1 a přináší obohacující pohled na některá zjištění ze starších výzkumů. Tento diagram však součástí řešení obecného modelu není, je spíše přidanou hodnotou (teoreticky by šlo takto zpřesňovat a modelovat každé z pěti témat).

Celkově tedy lze říci, že mnou nabízený model sociální zásoby vědění odsouzených je pouze jeden, lze se na něho však dívat z různých úhlů a z různé úrovně přiblížení. Tím, že odsouzení nepředstavují jednolitou masu, nýbrž soubor individuí mezi nimiž se objevují určité opakující se vzorce, potom mám-li vytvořit jednotný model vědění pro všechny, tento nutně musí být velmi obecný (aby pojal rozpory jednotlivých skupin s rozdílným nastavením). Ovšem tím pádem by obdržené závěry byly banální. Proto dochází ke zpřesňování (přiblížení) především v ústředním tématu, což nakonec vede i k vytvoření typologie. Toto však nebylo cílem výzkumu, nýbrž jeho nadstavbou. Jsem přesvědčen, že takto pojatý model sociální zásoby vědění odsouzených s ohledem na jeho interaktivní i topografickou podobu dává smysl a je vnitřně konzistentní. Tímto považuji cíl studie za splněný.

7.3.2 Sběr dat

Sběr dat proběhl formou angažovaného výzkumu v terénu z pozice zasvěcence. Zdrojem dat byla nestrukturovaná interview s přímými účastníky zkoumaného prostředí. Tito účastníci (informátoři) byli vybráni na základě předchozího vztahu s výzkumníkem, kdy hlavním kritériem byla jejich kulturní kompetence, tj. zda mají co říci k výzkumným otázkám. Zde byla vzata do úvahy dostatečně dlouhá doba pobytu ve věznici a pokud možno i dostatečná zkušenost s vězněním. V tomto směru téměř všichni účastníci tyto předpoklady splňovali.

107 Viz též tabulku č. 7 – *Přehled strategií průchodu výkonem trestu odnětí svobody* – s. 180.

Je pravda, že nebyly reprezentovány všechny standardní výchovné kolektivy ve věznici, a že zastoupení budov A a C bylo výrazně nižší než budovy B, v níž jsem měl v tu dobu kancelář. Tento fakt se promítl do výběru participantů. Byli jimi především ti, s nimiž jsem se pravidelně potkával. Ostatně, to platilo i z opačné strany, účastníci, s nimiž jsem neměl vytvořený častější kontakt, poskytovali spíše slabší výstupy a tyto musely být z další analýzy vyřazeny. Vzájemná důvěra byla tedy klíčovým kritériem kvality poskytnutých dat. Nabízí se námitka, zdali při výběru nedošlo k tzv. zkreslení elitou, tedy že nebyli vybráni představitelé typičtí, nýbrž vynikající charismatem, sociální pozicí atd. (Miovský, 2006). Tomu by nasvědčovalo, že většina účastníků je zařazena do středního stupně, má I. diferenční skupinu, pracuje na nestřeženém pracovišti, v režii věznice aj. Je pravda, že II. PSVD je zastoupena méně a III. PSVD vůbec. Není to tím, že bych tyto odsouzené do svého souboru nechtěl zařadit, i takoví se v prvotní skupině účastníků vyskytovali. Nepodařilo se mi s nimi však navázat takovou míru spolupráce, aby výzkumné interview obsahovalo silná data. Samotný fakt umístění do středního stupně mnoho neznamena, neboť tito odsouzení zpravidla začínali ve vyšším stupni a postupem času se do středního stupně propracovali. To je jistá výhoda, neboť mohou referovat i o jiných výchovných kolektivech než o tom aktuálním. Ve věci vyššího zastoupení I. PSVD nepochybně hrála roli pozice zaměstnance, k němuž spíše najde cestu odsouzený slušný (alespoň naoko), než ten, který je opakovaně trestán a tedy v opozici vůči instituci. Rovněž získání I. diferenční skupiny může být bráno za známku dobrého přizpůsobení se prostředí a tím pádem dobré kulturní kompetence odsouzeného. U dvou zařazených prvovězňených by mohla být vznesena pochybnost o jejich kulturní kompetenci. Domnívám se, že jejich zařazení je spíše výhodou. Jednak oba mají delší (více než rok) zkušenost s dotyčnou věznicí a mohou vhodně doplňovat pohled recidivistů, pro něž je mnoho jevů natolik samozřejmých, že jim již nevěnují pozornost. Zajímavý je v tomto směru zejména informátor Gamma (s. 251), který ač prvovězňený a kriminálně nenakažený, velice dobře zapadl v každém kolektivu odsouzených a aktivně a samozřejmě používal vězeňský slang.

Omezení výzkumného souboru na jedince víceméně kompliantní s organizací (což plyne z výzkumníkovy role představitele organizace) může vést k určitým zkreslením výsledků. V souboru téměř absentují odsouzení, kteří jsou vůči organizaci ve zjevném nebo skrytém odporu. O těchto antisystémově naladěných lidech máme mnoho referencí, ovšem nikoli z první ruky. Jejich náhled na problematiku je tedy konstruován nikoli z jejich výpovědí. To je třeba mít na mysli při zobecňování výsledků studie.

Forma **nestrukturovaného interview** se v tomto případě osvědčila, neboť všechny rozhovory byly dlouhé, položené otázky vedly k velkému rozpovídání se dotyčného, a často ani nebyly nutné. Každý jeden účastník se mohl zaměřit na to, co jej osobně nejvíc irituje či interesuje, v tomto směru nebyli informátoři ovlivňováni. Z průběhu rozhovorů je patrné, že jsem pro ně byl rovnocenným komunikačním partnerem, a že se mi svou situaci pokoušeli vysvětlit. O tom svědčí i spontánní poskytnutování množství jmen odsouzených i zaměstnanců (aniž bych toto po nich žádal).

Problematičnost nestrukturovaného interview tkví v tom, že se obtížně naplňuje požadavek **saturace dat**. Koncept saturace je zdůrazňován Miovským (2006) a Charmazovou (2005). Jde o to, aby se v nasbíraných rozhovorech začaly objevovat opakující se výroky nebo vzorce, přičemž výzkumník v určitém bodě sezná, že další sběr dat v terénu již nepřináší přidanou hodnotu. To má svou logiku. Ovšem na druhou stranu je tento koncept dosti svazující, neboť implikuje podobnost výpovědí. Při snaze zachytit různé typy reprezentantů prostředí a šíře tématu je téměř nemožné saturace dosáhnout. Každý jeden účastník může vnášet nová témata, tudíž nábor účastníků by teoreticky mohl pokračovat donekonečna. V této práci vycházím z metodiky reflexivní tematické analýzy a ta je postavena na trochu jiném přístupu než metodika Kathy Charmazové (2005). Na rozdíl od ní nevyžaduje cyklické opakování sběru dat po dosažení saturace, doporučuje spíše jednotlivé fáze oddělit. Autorky Virginie Braunová a Virginie Clarkeová (2022) koncept saturace kritizují a navrhují jej vypustit. Za vhodné alternativní kritérium považují bohatost informací obsažených v datech a míru toho, jak se tyto informace potkávají s cíli dané studie (Braun & Clarke, 2022).

Zásadní námitka, která může zaznít, je „zastaralost“ dat, neboť byla sebrána v letech 2018–2019, tedy před érou Covidu a dalších výrazných změn ve společnosti, které se jistě nějakým způsobem promítly i do českého vězeňství. To je jistě pravda. Jenže cílem této studie není dokumentovat dynamiku změn ve vězeňství a jejich prožívání samotnými vězni. Cílem studie je vytvořit teoretický model pojmání výkonu trestu odnětí svobody jeho aktéry, který by mohl mít širší platnost než pro jednu věznic. V tomto směru se mi naopak jako ideální pro sběr dat jeví podmínky stabilní a neproblematické. A dá se říci, že období mezi lety 2013 až do konce roku 2019 takovým bylo. Počet vězňů se prakticky neměnil, z legislativních změn stojí za zmínku pouze změna profilace věznic v roce 2017, která se ovšem praktického života odsouzených příliš nedotkla. Vězeňská služba ČR v té době neprocházela žádnou reformou a nedocházelo k výraznějším změnám ani ve vnitřních předpisech. Naopak, pokud by sběr dat proběhl v letech následujících, dá se předpokládat, že odsouzení by reflektovali právě

probíhající procesy, a naopak by bylo upozaděno to, co je všední a do té doby samozřejmé. Lze však přinést nějaké zjištění o současných odsouzených, když data byla sebrána před více jak čtyřmi lety? Jsem přesvědčen, že rozhodně ano. Právě tím, že stavím teoretický model na základě opakujících se vzorců ve výpovědích (kódů) a jejich shlukování do témat, abstrahuji do značné míry od vlivů nahodilých a individuálních. Následný model může být uplatnitelný i v případě, že se situace ve vězeňství dramaticky změní. Lze se domnívat, že snad témata jako je Místo ve skupině, Organizační politika nebo Zvládání trestu nedávají smysl o pár let později? Pochybuji. Mohou se naplňovat jiným obsahem, ano. To ovšem platí i v případě, že model budeme přenášet do jiné věznice (viz dále přenositelnost).

Za devízu sebraných dat bych označil jejich sílu a bohatost, což je nejspíš výsledkem mé předchozí odborné zkušenosti s vězňenými osobami a přístupem k nim. Pokud by mne nepovažovali za důvěryhodného partnera, nikdy bych data takové šíře, hloubky a hodnověrnosti nesebíral. Troufám si tvrdit, že podobná obsažnost a autentičnost dat je pro výzkumníka zvenčí nedosažitelná. Na druhou stranu je však třeba přiznat i slabinu tohoto přístupu, neboť (alespoň v mém případě) vedl k sestavení souboru tvořených takřka výhradně účastníky s pozitivními nebo neutrálními postoji vůči organizaci.

7.3.3 Analýza a interpretace

Analýza proběhla pomocí metodiky reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022). Tento postup poskytuje poměrně návodný seznam postupných kroků pro vytváření teoretického modelu. Metodika je plně kompatibilní s konstruktivistickým pojetím, z něhož vycházím. Jsem přesvědčen, že šlo o vhodnou volbu. Ve skutečnosti však metodika není tolik rozdílná od zakotvené teorie v podání Kathy Charmazové (2005). Shodné je iniciální kódování. Shlukování kódů do témat je prakticky totéž co kategorizování. Rozdíly jsou v některých postupech. Charmazová hodně staví na saturaci dat, předpokládá jejich cyklické sbírání, dokud nedojde k saturaci. Rovněž i v pozdějších fázích se počítá s cykličností postupů. Celkově lze říci, že metoda poskytuje daleko méně vodítek (Charmaz, 2005). Reflexivní tematická analýza oproti tomu upouští od požadavku na saturaci dat, raději zdůrazňuje zaměřenost na výzkumný cíl. Poskytuje strukturovaný návod, jak postupovat fázi po fázi, což hodnotím jako užitečné. Nakonec stejně rozhoduje šikovnost a invenčnost výzkumníka, neboť každá z těchto fází vyžaduje daleko více než jen mechanickou aplikaci postupů. Jako určitou výhodu uvažuji i to, že není stanoveno dopředu, jak by teoretický model měl vypadat. A to i jeden z hlavních rozdílů oproti zakotvené teorii dle Strausse a

Corbinové (1999), neboť model ve druhé fázi (axiální kódování) je modelem kauzálním. To může být v mnoha případech nápomocné (srov. Drahoňovský, 2015), ovšem nabízí se několik závažných námitek: Je možné vůbec v jiném než experimentálním výzkumném plánu dokládat kauzalitu mezi jevy? Je takto sociální vědění uspořádáno, že vždy nějaký jev je prvotní příčinou a něco následkem? První otázku ponechám k diskusi spíše filozofům vědy. Co se týče druhé otázky, v některých typech výzkumu toto může mít dobré odůvodnění. Zde se vrátím k vymezení pojmů sociální reality a sociální zásoby vědění coby komplementárních pojmů.¹⁰⁸ Mým zaměřením je primárně obsah, tedy ani není účelem hledat příčinnost. Ovšem v případě zaměření na proces (tj. sociální realitu a její ustanovování v procesech socializace a institucionalizace) by takový kauzální model smysl dával.

Co se týče postupu metodiky, toho jsem se rigorózně držel. Nápomocné pro mne bylo sepisování synopsí o jednotlivých kódech i tématech, což pomáhalo soustředění se na podstatné vlastnosti datového materiálu. Zařazení subkódů v tabulce č. 5 (s. 131) je přidaným prvkem, ovšem není s metodikou v rozporu. Byla to pomůcka, jak lépe popsat jednotlivé kódy, zkoumat jejich vnitřní soudržnost a hledat mezi nimi propojení. Problém se ukázal v pozdější fázi při potřebě vtisknout datům určitý příběh. To jsem nakonec vyřešil instalací ústředního tématu. Model se zdá být vnitřně konzistentní a smysluplný.

7.3.4 Vztah provedeného výzkumu k současné literatuře

V současné odborné literatuře, kterou bychom mohli zahrnout pod penitenciární sociologii, rezonuje několik témat: podoba vězeňské subkultury, klima ve věznicích a vztah k zaměstnancům, adaptace na uvěznění, násilí mezi vězni, pracovní zařazení odsouzených. Tyto oblasti si představíme s ohledem na zjištění v mém výzkumu.

Adaptace na uvěznění

V současných výzkumech zabývajících se přizpůsobením vězňů na prostředí věznic je brána do úvahy celá řada jevů, jak je časový rozměr výkonu trestu a pozice v trestu (Moran, 2012; Butler, 2019), vlivu médií na strukturování času (Jewkes, 2011) nebo vytváření zástupné identity ve vězení, např. skrze pracovní pozici (Gibson-Light, 2020; Jewkes, 2011). Tyto studie sledovaly spíše specifické otázky přizpůsobení se prostředí. Moje studie je pojata obecněji a spíše popisuje, co je výsledkem tohoto přizpůsobení se a co je jeho obsahem. Totéž

108 Viz kapitolu 2 Filozofické ukotvení práce.

Lze konstatovat ohledně Butlerovy (2019) studie, která sledovala orientaci odsouzeného v jednotlivých fázích trestu na řešení různých problémů. Můj výzkum nebyl koncipován tak, aby srovnával různé fáze trestu, nicméně zjištění o orientaci směrem ven nebo dovnitř s Butlerovým výzkumem rezonuje. Volba toho, zda se odsouzení budou orientovat spíše navenek nebo dovnitř je nejspíš do značné míry odvislá od kvality vztahů s blízkými osobami venku.

Budování zástupné identity, jak o tom referuje Jewkesová (2011) se nepodařilo v mém souboru potvrdit zcela. O zástupných identitách a impression-managementu bylo, pravda, referováno, ovšem ve výrazně negativním duchu ve směru k ostatním odsouzeným, a to buďto ve smyslu, že se snaží dokázat si převahu nad ostatními (machismus) nebo že chtějí na druhé udělat dojem svou údajnou sociální prestiží a kapitálem venku („pohádkáři“). V případech mnou zpovídaných vězňů tato tendence nebyla příliš silná, byť se u některých projevovala též hrdost spojená s pracovním zařazením. Dalším důvodem, proč si myslím, že zde není takový tlak na vybudování si zástupné identity je ten, že tresty v dané věznici nejsou dlouhé a mnoho odsouzených může využívat i různé instituce spojené s opuštěním věznice, tedy zde není takový tlak k ponoření se do života uvnitř. Zde si myslím, že mohlo dojít k určitému zkreslení převahou odsouzených ve středním stupni. Při širším souboru a četnějším zastoupení jedinců z vyššího stupně zabezpečení, v prostředních fázích trestu nebo III. PSVD je důvodné očekávat, že by se tendence k orientaci dovnitř a vytváření identity uvnitř vězeňské komunity (tedy odkazující na zdatnost ve vězení, nikoli na svobodě) projevil ve vyšší míře.

Již jsem se zabýval **typologií adaptace** na moderní vězení od Bena Creweho (2007). Ten rozlišuje čtyři typy přizpůsobení: Entuziasta, Pragmatik, Fatalista a Hráč.¹⁰⁹ Je zajímavé, že i můj výzkum odhalil čtyři hlavní strategie průchodu výkonem trestu:

- I. *Zpracovat na sobě* – odsouzený si uvědomuje svůj problém a chce se stát lepším člověkem nebo se nějakým způsobem seberealizovat.
- II. *Domů co nejdřív* – odsouzený se zapojuje do programů a spolupracuje s formální organizací, aby měl dobré hodnocení a vyšší šanci na podmíněné propuštění.
- III. *Proplout v klidu* – odsouzený se snaží nevyčnívat, usiluje o to se dostat do práce, aby mu trest utekl, a zároveň aby se nedostal do problémů.
- IV. *Užívat si* – odsouzený se aktivně zapojuje do skrytého života odsouzených, konzumuje drogy a vyhledává rizikové činnosti za účelem rozptýlení.

109 Viz kapitolu 3.2.2 Proces adaptace na vězení.

Lze konstatovat, že tyto strategie téměř přesně odpovídají Creweho (2007) zjištěním. Zpracovat na sobě odpovídá Entuziastovi. Domů co nejdřív odpovídá pragmatickému typu, který se nesnaží provokovat nebo vystupovat proti systému. U mne je to snaha získat co nejlepší hodnocení, což jednak zvyšuje šance na podmíněné propuštění, anebo (časem) umožňuje realizaci návštěv venku, je tedy nejvíce spojena s orientací na osoby blízké. Proplout v klidu zase odpovídá Fatalistovi. V mém výzkumu odsouzení tohoto typu měli především zájem dostat se do práce. Do aktivit se též zapojují, ovšem dávají přednost rekreačním. A konečně čtvrtá strategie Užívat si odpovídá Hráčovi, tedy jedinci aktivně zapojenému do nelegálních aktivit a spíše nepřátelsky naladěnému vůči formální organizaci. Tito odsouzení zpravidla o podmíněné propuštění neusilují, čemuž odpovídá jejich akceptace vysokého rizika.

V mém souboru jsem identifikoval dva Entuziasty, tři Pragmatiky, jednoho Hráče (který ovšem neužíval drogy). Zbytek tvořili Fatalisti, já bych spíše řekl realisti, tedy jedinci poněkolkáté ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří mají nízkou šanci na podmíněné propuštění, ovšem na druhou stranu chtějí spíše trest prožít v klidu a nestojí o zbytečné problémy. Jak moje, tak Creweho typologie výrazně pracuje s anticipací odsouzeného, především pokud se možností podmíněného propuštění týče. Lze konstatovat, že obě typologie odsouzených jsou ve vzájemném souladu.

Tabulka č. 7

Přehled strategií průchodu výkonem trestu odnětí svobody

Strategie	Hodnoty	Orientace	Vyhnout se	Instituce	Přístup k VT
Domů co nejdřív	rodina	ven	stresu	podmíněné propuštění	pragmatický
Zpracovat na sobě	seberealizace	ven	nudě	kroužky, kaple	entuziastický
Proplout v pohodě	práce, osobní krédo	dovnitř	stresu	práce	realistický
Užívat si	bratrství, drogy, dobrodružství	dovnitř	nudě	uzavřený oddíl	hráčský

Poznámka: Instituce značí, které typy instucí v rámci výkonu trestu pro daný typ mohou nabývat vyšší důležitosti.

(Zdroj: vlastní výzkum, 2023)

Co se týče starší typologie dle Schraga (1961) a Garabediana (1964),¹¹⁰ dá se říci, že moje

110 Viz kapitolu 3.1.4 Adaptace na vězeňské prostředí.

typologie s ní není v rozporu, rozdíly jsou pouze dílčího charakteru. Největší odchylku spatřuji u Psance, který sice odpovídá v hlavních rysech mému typu Užívat si, především svým antisystémovým nastavením, ovšem rozdíl je v tom, že v mém souboru tento typ snáší trest poměrně dobře (na rozdíl od Garabedianova Psance čili Schragova Asociála).

Rád bych zde zdůraznil, že účelem mého výzkumu nebylo vytvářet typologii. V určité fázi výzkumu jsem si však uvědomil, že obecný model sociální zásoby vědění odsouzených nelze zkonstruovat, anebo pouze na takové úrovni obecnosti, že by závěry výzkumu byly jednoduše banální. Následně jsem identifikoval tři hlavní přístupy (o něco později i čtvrtý). Až teprve poté jsem si uvědomil, že tyto čtyři strategické přístupy poměrně přesně odpovídají zmíněným typologiím vězeňské adaptace.

Ještě bych se oklikou vrátil ke klasickému výzkumu Wheelerovu (1961), který jakožto první popsal a vyzdvihl význam anticipačních charakteristik v životě odsouzených. Toto zjištění bylo dále potvrzeno především studiem dlouhodobých trestů, jejichž průběh je zcela jiný než průběh trestů krátkých (Toch, 1992; Flanagan, 1980). Ač můj výzkum nebyl zaměřen na různá stadia výkonu trestu a do souboru byli přijati jak odsouzení s krátkým, tak s dlouhým trestem (vyjma případů extrémních), anticipační charakteristiky se prokázaly být silným faktorem. Odsouzení referovali o plánování trestu, jeho strukturování podle návštěv, plánovaných vycházek, blížící se lhůty pro podmíněné propuštění apod. Mnoho konfliktů bylo zažehnáno právě proto, že si účastníci uvědomili, jaké by to pro ně mohlo mít dlouhodobé následky. Rovněž bylo referováno o odsouzených, jimž se blíží výstup a dostávají se do stresových situací, neboť si uvědomují nejistotu života venku. Taktéž není náhoda, že většina mých informátorů se nacházela v poslední třetině svého trestu, neboť v tomto období, dle zjištění Wheelera (1961) i Butlera (2019) bývají odsouzení nejvíce otevření kontaktu s personálem.

Násilí

Dle Michalského (2015) má násilí mezi vězni spjatost s ochranou vlastního sociálního statusu nebo s vyjádřením maskulinity. Ovšem druhý případ musí být řádně legitimizován, neboť na násilí pro násilí je vězni pohlíženo negativně. K obdobným závěrům došla Neuberová (2011), násilí vnímá jako obranu vlastní cti, reputace, prestiže. Dle Marešové (2016) a Lochmannové (2020) bývá násilí spojeno se získáváním nebo udržením si reputace, slangově řečeno „mít jméno“. Sarzała (2015) si všímá pro změnu souvislosti násilí s architekturou věznice, zejména nepřítomností zeleně a nedostatkem pracovních příležitostí. Wills (2014) doplňuje pohled o

ospravedlnitelné násilí vůči zavrženíhodným (z hlediska trestné činnosti) skupinám vězňů.

Je třeba podotknout, že v mém datovém souboru bylo poměrně málo referencí o násilí mezi vězni, a to nikoli z důvodů toho, že by informátoři něco zatajovali. Mnoho popisovaných příhod bylo vyhocenými konflikty, které ovšem do přímé konfrontace násilným aktem nedošly. Důvodů pro to je vícero, jedním z hlavních bude nepochybně anticipace následků. Kázeňské trestání bývá zpravidla spojeno i s vyřazením z (nestřeženého) pracoviště a propadem do horší diferenciační skupiny, tedy ztrátou šance na podmíněné propuštění. Jeden z mých informátorů však byl ochoten se porvat, pokud ho někdo slovně nebo fyzicky provokoval, tedy cítil potřebu obnovit respekt ke své osobě, což je plně v souladu s Neuberovou (2011). Nízký výskyt násilí je patrně spjat i s pracovními příležitostmi včetně práce venku, jak o tom referoval Sarzała (2015). O ospravedlnitelném násilí nemám zprávy, ačkoli výrazný despekt k vězňům spáchavším určité trestné činy byl ve výpovědích zaznamenán.¹¹¹

Pochopitelně to neznamena, že se násilí v této věznici nevyskytuje. Co mohu potvrdit ze své praxe, k násilnostem v určité míře dochází a jsou často spojeny s: a) afektivní reakcí na jiného odsouzeného, který nějakým způsobem naruší životní prostor dotyčného; b) vymáháním dluhů zejména z užívání drog. Ovšem k tomuto existují spíše jen indicie, zřídka se zaměstnanci dozvědí skutečné pozadí toho, co se stalo. Každopádně, obecně nízký výskyt násilností v mém datovém souboru vysvětlují tím, že v této věznici je vysoké procento odsouzených, kteří tyjí z různých institucionálních výhod nebo pomýšlejí na podmíněné propuštění. Takoví si pochopitelně dobře rozmyslí, jak na konflikt zareagovat. Překvapivě o výskytu násilí nebylo referováno ani v oddílu pro mladé odsouzené.¹¹² Pro uvedené nemám vysvětlení, snad lze usuzovat na celkově příznivé klima této věznice.

Nabízí se otázka, zdali by reference o násilí nebyly četnější při zařazení odsouzených ze III. PSVD do souboru, a zdali mi dotazovaní některé skutečnosti raději nezamtlčili. Zde si myslím, že role zaměstnance sehrála limitující roli a lze se domnívat, že výzkumníkovi zvenčí, který nemá s organizací nic společného, by se podařilo získat pro spolupráci i odsouzené s antagonistickými postoji vůči instituci výkonu trestu odnětí svobody a tedy nejspíš i náchylnější k projevům násilí. To je jeden z limitů mojí výzkumné pozice.

Práce

111 Viz informátor Delta – s. 224.

112 Viz informátor Gamma – s. 251.

Soudobé výzkumy z evropského prostoru jednoznačně ukazují, že pracovní zařazení odsouzeného představuje významný profylaktický faktor během výkonu trestu (Jaworska & Parol, 2015). Toto se v našem souboru prokázalo. Většina dotazovaných vnímala práci jako něco, co jim pomáhá se cítit v pohodě, zdůrazňována byla strukturace času nebo to, že dotyčný nemusí trávit většinu času v oddílu.

Guilbaud (2010) přinesl zjištění o několikeré funkci práce v životě odsouzených, ať už se jedná o vytváření určitého rytmu dne, týdne, získání statusu nebo dostat se mezi „normální lidi“ (v případě práce venku). Tato zjištění byla plně mým výzkumem podpořena. Práce hraje pro většinu odsouzených zásadní roli, a to dokonce bez ohledu na strategii, jakou zastávají. Kupodivu umožňuje jak uniknout nudě, tak zmírňovat stres. Dále je třeba říci, že práce má i svou významnou ekonomickou stránku, především brání odsouzenému upadnout do bída, která bývá (spolu s nudou a nečinností) prožívána trýznivě. Na druhou stranu, dva z mých informátorů do práce nechtěli, v jednom případě to bylo z důvodné obavy o své bezpečí, ve druhém případě se to příliš neslučovalo s orientací na seberealizaci. To jsou však spíše výjimky.

Gibson-Light (2020) ukázal, že pracovní zařazení vytváří mezi vězni určité třídy, přičemž nejžádanější je práce venku. I nahodilá nekvalifikovaná práce je ze strany odsouzených vnímána jako lepší než práce žádná. Toto se v mém výzkumu víceméně potvrdilo, skutečně z rozhovorů vyplývala jistá hrdost na kvalifikovanou práci nebo práci venku. Ceněná však byla práce i uvnitř, zdůrazňováno bylo, že v práci „to lépe utíká“ a především že „nemusí sedět na baráku“. Nečinnost v oddílu a obklopení nepracujícími nemajetnými spoluvězni bylo vnímáno jako výrazně stresový faktor. Celkově se tedy potvrdila zjištění evropských výzkumů o práci jakožto faktoru výrazně přispívajícím k životní pohodě odsouzeného.

Klima ve věznicích a přístup personálu

V novějších výzkumech týkajících se role personálu (Shannon & Page, 2014; Ginneken et al., 2020; Trammell, 2012) vyplývá, že postavení zaměstnanců, jmenovitě dozorců, se za posledních několik dekad výrazně posunulo a o vězeňském personálu již nelze mluvit jako o tradiční represivní síle. Zejména v britských věznicích panuje až obava dozorců vůči vězňům jakkoli zakročít, což vede někdy až k odosobněným vztahům a odcizení se od práce (Bullock & Bunce, 2020; Crewe, 2015; Crewe & Iewins, 2021). K obdobným závěrům docházejí i Dirga s Hasmanovou-Marhánkovou (2014). V britských věznicích se moc nad vězni přenáší do vyšších pater rozhodování, čímž se celý proces resocializace odosobňuje a

byrokratizuje (Crewe, 2007). Vězni jsou nuceni k proklamování postojů, které nejsou jejich (Drake, 2012), obvláště jsou pro ně znejist'ující nejasná kritéria jejich hodnocení pro účely parolových komisí (Crewe & Iewins, 2021). Dirga (2018) ve svém výzkumu obdobné závěry nezaznamenal, avšak dochází k tomu, že rehabilitační étos je zastáván pouze jednou složkou vězeňského personálu (odborný personál), odsouzení kritizují byrokratičnost, neúčelnost a neúčinnost těchto procesů (Dirga, 2018). Mertl (2020) je ve svých závěrech ještě ostřejší, dle něho dochází k naprosto nedostatečné přípravě odsouzených na život venku.

Co se týče mého výzkumu, role personálu a klima věznice bylo nahlíženo v pozitivním duchu. To je však třeba vnímat v situačním kontextu, neboť komentáře byly zpravidla srovnávací, tedy bylo referováno o této věznici v porovnání s předchozí vězeňskou zkušeností, nelze to zobecňovat. Rovněž je třeba upozornit, že v mém souboru se nevyskytovali jedinci ve III. PSVD, u nichž se nedají očekávat proinstituční postoje. Zejména dozorcí jsou považováni za neproblematickou složku, vůči níž není třeba rozvíjet taktiku jednání. Na druhou stranu se objevovaly i stížnosti, že „režim je příliš volný“, což vede až téměř k anarchii a tím pádem k neklidu. To je v souladu s výše uvedenými studiemi o posunu role dozorců. Co se týče odborných zaměstnanců, kteří mají s odsouzenými pracovat, i zde se vyskytovaly komentáře pozitivního typu (byť se informátoři nerozpakovali též některé zaměstnance kritizovat). Vypovídali, že se zde zaměstnanci odsouzeným věnují, což nebývá pravidlem – jak naznačuje výzkum Dirgy (2018) a zejména Mertla (2020). Zde se nabízí námitka, zdali tyto reference nebyly způsobeny opět mojí rolí zaměstnance. To pochopitelně nelze vyloučit. Ovšem jako podpůrný argument mohu uvést výsledky mé anonymní dotazníkové studie z téhož roku napříč celou věznicí, kde zejména vychovatelé obdrželi velmi kladné hodnocení (Drahoňovský, 2022). Každopádně z této studie vyplývá, že na první místo je kladena osoba (vychovatele nebo jiného odborného zaměstnance), teprve až potom příslušná aktivita, tedy že pro odsouzené je primární spíše vztah s daným zaměstnancem (který pro ně může něco udělat) než obsah a forma dané aktivity. Opět i zde můžeme najít několik výjimek, které se týkaly zájmového zaměření odsouzeného, kde osoba zaměstnance nehrála takovou roli (šachy, sportovní kroužky).

Z výpovědí bylo patrné, že klima věznice si odsouzení výrazně uvědomují. Je dáno v první řadě architekturou věznice, její tradicí a v neposlední řadě složením vězňů. Od toho se zřejmě odvíjí i kultura chování dozorců a přístup odborných zaměstnanců. V tomto směru však máme pouze anekdotické výpovědi a nelze činit rozsáhlejší závěry. Přesto se zdá, že Věznice Rýnovice, co se týče kultury jednání s odsouzenými, je spíše pozitivní deviací než typickým

představitelem věznice s ostrahou.

Kultura a subkultura

Již dříve jsem vyhodnotil hlavní dva vysvětlující modely sociálního života odsouzených ve věznici (importační a deprivací) jako příliš limitující. Přesto se stručně vyjádřím k výsledkům mé studie v tomto ohledu. Z faktorů, které bychom označili za deprivací (institucionální) se jako důležité v životě odsouzených projevíly tyto: pracovní zařazení, časová vzdálenost lhůty podmíněného propuštění a reálná šance v něm uspět, délka trestu, klima oddílu, taktika jednání k ostatním, vztah s odbornými zaměstnanci (zejména vychovatelem). Mezi charakteristiky, které bychom označili za importační, lze považovat věk, spáchaný trestný čin (pouze některé specifické skupiny), etnicitu, kriminální nakaženost a zejména užívání drog. V tomto výzkumu nelze prověřit, které z těchto charakteristik jsou podstatné, ani jejich sílu. Najdeme též celou řadu výjimek, např. vězně mladé, kteří dávají přednost společnosti starších a klidnějších nebo odsouzeného starého, který je ochoten se porvat, aby obhájil svou reputaci.¹¹³ Ani braní drog venku neznamena automaticky, že je bude odsouzený vyhledávat i uvnitř (byť je to častý scénář). Důležité jsou rovněž vztahy s osobami blízkými (což nelze jednoznačně zařadit pod importační nebo deprivací charakteristiky), neboť ovlivňují míru orientace na sociální skupinu odsouzených. Každopádně, i záležitosti, které bychom připočetli vlivu primární socializace, se odehrávají na půdě organizace a jsou jí moderovány. V mnoha případech do hry vstupují právě anticipační charakteristiky.

Můžeme v rámci zjištěného mluvit o subkultuře odsouzených? To záleží na definici. Pokud ji budeme brát v tradičním deprivacím pohledu, tedy jako kontrakulturu (např. Thomas & Foster, 1972), potom musíme odpovědět záporně. Negativní postoje až nepřátelství vůči oficiální organizaci se týká pouze menší části odsouzených, většina je s organizací více či méně kompliantní a rozvíjí účinné taktiky v rámci svého individuálního průchodu trestem. V mém uchopení problematiky coby organizace, kde odsouzení tvoří jednu její početnou složku, pochopitelně o subkultuře referovat lze. To ostatně ukázal již Dirga (2018), že každá skupina zúčastněných aktérů se na otázku smyslu vězení dívá odlišně. Bylo by ostatně nanejvýš naivní se domnívat, že odsouzení sdílejí cíle a ideologii organizace, v níž jsou nedobrovolně. Ovšem nelze tvrdit, že jde o jednotnou subkulturu odsouzených. S ohledem na základní strategie lze nejspíš rozlišit čtyři subkultury. Co do četnosti a vlivu na klima věznice určitě lze mluvit o subkultuře drogové, která je spojena s dalšími aktivitami druhého života

113 Viz informátor Delta – s. 224.

odsouzených (ponocování, kšefty, snaha zapůsobit na ostatní...). Tato subkultura je výrazně zaměřena směrem na vnitřní život ve věznici. Další skupinou jsou odsouzení zaměřeni na klid a řád. Ti chtějí, aby jim trest utekl a aby se v rámci možností měli dobře, nestojí však o problémy. Jsou kompliantní s organizací, ovšem drží si od ní odstup. Právě tato skupina je nejspíš hlavním nositelem reziduí toho, co bychom nazvali vězeňský kodex (viz dále). Početnou skupinou jsou rovněž odsouzení orientovaní směrem ven, tedy k podmíněnému propuštění. Tito odsouzení mají zpravidla zachované dobré vztahy s rodinou a neidentifikují se s vězni. Na druhou stranu se od nich ani nedistancují. S organizací spolupracují na pragmatickém základě, nedá se říci, že by se identifikovali s jejími cíli a ideologií. Nejsm si jist, zda jde mluvit o subkultuře u odsouzených, kteří se snaží na sobě během trestu zapracovat. Tito se rovněž neidentifikují s odsouzenými, zároveň se jedná o individualisty, kteří se svými zájmy mohou dosti lišit. Společná je jim vysoká cílesměrnost a orientace rovněž na venek. S organizací spolupracují do té míry, pokud jim nabízené aktivity dávají smysl. Snad by se dalo v této souvislosti mluvit o subkultuře vězňů věřících. Tato zjištění jsou v souladu s Jewkesovou (2011), která udává, že subkultur existuje vícero, přičemž horizontální členění (např. podle krajanství nebo zájmů) je důležitější než dodržování vězeňských pravidel.

Všem těmto čtyřem skupinám je společná určitá distance od organizace (věznice i VSČR) a jejích institucí. Zpravidla cíle i prostředky hojně kritizují, což je plně v souladu s Dirgou (2018). Pochvalné komentáře se sice objevují, ovšem týkají se spíše konkrétních osob, nikoli systému jako takového. V tom patrně příliš smysl nevidí (srov. Drake, 2012). Na druhou stranu vnímají vězeňství v propojenosti na politiku soudnictví a chápou, že systém je takto nastavený a jsou víceméně smíření se současným stavem věcí.

Vězeňský kodex

Vězeňský kodex či je fascinujícím tématem již od samotného prvopočátku zkoumání vězeňských subkultur (Clemmer, 1958; Sykes & Messinger, 1960; Irwin & Cressey, 1962; Toch, 1992; Ricciardelli, 2014; Michalski, 2015; Symkovich, 2018 aj.). Zejména současní autoři docházejí k závěru, že se jedná spíše o implicitní vtělenou zkušenost sdělovanou skrze příběhy nebo kritiku ostatních, rozhodně ne o nějaké explicitní příkazy. Rovněž jsou autoři skeptičtí ohledně jeho všeobecného dodržování či uznávání. V tomto je jasně patrný posun celé politiky západního vězeňství, které akcentuje šanci na podmíněné propuštění a vliv nadnárodních organizací hájících práva vězňů, jakož i masivní průnik drog za vězeňské zdi

(Symkovich, 2018). Ani v tuzemských výzkumech (Radková, 2012; Lochmannová, 2020) se neukazuje explicitní podoba tohoto kodexu, spíše se jedná o soubor dobrých rad, jakého jednání se držet a jakého se raději vyvarovat. Tato doporučení je navíc nutno většinou interpretovat z konkrétních příhod. Dá se říci, že v mých datech se objevilo povědomí o tom, co by se mezi odsouzenými mělo dodržovat?

Na tuto otázku lze odpovědět kladně, byť zdaleka ne o všech normách je konsensuální povědomí napříč populací vězňů. Tato pravidla byla vztažena převážně k tématu Místo ve skupině, tedy k sociálnímu jednání v oddílu. Navíc řada z nich měla spíše individuální ráz, tedy byla zařazena pod ústřední téma Hodnoty a cíle. Z obecnějších zásad, které by podle většiny odsouzených měly být dodržovány, patří zákaz donášení a respekt ke starším vězňům. Ve vztahu k chování v oddílu se to týká dodržování svého místa (během sčítací prověrky, v kulturní místnosti atd.), zákaz sahat ostatním na jejich věci, respektovat zaběhnutý řád činností a zvyklosti v ložnici, dodržovat pravidla hygieny. Ostatní záležitosti, o nichž bylo referováno, se vztahovaly k taktice jednání se spoluodsouzenými. Zde každý z informátorů klade důraz na něco jiného. Týká se to nekritizování ostatních, neprosazování se příliš. Dále doporučují nenechat se ponižovat od druhých, příliš nedávat najevo úspěch či radost, nevymýšlet si báborky apod.

Celkově lze říci, že v mém souboru jsem nenalezl evidenci pro to, že by se dalo mluvit o širokém konsensu mezi vězni ohledně pravidel chování. V souladu s jinými autory současné doby (Ricciardelli, 2014 aj.) lze spíše hovořit o zkoncentrované zkušenosti s uvězněním a uplatňování takových zásad jednání, které nepřinášejí selhání v usilování o prožití výkonu trestu v souladu s vlastním hodnotovým nastavením.

7.3.5 Validita

V této podkapitole se vyjádřím především ke konceptům validity výsledků výzkumu, které představili Lincolnová a Guba (1985). Co se týče kritérií, která uvedla Charmazová (2005), ta mohou být užitečná spíše pro hodnotitele této stati, nepřísluší mi se k nim vyjadřovat ze své pozice.¹¹⁴

Potvrditelnost výstupů je doložena v zevrubném popisu jednotlivých kroků analýzy, jakož i průběžnými seznamy a tabulkami. A především jsou v příloze uvedena kompletní zdrojová data. Jednotlivé kroky výzkumníka lze sledovat a rovněž si dohledat podklady v hrubém

114 Viz kapitolu 6.4 Metody validizace.

datovém souboru. Všechna důležitá rozhodnutí ohledně kódů, témat a zodpovězení výzkumných otázek jsem popsal a odůvodnil.

Co se týče **přenositelnosti** výsledků, zde byly poskytnuty vyčerpávající informace o kontextu sebraných dat, tj. údaje o konkrétní věznici v určitém časovém období a základních charakteristikách informátorů. Následní výzkumníci mohou svá zjištění na tomto podkladě konfrontovat a zjišťovat shody i rozdíly a vyvozovat, proč tomu tak je. Zajímavé by to mohlo být např. u fenoménu „kralování“, který popsal Dirga (2015), ovšem v této věznici o něm nepadly žádné zmínky.¹¹⁵ Na základě zjištěného (především dle srovnávacích komentářů odsouzených) se již zcela nedomnívám, že se jedná o typickou věznici s ostrahou. Naopak, v některých ohledech se může jednat o pozitivní deviaci mezi věznicemi s ostrahou v České republice. V tomto ohledu bych varoval před přenášením zjištění na celou populaci nebo do jiných věznic. Vždy je třeba zhodnotit další kontextové informace (velikost věznice, populační složení, typ architektury, kulturní zvyklosti...).

Spolehlivost výstupů jsem se snažil zajistit zejména rigorózním dodržováním postupů reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022) a popisem svých rozhodnutí. Vždy na konci každé ze šesti fází analýzy jsem provedl kritické přehodnocení. Toto pochopitelně nevyklučuje alternativní vysvětlení zjištěného. Ovšem, co podle mne hovoří v prospěch mých zjištění, je významná shoda s Creweho (2007) typologií vězeňské adaptace. Pochopitelně se jedná o určitou míru interpretace z mé strany, a ne všechna tvrzení lze doložit přímými výroky, neboť jsou přítomna spíše latentně.¹¹⁶ Ovšem to je plně v souladu s mým paradigmatickým východiskem, kdy výzkum jako takový by měl být převážně interpretací. Podle mého uvážení jsem poskytl smysluplný, přehledný a logicky konzistentní model toho, co pro odsouzeného představuje výkon trestu odnětí svobody v jedné z typických mužských věznic, přičemž tento je zároveň zakotvený v datech.

Důvěryhodnost studie, tedy to jestli byl předmět zkoumání přesně a smysluplně popsán, budou muset zřejmě posoudit jiní. Za sebe mohu říci, že praktické části studie byl věnován rozsáhlý čas a značné úsilí. V únoru 2023 proběhlo důkladné obeznámení s daty. Kódování dat a jejich analýza probíhala (s krátkými přestávkami) od března do konce srpna téhož roku, což je rozhodně více než doporučené čtyři měsíce dle Braunové a Clarkeové (2022). Ostatně, materiál byl velmi rozsáhlý a docházelo k mnohému přehodnocování a opakování

115 Je třeba dodat, že informátor Omikron (s. 273) o tomto jevu podal hlášení v souvislosti s některými jinými věznicemi, jimiž prošel.

116 Konkrétně se jedná např. o strategii Proplout v pohodě. Je třeba přiznat, že nikdo z informátorů se takto explicitně nevyjádřil. Je to však patrné z jejich výroků týkajících se práce, ostatních vězňů, příslušníků...

postupů prakticky v každé z šesti fází.

7.3.6 Etika

Výzkumný plán byl navržen tak, aby zásah do pole ze strany výzkumníka byl co nejmenší. V terénu jsem nebyl cizincem, nýbrž zasvěcencem, tedy zároveň zaměstnancem s povinnostmi vůči organizaci. V tomto směru byl výzkum ošetřen tak, aby nedocházelo k problémům vyplývajícím ze dvojí role. Výzkumný plán byl dopředu oznámen nadřízeným, kteří s ním souhlasili. Byla učiněna taková opatření, aby sběr dat neprobíhal v pracovní době a nenarušoval se jím denní režim odsouzených nebo zaměstnanců. Výběr účastníků byl ošetřen tak, aby se minimalizovaly případy, u nichž by ke dvojení rolí mohlo dojít (přednost měli odsouzení těsně před výstupem nebo odjezdem z věznice). V několika málo případech došlo následně k předání dotyčného pod gesci kolegyně, čímž byl dvojí vztah zrušen. O tom, s kým a kdy byly vedeny výzkumné (nikoli standardní) rozhovory, věděli jen účastníci sami. Toto nezbudilo žádnou pozornost, což lze přičíst tomu, že pohovory s odsouzenými mezi čtyřma očima jsou ze strany psychologa rutinní procedurou. Ani u adeptů, kteří byli ze souboru vyřazeni pro slabé nebo nerelevantní výstupy, nedošlo k jejich znevýhodnění. Během interview jsem vystupoval profesionálně a tak, abych nesnižoval důstojnost zpovídaných osob.¹¹⁷ Následné přepisy byly prováděny rovněž v mimopracovní době. S daty bylo nakládáno tak, aby nemohlo dojít k jejich zneužití nepovolnou osobou. Zveřejněný materiál prošel důkladnou anonymizací. Ke zvýšení etiky výzkumu přispívá i fakt, že sběr dat probíhal ke konci mého pracovního angažmá ve věznici a následná práce s daty již byla zcela oddělená od pobytu v terénu.

7.3.7 Přínos výzkumu

Kvalitativní výzkum je ze své podstaty v mnohém limitovaný. Tento byl proveden v jediné věznici, srovnání s jinými věznicemi máme pouze skrze výpovědi informátorů o svých předchozích vězeňských pobytech. V tomto směru se otevírá výzva provádět výzkum obdobného typu i v jiných věznicích a s jinými skupinami odsouzených. Tyto výzkumy mohou být pochopitelně zaměřené úžeji – na jednotlivé oblasti modelu (při vědomí jejich provázanosti s jinými oblastmi). V tomto bych rád apeloval na výzkumníky, aby poskytovali opravdu kvalitní kontextové informace, aby bylo lze srovnávat výstupy jednotlivých

117 Viz přílohu č. 2 – *Kodex profesní etiky* – s. 218.

výzkumů a vytvářet ucelenější obraz. Tato zjištění se mohou rovněž stát předvýzkumem pro celou řadu výzkumů kvantitativních a ověřování některých předpokladů, které se objevily ve výstupech (např. souvislost hodnot a některých taktik). V tomto se nabízejí téměř neomezené možnosti testování hypotéz.

Je třeba konstatovat, že některé konstrukty nebo instituce (např. programy zacházení, diferenciací odsouzených) nenacházejí v tomto modelu oporu, respektive je jim rozuměno v odlišném kontextu, než jak bylo zřejmě zamýšleno jejich tvůrci. Zde se můžeme opřít o data. Pokud pro odsouzené samotné není potřebné hovořit o těchto konceptech, znamená to, že v jejich světě neplní relevantní funkci ve vztahu k dosahování jejich cílů, jednoduše jim nedávají smysl. Pokud by tomu bylo naopak, jsem si naprosto jistý, že v mém souboru by o programech zacházení bylo sáhodlouze debatováno. Tak tomu však není, jak se každý může přesvědčit i v transkriptech. Důležitá je vztahová rovina zejména s vychovatelem, nikoli instituce. Odsouzený rozumí tomu, že jej vychovatel (pedagog a další) hodnotí podle nějakých kritérií a většinou je i schopen „si načíst“, co po něm daný zaměstnanec vlastně chce, a podle toho se zařídit (anebo se pokusit „vypsat“ z oddílu a zkusit to jinde).

Tato zjištění možná nepotěší některé penology, kteří do těchto konstruktů vkládají velké naděje. Na druhou stranu by to mohlo vést i k určitému vystřízlivění z myšlenek porevolučního nadšení pro převýchovnou práci se všemi odsouzenými bez rozdílu (které je od roku 1992 v zásadě přebíráno beze změn) a kritickému přehodnocení toho, co lze reálně s odsouzenými provádět, aby to mělo smysluplný efekt. Ostatně, tento trend kritické reflexe je v západních zemích již víceméně přijímán pod heslem: „what works?“¹¹⁸ (Jiříčka & Kejřová, 2015).

V současném pojetí výkonu trestu se ideologicky hledí na odsouzené jako na v zásadě homogenní skupinu osob, které potřebují pomoci, a kterým by se tato pomoc neměla upírat. Ovšem tento předpoklad latentně přítomný ve všech koncepčních materiálech nenachází oporu v empirii. Jen pro malou skupinu odsouzených by takový „individuální plán“ dával smysl. Nehledě na to, že personálu nikdy nebude tolik, aby se mohl věnovat každému (jak se předpokládá) odsouzenému, což pochopitelně vede v důsledku k rutinérství, formalismu, v horším případě k falešnému vykazování aktivit nebo k odcizení se od vlastní práce. Ostatně, mohli bychom se inspirovat v Norsku, kde se takové programy zacházení týkají jen menší části odsouzených, kteří jsou k tomu pečlivě vybíráni dozorcí.¹¹⁹

118 Viz tabulku č. 1 – *Přehled témat penitenciárního bádání dle časové osy* – s. 17.

119 S těmito vybranými odsouzenými zpravidla nepracují příslušníci ani civilní zaměstnanci věznic, nýbrž externí odborníci. Často se jedná o spolupráci s probačním úředníkem, a to během

Výzkum vyvěrá z praxe a z mého profesního a osobního zájmu porozumět žité zkušenosti odsouzených v jejich prostředí. Na základě sebraných dat jsem sestavil model sociální zásoby vědění odsouzených, tedy model toho, jak oni sami svému výkonu trestu v konkrétních podmínkách jedné věznice rozumějí. Tento model je založený na subjektivní zkušenosti aktérů, avšak je zároveň obecný. Může být pružně aplikován na konkrétní případy věznic nebo skupin odsouzených a dále ověřován. Poznatky mohou být doplňkem monografie o právním a ideové rovině vězeňství (Drápal et al., 2021), a to právě díky přidanému hledisku samotných odsouzených na tytéž jevy. V tomto směru by se mohla práce stát zdrojem poznání zejména pro odborné zaměstnance přímo pracující s odsouzenými. Dále může být cenným pramenem informací pro penitenciaristy a kriminology. A v neposlední řadě by mohla sloužit jako podklad pro otevření diskuse o možných reformách vězeňství pro osoby mající vliv na koncepční či legislativní změny v českém vězeňství.

8 Závěr

Na základě provedené analýzy dat sesbíraných v terénu a interpretace výsledků přináší studie teoretický model, jak odsouzení muži umístění v typické věznici s ostrahou rozumějí svému výkonu trestu odnětí svobody. Během analýzy bylo z datového materiálu zkonstruováno šest vzájemně propojených a interagujících témat, která představují v obecné rovině obsah sociální zásoby vědění odsouzených v rámci prostředí dané věznice. Jsou jimi: Reputace věznice, Organizační politika, Taktika ve vězení, Místo ve skupině a Zvládání trestu. Šestým ústředním tématem jsou Hodnoty a strategie.¹²⁰

Tuto sociální zásobu vědění utříděnou do oblastí lze dále specifikovat, a to podle dvou os: míry všeobecnosti a míry zjevnosti. Daná témata se totiž v rámci těchto dvou os liší. Část vědění je přístupná širokému okruhu sociálních aktérů, jiná si uchovává spíše individuální ráz. Některé vědění v rámci tematických celků je zjevné nebo poznatelné po krátké době pobytu v prostředí, další je spíše latentní a k jeho uchopení je nutný delší pobyt a aktivní interpretace a hledání významů. Tyto dvě osy (které jsou rozšířením Scheinova modelu úrovní firemní kultury) dále specifikují základní model.¹²¹

A konečně bylo zkonstruováno, co je obsahem ústředního jednotícího tématu Hodnoty a cíle. Toto téma lze na úrovni jednotlivce nebo skupin specifikovat rovněž dle dvou os: orientace ven/dovnitř a snahy eliminovat stres/nudu. V prostoru daném těmito osami lze vyspecifikovat typické hodnoty odsouzených (jichž je zhruba deset) a s nimi spojené čtyři hlavní strategie průchodu trestem odnětí svobody (Domů co nejdřív, Zapracovat na sobě, Proplout v pohodě, Užívat si). Tyto strategie představují novou typologii odsouzených se značnou shodou s typologií Creweho (2007).¹²²

Dále byly zodpovězeny výzkumné otázky, které byly specifikací výzkumného problému a týkaly se typických vzorců interakce (s odsouzenými i zaměstnanci), chápání organizace (struktury, procesů, jejích institucí) a hodnot a norem. Lze říci, že odpovědi na tyto otázky se odvíjely dle charakteru ústředního tématu Hodnot a strategických cílů, tedy že na ně nelze odpovědět souhrnně. Na druhou stranu se zde nacházejí vzorce typické pro jednotlivé typy strategií. Byl též odhalen jeden z latentních předpokladů odsouzených (patrně všem

120 Viz *Interaktivní model sociální zásoby vědění odsouzených* – s. 156.

121 Viz *Topografický model sociální zásoby vědění odsouzených* – s. 158.

122 Viz *Diagram strategií a hodnot odsouzených* – s. 170.

společný), a sice že organizace (a její součásti) je tu od toho, aby odsouzeným pomáhala v naplňování jejich cílů.

Lze tedy říci, že pobyt ve vězení je výrazně hodnotovou záležitostí. Tím, že je jedinec uvržen do určitého prostředí, které limituje jeho možnosti a nabízí určité instituce, které mu mohou být nápomocné, a zároveň je konfrontován s jednáním ostatních vězňů, kteří mohou vyznávat odlišný hodnotový systém, dochází k zvědomění vlastních hodnot, povětšinou negativní formou – jako souhrn toho, co se dotyčnému nelíbí na druhých.

Zjištěné poznatky navazují na starší i současnou debatu na poli penitenciární sociologie. Lze konstatovat, že studie s dosavadním poznáním o sociálním životě vězňů není v rozporu, naopak je dále rozvíjí a zpřesňuje, především díky konstrukci teoretického modelu sociální zásoby vědění odsouzených, který se zdá funkční a konzistentní. Závěry této práce mohou sloužit jak vědcům v penitenciární oblasti včetně kriminologů, tak praktikům přímo pracujícím s odsouzenými a v neposlední řadě i tvůrcům koncepčních materiálů českého vězeňství.

9 Seznam použitých zdrojů

V této práci je použita citační norma APA CS (7th revision).

9.1 Primární prameny

Akers, R. L., Hayner, N. S., & Gruninger, W. (1974). Homosexual and drug behavior in prison: a test of the functional and importation models of the inmate system. *Social problems*, 21(3), 410–422.

Aldag, R. J., & Stearns, T. M. (1987). *Management*. South-Western.

Allen, D. W. (1958). Evaluation of inmate attitudes. *Journal of correctional education*, 10.(1), 14–22.

Alpert, G. P., Finney, J. M., & Short, J. F. J. (1978). Legal services, prisoners' attitudes and "rehabilitation." *Journal of criminal law and criminology*, 69(4), 616–626.

Bajcura, L. (1999). *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Grada.

Barak-Glantz, I. L. (1983). Patterns of prisoner misconduct: toward a behavioral test of prisonization. *Sociological focus*, 16(2), 129-146.

Bauer, Z. (2019). *Jáchymovské tábory – peklo, ve kterém mrzlo: trestanecké tábory na Jáchymovsku a exemplární pranýřovací tresty pro odpírače těžby uranové rudy*. Academia.

Beauregard, V., & Brochu, S. (2013). Gambling in prison: addiction or leisure activity?. *International Gambling Studies*, 13(2), 160–175. <https://doi.org/10.1080/14459795.2012.745162>

Beauregard, V., & Brochu, S. (2013). Gambling behind bars: does prison provide ideal conditions?. *Journal of gambling issues*, (28), 1–25. <https://doi.org/10.4309/jgi.2013.28.6>

Beauregard, V., & Brochu, S. (2013). Gambling in detention: a source of violence?. *Deviant Behavior*, 34(5), 339–360. <https://doi.org/10.1080/01639625.2012.726178>

Bedrnová, E., & Nový, I. (2004). *Psychologie a sociologie řízení* (2. rozš. vyd.). Management Press.

Benaquisto, L., & Freed, P. J. (1996). The myth of inmate lawlessness: the perceived contradiction between self and other in inmates' support for criminal justice sanctioning

norms. *Law & society review*, 30(3), 481–512.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni*. Centrum pro studium demokracie a kultury.

Berk, B. B. (1966). Organizational goals and inmate organization. *American journal of sociology*, 71(05), 522–534.

Biedermanová, E. (2013). Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody?: Jsou standardizované programy zacházení účinné?. *Trestně právní revue*, 2013(7-8), 180–184.

Biedermanová, E., & Petras, M. (2011). *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Black, S., Wilcox, B., & Platt, B. (2014). Nicknames in prison: meaning and manipulation in inmate monikers. *Names*, 62(3), 127–136. <https://doi.org/10.1179/0027773814Z.00000000077>

Bony, L. (2015). La prison, une « cité avec des barreaux »?: continuum socio-spatial par-delà les murs. *Annales de géographie*, 124(702/703), 275–299.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson, *Handbook of theory and research for the sociology of education*, 241–258. Greenwood.

Braun, K. (1975). Drugie życie wśród skazanych młodocianych. In K. Braun (Ed.), *Negatywne przejawy podkultury więziennej: środki i sposoby przeciwdziałania*.

Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: a practical guide for beginners*. SAGE.

Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: a practical guide*. SAGE.

Brixa, M. (2011). *Význam tetování vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody* [Bakalářská práce]. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitárních studií, Institut mezioborových studií Brno.

Brunová, M. (2020). *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Leges.

Bullock, K., & Bunce, A. (2020). ‘The prison don’t talk to you about getting out of prison’: On why prisons in England and Wales fail to rehabilitate prisoners. *Criminology & criminal justice*, 20(1), 111-127. <https://doi.org/10.1177/1748895818800743>

Butler, D. H. (2019). An examination of inmate adjustment stratified by time served in prison. *Journal of criminal justice*, 64(September–Oktober), 74–88. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2019.101628>

- Caldwell, M. G. (1956). Group dynamics in the prison community. *Journal of criminal law, criminology and police science*, 46(5), 648–657.
- Clemmer, D. (1958). *The prison community* (2. vyd.). Rinehart & Company.
- Cohen, A. K. (1997 [1955]). A general theory of subcultures. In K. Gelder & S. Thornton, *The subcultures reader*. Routledge.
- Crewe, B. (2007). Power, adaptation and resistance in a late-modern men's prison. *The British journal of criminology*, 47(2), 256–275. <https://doi.org/10.1093/bjc/azl044>
- Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European journal of criminology*, 8(6), 455–468. <https://doi.org/10.1177/1477370811413805>
- Crewe, B. (2015). Inside the belly of the penal beast: Understanding the experience of imprisonment. *International journal for crime, justice and social democracy*, 4(1), 50–65.
- Crewe, B. (2021). The depth of imprisonment, *Punishment & society*, 23(3), 335–354. <https://doi.org/10.1177/1462474520952153>
- Crewe, B., & Ievins, A. (2021). 'Tightness', recognition and penal power, *Punishment & society*, 23(1), 47–68. <https://doi.org/10.1177/1462474520928115>
- Crewe, B., Liebling, A., & Hulley, S. (2015). Staff-prisoner relationships, staff professionalism, and the use of authority in public and private sector prisons. *Law & social inquiry*, 40(02), 309–344. <https://doi.org/10.1111/lsi.12093>
- Czubak, K., & Gawda, B. (2020). Występowanie zaburzeń osobowości wśród więźniów a ich resocjalizacja: occurrence of personality disorders among inmates and their social rehabilitation. *Resocjalizacja polska*, 2020(19), 253–266. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2020.19.16>
- Dalton, M. (1992 [1959]). Men who manage. In M. Granovetter & R. Swedberg, *The sociology of economic life*, 315–344. Westview press.
- D'Aurizio, G., Caldarola, A., Ninniri, M., Avvantaggiato, M., & Curcio, G. (2020). Sleep quality and psychological status in a group of Italian prisoners. *International journal of environmental research and public health*, 17(12), 2–10. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124224>
- Dirga, L. (2013). Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výzkum ve vězeňském prostředí. In M. Pavlásek & J. Nosková (Ed.), *Když výzkum, tak kvalitativní: serpentinami*

bádání v terénu, 23–30. Masarykova univerzita.

Dirga, L., & Hasmanová Marhánková, J. (2014). Nejasné vztahy moci: vězení očima českých dozorců. *Český sociologický časopis*, 50(1), 83–106. <https://doi.org/10.13060/00380288.2014.50.1.31>

Dirga, L., Lochmannová, A., & Juříček, P. (2015). The structure of the inmate population in Czech prisons. *Sociológia*, 47(6), 559–578.

Dirga, L. (2016a). Jak se mluví za mřížemi: (tajná) mluva odsouzených v českých věznicích. *Acta: Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 8(1), 7–24.

Dirga, L. (2016b). Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu. *Česká kriminologie*, 2016(2), 1–12.

Dirga, L. (2017a). Convict Criminology: nový směr vězeňského výzkumu?. *Česká kriminologie*, 2017(1), 1–11.

Dirga, L. (2017b). Body as a project: the relationship Czech prisoners have to their bodies. *Sociológia*, 49(6), 636–657.

Dirga, L. (2018). *Humanizace po česku: analýza humanizace na úrovni psaných pravidel a reálné praxe v českých věznicích* [Disertační práce]. Univerzita Palackého v Olomouci.

Dirga, L. (2021). Sociologie za mřížemi?: penitenciární sociologie v České republice. *Český sociologický časopis*, 57(4), 411–432. <https://doi.org/10.13060/csr.2021.022>

Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* (3. vyd.). Karolinum.

Doxat-Pratt, S. (2021). Musical communities in the society of captives: exploring the impact of music making on the social world of prison. *Musicae scientiae*, 25(3), 290–302.

Drahoňovský, J. (2015). Pobyť ve vězení z pohledu vězňů [Rigorózní práce]. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Drahoňovský, J., & Bulavová, H. (2020). Vězeňský vychovatel očima svých svěřenců. *Bezpečnostní teorie & praxe*, 2020(3), 25–46.

Drahoňovský, J. (2022). The attitudes of Czech inmates towards incarceration. *Bezpečnostní teorie & praxe: Security theory & practice*, 2022(3), 3–30.

Drake, D. H. (2012). *Prisons, punishment, and the pursuit of security*. Palgrave Macmillan.

Drake, D. H., Darke, S., & Earle, R. (2015). Prison life, sociology of: recent perspectives

- from the United Kingdom. In J. Wright (Ed.), *International encyclopaedia of social and behavioural sciences* (2nd ed.), 924–929. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.45035-X>
- Drápal, J., Jiříčka, V., & Raszková, T. (Ed.). (2021). *České vězeňství*. Wolters Kluwer.
- Ellis, D., Grasmick, H. G., & Gilman, B. (1974). Violence in prisons: a sociological analysis. *American journal of sociology*, 80(1), 16–43.
- Ellis, R. (2021). Prisons as porous institutions. *Theory and society*, 50(2), 175–199. <https://doi.org/10.1007/s11186-020-09426-w>
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Portál.
- Flanagan, T. J. (1980). Time served and institutional misconduct: patterns of involvement in disciplinary infractions among long-term and short-term inmates. *Journal of criminal justice*, 8(6), 357–367. [https://doi.org/10.1016/0047-2352\(80\)90111-7](https://doi.org/10.1016/0047-2352(80)90111-7)
- Flanagan, T. J. (1995). Adaptation and adjustment among long-term prisoners. In T. J. Flanagan (Ed.), *Long-term Imprisonment: policy, science and correctional practice*, 109–116. SAGE.
- Fredman, J. (2013). The hate factory: a glimpse into the effects of the prison gang subculture on Non-violent offenders. *Research Papers*, 1–27.
- Garabedian, P. G. (1964). Social roles in a correctional community. *The journal of criminal law, criminology and police science*, 55(3), 338–347.
- Gibson-Light, M. (2020). Sandpiles of dignity: labor status and boundary-making in the contemporary American prison. *Journal of the social sciences*, 6(1), 198–216.
- Ginneken, E. F. C. J. van, Bosma, A. Q., Pasma, A., & Palmen, H. (2020). Unhappy staff, unhappy prisoners?: the relation between work climate and prison climate in Dutch prisons. *Kriminologie: das Online-Journal*, 2020(2), 182–200. <https://doi.org/10.18716/ojs/krimoj/2020.2.5>
- Glaserfeld, E. von (2003). *Radical constructivism: a way of knowing and learning* (2. vyd.). Routledge-Falmer.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.
- Gordon, M. M. (1947). The concept of the sub-culture and its application. *Social forces*,

26(1), 40–42. <https://doi.org/10.2307/2572602>

Grusky, O. (1959). Organizational goals and the behavior of informal leaders. *American journal of sociology*, 65(1), 59–67.

Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (2014). *Kriminologie* (4. aktualiz. vyd.). Wolters Kluwer.

Guilbaud, F. (2010). Working in prison: time as experienced by inmate-workers. *Revue Française de sociologie*, 51(5), 41–68. <https://doi.org/10.3917/rfs.515.0041>

Hála, J., & Soudková, P. (2002). *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu*. Vězeňská služba České republiky.

Harbordt, S. (1967). *Die Subkultur des Gefängnisses*. Enke.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.

Hladík, O. (2012). Výzkumný ústav penologický: pokus o reformu českého vězeňství. *Historická penologie*, X(1), 47–53.

Hladík, O. (2019). Bibliografie a přednášková činnost Výzkumného ústavu penologického. *Historická penologie*, XVII(2), 17–48.

Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2007). *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Linde.

Houdková, L. (2014). *Psychologické souvislosti resocializačních programů pro mladé odsouzené a jejich efekty* [Disertační práce]. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Charmaz, K. (2005). Grounded theory in the 21st century: applications for advancing social justice studies. In N. K. Denzin & I. S. Lincoln (Ed.), *SAGE Handbook of qualitative research* (3rd edition), 507–536. SAGE.

Imříšková, R. (2013). *Percepce vězňů u pracovníků Vězeňské služby* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra sociologie.

Irwin, J., & Cressey, D. R. (1962). Thieves, convicts and the inmate culture. *Social problems*, 10(2), 142–155.

Jacobs, J. B. (1974). Street gangs behind bars. *Social Problems*, 21(3), 395–409.

Jaworska, A., & Parol, R. (2015). Attitudes towards work among prison inmates and the long-term unemployed. *International letters of social and humanistic sciences*, 52, 61–69.

<https://doi.org/10.18052/www.scipress.com/ILSHS.52.61>

Ježková, K. (2014). *České vězeňství a jeho schopnost naplňovat veřejný zájem* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií.

Jewkes, Y. (2011). *Captive audience* (2nd ed.). Routledge.

Jiříčka, V. (2015). *Efektivní zacházení s pachateli násilných trestných činů s poruchami osobnosti v podmínkách penitenciární péče* [Disertační práce]. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Jiříčka, V., & Kejřová, K. (Ed.). (2015). *Úvod do zkoumání efektivit intervenčních programů v českých věznicích II*. Vězeňská služba České republiky.

Johnsen, B., Rokkan, T., Liebling, A., Beyens, K., Boone, M., Kox, M., Schmidt, B., & Vanhouche, A. S. (2017). *Climate survey: measuring the quality of life at Norgerhøven prison*, 1–21.

Jůzl, M. (2017). *Penitenciaristika jako věda žaláři*. Univerzita Jana Amose Komenského.

Kafková, A. (2019). Cesta ke vzniku generálního ředitelství VS ČR: 1986–1990. *Historická penologie*, XVII(1), 2–66.

Kaminski, M. M. (2003). Games prisoners play: allocation of social roles in a total institution. *Rationality and society*, 15(2), 188–217. <https://doi.org/10.1177/1043463103015002002>

Keller, J. (1997). *Úvod do sociologie* (4. rozš. vyd.). Sociologické nakladatelství.

Kovář, J. (2011). *Vězeňské subkultury* [Bakalářská práce]. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra sociologie.

Kreager, D. A., Young, J. T. N., Haynie, D. L., Bouchard, M., Schaefer, D. R., & Zajac, G. (2017). Where “old heads” prevail: inmate hierarchy in a men’s prison unit. *American sociological review*, 82(4), 685–718. <https://doi.org/10.1177/0003122417710462>

Kubáč, M. (2012). *Vzdělávání osob ve vězeňství* [Diplomová práce]. Univerzita Jana Amose Komenského v Praze.

Kurczewski, J. (1981). Bluzg, grypserka, „drugie życie“: interpretacje podkultury. In M. Kosewski (Ed.), *Git ludzie w szkole*. UW.

Kýr, A. (2019). *Věznice v ČR*. Vězeňská služba České republiky.

Lapshin, V. E., & Galich, T. V. (2021). The spread of the prison subculture as a driver of its destructive influence on the personality of young correctional officers. *Penitentiary science*,

15(2), 434–442. <https://doi.org/10.46741/2686-9764-2021-15-2-434-442>

Liebling, A., Hulley, S., & Crewe, B. (2011). Conceptualising and measuring the quality of prison life: this book chapter describes the initial and on-going development of the MQPL surveys. In D. Gadd, S. Karstedt, & S. Messner (Ed.), *The Sage handbook of criminological research methods*, 358–372. SAGE.

Liebling, A., Laws, B., Lieber, E., Auty, K., Schmidt, B. E., Crewe, B., Gardom, J., Kant, D., & Morey, M. (2019). Are hope and possibility achievable in prison? *The Howard journal of crime and justice*, 58(1), 104–126. <https://doi.org/10.1111/hojo.12303>

Likert, R. (1961). *New patterns of management*. McGraw-Hill.

Lochmannová, A. (2016). Vězeňský trh: hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic. *Acta: Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 8(1), 25–42.

Lochmannová, A. (2020). *Tělo za katrem*. Academia.

Majerová, P. (2010). *Vnímání viny odsouzených k trestu odnětí svobody* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Marešová, A., Kotulan, P., & Martinková, M. (2004). *Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Marešová, A. (2016). Fenomén násilí za zdmi věznic. *Bezpečnostní teorie a praxe: Security theory and practice*, 2016(3), 127–132.

Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M., & Zhřivalová, P. (2016). *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody: kriminologická analýza*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Mathiesen, T. (2012). *The defences of the weak: a sociological study of a Norwegian correctional institution* (2nd ed.). Routledge.

Mertl, J. (2020). „Musíte makat a poslouchat, no“: vězení, potlačování autonomie a rezonibilizace u vězněných a propuštěných osob v ČR. *Sociologický časopis*, 56(4), 523–553. <https://doi.org/10.13060/csr.2020.017>

Merton, R. K. (2007). *Studie ze sociologické teorie* (2. vyd.). Sociologické nakladatelství.

Mezník, J., Kalvodová, V., & Kuchta, J. (1995). *Základy penologie*. Vydavatelství Masarykovy univerzity.

Mezník, J. (2016). Druhý život odsouzených: podmínky jeho vzniku. In A. Marešová & kolektiv, *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody: kriminologická analýza*, 152–159.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Michalski, J. H. (2015). Status hierarchies and hegemonic masculinity: a general theory of prison violence. *British journal of criminology*, 57(1), 40–60. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv098>

Milhaud, O. (2015). L'enfermement ou la tentation spatialiste: de « l'action aveugle, mais sûre » des murs des prisons. *Annales de géographie*, 124(702/703), 140–162.

Miovský, M., Spirig, H., & Havlíčková, M. (2003). *Vězeňství a nelegální drogy: sborník textů z oblasti užívání nelegálních návykových látek ve věznicích*. Úřad vlády ČR.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.

Miszewski, K., & Miałkowska-Kozaryna, M. (2020). Discussion about the problem of prisonization based on our own research. *Polish journal of social rehabilitation*, 2020(19), 309–324. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2020.19.19>

Mjåland, K. (2014). 'A culture of sharing': drug exchange in a Norwegian prison. *Punishment & society*, 16(3), 336–352. <https://doi.org/10.1177/1462474514527149>

Moczydłowski, P. (1988). „Drugie życie“ w instytucji totalnej. Uniwersytet Warszawski, Instytut profilaktyki społecznej i resocjalizacji.

Moczydłowski, P. (1992). *The hidden life of Polish prisons*. Indiana university press.

Moran, D. (2012). “doing time” in carceral space: timespace and carceral geography. *Geografiska annaler: series B, Human geography*, 94(4), 305–316. <https://doi.org/10.1111/geob.12000>

Moscoso-Sánchez, D., De Léséleuc, E., Rodríguez-Morcillo, L., González-Fernández, M., Pérez-Flores, A., & Muñoz-Sánchez, V. (2017). Expected outcomes of sport practice for inmates: a comparison of perceptions of inmates and staff. *Revista de psicología del deporte*, 26(1), 37–48.

Mumola, C. J. (2005). Suicide and homicide in state prisons and local jails: bureau of justice statistics special report. *Bureau of justice statistics*, 2005, 1–12.

Mylonas, A. D., & Reckless, W. C. (1963). Prisoners' attitudes toward law and legal institutions. *The journal of criminal law, criminology and police science*, 54(4), 479–484.

Nedbálková, K. (2003). Má vězení střední rod?: aneb maskulinita a femininita ve vězeňských subkulturách. *Sociologický časopis*, 39(4), 469–486.

Nedbálková, K. (2006). *Spoutaná rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské*

věznici. Sociologické nakladatelství (SLON).

Netík, K., Hájek, S., & Netíková, D. (1997). *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. C.H. Beck.

Neuber, A. (2011). Understanding violence in the ‘society of captives’: Sykes meets Bourdieu in prison. *The Howard journal of criminal justice*, 50(1), 1–16. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2010.00645.x>

Nohejl, M. (2001). *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Sociologické nakladatelství.

Padevět, J. (2019). *Komunistické lágry: tábory nucené práce, nápravně pracovní tábory, pracovní útvary vězňů a internační místa duchovních 1948–1962*. Academia.

Penado Abilleira, M., & Rodicio-García, M. L. (2021). A study of the inmate code of conduct in Spanish prison. *Deviant behavior*, 42(12), 1610–1627. <https://doi.org/10.1080/01639625.2020.1768642>

Petras, M., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný, M., Podaná, Z., & Buriánek, J. (2010). Predikce kriminality: nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. *Trestně právní revue*, 9, 283–290.

Pinerová, K., Louč, M., & Bušková, K. (2021). *Vězení jako zrcadlo společnosti: nerovný souboj vědy, politiky a humanity 1965–1992*. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Pleva, J. (2010). Citelnost nepodmíněného trestu odnětí svobody z pohledu jeho výkonu. In N. Rozehnalová & R. Onderka (Ed.), *COFOLA 2010: the conference proceedings*, 1265–1275. Masarykova univerzita.

Przybyliński, S. (2016). On the edge of prison existence: convicted “dodgers” in the lens of the subcultural look. *Resocjalizacja polska: Polish journal of social rehabilitation*, 2016(11), 39–50. <https://doi.org/10.22432/pjsr.2016.11.04>

Psohlavcová, R. (2013). *Jazyk chorvatských a českých vězňů v minulosti a dnes* [Diplomová práce]. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky.

Radková, L. (2012). *Jak se mluví za zdmi českých věznic*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

Raszková, T., & Hoferková, S. (2014). *Kapitoly z penologie II*. Gaudeamus.

Ricciardelli, R. (2014). An examination of the inmate code in Canadian penitentiaries. *Journal of crime and justice*, 37(2), 234–255. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2012.746012>

- Rocheleau, A. M. (2014). Prisoners' coping skills and involvement in serious prison misconduct. *Victims & offenders*, 9(2), 149–177. <https://doi.org/10.1080/15564886.2013.866916>
- Sejkorová, D. (2013). *Stresové zatížení u dozorců Vězeňské služby ČR* [Diplomová práce]. Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra psychologie.
- Shannon, S. K. S., & Page, J. (2014). Bureaucrats on the cell Block: prison officers' perceptions of work environment and attitudes toward prisoners. *Social service review*, 88(4), 630–657.
- Schein, E. H. (1969). *Psychologie organizace*. Orbis.
- Schein, E. H. (1983). *Organizational culture: a dynamic model*. Massachusetts institute of technology.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture. *Sloan management review*, 25(2), 3–16.
- Schein, E. H. (2017). *Organizational culture and leadership* (5th ed.). John Wiley.
- Schliehe, A., & Crewe, B. (2022). Top bunk, bottom bunk: cellsharing in prisons. *The British journal of criminology*, 62(2), 484–500. <https://doi.org/10.1093/bjc/azab053>
- Schmid, T. J., & Jones, R. S. (1991). Suspended identity: identity transformation in a maximum security prison. *Symbolic interactions*, 14(4), 415–432.
- Schrag, C. (1961). A preliminary criminal typology. *The Pacific sociological review*, 4(1), 11–16.
- Schrag, C. (1969). The correctional system: problems and prospects. *Annals of the American academy of political and social science*, 11(381), 11–20.
- Silverman, D. (2005). *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Ikar.
- Skarbek, D. (2014). *The social order of the underworld: how prison gangs govern the American penal system*. Oxford university press.
- Skowroński, B., & Talik, E. (2021). Quality of life and its correlates in people serving prison sentences in penitentiary institutions. *International journal of environmental research and public health*, 18(4), 1–16. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041655>
- Sochůrek, J. (2009). *Úvod do základů psychologie, penologie a viktimologie pro základní odbornou přípravu příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby ČR* [Studijní text]. Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR.

- Soukup, M. (2014). *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Karolinum.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce.
- Sykes, G. M. (1958). *The society of captives: a study of a maximum security prison*. Princetown university.
- Sykes, G. M., & Messinger, S. L. (1960). The inmate social system. In G. H. Grosser (Ed.), *Theoretical studies in social organization of the prison* (Reprint of the ed. 1975), 5–19. Social science research council.
- Symkovych, A. (2018). The ‘inmate code’ in flux: a normative system and extralegal governance in a Ukrainian prison. *Current sociology*, 66(7), 1087–1105. <https://doi.org/10.1177/0011392117744596>
- Štěpánová, M. (2017). *Vyhoření a zvládání stresu u pracovníků dozoru a ostrahy ve věznici* [Diplomová práce]. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.
- Tetrault, J. E. C., Bucerius, S. M., & Haggerty, K. D. (2020). Multiculturalism under confinement: prisoner race relations inside western Canadian prisons. *Sociology*, 54(3), 534–555. <https://doi.org/10.1177/0038038519882311>
- Thomas, C. W., & Foster, S. C. (1972). Prisonization in the inmate contraculture. *Social problems*, 20(2), 229–239. <https://doi.org/10.2307/799616>
- Thomas, C. W. (1977). Theoretical perspectives on prisonization: a comparison of the importation and deprivation models. *The journal of criminal law & criminology*, 68(1), 135–145.
- Toch, H. (1992). *Living in prison: the ecology of survival* (2nd revised ed.). American psychological association.
- Trammell, R. (2012). *Enforcing the convict code: violence and prison culture*. Lynne Rienner.
- Trammell, R., Cook, A. R., Marquez, M. V. D., Hinkle, P., Protze, L. M., & Rodriguez, N. (2018). From procedural justice to procedural injustice: understanding prison staff and inmate conflict. *The Howard journal of crime and justice*, 57(4), 537–555. <https://doi.org/10.1111/hojo.12285>
- Tyrka, R., Niewiadomska, I., & Bartczuk, R. P. (2015). The severity of crisis in valuation and the use of coping strategies in prison inmates. In J. Chwaszcz & I. Niewiadomska, *Meaning*

of resources in social inclusion, 80–90. Natanaleum association institute for psychoprevention and psychotherapy.

Uhl, A. (2022). Carceral experiences of white-collar offenders: qualitative research design utilising the offender-based definition and Pierre Bourdieu's capital theory. *Crime, law and social change*. 1–23. <https://doi.org/10.1007/s10611-022-10038-x>

Vaičiūnienė, R., & Tereškina, A. (2017). Transformations in prison subculture and adjustment to imprisonment in post-Soviet Lithuanian penitentiary institutions. *East European politics and societies and cultures*, 31(3), 659–679.

Váně, J., & Dirga, L. (2016). The religiosity behind bars: forms of inmate's religiosity in the Czech prison system. *Sociológia*, 48(6), 641–663.

Vegrichtová, B. (2017). *Gangy: vězeňské, pouliční a motorkářské*. Grada Publishing.

Veselský, M. (2009). České vězeňství viděné optikou veřejného mínění. *Naše společnost*, 7(1), 3–12.

Vimrová, M., & Kunc, A. (1977). *Samospráva odsouzených*. Výzkumný ústav penologický SNV ČSR.

Voldán, M. (2012). *Problémy současného vězeňství v České republice* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra trestního práva.

Wheeler, S. (1961). Socialization in correctional communities. *American sociological review*, 26(5), 697–712.

Wildeman, C., Turney, K., & Schnittker, J. (2014). The hedonic consequences of punishment revisited. *The journal of criminal law & criminology*, 104(1), 133–164.

Wills, F. (2014). The myth of redemptive violence in prison. *Atlantic journal of communication*, 22(1), 5–20. <https://doi.org/10.1080/15456870.2014.860145>

Wilson, T. P. (1968). Patterns of management and adaptations to organizational roles: a study of prison inmates. *American journal of sociology*, 74(2), 146–157.

Zeman, P., Štefunková, M., Blatníková, Š., Trávníčková, I., Grohmanová, K., & Koňák, T. (2016). Treatment in an unfavourable setting: specialized departments for drug users in Czech republic. *Česká Kriminologie*, 2016(1), 1–13.

Žukov, I., Fischer, S., & Ptáček, R. (2009). Disociální porucha osobnosti v podmínkách výkonu trestu: analýza účinnosti prostředků korekce antisociálních forem chování v penitenciární praxi. *Česká a slovenská psychiatrie*, 105(6–8), 250–256.

9.2 Legislativní a koncepční dokumenty

Ethical principles of psychologists and code of conduct (2002) (10th revision). American Psychological Association.¹²³

Evropská vězeňská pravidla: doporučení Rec (2006) 2 výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům (2006). Vězeňská služba České republiky.¹²⁴

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 (2005). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Koncepce vězeňství do roku 2025, schválená schválena vládou ČR dne 3. února 2016, usnesením č. 79 (2016). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

Netík, K., Urbanová, M., Medved'ová, D., Holubová, O., Halman, L., & Dršková, I. (1998). *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR* (2. vyd.). Vězeňská služba České republiky.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 25/2015, kterým se stanoví podrobnosti ke správním činnostem při vedení evidence vězněných osob, k zásadám ochrany zpracovávaných osobních údajů a k poskytování údajů z evidence uvězněných osob (2015). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 47/2015, kolektivní smlouva na rok 2016 až 2017 (2015). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 12/2016, etický kodex zaměstnance VSČR (2016). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence (2016). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 54/2017, o organizaci a výkonu duchovní služby ve VSČR (2017). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 23/2020, o kázeňském řízení u obviněných, odsouzených a chovanců (2020). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení generálního ředitele VSČR č. 24/2022, včasné odhalování násilí mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci (2022), Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Nářízení vlády č. 361/2017 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do

123 Ve zkráceném záznamu: (APA, 2002).

124 Ve zkráceném záznamu: (Rec, 2006).

práce ve výkonu trestu odnětí svobody (2017).

Statistická ročenka VSČR 2019. (2020). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Statistická ročenka VSČR 2021. (2022). Generální ředitelství Vězeňské služby ČR.

Vnitřní řád Věznice Rýnovice (2019).

Vyhláška č. 345/1999 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (1999).

Vyhláška č. 10/2000 Sb., vyhláška Ministerstva spravedlnosti o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů (2000).

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (1965).

Zákon č. 40/1974 Sb., o sboru národní bezpečnosti (1974).

Zákon č. 555/1992 Sb., zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky (1992).

Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím (1999).

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (1999).

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů (2000).

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (2009).

9.3 Konference, webové stránky a další

Bajcura, L., & kol. (Ed.). (2018). *Penologické dny 2013–2017: sborník dokumentů*. Akademie Vězeňské služby České republiky.

Benowitz, S. (2019). Racial segregation in the U.S. Prisons: analysis. In *The Pavlovic today*. <https://thepavlovictoday.com/analysis-racial-segregation-in-the-us-prisons/>

Biedermanová, E. (2015, 19. leden). Vybrané sociálně patologické jevy mladistvých a dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody a na svobodě – srovnání. In S. Hoferková & T. Raszková, III. *Kriminologické dny: Sborník z konference konané v Hradci Králové ve dnech 19. a 20. ledna 2015* (s. 327–335). Gaudeamus.

Český statistický úřad. Dostupné 18. srpen 2022, z <https://www.czso.cz/>

Dirga, L., Juříček, P., & Oudová, A. (2015, 19. leden). Máme u nás „barákové“, nebo ne?: vliv vězeňské autority na hierarchii odsouzených. *III. Kriminologické dny: sborník z konference konané v Hradci Králové ve dnech 19. a 20. ledna 2015*, 20. Gaudeamus.

Dirga, L. (2020). *Penitenciární sociologie: „Paní Columbová“ české penitenciární praxe. VIII. Kriminologické dny: Brno 20.–22. ledna 2020*. Česká kriminologická společnost.

Fair, H., & Walmsley, R. (2021, říjen). *World prison population list: 13th edition*. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_13th_edition.pdf

Netík, K. (2018, listopad). *Osobní rozhovor v Akademii VŠČR ve Stráži pod Ralskem*.

Prison insider (2023). Dostupné 21. září 2023, z <https://www.prison-insider.com/en/countryprofile/norvege-2023>

Sarzała, D. (2015). Aggression and violence in Polish prisons: symptoms and the causes of the phenomenon. In S. Hoferková & T. Raszková (Ed.), *III. Kriminologické dny: sborník z konference konané v Hradci Králové ve dnech 19. a 20. ledna 2015*, 347–358. Gaudeamus.

Šaríková, M. (2020, 29. prosinec). Platy státních zaměstnanců: kolik si vyděláte, když se necháte zaměstnat státem?. *Měšec.cz: Váš Průvodce Finančním Světem*. <https://www.mesec.cz/clanky/platy-statnich-zamestnancu/>

Vězeňská služba České republiky (2021, 8. únor). Informace o stavu a složení vězněných osob ve vazebních věznicích, věznicích a ústavech pro výkon zabezpečovací detence Vězeňské služby České republiky za měsíc: leden 2021. In Generální ředitelství VŠČR. <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/msh/01msh01-2021.pdf>

Vězeňská služba České republiky (2022, 7. srpen), Vězeňská Služba České Republiky: Generální ředitelství. www.vscr.cz

Vězeňská služba České Republiky (2022, červenec). *Odpověď na dotaz dle zákona č. 106/1999 Sb.* Dostupné 7. červenec 2022, z <https://www.vscr.cz/sekce/2022>

Wilchová, J. (2020). Počet vězňů klesá, věznice i tak praskají ve švech. *Statistika & my: Magazín Českého statistického úřadu*, 10(09). <https://www.statistikaamy.cz/2020/09/29/pocet-veznu-klesa-ceske-veznice-i-tak-praskaji-ve-svech>

Woff, P. (2022, 7. srpen). Plat policisty, hasiče a dalších bezpečnostních příslušníků. *Kupní*

Síla.cz. <https://www.kupnisila.cz/plat-policisty-hasice/#zaklad>

10 Resumé

Téma této disertační práce spadá do oblasti penitenciární sociologie (sociology of prison life). Stanoveným výzkumným problémem je, *jak odsouzení muži zařazení do jedné z typických věznic s ostrahou rozumějí aktuální sociální realitě svého výkonu trestu odnětí svobody*. Práce navazuje na bohatou tradici sociologického bádání a vychází rovněž z potřeb praxe.

Práce je ukotvena v paradigmatu sociálního konstruktivismu v sociálních vědách. Tato východiska jsou zevrubně popsána včetně jejich implikací do výzkumu, zejména je definován pojem sociální zásoba vědění, který je stěžejní pro výzkumný cíl práce.

Rozsáhlá kapitola se věnuje dosavadním sociologickým poznatkům o životě odsouzených, a to v první řadě z klasického období v 50.–80. letech minulého století v USA, které se zabíraly převážně problematikou formování vězeňských subkultur a přinesly dvě základní teorie: deprivacní a importační. Dále uvádím přehled penitenciárních výzkumů současnosti, které jsou zaměřeny spíše na zvládnutí emočních dopadů pobytu ve vězení, klimatu věznice nebo vztahům odsouzených se zaměstnanci.

Následně navrhuji problematiku života odsouzených uchopit v širším kontextu především se zřetelem k organizačním

procesům a institucím. K tomuto účelu představuji některé vybrané teoretické přístupy k organizacím z pohledu sociologie, zejména akcentuji pohled na organizační kulturu Scheina (2017) a Hofstedeho (2007).

Další kapitola se věnuje českému vězeňství, které se oproti zahraničním penitenciárním systémům vyznačuje řadou specifíků. Tuzemské vězeňství pojmám ze tří rovin: institucionální, organizační a sociálního života odsouzených. V tomto se opírám i o dostupná zjištění současných českých penitenciárních sociologů (včetně vlastních). Součástí kapitoly je i představení Věznice Rýnovice, v níž probíhal výzkum.

Následně docházím k formulaci výzkumných otázek:

- I. Jak odsouzení rozumějí každodenní interakci se zaměstnanci věznice a s ostatními odsouzenými?
- II. Jak se organizační struktura, procesy a instituce odrážejí v každodenním životě odsouzených a jak jim rozumějí?
- III. Co odsouzení považují za hodnotné a které způsoby jednání schvalují?

Cílem je vytvořit teoretický model sociální zásoby vědění odsouzených, jež jim slouží k jejich každodennímu uspořádávání zkušenosti a k orientaci během jejich výkonu trestu odnětí svobody.

Výzkum je pojat kvalitativně, přičemž typem výzkumného plánu je výzkum v terénu z pozice zasvěcence (odborného zaměstnance

věznice). Metodologická část se zevrubně věnuje způsobu sběru dat, jejich analýze, jakož i problematice validity a etiky výzkumu.

Sběr dat probíhal ve Věznici Rýnovice v letech 2018–2019. Při výběru účastníků bylo v první řadě přihlédnuto k jejich kulturní kompetenci, přičemž bylo usilováno o určitou variabilitu souboru (byly vynechány extrémní typy osobnosti nebo speciální oddíly). Data byla sesbírána pomocí dvaceti nestrukturovaných interview, přičemž pět z nich bylo bezprostředně poté vyřazeno pro slabé výstupy.

Analýza dat probíhala od února do srpna roku 2023. Před jejím započítím byla data nejprve zkontrolována dle kritérií síly, bohatosti a vztažnosti k výzkumným otázkám. Na základě toho byli vyřazeni další tři účastníci pro nízkou relevanci poskytnutých informací. Výzkumný soubor tedy sestává z dvanácti případů.

Pro analýzu dat byla použita metodika reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022). Nejprve proběhlo seznámení se s materiálem a jeho příprava na analýzu. Následně probíhalo kódování a redukce kódů. Poté bylo přikročeno ke stanovení pěti kandidátů na témata. V dalším kroku docházelo ke kontrole dat, zda odpovídají kódům i navrženým tématům. To vedlo k výraznějšímu přehodnocení témat a vytvoření nového uskupení. Tento proces byl několik

opakován a byly řešeny problémy rutinního i koncepčního charakteru. Následně došlo k definování, vymezení témat a stanovení jejich ústředního jednotícího konceptu. Výstupem je teoretický model vzájemně propojených šesti témat:

Ústředním tématem se staly Hodnoty a cíle, tj. základní nastavení odsouzeného v oblasti hodnot a jeho strategické směřování v rámci výkonu trestu. Základní strategie jsou čtyři: Domů co nejdřív, Zpracovat na sobě, Proplout v pohodě a Užívat si. Dalším tématem je Reputace věznice obsahující kvality, které mohou být rozhodující pro snahu změnit věznici (populační složení, šance na podmíněné propuštění...). Téma Taktika ve vězení vyvěrá ze strategických cílů a je jejich aplikací v konkrétním prostředí věznice. Jedná se o taktiku jak směrem k organizaci, tak směrem k odsouzeným, což vytváří specifické typy sociální interakce. Další téma se týká Organizační politiky, tedy vlivů ze strany organizace a jejích institucí na každodenní život odsouzeného, co se týče jeho taktického a strategického usilování. Téma Místo ve skupině označuje interakce se spoluodsouzenými převážně v rámci velké sociální skupiny oddílu a výsledek těchto interakcí, tedy získání sociální pozice a statusu. A konečně téma Zvládání trestu představuje individuální prožívání stresu a nudy ve vězení a mechanismy, jak se s nimi vypořádat.

Témata jsou navzájem provázaná a představují různé aspekty sociální reality odsouzených. Některá z nich jsou zjevná, jiná méně. Některá jsou vlastní širší sociální skupině, jiná mají více individuální formu.

Výsledky byly diskutovány ve směru k současným poznatkům. Bylo konstatováno, že tento teoretický model není v rozporu s penitenciárními výzkumy, naopak je rozšiřuje o další vhledy. Dále byla diskutována validita a etika výzkumu. Byly navrženy některé další možné postupy zkoumání a implikace pro penitenciární praxi. Poznatky by mohly sloužit kriminologům a managementu vězeňství pro pochopení toho, jak odsouzení rozumějí svému výkonu trestu, tím pádem jakožto možný podnět pro zlepšování každodenní práce s vězněnými osobami.

11 Přílohy

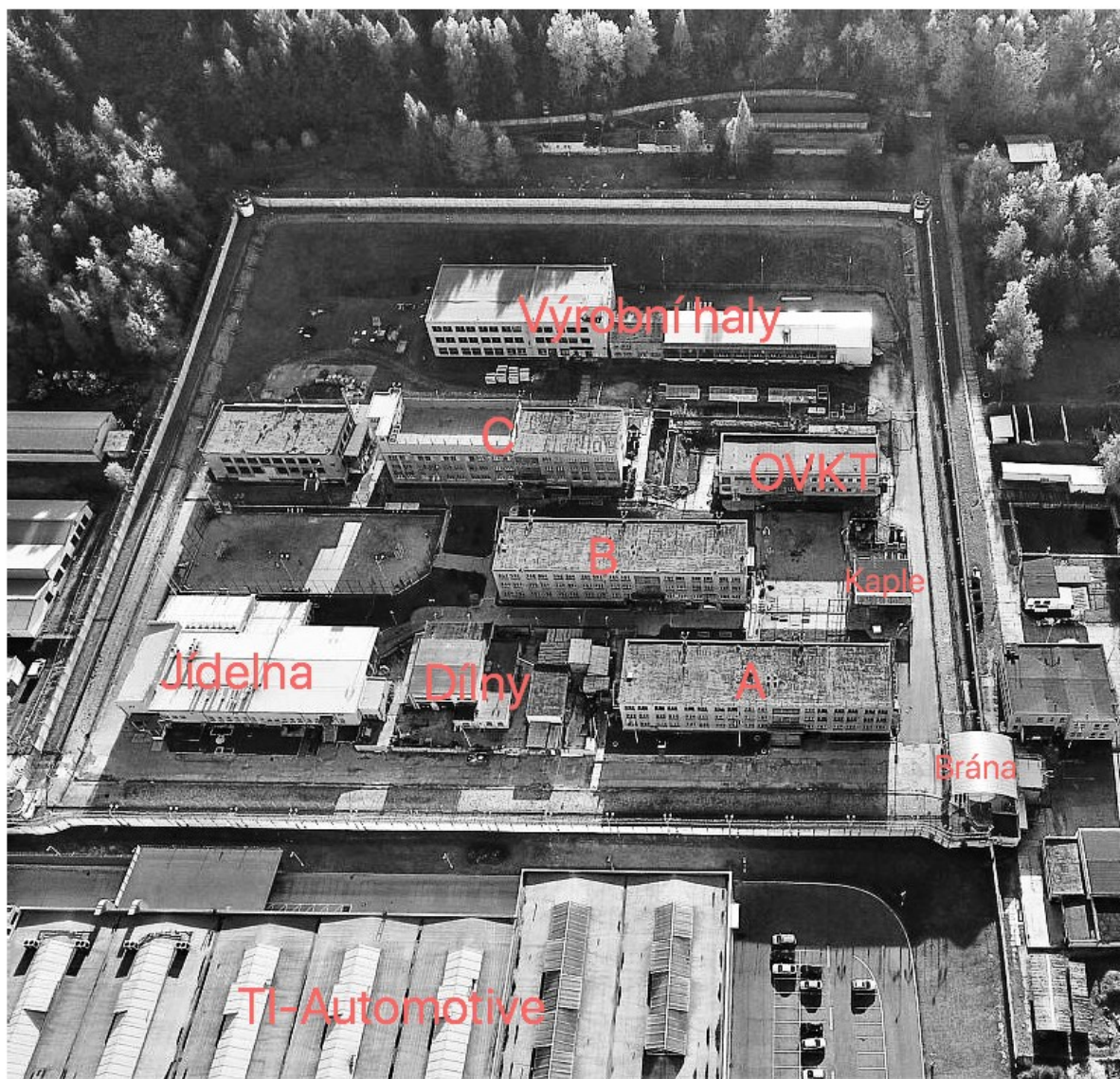
Seznam příloh

1. Foto Věznice Rýnovice, plánec oddílu, plánec ložnice — s. 215
2. Profesní kodex — s. 218
3. Informovaný souhlas — s. 221
4. Mapa kódů — s. 223
5. Přepisy výzkumných interview — s. 224
 1. Delta — s. 224
 2. Éta — s. 231
 3. Fí — s. 244
 4. Gamma — s. 251
 5. Ióta — s. 259
 6. Kappa — s. 263
 7. Lambda — s. 269
 8. Omikron — s. 273
 9. Sigma — s. 280
 10. Tau — s. 286
 11. Ypsilon — s. 291
 12. Zéta — s. 302

Příloha č. 1

Letecké foto věznice, nákres patra ubytovny, nákres dispozic ložnice odsouzených. Toto platí pro Věznici Rýnovice a tamní nejčastější ubytovací podmínky, nemusí tomu tak být jinde.

Letecké foto Věznice Rýnovice

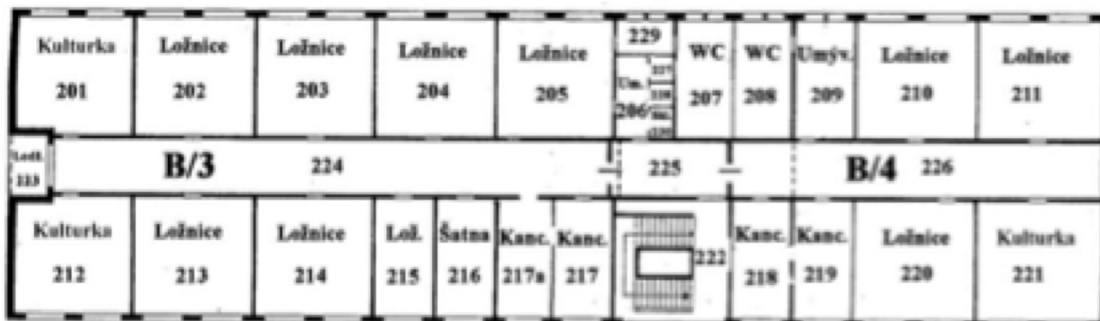

Vysvětlivky: Ubytovny odsouzených jsou označeny písmeny A, B, C. OVKT je budova pro výkon kázeňských trestů odsouzených. Součástí této budovy je i zdravotnické oddělení a malý oddíl C-8. Jídlna je rozdělena na dvě části: pro odsouzené a zaměstnance. TI-Automotive, a.s. je soukromá firma sídlící v části objektu bývalého podniku Liaz, n.p., kde je zaměstnána i část odsouzených.

(Zdroj: fotoarchiv Věznice Rýnovice, autor ani rok neuveden; popisky vlastní)

Plánek typického patra ubytovny odsouzených

1. patro

(Zdroj: příloha Vnitřního řádu Věznice Rýnovice, 2019)

Plánek typické ložnice odsouzených

(Zdroj: příloha Vnitřního řádu Věznice Rýnovice, 2019)

Příloha č. 2

Kodex profesní etiky zaměstnance a příslušníka Vězeňské služby České republiky

Příloha č. 6 k NGRŘ č. 12/2016

Preambule

Kodex profesní etiky zaměstnance a příslušníka Vězeňské služby České republiky podporuje zákonnost a žádoucí standardy chování příslušníků ve služebním poměru k Vězeňské službě České republiky a zaměstnanců v pracovněprávním poměru k Vězeňské službě České republiky (dále jen „zaměstnanec Vězeňské služby České republiky“, není-li dále stanoveno jinak) v návaznosti na právní předpisy vztahující se k působnosti Vězeňské služby České republiky. Současně slouží jako informace pro veřejnost o způsobu jednání, které může od zaměstnanců vězeňské služby České republiky požadovat.

Článek 1

Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky vykonává profesi ve shodě s Ústavou České republiky, Listinou základních práv a svobod, se zákony a ostatními právními předpisy, s právem Evropské unie, v souladu s doporučeními Evropských vězeňských pravidel, jakož i s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, a zároveň činí vše nezbytné, aby jednal v souladu s ustanoveními Kodexu profesní etiky zaměstnance a příslušníka Vězeňské služby (dále jen „Etický kodex“).

Článek 2

(1) Při plnění úkolů je povinností zaměstnance Vězeňské služby České republiky jednat profesionálně, svědomitě, nestranně a ve vztahu ke všem osobám ctít lidskou důstojnost, zákonnost všech postupů včetně principu rovného zacházení, respektovat a chránit lidská práva.

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky je odpovědný za úroveň profesionálního výkonu své funkce, respektuje v mezích právních předpisů též koncepcí, priority a cíle Vězeňské služby České republiky a s tím související vnitřní předpisy a pokyny nadřízených

vydané v souladu s tímto Etickým kodexem. Svou práci vykonává na vysoké odborné úrovni, dbá o zvyšování své kvalifikace a odbornosti, při plnění svěřených úkolů postupuje tak, aby Vězeňské službě České republiky nevznikaly zbytečné náklady. Za kvalitu své práce a za rozvíjení svých odborných znalostí je osobně odpovědný a své vzdělání si studiem průběžně prohlubuje.

Článek 3

(1) Profesní etika zaměstnance Vězeňské služby České republiky je neslučitelná s šířením urážek, pomluv nebo nepodložených obvinění zejména na adresu státního orgánu, územně samosprávného celku jako orgánů veřejné moci, jejich představitelů, jiného zaměstnance, a též protiprávním jednáním na veřejnosti.

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby se chová tak, aby v době výkonu služby a v pracovní době nediskreditoval sebe ani nepoškodil důvěryhodnost a vážnost Vězeňské služby České republiky.

(3) Zaměstnanec Vězeňské služby je při výkonu služby nebo práce vždy vhodně oblečen a upraven tak, aby nesnižoval dobré jméno Vězeňské služby české republiky.

Článek 4

Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky je vždy zdvořilý, svým jednáním vykazuje tolerantnost, s vyloučením projevů diskriminace na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. S osobami, se kterými přichází při plnění svých povinností do kontaktu a s vězňnými osobami jedná korektně, dbá na zvyšování svého právního vědomí zejména v oblasti úcty k lidským právům.

Článek 5

(1) S výkonem pracovní nebo služební činnosti zaměstnance Vězeňské služby České republiky je neslučitelné jakékoliv korupční jednání.

(2) Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky nevyžaduje a nesmí přijmout žádné dary nebo jiná zvýhodnění, které by mohly ovlivnit zákonnost a nestrannost výkonu jeho pracovních nebo služebních povinností a rozhodování. Neposkytuje ani nenabízí nikomu žádnou výhodu spojenou s využitím svého profesního postavení. Jedná tak, aby se při plnění

jemu svěřených úkolů nedostal do postavení, ve kterém by byl zavázán nebo se cítil být zavázán oplatit službu či laskavost, která mu byla prokázána.

Článek 6

Zaměstnanec Vězeňské služby České republiky je povinen dodržovat zásady ochrany osobních údajů, zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dozvěděl při výkonu své profese nebo v souvislosti s ní a které mají zůstat utajeny před nepovolanými osobami, či které byly za takové výslovně označeny, pokud ustanovení zákona nevyžaduje jinak.

Článek 7

Zjistí-li zaměstnanec Vězeňské služby České republiky ztrátu, neodpovědné hospodaření s majetkem, podvodné nebo korupční jednání, anebo se oprávněně domnívá, že se na něm vyžaduje, aby jednal způsobem, který je v rozporu s právními předpisy nebo je neetický, oznámí toto bez zbytečného odkladu.

Článek 8

Etický kodex navazuje a rozvíjí povinnosti zaměstnanců Vězeňské služby České republiky vyplývající ze základního pracovněprávního vztahu nebo služebního poměru a jejich nerespektování může být kvalifikováno jako porušení zákoníku práce a pracovního řádu, anebo porušení služební kázně.

Praha, 2016

Příloha č. 3

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného interview

Já, níže podepsaný stvrzuji tímto, že:

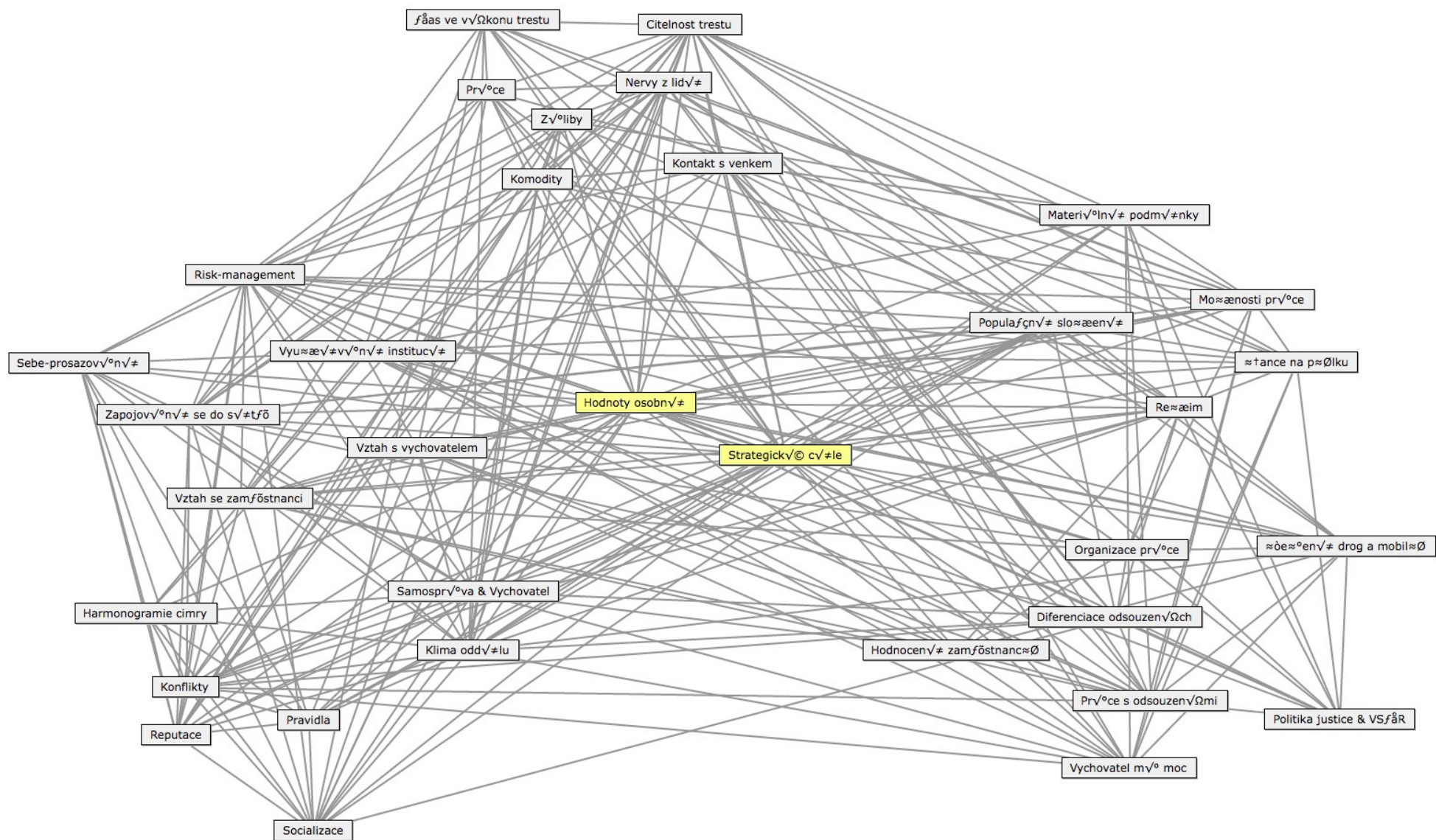
1. Přistupuji zcela dobrovolně k interview za účelem výzkumu vnímání výkonu trestu odnětí svobody ze strany odsouzených, které je vedeno psychologem PhDr. Janem Drahoňovským v rámci jeho disertační práce. Jsem si vědom, že interview bude trvat okolo jedné hodiny a bude se týkat otázek mého aktuálního pobytu ve výkonu trestu, a že z něho bude **pořízen zvukový záznam**.
2. Mám právo ze spolupráce odstoupit, a to v kterékoli části výzkumu, tedy před započítím interview, v jeho průběhu nebo i potom, a to bez nutnosti udání důvodu. Pokud ze spolupráce z jakéhokoli důvodu odstoupím, nebude to pro mou osobu mít žádné následky.
3. Vyhrazuji si právo na některé otázky neodpovídat, pokud by mi to mělo způsobit nepříjemné pocity.
4. O obsahu výzkumného interview nebudou informovány další osoby (např. vychovatel), zůstává striktně mezi mnou a výzkumníkem.
5. Data budou uchována v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. Konkrétně: Nahrávka bude uchovávána na bezpečném místě, nebude přístupná nikomu jinému než výzkumníkovi a bude zachována pouze po nezbytně nutnou dobu. Doslovný přepis nahrávky bude k dispozici pouze výzkumníkovi, bude uchovávána zabezpečeným způsobem, aby se k ní nemohly dostat třetí osoby.
6. Souhlasím s tím, aby byl zveřejněn přepis rozhovoru za účelem vědeckého publikování – za předpokladu že budou poskytnuté osobní údaje vynechány nebo převedeny na anonymní údaje – v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Jméno, příjmení:

Datum narození:

V Rýnovicích dne:

Příloha č. 4 – Mapa kódů

Příloha č. 5

Přepisy interview

Rozhovory jsou přepsány doslovně a v nezkrácené podobě (tedy včetně úseků, které nebyly zahrnuty do analýzy), avšak anonymizovaně. Otázky tazatele tvoří samostatný odstavec a jsou vyznačeny tučně. Kurzíva označuje slovo zdůrazněné informátorem, u opravdu silného zdůraznění je toto označeno verzálkami. Podtržená sousloví označují zajímavé fráze, které se v některých případech staly in vivo kódem.

Informátor č. 1 – Delta

Jak jste to místo sehnal? (Reakce na oznámení ve dveřích, že už má práci venku.)

Sehnal jsem to místo přes veškerý lidi, kterým důvěřuju, co šli na pétéčka. Si sedli k internetu. A teď mi chodily na můj jméno sem dopisy, kde byly jak ubytovny, tak zaměstnání. Takže já v současné době...

Já už mám takovou povahu, já nedůvěřuju lidem. A z jednoho blbince nepůjdu do druhýho, aby na mě nebral ohledy, aby mi šahal na věci, aby dělal bordel, když přijde nafetovanej nebo vožralej. Aby vychyloval, i kdyby na to fyzicky neměl. Jo, spousta lidí si myslí, že když mi je padesát čtyři let... Omyl! Kór když by to byl nějaký mladšas, já si to prostě nedokážu představit. Já pro tu ránu nejdu daleko. Jako neříkám, že bych byl nějaký násilník, ale co je moc, to je moc. Já nemám rád nečestný lidi, když je dohoda, tak se má plnit. Pak už ten člověk mě nezajímá, protože ztrácí důvěru. Já tady žiju s deseti lidma, z toho čtyři jsou úplně trubky. Jak inteligentně, tak ještě postižený tím bohem, na který si hrajou. A to... Jsou určitý věci, který nepřekousnu, já se straním. Já jsem sólo jednotka. Nikoho jsem nikdy k životu nepotřeboval. Proto se snažím ani tady nikoho z vás neotravovat. Jinak já vyčítím, s kým se dá bavit a s kým ne, a podle toho se k tomu člověku chovám. Ale takových lidí je strašně málo. Proto já se taj nebudím skoro s nikým, nekamarádím se, nechci. Pan Rybařík (odd. logistiky) mi říká: „No tak běžte k nějakýmu kamarádovi, nemáte? Ani vodcad?“ No to už vůbec ne! Nechci mít společnýho s nikým, kdo byl se mnou ve výkonu.

Je tady spousta lidí, teď myslím, zaměstnance, který znám pětadvacet let. Těm důvěřuju, nikdy jsem z výkonu trestu neodešel ve zlým. Já byl tenkrát na volný vazbě na cétrojce a cěčtyřce. Takže mě tady nechali a já šel hned dělat brigadýra na kuchyň. Tady jsem byl devět let dohromady a na zbytek rok a půl jsem byl ve Stráži. Ale to jsem měl rodiče, teď jsem na tom světě sám.

Jak jste se dostal na brigadýra v kuchyni?

Já mám střední školu obor nástrojář-strojař, no, a to středoškolský vzdělání tenkrát ještě panu Rorýsovi (na kuchyni) stačilo na to, abych tam dělal toho brigadýra, prostě administrativního pracovníka. Jako psal výkazy, psal stravenky, psal jídelní lístky, registroval a započítával zboží má dáti – dal. A tak.

Ted' je hlavně špatná doba. Dyt' se podívejte, to je samej fet'ák! Tady lidi, co dělaj perverznosti, jsou chráněný. To mě nejvíc ubíjí. Víte, co takový lidi dřív za to trpěli. On támhle znásilňuje svou vlastní dceru malou. Kde to jsme?! Taj si hraje na hrdinu, protože je chráněnej. A když ho člověk nějakým způsobem perzekuuje, tak je za to ještě potrestanej. Tak co to je za lidi? To se nemůže odpouštět ani mezi lidma přece! A tohleto mě dostává. A tady se schovávaj do kaple. Paní Volavková je bere ven. A já třicet šest dní před výstupem jsem se nedostal ani na kousek. To je prostě nefér. Musíte uznat, spousta lidí jako i z vaší strany nemaj žádnou čest. A nejhorší že oni ani nevědí, co to je. Prostě mám na to, řeknu, a přes to vlak nejede.

Jaké to bylo ve vězení v těch 90. letech?

V 90. letech to bylo to jiný, rozhodně. A taky se líp sedělo. V podstatě každej věděl, kde má svý místo. Tam nemoh si někdo vyskakovat, že měl nějaký monkey¹²⁵. Ne, ten měl v rohu hadr, tam bylo jeho stanoviště. Byl bitej kdykoli jenom z toho místa vylez. Za to co udělal. Vemte si na céosmičce, tam ... – osmnáctiměsíční holčičku znásilnil. To se na mě nezlobte, ale to je silný kafe. A to potkat takový lidi, a to potkáváte tady pořád. A voni ještě machrujou, voni jsou ještě na to hrdý a řeknou: „No tak mi něco udělej, já tě prásknu.“ Dyt' se podívejte, jak dopad Vlk – za toho, co je teď na kuchyni. No ježišmarja! Voni ho odvezli do Bělušic. Já jsem o tomhleto mluvil i s paní Sýkorovou, říkám: „Vy, jako matka, jako rodič...“ A ona: „No ale to bysme taj nemohli dělat.“ „No tak taj nedělejte. Anebo nám dejte volnou ruku. Protože ty lidi se taj maj báječně a ještě z nich děláte nemocný.“ Já bych jim dal. Ty byli úplně nejniž. Ženskou když znásilní, to se dá ještě brát, protože bůhví, jak to bylo. Ale co s týče dětí nebo starejch babiček, když je támhle rozsekaj. Nebo faráře zabijou nebo tohle, to prostě ne.

A já jsem na to strašně háklivej na takovýhle jednání, když někomu pomůžete, a on vás pak zradí. To jsem schopnej zabít i zadarmo. I ted'. Bez těch pravidel nepřežiju. Ale co mě to stálo, těch ztracených let v kriminále. Ale já bych to udělal zas. Víte, proto já nechci znát lidi, já je nechci poznávat. Já dokážu rozlišit tady ty příkuřovače různý. Když tady to říkáte si, „no je to dobrej frajer, vypadá normálně“, no a pak ho vidíte, jak se chová k vychovateli, ta změna! Ta změna toho, jak se rozplývá, to jsou bezcenný lidi, tady 90 %.

A podle kterých kritérií si vážíte lidí?

Lidi, kterých si vážím: Nemluvej, nevyhledávaj přátelství, nevytahujou se s tím, co maj, co nemaj. Nemachrujou s tím, co jsou zač nebo čím byli. A dávaj si od lidí odstup. A až po čase, kdy toho člověka poznává, tak si ho připouští pomalu blíž a blíž k tělu. Neříkám úplně. To jsou lidi, který za něco stojej. Jakmile vám někdo hned ze začátku podá ruku a je strašně usměvavej, NIKDY to nefungovalo, nikdy to není dobrej člověk. Zase na druhou stránku, co chci tady hledat? Proč bych měl tady hledat nějaký dobrý lidi? Ale najdou se.

No my několikrát takhle s panem Strnadem vzpomínáme: „Pamatuješ tenkrát, jak...?“ Protože on měl šňůry, že jo. A Brhlíka, já Brhlíka znám jako strážmistra údernýho, když sloužil na Strnadovýho šichtě. Ted' ho pozdravím, on není schopnej ani odpovědět. To je taky to... Kdybych moh, tak mu vynadám, když mu nestojím ani za odpověď. To samý Krahujcová. Přejde: „Dobrý den, paní náměstkyně.“ A ona nic. No, venku bych jí řek... No ale tady nemůžu. Tak řeknu: „No tak nic, já vás teda příště už nepozdravím.“ „Proč byste mě nepozdravil?“ „Protože vy neumíte ani odpovědět.“ A takovejchle konfliktů už jsem měl spoustu. Mně to vadí prostě. I když jsem vězeň, neznamená, že

125 MON (možný objekt napadení) – instituce na ochranu vytypovaných vězňů (NGŘ č. 24/2022). Takoví jsou pravidelně kontrolováni dozorcí s ohledem na možné fyzické napadení. Často jsou i ubytováni stranou od většiny odsouzených.

když řeknu „dobrý den“, tak že jsem nákej vzduch, nákej póvl. Tak co si má člověk pak o tom myslet. Hloupej, nic neříkající pozdrav nebo odpověď’.

Jak vnímáte pozici vychovatele ve věznici?

Z mojí zkušenosti vždycky pro mě vychovatel důležitý byl. Tím neříkám, že jsou důležitý pro každého. Myslím si, že dokážu taky velice dobře rozlišovat. Mně pan Sojka pomoh, mně pomoh hodně pan Strízlík, byť jenom tím, že je schopen si mě zavolat, sednout si a popovídat si. Pro mě to hodně znamená, a když takovýhle věci řeším s někým, kdo je na úrovni, hned jsem klidnější. Jde to ze mě ven. To je jedinej možnej způsob, jak ze sebe ten stres a ten vztek, kterej se tady hromadí z těchhle pitomců, jak dokážu upustit páru. Tak mám upuštěno, a už tu hranici do tý rysky, než pojede ta pára, tak už ji mám zase poměrně vysoko.

Víte co, já se nikdy nesnížím, abych na někoho chodil bonzovat, abych donášel. Což tady ne. Já si osobně myslím, že tady ti vychovatelé, ta prevence... Příklad, pan Straka, přes dvacet let se známe, Strnada, Strízlíka, můžu vám jmenovat další a další. To nemluvím k panu doktorovi Pěničkovi, předtím tady byl pan Sedmihlášek. Pan Špaček, pan Brhlík, Křepelkové všichni. Mistři, Kvíčala, hodně si vážím Pěnkavy, to je čestnej férovej chlap, kterej si vězně nepřipouští k tělu. Ale chová se k nim normálně. Né jak uřvanej Kvíčala, ale ten to má v povaze. A takovýhle lidi já rád uvidím venku. Opravdu. Nebudu mít s tím žádný problém.

Co se týče toho vychovatele nebo prevence: Já věřím, že oni takový lidi potřebujou kvůli rozkrytí určitých věcí, který se tady dějí. Logicky, oni je potřebujou. Protože oni je vytěžej, zjistěj, že támhle jsou drogy, támhle telefony a tohle. To je v pořádku. Ale nevěřím tomu, že si jich vážej. Protože jejich vlastní pocit vůči nim musí bejt: Tak ty mi tady řekneš na toho, na toho, na toho, kde maj drogy, a přitom ty – s tebou já bych nechtěl mít vůbec nic venku společnýho. Že těma lidma pohrdaj. I přesto že je vítaj a udělaj jim kávu. Jasně! Jinak by to nerozkryli. Vždyť se podívejte, co se taj děje.

A tyhle ty opatření jsou špatný opatření. Já přece jako vězeň jim nebudu radit. Ale daly by se udělat daleko lepší tahy, aby tady bylo čisto. Ale proč to nechtěj? Podívejte se, tady jsou problémy s močí. Oni maj různý balónky nafouklý nebo v rukavicích, různě to schovávaj. Veškerý četníci nejsou zas tak zapálený do tý práce, aby je kontrolovali tak, jak maj. Co si budem povídat. Někdo toho četníka má rád, ten četník má rád jeho, protože je mu sympatickej, něco pro něj dělá, nebo to. Tady je to tak provázaný... Ale v pořádku, tak to asi má bejt.

Ale třeba by stačilo: Tak on jasně požije drogu, on jde druhej den na moč, on je negativní. Proč? Protože má možnost tu moč zaměnit. Já osobně bych to udělal takhle: Nahnal bych tam lidi, nechal bych je s vědomím, že ty moče maj. A pak bych je volal, pojd’, další a takhle všechny. Dvacet minut bych je tam nechal a pak: „Víte co, a jdeme znova.“ Už nemaj co dát, to co měli u sebe, vyházeli do tý první várky. To je jedna věc. Když by řek že nemůže: „Tak si taj počkáš, dokud budeš moct.“ Protože ty testy nejdou prolejt. Už jenom z pozice moci a z pozice síly. To by byl tenhle aspekt. Ale ty lidi načůraj, oni jsou pozitivní, a oni jdou na barák. Nejsou vyhozený z práce, vyjma venkovních pracovišť. Tady je totiž ta benevolence, pane doktore, tak nebetyčná – jako zaměstnanců, vedení k těm vězňům – že to tluče dveřma.

Věříte, že já se za to kolikrát i stydím, i když se mě to netýká, co třeba vězeň si dovolí k četníkovi! Mně až hanba je z toho. Přitom by stačilo: „Co jste to říkal?!! Pozitivní? Telefon? Takže okamžitě sbalit, okamžitě na díru a okamžitě odjezd přes celou republiku.“ Věřte mi, pane doktore, tohle kdyby udělali u pěti lidí, tak ten kriminál je tady čistej. Já vám můžu říct takový věci, takový fiaska, co se

tady děly při tom chytání. Co to nosej z tíačka¹²⁶ a to. On si to vyndá ze zadku. Takhle, tady jsou dva filtry. Jeden filtr je pod kamerou, druhý filtr není pod kamerou. Oni je dají tam, kde kamera není, on to vytáhne, tam to schová někde za trubky, toho čteníka to nenapadne. Oni je odvezou na rentgen, tam jsou čistý. Vrátej je zase tam, on si to veme a jde na barák. Tak jako kde to jsme jako?!! A nás pak budou házet do jednoho pytle a nám budou zakazovat třeba nestandardní návštěvy nebo přerušení trestu? Jak si to zasloužíme? „A tím, že je to ve vašem zájmu, a to a to...“ Vod toho taj snad nejsme, ne? Od toho taj jste vy! No jenže: „Pane vychovateli, tohle a tohle, von ten Delta, von to je taky pěkněj hajzl...“ Neříkám, že se to děje vůči mě. Já nedávám nikomu šanci k tomu, aby moh někde někomu říct. Já si dělám svý povinnosti a vo víc se nestarám. Takže není důvod. Jestli mě někdo nesnáší a jsem na něj ostřej, protože jim, a on si prdne, tak to si hned vyříkám. Jestli to mu vadí a jde mě támhle udat, no tak jako prosím. Nelíbilo by se to vám ani vychovatelům, nelíbilo by se to nikomu jinýmu. Tak mě trestejte, když si myslíte, že si zasloužím ten trest.

Myslíte, že existují nějaká pravidla mezi vězni, jak se správně chovat?

Ne, ne. A ve všem jsou na vině drogy. Za psaníčko vám prodá vlastní mámu. Úplně bez brzd jsou ty lidi, úplně bez brzd. Ani sebemenší...

Každá pozitivita je v tomhle prostředí vlastně devastační do budoucnosti. Vy se nechytete do práce, vy se nechytete ven, vy se nechytete na půlku eventuálně. Jo, prostě ne, když to vidí, musí to tam dát – ať se děje, co se děje. A ty lidi se vracej. A jak je možný, že on v jednom hodnotícím období je pozitivní třikrát? A stejně se nic neděje! Tak co po nás chtěj? Pak už nemá co ztratit, tak jede zas. A je ve fešáckym kriminále. Slavkov, Valdice? Ou, ou! Něáký sdělovačky, to přijde za půl roku, do tý doby stačej vyskočit. Víte co, ptám se, chce to vůbec někdo řešit??? A v tomhle to já tady žiju. Tohle to já musím vidět, snášet, slyšet. A věřte mi, pro mě je trestem tohle.

V 90. letech to tedy fungovalo jinak?

V 90. letech, tam bylo pěstní právo. Tam si nikdo vyskakovat nemoh. Když se někomu něco nelíbilo, tak dostal přes držku. A šel si stěžovat k četníkům, a četníci mu dali ještě taky. Co se týče taj těch paragrafů, tak byli i od těch četníků bití. Zrovna nedávno jsem mluvil s panem Havranem, s dozorcem. Říkám: „Pane Havran, co kdybyste byl vy ten táta tý holky?“ A on: „Já bych ho zabil.“ „No tak vidíte.“ „No ale my musíme...“ „Musíte? Co jste potom zač? Když musíte a jste za to placený?“ „No to je ta demokracie. To je ta liberalizace.“ „No ale vy jste rodič, a jinak budete mluvit, až se vás to bude týkat. Já vám to nepřeju, ale až se vás to bude týkat, tak půjdete asi na druhou stranu barikády. Jak takovýmhle lidem můžete dopřávat sluchu!“

Ať je to kdo je to. Ať jste to vy jako psycholog, ať je to sociální pracovník, ať je to vychovatel. Jak jim můžete dopřávat sluchu a pomáhat jim?!! Takovýhle zvěrstva, která dělaj. A tady se ještě roztahujou. Chluběj se a bijou se do prsou, jak s tím nevyběhli, že stačí chodit do kaple. A jezděj na pétéčka. Prosím vás. Víte co, spousta věcí je pobuřujících. I jako u vězňů. Oni se těma paragrafama nechluběj, ale to každěj stejně ví. To se neutají. Vždycky z toho VISu¹²⁷ to někdo vytáhne. Nebo ze zpráv. Různý vodvolací a dovolací soudy. Jó, tak ty máš loupež, jó? A von má přitom nezletilý dítě, který támhle v garáži držel tejden a znásilňoval. Prostě, jsou určitý věci, který se mi prostě příčej. I přestože jsem vězeň, tak mám nějaká pravidla a mám nějaký zásady. Nesnížím se k něčemu. A tady to berou jako úplně běžný.

Nestojí to tady za nic. Tady není žádněj režim, tady není se čeho bát. Tady se netrestaj přestupky, který

126 TI-Automotive, a.s.

127 Vězeňského informačního systému.

by jinde se trestaly. Zkuste ve Valdicích na policajta jenom se špatně podívat. A už jde. Já tam byl osm let v druhym desetiletym trestu.

Povězte mi o tom víc.

Tam vás za vložky pražený, že mu nedáte, nakrmí do ledvin. Píchnu nabroušenou lžící do ledvin, jenom kvůli vložkám, že jste mu nedal. Já jsem měl svůj vlastní svět, staral jsem se sám o sebe, a chování bylo normální. Tudiž takovýhle lidi ty četníci i ty mistři, i ty vězni oceňovali. Protože věděli, že nejste problémověj. Vězni věděli: do ničeho se nemíchá, nic ho nezajímá, ten nám škodit nebude. Takže vás úplně vypouštěj z toho zornýho pole. Vůbec jsem se na ničem nepodílel. Na cimře dvanáct lidí, dvacet čtyři hodin denně, no a teď se jeden pomlouvá na druhýho, jenom já jsem mlčel. Prostě nezapojuju se do takových věcí, jenom proto, aby se to nemohlo otočit proti mně. No a voni už vědí, Járu to nezajímá, ten je v pohodě, před ním můžeme cokoli, ten nic neřekne.

Tady je tak dobrej kriminál, fešáckej, vymoženosti. Se podívejte, kolik lidí šlo ven, z toho si to jen polovina zaslouží. Taj se vrátí a při dřepu mu vypadnou peníze a dva gramy. Tak nezlobte se na mě, ale... Teďko – mělo by se taj začít rozlišovat a pomáhat jenom skutečně těm, kdo si to zaslouží.

Tady je spousta cigánů a lidí, který nemaj vůbec žádný pracovní návyky, natož hygienický. A voni prostě vyjdou ven a vůbec je nezajímá, co bude, kde bude, kde vemou prachy, jak by mohli pracovat. Místo aby to řešili už měsíce dopředu, budu tam, budu mít tolik a tolik peněz, musím s tím vyjít... Ne. Taky to tak dopadá, taky se vracej. Protože hned musej páchat trestnou činnost, aby měli za a) na dávku, za b) v těch krabicích je taky přece jenom zima, pod mostem. Hned veme někoho větví a sebere mu šrajtofli se stopadesáti korunama.

Prostě tady je spousta věcí, který se mi nelíběj a kterýma trpim. Ale nikde to neprezentuju, ani se nesnažím o nějaký nápravu. Nejsem tady od toho, abych někoho poučoval. A přitom by to fungovalo určitý ten systém těch zákroků. Stačí pět lidí potrestaných za tohleto, odjezd na Moravu. To je jediný, z čeho my máme strach.

To je snad jediná kladná věc, kterou si z tý basy vodnesu. Že dokážete rozeznat, co za toho člověka máte před sebou. Jak je někdo moc vstřícněj a rychle se chce skamarádit, je to špatně. Naopak. Když vy spíš toho člověka musíte..., když ta cesta k němu jde pomalu, tak to teprve za něco stojí. Jak je to přátelství vřelý, plácání a tak, tak to nestojí za nic. A hlavně to poznáte už podle stisku ruky. Když vám ji podá jak hadr, tak...

Co byla vaše první starost, když jste sem přišel?

Když jsem sem přišel, zaprvý, mě tady spousta lidí znalo. A věděli, že mám maturitu z (vynecháno). Vychovatelé samozřejmě pan Drozd, pan Kos ještě než měl tu nehodu, protože jsem byl na bétrojce tak se mě snažili dát do dílen. Ale tam jsem se dostal de facto jenom protože jsem měl platnej svářečskej průkaz. Jako jedinej. I ten svářečák, to máte vlastně druhý řemeslo. A věřte mi, že jsem moc dlouho nesvařoval a spíš tady (vynecháno). Takže si říkaj, Delt'ánku, až ty odejdeš, co budem dělat? Budete si muset objednat firmy, pánové.

Jak tady trávíte svůj volný čas?

Já z 90 % si tu práci beru i na barák. Protože vždycky je něco, nad čím přemýšlím až do večera. Jak to udělat nejlíp a tohle a támhleto. A pakliže nenastane tahle doba, tak si čtu nebo poslouchám muziku. Nevyhledávám spolky, nechodím s nikým na kávu. Prostě ty lidi mi za to nestojej. Já mám svých starostí dost, přemejšlím nad (družkou), přemejšlím hlavně nad tou budoucností, i když vím, že to takhle nefunguje. Ať si naplánujete, co si naplánujete, vždycky to je jinak. Nechávám tomu volnej

průběh. Já se snažím už dopředu předcházet tomu, co kdyby přišlo tohle... Občas si zahraju šachy. Ale jako mám nad čím přemýšlet a mám se čím zabavit.

Vy kouříte?

Kouřím, jó, ale hodně málo, jestli pět, šest cigaret. Už jsem to omezil. A dokonce už s tím asi i praštím, protože venku na to nebudou peníze ze začátku. Je to ovlivněno chutí a nějakým návykem. Když mám chuť na sladký, a to sladký nemám, tak si ho taky nedám. A takhle to bude asi i s těma cigaretama.

Zacvičím si rád. Na to, že mi je padesát čtyři, utahám i mladýho kluka na hrazdě. Což mi svým způsobem lichotí. I venku cvičím, ale nějaký kulturistický, se závaším, to mě nezajímá. Kliky ve stojce úplně v pohodě. Ale s tím rozdílem, že už si nohy neopírám o zed', ale třeba Fí mi je takhle drží. Já dám jenom ručník na zem, ať si neodřu tu moji pleš, a krásně jedeme stojky. To je o zvyku a o tréninku. Musím se pochlubit, je to frajeřina. Chci dobře vypadat, chci se líbit ženskejm, na to kolik mi je. To jsou vlastně takový ty... Hlavně, cejtím se dobře, nejsem nervózní, spousta věcí mi tak nějak míň štve, nebo vůbec mě to neštve, za normálních okolností by mě to štvalo. Mám si kde odfouknout.

Jak často cvičíte?

Cvičím tak dva tři dny mám volno v týdnu. Ale i to je moc, už jsem přece jenom starší, ta regenerace na ty svaly a klouby by měla být delší. Teď se ještě léčím na vysokou tlak, o tom jsem ani nevěděl. Riskuju tím, že mi může prasknout nějaká cévka při tý stojce. Přesto se toho nebojím a jedu tak nějak. Při kliku ve stojce je třeba dýchat jinak než třeba při hrazdě. Tím pádem tolik nezrudnete a tolik krve se vám nedostane do hlavy. Jinak jste rudej a podlitý oči. Tam je tzv. holotropický dýchání, takže vy se nadechnete a vydechnete dvakrát než jednou. Já jdu dolů, tam vydechnu, pak se zase nadechnu, jdu nahoru a tam zase vydechnu. Kdežto při hrazdě se nadechnu, dete nahoru, tam je výdech, dolu nádech. Taj to zdvojíte. Už to tak neroste, a už to všechno dýl bolí, ale... A hlavně taj k tomu nic nemáte, nemáte žádný kvalitní nutriční jídlo, který by to pomáhalo. Tady třeba seženete vložky. Můžu tady sehnat kreatin, můžu tady sehnat anabolika, ale prostě ničít se na starý kolena... Já si chci ještě s těma ženskejma užívat. A tohle mi stačí, já se nemám už kam hrnout.

Stává se vám někdy, že se s váma někdo chce prát?

No hlavně mladý kluci. Pak najednou koukaj. Protože v mejch letech už nemůžu sázet na nákou výdrž, tam to musí být do patnácti vteřin skončený. Proto nečekám. Jedna, dvě a je po boji. Ale je to nutný, protože spousta lidí hřeší na to, že se jim stát nic nemůže, a spousta lidí neví, co to je, jak to dokáže bolet. A to jim zlomí sebevědomí. Když starej dědek přijde a dá mu čelo a on se válí na zemi, je mu dvacet tři a má takovýhle pracky. Tak mu zlomíte nos i sebevědomí. Ale jako vysloveně to nevyhledávám, jak můžu, tak z toho vycouvávám. V případě, že mi někdo napadne partnerku nebo ze mě dělá blbce a ještě se štrajchuje: „a co jako?!“ Někdy to strkání, tak je to hotový. Ale to už jsem hodně polevil, pane doktore, to kdybyste mě znal před dvaceti lety, tak...

Kde jste všude seděl?

Já byl v Rýnovicích, ve Valdicích a zase tady. A věřte mi, to je můj nejmenší trest v životě, a tak zahulit jsem ještě nedostal. Jak kvůli lidem, tak kvůli tomu, jak to dopadlo v mý rodině. Je toho prostě na mě moc. Já se kolikrát přistihnu, že docela často rekapituluju. A ta bilance je hrozná. Co jsem kde zkazil, komu jsem kdy ublížil třeba jen slovem nebo nějakým postojem. Prostě začíná mě to mrzet, já snad měknu nebo co.

Těm mladejm tady nerozumím, nechci ani rozumět, to vede do záhuby akorát. Víte co, spousta lidí si

taj chodí do posilovny, pak maj takovýhle ruce a takovýhle útlý nožičky. To je klasická vězeňská figura. Lidi si mě taj nevšímaj. Já mám totiž celej život problém s tím, že co si myslím, to řeknu. Víceméně mi to bylo na škodu. Ať to bylo na škole, nebo prostě v běžným životě. Protože já si do tý pusy nevidím, furt musím něco komentovat, to co se mi nelíbí. Což se samozřejmě zase nelíbí tomu protějšku. Prostě už jsem takovej.

Zmínil jste 90. léta. Jakou měla tenkrát funkci samospráva oddílu?

To byla vláda toho oddílu. Barákovej, kápěčko, přes ně nejely vlaky. Ty to mydlili, jak to mydlit mohli. Když někdo udělal špatně rajón, nebo když kvůli němu oddíl měl třeba filcunk, takovýhle. Ty to drželi zkrátka. Teď to je jenom pro to, aby si stoup na sčíták, nahlásil stav a támhle na nástěnku napsal kdo a kdy má jakej rajón. Dřív to fungovalo, to byl pan někdo, to byl bůh pro ty lidi na tom oddíle. A to byla taky pravá ruka vychovatele.

To zase ty vychovatelé nebo ty pracovníci museli poznat toho člověka, jak se jeví, je to tvrděj chlap, ale bude férovej, toho chceme. A hlavně záleželo vždycky na svalech, vždycky na svalech. Čím větší jste, tím větší máte respekt a tím míň máte problémů s lidma, protože si na vás netroufnou. I přes to, že nákej sedmdesátikilovej by s ním zamet jako s babičkou, tak prostě ne. Dělá to hodně. Lidi se bojejí rány, lidi se bojejí bolesti. Tady mimo Fí, nic, nic, nic. Taj jenom zařvete a všichni sklopěj hlavu. A tím nechci pomlouvat.

Ty určovali pravidla, oni to rovnali. A hlavně vycházeli s vychovatelem tak, že řek: „Hele, taj máme 3 volný místa, vemem toho nebo toho nebo toho?“ „Ne, toho neberte, s tím budou problémy, vemte tyhle dva.“ A ten vychovatel jim vyšel vstříc. Protože v zájmu vychovatele bylo, aby to fungovalo na tom oddíle, a ne nějakýho narušitele. No a pakliže to byl narušitel, tak mu řekli: „Ty si ani nebal kouli, pojď na koupelnu.“ Tam ho hned zfackovali, a vykopli ho z oddílu ven a dali ho támhle někde na krizovku. A takhle to fungovalo a ten kriminál byl úplně o něčem jiným. Jinak se sedělo, líp se sedělo, i když to bylo tvrdší a přísnější. I ze strany vězňů.

Ale voni taky dokázali rozlišovat. A jak měl paragraf nákej takovej, tak óóó! Ty věděli okamžitě, kde je jejich místo. Ty mohli jít na jídlo a stoupnout si na sčíták. Jinak prali, uklízeli a byli bití. A věřte mi, že ty lidi, co tyhle léta zažili, už se příště toho kriminálu vyvarovali. Tady si z toho nic nedělaj, vůbec. Ještě jsou chráněný. Tady se každou chvíli kontroluje, jestli nemá modřiny. A běda jak jó a doví se od koho. Tak ten dotyčnej jede. A má nášup. To je zvrácenost. Takhle to fungovalo tak do roku devadesátýho sedmýho, devadesátýho osmýho. Pak přišla ta liberalizace, ta demokracie pořádná do toho vězeňství, ta humanizace. A bylo to všechno v hajzlu.

Ten dozorce, když vás chtěl... Každěj dozorce si vás otipoval. Když jste byl hajzl, tak se podle toho taky k vám choval. Když jste byl normální, když jste nekličkoval, plnil jste si povinnosti, což oceňovali, nebo jste pracoval. Tak takových lidí si dřív vážili. A podle toho se taky chovali. „Veliteli, já bych potřeboval...“ „Jó, běžte.“ Přišel tam hajzl, to samý: „Koukej mazat!“ A ještě mu napsal kázeňák. A tak to má bejt, tak to mělo bejt, a tak to bylo správně.

Dneska? Ten ředitel neví ani z 50 %, co se tady všechno děje. Neví, jaký firmy... Řeknu to takhle: Jsem na údržbě tři roky. Za celou dobu co jsem na údržbě se nestalo, aby firma, která je tady najatá, něco dokončila, aby to dodělala. Ne! Vždycky jsme všechno dodělávali my a dokonce jsme jim půjčovali i nářadí. To je vrchol. Tady si udělali za 60 tis. střechu do který pořád teče. Nikdo za to není zodpovědněj. Nikdo nejde na koberec podat náký... Nikdo není postižen, a ví se vo tom, kdo to byl. Ví se o tom, kdo měl ten dozor na tom. A nikdo nic neudělá.

Ošetřovna, díry, céosmička, všechno jsme dodělávali my. Když se dělali odpady. Vždyť se podívejte

na ošetrovnu. Já jsem jim říkal, „Proč to neuděláte takhle, takhle, takhle? Nepotřebujeme firmy.“ „Vy jste vězeň, my vám nevěříme.“ Pak proběhlo nějaký jednání, přišli: „A víte co, Delto, my vám věříme.“ Takže já jsem tady vyráběl katry támhle, který měli vařit v nějakým kriminále jako firma. Tak jsem to dělal já, protože přišli na to ve finále, že mám pravdu. To máte samý, běžte se podívat na díru, ty izolace. Ty postele, to je náš nápad, ty sklopný. A ty stolky se židličkama v jednom setu přidělaný na zeď, aby se s tím nedalo hejbat, to je naše práce. Myslíte, že to někdo ocení? Dodneška, jsem tam tři roky, nepřišel ani jednou ředitel poděkovat a poblahopřát za práci, kterou pro ten kriminál tady uděláme. „Chlapi díky, protože vy ten kriminál držíte nad vodou. Díky vám funguje.“ Ne!

Za kdejákým hajzlem feťáckým na bétrojce, to choděj přát k svátku a k novému roku. Na údržbě se neukázali za celou tu dobu, co jsem tady. Co si pak máte myslet? Jak si těch lidí můžete vážit? Spousta zaměstnanců po mě furt něco chce. Nadstandardy. Já jim to rád udělám, nikdy jsem za to nevzal ani to. Jo, nabízeli mi, taj máš cigarety, kávu. Nechci, nikdy ne. Ušetřil jsem spoustu peněz pro kriminál, že dokážu (vynecháno)... Vždycky jsem šel, neřek jsem ani půl slova. A svým způsobem mi to i dělalo dobře, že mě taj i potřebujou. Né zas nějak extrémně, abych zas nějak měl hřebínek nepostradatelnýho, to určitě ne. Ale prostě asi jsem jim ukázal, že něco umím. A teď s tím je konec.

Jak byste zhodnotil svůj oddíl bédva v rámci věznice?

Určitě je to nejlepší oddíl. Ale to jenom díky panu Sojkovi, že je tvrdej. Že drží slovo. Když řekne: „Jeden problém, končíte“, tak to tak je. Protože Sojka respekt má. A je to chlap, co něco dokázal v životě. Ať jako sportovec... Vzpomenu si na to dobrý a na ty dobrý lidi, který budu potkávat. Uvidíme, ale já na tu hubu nepadnu.

Informátor č. 2 – Éta

Jaká byla vaše očekávání, a s čím jste se pak setkal?

Já jsem měl očekávání, že ty lidi, který nastoupili do výkonu trestu, tak že budou nějakým způsobem rozdělený podle závažnosti trestný činnosti. Úplně nejvíc, co mě šokovalo, že už od nástupu výkonu trestu jsem se stýkal a byl jsem i ubytovanej a chodil jsem i do práce s lidma, který byli za tu nejtěžší možnou trestnou činnost. Tzn. na pokoji jsem měl lidi, který byli za vraždu, byli ixkrát ve výkonu trestu, žili tady... A tyhle ty lidi mi měli dělat svým způsobem zástupce vedoucího, zástupce odsouzených... v podstatě ta hierarchie těch lidí tady byla úplně obrácená než venku. Tzn. že ty lidi, který udělali ten nejhorší možnej trestnej čin mi paradoxně tady měli dělat někoho, kdo by mě měl jakoby vychovávat ze strany těch odsouzených. Což bylo na tom mým oddělení, kde byl pan Kňour, prostě člověk, který nám tam dělal zástupce odsouzených, kterej byl tady za vraždu, kterou měl měl pod vlivem návykový látky, měl za to čtrnáct let, a v podstatě na tom oddělení, který bylo jako by nástupní, dělal barákovýho, kde řekněme 80 nebo 90 % lidí bylo buď poprvé nebo podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody. Takže ten prvotní okamžik, kdy já mám na oddělení člověka, kterej mě má jakoby morálně tam nějakým způsobem kočírovat, a spáchal ten nejhorší možnej trestnej čin, tak to byl pro mě největší šok, kterej jsem zažil. Dvoumetrovej cikán, potetovanej vod hlavy až k patě, kterej mě tam má v podstatě usměrňovat a říkat mi, co mám dělat. Ten člověk si tam samozřejmě k sobě vybral dalšího takovýho jemu podobnýho, pana Kunu, to byla stejná krevní skupina. A tyhle dva Romové nám tam vládli. My vyjukaný kluci, spousta z nás tam bylo vlastně poprvé, spousta tam byla za přestupky, řidičáky apod., všechno zanedbatelný, že jo. A najednou v tu chvíli jaksi tyhle ty velice zkušený recidivisty tyhle ty bažanty tam měli nějakým způsobem zpracovávat a v podstatě to byli kozlové zahradníci, který si tam dělali úplně, co chtěj.

To byl pro mě úplně největší šok, protože zástupce toho oddílu si volí vychovatel, tzn. že z mého vlastního pohledu, já bejt vychovatelem, tak si volím... jako samozřejmě že to musí bejt někdo, kdo má třeba nákou autoritu, to chápu ... ale prostě vůbec nepochopím, jakým způsobem si pan Krutihlav moh vybrat takovýho člověka. Prostě řekněme, že museli prostě spolu mít nákej vztah, museli si bejt sympatický nebo tak, protože je logický, že si nevyberete nákýho zástupce odsouzených, se kterým byste neuměl komunikovat. Co voni dva měli spolu společnýho, že tak jako spolu si rozuměli, nebo že tak jako k němu vzhlížel, to vůbec nechápu.

Ten člověk měl přes pět let do konce, a chodil na přerušení trestu. Což zase bylo trnem ve voku všech těch ostatních odsouzených, který byli třeba poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, měli tříletej trest, a nedostali se ven ani po dvou letech. Tzn. měli rok do konce, a přesto prostě měli problémy jít na přerušení trestu, a on kterej měl do konce pět a půl roku, tak si chodil na přerušení trestu každej měsíc hned od tý chvíle, co nastoupil na ten oddíl. Si prostě chodil ven po deseti dnech, člověk za takovejhle trestnej čin a tolika trestem do konce. To vlastně bylo, že spoustu těch lidí, co jsou třeba poprvé ve výkonu trestu, tak už hned viděj, že se tady mezi těma lidma tady se dělaj velký rozdíly. Jak už tak nějak v těch výhodách, anebo prostě i k tomu přístupu některých těch zaměstnanců tady. A paradoxně mi to připadá, že i ty lidi některý, který jsou trestaný za takovou nějakou vážnější trestnou činnost, tak tady maj mnohem lepší postavení, než ty lidi, kteří spáchali třeba nějakej přestupek. Připadá mi, že ta hierarchie těch trestnejch činů je tady úplně postavená naruby, než oproti tomu civilu, kde tyhle lidi by měli bejt úplně ty poslední, který by měli vystrkovat nos.

A měli by bejt ty lidi, který jsou v tom výkonu trestu poprvé, a maj nějakou šanci se třeba vyhrabat z toho a nenastoupit nikdy už do toho vězení, tak tyhle ty lidi by měli bejt nějakým způsobem od těchle recidivistů, který v tom kriminále žijou a maj desítky let, nějakým způsobem vyselektovaný. Nebo kdyby byli ty lidi za tu méně závažnou trestnou činnost určitě zvlášť. To samý ty prvotrestí, udělat třeba jenom jeden blbej pokoj pro ty prvotresty. Za ty roky se o to pokusili třikrát, a ani jednou se jim to nepodařilo.

Vždycky jak přišel novej člověk, hned ho dali, právě zase na zásah toho pana Kňoura, kterej si moh určovat, kdo bude na kterým pokoji, tak vždycky když přišel novej člověk, kterej byl recidivista, tak ho okamžitě dávali na pokoj k nám prvotrestům, protože třeba se jim nehodil, aby byl s nima na pokoji, kde už to měli nák zažitý, nákou svoji hierarchií, a vybírali si tam lidi. Že měli tu moc míchat s těma lidma i s těma prvotrestama i s tím všim takovým způsobem, že ať vyšlo jakýkoliv nařízení, že budou ty prvotrestí nákým způsobem zvlášť, nevydrželo to nikdy dýl jak měsíc.

To byl pro mě největší šok. Protože v práci jsem se potkával s panem Tchořem, vražda jak vyšitá, barákovýho mi dělal pan Kňour, vražda jak vyšitá, tady (B-1 a B-2) jich je na oddělení dvacet, který jsou tady za vraždu. To byl pro mě největší šok, že ty lidi, který v kriminále de facto bydlej, tak maj tady takovýhle postavení. A tyhle ty lidi, který přijdou s přečinem, tak to jsou ty největší bažanti, s kterejma oni si můžou nakládat, jak chtěj. To funguje tak, že čím víc máte odsezeno, tím jste tady větší king. Takhle to funguje.

Jak se konkrétně projevovali ve vztahu k vám barákovéj a jeho pomocník?

Tam se to nahoře bylo tak, že ty lidi za prvý rozhodovali, kdo bude mít jakej rajón. Takže měli tu moc, když jste ho naštal, vám dát ty nejhorší rajóny, a naopak, když jste mu byl na tý jeho lodi, tak naopak vás zbavil všech těch rajónů. Tzn. že jste třeba nedělal záchody. To jsou neoblíbený rajóny, který nikdo moc dělat nechce, takže on vám řek: „Ty budeš dělat záchody, a neuděláš s tím vůbec nic. A budeš je dělat tak dlouho, dokud já neřeknu dost.“ Anebo prostě řek: „Podivej se, prostě si za to zaplatíš nějakým způsobem, buďto nějakou úlitbou nebo jen tím tabákem nebo něčím podobným, a já

to prostě přehodím na jinýho šaška, kterej na to zaplacení nemá, anebo to chce dělat.“ Prostě nějakým způsobem to vyřeší. To je první taková moc.

Druhou že má právě tím, že může šibovat jakýmkoli způsobem s tím člověkem v rámci toho oddělení, to byla další věc, že řekl: „Já tě na pokoji nechci, seber se a vypadni!“ Aniž by ten vychovatel třeba o tom věděl. On mu to pak jen oznámí, ale v podstatě správně by to mělo bejt tak, že ten vychovatel by za váma měl přijít a říct: „Podívejte se, dneska se stěhujete na tu a tu cimru z toho důvodu.“ A né že za mnou přijde odsouzenej, kterej je úplně ten samej odsouzenej jako já, nemá žádný privilegium, nikde v žádnym zákoně nemá oporu, v ničem, a řekne mi: „Ty pudeš tam a tam, jenom protože já si to přeju. Protože tady chci mít svého kamaráda a ty prostě třeba chrápeš, a seber se.“

A takhle třeba i zeshora byl schopen dostat toho člověka z celýho oddělení, třeba pana Daňka, kterej cvičil, byl na chodbě, zcela evidentně ten Kňour z něj měl trošku vítr, protože to byl člověk, s kterým si nemoh vytrít jako s náma. No tak prostě jednoho dne si vymyslel nákej důvod, udělal takhle (lusknutí prsty), a ten den byl pan Daněk tady dóle na bédedničce. Takže ta jeho moc byla taková, že když se rozhod, šel za tím vychovatelem, řek: „Já ho tady na tom oddíle nechci.“, a ten vychovatel okamžitě konal. Další pro mě úplně nepochopitelný, že prostě nad váma má stejnej odsouzenej, jako jste vy, moc, když se rozhodne, vás z toho oddělení takhle vyštvať ven. To bylo další.

Zařazení do práce se to taky týkalo?

V zařazení do práce našťestí barákovéj moc nemá, protože to jde přes určitou komisi, tam už nic udělat s tím nemoh. Tam si myslím, že to nejde. Ale co je jistý, že ten vliv na ty zaměstnance tady nákej měl, a byl schopen si prosadit lecjaký věci, viz třeba to přerušení trestu. To prostě bylo trnem ve voku tady spoustě lidí, protože tady jsou lidi, který se na to nemůžou dostat. Vychovatel jim nekompromisně řekne: „Podívejte, vždyť máte 4 roky do konce, nemáte nárok jít na přerušení výkonu trestu.“ On seděl za loupežný přepadení s následkem smrti, tzn. při tom přepadení došlo k náký přestřelce, rvačce, toho člověka zabili. Za to von vyfasoval 14 let, měl to už podruhý, takže, rozumíte, žádná náhoda, člověk, kterej má za sebou vodjeto třeba 20 let po kriminálech. A tenhle ten člověk má tady takhle neuvěřitelnou moc. A takhle je schopen si vydobýt tady takovýhle postavení, který je pro ty normální lidi úplně nedosažitelný.

Další věc je, přišlo se pak na to, když tady byl pan Svišť, že ty pochvaly za ty rajóny se dávaly. On moh udělat taky to, že na ty rajóny vás napsal, ale dělal je někdo jinej. Tzn. že ten někdo si zaplatil za to u něj. On ho dal někomu jinýmu, kdo ho jako dělal, ale vodčárkoval si ho před panem vychovatelem ten někdo, kdo si zaplatil. Takhle on se dostal k nákým rajónům pan Svišť, ten mu poslal náký peníze, údajně kvůli tomu, aby měl náký pochvaly. Pak mu na to teda přišli při odposlouchávání toho telefonu. A najednou prostě pana Kňoura odvezli pryč. A taky to bylo. On normálně dával si přeřazovačku na Pankrác, tam mu to zamítli. Pak najednou zničehonic jemu se provalily náký tyhle věci, a druhej den odjížděl na Pankrác.

Takže zase paradoxně vodtad' ty lidi neodjížděj za dobrý chování a za odměnu, ty lidi, který by třeba chtěli jet, ale vždycky vodjížděj za trest. Takže paradoxně ty lidi, který šlapou tady, nemaj tolik problémů, tak ten kriminál si je tady drží, nechce je pustit nikam, aby to měli třeba blíž k domovu nebo něco podobnýho. A ty lidi, který dějaj bordel, tak ten kriminál se jich radši zbaví a pošle je tam, kam chtěj. Takže zase paradoxně je to obrácená motivace. Protože já za tu dobu vím, kolik lidí odjelo, kam chtělo ject. Ale nebyli to lidi, který by si tam přáli jet, protože tady fungujou, měli by to blíž k domovu nebo něco podobnýho, ale zase tam bylo za trest. Ted' zase paradoxně to funguje úplně naopak, než si myslím, že by to fungovat mělo. Ty lidi, který dělaj problémy, který jsou pozitivní na drogy a takový, tak by měli odjíždět do kriminálů, kam nikdo nechce, na ty trestňáky. A né že prostě

když jim nevyjde ta normální přerazovačka, pak jdou na krev a jsou pozitivní, že se tam dostanou. Najednou z bezpečnostních důvodů jel pan Kňour do toho kriminálu, kam chtěl jet. Za normální situace ho nepustili, ten kriminál ho nechtěl logicky, a pak vzápětí z bezpečnostních důvodů tam odjel, hned během jednoho dne to šlo.

Změnilo se tam pak to klima?

No tak samozřejmě úplně perfektní bylo, že co on odtamtud odjel, tak samozřejmě se z toho oddělení stalo opravdu perfektní oddělení. Oni dva byli takový ty, co to vyloženě oddělení úplně dusili. Kuna šel domů na pevně výstup. V tu chvíli, jak Kňour vodjel, v tu chvíli se to tam výrazně zlepšilo.

Voni ty cikáni jsou prostě takový, že pokud jim dáte jakoukoli moc a pokud jim dáte jakoukoli výhodu, oni ji prostě zneužijou. Oni jsou zvyklí z těch sociálních systémů, že jakmile přijdou na jakoukoli skulinku, kde můžou mít jakékoli prospěch, tak na to jsou samozřejmě úplně odborníci.

Tak i prostě z týchle funkce, že celým tím oddělením mohli točit, jak si chtěli, tak samozřejmě ty lidi tam dostávali do takových stavů, že si vymejšleli dluhy a nesmysly, a pořád nějaký podvody. Sami si napučovali spoustu věcí, a pak to neplatili. A pak třeba posílali člověka, který na tom oddělení udělal ohromný dluhy, ale stáli za tím v podstatě oni. Naopak zařídili, že ten člověk, když už dlužil hodně, aby odjel pryč. Když odjel pryč, odjel z bezpečnostních důvodů, šel si tady jenom na prevenci, kde řek, že už tady dluží tolik peněz, tak najednou ten člověk odjel pryč. Ale stáli za nim, aby ty dluhy nebyly jakoby na nich, tak tam nastrčili vždycky nějakýho.

Jmenoval se Hryzec, takovej mamla cikánek, neměl vůbec nic, nechodil ani do práce, tak ten celej den, celá jeho činnost byla, že obcházel těch třicet lidí, a prostě brečel, jak nemá vůbec nic, až vždycky se ho někomu zželelo. Takže prostě celý dny tam takhle to oddělení vysával, a když už ty dluhy byly v tisících, což na místní poměry jsou velký peníze, tak se prostě sebral, a šel za vychovatelem, že se bojí. A opět odjel z bezpečnostních důvodů do Stráže, tam kam on si přál odjet, protože tam má ty své příbuzný nebo co. Takže ho za odměnu, už jsme zase u toho, převezli do tý Stráže.

Jak je to se spaním na posteli, je to důležité?

Zase jsme u toho, že ten barákovéj může říct, že určitý lidi budou mít lepší pozici na to spaní. Tzn. že třeba některý lidi si potrpěj na to, že spěj dole, a berou to tak, že třeba oni by v životě nahoře nespali. Takže samozřejmě s těma místama ten barákovéj může kupčit. Řekne: „Hele, ty se seber, pudeš nahoru, a tenhle bude spát tady dole.“ A v ten moment s tím nikdo neudělá nic. Takže jeho kamarádi všichni spali dole a ostatní spali nahoře.

Já jsem měl vždycky štěstí, že tam byl pokus, že se tam udělá ta ložnice pro ty prvotresty. Ale to vydrželo asi měsíc, než nám zase šoupli ty vícetresty, a tím se to zase promíchalo, a už se to nikdy zas nenarovalo.

Takže to pro mě byl první největší šok. Ti lidi, který jsou tady zvyklí žít, to berou samozřejmě tak, že tohle je prostě jejich revír, jejich hájemství. A jakékoliv člověk, kterej jim do toho přijde, tak jim to svým způsobem narušuje. A oni maj za úkol ho tak nějak zpacifikovat, aby si tam dál mohli dělat, co chtěj, a nenarušoval jim nějakou tu jejich strategii a taktiku. Takže je to tak, že tyhle ty lidi, si to tam nějakým způsobem zpacifikujou, aby se tam žilo dobře jim.

Co byla vaše první starost po příchodu na oddíl?

Největší starost pro mě byla, aby na tom pokoji byli lidi, který budou nekonfliktní. To je úplně nejdůležitější, protože vy jste s těma lidma dvacet čtyři hodin denně a pokud tam máte někoho, kdo je

třeba agresivní, tak před nim nikdy neutečete. Takovej člověk potom, ty lidi prožívaj ňáký svoje nálady, jsou ňákým způsobem frustrovaný z výkonu trestu a zkrátka vy tam nesmíte mít nikoho, kdo by si to ventiloval přes ňákou agresi. Toho se samozřejmě člověk bojí nejvíc. Protože venku, pokud máte ve svém okolí ňákýho člověka, kterej je agresivní a kterej se neumí chovat, tak ho prostě z toho okolí odstříhnete, prostě se s ním nestýkáte, vyhýbáte se mu a víte, že pravděpodobnost, že s ním přijdete do kontaktu, je minimální. Tady je to úplně naopak. Vy toho člověka potkáváte dvacet čtyři hodin denně, neutečete před ním nikam, vidíte ho víc než vlastní ženu. Skutečně ho máte každej den za zadkem a je velice jednoduchý, když takovejhle člověk má špatnou náladu, aby takovej člověk nevybouch a skutečně se vám něco nestalo. A takových lidí, který do toho kriminálu se choděj i poprat, a jsou na to zvyklí, takových je tu dost. A já jsem v životě takovýhle lidi kolem sebe neměl, že řešili problém tak, že se ho snažili vykomunikovat, vyříkat. Tady, když to člověk vidí, že musí z toho kontaktu rychle vycouvat a jít pryč.

Protože vidí, že ten člověk nemá potřebu to nějak vyřešit, chce si vybit svou frustraci. Anebo naopak se předvíst před ostatníma, já jsem tady ten king atd. Což byl třeba příklad toho Kňoura, kterej pouštěl tu hrůzu, a všichni věděli samozřejmě za co sedí, a takovej člověk, když na vás zařve, že to bude tak a tak, tak to prostě tak bude a neuděláte s tím nic. To tak je, no. Musím říct, že za tu dobu, co jsem byl na tý bécťyce, za ten půlrok, žádněj konflikt nevzniknul, ani mezi mnou ani mezi nikým jiným.

Ale zase bylo to udělaný díky tomu že tam byla většina lidí poprvé v tom výkonu trestu anebo tam byli za řidičáky a takovýhle spíš nedbalostní trestnou činnost. Samozřejmě tyhle lidi se chovaj úplně jinak než ty, co maj ňáký vraždy a tak, a už zkrátka maj prolomenej ňákej ten pud tý agrese nebo neadekvátního řešení situace. Jakmile člověk, si myslím, jednou překročí tu hranici, potom velmi těžko už se drží před tou hranicí u těch situací. Tohlencto je to zkratkovitý jednání, a jakmile se mu ho nepodaří zkotit jednou, tak už se mu ho pak nepodaří zkotit vůbec. On přešel ňákou hranici a už velmi těžko se vrátí před tu hranici a začne dodržovat ňáký pravidla. A samozřejmě tyhle lidi jsou celkově tady nejnebezpečnější, a tyhle lidi vůbec nebyli vůbec oddělovaný od těch lidí, který jsou tady umístěný za nějakou nenásilnou trestnou činnost, to si myslím, že je největší vada. Protože ty lidi, který úmyslně někomu ublížej, úmyslně někomu způsoběj ublížení na zdraví nebo i smrt, by měli bejt úplně stranou od lidí, který spáchali sice nějakou trestnou činnost, ale netýkala se úmyslu někomu ublížit.

Ten člověk je úplně jinak nebezpečnej, když támhle někde ukradne něco v obchodě nebo řídí bez oprávnění. To jsou prostě, si myslím, dvě úplně odlišný skupiny lidí, který by se neměli potkávat. A to bylo pro mě největší šok. Jsou tady lidi za těžký znásilnění, který já potkávám, Kolčava třeba. Těžký znásilnění, maximální sazba, ve dvou lidech prostě trefěj mladou holku, skoro ji zabijou a znásilněj. Zase jsme u toho, že to jsou lidi, který maj ten pud v sobě špatně nastavenej, danej, a tyhle ty lidi tady jsou králové.

Takže člověk sem přijde, má nějakěj trestnej čin, a říká si: „Dobrý, posral jsem to, udělal jsem asi nějakou chybu.“ A najednou vidí, že nějaký lidi, který jsou na tom stokrát hůř než on, oni jsou tady spokojený, jim se tady daří, jsou tu doma, choděj si na ty pevný přerušování trestu. Já jsem pro to musel bojovat dva roky, abych šel na to jedno blbý přerušování výkonu trestu. A ten člověk měl přes pět let do konce, a chodil si tam jako by se nechumelilo prostě. Takže těch věcí, který vidíte, je hodně. A člověk si říká, že když už by v tom výkonu trestu měl bejt, tak co je smyslem, že tady bude fungovat nějaká hierarchie přes ty trestný činy, tzn. čím horší trestnou činnost člověk udělá, tím víc by za to měl bejt potrestanej. I tím výkonem toho trestu.

A paradoxně mi to připadá, že nejvíc jsou tady likvidovaný právě ty lidi, který jsou tady poprvé nebo

maj nějaký zanedbatelný přečiny. Tzn. že ta nejvyšší trestná činnost jsou daný na stejnou úroveň k těmhle lidem. Už jenom psychicky to působí úplně strašně. Prostě když vidím, jaký šmejdy tady mám ve výkonu trestu, mám je i v práci, všude. A vidím to, že jsem na úplně stejné úrovni. Máme úplně stejný zabezpečení, tady rozdíl mezi tím dozorem a tou ostrahou není žádný, je to stejný. A rozdíl mezi člověkem, který je ve výkonu trestu popátý, pošestý a poprvé – naprosto žádný. Rozdíl mezi člověkem, kterej tady je za vraždu a za alimenty – naprosto žádný. To si myslím, že jsou úplně co člověka úplně naučí.

Vy jste s nějak musel adaptovat na ten výkon trestu?

No tak musel jsem se naučit spoustu věcí, které jsem venku nikdy nepotřeboval. Jako třeba že člověk musí vyjít úplně s každým. Už jsme zase u toho, že jsem schopen vyjít s člověkem, kterej je tady poprvé nebo podruhé a už se mi mnohem hůř vychází s člověkem, o kterým vím, že udělal takovouhle věc. A ještě ho mám poslouchat, ještě mi bude říkat, kde mám spát, jaký mám dělat rajóny, smát se mi přitom. Dát mi rajón nejhorší, kterej existuje a smát se mi do xichtu. Mně na pétéčko nepustěj, jeho jo. Tohlencto je pro mě to nejtěžší, co tady je. Že musím hrát tu hru, a podle mě je nastavená blbě.

Protože tihle lidi, oni vyjdou ven, a protože paradoxně oni tady maj venku velmi dobrou pozici, venku jsou to sráči, nikdo o ně ani nezakopne. Co voni pak udělaj? Voni když se dostanou znovu do takový vypjatý situace, voni místo aby měli z toho výkonu trestu odnětí svobody strach, že právě s takovýma hajzlama tam bude naloženo nějak jinak, tak oni se nemaj čeho bát. Zase budou dělat toho barákového, zase budou mít všechny tyhle výhody, který maj, zase na tom budou líp než všechny tyhle blbě lidi, který neplatěj alimenty, který nejsou pro nikoho nebezpečný. Tak tyhlencty lidi voni pak nemaj žádný strach se do kriminálu vrátit, proto je ta recidiva tak vysoká, protože venku tyhle normální lidi by jim nikdy neodpustili, že udělali to, co udělali. Tam když se to někdo dozví, tak ten člověk neřekne, „jó, to se stalo náhodou“, prostě řeknou: „seš vrah, seber se, tady nemáš místo“. Už s ním nikdo nic nechce mít. Ale tady naopak jsou to kingové. Proto ta recidiva je taková, jaká je, protože voni ve finále zjistěj, že tady jsou silný v kramflecích, tady jim je dobře.

Jak vy jste zařídil, že jste neměl ty problémy?

Musel jsem za to zaplatit. Ty problémy byly nějaký, všichni je měli. Postupem času to vykrytalizuje do takovýho stavu, že člověk zjistí, že aby se těch problémů zbavil, tak je pro něj jednodušší odepsat nějakou částku peněz, která je pro něj zanedbatelná, za to, že bude mít definitivně od nich klid. Že nebude muset tohlencto řešit. A k tomuhle dojde každě, že je lepší si koupit nákej ten klid. Ať už tím, že tomu člověkovi napůjčuje nějaký věci, i když ví, že už mu je nevrátí, nebo nákému jeho koníkovi, kterej řekne: „já nemam teďka, já za tebe budu teďka dělat ten rajón, i když ho máš napsanej, a ty mi dáš třeba jeden tabák měsíčně.“ Je to prostě forma výměny, že já jako nekuřák fasuju třeba nákej tabák, já mu ho dám a voboustranně je to pro všechny výhodný.

Kolik jste jim musel dát?

Bylo to v řádu do dvou tisíc korun. Ono se to postupně nějak nabalovalo a jednou za čas jsem nad tím mávnul rukou, protože už jsem věděl, že už to nedostanu. Takhle to fungovalo i na tom Pankráci, tam se vůbec nestyděj. Jakmile přijdete, okamžitě dostanete ty nejtěžší rajóny a protože jste vy z toho vyjukanej, že vás zrovna zavřeli, tak přistoupíte na tu jejich hru. A protože nechcete dělat ty nejtěžší rajóny, uklízíte po cikánech záchody, oni vám dělají třeba naschvály. A pak řekne: „Hele, dej mi dva tabáky, a už nikdy ty záchody dělat nebudeš, vždycky přijdou nový, tady to funguje jak na vojně, a vždycky se najde nějaký bažant, kterej to prostě bude dělat.“

Nekuřáci, těch je tady hrstka, ty maj velkou výhodu, protože nic nepotřebujou. Ty jak kouřeš, krom

toho, že něco musej dělat, tak ještě navíc si na to kouření musej nějak sehnat, protože bez toho nemůžou existovat. Ten tlak na ty lidi je pak samozřejmě enormní, protože oni jsou schopni bez těch cigaret udělat úplně cokoli. Samozřejmě ten Kabát (přezdívka), když šel na to pétéčko, tak si tam zařídil balík, do toho si pořídil mraky tabáku a skrz ten tabák ovládal řadu lidí, který nechodili do práce a potřebovali za každou cenu kouřit. To je úplně neuvěřitelný, k čemu ty lidi jsou schopni se snížit za to kouření.

Jak to probíhalo na Pankráci?

Na Pankráci to bylo ještě větší oddělení než tady, tzn. asi osmdesát lidí. Byl tam dokonce jeden pokoj pro šestnáct nebo osmnáct lidí, velikánskej. A tam to probíhalo tak, že ty pokoje byli taky po deseti, sčítáky stejný, chodilo se jenom na hodinku ven na vycházku. No a byl to úplnej guláš, tam na tom nástupáku to je úplně rozdělený, rozčleněný. V podstatě to je nejdivočejší, protože tam je spousta cizinců, spousta lidí, který byli v tý Praze zadrženy a čekaj na to, až odjedou do těch svých. Všechno dohromady.

Já jsem měl to štěstí, že jsem šel na pokoj, kterej byl nekuřáckej a paradoxně byl nekuřák i ten barákovéj. Ten byl asi potřicátý ve výkonu trestu, byl nekuřák, sportovec a dělal nějaký bojový umění. Ten měl perfektní slovo, byl pravej opak těchhle místních, že měl skutečně přirozenou autoritu, že prostě řek, a tak to bylo. Nebál se poradit si i s těma cizincema i s těma Rómama, protože oni jsou v podstatě všichni příbuzný, oni se všichni znaj na těch menších městech, všichni se potkávaj na těch dávkách sociálních ty rodiny. Pak samozřejmě maj tam nějakou hezkou holku, tak si navzájem tak jako proto... Takže to není tak těžký. Ty pak držej pohromadě a samozřejmě ještě těžší je, když vznikne ten problém s Romem. Protože když byste proti němu vyjel, máte okamžitě proti sobě celou tu věznici. Oni držej všichni pohromadě. A kdyby jeden z nich dostal nějakou facku, tak už na ten člověk tam skončil. Tak to je velký nebezpečí a problém je ten, že tady ty oddělení se pomíchaj i ta ostraha s tím dozorem i na tý večeři. Pomíchaj se v práci. Tzn. že opět si člověk říká, k čemu teda to rozdělování na tu ostrahu a na ten střední stupeň. K čemu to je, když stejně se ty oddělení se pomíchaj na večeři, pomíchaj se v práci. Já mám všechny ty lidi v práci z ostrahy, tam nemám ani jednoho z dozoru. Všechno to jsou ostrahový lidi, který jsou tam poněkolkátý. Potkávám je na sčítáku, když jdu do práce, potkávám je v práci. Takže zase ve vězení se potkávám se všema, vůbec to oddělený není. Takže to je další věc. Tyhle ty lidi, myslel jsem si, že by to mělo bejt oddělení, je to úplně naopak.

A tyhle lidi, který maj ty raketový tresty deset plus, voni nemaj pak co ztratit. Jestliže on sedí rok, rok a půl a ví, že ještě 8 let bude sedět, on potom úplně jinak jedná, než ten člověk, kterej má čtyři roky, má za sebou rok a půl a hraje na to, že by mohl na podmíněný propuštění jít domů. Tyhle ty lidi dva když se potkaj v jakýmkoli sporu, každej z nich má úplně jinou motivaci, jak ten spor může dopadnout. Tenhle si bude chtít udělat jméno, protože pro něj, i když prohraje, tak když se dobře popere, tak je to vlastně dobře. A tenhle i kdyby se popral dobře i špatně, tak je to pro něj naprostá konečná. Vlastně tou jednou šarvátkou může přijít o ty dva roky, o který může jít dřív domů. Už jsme zase u toho pomíchání těch lidí.

Navíc spousta těch lidí, hlavně těch Rómů, kteří jsou tady poXtý, oni vědí, že pojedou do plnejch. Všichni fetujou, všichni si tady užívaj. Takže zase já s tím svým dobrým chováním, zase vidím, jak oni jsou happy. Vůbec nic neřešej, ňáký kázeňáky, ňáký spaní pod bílym tohle a támhleto, mě to je... Oni říkaj: „Ať si ten vychovatel mě pošle třeba do prdele, mě to je ukradený. Co mně udělá? Nic.“ Všichni jedí tady různý tyhle prášky, všichni spěj pod bílym celej den, všichni támhle si ubalej brko, všichni všechno maj. A teď na těch kšeftech vydělávaj peníze a na těch kšeftech maj víc než z tý

práce. Zase už ta motivace pro práci je né kvůli tý práci, ale že si tam udělaj ty kšeftíčky, a jsou spokojený. Asi jim je tu dobře, pořád se smějou... Kdežto ty lidi, co jsou v tom výkonu za ňáký přečiny poprvé, podruhý, se snažej co nejrychlejc dostat domů, aby na to co nejrychlejc zapomněli.

To jsem si myslel třeba že ta soudkyně, co tady soudí, že to bude rozdělovat. Ta soudkyně, která má tu křišťálovou kouli, a dělá si tam co chce, tak to nikde na světě není. Nejhorší je, že když půjdete k pěti soudům, každej ten soud rozhodne úplně jinak ve stejný věci. To si myslím, že je špatně. Podle toho, jak se vyspí paní soudkyně, se rozhodne, jestli bude ten den pouštět nebo ne. Třeba v tom mým případě to bylo úplně okatý, že ten můj advokát s ní šel tady od brány a ptal se jí, jestli někoho pustí, že tam má klienta, kterej je poprvé ve VTOS. A ona mu říká: „Nenene, já dneska určitě nikoho nepustím, já už v jedenáct hodin musím být nazpátek na soudě.“ A on jí říká: „Paní soudkyně, na 11. Hodinu máte nařízený ještě stání.“ A ona: „No, já to nějakým způsobem udělám.“ V tu chvíli ona to vzala tak, že si dovoluje jí říkat, že si nařídila tady stání, a přitom už má zaječí úmysly, jak to tady urychlí a jak s těma lidma takzvaně zamete, a v tu chvíli už bylo jasný, že tomu podřídí úplně všechno. Tady neexistujou kárný postihy těch soudců. V téhle republice se soudí špatně, ty soudci maj ohromnou moc a je tam velkej prostor pro jejich tzv. kreativitu, což je úplná chyba. Protože aby mohla nějaká spravedlnost fungovat, musí fungovat na základě precedentu.

Jak vnímáte ty rozdíly mezi oddíly?

Já to moc nedokážu posoudit, protože ty dozorový oddíly jsou tady víceméně jenom čtyři, dva velký oddíly a dva menší. Já protože jsem byl vždycky na tom menším oddíle, tak to vnímám jako lepší. Jednak si musíte zvykat na menší počet lidí, vono čím víc těch lidí na tom oddíle je, tím větší je tam pravděpodobnost, že tam bude nějaký idiot, se kterým nebudete schopni vyjít. A druhá věc je, že na tom menším oddílu, ty lidi maj spolu takovej lepší kontakt, líp spolu můžou komunikovat. Přece jenom je to něco jinýho, když jsou jenom dva tři pokoje, než když je jich tam deset.

Na tý bédničce to tam je víc rozčleněný do několika part, který maj svůj vlastní svět, a moc ho nepropojou zase s těma ostatníma. Což na tom malým oddělení nejde. Tam není možný, abyste se s těma lidma skoro nepotkávali. Já myslím, že ty malý oddíly jsou dobrý. Čím víc lidí, víc názorů, víc lidí se chce dívat na nějaký film, takže samozřejmě daleko líp se dohaduje dvacet lidí než šedesát. To platí víceméně asi úplně u všech.

Moje největší překvapení bylo z toho, že na tomhlectom nástupním oddělení kraloval pan Kňour, který byl pro mě takový zjevení, že tam vůbec nepatřil. Protože to byl původně nástupák. Kde von se tam vzal, že přijel původně z Valdic a rovnou na dozor. Chybělo mu do konce šest let, když nastupoval do dozoru. Teď udělali, což je dobře, že by se tam neměli dostat lidi nad tři roky do konce trestu. Tzn. už se sem nedostanou lidi, který maj desetiletý, dvanáctiletý tresty a oni, když odjedou tři, čtyři roky slušně, tak jim pak dávali za odměnu do dozoru. Ale měli pořád osm, devět let do konce. Tyhle lidi by asi rozhodně neměli bejt dávaný k těm prvotrestům.

Asi po čtrnácti dnech nám tam dali pana Jezevce. Vražda následkem podání omamný látky, asi dvacet let po kriminálech, tak toho nám tam dali, protože ho ňák nechtěli u nich na cimře. Ale ten byl perfektní. Měl i takovej svérážnej humor, musím říct, že byl docela i chytřej. Hrál šachy, byl příjemnej. To byla ještě taková ta stará škola. Samozřejmě byl vychcanej jako každej, ale tak jako dobře. Ten byl úplně v pohodě.

Vnímáte mezi odsouzenými nějaká pravidla?

No, jako že by vyloženě někdo přišel a říkal, to asi ne. V podstatě, tam ještě nahoře, ta pravomoc toho barákovýho končila u těch rajónů, u těch sčítáků. A my jsme spíš měli takovej zájem, že čím míň se

s tím člověkem bavíte, tím míň si vás taky všímá. A když byl nákej ten problém, tak se to vždycky většinou vyřešilo tak, že se mu něco dalo a byl klid.

Jak je to se zasedacím pořádkem?

To spíš je takový, že se vám přidělí nějaký místo, protože každěj má svý místo. Takže když tam přijde nějakěj novejš, tak jde za tím barákovým, ať mu přidělí nějaký místo, kde bude sedět na kulturce. To se tak trochu dodržovalo všude, i nahoře, i u oběda se to dodržuje. Ale to má svůj praktickej důvod, že vy pokaždý nechcete hledat volný místo, kde budete. Takže si radši řeknete, kam si můžete sednout a pak si to místo držíte sám. Nahoře, tam byli takový rozumnější, tak když třeba šli spát, tak neřešili, že si někdo sednul na jejich místo. Ale tady dole (B-1) třeba Křeček, takový ty macha, ty by se podělali, kdyby si sed někdo na jejich místo. Seděli uprostřed kulturky sami, jedna noha na jedný židli, druhá na druhý.

Naštěstí tyhle ty móresy na tý běčtyřce ani na tý bédvojce (malé oddíly) nikdo nák neaplikoval. Aby ukazoval nějakou svoji moc nebo šel do otevřených konfliktů. A je to tím, že v tom dozoru, všichni maj co ztratit. Všichni v tom dozoru jedou aspoň na ty pétěčka. I ten Kňour si byl vědom, že kdyby se dostal do nákýho otevřenýho konfliktu, ze kterýho by moh bejt průšvih, že by na to doplatil třeba těma pétěčkama, on by pak tou komisí neprošel. Takže on si taky dával pozor. Zatím musím zaklepat, jsem byl na oddělení s lidma, který buďto hráli na tu půlku, anebo chodili na ty přerušení toho trestu. Tím pádem se všichni snažili chovat tak, aby o tu svou výhodu nákou nepřišli. Radši z nákýho konfliktu vycouvám, protože nic na světě mi nestojí za to, abych kvůli tomu nemoh jít za svou rodinou domů. Jo, mávnu rukou, máš pravdu, a radši jdu. Protože než abych se pohádal s nákým idiotem, kterýho už nikdy v životě nevidím, tak radši budu přece se svojí rodinou.

Já vždycky jsem se usmíval. Paradoxně tady to je někdy i nevýhoda. Jak ty lidi tady, jak prožívaj různý ty svý traumata, tak to je sere. Některý lidi maj povahu, že jsou nepřejícny. Když se vám daří, máte radost, a oni třeba ne, tak je to pro ně potom takový bodnutí. Nejsou tady lidi, který by vám přáli nákej úspěch, jakejkoli budete mít něco jinýho, co oni nemaj, tak ta závist mezi těma lidma tady, je ohromná. Tady jak máte cokoli navíc, tak vás rozkrájej.

I to, že já se nadstandardně bavím s panem Sojkou, a to je věc, která s tímhle kriminálem nemá absolutně nic společnýho, co se týká toho investičního kroužku, tak samozřejmě oni za tím hledaj, že mám náký výhody od něj, přitom já žádnou výhodu nemám. Nebo to, že jsem s ním delší dobu v kanceláři, že hned tam na někoho musím bonzovat. Takže si vytvářej nesmyslný iluze, protože většina lidí tady jsou omezený, takže jakmile vy se bavíte někde trošku dýl s někým, kdo tady je vychovatel nebo pedagog, tak hned musej vymýšlet, co je za tím, a koho jste tam musel natřít, že jo. No protože nemaj jinou představu, že by lidi se mohli bavit o něčem na úrovni a rozumět si. To je úplně pro ně nepochopitelný. Nemaj koníčky ty lidi, v podstatě jediný co dělaj, že spěj a čuměj na televizi. Takhle to tady nějak přežívaj. Kdokoli se o něco zajímá, má nějakýho koníčka, tak hned je centrem spíš posměchu.

O čem nejčastěji diskutujete s odsouzenými?

Tady se moc diskutovat o něčem moc nedá. Nejvíc tady lidi čuměj na tu televizi. Řešej ty seriály debilní, zprávy a komentý. A nejvíc asi o čem se ty lidi bavěj, že koukaj na ty krimi zprávy a ty nesmysly a komentujou to, že ty znaj: „Jo, s tím jsem seděl támhle a tak.“ A co mu udělat, až půjdou ven. Hodně lidi tady maj zcestný představy, co budou dělat, až budou venku. A hodně tady se bavěj o těch svých předchozích trestech. Což samozřejmě pro ty lidi, který nikdy v tom výkonu trestu nebyli, je určitá diskvalifikace z těch hovorů. To já každou chvíli třeba slyším: „Ty kdybys byl ve Slavkově, ty bys tam shořel!“ a takovýhle. A já říkám: „No dobře, ale já jsem neudělal nic tak hroznýho, abych

v tom Slavkově musel bejt.“ „Tady tohle není žádněj kriminál, to je klokánek. To bys teprve koukal, jaký jsou kriminály!“ A já říkám: „Já na to nechci koukat, já jsem v kriminále poprvé a naposled, a já nepotřebuju vobejt všechny kriminály, abych byl ve svém životě obohacenej. Mně to vůbec nic nedává, pro mě to je trest. Musim tady bejt, jsem tady s lidma, který jinak nikde v životě nepotkám.

Nadřízený mi dělaj lidi, který s největší pravděpodobností ve mně žádnou přirozenou autoritu nevzbudili, a vychovává mě tady rádo by nějakěj sociální systém, kterej vůbec nefunguje. Když vidim ty ostatní lidi, který se sem vracej dvacetkrát, třicetkrát, no tak to asi nefunguje nějaká převýchova vůbec. A myslím si, že ty tresty dneska už fakt nejsou převýchovný, ale jenom prostě pomsta společnosti za nějakěj čin. Ne, abys to neudělal příště, ale prostě pomsta. Jsou lidi, který nejsou nebezpečný pro to okolí, a jsou ve vězení. Třeba neplatěj alimenty. Ty nejsou ničím nebezpečný, ty jsou nebezpečný jenom jejich exmanželce. Máme vězňů druhý nejvíc v Evropě, třetí v Evropě máme dlouhý tresty.

Dokázal byste popsat nějaké svoje zvyklosti a rituály tady?

Já ze začátku jsem měl to štěstí, že jsem se hodně učil angličtinu. Já jsem měl jít do nějaký úrovně, tak jsem si sem nechal naposílat různý konverzace a já jsem je za ten rok prošel úplně všechny. To bylo dobrý. Zaprvý jsem cejtíl, že jsem se dost zlepšil, a za druhý jak ten člověk ten mozek tady nemá moc na co používat, tak to paradoxně do té hlavy docela lezlo. Ten mozek byl tak zakrnělej tím běžným životem, co tady je, protože všechny ty věci, který děláte, děláte automaticky, jsou to prostě nějaký rutinní věci, který děláte pořád dokola, nad kterýma nemusíte vůbec přemýšlet. Ani nad tou prací tady nemusí nák přemýšlet. Takže vlastně ten mozek byl jak houba a opravdu spoustu věcí jsem si pamatoval. Věnoval jsem tomu každej den dvě hodiny. Ráno, vždycky jsem si udělal kafe po snídani, sed jsem si k televizi, nechal jsem si puštěnou televizi, a měl jsem před sebou ten slovníček, tu konverzaci, projížděl jsem si to v klidu, a super. A tím jsem se zabavil vlastně rok. To bylo super.

No a potom jsem si sem vzal zákoník a zákon o cenných papírech, jsem si sem nechal poslat a celej ten zákon jsem si prošel. A protože mám venku mám připravenou firmu, a tady mám na to hromadu času, tak jsem se to víceméně naučil tak, že málokdo venku na to má tolik času, aby tak detailně se na to připravil, že si myslím... Já jsem venku o tom přemejšlel mnohokrát, ale nikdy jsem nesebral tolik času, abych dokázal ten projekt postavit. Já jsem tady měl kamaráda, to byl advokát, tomu jsem právě o tomhle říkal, o tom svém záměru. A on mi říkal, Pavle, je to úplně perfektní, a já jsem schopen to zařídit a dotáhnout do konce tak, aby se ti to povedlo postavit. Tak jsme o tom uvažovali, připravovali. Já myslím, ten čas, kterej jsme tady měli, že se nám podařilo připravit něco, co můžeme postavit na nohy, a co může být super.

Takže nakonec možná dobře, že se to stalo, protože začnu teď nějakou novou kapitolu, na kterou jsem připravenej, jako jsem nikdy předtím nebyl. A to je nějaká příležitost, oba dva to tak vnímáme. V podstatě jsem si to tady v té hlavě sesumíroval, protože vás tady nic neruší. Venku vás ruší furt ženský nějaký, mejdany, máte pocit, že vám pořád něco utíká. Kdežto tady jste zastavil, a bylo to dobře, moh jsem si bilancovat nad všema těma věcma právě bez toho, si projít ten život a udělat si jasnou čáru za tím, co bylo. Jestli chce člověk se sebou něco udělat, tak musí si za tím jít prostě.

Jak vám ten trest utíká?

Jako tím, že to je všechno nový a tím že se to člověk furt nák učí, nový lidi, nový prostředí a nákej režim, kterej se musí naučit, tak paradoxně to uteklo docela rychle. V podstatě se člověk nák odstříhnu od toho světa venku, já jsem musel spoustu kontaktů úplně přerušit, protože jsem nechtěl se trápit tím, co je venku. Jsem věděl, že tady odsud ten svět venku nemůžu nák ovlivnit. Ten svět venku má nějaký svoje tempo, kdežto tady se děje něco úplně jinýho, co nemá s tím světem venku absolutně

nic společnýho, ten se nezastaví. A čím míň je ten člověk náchylněj tĕma starostma, co se venku děje, tím líp mu to utíká tady. Paradoxně ty lidi, který maj venku rodinu, přijdou o tu rodinu, tak se hrozně trápěj. Ty nervy jsou daleko horší než ten samotnej výkon trestu.

To není nic tak strašnýho ve výkonu trestu, prostě nemůžete pít, nemůžete chodit na mejdany, nemůžete dělat práci, kterou chcete, nemůžete mít partnerku, kterou chcete, ale pořád to není nic, co by vás ohrožovalo bezprostředně na životě. Pořád je to něco, co na chvílku nemáte, a vy máte možnost si právě uvědomit, jak moc vám některý věci v životě chyběj. No a naopak jsou právě věci, o kterých zjistíte, že naopak bez nich právě můžete bejt.

Že to, co jste venku honil, a říkal jste si, tam musím jít, protože by mi něco uteklo, tak najednou prostě zjistíte, že jste dva roky na mejdanu nebyl, nebyl jste támhle a támhle, neslavil jste Silvestra, nedělal jste támhleto, tak se taky prd stalo. Že najednou vlastně to, co vnímáte jako povinnou výbavu, tak zjistíte, že zas tak povinný to není. Že bez toho prostě bejt může. Jak jsem byl teďka na toho Silvestra na tom pétěčku, tak najednou jsem zjistil, že přesto že mám stovky přátel na facebooku, kde člověk musí prostě nějak udržovat kontakty, tak najednou jsem zjistil, že zase tak nutně s tĕma lidma komunikovat nepotřebuju. Že najednou zjistíte, že ty telefony a ty sítě vám ubíraj hrozně moc času, kdy vy vlastně jenom chcete bejt v pohotovostním režimu, o všem jako by vědět, ale vůbec to pro ten váš život není důležitý. Nikam vás to neposouvá. To bylo pro mě zajímavý zjištění, že bez některých věcí a bez některých lidí můžu normálně žít.

Jak vnímáte dozorce a zdejší režim?

Musím říct, že co se týče těch **dozorců**, já jsem spíš mile překvapenej, že to takhle funguje. Když to vidíte v nákejch filmech a nesmyslech, tak máte představu dozorce psychopata, kterej vás seřeže za špatnej pohled. Takový ty lidi, který si lécej svoje komplexy a nemaj taky k ráně daleko. Anebo, jak to slyším z těch Valdic a takových větších kriminálů, tak mi to připadá, že tam ty dozorcí potřebujou nákej respekt, aby až přijdou na tu kontrolu na ten pokoj, aby když tam maj polovinu lidí, který jsou tam za vraždu, tak uvnitř s nima komunikovat asi nebude úplně sranda. A jak říkám, tady na ty dozorce, co jsou, já jsem teda s nikým neměl žádnej problém, vůbec žádnej. Chovaj se korektně, tolerantně, v pohodě, není z nich nikdo takovej, že by vám chtěl mermomocí udělat nákej problém. Tady v tomhleto jsem spíš byl mile překvapenej. Že třeba na tom Pankráci, tam byl jeden dozorce, kterej byl vyloženě ras, a ten právě neměl moc daleko k tomu, aby vás profackoval. Tam bylo pár takových, který tam jsou dýl jak dvacet let, takový inventáře a hrajou si na takový drsnější. Tady je to dobrý.

Jak vidíte pozici vychovatele ve věznicí?

Já bych řekl, že u vychovatele to je tak, že jaký si to on udělá, takový to má. A že na některou tu práci, kterou se mu dělat nechce, má toho barákovýho. Tam je právě nějaká ta vazba, jako byla mezi panem Krutihlavem a tím Kňourem, takže to je mezi nima nákej vztah, že pan Krutihlav nemusel se na tom oddělení absolutně o nic starat. My jsme ho v podstatě moc neviděli. Což je přesně pravej opak třeba pana Sojky, kterej v tom oddělení všechny ty lidi zná dobře. Ví, za co tu jsou, ví, jestli maj nějakej problém v práci, ví o těch lidech absolutně všechno. Přesně pravej opak toho Krutihlava, kterýho to ani nezajímalo. Kdy tam měl toho Kňoura, a když celej den nikdo u něho ani neklep, tak to byl úplně nejšťastnější. Což je ale pravej opak pana Sojky, kterej to má pevně v rukou to svoje oddělení a má i možnost s tĕma lidma na tom oddělení i třeba šoupat. A dělá si to sám. On si sem dává ty lidi a on si je může odsud zase dostat. Tamten to vlastně nechával na to Kňouroví.

Takže někteří ti vychovatelé mají docela dobrou pozici, když komunikujou v tom oddíle, a některý mi připadá, že je jim to úplně jedno, co se na tom oddíle děje. Což jsou většinou ty oddíly tady ostrahový,

kde třeba ty lidi berou ty drogy. A někdy mi to připadá, že ty vychovatelé o tom vědí, ale radši dělají, že o tom nevědí, aby nemuseli mít starosti jaksi, ty lidi posílat na moče a vyhazovat je z oddílu a dávat jim náký díry a kázeňáky. Tak radši dělaj, že o ničem nevědí. Ale na některých těch oddílech jim to musí bejt úplně jasný, vždyť tam ty lidi sotva stojej. To tady ta céosmička, to je extrém, nad těma dírama. Opravdu, to je výběr z hroznů (smích). Ty lidi tam, to slyším, že jo. On ten jejich vychovatel na ten oddíl kolikrát radši ani nechodí. Aby nemusel být svědkem toho, co se tam děje, aby nemusel řešit, že tam cejtí trávu a... no hrůza.

Jak se k těmto informacím dostanete?

Z práce. Já tam pro firmu Novoplast dělám zástupce odsouzených, takže tím pádem mám ty lidi svým způsobem pod sebou, takže o nich vím taky všechno, že jo. Víím, co to je za ptáčky. Ono na těchhle odděleních spousta těch lidí nemá co ztratit, oni se netajej. Dokonce ten jeden, on je na bépětce, přišel z áčka a on má šedesát dnů do konce a on se chlubí, že má třicet z toho díru. On se tomu ještě směje. „Já už asi ani nepudu na ten oddíl, to na tý díře doklepu celý.“ „Za co to máš?“ „Ále, třikrát jsem nachcal.“ Za jedno dostane deset, za druhou dvacet, za třetí dalších dvacet, že jo. A jim je to jedno. Pro normálního člověka dostat se na tu díru, tak ho musí klepnout. Je to takový, že ty represivní tresty působí na ty lidi, který jsou v tom výkonu trestu poprvé nebo za náký přečiny, tak ty se některých věcí bojej. Snažej se, fungujou. Takže ty ten kriminál ještě může ovládat.

Pak je tu druhá skupina – zcela neovladatelný – vědí, že pojedou do plnejch, vědí, že nějaká díra jim neuškodí, a že maximálně je za trest převedou do jinýho kriminálu, kam by se stejně jinak nedostali, kdyby si dali žádanku. Řeknou: „Mě to je jedno, tak mě odvezou, stejně tam půlku těch lidí znám z předchozích trestů...“ Jim vlastně nemáte čím pohrozit. A pak na těchhle odděleních být vychovatelem musí bejt těžký. Veškerý výchovný prostředky selžou.

Co ten vychovatel může udělat pro vás?

Nějakou tu moc taky má, třeba šibovat s lidma i z toho oddělení do oddělení apod. Ale myslím si, že taky má hodně svázaný ruce. Může vás hodně zadřít s těma přerušeníma trestu, s vycházkama, to on má všechno v ruce. On když řekne, že tam nepůjdete, tak se můžete rozkrájet a prostě se tam nedostanete. Je to takový, že jim je ponechaná určitá moc, s kterou můžou naložit jak ve váš prospěch, tak ve váš neprospěch. Je to takový, jsou to takový represivní kroky, který oni můžou udělat, aby zase oni si vydobyli nějaký respekt na tom oddělení.

Třeba tady dole je to naprosto v pohodě, protože skoro všichni šli na přerušení trestu, když byl vánoční termín. Z dvaceti lidí postupně šlo osmnáct. Ty dva nešli jenom proto, že neměli kam jít. Tzn. že není nikdo, kdo by řek: „Jaktože on jde, když já ne?“ Tady byla velká výhoda, že pan Sojka nerozděluje mezi těma lidma. Pokud tu možnost má, tak ji nabídne všem. Ale zase to lze udělat jenom na malým oddíle, na velkym je to úplně jiný, když tam je šedesát lidí. Jak říkám, pan Krutihlav ten to prostě udělal tak, že některý lidi nepouštěl, paradoxně ty prvotresty nepouštěl, a pana Kňoura pouštěl. A samozřejmě to tam dělalo neplechu. Byl tam kluk poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, měl sedmnáct měsíců za alimenty, a toho ani po roce nechtěl pustit na přerušení výkonu trestu. On má rok a půl necelej, chodí na venkovní pracoviště do Megatechu, měl všecko v podstatě, co moh mít. A on mu řek, že ho prostě nepustí, a bylo to vyřízený. Pokud tady má někdo něco navíc, tak mu to ty ostatní hrozně záviděj.

Barákovéj tady je víceméně od toho, aby se dodržovaly ty pravidla, co nastaví pan vychovatel. Aby v době, kdy tady není, by tady měl být někdo, kdo je kontroluje. Což jsou třeba víkendy, když má krátkou a lidi přijdou z práce, tak se mu stará o to, aby tady bylo uklizeno. Aby ty lidi, co maj ty rajóny, je dělaly pořádně. Aby nedocházelo k nákejím malicherným sporům atd. atd. Tady je výhoda,

že pan Fí je v rozumném věku, nepotřebuje si tady na nic hrát a je to kvalitní dobrá pravá ruka. Takhle to i já vnímám. Že si každéj ten vychovatel vybere někoho, kdo jeho nastavený parametry dodržuje v době, kdy on tady není. Rajóny rozděljuje tak, že vždycky s tím musí pan vychovatel souhlasit, a rozděljuje je spravedlivě a taky se točej ty rajóny. To je důležitý, protože jsme malej oddíl a když sedm z dvaceti má rajón, tak to vychází, že jednou za 3 tejdny má každéj nějakéj rajón.

Bylo pro vás důležité se dostat tady do práce?

Pro mě to moc důležitý nebylo, já do té práce moc nechtěl. Já měl ten rituálíček s tou angličtinou, protože přes den se to oddělení úplně vylidnilo, a já měl naučenéj ten rituál, že ráno jsem si udělal kafe, sed jsem si k té televizi, měl jsem ji ztlumenou. Vzal jsem si tu konverzaci, vzal jsem si angličtinu pro samouky, kterou jsem tady měl z knihovny. Já většinou jsem se díval na čtédvojku, kde byly cestopisy, mě to nerušilo. Já jsem to tak měl, že do jedenácti jsem se učil, pak jsem to zaklap. Úplně mi z toho bolela hlava, jak jsem to do sebe nasázel. Nicméně, za ten rok jsem tu učebnici pro samouky prošel dvakrát. Mně se venku nikdy nepodařilo ji dočíst celou. Já jsem vždycky už nák v půlce nebo ve dvou třetinách už pak prostě na to přděl. A když to člověk nepoužívá, tak to pak hned rychle zapomíná. Tady vlastně když jsem pořád vždycky dokola a dokola, a ty slovíčka jsem měl v tom slovníčku podtržený, a podle slovníčku si spočítáte, kolik umíte slovíček. I tak to člověka motivuje, že ho to dostává dál a dál.

Já jsem se do té práce nehrnul, protože ta práce krom nějakýho kapesnýho člověku nepřináší vůbec nic. Ta práce je monotónní, je taková, kterou venku nikdy určitě dělat nebudu, a nepotřebuju se učit nějaký pracovní návyky, který učeť tyhlencty papuánce (smích) – romský spoluobčany. Já jsem vždycky do nějaký práce chodil, ale do práce, kterou jsem dělal sám na sebe. Nikdy jsem nebyl zaměstnanéj pod někým, vždycky jsem si dokázal vydělávat svou vlastní inteligencí a zodpovídal jsem si sám sobě. Tzn. mě tady ta práce spíš ubíjela tím, že 85 % těch lidí dělá práci, kde absolutně nevyužije žádnou svojí kreativitu a naopak, tím spíš zakrňuje vaše kreativita, protože vy nemáte pak čas přemýšlet nad kreativníma věcmi, nad kterýma přemýšlí většinou, když má volnej čas. A není unavenéj z manuální práce. Takže když jsem dělal na tom Ragtexu po dvou dnech, protože jsem nikdy manuální práci nedělal, najednou všechny ty věci o kterých přemýšlím, plánuju je a připravuju si nějakéj výstup apod., tak najednou jsem z toho byl tak zničenej, že jsem si uvědomil, že tahleta manuální práce zabíjí tu kreativní práci. Vy už nemáte pak sílu přemýšlet nad nějakýma věcmi, co uděláte se svým životem právě proto, abyste nemusel dělat tu manuální práci. Ty lidi, co nastoupěj do toho kolečka té manuální práce, tak z ní už nikdy nevystoupěj, protože ona vás drtí. Každéj den vás drtí. A vy přijdete domů a 90 % těchhle lidí, co dělaj v těchhle fabrikách, přijdou domů, najedí se, a jdou si lehnout. A čuměj na ty stupidní seriály, který je ještě víc dobijou. A oni v podstatě prožijou svůj život bez toho, aniž by se jim podařilo z toho vymanit, aby dělali něco, co by je naplnilo.

Tu práci, kterou mám teďka, ta je v pohodě. Za prvý netrvá moc dlouho, za druhý, mám tam nějakou pozici, že mám tam spoustu času si tam vzít i nějaký čtení a učení, mám tam i rádio, takže člověk poslouchá, co se děje venku. Tak to docela jde. Ale jak jsem byl v tom Ragtexu, tak jsem vždycky odešel odtamtud vyždímanéj jak citrón. Já mám teď možnost bejt i v práci i na baráku, protože z dvou směn nám udělali jednu. A já jsem nabídnul těm lidem, který potřebujou chodit do té práce, potřebujou ten tabák, ten fasung a tyhlencty věci, že kdo chce, může chodit místo mě. Tak jsem sám sebe napsal na náhradníka, protože nemám tu potřebu tam bejt. Oni jsou za to vděčný a já si úplně v pohodě vystačím na baráku, kde mám spoustu časopisů, spoustu knížek dobrejch, který si čtu. Já si sám sebe dokážu perfektně zabavit.

Já jsem se chtěl dostat do toho áčka, on tam tenkrát pan Krutihlav pár lidí navrhnul, on to áčko rozjel.

Tak jsem za ním přišel: „Pane Krutihlav, já jsem poprvé ve výkonu trestu, mám samý přestupky, nesmysly, chtěl bych si ten trest ulehčit, myslíte, že by bylo možný mě do toho áčka dát?“ A on řekl: „No, já bych vás tam dal, ale přišlo nařízení, že se tam nesmí dávat nikdo, kdo má nad dva roky do konce.“ A já v tu chvíli měl dvacet sedm měsíců do konce, tak jsme se dohodli, že tam půjdu v další várce. Jenže pak se ta béčtyřka rušila, dělala se z toho předvýstupka, já jsem přišel sem dolů. Šel jsem za panem Sojkou, jestli teda by mě tam moh dát. On řekl: „Já s tím problém nemám, dojděte si za panem Strakapoudem (spec. pedagogem), jestli z jeho strany tam něco není, a já vás tam hned po novým roce dám.“ Takže já jsem v novým roce přišel za panem Strakapoudem, pan Strakapoud řekl: „No to je perfektní, zrovna se tady ukončuje hodnotící období, už jsme o tom mluvili v létě, takže my vás tam dáme do tý komise.“ Já řekl: „Perfektní, děkuju.“ Odešel jsem, komise proběhla, po komisi mi pan Strakapoud řekl, že s tím všichni souhlasili, a že to čeká na podpis ředitele. Takže já byl v klidu, už jsem se balil, a najednou po tejdnu zničehonic mi pan Strakapoud oznámil, že to není schválený. Já říkám: „Jak je to možný, vždyť vy byste to nenavrhoval do komise, kdybyste si nebyl jistej, že tou komisí to projde. Tzn. že ty parametry jste musel už od léta vědět, tak mi řekněte, kde je problém. On řekl: „Podívejte se, pan ředitel se rozhodl některé podmínky změnit.“ Takže jsem se napsal k panu řediteli, ten promptně reagoval, a říká mi, že on o tom vůbec neví, že by něco zamítnul, a že z 99 % to podepíše, když se to k němu dostane. A já říkám: „Dobře, pane řediteli, kde je problém? Mně řekli, že jste to nepodepsal, a vy říkáte, že jste to vůbec nedostal na stůl. Tak kde se mezitím stala chyba?“ A on říkal, že to teda prověří. A vyplynulo z toho, že do toho zasáhnul pan Špaček (vedoucí Oddělení výkonu trestu), o kterým jsem vůbec nevěděl, že do toho může nák zasáhnout, a ten údajně to vůbec panovi řediteli na stůl nedal, a sám rozhod, že to zamítne. Vždyť to nemá žádnou logiku, v tom případě jedna ruka neví, co dělá ta druhá. Pak si mě zavolal pan Strakapoud s tím, že to zamítnul pan Špaček z toho důvodu, že nemám do konce míň jak 1 rok. A napsal k tomu ustanovení zákona, tý novely, která byla platná od toho listopadu 2017. No tak jsem se nechal napsat k panu Špačkovi, a říkám mu: „Můžete mi vysvětlit, jak můžete aplikovat tenhle zákon, kterej platí od roku 2017, když od tý doby odjelo do toho áčka z našeho oddělení minimálně pět lidí, a ani jeden tuhleto podmínku nesplňoval?“ Můžu vám říct příklad pana Ondatry, kterej dokonce z ostrahy, přes dozor – v tom dozoru se ohřál čtyři měsíce – a šel do áčka a šel letos v létě. Pan Nutrie, šel sice z dozoru, ale měl násilnou trestnou činnost, pošestý ve výkonu trestu, ten šel na Pouchov, teď tam dělá barákovýho. Člověk, kterej měl nebezpečný vyhrožování, pokus ublížení na zdraví, tak jde do áčka mezi ty nejmíň nebezpečný trestný činy dělat barákovýho. Už jsme zase u tý nesmyslný hierarchie. Pan Špaček mi řek, že se na to koukne, a jestli to tak je, tak mě tam navrhne příště do tý komise. Pan Strakapoud mi pak řek, že už pan Špaček s tím najednou problém nemá, ale že mám podanou půlku. Takže se musím rozhodnout, jestli do áčka, nebo aby byla projednaná ta půlka, protože už na to psali posudky atd. Takže já jsem tu půlku stáhnul, protože pro mě, když už mě tady paní Pelikánová jednou nepustila, tak šance, že změní ona názor, je dost malá. Takže jsem stáhnul půlku a mám příští středu jít do komise a jet do áčka.

Když je tady někdo podruhý nebo potřetí, tak už to podle mě ztratí takovej ten punc toho wow efektu, který zažívá ten člověk, který jde poprvé a kouká, jak to tady funguje. Pro člověka, kterej má nějakou závažnější trestnou činnost, tak on tady to nevnímá jako nákej velkej trest, on se tu má dobře.

Informátor č. 3 – Fí

Jaké jste tady poznal oddíly?

Byl jsem na bépět, cétři, chvíli jsem byl na bėjedničce, nakonec na bédva.

Mohl byste je srovnat?

No, vono se to furt mění, jo. Ta bépětka jeden rok bude hrozná a druhej rok bude už zase dobrá. Tam záleží, co tam je za lidi zrovna. Tam stačí, když tam bude, já nevím, z těch šedesáti lidí pět, deset černejš degešů, který budou prudit, nebo budou takoví jako tarzani, neandrtálci, a celej oddíl bude stát za hovno. A když tam budou normální lidi, tak to bude taky prakticky dobrý. Ono záleží na domluvě těch lidí, no já nevím.

A ten vychovatel dejme tomu tam může, jak tam zrovna je nebo jak tam s těma lidma mluví... Když tam budou špatný lidi, hodně špatný, tak ten vychovatel s tím taky nic moc nezmuže. To fungování toho oddílu mimo vychovatele, jako myslím, když taj není, když je doma nebo večer, no tak jako ty lidi si to určujou sami ten chod toho oddílu. A když tam jsou špatný lidi, tak je to špatnej oddíl. Tak jako teď třeba bétrojka je nejhorší oddíl. Chvíli to byla bépětka, teď zas bétrojka, ono se to tak střídá. A může tam bejt dobrej vychovatel, jako je Zvonek, a udělá s tím prd. Nebo tam může bejt Lejsek, jak byl na bépětce, to je zase pedant takovej, nebo jako spíš odměřenej, a taky to nesrovná. No ale když to srovnám bětři, bépět, nejhorší, oni to tam tak jako strkaj.

Cětři to bylo dobrý, když tam byl Jestřáb vychovatel, tak to bylo docela dobrý, protože tam byli výběrový lidi prakticky. Vona to byla teda ta bezdrogovka, ale von si tam vybíral lidi podle karty nebo nevím podle čeho. Teď už to zase je takový ňáký pomíchaný, protože von už tam není a berou tam všechno asi. Ale tady na dozoru to je prostě jako úplně nejlepší. Teď už je ta cétrojka horší, i co se těch drog týče. A to samý toxička. Teď jsem slyšel, že byli na moči a všichni pozitivní. Tajto moc nechápu... No ale tady ta bédvojka je úplně VIP.

Na předchozích oddílech jste neměl funkci barákového?

Ne ne ne. Já jsem přišel sem, šel jsem na bédjedničku, pak jsem čekal na to, až jeden člověk odsad' vodejde domů, no a taj byl Bobr. No a oni mě kluci jako znali odsad', protože dělám na dílnách. A Bobr dělal ve skladu, a takhle. Pak jsem sem přišel a chvíli to dělal ten, takovej plešatej, já už si nevzpomínám. No a on mě navrh vychovateli tajten člověk, jakože jako taková přirozená autorita. Zaprvý že už nejsem mladej kluk, a za druhý že mě ty kluci budou respektovat sami od sebe. Že kdyby to dělal ňákej mladej kluk, tak by moh mít taky, né že problémy, ale mohli by taky si z něj dělat legraci. Takže on mě navrh a pan Sojka s tím souhlasil a takhle to vzniklo.

No a vlastně na dílnách je stejná situace. Kappa byl brigadýr, a když se řešilo, kdo bude novej brigadýr, no tak stejná situace. Kluci si mě zvolili sami, že prostě to nikdo jinej dělat nemůže. Dejme tomu, že by to moh dělat Muflon, ale ten nechtěl. A kluci stejně chtěli mě, že mě budou respektovat rádi, než když by tam byl někdo jako na sílu danej.

A co obnáší pozice brigadýra?

Brigadýr obnáší koordinovat práci, to je jedna věc. Druhá věc, ty kluky jakoby honit. Jsou mistři, že jo, ty rozdělujou práci, ale já spíš dohlížím na to, aby ty kluci jako dělali, když ty mistři tam nejsou, aby se neflákali vyloženě, aby ta práce byla hotová. Plus já mám na starosti výdej materiálu, sklad, papíry, co se týče docházky, různý objednávání materiálu. Všechno, co je potřeba na dílnách, tak já to musím objednávat. Já to sepíšu, co potřebuje zedník, co potřebuje malíř, a pak s tím jdu za mistrama. A ty už to jenom objednaj. Takže já si to hlídám, co kde dochází, támhle pro zámečníky, co dochází za materiál, pro zedníky, pro elektrikáře. Plus tu docházku a tak.

Jak je to teď s volnými pohyby?

No, byly ty volný pohyby pro některý, to znamenalo, že tady jim mistr odemknul, a oni šli sami.

A tam si sehnali policajta, potřebovali se dostat na barák, tak si zaťukali na příslušníka, on je pustil, a pak si šli zpátky zase sami. Nebo tady když byla práce venku, tak šli sami. Teďka už tam s nima musí bejt mistr vod tý doby vod Kappy. Co měl ten průser, tak paní Krahujcová všechny volný pohyby sebrala. Tzn. že mistři musí teď chodit s každým. Když jdou zedníci tam, tak tam s nima jdou, někde to jde, když tam je příslušník, že je tam nechaj. Ale když tam je nemůže hlídat příslušník, tak tam s nima musej bejt mistři. To zdržuje strašně. Vemte si, jsou elektrikáři, jsou zedníci, malíři, zámečníci a všichni 4 maj jít něco někam dělat. Jeden mistr musí zůstat v dílnách, a zbejvaj už jenom dva mistři, takže můžou jít jenom s těma dvouma partama. A ty dvě party čekaj na dílnách, až přijdou mistři a zase budou moct jít s něma. A přitom už dávno mohli dělat. A to všechno jenom kvůli taj tomu. Se to všechno zpomaluje. Ale když jí to někdo paní Krahujcový někdo říká, tak že nevadí. Ale zase pak na druhou stranu tlačí na to, aby to bylo hotový. Takže to je takovej začarovanej kruh. Ono se to bude muset vrátit, v létě je vždycky víc práce a ještě nás tam je míň lidí. Dříve nás tam bylo třeba osmnáct, byli třeba tři instalatéři, dva malíři, tři zámečníci. Teď tam jsou dva zedníci, jeden malíř, jeden instalatér, všechno se to vosekalo. I z tohoto důvodu se to nedá stíhat. Je nás tam teďka třináct nebo dvanáct s elektrikářem, s výměňkářema, předtím tam bylo osmnáct.

To je tak i tak. Zrovna jim jde domů instalatér, a oni nemůžou sehnat instalatéra. Jeden je snad v Liberci, a toho nemůžou zas stáhnout, protože přijel ze Stráže, chvíli tam musí bejt. Prostě na tomhle lágru nemůžou sehnat instalatéra. Takže i nemaj. A někde ze začátku to bylo kvůli úsporám ke konci roku. Ale ty instalatéry stejně budou muset přijmout dva nebo tři, protože ty maj hodně nejvíc práce, protože furt někde ňáký umyvadla, záchody a blbosti. Teď předělávaj ty věže komplet, tam se dělaj i záchody, protože tam budou sloužit i ženský.

Co obnáší dělat barákového?

Takhle, na jinym oddíle je to třeba i záhul, protože já prakticky musím dohlížet na to, aby taj bylo uklizeno, aby ty kluci, co maj rajóny, to uklidili. Na jinym oddíle by to bylo třeba i složitý s některejma lidma, co by měli rajóny, s některejma těma černejma zase. A hlavně oni házej vajgly po zemi, bordel, furt dokola. Takže tam se musí uklízet furt. Taj jsou fakt rozumný lidi, takže ty si to uklízej sami od sebe, ani prakticky nemusím jim nic říkat. Sem tam jenom: „Hele, taj to uklid.“ Takže pak vlastně dělám jenom ty sčítáky, a já spíš jako bych řek jsem prostředník mezi klukama a panem Sojkou. Že aby mu tam nelez každej do kanceláře, jeden po druhym. S každym se taky nedá mluvit dobře. Takže já mu vlastně vyřizuju, co kluci potřebujou, tak jdu za panem Sojkou, vyřizuju všechno. Plus další věci ohledně těch brigád, jak chodíme uklízet různě. Takže tady to je, není to ňák náročný. Fakt je, že je to z toho důvodu, že nás je taj jenom dvacet a ty kluci jsou vesměs rozumný.

A to je taky tím, že panem Sojkou si jdeme jakoby vstříc s tím, že když se uvolní místo, tak se domluvíme, koho sem vemem. Většinou dá na nás, že my ty kluky už známe z ostrahy, z toho vyššího stupně. A my víme, kdo je jako, s kym by byly problémy, anebo kdo je takovej, že se na ten oddíl hodí. A když to panu Sojkovi nevadí, když nemá něco v kartě nebo já nevím co. Tak se domluvíme, a když to jde, tak ho sem dáme. A to vybírám prakticky já, protože ty lidi už znám, tak vim, kdo co sem zapadne a nebude dělat problémy. Proto ten oddíl je takovej, jakej je, a že taj...

No prostě, nebudem si nic říkat, tam kde je hodně černejch, tam jsou vždycky problémy. To prostě tak je. Já neříkám, že jsou všechno to, já mam třeba taky kámoše, co jsou tady tmavý pleti, ale z dvaceti budou jeden dva dobrý. To tak je. Ještě když je jeden, dva, tak to jde, ale jak víc, tak jsou...

Takže taj jsou i kluci, já říkám... Pan Sojka by byl nespokojenej, kdyby taj byly ňáký drogy nebo tak. A to já taky vim, kde je co, možná. Takže ty lidi taj nemá nikdo s tím nic společnýho. Takže kdykoli vocad' on pošle někoho na moč, tak je jistota, že nebude pozitivní. A von je i klid na tom oddíle. Mně

to vyhovuje, už jsem taky, né že bych byl úplně ňák starej, ale jsem rád, že jsem na oddíle, kde tak jako...

Já jsem byl předtím, mě ještě zavřeli za řidičák, takže jsem byl na Borech a v Bělušicích. Na těch Borech, tam nás bylo sto deset na oddíle, a tam byli tarzani jako. Tam byli magoři. Dá se to zvládnout, když je člověk takovej to, ale je to na psychiku náročný v tom, né že by člověk, třeba se musí i hlídat, ale spíš že nemá ten člověk klid, že furt je tam padesát blbců okolo a už jenom to poslouchat ty nesmysly, co voni mluvěj, a každěj votravuje s ňákou, tak je to prostě na palici zátěž větší.

Rýnovice jsou úplně, i co se týče bétrojky a bépětky, pionýrskéj tábor, bych řek. I na lidi. Fakt jsou taj takový lidi, já nevim, jestli to někdo vybírá ňák jinak, že prostě tady nejsou až takový dementi jak jinde. Tady jako porůzně, vždycky ty velký blázny vodvezou, jsem si všim. Když jsem byl na těch Borech, já tam byl chvilku, já měl osmnáct měsíců za řidičák, tak jsem byl půlku tam a půlku tam. Takže tam jsou blázni ty lidi, tam je úplně ta spodina, šílenci prostě, grázlové velký. Tady ani nejsou, proto je taj takovej klid, v Rýnovicích. Takže taj je to dobrý, jako dobrý.

Co byste řekl, že je nejdůležitější starost po příjezdu do věznice?

Pro mě bylo nejdůležitější, abych se dostal do práce co nejdřív. Takže jsem se zkoušel dostat do skladu, když jsem byl na bépětce, tam byl ten Hranostaj a zrovna bylo ňák místo. Tam jsem se nedostal, a tím že zámečník a svářečák... To už vlastně tady a na nástupním v Litoměřicích jsem vypisoval, že jsem zámečník a to.

A taj byl za mnou pan Strakapoud na nástupním, řek jsem mu, že jsem zámečník. No ale trvalo to deset měsíců, než jsem se dostal do práce. Deset měsíců jsem byl na baráku na tý bépětce. A já jsem se i snažil, jsem chodil do toho koridoru uklízet sám od sebe. Potřebovala ta zeleň tam trhat, to se uklízí. No prostě aby sem se ňák né zviditelnil, ale aby bylo vidět, že mám zájem o tu práci, tak jsem prostě... No protože to je samozřejmě lepší než ležet na baráku.

Když jsem přišel, taj tý práce tolik nebylo. Na tý bépětce dělali čtyři lidi. Dneska už dělá hodně lidí. Byla bída a nuda. Každěj den bejt na baráku, prostě hrozně, neutiká to. Takový jednotvárný, monotónní. Takže do tý práce, a měl jsem teda štěstí, že jsem se dostal na tu údržbu. To je i taková pestrá práce, není to jak u stroje, když dělá na těch hadicích, když dělaj jednu a tu samou práci, to mě ani tak nebaví. Mně spíš baví, když každěj den něco jinýho. Já jsem chodil na keramiku, tam jsem se o tom často zmiňoval paní Vránový. Bylo to oficiální cestou, a i trochu kluci mi pomohli, co tam tenkrát dělali na tý údržbě na tý bépětce a já jsem se furt ptal, jestli není práce. Asi se uvolnilo místo a oni se tam taky asi zmínili mistrovi, zjistili, že jsem zámečník, tohle a tamto, a pak jako... Už jsem s nima byl ňákej čas.

Může barákový nařizovat ostatním?

Na tý bépětce, tak některý lidi, když pak dostanou funkci, tak si myslí, že jsou druhej vychovatel. Tam třeba byl Liška **barákověj**, a ten prostě, jak bych to řek... Voni některý lidi toho potom i zneužívaj, třeba v tom směru, že: „Já ti něco vyřídím, ty mi za to koupíš tabák.“ Třeba, nebo takovýhle ty. „Já ti taj dám rajóny...“ a takový a takový. To jsou lidi, který. To já vim, že byl u prevence furt. Furt tam uklízel ty kyticky a takový. No a stejně mu to nebylo moc platný... No tak že některý lidi si fakt jako myslí, že když maj tu funkci, tak maj ňákou velkou moc a pak některý lidi na tom oddíle tím trpěj. Že prostě si z nich dělá třeba koniny, že prostě to přeháněj. Takže má na některých oddílech takovou jako v uvozovkách moc, když si to někdo nechá líbit.

No ale dejme tomu když je barákověj takovejhle a má kolem sebe ještě lidi takový podobný, tak mu nezbyde nic jinýho tomu člověku, než se z toho oddílu vypsat, když to jde, a jít na jinej barák. Když je

utlačovanéj dejme tomu tajtěma lidma.

Nepomůžte mu změnit ložnici?

Když to je od hlavy, tak je to jedno, na jaký bude cimře. A jinak hrozně záleží, s kým se kamarádí, jestli tam ten barákovéj má nějaký lidi na tý cimře, s kým se zná, to je u každého úplně jinak. A já osobně si myslím: Některý lidi maj smůlu, protože jsou takový neprůbojný třeba od přírody jsou takový... né že vyloženě slabší, ale že to není chlap úplně. Takže oni to vycejtěj tajty vlčáci a prostě hned se na něj vrhnou.

Ale já co mám ze svý zkušenosti si myslím, že úplně nejdůležitější pro toho člověka je třeba první měsíc v kriminále. Prvních čtrnáct dní, první měsíc, jak se zapíše, jak si to udělá... Když si to posere někdo hned na začátku něčim, nevím, čímkoliv, bude třeba zbytečně drzej nebo zbytečně bude machrovat, tak už se to s nim pak potáhne furt. Ty lidi si ho takhle zapíšou, pak už to s nim pojede celý trest. Na nástupce, a pak na oddíle to je to samý, jak přijde na ten oddíl, tak zase prvních čtrnáct dní, než ho ty lidi poznaj, to je nejdůležitější. Sice už s ním z tý nástupky může jít nějaká pověst, takže ta nástupka je úplně nejdůležitější, ale když přijde na ten barák, tak znova musí jako by si dávat pozor, aby ten tejden, čtrnáct dní si ho nezapsali nějak špatně, z jakýhokoli důvodu. Protože někdo přijde a začne machrovat, je na něm vidět, že je to blb, že je to nějak šmudla, a von ze sebe dělá milionáře, támhle mercedesy, blondýny, takovýhle věci... No tak už si ho zařaděj, že je blb, a už to s nim pojede celou dobu. A už nikdo s nim nenaváže ty kontakty, i když to třeba může bejt normální člověk. A to je jen příklad. No ale proto říkám, ten tejden, čtrnáct dní, měsíc. A ten první tejden je úplně nejdůležitější.

Nebo když přijde někdo novej na cimru. To samý. Přijde z jinýho oddílu na cimru i sem. Stane se, že přijde i z jinýho oddílu, kterýho jsme si sem nevybrali. Jednou teda se to stalo. Přišel náhodou, přišel z áčka, no a nikdo ho neznal. Ale dobrý, všechno v pohodě, normální kluk. No ale právě, kdyby třeba byl jinej, a zapsal se špatně, dneska už by taj třeba nebyl. Třeba by už sám odešel anebo my bysme ho tady nechťeli. A to je nejdůležitější ten začátek, hlavně pro toho člověka, jak se chová, to je můj názor.

Většinou jde spát nahoru, ale taky je to na každym oddíle jiný. Na tomhle oddíle jsme taj všichni jako kamarádi. Takže i když přijde někdo novej a není to zrovna starej člověk, tak půjde spát nahoru, i když to je třeba muj kamarád. Příklad: Přišel Krtek, to je muj kamarád z práce, my už tam dva roky spolu děláme. Ale na cimře už tam s těma klukama taky jsem dlouho, tak šel spát nahoru. Ale na jinym oddíle by mu třeba uvolnili postel dole, protože tam je spousta lidí, kteří nejsou jako kamarádi, který tam jsou „myši“, dejme tomu, takhle se jim říká. „No tak prostě ty pudeš spát nahoru, protože taj to je muj kamarád, tak ten pude dolu.“ A to už právě si pak dělá třeba barákovéj nebo cimrovej, ale barákovéj nějak se to jako domlouvá s nim. No ale ty lidi samozřejmě koukaj, co to je za člověka. A pak už to je většinou jako dobrý, anebo není, no...

Existují nějaká pravidla na cimře, co by člověk měl dodržovat?

To je složitý... Takhle: Jsou třeba cimry, kde jsou fakt jako degeši, špiňáci, takže těm je to jedno, že třeba nevytřou čtrnáct dní cimru, že tam budou hulit, budou mít zavřené okna. Že tam budou mít všude prach, budou házet vajgly na zem. A nebudou se koupat, budou nosit jedny hadry. Takže tam do tý cimry, když přijde takovejhle smraďoch, tak prakticky to nevadí, že se nebude koupat. No ale když přijde na cimru takovou normální, no tak tam to bude samozřejmě vadit těm lidem, že se nebude koupat, že smrdí, že má špinavý věci, že jsem zažil takový, který měli vajgly po kapsách, že to smrdělo. No ale to je jak kde. To je i o povaze člověka. Když to bude fakt dement, kterej bude machrovat, nebo blázen nějak, tak samozřejmě se s nim nebude chtít nikdo nějak moc bavit.

Protože tam na tý cimře, ať je to jak je to, tak tam už je pak nákej řád – nepsanej řád. Příklad: Když by měli vstávat všichni stejně na budíček, tak každěj bude vstávat a ty lidi se nebudou plést. Tenhle ví, že má slízt tady, ten má slízt tady, ten se má oblíkat tady a ten zas tady, aby nebyl chaos. To ale samo vznikne. A to se musí dodržovat, jinak by na tý cimře byl fakt chaos. A to je se všim. Prostě tenhle sedí to, tenhle to. Prostě takovej nepsanej řád, kterej vznikne sám o sobě a ty lidi to dodržujou, aniž by si to uvědomovali, a pak to na tý cimře klope. A když to někdo začne narušovat, tak to samozřejmě těm lidem vadí.

Takže proto já si myslím, třeba někde dělali, že ty cimry přestěhovali po nějaký době. Což já si nemyslím, že je úplně dobrá ta, protože to je zase další psychickej tlak pro ty odsouzený. Jo, oni třeba dva měsíce, už si to sedlo, a oni zas jako. A z toho jsou akorát problémy a psychickej tlak na ně. To je jako nesmysl. Když není na tý cimře problém vyloženě, tak nevidím důvod, proč by to se mělo stěhovat. A někde to tak jako praktikujou. Tady teda ne.

Protože to je takový nejhorší, tady člověk prakticky nic nemá, tady to soukromí, ten domov. Každěj má svoje soukromí okolo postele no a pak když jde jinam, tak zase problémy si na ně zvyknout, ty lidi si na něj musej zvyknout, takže to je asi jako to nejhorší. I pro mě, co to, tak prostě nemám rád ty změny. To stěhování z oddílu na oddíl je nejhorší zátěž. Stejně to je složitý, protože taj budu s těma lidma rok, dva. A to ať chce člověk nebo nechce, tak si na ně prostě zvykne. A to je třeba i na velkym oddílu, když to bude šedesát lidí, to je jedno. A najednou na jinej oddíl mezi zase třeba šedesát novejch lidí. A takže co jsem si tady vytvořil ty kamarády, co jako jakž takž, některý jsou známý, některý jsou kamarádi, ale vesměs rodina v uvozovkách. Tak teď tam tě vytrhnou a hoděj tě zas jinam, zase šedesát lidí novejch a zase si zvykat, to je... Zátěž. Samozřejmě že si to sedne zas, ale... Ale vono to je tak i v civilu.

Tajty lidi, který jakoby nejsou sami sebou a zbytečně si jako hrajou na něco, co nejsou, a vymejšlej si něco, co nejsou. Jakože milionáře, a přitom jako to... Tak ty já nemám rád. Já říkám: „Buď takovej, jakěj jsi, a to je nejlepší, co můžeš udělat.“ Prostě takovej, jakěj člověk je. Proč jako se budu chovat jinak venku a tady. Vrána k vráně sedá, to fakt jako taj platí. Já jsem to kolikrát pozoroval, a když je někdo takovej, má okolo sebe ty samý lidi skoro. S těma si má co říct.

Zrovna tyhle, tak lžou jeden druhýmu a všichni, třeba tyhle vymýšleči: No tak to jsou všechno vymýšleči a teďka si prostě nalhávaj věci úplně zbytečně, jako by se nemohli bavit jako normální lidi. Prostě dělaj si úplný bludy do hlavy. Nebo když si někdo hraje na takovýho nějakýho gangstera, nebo tak. Já ne že by mě to rozčilovalo, spíš se tomu zasměju. A taj jsou lidi, to se nestačím divit. Taj byl ten Norník na béčtyrce, no a to byl blázen. Ten si dokázal vymýšlet takový věci, že to prostě není normální. Von čet knížky a z těch knížek von si to převzal, jakože von to zažil. No a von všude byl po světě, támhle ho kousnul tajpan, támhle vyháněl v Egyptě, lidi čekali, nemohli do hrobky, protože tam byla kobra, tak jeho zavolali, aby jí zlomil vaz, a takovýhle věci. No prostě... Ve dvojčatech, jak spadly, v Americe, tak tam natahoval elektriku. No úplný nesmysly. To je nejdřív k smíchu, ale když už je to dlouho, tak to hraničí. No a pak si přitáh k sobě další, ten Rejsek, co taj vlastnil Humberto, celej ten cirkus... No, to jsou věci, to jsou blázni některý lidi fakt. Já právě nechápu proč. Tajten říkal, že byl ještě u Specnaz, u zásahový jednotky, ruský, tam musí být jenom Rusáci, ale von tam moh bejt, prostě úplný nesmysly. To jsou psychický poruchy baron prášil. Já jsem čet šedesát šest psychickejch poruch, a to fakt je porucha přímo Baron Prášil. A von neuměl vůbec nic z tý elektriky, von neudělal ani tu padesátku, ale hlavně že natahoval ve dvojčatech kabely. Proto to možná taky spadlo. No a když jsme mu řekli, „hele, taj nemůžeš mít červenej drát, ale modrej.“ Tak von řek, nevim proč, že v Polsku jsou jiný normy. Přitom to je úplně stejný. Nebo ten Sysel, ten byl se mnou na cimře, ten mi tvrdil, že měl elektrotechnickou průmyslovku. Já jsem si to tak počítal, od kdy seděl, no to je nesmysl. Nakonec

se zjistilo, že měl dvouletý obor ve Všehrdech. To jsou právě tajty lidi.

Jak vnímáte funkci vychovatele ve věznici?

Podle mě je **vychovatel** pro toho odsouzeného nejdůležitější. On přijde nejvíc do styku s vychovatelem a vlastně všechno s ním řeší. Ať je to, jak je to, když někdo něco chce, tak hlavní slovo stejně má vychovatel. Jo, jsou lidi, když jim to vychovatel nedoporučí, tak jdou přes ředitele, přes vedoucího, přes prevenci, přes pedagoga, zkoušej to. Třeba některým to třeba vyjde. Ale když potom něco chce příště, opět nastane ten samej problém, protože zase opět musíš s tím vychovatelem. A prostě nemyslím si, že... Prostě stejně u tý komise a všude, když ten vychovatel řekne, že ne, tak většinou ne, to prostě tak je. A jinak, já nevím.

Ten vychovatel je důležitější, aby taj byl, protože s kým by ten odsouzený to řešil ty věci, že jo. Voni dělaj všechno, co vlastně je potřeba, tak vlastně dělá ten vychovatel. No a pak jsou různý vychovatelé. Některý s těma lidma víc pracujou, a některý míň. Dám příklad: Pan Lejsek je takovej, co já si vzpomínám, ten moc s těma muklama nespolupracuje, von spíš jako mi připadá, že sem jde... Za prvý si myslím, že von úplně nesnáší vězně, to je muj názor. A za druhý von... možná se třeba změnil, já nevím, ale vim, že s těma lidma ňák moc ne to. No a pak jsou vychovatelé, který jsou ... Pan Zvonek, když měl třeba céšestku, když byla jako výběrová, no tak s těma lidma von, když jsou normální, tak proč by s něma nešel támhle třeba vopejkat, nebo nedělal ňáký ty turnaje a takovýhle věci. Když ty lidi si to zasloužej, když ne, tak samozřejmě... No tak každěj, je to prostě taky člověk, každěj člověk je jinej, že jo. Ale já nemám špatnou zkušenost ani s Lejskem ani s panem Jestřábem. Což jako lidi říkali, že se to jako nedá.

No a taj s našima úplně dobře já vycházím. Voni maj svoje, jak to tady funguje, nastavený pravidla, což musí bejt, pravidla. A když je člověk dodržuje, tak je to všechno v pořádku. A když je někdo debil, a myslí si, že bude fetovat a že 5x nachčije, a potom bude mít stejný výhody jako má ten člověk, kterej dodržuje ty pravidla, tak se pak nesmí divit. A voni některý jsou takový, že tomu nerozuměj. Voni se pak diví, proč já nemůžu jít třeba na vycházku ven. A zapomněl na to, že už třeba byl na moči pozitivní, nebo že byl na díře a takovýhle věci.

Na bédjedničce jsou takový lidi hodně závistivý. Ale zase si musej uvědomit, že na to nemaj ještě, když maj třeba ještě šest let do konce. Voni třeba předhazujou toho Muflona, že má třeba taky ještě šest, nebo Mírek Tau, že se dostal ven předtím, že nemá ještě čtyři roky. Ale to je individuální. A voni taj na tom to stavěj: proč von může, a já nemůžu? Prostě Muflon začal dělat venku, tak to je něco jinýho. Ale stejně ty lidi záviděj a dělaj ňáký takový ty...

Jak tady vnímáte dozorce?

Zase dobrý, já ze všema vycházím perfektně. Né že perfektně, v rámci možností. Je jedna strana, druhá strana: vězeň, příslušník. Ale že by mi někdo dělal ňáký vyloženě naschvály, to určitě ne. Taj jsou rozumný příslušníci voproti zase, jak jsem byl tam na těch Borech a v Bělušicích. Tak tam byli zas jako že rádi vyprovokovávali ňáký problémy, aby byly. Jo, dělali schválnosti, aby něco ten se vytočil a začal mu nadávat. Tady to jsem jako nezažil, tady jsou profesionální ty chlapi. Nedělaj zbytečný, když někdo nedodržuje – to je OK, ale že by zbytečně někoho jako to, vůbec ne. Supr. Já si nemůžu stěžovat. Já se samozřejmě taky snažím dodržovat všechno. Tím že dodržuju všechno, nebo se aspoň snažim, tak vlastně nedělám problémy jim, tak proč by voni měli dělat mě, když není proč. A takhle by to mělo bejt, to by tak mělo fungovat. Ale fakt taj jsou jako rozumný, řek bych profesionální přístup.

Co je pro vás důležité ve volnu?

Každý má něco jiného. Já si jdu zacvičit. Teď už třeba moc ne, protože mě chytly záda, mám problémy se zádama, mám tři plotýnky vyhozený. Takže já jsem přestal cvičit ty cviky, který zatěžujou tu páteř shora. Já teďka jenom hrazdu si dám nebo kliky... Teď jsem byl na magnetický rezonanci, a zjistili mi tři obratle. To jsem si posral dřív, když jsem si nakládal nějaký váhy. Teď čekám na neurologa. Dokud nebudu muset, tak na tu operaci nepudu.

Informátor č. 4 – Gamma

Začínáme hovor tématem, které odsouzeného nejvíce zajímá a je pro něho stále živé, a sice že nebyl soudem propuštěn na podmínku.

U soudu u půlky mi řekli takovou blbost. Ve 2003 jsem dostal sedmdesát dva dnů, který jsem si neodseděl. A proč mi to říkáte až po patnácti letech, když mám každý tři roky soud kvůli alimentům. A proč teda jsem si to neodseděl, když syna vychovávám od tří měsíců? Nikdy jsem nebyl mimo republiku, vždycky jsem byl k dosažení. To byl argument, že mě nemůže pustit na půlku, že jsem si v 2003 dostal sedmdesát dva dnů, fakt o tom nevím. Takže to bylo zklamání. Vopravdu, vocad' se fakt nedá dostat.

Jak to zvládáte na oddíle?

Jako dobrý, ale co jsem takhle prošel, tenhle (oddíl A-6) je nejhorší. Tam není žádný jako respekt k věku, k nějaký slušnosti. Já jsem si opravdu i říkal, že jsem si tenkrát na tom přibylu nezařídil toxičku, že bych to tam přečkal ten rok. Samozřejmě už nikam nejdu, si nechci jako stěžovat, ale je fakt z těch oddílů nejhorší.

Nejdřív na nástupním, pak ta céosmička. To bylo čistě, že potřebovali místo. A toxička v podstatě taky. Tam potřebovali dva nějaký doplnit stav, s kým není problém. Takhle mi to řekl pan Střízlík. A pak jsem s nima vydržel, a pak se mě pan Dlask ptal, jestli jdu zpátky, když osmička mi nevyhovuje. A já řekl: „Heleďte se, už je to půl roku, zkusím to.“ A tam to fakt nešlo, to jste viděl, tam jsem byl jenom pár dní. No a tady je mi dobře, to zas jo. Ale mělo to svý horší chvíle, až tady jsem měl víc blbejch chvil, než za celou tu dobu předtím. Trošku už jsem se necejtíl, protože jsem si myslel, že to nejhorší už mám za sebou, zvyknout si na začátku, že to už mám za sebou. Taj bylo párkrát hůř, to jako jo.

Mohl byste být konkrétnější?

Já o tom nechci to... Takový to... Co jsem do té doby nezažil. Žádný respekt k věku, protože když si to vezmu, tak jsem tam nejstarší absolutně. Pak je Medvěd, ten je asi tři roky po mě, a pak je jich tam pár to. Já si, když mi někdo náhodou vyká, tak to ho hned to, aby mi tykal, to já nejsem nějak nafoukanej. Necejtím se, já jsem rád s mladejma. Ale prostě takovej nějaký ten přirozený respekt, to tam těm lidem chybí. To, co bylo jinde, co bylo normální.

Takže možná tím, že tady je víc cigánů, že na tý Toxičce na ten poměr jich bylo míň. Né že by mně vadili, ale jsou tady některý takový ty... Takový vošahávání a takový blbosti. Voni, mam vlasy pořád ještě dlouhý, tak na mě. A já jim říkám: „Najděte si, úchyláci, někoho mladýho, abyste taj starýho dědka to... to není normální!“ To jsou takový srandičky, nic vážnýho. Byla jedna chvíle, kdy jsem málem dostal po hubě, ale...Ale to vzniklo na základě tohohle, že mě začli osahávat a já: „Vy úchyláci, buzeranti, vy jste teplouši!“ a tak. A pak najednou si začne balit a na mě: „Tak já jsem buzerant, jo?!“ A normálně jsem si myslel, že už ji koupím. Ten mi dal takových jmen během chvílky. Pak ho zastavili teda. A úplně z ničeho. To vlastně byla sranda, která pak najednou byla úplně jinde. Von už taj není, von vodjel, to je ten, co měl s Kavkou (dozorcem) problém. Von si neviděl vlastně

do držky. Tak jak seřval Kavku na kříži, tak já jsem to schytl asi třikrát tolik. Ten to bude mít složitý tady v tom. Protože najednou vybuchne.

Vy jste to nezvládal na té céosmičce?

No jo, na céosmičce jsem to nezvládal, ale to je z jinýho důvodu, já jsem klaustrofobik. Do výtahu vlezu jenom když do malýho, když je potřeba do třetího patra, to si hlídám. Oni prej, „proč jste to nehlásil?“ „No já nevím, já to venku dokážu eliminovat, tady ne. A ta osmička, ta opravdu, to pro mě bylo hodně sevřený. To bylo těžký. To jenom ten katr, jak se večer zavřel, jsem jenom polknul. Jsem byl sám ještě na tý cimře tři dny. To by mi nevadilo úplně, ale vždycky to na mě padlo, jak to zamkli – úzkost. Já mám normálně prožitek život, děti, vnoučata. Už se to blíží, ale neutíká to, pořád pomalý.

Co bylo nejtěžší na začátku?

Nejhorší asi nuda, že se zastaví čas. Protože já jsem zvyklej žít nák normálně. Ztráta soukromí a že se zastaví úplně čas. Já si myslím, že taj pět dní je jako den venku. Možná i tejdén, to myslím docela vážně, bez toho, že bych taj chtěl dělat náký rozumy. To si myslím, že je nejhorší, zvyknout si na to, že je všechno pravidelný, což já žiju úplně jinak. Takže to, ztráta soukromí, a že stojí čas úplně. Najednou je minuta strašně dlouhá. Nejste tady pánem svého času. Teď už spim normálně, od Vánoc. Do tý doby jsem spal asi tak dvě hodiny. Taky strašnej problém, usnout, vypnout tu hlavu. Nemám starosti z venku, že by na mě dolíhaly, jako to maj taj oni. Teď mam strach, jestli mě pes pozná, co budu dělat s vnoučatama, na všechno možný myslím.

Jak tedy naplňujete svůj čas?

Jo, kostky, karty, do zblbnutí. Náký čtení už jsem přestal, tak hodně luštím, že mi hodně cpou křížovky, už jsem se zase vrátil, že to vypisuju na počkání, tak to už mě přestává bavit pomalu.

To je další, co tady je. Netušil jsem venku, kolik je na světě fetáků a blbců. A tady jich potkáte tolik těch blbců, že to je neštěstí. Plno lidí bych ani nezavřel. Poslal bych je na IQ testy a vůbec bych je poslal jinam. To je neštěstí. Teď se taj hádáte s dvacetiletějma klukama, který nic nezažili, maj třeba 3 roky odsezený, a já jsem blbej, protože to nevím. To je neštěstí. To je strašný, vopravdu, to je ještě další z těch momentů. Já si myslím, že jsem tak ještě normálně inteligentní a všechno. Ale já jsem u nich blbec, protože já to vim a prostě neustupuju. A taj nemůžete vyťukat takhle internet: „podívej, takhle to je.“ Dvacetiletěj kluk, kterej sedí tři roky, předtím byl někde v děcáku, a ví prostě to všechno líp: „Víš, kolik jsem toho měl a kolik jsem toho najezdil?“ Já jezdím celej život fest. Všichni všechno věděj, jezďej bez papírů už ve dvanácti letech do školy autama a ve dvanácti má z nich polovina dítě, to je neuvěřitelný. Bych vám přál, abyste tam moh strávit měsíc mezi něma nezávisle. Fakt byste žasnul. „Počkej, kolik tomu dítěti bude?“ „No teď jí bude dvanáct.“ „No a kolik je tobě?“ „Mně je dvacet čtyři.“ „Počkej, tos jí měl ve dvanácti?“ „Né, tak ve čtrnácti, v patnácti.“ „No tak počkej, už seš o tři roky někde jinde.“ To je neštěstí. Každěj třetí na tom oddíle je trošku normální, a to je max. Možná to je ještě horší. Tohle vědět, tak sem nejdu. Půjčím si peníze, zaplatím to a nejdu sem, přísám bohu. Nehledě na to, že jsem počítal s 8 měsícema, na to jsem se ještě jakž takž připravil. Šestnáct už je moc.

Když se na někoho domluvěj, tak má smůlu s nějakou dohodou. Ono v tom není velkej rozdíl přes den a po večerce. Tady je jich jenom pár, co si myslej, že jsou kdovíjaký králové. Já vždycky zjistím, jednou něco řekne, podruhý něco řekne, najednou už to nedává logiku a má to úplně jinej smysl. Že ty machři, který žijou z kdovíjakých peněz, tak pak zjistíte, že jim někdo posílá za něco, škoda mluvit, prostě není to tak. Pak je hezký, když zas to víte a von vám něco povídá, a vy už si říkáte: No, povídej si, já už vím, že to tak není. Von dává najevo, jak má peníze, ale žije z toho, jak podělává ostatní a jak

mu posílají různě na účet. To je zajímavý jako, to je politika tady. Voni si všichni myslejí, jak jsou chytrý, že vás nachytávají. Von si sedne k televizi: „Hele, nevíš, co dávají?“ Já řeknu, co dávají, protože to sleduju. A von: „Hahaha, zase jsem chytil rybu!“ A to vám prostě nepříjde, co je na tom vtipného??? A takovýhle blbosti, to je prostě ubohý. A jsou z toho úplně vysmátý. Většina z nich to bere tak, že prostě machrujete. Blbeček se zase vozve. To jsou magoři, ta politika jejich.

Ale víte, co mi přijde úplně šílený, když se s někým bavíte, jestli už se na to vykašle, až vyleze. „Né, já půjdu zase sedět.“ Já říkám, „vždyť seš taj vyřízenej.“ „No, já nebudu někde abych dělal za deset tisíc.“ „Tak mi řekni, co je lepší? Jestli se uskromnit venku, anebo bejt tady?“ Ne, tak půjde zpátky. Většina má jasno. Von potřebuje padesát až osmdesát tisíc na měsíc minimálně, nebude někde dělat za deset, to nemá cenu. Takže radši bude sedět. To je bomba. Říkám: „To je ti taj dobře?“ Já radši budu za deset živořit, omezenej, než bejt tady. A to není, že by machrovali, tomu věřím. Těmhle několika to věřím.

Podle čeho rozlišujete, s kým se bavit?

No, tak ty starší, to je taková jistota. Víte, co já si myslím, já vám ještě něco řeknu. Tady je debilita, že se dělají nějaký prvotresty a vícetresty. Podle mě by se měli ty lidi srovnat podle věku, plus mínus a podle toho, jakéj mají trest. Protože proč já mám sedět s vrahama třeba. To mě je jedno, že to je prvotrest. Ale prostě já mám měsíce, on má desetkrát tolik v letech. To mě přijde jako blbost. Hlavně ty věky a tresty, že by bylo dejme tomu do čtyř let, jo pak čtyři až deset, příklad, třeba takhle. Ale podle mě je blbost udělat prvotresty a vícetresty, to je pro mě nesmyslný.

A pak je strašný, ale za to může soudnictví, že jeden dostane pět let a druhý třeba patnáct. Tam máme dva, ten jeden má sedmáct a půl za vraždu úmyslnou, ještě brutálnější a ten má patnáct let, a nikoho nezabil. To mě přijde taky jako... A pak ještě že není dáno nějaký limit, že třeba za řídičáky nějakých pět let se mu nasčítá. Takže když tam je paragraf do roka, takže třeba do 50 % se mu nasčítá, a né že se mu nasčítá šest let za volantem, dyť to je blbost. To už vlastně se blížíte velkému trestnému činu a je to za blbost. Pokud někoho srazíte, je to něco jinýho. To je fakt smutný.

Vy se bavíte víceméně s každým?

Ano, tam jsou asi dva, se kterýma bych se nemusel bavit, ale jinak všichni. To jsem měl i tam a na Toxičce, všude. To mi tam někdo říkal na Toxičce: „Ty seš takovej zvláštní úkaz, protože at' je to kdokoli, tak ty se všema a všichni o tobě dobře mluvěj.“ Já to tak mam. To se nechci vyťahovat, ale mám to tak. A jsem zvědavěj, až se budu loučit, jak to bude vypadat. Ale jako bavím se se všema, nemám s nikým problém. Jsou tak dva, který jako vynechávám. Rádi mě viděj, „přijď zase“. Poradím, když můžu. Jsem rád, že jste mě vytáh, jsem zvědavěj, co mi budou teď to... Jestli si nemyslejí, že zas utíkám na jiný oddíl.

Už jsem začal trochu jíst, ale držím se. Zhubnul jsem padesát kilo. Pan Žluna mi říkal, „to bych taky potřeboval“. „No tak se nechte zavřít.“ Já jsem jel od začátku natvrdo. Byla třeba bageta a já jsem si z toho dělal tři snídaně. Vopravdu jsem se omezoval, jak to šlo. A tady, to je co říct. Když tady už máte hovno, a ještě si to odtrháváte od huby. Já doteďka jim chleba s máslem jenom, tamto všechno odevzdávám. Né že musím. Já jsem prostě chtěl zhubnout. Z přibylu jeden tam nechápal, když mě viděl po pár měsících.

Jak se díváte třeba na přítomnost drog ve věznicích?

Já jsem fakt netušil, že ty drogy jsou takhle rozšířené. To, že lidi kradou a tohle, to už asi lepší nebude. Ale ty drogy, to je svinstvo. A nejhorší třeba na tý toxičce, tam voni vstávají a už se o tom mluví. Tam celej den jenom fetujou jakoby: Jak by si ji šleh, a už aby si to... Ty prostě nemůžou, já prostě

nevěřím tomu, že z nich vyleze jedinej ze sta, kterej už si nedá nikdy. Ani náhodou. Taj to samý. Všichni jenom to. Kdyby taj někdo hodil drogy, tak se o to pozabíjej, věřte tomu. Ty jsou natěšený jenom zase jak si šlehnou. Takže jsou vlastně všichni zpátky teoreticky. Dovníť se to taky dostane.

Zasahuje vám to nějak do života?

Tak úplně upřímně, když se to sem dostane, tak to poznáte tím, že jsou agresivnější všichni. Což mě překvapuje, protože jsem si spíš myslel, že jsou v pohodě, že je obrácený ten efekt. To mě překvapilo, protože každěj jak se na to těší, a pak z nich cejtíte napětí a agresí. Změní se to v tomhle smyslu. Taj jsou umlácený všichni, taj to každýho musí tak ňák zmačkat. Taj nemáte vůbec žádněj pohyb, a fakt ta nuda vede. Taj by se mělo něco udělat. Jasný že nejde o to, abychom se taj měli líp a dobře, ale z principu, víc ňákejch zájmů a všeho. ňáký čtení, kostky, televize, to je houby.

Hrajete o něco?

Né, jenom tak, od začátku jsem nehrál o nic. Já nic nemám, tak co. Já si vyžívám, jak si vyžívám, od nikoho nic nepotřebuju. To mě taky rozčiluju, oni nic nemaj, ale musej kouřit, musej kafe. Když kafe, tak do toho musej mít smetanu, musej cukr, to je pro mě nepochopitelný. A takhle žijou venku. Nemaj, tak si vemou. Já se prostě uskromním. Já jsem jel ¾ roku bez kafe. Já jsem vysadil kafe tři měsíce před nástupem, protože jsem si říkal, nebudu mít. Já jsem to odmítal. Teď už mam, řeším si to ze sociálky. Předtím jsem jel furt čaj. Teď si jedu kafe, jsem spokojeněj.

Jak jste se tady rozkoukal, kdo je kdo?

No tak to není problém. Jsou jako ty, co maj ňákej respekt, pak to jsou ty zoufalci, co jsou na druhým konci, co sloužej tak ňjak, mezitím jsou takový, co proplouvaj. Není problém si v tom udělat jasno. Já mám celkem čas a věkovej náskok, tak se v tom líp zorientuju. Ale ze začátku jsem se všemu divil.

Že fakt je blbců, to jsem nevěděl. Jenom příklad. Já taj mám automapu, protože rád jezdím, tak aspoň prstem po mapě. „No, my to máme sedm set kilometrů domů.“ „A vodkad' seš, prosimtě?“ „Ostrava.“ „No, máš to odsad' tři sta padesát po silnici.“ „No, to je pěkná hovadina!“ A teď zase přišli další z Bruntálu, že rodiče budou muset přijet na návštěvu a že je to bude stát pět tisíc. „Ty vole, čím poletěj?“ A von že taj budou muset spát na hotelu a pak znova a pak zase zpátky. „Ty vole, ty si se zbláznil, z Ostravy sem jezděj návštěvy normálně vlakem.“ „No jo, jenže Ostrava je blíž než Bruntál.“ Vytáhnu mapu, ukazuju mu, kde je Ostrava a kde Bruntál, a von kouká na mapu, a řekne mi, že je to blbost. Tak to je těžký.

Co teď nejvíc řešíte?

Víte, co je ještě špatný? Že já jsem nedosáhl jedničku diferenčku. Ale ze zdravotních důvodů. Lítal jsem na brigádu, a nemám tam jedinej zápis. Třeba pět dní na brigádě kvůli Zemanový (návštěva první dámy ve věznici) na těch schodech na céčku, aby mohli za Kájínkem. Není tam jedinej zápis. Ani jsme nedostali pochvalu od speciálního pedagoga. Já tam nemám nic, tady mi napsali hodnocení k tý půlce, a já že to nepodepíšu. Tak jsem taj chvíli dělal scény. „Heleďte, vy nemáte jedničku diferenčku, my vám prostě nemůžeme napsat jiný.“ Takže voni vás nedoporučej. Soudkyně začala tím, že jestli nemám jedničku, jestli vůbec má to projednávat, přitom nikde to v zákoně není. Mám půlku odsezenou, nikde žádněj problém. Já říkám, „no samozřejmě, mám k tomu co říct.“ Ne. Jako Rehek za mě mluvil dobře. Jenže věznice automaticky když nemáte jedničku, musí napsat, že nedoporučuje. Ale už je nezajímá, proč jsem jí nedocílil. A pak mi od soudu na to odvolání, neřešili to, co bylo u toho soudu a najednou mi napsali úplně jinej důvod, že věznice mě hodnotí pouze dobře.

Tak jsem přestal zdravit, už se nechovám slušně, je to k ničemu. A strašně mi vadí, že já jsem z tý

8ičky chodili na snůh, chodili jsme stěhovat doktora, když se stěhoval nahoru tam. Pak na tom céčku jsme strávili pět dní na schodech, a to ještě byl ňákej svátek zrovna. A nemám tam jedinej zápis. Pro ně jsem celou dobu, jako že jsem se taj flákal, přišel jsem si jenom lehnout sem. To mě mrzí strašně. Protože jsem začal aktivně, abych šel do hajzlu. Že nemám jedničku, to mě vůbec netrápí. Ale tam mi to takhle nacpali, že ji nemám. A přitom mi napsali na zdravotním, že mám problém s páteří, že se vracím k rodině, mám tam zázemí dobrý. Ne ne ne.

Já nevím, proč taj ty půlky nefungujou, já myslím, že má věznice ňákou dohodu se soudem. Já jsem nezažil nikoho, kdo by šel na půlku. Já nechápu, teď je taj Králík, má třetí půlku teď, je po infarktu, má jedničku dávno už, většinu odsezenou. Jsem zvědavej, jestli ho pustěj. To samý já. Né, to je špatný. Já jsem si ji dal ještě dýl, abych to měl spíš na 2/3 než na to. Pět měsíců mi mohli odpustit. Nevím za co. Ale vodcaď se nechodí prostě. Tam někde jinde třetina – alimenty, jěžiš, odchod, vypadni, co tady máš co dělat. Dyť je to kontraproduktivní, debilní, taj stejně ničím nepřispěju na ty alimenty. Jsem to říkal soudkyni.

Já dostal osm měsíců do céčka¹²⁸ – za alimenty. A já jsem ještě hrozně hodnej, jsem ohleduplnej, to mě odnaučili sice trochu. Teď si představte, že přišel někdo, kdo mě přebil. On dostal tři měsíce za pokutu nezaplacenou. Normálně dělá, žije. Nezaplátil třicet tisíc pokutu, že ho chytli s alkoholem za volantem, a díky tomu, protože už to byl jako trest, tak dostal tři měsíce do céčka za pokutu. To je hustý. To je fakt smutný, ten člověk taj neměl co dělat mezi vrahama. Všichni se divili, že mám céčko. Ale to je jedno. Voni říkaj, že céčko je taj lepší, že tam (v béčku) je větší pakárna. Ale není to hezký.

Jak vnímáte roli vychovatele?

Pro mě je abstraktní už ten název **vychovatel**. To je jedna blbost, s tím jak se chovaj. A ne, já se k tomu nemůžu vyjadřovat... Jako většina z nich si nedělá svoji práci, nepomáhaj vám tak, jak by měli. Za mě 90 % na to úplně kašle. Když budu konkrétní, Rehek, ten na to kašle luxusně, s tím že to má svoje výhody. Že nechodí po oddíle, nebuzeruje a tohle. Von chce jenom službu, a když někoho zavolá, aby přišli. Ale abyste čekali ňáskou pochvalu nebo ňáký, tak to se kluci trápěj. Dlouho trvá diferěnčka, dlouho trvaj pochvaly, najednou to nasype třeba jednou za půl roku pak tři pochvaly. Tam to bylo zase jinak, tam zase jinak. Ale co si budem povídat, ty lidi choděj do práce jenom. Já nevím, jak vy se snažíte. Za mě jo, mě jste přestěhoval, za mě dobrý.

To je jak s těma **policajtama**, některý prostě jsou normální, a některý to žerou a vymejšlej blbosti. Zbytečně, vůbec nemusej do toho zasahovat. Není to nic proti předpisům, tak... Některý do toho rejpu zbytečně. Třeba, jak se jmenuje ta prdelatá, Sluková. Tak prostě v tý kuchyni, ona tam stojí a furt musí držkovat. Nestačí, že tam to. „Jak to stojíte?!“ a tak. Jěžišmarja, jsme dospělý, kdyby tam někdo řval nebo to, ale ona furt musí buzerovat. Rozumíte, to je úplně zbytečný. Pak je taj pár těch, co si prostě nevšímaj, a víte, že když s ním prohodíte pár slov, tak je to v pohodě. To je prostě o lidech.

Vychovatelé, to si myslím, že je prostě špatně, to slyším ze všech oddílů. Čáp byl třeba dobrej na toxičce. Je jako přísněj, ale zase se s ním dá laškovat, a když něco potřebujete, tak to vyřídí. Ten si myslím, že je takovej... I když jiný by se mnou nesouhlasili, protože to musíte mít pořád srovnanou deku a komínky ve skřínce, takže to je přes, ale zase si myslím, že je férovej, že se kouká na každého stejně. Takže za mě zase by tak ňajak ved. S Rehem nemám problém, protože u soudu u tý půlky za mě mluvil hezky, takže to s ním vůbec neto, prostě to dělá jinak, dělá to po svém, každej si jede ňáký svoje ty. Je to strašná instituce, prostě vězení špatný. Vychovatel, ten název je špatně, to mi přijde jak komiksová figurka někde. Já vím, že to musí mít asi ňáká ty...

Jak vnímáte jejich pravomoce?

Ty si myslím, že jsou slušný. Kdo si taj co dovolí? Když si votevře hubu, tak jde na díru. Asi tak to vidím. Já nevím, já jsem slušnej, já jsem jenom přestal zdravit všechny, protože mě to nebaví. K čemu je to dobrý? Já jsem ohleduplněj, abych přivřel dveře, abych někoho nevzbudil náhodou. Já jsem takovej blbec, oni řešej jiný věci. O tu ohleduplnost jsem ale přišel už částečně. Taj je plno takových divných věcí. Jsem i u doktora, já jsem třeba od doktora chtěl papír napsat, jenom co mám se zádama. Oni totiž proč nemůžu mít práci. Já říkám, „heleďte se, mě čeká venku operace a rehabilitace. Nikdo vám nesežene venku práci, když ještě nevíte, s jakým výsledkem to bude.“ Tak jsem chtěl napsat jenom přibližně, co s těma zádama mám. Né, to byl strašnej problém. Pěnička tam kouká, „vy taj nic nemáte“. „Říkám, si děláte srandu, vy jste mi dělal opichy, na Tramal jste mě chtěl dát a sanitkou poslat na Pankrác.“ A on furt: „Vy taj nic nemáte.“ Já jsem si připadal jak blázen. Že přijde neuroložka a s tou se domluvím. Ta mi to taky napsat nechtěla, ani jako přibližně. Tak s tou jsem se pak pohádal, že i policajt musel, že ať si sednu.

To je další věc: Vás taj vozej jak hovado, ta eskorta už i z Liberce. Jedete kousek, máte osm měsíců za alimenty a vezou vás stejně jako vraha. Tak do prdele! Šel jsem na tu videokonferenci, já jsem se šel do filtru svlíknout. Já říkám, „co je, dyť to je stejný, jak když jdu do skladu nebo na nákup, to taj napadnu televizi nebo co?!“ A normálně jsem se šel vysvlíknout na eskortní. Já říkám, „není to blbost?“ „No asi jo, ale oni to chtěj.“ Jako když taj bude soudkyně, tak to chápu, ale takhle, přece napadnu televizi?! No je to opičárna.

Jak vám utíká trest?

Začátek neutíkal vůbec, než jsem si zvykl na to zpomalení. To bylo nejstrašnější. Já jsem nespál, tak mně to neutíkal šíleně. Záviděl jsem jim, že můžou spát. Pak jsem zkoušel prášky od doktorky, a to nejde. Ještě odpoledne se mi plet jazyk a chtělo se mi spát jinak, než jsem potřeboval, takže to jsem zrušil. Takže ten začátek minimálně půl roku to bylo špatný. Pak se to zlepšilo, teď už si myslím, že to je dobrý. Malinko se to zpomalilo, jak se to blíží ten konec. Asi začátek byl úplně nejhorší, to zvyknutí si na to, že vlastně je hodina šíleně dlouhá. A že se nic neděje, to je strašný, fakt se zastaví čas.

Na tom áčku sice choděj do školy, ale hodně to flákaj. Když jdou, tak už jsou třeba v deset zpátky, „dneska nejdu“ a tak. To je šílený. Mně by zajímalo, jestli někdo řeší tu docházku. Vobčas někoho vyhoděj, to je pravda, ale to už asi musí bejt. Asi ta dotace je důležitější, nevím. Z naší cimry, teď jsme devět, choděj do školy čtyři. Vzácně jsou všichni pryč, většinou jsou tak dva. Voni řeknou policajtovi, že je mu blbě nebo něco, von tam přijde v deset, tak je veme. Ale choděj fakt málo. Praxi maj jednu tejdně. Taky řeknou, „už jsem nebyl třikrát na praxi.“ To je nechci pomlouvát, je to jejich věc. Ale mě přijde, když se tam nuděj, i do tý školy je změna. Prostě cokoli bych využil. To, že na to kašlou i na učení úplně, to bych pochopil, ale že nejdou ani tam, jo, trochu změna. Ne, minimálně choděj, z mýho pohledu tak polovinu choděj, co by měli. Vono jim chybí to spaní pak. Voni přijdou ve dvanáct ze školy a jsou unavený.

A v noci spí?

Jo, chrápou. Já teď čumim na olympiádu, jsem tam třeba až do rána, voni v jedenáct už jsou zalezlý a chrápou, sedím tam většinou sám. Jsou všichni unavený, miminka. Bych čekal, že to bude úplně obráceně, že budou v noci žít. To už kolikrát v půl jedenáctý na filmu nikdo není. Fakt takhle to není, je to zajímavý. Nevydržej nic. Z praxe, to vůbec, odejdou dřív a přijdou dýl, to vůbec. To lehne a chrrr, konečná. Je to složitý.

Co bych ještě řek, že je problém, je jídlo. Nemyslím vařený, ale ty studený jídla. Uznejte sám,

dostanete padesát gramů – tři plátky eidamu, másličko k tomu a jedno jabko. A to je jako pro chlapa sobotní oběd. A to je často. To je výsměch. Málokdy je k tomu něco navíc. To je neštěstí, to není normální. Teď jsou k tomu čtyři krajíce chleba zabalený. A to je den, kdy se nedostanete ani k dalšímu chlebu. Ráno jsou loupáky, takže nedostanete žádné chleba navíc, to nemaj tam po ruce. K obědu je tohleto, a večer máte jídlo teplý s polívkou, to jo. Nemyslím jídlo normální, to se dá jíst. Ale tohle je prostě ubohý. Pak dostanete k snídani zase konzervu najednou. To mně přijde zase úplně zbytečný. Prostě ten co to tam vymejšlí, není normální. Málokdy to je trochu odpovídající chlapovi. To myslím úplně vážně, to jsou dětský porce. To samý, když je třeba rejžová kaše k večeri. Vám tam takhle nalejou na ten talíř, já nevím, kolik to může mít. Ale prostě pár lžic, do toho hodí trochu kakaa, jednu švestku, tak taky. To mně chutná, ale to je výsměch. K tomu by měla bejt nějaká polívka nebo chleba, abyste se trochu docpal. Já nevím, ten chlap prostě nemůže bejt normální. Protože pak takhle je navíc. Ale tajty plátky sejra, to je ubohý, to uznejte sám. Ty jsou normálně o víkendu. A nikdo vám nedá navíc. To je vzácně, že tam přihoděj chleba. A většinou hlavně proto, že ráno není. V neděli už to jde, to už je chleba nějak k snídani, protože zbyde.

Jak vnímáte režim tady?

Taj není žádněj, taj je klid. Tady je dobře, to říkaj všichni, že Rýnovice jsou v pohodě. Já jsem měl třeba představu, když jsem šel do vězení, že budou denně rvačky a tak, že to bude takhle zlý. A s tím jsem se prakticky nesetkal. Když jsem přišel, tak jsem budil respekt s tou váhou.

Taky na mě všichni vzpomínají. Já taj samozřejmě nemám žádnýho známýho, kdo seděl. Neznám ani ty jména, když mi řeknou Deczi z Lípy, „znáš ho?“ Ne, neznám. Prostě když se taj potkáme u doktora, tak hned „čau, čau“. Rozumíte, co chci říct. Nejsem mezi nima žádnéj frajer prostě, ten drsňák, ale zdravím se se strašně moc rozptylem lidí. Celkově po lágru. Čau čau a to. Každěj jako mě rád vidí, to je zajímavý. Jsem bezkonfliktní, dokážu polknout řadu věcí, když to, tak jim poradím nebo nějak pomůžu. Ale tohle je zajímavý, protože oni koukaj, že se zdravím s takovejma, že pro ně nic nejsem. A oni mě prostě berou a pokecaj se mnou normálně. To se taj takový ty divěj. Když jdeme třeba k doktorovi a tam seděj nějaký jiný, já se tam s nima začnu bavit, a oni: „Ty se s nim znáš???“ „No tak jsme se potkali na toxičce.“ Nechápu.

Když jsem sem přišel, asi ta váha dělala hodně, protože taj to hodně rozlišujou. To jako voni si furt měřej svaly jak magoři, říkaj si jaký nejsou, takže chápu. Kdo taj měl sto třicet kilo? Taj potkáte toho mistráka, co je dole. Ten mi dával tričko. Voni tohle hodně berou. Protože co taj máme kápěčko nahoře, tak ten druhej Plšík mu říká: „Tohle bys mu neřek, když přišel před rokem.“ To byla asi nějaká taková výhoda, že byl nějaký respekt, kterej jsem si jako nák nezasloužil, ale díky tý postavě to bylo. Voni už vlastně ze šestky řvali, ještě než jsem přišel: „Santo, Santo!“ Protože jsem měl dlouhý bílý vlasy a fousy ještě víc než teďka. Teď mi taky ještě někdo občas řekne „Santo“.

Jakou mají funkci kápěčko a barákovéj, mají respekt?

Jo, jako barákovéj Medvěd určitě, má absolutní respekt. Přes něj nejede nic, a co řekne, tak tak je. To je v pořádku absolutně. Navíc on ten respekt přihazuje, on je starší a to. To jako zjednává respekt, jak tak, tak okolo sebe. Ten až odejde, tak se to tam strašně zkazí. To pude ke dnu, ten oddíl spadne. Věřte tomu, to říkám na 99 %. To půjde úplně do háje. A podle mě tam není nikdo, kdo by to tam takhle nahradil. Pak to bude zvířecí, pak tam bude kongo zase. Ty králové budou ještě větší králové a bude tam peklo. Věřte mi, že jo. A Medvěd se chystá na půlku, podle mě má docela šanci, takže pak to tam půjde ke dnu. Protože ty mladý to tam ovládnou a bude konečná. To tam nikdo neudrží takhle. Udrží, ale bude to na úplně jiný úrovni. Třeba tam bude vůči vězení jako klid, ale bude tam peklo vevnitř. Tam jich je tak 5 starších rozumnějších, ty půjdou taky pryč, takže tam skoro nikdo nezůstane. A těžko

tam někoho staršího daj, to je do 26. Já jsem byl dlouho, že se zase budu stěhovat, jsem se bál.

Já jsem se dostal ještě, pak jsem se stěhoval, protože tam mi dělal furt naschvály jeden cigán, tak jsem z toho největšího humusu přešel vlastně na nejlepší pokoj, protože já jsem měl takhle na štorc postel, a takhle jsem čuměl z postele na příjezd, úplně bomba. Teď tam nejsou ty piškoty ani, úplně fantazie, já byl šťastnej jak blecha. Jsem to říkal knihovníkovi Pepovi, a von: „Hele, nemluv o tom radši, jak to budeš říkat, on se toho někdo chytne a zkazí ti to.“

Jak jste si zařídil ten jiný pokoj?

Medvědovi jsem řek. Voni věděj. Von není problémovej takhle, ale dělá naschvály, takový šprajcy. Že ho to baví. Já jsem řek jenom Medvědovi: „Hele, já půjdu tam, protože ten tam furt otvírá okna a zatahuje závěsy dělá prostě blbosti“. Takový zbytečnosti, proč já se mám s nim otravovat. Ale všichni s ním maj, celej oddíl. To už mu říkali, „Hele ještě něco, a letíš naproti a nezastavíš se tam“.

Jakého oddílu jste se obával?

No tak o bétrojce se blbě mluví. To bych asi se bránil. Ale vyloženě hrůzu, já už teď mam všude někoho. A mně už to je nějak jako jedno. Ale já jsem ani nevěděl, kam jdu. Policajt říkal, že jdu na áčko. Ale dobrý, udělal jste to rychle, jak jsem vás poprosil. Tam to bylo šílený, jsem čekal každej den, že půjdu pryč. Taj si mě zavolal Rehek a ptal se mě, proč jsem tady. Já, že jsem nechtěl bejt na céosmičce, jsem to tam blbě snášel, jak jsme se tam vrátili z tý toxičky po tý rekonstrukci. Já nemám žádný problém s nikým. Taková divná otázka, to mě překvapilo. Pak bylo ještě zajímavý, že ten samej den odešel z tý cimry patesátiletej chlap a šel na céosm a já šel zpátky sem. On byl pak nešťastnej.

Každopádně, teď přijít, tak to jedu celý úplně jinak, v tom mám úplně jasno. Prostě bych šel za to, abych měl jedničku, a všechno bych dělal kvůli půlce. To mně řekli ještě, že jsem nenavázal kontakt s probační. „Vždyť to tam není nikde napsaný! Vy si vymýšlíte nějaký argumenty, vy sem jezdíte na půlky a nevíte, jak to taj funguje? Vždyť taj ze mě děláte blbce.“ Ta půlka mě rozbila docela, to bylo nepříjemný. Mně to přišlo takový nespravedlivý. Nehledě na to, že pak šel ten, jak měl osmnáct let, a toho pustili po dvanácti letech. Tý jo, tak jemu odpustěj šest let, a mně neodpustěj pět měsíců?! To mě ještě znova rozsekalo. Ale oni ho nepustili, to se jenom říkalo.

Na toxičce byl klid, bylo to tam sice přísnější, ale oni věděli, že tam maj nějaký nadstandard a za to musej zase fungovat. Ale všichni feťáci, to jako jo. Ale tam mi bylo dobře. Víte, co je taj strašný? Že třeba byste se s někým rád potkal, a nemůžete. Taj se potkáte třeba minutu na nákupu, když jdeme z jídla. „Jé, jak se máš?“ „Jé, ty jsi zhubnul.“ A je to. Že bych si třeba s nim, jemu nikdo nejezdí, si s ním klidně dal návštěvu, kdyby to šlo. Proč ne? Když taj moh mít ten Vydra s Milenou (přezdívka odsouzeného homosexuála prezentujícího se jako žena). Už jsem vymejšlel, že půjdu na kapli, ale to se mi zas nechce. Já kvůli tomu zas nebudu chodit na kapli. Ten Polák, jak tam chodí, tak furt vypráví, že kaplanka říká, že jsem musel mít něco víc, jim neříkám pravdu, že jsem nemoh jít do céčka na šestnáct měsíců za alimenty. Tak kvůli tomu tam nepůjdu. Ale už jsem si říkal, že jí to půjdu říct do očí, co mi na to poví, klidně jí ukážu rozsudek. On o mě asi povídá, že taj nemám co dělat, to mi řeklo víc lidí. Tak mu řekla, že je to blbost, abych byl v céčku za alimenty. Já fakt jsem nepotkal jinýho za alimenty.

Je to absurdní svět, to se nedá srovnat s ničím. Nic z toho není jak ve filmech. Taj bojujete nejvíc fakt s blbostí, s naivitou a s takovejma úskokama a fintama. Si naběhnete s blbostí a pak všichni mistři světa. Jsem říkal, už nikdy nepotkám na jednom místě tolik milionářů, mistrů světa a nebudu mít takhle čistý ruce. To už se mi nestane. Taj napíchnout kamery a pustit to na net, to strhá všechny ty

reality sou. To by nevěřili lidi, že to je skutečný, by si mysleli, že to je všechno natočený uměle. Ta blbost prostě úplně neskutečná, to je fakt úplně nepochopitelný. Voni ani nevěděj, von žije v Český Lípě, říká mi o nějaký diskotéce v Praze. Já mu říkám, skoč na autobus, budeš tam za hodinu a čtvrt. A on: „No, já pojedu autobusem?!“ „No tak pojeděš vlakem přes Děčín a Ústí, jo?“ „No jasně, budu tam dřív než ty tím autobusem.“ Voni všechno věděj. Já mám přehled velkej. Mně to dává zabrat. Když to nevím, tak se nehádám, ale když to vím, tak si nemůžu pomoct. On pak odejde nasranej, že jsem blbec, on to ví a konečná. Ale je tam jeden kluk, kterej vypadá jak dylyna, ale on je fakt chytřej, občas z něj něco vypadne, to čumím.

Informátor č. 5 – Ióta

Já nevím, jestli jsem trošku jinej. Jednak si držím všechny tyhle lidi víceméně od těla. Protože, možná je to dáno taky nějakým inteligenčním koeficientem, ale když se kouknu, tak ta skladba, protože já jsem svého času seděl většinu na Pankráci, a ať je to, jak je to. Když mě upozorňovali ty vedoucí pracovníci: „Nechod' pryč, budeš překvapenej.“ Tak jsem si uvědomil, že tím sítím, co se prochází, když vás jednotlivě zařazují, takže si snaží v tý Praze nechávat takový slušnější lidi. Jestli to je v návaznosti, že to je Praha, že vlastně v areálu sídlí generální ředitelství. Tak aby nebyli tak drastický, jako když přijedou do jiných zařízení, Oráčov apod.

Já jsem ani nezažil, a to jsem velkou část pracoval přímo u generála, přímo na sekretariátu, takže ty lidi znám osobně, ten průřez celej. Bych řek, že i spousta názorů, voni to berou jako že to je naše práce, tady nás platěj. Potom je strašně těžký, něco už jsem zaslech z úst ministra Pelikána, na tý celý věci je zarážející jedna věc.

Slyšíte starý bachaře: „dobří holubi se vracej.“ A vono to zní jako taková fráze v komediálním stylu, ale když se nad tím zamyslíte, je to z velký části pravda. Ale nikdo se už nezamyslí, proč to vlastně tak je. Vězeňství jako takový bylo vždycky okrajová část státního rozpočtu. Tu společnost vlastně už nezajímá to vězeňství. Když se podíváte, kdo může všechno skončit za mřížema, tak se nestačí divit. Když to vezmete jako celek, tak mi musíte dát za pravdu, že ta sociální politika pokulhává. Jednak už je to v lidech, jednak když se podíváme na to celý rozvrstvení těch odsouzených, tak zjistíte, že se jedná většinou o lidi ze sociálně slabších vrstev, a tam to nebude jiný. Aktuálně sedí nějakých dvacet dva tisíc, možná se to časem ustálí na nějakých dvaceti pěti tisících lidí. Pro ten stát je to svým způsobem i výhoda. Co se týče nějakých vůbec vnějších kontrol, sám víte, jak je těžký se sem dostat. Neberu vnitřní kontroly z generálního ředitelství, dyť to se ví vždycky dlouho dopředu. Sám víte, jaký se dělají opatření, ať je to u vás, ať je to pracoviště vnitřní, všechno je to dopředu vytipovaný, kam se pude, co se bude ukazovat. To je prostě, vlk se nažral, koza zůstala celá, a jedeme dál. Takže tady nevidím zase nákej ten. Otázka peněz mohla by být na místě, ale spíš si myslím, že ta sociální politika státu by měla jít ruku v ruce s osvětou a pracovat s těma lidma.

Věžnice Rýnovice, ráno vodchod, my se mjíme, přichází pracovník kuchyně, přichází tahle směna. Jeden den jako druhej. Někdo pozdraví, někdo ne. Někdo má vulgární vyjadřování, vy musíte umět pracovat s tím psychologicky. Někdo se tomu zasměje, někdo skřípe zubama. A nic se nemění. Je to takovej stereotyp. Já se na to koukám, no oni jdou do svý práce, maj státem daný to svoje palmáre, tak prostě choděj do práce. Je to problém, protože v tý práci se stýkaj s touhletou sortou lidí. Každěj je jinej z těch odsouzených.

Já třeba vnímám ten pobyt tímhle tím způsobem. Tady se nemůžete s nikým sehrát. Tady jsou velice dobře sehraný lidi, který berou nějaký ty amfetaminy. Ty k sobě najdou cestu velice rychlou, ale dál

nikdo nepřemýšlí nad ničím. Naopak, tady se ještě vypilovává trestná činnost. Já s nikým teda nevysedávám po lavičkách, že bych s ním probíral nějakou trestou činnost. Spíš se na to koukám tak, že některý lidi by tady nemuseli bejt, šlápli vedle nebo byli ovlivněni okolím, ale když to procentuálně vyjádřím, tak dejme tomu 10 % by stálo za to, kdyby jim ta společnost dala šanci. A pak jim skončí trest, oni vyjdou ven, vidíte sám, jak je těžký najít uplatnění. První co chce, je výpis z trestního rejstříku.

Řekněte mi, jaká je vaše osobní zkušenost s uvězněním.

Některý věci jsem měl zkreslený, jak to chodí. U některých věcí jsem byl překvapen. Když už někde jste a musíte s někým vyjít, tak vždycky se snažíte si udělat nějakou tu ulitu, z ní ani moc nevylejzat a prostě proplouvat, koukat se, jak některý věci chodí. A udělat, když už tam člověk je, aby ten pobyt měl dobrej. Vyvarovat se všeho špatnýho. V některých věcech jsem byl překvapenej, v jiných věcech jsem něco takového očekával. Jestli jsem měl štěstí, nebo to byla náhoda. Začínal jsem na Pankráci, a myslím, že asi nic lepšího neexistuje, co se týče skladby těch civilních pracovníků a příslušníků. Vesměs jsou to rozumní lidé a berou to tam maličko jinak. Ale říkám, je to když to porovná, traduje se, že čím dál od Prahy, tím si může patřičná věznice víc dovolit. Mně se to moc nezdá, ale takhle se to traduje.

Co se týká toho, já se nikdy nesnažím, ani to není v mý povaze, abych se dával dohromady tady s těma lidma. Myslím, že to není to pravý ořechový, můžete se setkat venku s někým, ale já rychle zapomínám ty tváře. Jména vůbec né, to jsem úplně blbej na jména. Z mý pozice nemá smysl rozebírat další věci, třeba zdravotnická zařízení. Já to беру jako součást toho výkonu trestu. Jedna dvě návštěvy a udělal jsem si okamžitě obraz, jak tyhle lidi fungovali, a asi nastal nějaký špatnej zlom, že se ocitli tady.

Jinak jsem za celou dobu neměl sebemenší konflikt s jakýmkoli odsouzeným. Já si myslím, že ten věkovej rozdíl dělá taky svý. Nechce se mi věřit tomu, že by tady ta sorta lidí měla úctu k šedivým vlasům. Na druhou stranu vidím, jsou to lotři a dokonce jsem byl překvapenej, že mi i vykali, což pokládám za úspěch, že tenhle ten člověk pošestý zavřenej a popadesátý u soudu vůbec v tý jeho hlavě něco mu sepne a že najde takovou né úctu, ale takovej pohled, že tady by měl asi vykat, že to vůbec zná. To člověk je mile překvapenej. Ale vadí mně spousta věcí. Já jsem byl slušně vychovanej, žil jsem vždycky mezi slušnýma lidma. Celej život jsem sportoval. Na sportě se scházej většinou slušní lidi. A když se dostanete sem, že vás zavrou, tak si říkáte, že tohleto v naší společnosti vůbec žije. To je zvěř.

A to není to nejhorší v Rýnovicích, jsou určitě daleko horší. A mně se třeba na těch Rýnovicích líbí, i když nemám srovnání, že se tady snaží to vedení pracovat na tom, aby všichni byli zaměstnaní, aby všichni dostali ty návyky pracovní, aby ty povinnosti dostali pod kůži. To se mi líbí hodně, taj to tak je nastavený. A komu se nechce, nedá se nic dělat, chlapče, musíš odjet jinam.

Když to takhle vezmu, od prvního okamžiku pracuju venku, s jednou výjimkou, s jedním zádrhelem na tý Mocce. Pan Strakapoud říká: „Hele, to se stát v civilním životě, všichni akorát mávnou rukou a jdou pryč.“ Jenže protože nejsme v civilním životě, že jsme tady, tak se ten úhel pohledu musí přitvrdit. Jo, byla to volovina moje, neudělal jsem ten druhej krok. Ale vyjma toho, nestěžuju si, ale škoda těch let strávených tady.

Jak vám to utíkalo?

Původně jsem si říkal: pět let, to je doba! Já jsem si říkal, to snad neudělám ten trest. Ale vono to uteče. Pět let na škole, pět let v sanatoriu... Ale pět let ve vězení, to je diametrální rozdíl. Protože tady

jdete do neznáma, nevíte, co vás všechno čeká. Rozhodně nejdete na dovolenou. Ale postupně, jak se přizpůsobíte, jak se aklimatizujete...

Ale strašně důležitý je, si myslím, je mít práci, a udělat si takovej ten denní režim. Tak nastavit, aby vám ten čas opticky co nejvíc běžel. Takže věnovat se všemu možnému, ať už čtete knížku nebo stavíte model. Nehledě na to, že tady je k dispozici pro některý možnost chodit ven. Ty, co choděj ven pracovat, tak jim to musí hrozně letět, i když se chodí na dvoj nebo třisměňnej provoz. To jsem až překvapenej, jak ten čas strašně letí. A když mezi to vklíníte nějaký svý zájmy jiný. Ať už to je četba knih nebo nějaká jazyková výuka, což jako asi né z týchle sorty lidí, tak vám to prostě strašně letí. A když vám něco takhle letí a jste tak vytiženej, potom nemaj ty lidi ani čas přemýšlet o jiných věcech.

To pro mě byl šok a životní zkušenost, když nedávno nařídil řídící ty jednotlivý kontroly u lékaře na ty zakázaný látky, kolik lidí tady bylo pozitivních. Na to jsem nebyl připravenej. U některých bych to vůbec neřek, a jaký procento, jestli se nepletu, tak se jednalo o nějakých sto padesát lidí, který byli pozitivní. Všechny tyhle ty opatření, ať je to tady nebo jinde, by jednak byly kontraproduktivní, a druhak něco vím o tý hierarchii a skládání účtů těchhle ředitelů vůči Praze a myslím si, že kdyby se na to mělo opravdu šlápnout, myslím si, že to hodnocení by neměl zrovna kladný. A nechci nikomu sahat na svědomí, ale vím, že každé z těch ředitelů, možná i náměstků, se snaží dostat do Prahy na to generální ředitelství. Protože, co jsem se bavil s něma, tak prostě okamžitě z vás spadne ten stres, co zase za průser. Tak, když jste uklizenej tam, taková krásná kancelář, tak prostě každé měsíc tady je to... Nehledě na to, že odtamtud je už blízko na ministerstvo spravedlnosti, kde nota bene taky pracujou odsouzený, podílejte se na tom vnitřním chodu. To je můj pohled na tu věc.

Asi bych řekl, ale to je věc každého toho civilního zaměstnance. Ať už jde sem z určitých zjištěných důvodů nebo ne, nemaj to jednoduchý. Ať už jste to vy, ať jsou to kolegové tady vedle. Kolikrát obdivuju, to je takovej nápor na tu vnitřní psychiku toho člověka. Já si říkám kolikrát, že nevezme hůl, nevyžene ho z tý kanceláře. Vždyť ty lidi v sobě nemaj základní lidský principy, základní lidský chování: Jak mám jít, kam mám jít, za kým, jak mám vystupovat, nic. A tohleto musíte kolikrát skousnout. Klobouk dolů, vy byste měli mít jednu tolik než ty lidi, co tam sedí. Ale takhle to není, víme to dobře. Tenhle úhel mám.

Jak tady vnímáte postavení vychovatele?

Traduje se, je to váš táta. V kuloárech se to takhle říká. Je to prostě člověk, kterej se snaží, neříkám, že všichni jsou takový. S panem Sojkou máme k sobě jak věkově blízko a potom si myslím, že máme k sobě blízko jako sportovci. Takže i to naše myšlení určitým způsobem bude stejný. Hodnocení: Nemá to jednoduchý, a to má ještě obrovskou výhodu, že má nejmenší oddíl v rámci Věznice Rýnovice. Svým způsobem si může vybírat skladbu lidí, někdy to nejde, ale je to tak. Občas taky šlápně vedle, ale prostě do těch lidí nevidíte. Byl taj nějaký Potkan, sám víte, co bylo s ním za problémy, pak skončil tam, kde měl bejt od začátku. Ale dostal šanci, nevyužil. Ať je to basketbalovej tým, tady máš šanci, ukaž, co umíš. Nemáš na to. A prostě ty lidi na to nemaj.

A že ty lidi tohle jdou dělat, nemám právo to hodnotit. Ale je to pro mě můj první nadřízenej, kterej pro mě, jako pro každého, kdo tady je, může udělat maximum. A pak záleží na každém, jak se k tomu postavíme a jestli si vytvoříme a *mu* vytvoříme podmínky, aby on mohl ten svůj názor obhájit. Ať už je to v součinnosti s váma nebo s panem Strakapoudem, ale vy jste jeden tým, vy si sednete a řeknete: „hele, von za to stojíš“, tak vy si za tím názorem musíte stát. Záleží, jakej ten vychovatel je, záleží na tom přístupu.

Víte sám, není to žádný tajemství, máme dobrý vychovatele a máme špatný vychovatele. A máme

dobry oddily a máme špatný oddily. A nikdo se nemůže ničemu divit. Seš dobrej, no tak ti dáme šanci na bédna, bédva. Stojíš za prd, tak pudeš na bétři, bépět, nebo nevím, co tady jsou ještě za oddily. Já to tak nesleduju. I ty lidi, co přijdou sem, nemusí být spokojeni a zase naopak. Znovu můj názor: Nejhorší práce fyzická je daleko lepší než práce s lidma. A tady je to ještě specifikum dvojnásobný. Támhle nákej ten tavič nebo betonář, ten si vyčistí hlavu v tý práci. Jde utahanej jako pes, ale jde s čistou hlavou. Kdežto vy, to není možný. Dřív nebo později se to na vás tahleta práce musí projevit. To nejde, abyste vy prošel branou a hodil tady na sebe nákej ochrannej štít.

A jak vnímáte dozorce?

Je to jejich práce, samozřejmě. Ten metr maj na každýho, jakej si každěj zaslouží. A znovu jsem překvapenej, co musej oni vyslechnout. Tak jako člověk to bere jinak, někdo je splachovací jako hromosvod, zasměje se, jde dál. Já bych tu práci asi nemoh dělat. Mně by to hrozně vadilo, ale voni si to vybrali, někteří už čekají na tu dosluhu, to je dáno. Ale je taj obrovskej problém do budoucna. Dostat sem do tohoto typu zařízení nový lidi bude obrovskej problém. Pokud nebude nějakěj ekonomickéj stimul, kdy by to upřednostnili před vším ostatním, tak staří odejdou a nastane velkéj problém. Skončí to tak, jak to skončilo kdysi, jak jsem slyšel, že budou svážen autobusem odjinud dvacet až třicet lidí každěj měsíc, aby to vůbec fungovalo.

Já si nemůžu stěžovat, ke mně se každěj chová velice slušně, ani nemůžete slyšet nějaký negativum na mě od nich. On si každěj povídá se mnou ještě o různéjch věcech, neřešíme, jestli ten udělal průser takovej nebo makovej, nebo se něčemu zasmějeme. Takže, můj úhel pohledu není směrodatnej, já jsem trošičku jinej.

Mluvil jste předtím o nutnosti aklimatizace... Jak jste si našel svoje místo?

Já bych řek určitě první rok jsem si hledal místo. Furt se mi tam lámal ten pohled. Já jsem hodně fixovanej na kluka, měl jsem pocit, že mu nedávám, co bych měl, a nerad bych, aby to později vyčítal on mě. Pak člověk zjistí po dvou letech, když se s ním setká, že je třeba mile překvapenej. Člověk s tím takhle vnitřně bojuje a vyčítá si. My dnes třeba se ženou mám ideální vztah. My si říkáme věci na rovinu. Lidi maj hrozně zkreslený představy o těch kriminálech, ještě asi z těch padesátých let. A potom voni přijdou: „A voni tě takhle pustili domů, vy můžete jezdit?“

Co jste se musel naučit během toho roku?

Vono, ani bych neřekl, že naučit, vy se musíte nějakým způsobem přizpůsobit tomu, kde jste, a honem rychle, nechtěl bych říct přímo vymyslet, ale na tom kompjútru tady to přehodit, že už to nejde jak dřív: Hele, co budeme dělat, tady skočíme do Tesca a pak kouknem, co dávaj v kině. Takže honem rychle vymyslet, jak to udělat, aby se s tím člověk nesžíral s touhletou situací. To byste pak skončil na práškách, nebo náký prostěradlo a někde se zhoupnout. A to zase za to nestojí. Ta doba se dá překlenout a dá se i využít, takovej ten vnitřní pocit, že jsem tam nebyl úplně zbytečně, i když bych řek že asi jó. A nikomu to nevyčítám, stane se to všude.

A nebudu dělat nákýho machra, že mi to trvalo měsíc nebo dva. První měsíc na to nemáte ani myšlenky, to jste vykulenej z toho všeho: „támhle si skoč, támhle pro to...“ Ježíšmarja, i když ten život za vás taj organizujou. A po čase, jak si osaháte to prostředí a zjistíte, kdo je kdo, a co můžete a co nemůžete, tak najednou vám nastává ten okamžik: no a co teď? Mám čtyři a půl roku do konce, a co teď??? Pravidelně jezdit na návštěvy, no tak dobrý, to se vyřeší. A teďka uvažujete, kdy máte první možnost vypadnout, protože to se dozvíte, že lidi choděj za bránu na tři, na pět, na deset dní. Začnete vo tomhletom přemýšlet, že to by bylo rozumný. No ale než vy se k tomu dopracujete, tak to bude nějakou dobu trvat. Takže vy musíte nastavit nějakou tu vnitřní energii na to, co jako dál. Teď už je

výhoda, že zvednete telefon a můžete volat v kteroukoli dobu. Ten styk je velice důležitý. Jestli chcete nějakým způsobem fungovat a nebyt závislý na nějakých práškách a sžírat se s tím, tak musíte najít takovou nějakou vnitřní sílu.

Co se týče přizpůsobování odsouzeným?

To bych určitě hnedka zamítnul. To nejde v tomhleto mančaftu nějak se dát do holportu. To potom skončíte, to je katastrofický. Já jsem ani nikdy nefetoval. To jde ruku v ruce s tímhletem. Oni si najdou k sobě ty stejné. To potom jste ale odrovnanej ve všech ostatních činnostech. To vám potom nefunguje vůbec nic, reálně neuvažujete. To jenom prostě přežíváte ze dne na den, „hele průser, chytli mě“, „sranda, nechytli mě“. Von si neřekne, že to je otázka času, to si řeknou ostatní, kteří se na to dívají. Ale tudy já jsem nešel, ani to není v mý povaze.

Když už jsem někudy šel, tak jsem si našel k sobě rovnýho, ale to jenom proto abych vyplnil půl hodiny denně nějakou konverzací, abych nekroužil sám. V žádným případě nejsem ten typ, a nebylo by to ku prospěchu žádný věci vyhledávat společnost těchhle lidí. Skladba na ložnici docela dobrá, teď to teda nabourali dva lidi věkově. Do té doby to bylo dobrý, že se pan Sojka snažil to diferenciovat, tady omladinu, tady ta starší ta enkláva. Sám víte, že když máte někoho věkově blíž, máte si s ním o čem popovídat. Máte už tímhle blíž, ani neřeknete půl slova. Když zjistíte, že to tak je, tak i ta legrace se dělá s takovým nadhledem, nikdo se neuráží a vysloveně vy neurážíte je nějakýma invektivama.

Vysledoval jste nějaká pravidla chování mezi odsouzenými?

To je dobře si říct na rovinu: „Podívej se, taj to takhle nefunguje, tady se uklízí, je tady kalendář s úklidama, máš nějaký číslo postele, tak se podívej, kdy uklízíš. Takže když se uklízí, tak se opravdu uklidí. Ať se ti to líbí nebo nelíbí, ale my tady všichni chodíme brzy do práce, půl devátý v tejdnu a jde se spát, jestli spát nechceš, támhle je kulturka, tam si můžeš sednout a dívat se na bednu.“ Ale to je asi normální, to jsou ty vnitřní pravidla těch jednotlivých těch.

A tady opravdu ta skladba lidí je taková, jaká je. Řekl bych, že velice slušná. Jestli tady někdo bere něco nebo nebere, hele, nikdo to neví, to je v první řadě, co by mělo bejt, a ať si to dělá někde jinde, taj to prostě takhle nefunguje. Od toho se pak odvíjej další věci, ty lidi jsou živý, jsou živý dvacet čtyři hodin, čtyřicet osm hodin a hledaj ňákou zábavu. No ale to všechno narušuje ten chod pro ty ostatní odsouzený. Takže to sám víte, že to takhle taj není a je to dobře. No a těch pár lidí, co na té cimře je, řádově deset, tak ty se rychle přizpůsoběj, protože každěj tvrdí: „přišel jsem z horšího do lepšího“. Vono se jde líp. Kdežto když to jednou otočíte, tak je to takový, teď se musím zapřít a makat, abych to trošičku vylepšil. Takže to je, co se týká toho pobytu na těch velkejch cimrách. Samozřejmě, jaký to pak máte, to je jiný, když jsou po dvou nebo po čtyřech. Čím užší ten kolektiv, tak tím bych řekl to bytí tam. No ale když to nejde, tak to nejde, musíte si najít tu cestu.

Jak se stalo, že jste se dostal na práci ven?

V té době já ani nevím. Já myslím, že máte v papírech ňákej váš profil. No a nebudeme si nalhávat, asi sem tam vás někdo pozoruje, udělá si takovej ňákej úsudek, hodí to na papír. A potom když přijde Franta odvedle nebo Pepik: „Hele, nemáš tam ňáký schopný lidi?“ Tak ten dotyčnej řekne: „Měl bych taj třeba dva, zkusíme je tam dát.“ Nevím, takhle to asi tady funguje. Já jsem nikde nebouchal na vrata, není můj styl.

Informátor č. 6 – Kappa

Začínáme hovorem o tom, na kterých oddělech působil:

Já jsem se taj vyučil v roce 2004, takže vlastně všechny lidi jsem taj znal. A když jsem přišel v roce 2013 na příbyl, tak pak přišel pan Slavík (ředitel Školského výcvikového střediska) s tím, jestli bych nechtěl dělat lektora instruktora, že ten dotyčný jeho už chce jít domů. Tak jsem řek, že jo, že proti tomu nemám jako něco. Mně to i docela bavilo, tak jsem i rád, že jsem tam šel. Takže si mě vyhlíd pan Slavík. Já jsem byl na Elitexu, já jsem tam byl furt. Pak jsem si dal béčko a šel jsem sem.

Jak jste se dostal do dílen?

No, on tam chodil ten brigadýr a říkal, že hledaj tam zedníka, tak já jsem vyučeněj zedník, tak jsem řek, že jo. A pan Slavík s tím neměl problémy, měl tam už zaučenýho člověka. Přešel jsem taj dole dělat zedníka. I když to byla dobrá práce nahoře, hodně jsem se tam přiučil. Úplně bezvadný tam. Furt ráno, odpoledne s těma školákama. Učil jsem je i na tom soustruhu trochu, protože ty mistři se jim nemohli nák věnovat moc. Tak jsem jim vysvětloval ty postupy, jak se to dělá, aby na to přišli. Pak když šli na tu frézky, tak jak se to dělá. Každý ten stroj má jinou stupnici...

Oni vlastně sloučili tři roky do dvou, tak na to je strašně málo času, aby se to naučili. Oni totiž zjistili, že tam málokdo vydrží ty tři roky na tom školáku. A znám hrozně málo lidí, co se vyučili a jsou v oboru. Vím taj o dvou, co to furt dělaj venku. Jinak většina jich tam je, jenom aby někde byli. A oni to taky vědí, co jsem se bavil s panem Slavíkem. Jsou tam kvůli času, kvůli přídavkům. Nebo někdo se sem napíše, aby sem přijel jakoby z jiný věznice a že zkouší to tady kvůli tomu.

Povězte mi něco o práci v dílnách.

Dokud jsem byl v dílnách já, tak jsem to vlastně všechno zajišťoval – oni vůbec nemaj přehled o celkový tý práci. Já už věděl dopředu, co se kde kdy bude dělat, a jak to na sebe bude navazovat – instalatéri, zedníci, elektrikář atd. No a už jsem to plánoval, aby se tam materiál dones dopředu a tak. Třeba jak se malovalo áčko, tak jsme to tam připravili a jenom jsem řek vychovateli, ať si sežene osm lidí jako brigádníků, a to vždycky sežene, no a s nima jsme to tam celý vymalovali během dvou dnů. Teď to mistr musí domlouvat všechno sám a on to nezvládá, protože ještě musí furt všechno psát do počítače, a to mu zabere strašného času. Navíc nemá ten přehled. Mně tady taky vadilo, že taj jsou věci nějak zavedený léta, a pak přijde někdo a snaží se to úplně změnit. Paní Krahujcová tomu nerozumí a pořád se tam na dílnách snaží do všeho mluvit. Jako ona asi něčemu rozumí, ale těm věcem, co se týče řemesla, moc ne, a furt tam do toho šťourá.

Třeba ty kočky na dílnách – ty tam jsou, co já pamatuju, odjaktěživa, a nikdy to nikomu nevadilo. A pak přišla paní Krahujcová, že tam ty kočky nebudou, ať je vyhodím. A já jsem se s ní hádal, že je přece nevyhodím na mráz, když tam můžou bejt v teple. Navíc paní velitelka Sýkorová je tam chodí pravidelně krmit a ještě jedna paní z brány, tak jim říkám, ať jí to řeknou. Jenomže oni se Krahujcové zas bojeje, tak jí to neřeknou, a já jedinej jsem to odnášel. Já jsem hned viděl, ta nemá ráda kočky, ta nemůže mít ráda ani lidi. Tak mi řekla, ať jim zazdím průchod do dílen. Já ho teda zazdil, ale zase jsem jim to proboural o dva metry dál, nebo jsem jim otevřel okno, aby tam mohly. Rok a půl jsem tam s ní bojoval. A teď samozřejmě, jak mě chytli, tak navrhovala co nejpřísnější opatření. Nevím, co vůbec ona má co mluvit do trestání vězňů, to je snad záležitost výchovy. No a já se odvolal, že nevzali do úvahy můj dosavadní přínos pro věznici, reprezentaci věznice atd., tak mi trest museli snížit.

Jakou mají Rýnovice pověst?

Rýnovice mají dobrou pověst, co se týče ostrahy, že tady je takovej klid. Co se týče bachařů a tak. Ale třeba měly dobrou pověst i co se týče jídla, ale ta se teďka strašně zkazila. Ale voni se sem táhnou, je to tak nějak zakořeněný, všichni berou Rýnovice jako dobrej lágr, že tady je míň vězňů, že tady je

dobrej režim, klidnej režim. Tak se sem hodně píšou. A je taj i hodně práce. Neskutečně je taj hodně práce.

Ale prý se traduje, že tady nepouští na půlky.

Né, taj nepouštěj. To je jediná věznice, kde je tak mizivý procento těch, co jdou domů z těch, co to podává, že neskutečný, že v jiných věznicích je to procento daleko vyšší, i když tam třeba taky nepouštěj. Ale z těch sedmi lidí třeba pustěj tři, ale tady ze sedmi lidí nepustěj ani jednoho třeba. To je několik týdnů za sebou se to takhle táhne nebo měsíců, pak pustěj třeba jednoho nebo dva, a pak zase dlouho nic. A prostě vždycky třeba když takhle mi píšou kluci třeba ze Všehrd. Tam je ten Viktor Zajíc, my jsme spolu byli třeba na áčku, já jsem mu pomáhal, když dělal ten školák. My jsme si dali béčko stejně, on si pak dal áčko a jel do Všehrd. A co mi píše, tak každý podmíněčný propuštění jde někdo domů, byť třeba jeden, dva, tři, čtyři někdy. Ale každý podmíněčný propuštění jde někdo domů. Nestane se, že by nikoho z toho celku nepustili. Což tady se říct nedá. Taky když pustěj jednoho, maximálně dva. Ale většinou nikoho. To je jediná špatná věc tady na tajtom.

Myslíte, že je rozdíl, když se to teď dělá pomocí videokonferencí?

Je to rozdíl, s tou videokonferencí teďka. Já co slyším ty ohlasy, tam jako byli ty kluci, tak to berou jako takový formální, neosobní. Z té strany nás jako vězňů je to prostě takový divný, neosobní. Že ten soud může dát třeba na nějaký vjemy, pocity, dojmy, mimiku. Taj přes tu kameru všechny tyhle věci se ztrácej. Tam je nějaká dvou až třívteřinová prodleva, tak to úplně rozbíjí všechny tyhle věci, který můžou ovlivnit toho soudce v rozhodování, jestli ten člověk půjde domů nebo nepůjde. Člověk si přijde divně, když mluví do kamery, když na to není zvyklej.

Jaké pro vás byly ty začátky tady podruhé?

Mě, když zavřeli, já jsem chtěl první jet sem, ale mě odvezli na Bory. Tam jsem přijel v září 2012. A tam jsem chtěl jít do práce, tam mi samozřejmě řekli, že musím počkat tři nebo čtyři roky, až budu mít menší trest, a prostě tam bylo strašně moc lidí. Já jsem si říkal, to není možný, já přece musím chodit do práce, taj se nemůžu jenom válet. No a pak najednou v roce 2013 přišla ta amnestie, že se začaly vyprazdňovat věznice. Tak jsem si říkal, já si to zkusím napsat do Rýnovic, tam určitě pustili taky hodně lidí, mohli by mě tam vzít. Za tejdén jsem jel. Jsem taj od konce ledna 2013.

Hlavně jsem věděl, že to taj znám, znám taj lidi, že taj budou, z dřívějšíka. Tady to prostředí bylo pro mě známý, vím, jak to taj fungovalo. Tak to pro mě bylo určitě snazší to začlenění se do té věznice a mezi odsouzený. Taky samozřejmě jsem přijel a taj se nic nezměnilo. Tady byli úplně všichni, akorát někdo povýšil, většina lidí povýšila. Pan vychovatel Strnad šel zase dělat vychovatele, dřív měl šňůry, dřív byl dévěták. Takže pár věcí se změnilo, ale jinak to tu bylo úplně stejný furt.

Co byla vaše první starost po příjezdu?

Moje první starost na přibylu... Já jsem věděl, že když taj budu, tak bych se moh chytit na práci. Jsem potřeboval malýmu, abych moh posílat peníze, abych nemusel otravovat někoho doma. Moje prvotní, jsem ani nekoukal na to, jestli taj pouštěj nepouštěj, abych byl nějakým způsobem zaměstnanej. Myslel jsem si, že tady bych mohl najít snáz práci než někde jinde. A hlavně jsem to taj jako znal. Ty vyhlídky byly pro mě přijatelnější a to procento bylo vyšší, že mě taj zaměstnaj hned než kdekoli jinde. A jinak to provořadý byla pro mě práce.

V čem je to jiné na Borech?

To je o hodně jiný, tam je to takový ponurý. Tam moc nevidíte tu zeleň, je tam hodně lidí, bylo tam hodně drog, hodně těch feťáků. Furt se tam někde rvali. Třeba na té chodbě bylo přes sto lidí, takže to

bylo úplně. Bylo to takový... Ale když se na to dívám zpětně, tak už v tu dobu tam (Bory) bylo lepší jídlo. Vono třeba hodně vězňů dá i taj na tu stravu. Protože co jinýho taj má člověk ještě chtít, než aby byla kvalitní strava. Dost ta věznice vydělávala, tam je ta Mea. I ta snídaně, i ty přídavky, a jídlo bylo takový chutnější, víc toho třeba bylo. Mně to přijde třeba tady ta věznice taky musí dost vydělávat, ale prostě to taj fakt tak není. Já třeba kolikrát koukám, dostanou málo tu svačinu a to jídlo se tou kvalitou strašně zhoršilo.

Ale jinak ta je i celkově tvrdší ta věznice, ty bachaři tam jsou trochu jinačí. Protože tam byla i zvýšená ostraha, tam se museli podle toho nák chovat. Tam je tisíc tři sta vězňů, to je úplně jiný měřítko než taj Rýnovice. Já bych to přirovnal třeba Valdice, Mírov, Bory, to jsou tři takový tvrdší věznice. I když taj to má status taky jako zvýšenka náká, prostě když sem přijedete, tak je to takový vzdušnější, volnější, cejtíte se tady líp. Už jenom ten pocit, když jste na tý chodbě a nejsou tam ty celový dveře, že taj máte normální pokoje všude, tak už jenom to je rozdíl ostraha tam a ostraha tady. Úplně jinak se to tady snáší, než když přijedete tam a jsou tam ty dveře a ty cely jednotlivý. Taj máte tu osobní volnost, že si dojdete na záchod, dojdete se vykoupat, můžete jít na kulturku, můžete i večer třeba na ten záchod. A tam to nikdy nešlo, tam prostě vás zavřeli na večerku a buď jste museli jít na kulturku nebo bejt na cele. To je jeden z těch rozdílů jako obrovskej, i když to je obojí ostraha. Člověk sem přijde a úplně si oddechne, že taj to prostředí na něj úplně jinak působí než tam. Tady to je volnější úplně, a přitom jste ve stejný skupině.

My jsme taj v dozoru, jsme taj už nějakou dobu, a třeba proti tý ostraze to taky nemá nějakou váhu. Takhle co píšou kluci, co odjeli do béčka, tak tam maj třeba i kuchyň a jiný věci výhodný, co maj vůči ostraze. Tak taj to je na stejný úrovni, já taj nevidím žádnou výhodu, ba naopak třeba na cétrojce je kuchyň, na césestce je kuchyň. My jsme to taj už několikrát se snažili prosadit, ale to je v řádu budoucnosti si myslím. I když taj ta příprava už je hotová. Nevím, co by se taj muselo změnit. Třeba Bory nemaj místnost na nestandardní návštěvy, já jsem neslyšel, že by to někdo měl, tam to snad ani není. Kdežto tady to bylo vždycky a vždycky asi bude. To je asi jeden z těch rozdílů, proč sem ty lidi jezděj. Ono to taky není všude. To je v pár věznicích, kde je možnost takovouhle nestandardní návštěvu si dát nebo rodinnou.

Jak vnímáte dozorce v této věznici?

Taj to ani moc nevnímáte. Tady je klidnej **režim**, hodně klidnej režim. A zase třeba když jsem přijel, tak to bylo tvrdší trošičku, a když jsem tady byl poprvé, tak to bylo ještě tvrdší. Dřív se chodilo aspoň v těch tvarech. Kdežto dneska se jde třeba na jídlo, to se vyrojí banda lidí, to se rozestoupí po celý silnici, vůbec žádněj tvar, vůbec to nikdo, jim to nevadí, prostě třeba řeknou „běžte ve tvaru“, ale já nevím. Je to taj prostě úplně.

Dřív se říkalo, že třeba pan Hýl je přísněj hodně, ale prostě i ten nákyým způsobem úplně rezignoval. Jako samozřejmě, nikdo třeba nespí pod tím bílým, to se jako neodvází, ale prostě nákyým způsobem jim to všechno tolerujou, je to volnej režim, hodně. Si někdy říkám, že to je špatně. Měli by trošičku přece jenom to nák usměrnit, protože když se to bude povolovat, povolovat víc, tak jednou to musí stejně někdy skončit. A je taj hodně mírnej režim, hodně. I my jsme rádi, že je taj takovej režim, nechceme, aby po nás někdo šlapal. To všechno furt nák upadá a upadá, protože já si pamatuju, že dřív třeba když byly ty generální úklidy, tak ten dozorce na to dbal, aby se to dělalo pořádně. Že se vyfasoval mazlák, že se to rozlilo, v tu neděli že se to v tu neděli pořádně vydrhlo. Ale dneska prostě jenom že se to zamete, vytřou, a je hotovo. Tak už jenom taj tohle. A všechno už upadá a usíná. Je to takový zvláštní, že to tak je. Někdy mi to vadí.

Jak vnímáte postavení vychovatele ve věznici?

Každý **vychovatel** má jiné přístup. Nevím, jak je to možné, ale každý má úplně jiné přístup. Třeba taj dole v tom středním stupni zabezpečení jsou rozdíly mezi bédničkou, bédvojkou a bécťčkou, jsou obrovský rozdíly. Třeba pan Krutihlav na bécťčce s nima prostě, co mi takhle říkají, odměňuje je za rajóny, všechno, chtějí něco vyřídit, on jim to všechno vyřídí. A taj u nás třeba tam prostě je to braný, že vychovatel to vidí, že to děláme pro sebe. Proto hodně lidí se píše třeba sem na bédvojkou, že pan Sojka chce po nich třeba, budete mít uklizeno, jo, maj uklizeno, maj srovnanou skříňku. Ale zase, tajto si uděláte a já pro vás udělám daleko víc. Pomůžu vám třeba ven na extramurálky. A určitým způsobem to třeba takhle funguje. Kdežto když se podíváme třeba k nám na jedničku, tak ty lidi tam taky šlapou, ale já nevím, jak bych to řekl, je tam taková stísněná atmosféra než třeba jinde.

Nemyslíte, že se píšete na bédva protože je to malý oddíl?

Ne, ani bych neřekl. Ještě jsem neslyšel názor, že by sem šli, protože je tu klid, že to je malej oddíl. Většina lidí, co se sem přestěhovala, tak z důvodu, že od pana Sojky je takovej lepší přístup. Je to sice divný, oni sedějí ve stejný kanceláři. Já bych to pochopil, kdyby jako pan Střízlík seděl tady v kanceláři u nich a bavil se s nima. Já kolikrát o tom přemýšlím, jak je to jako možné, že von sedí s něma v kanceláři, musej to tam všechno rozebírat spolu. A přesto je to jiný svět tady a jiný svět tam, co se týče jako harmonogramie mezi lidma a vychovatelem.

Že ty lidi se sem píšou, že tady je to snazší. Že sice jako si uklidějí všechno, že pan Sojka sem hodně chodí, hodně s nima komunikuje. Ale voni vidějí, že čím je motivuje ty lidi, že s nima pracuje. Častějš je vytáhne ven, nebo se snaží je začlenit do těch aktivit. Proto sem ty lidi chodějí. A zajímavý, že sedí s něma v kanceláři. A ty lidi přijdou od pana Tetřeva, od pana Strnada sem a prostě je to jiný svět. S tou bécťčkou to nemůžou úplně porovnat, to jenom co mi řeknou vězni, tak to neberu na takovou váhu, to bych ho musel znát dlouho, stejně si musím udělat nákej obrázek o tom člověku. Ale taky je to trošičku tam jinačí. Taky pan Krutihlav se jim snaží pomoci.

Co dělá podle vás tu atmosféru na oddílu?

U nás třeba není špatná ta atmosféra, teď se to tam hodně zlepšilo, jsou tam normální lidi. Samozřejmě, tam nás tam je šedesát, taj jich je dvacet, to taky musíme brát v potaz. Dřív to taky bylo jiný. Třeba nepouštěli na půlky, ale paní soudkyně byla taková známá po celý tý republice, že kdo přišel s první diferenčkou, šel okamžitě do bécčka. Ona nerozlišovala §, to co by ten vychovatel tam řekl, prostě viděla, že má první diferenčku už tři měsíce, tak šel do bécčka, vůbec ji to nezajímalo, kolik má zbytek trestu, jestli má třeba deset let do konce, a pustila ho do bécčka. A najednou je tady ten člověk. Tam si můžete udělat diferenčku někde jak chcete, přijdete sem a taj vás pustí. Třeba v jiných kriminálech by se vůbec do bécčka nedostal. To jenom tady pouštěla takhle. Všichni šli do bécčka, co chtěli, i do áčka taky. Vona taj s tím nedělá problém.

Což dneska už nejde. Teď bude to síto, hodně se to bude prosívat. Proto sem už přijdou lidi, který za to stojějí. Teď je to dobrý jako, já jsem tam celou dobu, de facto jsem tam nejdýl na tom dozoru. Já jsem přišel v červnu 2014 a od té doby jsem tady, nikdo taj není tak dlouho, jenom Radim Veverka. Bylo to taj horší, možná teď to je v optimální rovnováze.

Podle čeho si vybíráte, s kým se budete bavit?

To záleží na tom člověku druhým. Já když přijedu jako novej, tak se třeba podívám, jestli umí ten člověk o sebe dbát, jestli má návyky takovýhle. A poznáte to na člověku, jestli třeba měl něco společnýho venku s drogama. A já to nemám rád, já to venku nebral a prostě nechci s tím mít nic společnýho. A hodně lidí v dnešní době se neumí o ničem jiným bavit, než prostě drogy, jaký to bylo venku, a drogy a zase drogy a náký ty zážitky spojený s těma drogama. A ani ten člověk mě nák jako

neupoutá, že nevím, co bych si s něma měl jako bavit. A co si budem povídat, dneska je to obrovský procento lidí, co jsou venku nějakým způsobem závislý nebo minimálně brali drogy.

Já mám svůj okruh. Já jsem tady dlouho, tak se bavím se všema. Já se pobavím i s člověkem, kterej prostě je taj chvilku nebo je trošičku odstrkovanej. Tak když se mě na něco slušně zeptá, odpovím mu, pobavím se s ním. A tak se pobavím i s člověkem, kterej byl nákej narkoman, já v tomhle všem vyjdu vsťříc. A jinak mám lidi jenom takhle na pokoji, my jsme spolu už asi tři roky, my máme takovej stálej pokoj. A jinak já hodně čtu, studuju, šachy hraju. Taj nikdo není, s kým bych si moh zahrát. Voni tam třeba hrajou šachy, ale nejsou na takový úrovni, abych si s nima zahrál. Já mám knížky šachový, mám i časopisy, co mi nosí pan doktor, tak si studuju ty partie.

Jakou mají pro vás důležitost zástupci odsouzených na oddílu?

Kdyby to třeba nikdo nedělal, si myslím, tak by tam byl prostě chaos. A hlavně by měl ten vychovatel daleko víc práce, než má teď. Protože co všichni choděj za Martinem Jelenem, ten vlastně dělá barákového, má na starosti žádanky, psaní tyhle návštěvy, všechno, to prostě musí někdo obhospodařovat, to by s tou administrativou ten vychovatel ani nemoh stihnout, protože tam by všichni chodili pro něco, a to by vlastně moh jenom vychovatel dělat takovýho barákového celého oddílu. Ten kápěčko se stará zase o pořádek, aby bylo prostě, aby ty lidi dbali na ten úklid, aby to nebylo náký zvlčený. Tak určitě nákou váhu tam mezi náma jako maj, jinak by to asi ty lidi si nákým způsobem ani neodhlasovali. A když my něco potřebujeme, tak nejdeme třeba za vychovatelem, ale jdeme třeba za nim, za Martinem, mu to řeknem, ať to třeba přednese vychovateli nebo na náký samosprávě. Takže třeba tak. U nás třeba je tady, nevím, jak je to na jiných oddílech.

Já si myslím, že na ty ápětce, tam to byl takovej trestňák. Tam si dělal každej prostě, co chtěl. I teď to je, tam si dělá každej, co chce. Protože aby naplnili ten školák, tak přijmou kde koho. I ten největší blbec ho tam nechaj přijmout. Radši ho přijme toho člověka, aby dostal ty peníze od toho státu, že musej mít určitej počet lidí, než mít polovinu třídy normálních lidí. A proto to vypadá, jak to vypadá. Nechávej je to dodělat, ale taky někoho vyhoděj anebo ty lidi toho nechaj sami během těch dvou let.

Jak vnímáte plynutí času v trestu?

Já jsem se ho naučil už ani nevnímat. Já mám svůj harmonogram denní i tejdenní, to se furt nák opakuje. Já prostě přijdu, najím se, náký šachy si třeba přehraju, pokecáme s klukama, co a jak, jdu na vycházku. A už je sčíták, koupání a tak. Takže to docela utíká. Já jsem cvičil, pak jsem zase přestal cvičit, teď zase mě to nahlodává, že bych chtěl začít zase cvičit trošičku se sebou něco dělat. U mě je to střídavý, když člověk cvičí, tak k tomu musí mít vztah. Když vás to nebaví, děláte to prostě jenom z nějaký nutnosti, tak to stejně přestanete dělat. Většinou nikdo necvičí sám. Hejbání se takhle to nestačí. Já dříve hodně hrál fotbal. Tady ten fotbal nehraju, protože tady jsou blázni, furt maj něco zlomenýho, tady se mi to nelíbí ten fotbal. Nemaj moc úctu. Takže tady nehraju, ale musím se prostě hejbat.

Jak vám utíká trest?

Mně to utíká pořád stejně. Ty tejdny tak nějak utíkaj stejně, třeba je najednou neděle, najednou je pondělí, zejtra už je pátek zase, takže mně to nákým způsobem utíká stejně. Já ani nemám čas se nudit, já si jdu hrát šachy. A když třeba už mě bolí hlava, tak se jdu projít ven, jdu si odpočinout, jdu si přečíst knížku, takže mně to utíká. Já nechápu, jak se někdo může nudit. Já kolikrát nestačím ani napsat dopis. Je to divný tady ve vězení, ale já nestačím třeba odepsat na dopis, že to nechám třeba na víkend. Ale i ten víkend mám plnej, že kolikrát si říkám... Jako najdu si ten čas, musím třeba odepsat, já odepisuju, ale je to tak.

Někdy jo, někdy jsou hlučný (uživatelé drog), voni maj náký ty svoje věci... Já to nemám rád, já bych byl radši, kdyby byli jinde, jo, ať si tam berou, nebo to. I když mně osobně se netýkaj, nějakým způsobem mě neohrožujou, nevšímaj si mě, já si jich nevšímám. Ale prostě to nemám rád, je to z jinýho soudku. Já tomu neholduju, a u mě ten člověk pozbývá nákýho toho. A závislej člověk je u mě úplně jinej, než taj ty (B-2) lidi. Protože ty lidi prošli toxičkou, a je to jako kdyby tam nebyli. To je prostě. Nebo jsou na cétrojce – bezdrogová zóna, ale přijdou pak sem a... Jako si na něco hrajou jenom. Nevim, no. Za pana Jestřába to tam bylo jiný, ten měl takovej přístup... Pak to vzal pan Datel, kterej tady byl chvilku, pak tam dali pana Kalouse, ten tady byl taky chvilku. A to byl takovej hodnej pan vychovatel až jako taťkovskej. Pan Datel je taky takovej dobrák, to tam prostě nesmělo bejt. A zvrhlo se to v jeden z nejhorsích oddílů, co se týče třeba drog. To je jak vítr, jak se to úplně otočilo během toho roku.

Čas hraje pro každýho velkou roli. Každěj se kouká na čas, i když ho nepotřebujete zrovna, ale každěj ze zajímavosti se podívá, kolik je. I když nepotřebujete taj čas, nepotřebujete vědět. Já vim, že to všichni sledujou, každěj se ptá, kolik je hodin. Přitom není to potřeba tady ten čas. Protože podle určitých signálů víte, kolik je hodin. Podle signálů vycházek. Budíček, snídaně, oběd, příprava, víte přesně, kolik je hodin.

Informátor č. 7 – Lambda

Jaké to bylo na vazbě?

Na **vazbě** jsem byl ještě pořád po fetech a zmlácenej, jak mě zatýkali. Navíc jsem něměl co kouřit. Tak jsem skoro pořád spal. Nejdřív mě dali k takovému cikánovi, černej jak bota byl. A to ještě šlo, já jsem si ho moc nevšímá, měl jsem svoje starosti. Jenže pak tam šoupli ještě jednoho a ty dva pak na mě jeli takovej psychickej nátlak, až jsem to nevydržel a říznul jsem se na krku. Ale neřek jsem na ně nic. A pak mě dali jinam a tam už to bylo v pohodě, tam byl Ukrajinec, co mě naučil hrát skvěle šachy.

Jak to bylo ve Valdicích?

Ve Valdicích mě dali na celu, kde nás bylo deset, ze začátku jsem to neměl moc jednoduchý, protože jsem byl třetí bílej mezi samýma černýma. Já jsem je tam všechny nejdřív obešel, podal jsem jim ruku a řek jsem jim, za co sedim. Myslím si, že to je tak lepší, než když to člověk nák tají. Něktej lidem jsem se spíš vyhejbal, to už poznáte. Byl jsem nejdřív trochu vyplašenej, protože Valdice, ale hned jsem tam zjistil, že tam mám pár známých z venku, potkali jsme se na vycházce a tak. Anebo jsem zjistil, že někdo je ze stejného města, zná tam stejný lidi jako já, a už jsme byli kamarádi.

A po čase jsem zjistil, že ty, který jsou sympatický ze začátku, takový bejt potom nemusej. A naopak, kolikrát ten cikán vypadal odpudivějc, tím potom bylo jednodušší s nim vyjít. Já jsem se třeba takhle jednomu velkému vyhejbal, měl jsem z něj respekt, on si mě pak vzal stranou, zeptal se mě, co se mu vyhejbám, a od tý doby dobrý a furt jsme spolu hráli kostky.

Jak vám ubíhal trest?

Ze začátku trestu to bylo hrozný, když si člověk uvědomí, kolik má před sebou. Ale pak si vytvoříte takový rituály. Já si třeba řek, že přečtu dvě knížky tejdně. A to vás pak nutí na to myslet. Chodíte do práce, to vám taky rychle utiká. A tím jak se tam vlastně nic neděje, tak to tak všechno začne splývat a letí to strašně. Já si pak po třech letech podal céčko. Všichni mi říkali: „Nedávej si to, tam umřeš!“ To céčko ve Valdicích je úplně jiný, tam je dlouhá chodba, hrozně moc lidí a furt otevřený cely, jenom na noc se zavíraj. Jenže já chtěl jet na tu léčbu, s tím jsem si to podal, abych to měl hotový a neměl ještě

pak trest po trestu, jestli mi rozumíte.

To vždycky záleží oddíl od oddílu. V každý věznici jsou vždycky lepší oddíly a horší oddíly, že jo. V Jiřicích taky tam byl trestňák, tak tam byly takový ty primitivové, tak tam byly pořád problémy a drogy a takový... A taj si myslím konkrétně na tom áčku, že to je dobrý, aspoň teda na pětce. Taky dost dělá, kolik je tam cikánů. Když je třeba šedesát a třeba jenom sedm jich je cikánů, tak to taky dělá už hodně, že jo. Je to tak, za ty roky jsem zjistil, čím víc jich je, tím větší jsou problémy pak. Oni dokážou změnit tu atmosféru.

Ten dominantní nemusí být v **samosprávě**. To většinou jsou takový velký silný a takhle. V dnešní době feťák samozřejmě. To změni kolikrát úplně tu atmosféru, když se řídí, kdy von chodí spát a tohle a tamhleto. Mně to přijde pak strašně i netolerantní, když... Jemu se spát nechce, tak musej být všichni vzhůru. To už jsem taky zažil kolikrát, že von byl vzhůru a někdo zachrápal, tak pak mlátili lidi třeba. To se prostě řídí podle něj, a ty lidi se víceméně přetvařují, že jim to tak vyhovuje, ale... Já vim, že ten názor je možná blbej, ale prostě já jsem viděl vždycky, že kde je co nejmíň cigánů, je co nejmíň problémů. Tak to je. Různě špekulují a... Dyt' to tam vidíte na tý nástupce, že jeden se koupe, a druhý tam mu sebere hodinky hnedka. To normálního člověka nenapadne. To je tím, že cejtí že nějaký postavení může získat, že si myslí, že si to může dovolit k tomu druhýmu.

Teď už dlouhou dobu spím dole, ale to je taky tím, že jsem tady nejdýl. Ale taky ze začátku, když jsem přišel a nebylo tam místo, tak jsem to jako náč neřešil. Většinou mi sami jako nabídli, že prostě kdo mě znal, tak tam řekli, že třeba už sedí dlouho. Tak jako to místo tam udělali jako. Je mi to skoro jedno. V Jiřicích jsem třeba spal nahoře, tam mi to i vyhovovalo třeba kvůli světlu, jak jsem hodně čet. Tak jsem ani nechtěl dolu.

A třeba na cimře z pěti lidí čtyři nejsme feťáci. To taky dělá hodně. Jak říkám, ač moc ty drogy tady nejsou, tak stejně se občas stane, že občas něco je a stejně mě to vždycky nějak zasáhne. Jak jsou ty lidi zavřený na těch záchodech, nebo jak se chovaj. To nemam rád vůbec, to nenávidim. Dělej bordel, furt někde lítaj, furt něco...vidíte to na nich, že jo. A ty názory jako, jak si myslí, že jsou jakoby in tajtim. Tak já si říkám už takhle je špatný, že je kriminálník, člověk si projde tolika rukama ve vězení, a pak ještě být feťák, dyt' to je ještě horší z hlediska tý společnosti. To je úplně ještě ta největší spodina, že jo. To oni nevidí, oni to vidí naopak. Mám takovou příhodu, jsem chodil ještě do školy, na Elitexu tam byly nějaký noviny, a tam článek vo nějaký herečce, a ta přiznala, že taky bere drogy. A ten jeden alfa samec prohlásil: „No a co by měla dělat jinýho?“ Všichni kejvali, jako že jo, že to je správný. To mě vždycky úplně dostane takovýhle hlášky, když to někde slyším.

Jsou nějaká důležitá pravidla, kterými se musíte řídit?

Tak nebonzovat, to jsem nikdy nedělal, to i venku to tak je. A určitě se to týká těch drog. Jako neřešit ty feťáky, neventilovat, nehanit. To nemaj rádi. Většinou s tajhle těma věcmi je to spojený.

Když nemaj nikoho venku, tak spíš inklinují víc k tomu vězeňskému životu, jsem zjistil. I když třeba to jsou lidi, který třeba měli maturitu, ale stejně když neměli nikoho, neměli kontakt venku, tak spíš tíhli spíš k tomu mainstreamu, k tý většině... Už to začíná na tý kulturce, tam vidíte, že tam maj jednu kávu, a dva to pijou z hrníčku, a ty cigarety si furt dělí, a takovýhle. Je to takový charakteristický pro ten vězeňskej život, že berou: co je tvoje, to je moje. To taky vůbec nemam rád, já si říkám, že si sedim svúj trest, tak taky po nikom nic nechci, a ať nechce nikdo nic po mě.

To nějak z toho už vyplývá, že oni to tak chtěj. Ale pak si záviděj různě, nebo tomu přijde, tomu ne... Ty noční životy tak různě, voni věděj, že v pět vstávaj, teď ponocujou, pak to různě dospávaj přes den. To mi taky celou dobu nejde do hlavy. Tak když vim, že potřebuju na určitou dobu, třeba šest, sedm

hodin spaní, tak si to vypočítám, v kolik je budíček, lehnu a spím. To mi vadí taky hodně, hygiena lidí, že vstávají na sčíták, neumytý, zuby nevyčištěný. Ale to je taky možná tím dlouhým trestem, že tyhle věci sleduju víc, si myslím. Ze začátku jsem nad tím nák nepřemejšlel, a teďka to čím dál tím víc vidím.

Co vám tady nejvíce vadí?

Kolik věcí prochází třeba lidem. Ale to zas nevím, jestli je objektivní, protože to беру z toho svého pohledu. Že kdyby některý věci neprocházely, zas bych měl větší klid. Tady je dost taková anarchie v porovnání s ostatními věznicema. V Jiřicích, tam byl podstatně přísnější režim. Jak někdo neměl na sčítáku ponožky, kázeňák za to. Prostě tam dbali na tu ústrojovou kázeň hrozně. Tady je to úplně jedno, tady jeden v montérkách, jeden má sintry a k tomu montérkovou blůzu, ten zas naopak, někdo v civilním tričku... A nikdo nic neřeší. Ale asi jak kde, záleží, jak tam je vychovatel.

A co drogy ve věznicích?

Taky ty **drogy**, to zasahuje asi každýho, s tím je teď největší problém v týhle věznicích a obecně ve vězeňství. To je vždycky spojený s těma venkovními pracovištěma hodně moc. Protože já jsem zažil Jiřice, tam dělalo úplně minimum lidí venku, a tam jsem snad za rok viděl, že dvakrát měli něco. To tady je teda poměrně často oproti těm Jiřicům. Teďkon zas říkali lidi, co jezděj z Jiřic, že teď už tam dělá taky dost lidí venku, a že to tam je strašný prej, v tajtom směru. Takže si myslím, že to je věc spojená s těma venkovními pracovištěma. To asi bude všude.

Ve Valdicích se nechodí skoro vůbec ven, tam byly drogy málo, jedině snad občas co z těch návštěv přinesli třeba. Zas prášky tam byly. Tam psychiatr psal furt prášky a byli zklepaný z těch prášků. Ale to spí většina. Takový to menší zlo, než na tom perníku. Protože to jsou vzhůru celou noc, furt někde štrachaj, dělaj kravál a běhají...

Jaký význam pro vás má samospráva?

No to je těžký říct, jestli to je dobrej model nebo ne, ale on tam asi nějaký spojovací článek mezi odsouzenýma a vychovatelem bejt musí. Já myslím, že by to možná mělo bejt úplně jinak, ale těžko říct, jak. Samozřejmě hrozně záleží na složení lidí, to je oddíl od oddílu jiný. A taky na vychovateli.

Jak byste zhodnotil režim věznice?

No není to dobrý. Třeba vůbec nejsou oddělený prvotresty od vícetrestů, a to není dobrý. Protože oni přijdou sem, teď vůbec netušej a najednou se dostanou do takovýho víru těch prášků, různých kšeftů, půjček a všeho. A pak už je pro něj těžký se z toho vymanit. A tady se nesedí špatně. Oni to srovnávají s podmínkama v Evropský unii a v severských zemích, že tam maj ty a ty práva. Ale zase to je dvojsečný, protože ten vězeň to pak nevnímá jako trest, nemá důvod se sem nevracet.

Co byste poradil nováčkovi po příchodu na oddíl?

Práce co nejdřív, sluchátka na uši a nikoho si moc nevšímat. Jednak oni zjistěj, že má svůj svět a s těma sluchátkama taky nemůže nic zaslechnout, co třeba nemá, když se oni bavěj. A pak se může třeba tím posloucháním i něco naučit. A hlavně pak až vyleze ven, tak se nestýkat s žádnýma kriminálníkama. Ale zase tohle je takovej návod jenom jak se vyhnout problémům. Ale nic tím taky nemůže získat navíc...

Čím si zpříjemňujete trest?

Určitě káva. Tu si dávám třeba čtyřikrát, pětkrát denně, to musí bejt silný, Jihlavanku si dávám osmáct gramů. A hudba taky. Teď nám na oddíle běží furt televize a tam je Rebel. A já vstanu třeba

ve čtyři ráno a jdu na kulturku a tam koukám na ty kapely z 80. let, to mě dává hodně.

Jak jste to vnímal, když jste přišel do Rýnovic na nástupku?

Na nástupce to pro mě byl hroznej šok, to jsem si říkal, že snad není možný. Vůbec tam nebyla úcta ke starším. Frajer tam mladej potetovanej vystřelil takovýho dědu do větví. To jsem si říkal, co to je?! To ve Valdicích neexistovalo, ten člověk má něco za sebou, má už třeba potíže s pohybovým aparátem, a co ho má nákej mladej co vystřelovat do větví. To kdyby zkusil ve Valdicích, tak se po něm projde celá cimra a pak by spal pod postelí. Tam ještě tak věžňové držež spolu. Já jsem měl sem jet původně na toxi léčbu, proto jsem si to céčko vůbec dával, že jo. A přijel jsem sem, tady mi řekli, že to nejde, a teď co se mnou. Tak jsem byl dva měsíce na příbylu, a pak mě šoupli rovnou na bépětku, což byl tenkrát takovej trestňák.

Jak byste popsal svou zkušenost na tom velkém oddílu bépět?

No tenkrát se tam odkládali takový ty horší a celkově ten oddíl byl takovej živější. A to mi moc nevyhovuje, já mam radši, když mam svůj klid a můžu bejt takovej ten pozorovatel. Jenomže tam to moc nejde, protože jak se těch lidí straníte, tak oni si toho brzo všimnou, a začne jim to vrtat hlavou, a pak přijde: „Proč se mi vyhýbáš?“ a začnou to brát jako že něco skrýváte, a budou si říkat, že to je třeba tím, za co sedim, a pak začnou různý nátlaky. Jak se říká: kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti.

Navíc jsem si nesesed s panem Lejskem, kterej mě chtěl dát mermomocí do práce, a já nechtěl. Chtěl jsem se vyhnout nějakému ohrožení. To, za co sedim, není nic hezkýho, a na pracovištích se střídá hodně lidí. Já nechtěl do práce, já chtěl někam stranou. A protože jsem měl tenkrát nějaký zdravotní problémy a musel jsem do nemocnice na vyšetření. A pak jsem si to s panem Hrdličkou (speciální pedagog) domluvil, že bych šel na tu céosmičku, že potřebuju klidnější oddíl. A ten mi tam pomoh. A teďka jak jsem tady, tak tady je skladník, co mě zná z Heřmanic, kde jsem byl na GREPPu¹²⁹, a už na mě měl nějaký narážky, tak mam trochu obavy.

Jak vnímáte pozici vychovatele ve věznici?

Ono to s **vychovatelem** bude vždycky my – oni. Většina věžňů to chápe tak, že oni tady nechtěj bejt, a bejt musej, a nechápou, že ty lidi to maj jako práci. Vnímaj je spíš jako ty policajty, který jsou na druhý straně a proti nim. Ten vychovatel tam určitě nějakou roli má v tom, jak ten oddíl funguje, ale je to hodně o skladbě lidí.

V čem se liší vaše zvyky tady a venku?

Tak já v podstatě všechny ty **zvyky**, který jsem měl venku, tak mě dovedly sem. A já se je snažim všechny nějak umenšit nebo úplně vynechat. Takže drogy tady neberu, akorát ještě nějaký prášky, úplně jsem přestal kouřit, na to jsem hodně hrdej. A snažim se vyhnout všem konfliktům a nějak rozšiřovat svoje vědomosti. Třeba jsem se naučil perfektně šachy ještě na vazbě.

Setkal jste se s násilím?

Ve Valdicích jsem toho byl svědkem **násilí** párkrát na cele. Většinou kvůli tabáku. Ale spíš to bylo o tom, že ten jeden se nechtěl nechat shodit před kolektivem a musel ukázat. Takhle třeba jednomu staršímu chlapovi jeden prorazil ušní bubínek. On mu asi něco odsek a ten si to nenechal líbit. Mně se nějak podařilo tomu vyhnout. V Rýnovicích na bépět jsem měl docela obavy z toho **fyzickýho konfliktu**, protože když na vás nastoupěj tři, tak máte možnost buď to se nechat úplně dokopat, anebo

129 Standardizovaný terapeutický program pro pachatele, kteří spáchali násilné trestné činy na dětech.

musíte vzít židličku a sejmout prvního. A to už není na kázeňák, ale na násup a v mym případě v recidivě, tak to by nebyly dva roky... Proto jsem se taky z toho oddílu chtěl dostat pryč. Naštěstí k ničemu nikdy nedošlo. Jednou mi teda hrozilo, to na mě nastoupili. Já totiž měl na starosti úklid koupelny a jeden takovej jednodušší měl takový divný zvyky a strčil za radiátor posraný trenky. A já si toho nevším, a oni si mysleli, že jsem to udělal já, když tam vytírám. Naštěstí se mě některý zastali, že já to nejsem, že jsem rozumnej.

Ale někdy se to ve mně vaří, že bych někoho úplně rozkopal.

Informátor č. 8 – Omikron

Jak se vám tady líbí?

Mně se tady líbí, určitě víc než v Ostrově. Měl jsem obavy, jak jsem teď udělal závěrečky na školáku, abych nejel zpátky, protože jsem tady byl zařazenej jenom po dobu studia. Tak jsem to řešil s panem ředitelem, s panem pedagogem, s paní kaplankou, s panem Sojkou... Ale pan Sojka má takový tvrdší kritéria. Nevím, jestli to je šponování, abych makal na lepších výsledcích, ale pan Sojka mi řekl, že mohu zůstat pouze když budou samé jedničky na závěrečkách. To nebudou. Takže z toho jsem takovej... Tady to je jedno, na co si hrát tady na jedničky. Ve výučním listu to není napsaný, nějaký červený desky vyrobený tady na halách, to stejně sundáte. Za školu nechodím. Z Ostrova jsem si přivez jedničku diferenčku, nefetuju, nejsem problémovej. Se spoluodsouzenějma vycházím.

Jak jste se dostal sem?

Já jsem si podal přihlášku na školák, pan Slavík mě přijal. Já jsem psal do Všeherd nejdřív z Ostrova, tam mi to z důvodů, že je plno, zamítli. A byl tam se mnou odsouzenej jeden, kterej seděl tady, a říká mi: „V Rýnovicích je vynikající kaple, takže jestli chceš duchovně růst, i školu si udělat ještě jednu, tak si to napiš do Rýnovic.“ Dal mi přihlášku svoji vyplněnou, tam jsem doplnil jenom iniciály. A pak mě přijali. Já jsem teda po studování netoužil, protože mám venku děti, mám alimenty čtyři tisíce měsíčně. Ale nebyla jiná možnost, jak se dostat jinam, a v tom Ostrově tam ani práce není. Tam bych seděl celej trest na posteli. Takže jsem přivítal tohle.

Jaká je vaše zkušenost s Ostrovem?

Tam nás bylo na oddíle sedmdesát tři. Lidi tam nebyli dobrý. Tam z těch sedmdesáti tří jestli bylo dvacet, s kterýma se dalo bavit, o něčem mluvit, normálních. Jinak to byli zvířata, cigáni ze Sokolova a z Varů, z Plzně, a tam měli prostě svoje komunity. Pražáky a Moraváky a Ústečáky ze severu mezi sebe moc nebrali. Špatný lidi, špatný jídlo, vlastně žádný zájmový kroužky, nic, to tam nefunguje. Vůbec nic. Koupání dvakrát tejdně na dvacet min celej oddíl. Kaple jednou za čtrnáct dní hodinu. Prostě opravdu, tam to člověk proleží na posteli a ještě si nesmí nechat dát kázeňáky, takže... Mě tam opravdu jako nic nedrželo. Bylo dobrý, že tam ještě fungovaly půlky, za mě když jsem tam byl. Jenže s mým trestem, jsem si říkal, co taj budu dělat čtyři roky?

Jak jste dosáhl první diferenčky?

Za dva měsíce jsem dostal pochvalu, za další dva měsíce druhou pochvalu, po půl roce třetí. Měl jsem kulturku, službu u stolu, jako je naproti, jak funguje na jedničce, a generálky, v neděli chodbu. Takže barákovej šel za vychovatelem a řekl, že splňuju po půl roce ty podmínky na jedničku, aby mi ji dal, tak jsem ji dostal.

Barákovej tam měl velký slovo, vychovatel moc na oddíl nechodil. Ono sedmdesát tři lidí je dost.

Tam byli dva vychovatelé, ty se střídali, tam nebyl čas ani, abychom se někdo poznali. Jenom při předávání pošty, to bylo všechno. Jednoho jsem trochu znal, jsme chodili hrát dvakrát tejdne pinčes, jinak ne. Ale jako jo, oblíbili si mě tam, když jsem odjížděl, tak mi říkali: „Za dva roky na viděnou, protože to máte pouze po dobu studia to přemístění.“

Jaké je to tady v porovnání s Ostrovem?

Tady je to takový volnějši, tam je to hodně napjatý. Je tam bída, protože je málo práce. Lidi, který tam zavíraj, jsou bez příjmu. I to je znát na těch lidech, když nemaj co kouřit, nemaj kafe, ještě jídlo je špatný, tak už to je takový depresivní. To vězení je opravdu depresivní, tam lidi byli rádi, že mohli dát tu půlku, a že mohli jít na 99 % domů, když tam byla paní soudkyně Pávová. Jenže ta skončila, odešla do důchodu, a pak už tam myslím nejdou ani půlky. Tam šel člověk s první diferencčkou na půlku, i když měl porušenou podmínku, a dokonce i od paní Pávový, že ho pustila na půlku, něco spáchal, tak mu dala ještě jednu šanci. Tam z patnácti lidí chodilo deset až dvanáct, i s dvojkama diferencčkama šli domů. Že si nestihli udělat jedničku, byli tam krátce, tak jim dala šanci. Teď už nefunguje ani tohle, ten kriminál je zadržej. Málo práce, tam není o co stát. To je takovej druhej Slavkov.

Tam (ve Slavkově) to teda neznám, to znám jenom z vyprávění, to je jeden z nejhorších lágrů u nás. Z toho Slavkova právě jezdili do Ostrova. Tam byli v ostraze, dali si dozor, a oni je za odměnu dostali do Ostrova. Tam se potkali s lidma s ostrahy – jako tady na dozoru. V tom Slavkově právě béčko není, takže buďto do Ostrova nebo do Kynšperka. V tom Ostrově je to béčko furt ostrahovej režim. Denně hodinu vycházka, jeden velkej vycházkáč, tam pět baráků. Furt zavřený na baráku, furt. Tady, jak funguje ostraha, tam funguje béčko. Dřív to byl ostrahovej lágr, oni tam ten režim nechali, jenom to změnili na dozor, ale podmínky nechali ostrahový. Byl jsem zatím teda ve čtyřech vězeních, byl jsem v Bělušicích, Kynšperku, Ostrově a tady. A nejlepší to je tady a pak Bělušice asi na druhym místě. Tam, co se týče toho západu, ten Kynšperk a Ostrov, to je mazec. Přežít v lese.

V čem je to tady nejlepší?

Tady ten **přístup** dozorců, jsou takový lidštější. Dobrej přístup vychovatelů, že mají zájem o vás něco vědět. Tam je nezajímalo, jestli rodina s váma komunikuje, nekomunikuje. Tam prostě si vás vychovatel nevíšimal, tady ten vychovatel má zájem. Pak ten vycházkovej dvůr, že si člověk může v létě kdykoli jít projít. Tam jste neměl kam utýct, když na vás padla depka. To jste zalez na postel, neměl jste kam jít. Chodit po chodbě – tak na vás koukali všichni. Tohle je tady dobrý. Jídlo nebudu kritizovat, všude se nějak vaří. Ale je tady hodně kroužků, na ten týden si člověk vybere, když bude mít zájem. Může na sobě pracovat přes tu kapli, to mě naplňuje. Navíc se mnou začala komunikovat rodina, to je pro mě úplně max. Byl jsem tři roky na ulici...

Jaký je váš způsob, jak přežít ve vězení?

Já mám výhodu v tom, že jsem hodnej. Nejsem konfliktní, nejsem, když něco není, třeba kafe nebo kouření, nechává mě to chladným. Málokdy se vytočím. S každým umím vyjít, ať je to primitivní cigoš, kterej je úplně vygumovanej, nebo ať je to inteligent, já umím vyjít s každým. Já jsem nikdy nebyl agresivní, nevyhledával jsem konflikty, lidi se na mě můžou spolehnout. Když mi někdo něco řekne a nechťej, aby to bylo šířený, tak si to nechám pro sebe, i když někdy s tím mám problémy. To se pak obracím k Pánu v modlitbách. Když někdo potřebuje pomoct, tak mu pomůžu. Teďka jsem se teda šprajnul, protože po mě chtěl jeden pomoct s něčím, co by bylo proti Bohu. „Nezlob se, já prostě nemůžu.“ I když jsem to před křtem dělal, že jsem pomáhal, teď to prostě nejde. Pokřtít jsem se nechal tady v prosinci.

Povíte mi, co po vás požadoval za službu?

No, já to můžu říct. Chtěl načůrat. Měl dávat moč, tak prostě do kelímku, abych mu načůral. A než mě pokřtili, tak jsem s tím problémem neměl, je to pomoc druhému vlastně. Teď už to je špatně – po křtu. Je to špatný, protože podporuju toho člověka v užívání drog, a tím pádem jsem spoluúčastník.

Byl jste někdy v situaci, kdy byste se musel bránit násilím?

Neměl jsem tady žádný větší problém. Měl jsem v Ostrově jeden problém, to bylo hnedka ze začátku. Ten jsem víceméně slovně vyvolal já, ale to bylo. Šli jsme tři na interferon, a kluk, kterej sám bral drogy, tam na nás řval, že jsme žluťáci a špíny. A on byl od nás z oddílu. A já říkám: „Ty jsi sám fetoval, tak co taj urážíš?!“ A on měl ňákou blbou připomínku, aby mně neplesk nebo něco takovýho. A já říkám: „No tak to vyřešíme hned.“ Vracel jsem se na barák, jen jsem zašel dovnitř, a dostal jsem facku na ucho. Otočím se, jenže tam seděla služba u stolku, ta služba byli kluci ode mě z cimry, a ty šli hnedka za vychovatelem, protože toho kluka tam nikdo neměl rád. Šli za vychovatelem a řekli: „Hele, my jsme teď viděli, jak dal Vaškovi Omikronovi facku. Vašek šel na interferon, on tady chodí jak král, prostě za nic.“ Vychovatel si zavolal je jako svědky, zavolal nahoru doktorovi, já jsem si nechal píchnout interferon, doktor povídá: „Mám vás zkontrolovat.“ Já říkám: „Proč?“ „No jestli vám něco není.“ A já: „Vždyť se nic nestalo.“ „Ne, já tady mám hlášení od vychovatele, že jste dostal úder, jestli nemáte ořes mozku.“ A já: „Ale já po vás nic nechci.“ „No to chtít nemusíte, to už je hlášený od vychovatele. Ten má k tomu svědky.“ Přijdu zpátky a vychovatel: „Máte štěstí, že jste se nebránil, kdybyste se bránil, tak už by to bylo braný jako útok. Vy jste se nebránil, jenom jste dostal, takže to odnese on. Já vím, co je zač. Ještě mi řekněte, proč to bylo.“ Já říkám: „Urážel mě. Já říkám, že to vyřešíme hned.“ Prej: „Příště si dáte bacha na hubu. Sklopte hlavu a nechte to projít.“ A to byl snad jedinej můj problém za tři a půl roku, co sedím. Jinak jsem s nikým. My jsme tam byli tři kluci, a mě to přišlo – proč uráží lidi z vlastního oddílu. Přitom taky fetoval. Mladej kluk, takovej moula, no. Měl vytetovaný, tady že k těm otrokářům bude přijatej, „support“ a číslo nějaký, prostě kluk dvaadvacetiletý, běhal po chodbě a hrál si na supermana. Takovej trdlo, myslel si, že je vtipnej tim. Kluci ho tam neměli moc rádi. Pak se tam chtěl zviditelnit asi. Jsem netušil, že to někdo bude rozmazávat. Ale to bylo tak spíš, aby se mu pomstili.

Tady jsou dobrý lidi. Víceméně tady na tom dozoru. Co tam byl jeden oddíl, tady jsou dva, tady člověk když ho něco opravdu vytočí, tak vychladne venku, nebo na kulturku, má kam jít. Neříkám, že tady nejsou lidi, který mi nejsou příjemný, sympatický, ale já jsem hlouběji spad do té víry a snažím se mít rád i ty, co mi nejsou moc příjemný a hledat si něco pozitivního pro sebe. Sebeovládání, sebepoznání, a co mi ty lidi můžou dát. Já když zjišťuju, že v nich nic pozitivního nevidím, tak se v něm snažím vidět Krista. Je to těžký, kór když je člověk na nevěřící cimře. Rádi si rejpnou, stačí v televizi něco, „kněz znásilnil“ atd. Ale máme dobrou cimru. Já když jsem byl naproti na té jedničce, než si mě pan Sojka vzal sem, tam jsem taky neměl problém, s těma lidma jsem vycházel.

A byl to rozdíl na té jedničce?

Tady (na B-2) je rozhodně větší klid. Tam (na B-1) ty lidi jsou živější, fetuje se tam, tady se nefetuje. Hraje se tam poker, tady se nehraje. Tady cvičí hafo lidí, tam ne. Tam člověk neměl svůj klid. Tady když si člověk lehne na postel a vezme si učení, tak se může učit. Tam furt někdo lítal, cvičilo se na cimře, furt se něco dělo. Večer zase tam se nedalo jít na kulturku. I když jsem kuřák, když jsem šel na kuřáckou kulturku, tam vás štípaly oči. Protože se nevětralo, že je zima, zapálilo si tam dvacet lidí najednou. Zase jako kuřák jsem nechtěl jít na tu nekuřáckou, protože je cejtit kouř. Ale večer, když se tam lehlo, tak se respektovalo, že tam jsou pracující, že tam byl jakoby klid.

Zažil jste někde ve věznici, že jste musel sloužit?

Tohlenctó, vím, o čem mluvíte. **Koňování, králové a koniny.** Funguje to, ale dneska už to nefunguje

tak, jak to fungovalo v mém prvním trestu v Bělušicích třeba. Tak to fungovalo u slabejch kusů a u lidí, který neměli příjmy. Ono to šlo přes sílu. „Tady seš poslední, seš novejš, seš nejmladší, prostě budeš uklízet cimru, a my ti občas dáme.“ No ale jelo se na to politikou. Dneska už to takhle nefunguje, aspoň teda tady, já sedím podruhá. Dneska každej, kdo nemá, tak buď se nabídne sám, anebo ty lidi řeknou sami: „Hele, my chodíme do práce, tady ti každej dáme sedmdesátku, je nás tu deset, dostaneš prostě ¾ kila kávy a budeš uklízet cimru. Každěj po tom skočí. Kdo nemá příjmy, tak si toho váží. Nebo si někdo rajóny platí. Někdo dostane rajón, najde si kluka, kterej nemá. „Když za mě budeš dělat rajón měsíc, koupím ti tabák.“

Dřív to v těch Bělušicích šlo na sílu. „Seš taj poslední, tak budeš fungovat! My ti za odměnu jako gesto každej dáme jednu balenou a dáme ti kávu.“ Ale to bylo u těch slabejch kusů a u těch, co neměli příjmy. Zase si to nedovolili k těm, co měli. Protože přišla doba, kdy ty největší králové, ty udělaný chlapi, jim došlo, a zase přišli. „Hele puč mi tabák, mně nevyšlo. Puč mi kávu.“ Takže lidi, který maj majetky, se nemusej bát, že v base budou někdy koňovat. Třeba v některých lágrech to ještě funguje. Bělušice nebo ten Slavkov, tajty horší lágry, kde je hodně těch černých, těch jednodušších. Venku fetujou, pak přijdou do basy, tady si párkrát zacvičej, seženou náky kroužky a pak si dělaj jméno tady na těch. Jsou králové pak.

Ještě se tohle označení používá?

Ještě furt. Jenže dneska to je na lágrech, kde je hodně černejš: Bělušice, Slavkov, Oráčov. Je to o inteligenci lidí, když ten lág je takovej normální nebo slušnej, tak ty lidi opravdu si to radši zaplatěj, a udělá to nákej kluk, kterej není ani za koninu... Je to i z nudy, že si hledaj. Já jsem zažil v Bělušicích takový akce, co tam z nudy lidi vymejšleli. Jeli se tam hrozně politiky, naschválý. Taky jinak je to u prvotrestů a jinak u vícetrestů. Tady je to hrozně smíchaný. Já jsem třeba poprvé byl v Bělušicích, oddíl pro prvotresty do věku dvaceti tří let, že ještě byla šance je resocializovat. Takže když vás zavřeli, tak vás tam dali, a moh jste mít třeba deset let trest. Tam jako se snažej s váma pracovat: čeština, matika, zeměpis, dějepis, sportovní kroužky...

No ale tady ty mladý kluci, většinou měli příjmy, protože seděli poprvé, tak ty rodiče se starali, ale ty kluci se nudili. Vymejšleli blbosti, pubertárny, tam opravdu... Já jsem se dostal na cimru, byli tam tři lidi, já, barákovej a ještě jeden kluk z Příbrami. Barákovej byl můj kamarád z Ústí, kterej si mě tam stáh už z přibylu, a my jsme dřív už v nákejch mejch sedmnácti cvičili, takže já jsem měl svatej klid. Ale na těch ostatních cimrách, tam se to opravdu... Div se ty kluci navzájem nesklepávali práškama a necpali si do zadku násady od koštěte. Tam se dělaly takový hovadiny, vylomeniny. Ale z nudy vyloženě, z nudy! Jeden druhýho, že zklepal, mu házeli do kafe rohypnoly a všechno, co sehnali, ho zklepali a kluk úplně na kaši a normálně ho znásilnili. A on o tom nevěděl. Tam se děly prostě nesmysly, mladý kluci pubertální, no.

A u těch vícetrestů?

U vícetrestů to bylo horší. To jsou víceméně zvířata. To jsou cigáni Ústí, Teplice, Děčín, Most a okolí. Když jsem tam byl já 2001–2003, tak tam bylo nákejch 90 % černejš. Tam bylo imrvére rozbítý okno, židličky litaly vzduchem. Tam když bílej kluk přišel do tý cimry, tak jestli to nebyl stejnej degeš jako oni, když to nebyl nákej vyfetovanej mentál z ulice, kterému bylo všechno jedno, že veme příborák a bodá se tam, tak ty kluci trpěli. Fakt trpěli. Cigán se před cigánem neshodí, takže komunita, ponižovali tam ty bílý, ty tam museli sloužit, přesně koňování a králové. Přišel balík, a než policajt zamknul katr, tak mu zůstaly jenom uši z těch igelitek. Zbili ho, sebrali mu to, a když si šel stěžovat, tak ho vrátili, a zbili ho ještě víc. Takže jako u těch vícetrestů, tam to bylo krutý.

U těch prvotrestů, tam se zase děly ty naschválky, srandičky, mazláky do postele se házely, pět lidí

chytlo šestýho, hodili ho do lavoru a krémem na boty ho celýho napucovali. Takovýhle hovadiny. V podstatě bych v tom viděl srandu, ale tam se jely takovýhle věci. Ale že by tam bylo kralování, to ne. Tam byl respekt z toho barákovýho. To bylo fakt hovado chlap, on teď bouchá snad kájedničku, říkali kluci, že byl v televizi. Tam to platilo. To byl respekt z něho.

To Kabát tady oproti němu je miliónovej. Ten se neumí naštvat ten kluk, nic, dneska jsem ho viděl poprvé vytočenýho. Ten byl provokatér, ten kluk. Ale voba maj hodně vo co přijít. Jeden chce pryč, má deset let do konce, druhej chodí na pétéčka, dělá taj barákovýho, ten by si to neto, že by udělal nákej průser. Ale aspoň vidíte, jak každej normální člověk, když přijde a řekne: „Běž si cvičit k sobě a nelez sem.“, tak se sebere a odejde, ne? Nebudu provokovat. Ale just! „Proč bych tady nemoh cvičit?!“ „Protože to vadí celýmu oddílu.“ Smrdí, potí se, je z něho cejtít česnek v čínský polívce rozpuštěnej nebo co já vim. Prostě on smrdí, páchne. Zabouchne dveře, zabouchne oboje, aby ho nesledovali, zasmradí to tu, pošlape židličky, nechá je špinavý, a jde pryč. Proč to nedělá u sebe na oddíle? Protože tam by se mu smáli, protože to jeho cvičení, ta „jóga“ je úplně k ničemu. Tak chodí sem, aby měl klid, jenže nás to otravuje. Kabátek tady cvičil první, von vidí, že tam cvičí, a stejně se tam nacpe. My taky nechodíme k nim cvičit. Já bych se sebral a šel bych pryč. Nešel bych jak spráskanej pes, ale řek bych „dobrý“ a šel bych si to docvičit vedle.

Tak to tady funguje. My nelezeme tam a, pokud možno, ať oni nelezou sem. Pokud přijde na kafe na pokec, není problém. Některý lidi jsou tady vítaný, ale některý lidi nejsou. Tady nás je dvacet, jsme jakoby rodina, každej ví o každým hodně.

Ještě to funguje, téma koniny a králové. Ale tady to není.

Jak je to se spaním nahoře?

To je všude. Když nejste movitej, nezaplatíte si to. Prostě přijde: „Pusť mě dolu, dám ti tři tabáky.“ Kluk nemá, tak si je veme. Já jsem třeba v Ostrově spal po tom šestým měsíci. Nás bylo jedenáct na cimře a po tom půl roce já jsem byl dole. Tam se to tak rychle točilo, šli na půlku, nebo je pustili domů, a najednou jsem byl dole, měl jsem tam nejdelší trest. Přišel vychovatel: „Máš dlouhej trest, budeš **cimrovej** prostě. Taj se všichni protočej za tebe.“ Já říkám: „Já nechci dělat žádnýho cimrovýho, na co si taj hrajet.“ „Né, prostě, máš to na triku.“ A bylo.

Co to obnášelo?

Obnášelo to, aby byl pořádek na cele, uklizeno. Každěj den teda utíračka, uklízení. Aby nebyly na cimře rozbroje mezi lidma. Když ten cimrovej něco to, tak šel za barákovým: „Hele, běž to tam vyřešit, já na to nemam.“ No a když byl průser na cimře, tak první, koho si brali, byl cimrovej. Takže odsíral za druhý, když se někdo zfetoval. Tam to probíhalo jinak než tady. Tam byl člověk na moči, byl pozitivní, tak ho dali na izolaci. Přišlo komando se psama, a rozflákali celou cimru. Strhali žaluzie, převrátili postele, prohlídli nohy, jestli tam nejsou stříkačky, strhali parapety, všem všechny věci si sbalej dohromady, na zem. Tam prostě to byl trest pro ty. Chtěli donutit ty lidi, aby toho jednoho pak vylískali, aby si to pamatoval. Odnesla to celá cimra a cimrovej šel na pohovor k vychovateli. „Zodpovídáte mi za cimru.“ „Ale jak mám zodpovídat za lidi, který se sjedou támhle někde v práci na obálkách?“ Ty si jedou svoje, maj pár měsíců do konce, jim je to jedno, nemaj co ztratit. První možnost si zavolat, nebo telefon, tak do toho jdou. To je selhání jednotlivce, a ne celý cimry. No ale tam to tak funguje. Tam to spíš bylo, aby lidi žalovali na sebe. Jak něco bylo, tak cimrovej musel říct. To funguje hodně. Hodně ve všech lágrech se rozmohlo tužka-papír.

Za mě v prvním trestu, jsem byl v Bělušicích a v Kynšperku, tam bylo vyloženě pěstní právo. Prostě se to řešilo pěstma, fackama a nikdo si nechodil stěžovat. Někdo udělal nákej problém nebo byly

neshody na cimře, tak se rozdaly facky a... Když šel někdo za vychovatelem, přišel vychovatel: „Hele, on na vás žaloval, že jste ho zbili.“ Tak dostal ještě víc. A už nešel žalovat.

Dneska někdo dostane facku, a už to píše na prevenci a tak. To dřív nebylo. Já nevím, jestli to je lidma, nebo se to mění, že dřív seděli jiný lidi. Dřív nebyly tolik ještě smažky, teď je to vesměs všecko feťáci. Dřív to byli, když jsem seděl, tak to byly podvody nebo bitkaři náký, sem tam nákej alkohol, sem tam nákej feťák. Dneska to je 95 % feťáci, že jo.

Vy jste přeci ale taky drogy bral, a to dlouhodobě.

Nevím, jestli jsem si to vypěstoval sám, nebo mi to bylo dáno shůry, ale mám k tomu odpor. Tady třeba jsou lidi, choděj do kaple, teď jsem se dozvěděl, že se zfetovali. Tak jsem za nima šel: „Chceš fetovat, tak nechod' do kaple. Anebo nefetuj a chod' do kaple. Jestli se dozvím, že fetuješ, tak se postarám, že tam chodit nebudeš, protože pak řeknou, že jsme tam všichni feťáci.“ Začíná mi to vadit, protože mi to víc vzalo, než dalo. Já už si na tu kolej prostě nechci sednout. Mám kvůli tomu výčitky. Měl jsem možnost, a zadarmo, jsem si nevzal. Já jsem si vybudoval sám v sobě odpor, otočilo se to ve mně o 360 stupňů. Stejně jako když mi někdo řekne, že má závislost. Prostě není, co si tam sám člověk vybuduje v tý hlavě, to tam má. Bez těch drog se dá bejt, bez toho pervitinu se stoprocentně dá bejt. Když člověk chce. Když nechce, tak...

Když to sleduju, co ty lidi jsou tady ochotný udělat pro drogy. Celej měsíc choděj do práce, udělej si za osm set nákup, celej ten nákup odevzdaj za to, že si dali dvakrát čáru. Mě taj tohle nebere. Nic z toho nemaj, protože se bojeje, jestli nepudou na moč. A pak celej měsíc nemaj co pít a co kouřit. Protože těch osm set dali do drog. A další měsíc makaj na to, aby měli zas na tohle. Takže když to sleduju, tak ty drogy, pro mě to je...

Zažíváte někdy nudu?

V minulosti v tom Ostrově určitě. Ale tady jsem neměl čas se nudit. Tady je víc možností, ta škola, kaple, kroužky, Povodí, brigády. Taj prostě pořád něco je, já jsem dělal i kurzy na dálku, křesťanský. Tady člověk pořád si může najít něco. Tady to vyžití je smysluplnější, člověk se taj fakt může zrealizovat.

Cvičíte?

Necvičím. Já na to nemám váhu, abych cvičil, já kdybych cvičil, tak bych byl ještě hubenější, a to už snad ani víc nejde. Nevidím v tom nic pozitivního. Jinak odmala mě přitahovaly bojový sporty, jsem rád šermoval, říkal jsem si, že něco vyzkouším. A zkusil jsem od patnácti do sedmnácti, jsem hledal, ale nenašel jsem nic. Takže jsem se na to vykašlal. Já to obdivuju ty lidi, co se tomu věnujou, stanou se mistrama a předávaj to dál. Žijou zdravě. Ty lidi viděj do sebe těma meditacemi, takže věděj, jak to zastavit, toho iniciátora. Ty lidi jsou hodně moudrý. Nesmí to ale vyvolat závislost, člověk tomu nesmí propadnout, Bůh musí být na prvním místě.

To kouření nák nemůžu odbourat. Je to o zvyku. Člověk si dá kafe ráno, a teď než jde do školy, tak hodinu je vzhůru a je zvyklej si to cigáro dát. Venku si dáte kafe a prostě utíkáte do práce. No ale tady hodinu a půl chodíte po chodbě, teď vidíte, na cimře spěj po noční, tak si zapálí první, druhej, třetí, a už máte na to chuť. Už od toho neutečete, není kam utýct. Když to vydržíte půldne, tak stejně odpoledne...Nejvíc jsem vydržel tři dny tady. Protože zase, na cimře si zapálilo víc lidí, ten kouř, ty chutě, a nebylo kam utýct. Je to zvyk. Kdyby člověk moh, tak si lehne, vystřelí do školy, během toho vyučování na to nepřijde nák chuť. Nebo o přestávce zůstanete v lavici. Přijdete ze školy, jdete do kaple, přijdete z kaple, vykoupete se, na televizi a spát. Dá se to rozplánovat. Hodně lidí přestalo. Já jsem k tomu nenašel zatím motivaci. Ale chtěl bych s tím do budoucna skončit. Já chodím do školy,

jsem na sociálce, ale mám furt co kouřit. Tam jsou dobrý kluci, že ten tabák pořád mám.

Čemu to přičítáte?

Maj mě kluci rádi. Zase když mě poprosěj: „Hele, já mám odpolední, chci ráno spát, nezamet by si za mě kulturku, budeš tak hodnej?“ „Jó, zometu, jasně.“ „Prosim tě, ráno mě vzbud', ať mě nevychytá vychovatel.“ „Jó, mně to problém nedělá.“ „Vemeš mi v neděli výměnu, stejně jdeš?“ Prostě to je ochota... A ty kluci to viděj, oni mě víceméně někteří i litujou. Viděj, rodina na mě kašle. Jsem přijel, jsem si nepsal se sestrou, ublížil jsem jim, zklamal jsem je. A kluci viděj, že nikoho nemám, a že jsem takovej hodnej, že neublížím slovem, jó tak sami prostě přijdou: „Hele, seš vůl, že chodíš do kaple, ale seš chudák.“ A daj mi.

Ve vězení, co byste řekl, že je nejtěžší?

Nejtěžší jsou špatný lidi, protože s nima jste v kontaktu nejvíc. Ty lidi si nevyberete, a jste s nima v kontaktu, víceméně, když nechodíte do práce, třináct hodin, čtrnáct hodin denně. Počítám osm hodin spánek, pak vycházka, tak patnáct hodin. A když ten člověk bude chtít vás najít, tak vás najde. Takže nejtěžší je najít kompromis a cestu, jak vyjít úplně se všema, i s těma, co vám nejsou zrovna příjemný. To je nejtěžší. S policajtem nejste tak často, s vychovatelem nejste tak často. Ti lidi, trest vám dokážou hodně znepríjemnit.

Co se vám nejvíc osvědčilo?

Nejdůležitější je najít si něco, aby člověk ten čas využil pro seberealizaci. Umět dobře vyplnit čas strávenej ve vězení. Né ho prospat, né ho proležet na posteli v nesmyslných kriminálkách, ale prostě nějak smysluplně ten čas využít. A z toho vězení může člověk vyjít jako obohacenej, třeba s nákejma znalostma, s čimkoli. Ti lidi, co se bavěj jenom o tom, co dělali špatně, jak to dělali, s čím to dělali, nechaj si radit od druhých, jak sehnat drogy, jak vyrobit drogy, jak sehnat peníze, jak někoho podělat... Tak ty lidi vyjdou ven a nemaj žádnou motivaci. Akorát si vzpomenu na to, jak teď' co nejrychlejš a co nejvíc vydělat prachy, a jsou taj za chvíli zpátky. Prostě nesmysl.

Stejně jako mi přijde nesmyslný fetovat v base. Místo toho aby člověk byl rád, že je taj od toho odřízlej, že se může zbavit, očistit od těch drog, tak to tady vyhledává. Takovej člověk u mě ztratil veškerý hodnoty. Když tady fetuje, tak venku bude dvakrát tolik. Protože tady je omezenej, a stejně si to sežene, tak si to bude určitě shánět venku, protože to je snazší. Venku koupíte gram pervitinu za osm set až tisíc korun. A ten gram toho pervitinu tady rozprodáte za pět až deset tisíc korun. Minimálně za pět. Bude si toho dávat míň. Prostě oni věděj, že tady v base je to dražší. A oni ty prachy za to daj. Venku by si koupili psaníčko za stovku, tady za něj daj pět set. A oni to vemou. Proto jsou to u mě dementi. Celej měsíc chodí do práce, a pak si dvakrát zafetuje.

Jak vám plyne trest?

Já jsem už za půlkou, jsem rád. Ta první půlka trestu je vždycky nejhorší. V tom prvním trestu jsem to taky tak měl. První dva roky byly strašný, to jsem byl dvacet dva měsíců na vazbě, pak jsem přišel do trestu, a tak rychle mi to uteklo. A teď' vlastně taky. Do tý půlky, a pak, jak se to překulí, tak si člověk najde nákej systém a začne mu to utíkat. Ten průběh. Já se tady ještě necejím připravenej jít ven, ještě nějakěj čásek si tady pobudu. Moh jsem půlit, a nechci, to nemá ani smysl podle mě, ještě to nechám bejt. Jeden výučák mám, tajten bude druhej. A tady v tom oboru všude chtěj výpis z rejstříku trestů, i jako skladníka, i jako vybalovat zboží. Průběh trestu: Ostrov tragickej. A tady, jak jsem taj dlouho, přes dva roky, uteklo mi to hodně. A to se dá říct, že školáci jsme furt na baráku. Jako pracující to budu mít ještě lepší.

Čemu přičítáte, že vám to uteklo?

Tady je větší možnost něco dělat. V tom Ostrově jste si fakt moh jenom lehnout na tu postel a číst si a přemýšlet. Nuda, takže furt kouřit, teď kouřím málo, takže stres, nervy... Prostě jak ten člověk má nějaký využití času, tak nemá čas přemýšlet nad blbostma, nevymejší žádný hovadiny. Já jsem teď našponovanej před těma závěrečkama, takže toho času mám hrozně málo. Já přijdu ze školy, pak do kaple, pak se učím na závěrečky. Do kaple chodím čtyřikrát týdně, takže já mám akorát v sobotu čas se vyspat, když taj není vychovatel, dopoledne. Od osmi do dvanácti si lehnout, jinak furt učení, škola, kaple, nákej ten úklid na oddíle, brigády Povodí ve středu, v sobotu, neděli brigády tady po věznicí. Takže já dopisuju dopisy, už měsíc jsem měl napsat kamarádovi... Jsem sám se sebou dneska spokojenej, napsal jsem dopis, učil jsem se, uklidil jsem cimru. Můj průběh trestu až na ten Ostrov dobrý.

Mě pomoh ten Jirka Vrápenec, on seděl tady, byl v ostraze, neudělal závěrečky, dal si dozor, dostal se do dozoru a odvezli ho. Odvezli ho do Všehrd, odtamtud se nechal odvézt do Ostrova a já jsem se tam s ním setkal. On mi říká: „Vidím růženec, vidím Bibli, ty věříš?“ Já říkám: „Hele mě Pánbůh zachránil život, já venku na drogách, modlil jsem se, aby mě zavřeli – buch, do týdne jsem seděl.“ Tak jsme si spolu sedli, popovídali si, každej den jsme spolu četli Bibli. A on říká: „Já už ti nemám co dát. Tady nebudeš smrdět celej trest, máš ranec, co taj budeš dělat? Půlku máš za dlouho.“ A já: „A co mám dělat?“ „Tak si dej školák.“ „Já bych radši práci.“ „Tu stejně nedostaneš, tady dělá z dvanácti set lidí sto, na to se čeká, ty místa se prodávaj.“ Prostě když někdo končí, tak si od někoho vezme tabáky, doporučí ho, měsíc si kouří a pak nastoupí místo něj ten, co si to zaplatil. Říká: „Jed' pryč!“ „A kam mám jet?“ „Co tě baví?“ „Mám rád dřevo, jsem z vesnice, mám rád přírodu.“ On říká: „Jed' do Rýnovic, je tam skvělá kaple, kaplanka, ředitel školáku vynikající, tady mám přihlášku ještě, co jsem si tam dával, pojď, vypíšeme to a pošleme to tam.“ Vyšlo to, no. Školák byla záminka, abych se dostal do kaple sem, do společenství a nechat se pokřtít. A teď se mi to vrací, protože když neudělám školák, nemůžu zůstat tady v kapli, odvezou mě. A tak zase když tomu člověk tomu obětoval dva roky, to bych byl hloupej, kdybych to nedodělal.

Třeba v tom Slavkově, Oráčově a Bělušicích je furt to pěstní právo a ty králové a koniny. To je v těch horších cigánskejch lágrech. A pak jsou lágry, kde se hraje na chudý a bohatý. Je to o lidech. Trest dělaj lidi. Tady se dobře sedí, tomu se říká Baudyšovy lázně. Už v tom Ostrově to říkali, že to je dobrej lág, kde se dobře sedí, ale do plnejch, celej trest. Ale furt lepší bejt v dobrým kriminále, než jet do blbýho a sedět *tam* celej trest.

Informátor č. 9 – Sigma

Jaká je ta vaše zkušenost s uvězněním?

Já když jsem šel do trestu, tak jsem to zkoušel přes advokáta obnovu a pak dvě třetiny. Pak na tý cétrojce na základě interakce s panem Jestřábem, jsem to pochopil, že už to jde do ztracena. Nějakých tři a půl roku do konce jsem už řekl rodině, že to vzdávám. Přemístít se támhle nebyla vůle. Tak jsem jim řekl, že to dojedu, koukali na mě vyjeveně. Vychovatel tomu nebyl nakloněnej, aby mě pustili.

2013 jsem přijel, byl jsem tři měsíce na příbylu a pak jsem šel nahoru. Tam jsem během roka pochopil, že... vzdal jsem to. Pak jsem se bavil s paní Jiříčkovou, někdo mi taj nahuškoval, ať zkusím tu Křehkou šanci.¹³⁰ My jsme si to vyjasnili, já říkám, že jsem se nepřiznal nikdy, ani se přiznávat

130 Více k této instituci zde: <https://www.pmscr.cz/projekty/ukoncene/krehka-sance-ii/>

nebudu... Pan Jestřáb mi řekl, oni tam chodili za paní Jiříčkovou, a on ze své pozice řekl, co si budeme povídat, prostě řekl, že ne. Ale pak řekl, to je Křehká šance, tam můžete. Tak jsem si tam s ní byl dvakrát popovídat, ona mi řekla tohle a tamto a chcete na ty třizetka¹³¹? Tak jsem se podíval na ty body, a tam chtěj taky spolupráci. A já to mám postavený od začátku na tom, že ne, a dál nekomunikuju. U mě je to o tom, že kdybych měl dostat dvacet let, tak prostě ne. To samý, jak se mám stavět k dluhům z trestný činnosti, když se s tím neztotožňuju. Jiná věc je, jak to mám srovnaný sám před sebou.

Mně vadí třeba u lidí, když oni něco mluví, a nestojí si za tím. Tady jsou třeba schopný, když jim řeknou, že budou tři roky sedět, tak najednou změní ten názor a najednou se tam začnou vyznávat. Jako ty lidi jsou – je to odpad. Já neříkám, že jsem nějaký vzor, ale jsou věci přes který... Pro mě je třeba nedotknutelná rodina, i když mi ublížili v minulosti, bratr, manželka. Tak prostě, je to rodina a já prostě jsem manželce nechal celej byt, nechal jsem jí obě auta, co bych to řešil. Bral jsem to tak, že ona vychovávala dceru. To, že tam na mě házeli špínu, to bylo úplně zbytečný. Já prostě z těchhle věcí couvám, protože se nehodlám tahat o majetky. Já to řeknu přímě: Je to daň, něco za něco.

Já to беру takhle. Já potkám člověka, nemusíme si rozumět, ale můžeme se obohatit. Já jsem se to za ty léta naučil. I Jestřáb, kterej byl, jakej byl. I Tetřev se svejma specifíkama, stejně si vždycky máme jako co. Myslím, že to obě strany ocení, i když to neřeknou, že jsme si navzájem něco dali. Nemůžete se jak nákej materialista zapšknout, i když mám samozřejmě různý výhrady. Ale, jak pan Hrdlička říká, já nikdy nedělám nic bezdůvodně.

Čeho se ty výhrady týkaj?

Já mám výhrady, ať už se to týká odsouzených nebo zaměstnanců, když si něco dohodneme a jsou nějaký mantinely, a ty dohody se nedodržej. Nedodržet se můžou, jsou třeba časový důvody, něco do toho vlez, to se stává. Ale stačí přijít a říct. „Heleď se, ono to nevyšlo.“ Jenže oni to nedělaj. V tomto ohledu jsou stejný odsouzený i zaměstnanci. Já jsem to měl možnost v rámci jako ten knihovník, že jsem začal vidět do takových... Navíc tam chodí vychovatelé, oni si taky rádi povídaj, tak já je nechám. Pak si dám věci dohromady, udělám si nějakou dedukci a udělám si obrázek. Samozřejmě ty informace nemůžete předávat dál. Největší zisk jsem měl vždycky z toho, když jsem tu informaci nepoužil.

Občas si rejpnu, to je pravda, pan Sojka si se mnou užil. Ale i přes to moje rejpaní, přesto jakej jsem, ty lidi si na mě stejně vzpomenou. Nejsem zastánce nějakýho loučení, co tady předváděj. Teď jsem byl tady třináct let zavřenej, přeju bránu a jedu dál. Já nemám potřebu s nima tady navazovat nějaký kontakty, že jsme krajaní a tak. Mám myšlenkový pochody někde jinde, a ne se opírat o třináct let někde vzadu. Né že si nevzpomenete, vzpomenete si. Ale né z toho dělat nějakou myšlenkovou základnu, jako to maj lidi tady.

Co bylo tady pro vás osobně nejtěžší?

Zjednodušeně hloupost. To je i s těma zaměstnancema, bez urážky. Já se kolikrát potkám s takovejma, né že by ten člověk nebyl chytřej. Já jsem alergickéj na to, když s někým něco řeším a on mi dá najevo, že já jsem odsouzenej a on je zaměstnanec. To si ho vychutnávám potom. Obecně že ty lidi nepřemejšlej. Tady se soustavně debatuje, nic se nedodrží. I kdovíjaká debata druhej den, vůbec jako to...

Nějaká hierarchie nějakých hodnot, žebříček, to je jedno, vůbec jako. Když má ten člověk nějaký

131 3Z – standardizovaný speciálně výchovný program pro odsouzené (viz Biedermanová & Petras, 2011).

žebříček hodnot, tak z druhý strany můžete stavět, máte k němu nějaký klíč, nějaký přístup. A když ten člověk, díky těm fetům nemá žádný pevný žebříček, i kdyby byl pokroucený, to je jedno, ale máte nějaký přístup k němu. Nemusíte mu vysvětlovat, že ten váš je ten pravý. Prostě můžete s ním pracovat. Ale oni prostě nemají, na základě těch chemikálií mají jenom momentální živočišnou potřebu následnou, a pak na vás úplně... Tohle mě vadí. To, že jsem tady... Ale ta stupidita těch lidí, to je neštěstí. Oni nemají zájem v průběhu výkonu trestu se v jakýmkoli směru sebevzdělávat. Nemusejí nutně chodit do kroužků. Ale když si po něčem jdou, když vás to baví, i tady máte možnost, že se k vám něco dostane. Nic není náhoda, jak já říkám vždycky.

Já jsem se za ty léta dostal k informacím, že kdybych to měl zveřejnit... No jak jste se k těm informacím můžete dostat? Párkrát jsem chtěl od pana Hrdličky, aby mi vyjel něco z internetu, on říká, jak jste na to přišel, kde jste to sehnal ten kontakt? Říkám: To je jedno. Takže dá se. Ale ty lidi, oni jsou čistě jenom živočišný. To by mi ještě nevadilo, ale kdyby nebyli tak zrádný. Živočišný člověk ještě budiž, mně nevádí ani jednoduše. Ale když si myslí, že je buhvíjakej, a ve skutečnosti je ale strašně přehlednej, ale pokroucený. A jakmile dostane tu chemii, tak vy jste pro něj naprosto: „Mně může... A ať jde někam!“ Jak můžete s takovejma lidma brát je nebo s nima zavést nějakou debatu, že to má úroveň. Nemá to úroveň, nemá.

Vemte si, že bych to potkal venku. Na mě tady začínají lidi, že na mě chtějí kontakt venku a takovýhle. Já říkám: „Hele, já jsem bezdomovec, mám adresu psanou na úřadě, já tady v Čechách nemám ani rádio na sebe psaný. Jestli něco chcete, tak mi na sobě dejte nějaký elektronický kontakt.“ Já ale neslibuju, já se nezavazuju. Protože když ty lidi rovnou odpálkujete, tak se urazí. Potom oni: „On je povýšený,“ a takovýhle. Ale co já s těma lidma? Já nejsem přeci jejich otec, máma. Já mám ještě strašně vyhraněný zájmy, takže každý ten člověk, kdyby se mnou něco chtěl venku, tak by byl koule na noze pro mě.

Já s nima musím komunikovat už jenom přes ty knížky. Tady mi nedávno vyhrožovali napadením, že mi píchnou kudlu do krku, já to říkám dozorcovi z bétrojky, na jídelně kdyby něco, a neřešte to, ono to slehne. Dneska ty lidi už se mě ptali, jak se jmenuju, už mi poklepávají na záda. To jsou bezcharakterní lidi. On dostal kázeňák, že nevrátil knížky, ten Krysa. On se musí předvést. Když jde sám, tak je normální, když je před ostatníma, tak chodí jak nadívaný kohout. On byl jenom součástí toho, že v tom byl jinej a ještě další dva. To byl jeho problém. Já jsem mu to prodloužil jednou. Oni nechápou, už jsme to zavedli s panem Hrdličkou, že jsou za to ty kázeňáky. Tak jsme jim přitvrdili. Oni si z toho dělají dobrý den, jakmile nad něma neudržíte nějakou pevnou ruku. Jenže oni mě ty lidi pak nenáviděj. „Tys mi dal kázeňák!“ Já říkám: „Já jsem ti nedal kázeňák, vyřeš si to s pedagogem nebo s mým šéfem.“ No a samozřejmě, někteří to hnali do extrému, a teďka před pár měsíci.

Já jsem tam stál a policajt – Hýl – idiot, kterej není schopnej zakročít, on kterej vždycky strašně chytřej, tak ani nereagoval, když mi tam vyhrožovali na té chodbě. Stál tam naprosto. Hrdlička, zase jsem mu to řekl, povídám: „Nechte si to jen pro sebe, já to vyřeším, nechoďte s tím nikam.“ Já jsem zvyklý z Valdic, mně už tam kolikrát taky vyhrožovali, že mě napadnou a takový. Takže já jsem v tomhle takovej otrlej. Musíte být ve střehu, ale když nereagujete, necháváte to vychladnout, ty lidi jsou soustavně v problémech, za čtrnáct dní budou nenávidět někoho jinýho. A dneska jako „Pepo, Pepo,“ na mě. Pro mě jsou to krysy. Že si nedokáže udržet ani ten jakýsi... Prostě jsou pokroucený. Já jsem zachovával neutralitu, dělal jsem to i ve Valdicích, když na mě někdo udělal výpad, tak já prostě nereaguju. Zůstávám ve střehu, ale prostě nereaguju. On je pak nervózní, a neví, co má dělat.

Zažil jste ve Valdicích situaci ohrožení?

Jo, byl jsem na kulturce, oni se vrátili třikrát, lítalo tam sklo, policajti ty to neřešej, ty počkaj, až se to

vyřeší. Pak mě tam jeden chytil pod krkem v koupelně, já jsem zůstal: „No, tak co předvedeš?“ Já jsem s tím počítal, že dostanu, já jsem tu potyčku předtím, to jsem udělal výpad, protože tam to šlo do extrému, tak jsem udělal výpad otevřenou dlaní. Ale tam došlo jenom k tomuhle. Za dva dny se mi přišel omluvit. Řekli mu: „Pepa s tebou moh zamíst.“ Moh jsem ho oddělat i ze své pozice, protože už jsem byl na prádelně, policajťům kdybych to nahlásil. Moh jsem mu udělat peklo, neudělal jsem to.

Prostě v takovejchle zařízeních furt se setkáváte, oni ty emoce nenávisť mají, teď to podpořej. Venku to obejdete, tady se s tím musíte vypořádat, jste omezený prostorem. Pan Hrdlička se mě párkrát ptal: „Kdybyste bydlel na bétrojce, bépětce...“ Říkám: „no tak zvládl bych to. Když jsem byl ve Valdicích, kde bylo dve stě lidí na patře, z toho šedesát černejch, sto dvacet vygumovanejch. Tak musíte soustavně zaujímat nějakou pozici, přetvářku, abyste se zbytečně, třeba byly bitky, abych se tomu vyhnul, abych nezapadal ani do jedné skupiny. I když mi bylo nabízeno, Rusové mě chtěli mezi sebe. Ale to jejich bratříčkování, tak mi to nabídli, to je svým způsobem i čest, protože žádnému Čechovi to nenabídli, ale já jsem věděl, proč do toho nejdu. Znáám zase ty stinný stránky, jejich šéfy. Tyhle tlupy nebejvají nic férovýho. Dvě tři cigánský party standardně na tom patře, jedna rusky mluvící. Oni, jak šlo o fety, tak si rozuměli. Ale jak se řešily dluhy, to byly pak hádky kvůli tomu. Ty šéfové, když šli do sebe, tak najednou ty ostatní museli jít proti sobě. Přitom se normálně v rámci možností kamarádili. Takže vy se dostáváte do pozice, kdy musíte poslouchat šéfy. Tak tohle není nic pro mě.

To jsou gangy takový na zavolanou. Ten gang drží při sobě díky takový ekonomický... Von když tam přijde, voni mu dají nějak tabák, ale jak potom začne pracovat, tak musí do toho společnýho fondu dávat. Já jsem bydlel s lidma, který přímo měli ten fond na starosti, tak my vysvětlili, jak to funguje. Dva to spravovali, odebírali si z toho taky, co mohli. Pak vono se jim to nelíbilo, ale už jim nezbývalo nic jinýho než v tom bejt, dluhy atd. Prostě jsou to všechno takový ekonomický tahy, který jsou založený, voni tam mají práci u těch Rusů, dotujou ty fety. Kdyby tam nebyly ty fety, tak mají třeba i nějakou tu fiktivní hrdost, oni to jsou teda většinou nějaký satelitní státy, hrajou si na Rusy, přitom se taky nemusejí z minulosti. A ty cigáni, to je pár těch soukmenovců kolem, chvíli to vydělává, tak si to hraje na nepřemožitelnou, jsou strašný bratři, objímají se. A při nějaký záležitosti si vyjedou po krku stejně. Takže to je furt to samý. A teď v tom máte přezívat.

Jak jste se dostal na prádelnu?

Já jsem se dostal na prádelnu jako každéj jinej, a pak mě udělali zástupcem vodohospodáře neboli zástupce toho šéfa prádelny. Spravoval jsem, co má tady výměníkář, takže musel jsem znát všechny ty tlaky, kotle, zapínat to po ránu, ten systém. To věděl jenom hlavní a zástupce, ostatní to nevěděli. Jistou pozici máte, ale... Já jsem to nějak nezneužíval. Já z týchle pozice bych mohl dojít za zástupcem, za šéfem, říct jim: „Podívejte se, já mám takovýhle problémy...“ Já jsem byl režista, těm se dává přednost, kór když perete i pro ně, tak samozřejmě voni budou stát za lidma. Když byly návštěvy a bralo se na moč a oni nechtěli sepisovat, že jsou zase zfetovaný, tak mi řekli: „Pane Sigma, pojd'te.“ A já jsem šel a byl klid.

Takže já jsem mohl říct i na baráku: „Heleďte se, mám s ním problém.“ Neudělal jsem to. Takže by dostal dva kázeňáky během čtrnácti dnů, ani by nevěděl, že je to ode mě. Já jsem měl tyhle možnosti, ale to se nevyplácí to zneužívat. Já jsem si pak vybuďoval, že oni vás pak berou, že i přes ty problémy, nešel jste proti nim, neudělal jste proti nim nic. A ono to teda nemá moc velkou váhu, spíš si jenom budujete takovou... a držíte si je furt od těla. To je politika tohleto, abyste tady přežil, tak hledáte kličky. Morální kodex já můžu mít nastavenej, ale ty lidi, co s něma jedná, oni ho nemají. Já už jsem byl kolikrát na hraně, protože ty lidi s těma drogama už mě tak vytáčeli, když už se to přitáhne na cimru. Voni se nekrotěj. Ale ustál jsem to celej trest. A ono to hlavně nic neřeší. Pude na

moč, co se stane? Půjde na díru, za chvíli se s tý dovolený vrátí a fetuje dál. Navíc tady je ten systém, tady se na tu „chalupu“, „chatu“, jak to nazývají, furt se vrací, už jim je to i jedno. Teď už jim nosím knížky i tam, když má s výskokem, tak může číst. Tak vlastně to neřeší, vždyť ten člověk nejde zdaleka do horšího, podívejte se, jaký taj máte problémy s Krysou. Co vám tady proved v minulým trestu. Von dělal lumpárny, a sám je to konfident! Já vím všechno, co udělal. Ale neřeknu mu to do očí, co bych mu to říkal.

Já jsem se mu postavil přímo proti němu, co bude, a nic, von šel dál. To není žádněj, von není sebevědoměj. Na tu druhou lopatu taky, ten plešatej, já jsem se jim smál pak do očí. Oni nic neudělali. Měli silácký a pak ještě takový ty doznělky, voni rejpu, když jdou na oběd. To vypršelo, já věděl, že to vyprchá, jenom to nechat. Voni samozřejmě už někoho na díře skrze ty svý fety a problémy. Pak maj nenávisť s jinýma, ten ho vobere, pak řvou na barák, že támhle mě vobral, von mě udělal. Já říkám, proč taky nezařve, kolik lidí von udělal, jaký dává výpovědi apod. To je škoda, kdybych měl říct, co si o těch lidech myslím, to je úplný plejtvání.

Vysledoval jste tady vůdčí osobnosti?

Tady jsou takový vůdčí osoby jako, vono se to napumpuje, zacvičí si to, nasype se inzulinem, nechávaj si to posílat všelijaký ty. Dělej ze sebe hrozný sportovce, přitom se každou chvíli nafetují, nastřelí. Základ jejich jakási hmota, pak se odreagujou tím fetem. Aureolu kolem kolem sebe jakože nic, a přitom chtěj to pochlebování. Já si z nich dělám kolikrát srandu, oni mě za to nenáviděj. „Ty seš tady nějaká autorita?“

To nemá nákej moc pevnej řád, je to závislý jenom jak se točej ty peníze, to je celý. Furt ty peníze a na základě toho vzniká nějakěj imidž, že ten člověk něco je. Ale těch part je tolik. Chvíli se drží ta, chvíli tamta... Takže dávat tomu definitivní pevnou strukturu... Oni si nechávaj venku přeposílat peníze. Takže tam kdykoli dochází k tomu, nebo ta intenzita těch tabákových balíčků, to jsou samozřejmě peníze. Když je ten balík specificky tabákově vyhraněnej, tak to je na placení. Venku on posílá, dává zavolat. Kdybyste si poslechli ty telefony, to poznáte hned. Do jistý míry tím telefonem jste jim to usnadnili. Ti chytřejší, nebudu jmenovat, ty to posílaj na účet, ten mu dá tady fety za určitou částku, ten to zavelí a doma holt postihnutá rodina v uvozovkách platí. Posílá na účet peníze, a vy to tady vlastně neregistrujete to předávání. Jenom když ho vychytáte, že nachčije, jinak ne. A takhle to tady furt běží. Voni jsou dohodlí na určitý debaty, tak si ty chytřejší jenom řeknou, „převed' to na to“, ten mu zavolá. A pak mu přijde dopis v takovym lehkým znění, že už to má na tom účtu, to je celý. Potvrzení. Nebo jde ven, jde na pétéčko, tam mu to potvrděj. Co se nevykreje tabákama, tak se to posílá přes ven. Pravidelný uživatelé, dyť jste jednoho z takových, nedávno jste ho převáděli na bépětku z cétrojky, taky to samý. Ten si tady na cimře popřepočítával, kolik zase vydělal.

Když dlužej, to bývá tak, že když někdo má extrémní už, tak ten oddíl odmítne, klasicky OPaS¹³², problémy, to víte, jak to tady funguje, aby se tady furt stěhovali lidi z různějch důvodů bezpečnostních atd. A když to nejde, tak utíká do jiných věznic. Vono to tam za nima napíšu, zase chvíli se bude schovávat na nějakym oddíle. Protože toho je čím dál víc, tak voni spoléhaj na to, že ten dotyčnej má za chvíli támhle zase problémy s jinejma, někde jinde to ustojí. Tam se zase potká s jinejma a zase někdo si tam potřebuje vyřešit mindráky, tak jako že bude zastupovat: „Hele, ty si dlužil mému kamarádovi.“ To je nekonečnej proces tohlencto. Ty lidi neuvažujou takhle. Oni jdou do dluhů, závislost, do dluhů. A jim už je pak jedno, že projížděj kriminály a že už jsou furt někde izolovaný. Vono jim to tak náč... Na jednu stranu nejsou tak, jako že by normálně uvažovali. Ale je to jednou někde dostihne, jednoho i druhýho.

Které komodity tady pro vás mají nějakou důležitost?

Já si dělám nákupy normálně. Já mám takový seznam, účetnictví si vedu v počítači. Takže jako já jsem si kupoval tři čokolády na vaření, dvě hořký, teď jsem kupoval Hašlerky, ty jsem je zase to. Já mám zajetý takový ty svoje věci, já moc z toho nevybočuju. Pak tam mám takový ty průběžný platby pro kuchaře... Čistě jenom ovocná záležitost, protože s nima jít do nějakýho... Hodně jsem se přemáhal. Pak jsem si našel jednoho, tomu jsem dal. Aspoň že tady mám hromadu jablek, když je nějakéj pomeranč, to se kolikrát i velitelé koukaj, když mi tam vyjede šest jablek na tácu. Ale voni mě nechávaj bejt. Tak to je jediná věc, kterou jsem tady ochotnej... Jinak o ostatní jídla se nestarám. Maso neřeším, za prvé na tom nejsem závislej, za druhý z jedný kostičky vám dá dvě, abyste mu dával tabák za určitéj počet nebo jako někdo ty mlíka za tabáky, to nestojí mi za to.

Jak vám to tady utíká?

Já si nestěžuju, nevykreju ani všechny svoje zájmy. Já i kdybych nechodil do práce, tak bych ten svůj čas vykryl. A tím, jak chodím do práce, támhle musím myslet a támhleto, voni nejsou schopní něco v hlavě si podržet, tak furt chodím s taškou s knížkama, na papírky si píšu, že tamten chce támhleto, daruje – neregistrovaná knížka, přines ji sem. A furt s takovejma blbostma, přijdou mi přes tejdén, teď já s nima řeším autora, teď von to třeba už přečet, si to nepamatuje. To je nekonečný, já se taky už rád toho zbavím. Říkám: „Vy nemůžete si, chlapi, dát papír a psát si plachtu vod příbylu, co jste četli?“ Co to je za to, kdybyste si to chtěli znova přečíst. Né prostě. Já jsem si vypsál papír, do dneška tam mám snad devadesát knih z toho starýho seznamu, co bych si potenciálně chtěl přečíst. Voni tohle neudělaj.

Jak byste zhodnotil pozici vychovatele ze svého hlediska?

Já si z pana Tetřeva dělám srandu: „Před revolucí jste byli chovatelé, přišla revoluce, tak jste vy... – zahodili jste vidle a...“ Prej: „jste sprostěj!“ Klasika, svým způsobem to jsou pošťáci, tam to musíte, kancelářský zaměstnanci, je to pošťák... A tady pan Tetřev ten má svoje. On má svoje specifický přesvědčení to náboženský, on je to starozákonník, a pak si dává ty svoje proslovy, pasáže z bible a otec, kterej svého syna neproplesk, tak ho nemiluje, a ta takový, tak co mám na to říkat? Pan Sojka, ten si věčně nic nepamatuje, takže tomu to musím připomínat. Pan Strnad, ten furt rejpe, ten nadává na všechny i na kolegy a čeká, jestli se chytíte. Pan Konipásek to řeší tak jako nejracionálnějc, ten nezachází do nějakých takovejchhle.

Postavení vychovatele v rámci věznice?

Jestřáb ten nechtěl pustit víc lidí, ten měl takovou filozofii dosedět to. Pouštěl jen prvotrestance a to ještě ztěží. Dosedět, on by vám dal tady ty vnitřní výhody, který pro mě nemá význam. Stačí když mám klid a neotravuje mě, to je všechno. Ten žebříček hodnot, kterej taj maj: jít na Povodí, tohle, to je prostě. Já mám k tomu jiný měřítko, to je pro mě nezajímavý. Náký pétéčko taky ne. Buďto mě definitivně pustíte, nebo celý pétéčko dvacet dní v roce si nechte, to nemá pro mě význam.

Ale já to nikomu nepopírám, ty lidi to maj, protože maj zase nějakéj systém hodnot. Já jsem to viděl, hlavně že si venku nabalí holku, kterou zase po delší době, dvakrát si hodí hrbem a je zamilovanej. Ty jejich živočišný ty, to je docela zábavný. Jde to na pétéčko, už přemejšlí, aby mu ty fety dojely, aby to nenaměřili. Tak jako co? To kdybych ze svého pohledu moh použít, co vím, tak z těch lidí, co choděj na ty pétéčka, tak by 80 % okamžitě nechodilo. To, že je v jiným místě, budiž, když tam nic neprovede. Ale to jak voni to porušujou neustále. Nebo si vyjede ven, jak některý, tam si dohodnou další kšefty s drogama, a tady to vypadá, že může chodit na pétéčka, směšný, no. Co na to říct? Bohužel, systém funguje, ředitel to taky nák chce mít. Vy máte státní službu, co vám zbývá.

Taj se nedá nic vytvořit, tady nedávaj už ani peníze na knížky druhým rokem. Prvním rokem to tam

někdo zmrvil, druhým rokem už z Prahy nepřišly peníze, tak teď hledáme z toho druhýho fondu prevence kriminality, aby vůbec byly. Tak já předám Losovi knihovnu a to bude knihovnik bez knižního fondu. Ten Wilbur Smith, ten Nesbo, voni to chtěj číst, tak já jim to koupim, pro mě to je všechno směšný. Pan Čížek povídá: „To je bestseller!“ Já říkám: „Prosim vás, používejte vlastní hlavu. To myslíte ty zlatý nálepky? Ten člověk bude psát patnáct let, pak přestane psát.“ Ten na mě koukal. „Když si přečtete všechny Nesba, po dvaceti letech myslíte, že vám to k něčemu bude? Ty obsahy, že se z toho nějak poučíte? No nebude. To je bestseller, ale tak konzumní akorát.“ Já si tady přečtu něco z odbornýho, ale valná většina knih mě ani nezajímá. Samý kriminálky. Já tady sedím, za co sedím, a ještě si taj budu číst o nákejch vraždách??? Ty severský, to je vůbec specifický, to je věčný mordování náky to.

Když vidíte ty lidi celej den, čím se zabývaj... Aby si zaběhal, zacvičil, jestli dostane támhle, aby neměl průser, když tam ukradli cukr, jak to hodit na jinýho. Aby si zavolal s manželkou, protože kdyby ji neslyšel chvíli, tak... Víte, kolik lidí neustále mluvilo o dětech, a pak jsem stejně viděl, že jim jde v první řadě o ty ženský? To jsem viděl ve velký míře.

Informátor č. 10 – Tau

Jak aktuálně prožíváte svůj trest?

Ten trest jako takovej je v týhle fázi po těch sedmí a půl letech, nechci říkat zbytečněj, ale já už nevidím... Já když jsem nastoupil do toho trestu, tak jsem byl smířenej. Víte co, já tvrdím celou dobu, že jsem něco spáchal, byl jsem za to potrestanej. Já nejsem nevinej člověk, tenhle trest jsem dostal, tak ho plním. A snažim se v tom trestu, když už ho plním, v něm nezakrňt. Se snažim v posouvat, pracovat na sobě, aby mě to, až přijdu ven, abych moh hned nastoupit do práce, aby mě nic nezaskočilo. Ale v týhle fázi už se to nikam neposouvá ten trest a občas už si přijdu zbytečněj. Si říkám, už bych potřeboval venku chodit standardně do práce za plnej plat, a klukovi dávat a támhle tátu podpořit...

Povězte mi začátky trestu.

Ty byly těžký ty začátky, tam šlo o všechno, o rodinu... Já jsem víceméně jsem napsal domů dopisy, že jsem vlastně objasnil, to vyplulo na povrch, to nikdo nevěděl celý ty roky, to jsem věděl jenom já. A až když to vyplulo na povrch, tak jsem domů napsal dopisy, abych to objasnil. Protože média to prezentujou hrozně negativně. Takže jsem potřeboval to objasnit. Pak na návštěvách jsme si řekli hodně. Nebyli z toho samozřejmě nadšený, dlouho to trvalo. Ale teď už vidím na tom tátovi, nebo i máma, když přijedu domů, prostě že mě vítaj, že jsou rádi. Vždycky mi řeknou: „Bude to za náma, už pojedeme s čistým štítem.“

Na **vazbě** na mě psychicky hlavně dopadla celá ta záležitost, i v médiích, jak se to prezentovalo. Ale zároveň se mi ulevilo. Že už to je venku, a že když se mě někdo zeptá, tak s ním o tom můžu mluvit. Předtím jsem spíš, když jsem měl náky trápení... Ale venku je to snazší zahánět náky stresy a trápení, když chodíte do práce. Máte kolem sebe strašně moc práce a zájmů a líp se to zvládá takovýhle věci. Ale když vás zavřou na tu vazbu a máte čas o všem přemýšlet, pak je to velkej psychickej nápor na člověka. Ale, jak říkám, já jsem pragmatickej člověk. Strašně mě posílila ta rodina. Řikal jsem si, mam ten trest, vydržím to. Ta vazba je špatná, to je ošklivý prostředí.

Já od začátku nástupu na vazbu jsem říkal, že mi trest nevadí, ale ty spoluodsouzený. To byste mezi nima musel chvíli bejt. To nevidíte to zákulisí. Teď to chodí ty vyfetovanci sem, dyť to vidíte, těm

to smaže nějakou pásku v hlavě, ty jsou úplně mimo. Nedá se s nima komunikovat, je to takový to. Já jsem se sem nepřišel kamarádit, já to říkám každému. Jiný odsouzený v jiných kruzích, mi bylo řečeno, na mě nekoukaj dobře, protože já se s něma nedružím. Ale já jsem si sem nepřišel hledat kamarády. Oni jsou tady se mnou, ale až budu venku, tak nikoho z nich nechci ani vidět. To nejde ani!

Mě spíš fascinuje, co se s těma lidma děje na těch drogách. Já jsem nespáchal nic hezkýho, ale co tady některý vyváděj, to je otrěs. Ty spoluodsouzený ty mi vaděj. Ale né z toho hlediska, že bych se bál, že mi někdo bude ubližovat, z toho jsem neměl strach. Já jsem docela silná osobnost, to mě nepoložilo za ten trest ani jednou. Já jsem dokonce ani v celým trestu neměl jedinej konflikt s odsouzeným, příměj, nikdy. Když něco začalo vyplouvat na povrch, tak jsem to vždycky politicky vokecal, vždycky jsem se z toho vykecal. Nechci shazovat nižší úroveň některých, opravdu tam jsou někteří níž. Čím níž, tím víc je tam ta agresivita u nich. Takže prostě na ně se nemůžete povyšovat, navyšovat, ukazovat jim, že jste chytřejší, ale musíte se jakoby snížit na jejich obzor, na jejich mentální úroveň, a ono to projde.

Ale, jak říkám, nechoděj za mnou, že by chtěli kávu, čaj nebo cukr, nikdy za mnou nikdo nepříjde. Já nikdy taky za nikým nechodím. Oni to vycejtěj. A i spousta těch lidí, oni se snažej navázat přátelství. Já jsem tomu přístupnej, neptám se, za co kdo sedí, jo, nechci to vědět ani. Když je mi ten člověk vizáží sympatickej, normálně s ním mluvím, normálně s ním komunikuju, ale tam je čára za tou branou a už ho pak nechci nikdy vidět. Že bych si někdy zakládal nějaký facebooky a přidával si je do přátel, to po mě rozhodně nemůžou chtít.

Ptali se na vaši trestnou činnost?

Jó, ptali. Mě spíš udivovalo, že ten můj trestnej čin mě svým způsobem nadřadil nad ostatní. Oni to takhle berou. Když bych vykrádal sklepy, tak jsem v jedný kolonce, když bych kradl auta, tak jsem v jedný kolonce, když bych někde znásilňoval, tak jsem zas v jedný kolonce, ale když jsem někoho zabil, tak jsem prostě v úplně jiný kolonce. A to je i příčina, že ke mně maj některý jako odstup, jak jsem si všimnul i u jiných odsouzených, který maj závažný trestný čin, že k tomu dochází. Takže oni na to koukaj jinak. Je to takový zvláštní, spíš bych řek jako zvrácený. Oni v tom vidí, nechci říct jako něco hezkýho, ale je to takový divný. Nesetkal jsem se, že by to někdo odsuzoval, to mě taky udivuje. Nikdo z odsouzených, ani jednou, že by řek, že jsem hajzl nebo nebo něco. Ne, nikdo! Takový divný. Ten kriminál je zvláštní svět jako. Mně to ani hlava nebere, ale nechám je v tom, ať si myslej, co chtěj, já mám svoje.

No ale věděl jsem, de facto od začátku trestu, jak chci ten trest strávit. Tak už v Praze na Pankráci jsem podal žádost tady do Rýnovic na školák. Jsem říkal, že se budu rozvíjet, že si udělám další nákou školu. Za prvý, mám bydliště blízko, protože jsem odsud. A druhej důvod byl, že nebudu sedět na zadku. No a zároveň na tom školáku jsem se teda vyučil a zároveň jsem začal pracovat na tom místě, kde jsem. Pan Slavík tam po mě šáhnul, hodili jsme tenkrát řeč, co bych rád v tom trestu, jestli někam pojedu. A já řek, že ne, že tady zůstanu. On mi tenkrát řek, že ten školník bejvalej, že jde k soudu, asi teda půjde domů, takže kdyby náhodou, jestli bych neměl zájem. Já řekl, že určitě, že prostě budu rád vzdělání a počítačů a takhle.

To je velká devíza, že mám soukromí, a že mám klid, a i o víkendech. To je devíza, to neseženete, nekoupíte, to soukromí a ten klid, to ticho. Protože přijdu tam, někdy jsem si pouštěl i muziku, ale teď už ne, jsem rád, že je ticho, mě to uklidňuje. A já si tam dělám svoje věci, nebo si čtu. A teďka jsem tam zaměstanej hodně od paní Poštolkové, ale mně to nevadí, říkám jí, noste, čím víc práce, tím líp. Paní Poštolková je potom ráda, že mám zájem to udělat. Je to tím, že jsem tady. Kdybych dělal venku jako grafik, to bych musel jít v půl čtvrtý z práce, to bych prostě nestíhal. Je to hrozně práce, to sežere času.

Jak vnímáte tuhle věznici?

Já nemám srovnání. Jako odsouzenýmu v mé pozici se mi tady sedí dobře. Některým možná třeba ne, a kdybych dělal támhle na halách na ábéběčku¹³³, tak třeba taky dobrý. Tajten režim celkovej, dozorci a vychovatelé, nemám jakoby relativně výhrad. Občas teda mě štve, že dozorci řeknou, že přijdou ve tři, a přijdou v půl čtvrtý., ale s tím já nic neudělám. Oni mi řeknou: „Vždyť nikam nespěcháte.“ A já: „No, nespěchám, ale kdybyste řek, že přijdete v půl čtvrtý, tak čekám v půl čtvrtý, a né ve tři.“

Ale jinak né, jako věznice jako taková, dobrý. Když ten odsouzenej chce, tak si tady najde a vybuduje, může na sobě pracovat. Ale musí chtít, to je to první, oni nechtěj. Oni choděj do tý školy za účelem přídatků a dalších volovin. Oni choděj na ten DP-Work za účelem nákýho, aby měli čárku, aby jim někdo vystavil papír a oni to pak měli jednodušší někde. Já vím, že všechno se dělá za nějakým účelem. Lidi choděj do práce, aby měli peníze, který jsou zase potřeba k něčemu. Všechno se dělá za nějakým účelem. To mě taky rozčiluje, když mi někdo řekne, že to dělám účelově. Všichni všechno dělaj účelově. Ale prostě, oni nechtěj. Mně třeba udivuje, když někdo řekne: „To já, kdybych věděl, že jdu domů v březnu příští rok, tak už seru na práci a ležim na kanapi. To nechápu, tomu nerozumím. Já bych zdechnul, kdybych měl ležet měsíc a nic nedělat. Já jsem zvyklej i venku, já jsem byl za dvacet let tři měsíce bez práce. Takže jako. Ale věznice jako dobrý. Já jsem byl na áčtyřce na nástupním oddělení celou dobu, než jsem šel sem dolu. Já jsem tam dělal barákového, já jsem dělal v samosprávě.

Jak jste se do samosprávy dostal?

Víte, že ani nevím. Já mám pocit, že pan Rehek tam měl někoho barákového, a já jsem mu dělal kápěčka hnedka, nevím ani, já už si ani nepamatuju, jak to chtěl ten Bobr. Ten na mě, jestli bych mu nedělal kápěčko, a já říkám, co to obnáší. A on: „No, když přijdou nový...“ On mi to všechno vysvětlil, já říkám, to není pro mě problém. On: „Hele, píšeš, hrubky neděláš, prostě je potřeba vyplňovat náký papíry a tak.“ Tak s tím jsem souhlasil. A s těma novejma jsem diskutoval a umíst'oval jsem je většinou na cimry a vysvětloval jsem jim, že maj čůrat do mušle, a né vedle. No ale to mě jako ze začátku nevadilo.

Ale po čase, když jsem přišel dolu do dozoru, tak pan Tetřev říká: „Vy jste to dělal tři roky nahoře, tak co kdybyste to vzal tady dole?“ Já říkám: „Nezlobte se, už ne, už nechci.“ To je de facto další starost. A já mam svých starostí tolik, že prostě ještě se starat o to, že támhleten blbec si neumí pořádně zapnout bundu, támhleten neumí vyplnit papíry, to jako... Zatěžuje vás to, starost strašná, protože ty odsouzený choděj za váme: „Proč mi ten vychovatel nenapíše...? Proč mi...“ A já: „Proč se ptáš mě? Běž se zeptat do kanceláře.“ A voni jsou takoví, že maj pocit, že ten barákověj všechno za ně vyřídí, a to tak není, že jo. Takže já jsem na tý áčtyřce byl tři roky v tý samosprávě.

A všiml jsem si, že některý choděj a svěřujou se, a to taky nechci. To mi přijde jako zátěž obrovská. Že maj doma problémy a tak, a já říkám, proč choděj za mnou, v duchu. Jsem tam s tím Milanem Myšákem, on je takovej... Já říkám: „Ty bejt někde jinde, ty shoříš jak papír. Buď rád, že seš tady.“ Já se snažím mu dávat rozumy občas, on je to takový trdlo.

Co je pro vás nejdůležitější, abyste byl v klidu?

Nejdůležitější: Jistota, pocit, že se uvidím s rodinou. To mě může nejvíc rozhodit, když si dojdu za vychovatelem, jestli mi dá na ten a ten den příští měsíc vycházku, venku si na to vezmou dovolenou, všechno. Pak tam nákej pitomec se nafetuje, nachčije, a von řekne, že žádný vycházky nebudou ten měsíc. No tak to jsem v prdeli. To se nesmíte divit, to člověka psychicky srazí. A já jsem to řekl i panu

133 Firma ABB, která poskytuje práci i uvnitř Věznice Rýnovice.

Tetřevovi: „To netrestáte jenom mě, ale i ty lidi venku.“ Takže tohleto mě drží, ta jistota, teď jsem byl za panem Tetřevem, jestli by to šlo v tom květnu. On že jo, já jestli 11., protože zase venku to maj složitý, já si tady můžu posouvat termíny, jak chci, oni ne. On řekl, není problém, měsíc předtím mi to hodíte do schránky. Tak ta jistota toho, že se uvidím s rodinou, s přítelkyní, co se s ní vídám, co za mnou jezdí nějaký ten rok. A pak v druhý řadě: jistota práce, ta je pro mě hodně důležitá. De facto jakákoli, hlavně abych nebyl na baráku s lidma, abych byl prostě pryč. A prostě takovýhle tyhle věci: četba, posilovna, vycházky. Ale v první řadě ta rodina a přítelkyně.

A co nákupy v kantýně?

Tak ta kantýna je takovej doplněk, tam nic nemaj, tam si koupíte akorát sušenky. Já nekouřím, piju dvě kávy denně. Když bych ji měl přestat pít, tak ji prostě přestanu pít. A do balíku jsem si objednal samý čaje, náký semínka. S čajem vydržím hodně dlouho, protože piju jeden čaj denně, a dvě kávy denně. Já nemám spotřebu žádnou, nesladím.

A co třeba vločky?

Já ne, ale ty lidi tady, oni to jedí, že maj hlad. Ono se to nezdá, ale je taj hlad, takže oni to jedí. Že je to zasytí, že to má bílkoviny, a vláknina že tam je. A je to levný. Ale já nejsem kůň, takže to nejím. Já si občas koupím salám, já to řeším takhle. Anebo objednávky a s panem Strnadem chodím často vařit.

Mám osm let trestu na těch dvou třetinách a budou mi zbývat čtyři roky. Než bude soud, tady to strašně dlouho trvá všechno, takže to bude tak tři a půl roku do konce, než bude soud. Teď si vemte, že mě nepustěj, s čímž počítám, s tím jsem smířenej kvůli závažnosti trestný činnosti. Ale na druhou stranu si říkám, dost už jsem si odseděl, třeba bych pro tu společnost moh bejt užitečnej nák jinak. Ale dobře, tři a půl roku. Kdyby mi to jako odpustili, bylo by to dobrý.

Jak vám ten trest utíká?

Špatně to utíká, je to dlouhý. Spíš se to zrychlilo hodně těma vycházkama a návštěvama s rodinou na ty kvartály, že si to začnete ten trest dávkovat podle těch návštěv. Prostě je tam určitá pozitivní složka, na kterou se upnete, díky tomu vám určitá složka trestu zas uplyne, a je to dobrý. Když to pak najednou není, tak mi to dost vadí. Už jenom že musím celý ty ceremonie postoupit znovu, zeptat se doma, jestli můžou v tom termínu. No, není to jednoduchý.

Jaké máte zkušenosti s vychovateli?

No, tak některý **vychovatelé** jsou mírný, některý jsou tvrdší. Nevim, no tak samozřejmě občas mám pocit, že si mě vykusujou jako víc než ostatní, ale zase si říkám: Buď rád za to, co máš. Já jsem ochotnej diskutovat. Já když jsem měl nějaký problém, tak jsem šel za panem Tetřevem a snažil jsem se s ním mluvit. Mluvil jsem s ním třeba ¾ hodiny na cimře a řek jsem mu, co si myslím, jak to vidím a tady tohle. Já si myslím, i když jsem mu to řek naplno, tak si myslím, že to vzal, protože pak mi zase třeba dal vycházku, aniž bych to čekal. Taky vědí, že neberu drogy, nenosím drogy, neberu žádný telefony a takovýhle, to je jedno s druhým. Já si myslím, že se toho to vězení nikdy nezbaví, to nejde jako. Oni řeknou, že by měli udávat ty lidi, ale to nic neřeší. Oni jdou, udaj je, oni je de facto ani nepotrestaj, když už teda. Když už je teda nákým způsobem potrestaj a odvezou je, tak přivezou jiný feťáky. To je úplně jedno.

Myslíte, že to udávání je běžné?

Jó, určitě, stoprocentně, to je taj takovej místní kolorit. Dělat ze sebe haura, pak jít a prásknout toho druhýho. To je takovej sport (smích). Solidarita mezi vězněma neexistuje, to znám jenom z historek a z televize, to už neexistuje. Proto se s nima moc nedružím, protože jakmile se jim trochu přiblížíte,

otevřete, tak se toho snažej spíš zneužít. Okamžitě ťafnout do živýho, nějakým způsobem toho zneužít.

Jak vnímáte autoritu barákového?

Tady, musíte si uvědomit, že já, když jsem dělal barákového, tak jsem si uvědomoval, že furt nejsem v pozici, abych někomu něco nařizoval. Já nejsem dozorce, od toho jsou tady jiný. Já mu to maximálně můžu prezentovat, jak mi to řek vychovatel, nebo mu můžu něco doporučit. Jak si myslím, že z mého hlediska je to nejlepší. Ale nařizovat určitě né. Od toho tady jsou jiný, takový rádoby chytráci, co si myslej, že maj ramena. Ale ty to zkoušej na jiný, a to jde mimo mě.

Jakým způsobem vám zasahuje do života, když odsouzení berou drogy?

No zasahuje, zasahuje mi to velice do života tím, že mi v jednom kuse kurvěj všechno, co si člověk naplánuje, o tom už jsme mluvili. Jakmile se stane nákej průšvih, vždycky za to můžou feťáci, nikdo jinej prakticky. A tím pádem oni pak řeknou, že to není kolektivní trest, ale je to kolektivní trest. Protože ty lidi, co ty problémy dělaj, nebo je zažehávaj, tak jsou lidi nechoděj ven, o nic jim nejde, a to je špatně. Protože když pak vychovatel přijde, že zadržne na květen vycházky, tak myslíte, že je to nějak zajímavá? No nezajímá, ty se jen tleměj: „Tak ať zakáže třeba i normální návštěvy, nám je to úplně u prdele.“ Takovýhle jsou reakce. A co oni čekaj, že já, kterej chodí ven, půjdu do tý kanceláře a řeknu: „Von sem nosí drogy, von fetuje. A já za to mám trpět?“ To není řešení. Těm můžete od rána do večera mlít, a pak jim takhle dáte na stůl nákou tu lajnu, a šup.

Vnímáte nějaký rozdíl mezi ostrahou a dozorem?

Ne, není žádněj. Tady není vůbec žádněj rozdíl. Tady de facto je to spíš obráceně. Na ostraze máte kolikrát na kulturce divídičko celej víkend. V dozoru ho nevidíte celej rok. Taj vám ho nikdo nepučí. Na ostraze maj támhle kuchyňku, protože to je bezdrogová zóna, tam se fetuje úplně nejvíc. Tady v dozoru jsme o ni žádali, ale kuchyně se nedočkáme. Myslel jsem si, že ten dozor, že by měl bejt nějakým způsobem odlišený. Ne výjimečný ale odlišený, aby ty lidi když si to napíšou do dozoru, některý ani ne, některý sem ani nechťej. Takže ono to je takový...

Jak vnímáte postavení vychovatele ve věznici?

Pan vychovatel má obrovskou moc. On je tady od toho, kdo rozhoduje o vašem budoucím. On vám píše doporučení, on s váma jde před komisi. On má obrovskou moc, to si myslím, že jo. Když vás navrhne na venkovní pracoviště a dokáže si to obhájit, tak vás tam pošlou. S vycházkama to samý, s čímkoliv. U toho soudu si už moc jistej nejsem. Tam je to daný, že to je nějakým způsobem rozhodnutý, že buď vás chtěj pustit, nebo vás pustit nechťej. Tyhle ty posudky a další věci, to si už myslím, že je bezpředmětný.

Proč vy jste si podával ten dozor?

Myslel jsem si, že když půjdu do toho dozoru, že mě to posune zase dál, a posunulo. Chodím ven s rodinou a tak. Takže to splnilo moje očekávání. Jenže já splňuju teďka už požadavky na ten dohled, ale tam už se mi zas nechce, protože bych jel pryč. Nechci kvůli rodině a kvůli tomu, že jsem tady doma. Byl bych daleko od rodiny a od všech blízkých, to by mi vadilo. Začínat od nuly, to já se vypracuju, to jsem měl vždycky i venku v práci.

Jak vnímáte dozorce?

Po těch letech už je vnímám jako někoho, s kým chodím do práce. Je na druhý strany barikády, o tom žádná. Je tam předěl. Já jim vycházím vstříc, oni mi vycházej vstříc, když prostě řeknu, že bych potřeboval o hodinu dřív, a on může, tak vím, že přijde. Protože, já jsem to aspoň tak pochopil, já se k nim chovám slušně, oni se ke mně chovaj slušně. Někteří mi to i naznačili. „My s váma nemáme

žádný problém, vyhovíme vám a odvedeme vás támhle, to není problém.“ Protože to vidím, když na ně flušou a jsou drzí, tak každé je svého štěstí strůjce. Já se k nim chovám slušně, a někdy se mi to vrací, to jsem rád. Takže dozorce vnímám spíš v tom pozitivním. Nevaděj mi žádný ty filcunky, to vůbec. Já to беру jako součást trestu, já nic nemám, takže mi můžou převrátit skříňku nebo kancelář, to je mi jedno. Vnímám to jako součást trestu. Stejně jako vás, chodíte sem do práce, potkáváme se, když můžu, pomůžu. Když nemůžu, jsem omezené možnosti.

Jak vycházíte s odsouzenými, kteří chodí na školák?

Já neškatulkuju lidi, když je ten člověk slušnej ke mně, já jsem slušnej k němu. Jsou tam i mezi těma odsouzenýma lidi, který mě berou jako funkci a tudíž se ke mně chovaj slušně. Přijdou, požádaj, poprošej, nemaj s tím žádný problém. Někteří si mě i spletli se zaměstnancem. Ale někteří si myslím, že by tam ani neměli bejt. Neuměj se chovat. Intelektově, i ten největší blb by se na něm dalo pracovat. Ale nesmí bejt v houfu. Když je sám, je to dobrý. Ale jak už se začne obklopot, jak jsou dva tři, už to nemá cenu.

Jak je takový rčení „kdo chce s vlky býti, musí s něma výti.“ To je strašně zavádějící. Na to se dá odpovědět zase situačně. Já třeba musím odpovědět aktuálně „ano“, protože nemám jiný východisko, nemůžu jít hlavou proti zdi, protože tady je těch vlků moc. A zároveň vevnitř „ne“, když cejtím, že nechci s něma výt. Oni o mě tvrděj, že jsem namyšlenej, že se nadřazuju. Oni maj pro to výraz „nadvězeň“. Já to vím, dokonce se mi doneslo i kdo. A je mi to úplně jedno, to jsou blbosti, maličkosti. Já prostě tak působim, a kolikrát i naschvál, protože nechci, aby ke mně chodili. Já tam mám určitou zeď vůči nim. Nevím jestli to je správně nebo špatně.

Závist je tady běžná součást, ale závist je přirozená lidská vlastnost. Ale samozřejmě záleží, jak se tomu poddáte. Ale von třeba může bejt někde jinde třeba na jiný pozici, ale musí chtít, musí pro to něco udělat. Ale když nechce, nebo neumí to najít, co umí, tak je to blbý. Oni, když nemaj, tak jsou zvyklí tahat z druhých. A pak se najdou takový ty hloupější, který jim na to skáčou, jim dávaj. To vidíte. On si svůj tabák nekoupí, protože má malou výplatu, on si koupí kafe, on si koupí cukr, on si koupí čaj. A pak už mu nezbyvá na cigarety. No tak chodí a sosá ten tabák z těch druhých. A támhleten mu dá, támhleten, tak na co by ho kupoval? To je to jejich cigánský, oni přijdou a ptaj se, to se říká jako vtip, ale to je pravdivý, on přijde a zeptá se: „Nemáš sacharin?“ „Jo, mam.“ „A nemáš k tomu sacharinu i kafe?“ Už nabalujou, už přidávaj... No, je to tak. A tím, že mám tu spotřebu minimální a od nikoho nic nechci, tak je to o hodně snazší.

Chodíte cvičit?

Já mám cvičení jako drogu. Ale já i venku, já jsem jezdil venku na motorce, takže jsem chodil i venku cvičit. Já nemám to, že bych na někoho potřeboval dělat ramena. Já i na tý áčtyřce, občas mám takový sociální cítění, že třeba ten Bělozubka, jak se furt pochcával, tak toho vola jsem si tam držel celou dobu, protože by ho zbili všude jinde. Takže vždycky někoho drapnu k sobě, já ho bral i do posilovny cvičit, tak pan Rehek se tomu smál. Ale zase já je materiálně nepodporuju. A já neuznávám ani takový, že by chtěl mejt nádobí nebo prát. Já si vyperu a umeju sám, ne. Kávu mu dám, když mu třeba dojde. A i tady, když přijde jednou, nepříjde třeba desetkrát, tak mu dám. Ale většinou to je z vychcanosti. Ale vím, že tady jsou i takový, kteří přijdou, jestli nemám do nákupu sedmdesátku kávu, vim o nich, že ten další nákup, okamžitě mi to vracejí, to pak není problém.

Já ten náhled na sebe taky mám zkreslenej, i ty lidi venku mi říkaj, že jsem ňák nezblbnul.

Informátor č. 11 – Ypsilon

Jakých rozdílů jste si všiml mezi Plzní a Rýnovicemi? Co tady je specifické pro tuhle věznicí?

Tady funguje pouštění do středního stupně zabezpečení. Že tady fungují věci, jako je třeba psycholog, pedagog, vychovatel. Že tady fungují žádosti o pohovor. Že tady nějakým způsobem ty lidi s tím odsouzeným pracují. To se musí jako nechat. Třeba ten pan Ježek, tak pět let se snažil na Borech dostat do béčka. Návrh vždycky neprošel komisí. Přijel sem, a do měsíce, jenom protože má v práci výborný hodnocení. Už má volnej pohyb, má všechno. Nevím, jak to tady je s půlkama, slyšel jsem, že to tady moc nefunguje, to si nebudem nalhávat, na Borech taky ne. Ale z mojí strany jako z odsouzenýho, kterej trest jede do pevnýho, tady spíš převažujou ty negativa než ty pozitiva.

Je tady menší kolektiv. Tam (v Plzni) je na oddíle sto dvacet lidí, tím pádem by měl vychovatel jakoby bejt vytíženější. Jenže představte si sto dvacet opičáků, že tam furt s něčím otravuje. Né, tam to funguje tak: Pošlete si navštívenku, pošlete si balíčenku, maximálně vám zaeviduju telefonní čísla, ale víc toho po mě nechtějte. Něký pane vychovateli, potřeboval bych tuto a tuto, něký darovací smlouvy, nebo že byste tam měl vychovatele na oddíle, to tam není. Tam je katr, až pak zatím je vychovatelna. A když tam stojí odsouzenej u toho katru, tak ten vychovatel na to reaguje: „Jděte pryč! Co mi tady stojíte, to tady není zvykem, ještě si na to zvyknou ostatní.“

Je pravda, že tam nefunguje skoro nic, ale člověk tam má takovej ten svůj klid. Když jdete na jídlo, nemusíte se převlíkat, nemusíte se přezouvat. Nemusíte chodit furt tam na jídelnu, nikdo na vás nepospíchá. Prostě vezmete si tablet, normálně kuchaře vidíte, jak vidím teďka já vás, a jdete si to sníst na ložnici. V noci máte celovej režim, v noci vás zavřou, a nikdo vás neobtěžuje. Že by vám dozorce lez v noci do cely nebo tak. Koukne do kukátka, a vy prostě nevíte, že tam byl. Tady prostě chodí dovnitř, bouchá dveřma...

Takže já nevim, proti těm Borům jsem tu nespokojenej. Na cimře je čtrnáct lidí na velkej, osm na malej, a pak jsou ještě extramaly po šesti a po třech. Ale to jsou fakt malý, tam to není podle mýho gusta. Vemte si, když vás tam je čtrnáct, a z toho je vás třeba deset z Plzně, a z toho ještě se tak trochu znáte, nebo ten zná toho a vy zase znáte toho, máte společný známý. A teď se hrajou karty, kostky, hrajou se šachy, povídaj se historky, máte televizi na cimře. A ani v podstatě nevnímáte, že se aktuálně nacházíte v represivním zařízení. Jste v společnosti lidí, který nějakým způsobem znáte, jste schopnej komunikovat. Prostě to utíká úplně jinak.

Kdežto tady... Já nevim... Heleďte se, mně se tam povedlo s druhou diferenční skupinou čtyřikrát týdně posilovna. Pan Holub viděl, že jsem ambiciózní, že mě to baví. Takže i když šla prostě chodba dévétrojka, tak řekli: „Kajmane, pojď cvičit, pojď.“ Měli mě tam rádi. To je přezdívka z venku, já se tady tím moc neprezentuju, snažím se od toho oprošťovat, i od těch věcí, co se týkají vězení a vůbec. Venku o tom nemluvím vůbec, to není téma na ven – věznice. Samozřejmě lidi jsou zvědavý, ale co jim máte říct: „Jdi si to zkusit.“ Není to věc, o který by člověk běžně mluvil, rozhodně se tím nikde neprezentuje, protože pak na vás lidi koukaj skrz prsty.

Já se snažím si zachovat nějaký to lidský krédo a hovořit jako člověk. Já když slyším, jak oni tady mluví. Já, když jsme čekali na snídani, a teď to vidím, jak tam ten Hraboš, jak stojí po pravici ode mě a čekáme na dozorce. A on třikrát za dvě minuty řekne: „Tak kde je ta mrdka??!“ A mně to je i nepříjemný tohleto poslouchat. Proč bych já měl poslouchat takovýhle vulgarismy? Já takhle nehovořím, snažím se mluvit normálně, proto si oni myslí, že jsem divnej, prej „Proč takhle mluvíš?“ „Proč mluvíš? Protože až venku půjdu na úřad, tak vím, že tam budu schopnej komunikovat s těma pracovníci. A ty tam přijdeš, a řekneš: ‚Tak, mrdko, teď mě pustili z kriminálu, a koukej mi taj vysázet těch tři tisíce šest set sociálky, nebo ti jednu napálím!‘ Takhle budeš venku se prezentovat?“ A to prostě nejde, ty lidi od vás automaticky daj ruce pryč. V ten moment pro ně představujete nákou

skrytou hrozbu, protože oni neví, co od vás můžou čekat.

Támhle jste byl prostě zavřenej někde v kleci ňákou dobu, teďka nemáte osvojený moderní společenský návyky. Mně se to stalo, když mě pustili z prvního trestu, že se mě jedna holka zeptala, jestli mám instagram. Já jsem absolutně nevěděl, co to je, a když jsem jí to řekl, tak jsem byl sto let za opicema, byl jsem nemožnej. A kde se to mám dozvědět? Já už samozřejmě to všechno teď znám, ale používám z toho venku jenom facebook. A jednu dobu jsem na tom byl dost závislej... A jak jsem byl v tom Kynšperku pár let zpátky, tak už jsem cejtil, že tomu dost propadám. Měl jsem tam mobil nedotykovej, klasickej tlačítkovej, protože jsem byl plnej opatrnosti, aby mě náhodou někdo nezaměřil. A pak jsem viděl, jak všichni bezstarostně jedou facebook, a říkám si, no do prdele, proč bych se tam na chvíli... Tak jsem si půjčil mobil s facebookem. Ježíšmarjá, tam bylo zpráv! Tak jsem si vytáh ňáký telefonní čísla, a že jim hned budu volat. Takže prostředek k získávání kontaktů. Vypsal jsem si čísla.

Potom jsem se stěhoval na ten béčkovéj barák do toho vysokýho stupně zabezpečení. Tam ty mobily jsou ve velkym v tom Kynšperku. Ale když tam byl pan Orel (ředitel věznice), tak ne. Tam bylo jedenáct set lidí a na těch jedenácti set jsem viděl dva mobily, a to jsem byl rozvozář, já jsem o nich věděl, o těch mobilech. A to je hodně málo. Fakt se dařilo to tam redukovat na naprosto minimální úroveň, ale teďka to tam je zaplavený. Třeba u nás na cimře, kde nás bylo dvanáct, jsme měli čtyři telefony, všechny čtyři byly s facebookem. Tam měli svoje simkarty, svoje paměťový karty, protože tam měli písničky, videa, nejrůznější aplikace...

A tam už jsem cejtil, že to není dobrý, že už jsem tam moc. Už mi i máma říkala, už by si měl brzdit, frajere, už zacházíš moc daleko. Furt svítíš zeleně. Sestřenka se zasnoubila, tak jsem jí to okomentoval, a už mi řekla, že to přeháním. Nejhorší je, že to je pak na paragraf, to je půl až tři – maření. Vemte si, že to je ve věznici jedna z nejhorších závislostí, telefon. Protože to je věc, která se vám stane denním rituálem. Ráno vstanete, nabijete baterku, zapnete to, a celej den vás to vytrhne tady z té reality. Jste v obraze, komunikujete se svým okolím. Jenže po čase už to taky není ono, oni chodí do práce, nemají na vás tolik času. Ale zase šetří to peníze hodně. Já tady provolám v telefonní budce třicet devět korun a zavolám si dvacet minut. Tam máte O2 kartu, za dvacet korun za den máte neomezený volání a neomezený smsky. Takže to je šest stovek měsíčně. Takže i z toho pohledu. Ono to dozorcům ani nevadilo, protože věděli, že přes to do věznice netahám žádný drogy. Že volám mámě, bráchovi, kamarádům... A kolikrát nad tím mávli rukou a řekli mi: „Hele, nenos to na oběd v kapse, jde to vidět.“ A věděli to, a bylo jim to jedno.

Čemu přičítáte, že vám to tolerovali?

Mně to tolerovali jednak kvůli tomu, že jsem tam dělal na závodní kuchyni. Takže já jsem rozhodoval o tom, kdo bude dostávat kolik masa. Jednak tomu, že jsem se choval slušně vždycky, takže neměli důvod se mi vůbec nějakým důvodem mstít. A hlavně převážně proto, že měli pochopení. Něco jinýho je, když si zavoláte domů, a něco jinýho, když tam taháte ňáký svinstva, ňáký fety. A ti dozorcí to vědí, co jsem prošel ty věznice, že jsem zásadně proti drogám, že ty feťáci se mi přičí. A že já bych byl ten poslední, kterýho by napadlo sem něco takovýho dostávat. Proto kolikrát i ty důstojníci to neřešili.

Tady to je hrozně těžký takovou věc na oddíle utajit. Musíte ho někde nabít, a v tu ránu o tom ví celej oddíl. Tady na cimrách nejsou zásuvky. Na Borech na celách jsou zásuvky, takže máte možnost si ho nabít. A když jste na cimře tři, ví to tři lidi. Ale tady, musíte jít na kulturní místnost nebo prostě někam, kde je světlo, každej to ví. Vezmete kabel třeba z holícího strojku, plus, mínus, vyndá se baterka z telefonu, to se přiloží na plus a mínus, baterka se zahřeje a za ňákejch třicet, čtyřicet minut

se to vypne. Málokde jsou takový borci, že prostě maj klasickou nabíječku. U iPhone by to samozřejmě nešlo. Ale u telefonů, který maj odnímatelnou baterku, to jde. A potom ještě je jedna možnost, a to jsou tužkový baterie. Vemou se tři, napojí se na sebe, udělá se taková šoule, se tomu říká, zaizolujou se, aby ty kontakty seděly na sebe, vyvede se z toho jeden drát, druhý drát, a vlastně se to vloží opatrně mezi baterii a ty plíšky a energie jde vlastně z těch baterek.

Považujete telefon za horší závislost ve věznici, než drogy?

Rozhodně. Protože když ty drogy nejsou, tak nejsou. A voni jsou schopný z toho nějakýho režimu hibernace ty feťáci dokážou počkat, až ty drogy zase budou. Ale v momentě, když jste závislej na telefonu, a pak ten telefon není, tak jste schopný udělat první měsíc cokoli proto, abyste ho dostal zpátky. Je vám jedno jakou částku, to se nějak sežene, ale prostě jste na tom tak závislej, že se to nedá potlačit. Protože vám to bere veškerý kontakt s rodinou. Ta telefonní budka, byť je to jedna z mála věcí, kterou pro nás jako odsouzený udělali dobrou za celý ty léta – dobře, už to není taková zlodějna, koruna devadesát za minutu už docela jde, tak pořád je to svým způsobem takový šmírování. Veškerý ty hovory jsou nahrávaný. Dokonce jsem zažil i případ, kdy dokonce odposlouchávali hovor mezi odsouzeným a advokátem, což nesmí bejt. A pořád je to dvanáct stovek měsíčně a dvacet minut denně. Dvacet minut není mnoho. Kolikrát potřebujete něco důležitýho probrat, nebo někdo potřebuje poradit, což mě se třeba stává docela často. Když třeba volám holkám nebo kamarádům, já nevím proč, ale oni ve mně spatřujou toho moudrýho, že vždycky jsem dokázal přijít s nějakou radou nebo s nějakým návrhem, kterej jim vždycky pomoh. Takže když někdo se mi svěří, třeba moje bejvalá, ptala se mě na drogy a trestní právo atd.... Jenže za dvacet minut těžko jí v tom něco poradím, navíc ten telefon je odposlouchávanej a nerad bych ji třeba zavlekl do nějakýho problému. A těžko ta návštěva může něco přinýst.

Člověk se tady dokáže postarat. Jsem na to zvyklej. Za sedmdesát měsíců, co mám odsezených, byť je to smutný, ale...

Mohl byste popovídat o historii vašich trestů?

Můj první trest byl dvacet šest měsíců do **věznice pro mladistvé**. Tam se jednalo o to, že jsem ani nepodával odvolání. Za čin, jenž jsem spáchal, jsem se cítil vinen, udělal jsem ho s předchozím rozmyslem kvůli tomu kamarádovi... Šel jsem na Bory. Tam bylo zbudovaný oddělení pro nezvladatelný mladistvý, kde byly samý třetí diferencečky, to co nevěděli, co s tím ve Všehrdech a v Pardubicích a ještě než byly Heřmanice, tak udělali na Borech na sedm jedna. Fungovalo to nějakých dva a půl roku.

Tak já jsem tam přišel jako nováček, protože jsem to měl jako domácí věznici, během půl roku jsem jim tam dělal barákovýho. Neskutečná opičárna; šůrováky do zadku, braní jídel, znásilňování, násilí na denním pořádku. Viděl jsem osmnáct stehů, tady takhle rozseklou hlavu, viděl jsem kluka, kterej měl tak fialovej obličej, že se podobal tej modrej mikině, viděl jsem kluka, kterej přišel, ale to bylo v pořádku, ten seděl za znásilnění. „Na, mrdko, udělej si rysku!“ Tak si musel na koště udělat rysku a pak mu vrazili to koště do zadku. Pak jsem viděl kluka, kterej tam prohrál v kartách jídlo do roku 2018, to byl rok 2012, výstup měl ve 2013. Prohrál tam prostě peníze, takže tam skončil jako děvka, a teď to nemyslím jako obrazně, myslím to doslovně. Aby prostě odpracoval ten svůj dluh, tak odevzdával všechno: snídaně, obědy, večere, poštovní známky, telefonní karty, peníze nosil z návštěv, orálně tam uspokojoval jednoho, ten s ním tam dokonce pak přišel o panictví, no hnus, veškerý hnus. Masáže za uklízení ložnic, praní ponožek, no prostě univerzální to... No prostě mladistvý, to je něco, na co člověk nechce vzpomínat.

Existuje tam ještě nějaká hierarchie?

Já jsem tam byl od 2011 do 2013 a za mě to fungovalo tak, že byl takzvaně každý král. Tam prostě stačila maličkost, a už to bylo. „Ty budeš chodbu šůrovat, ty ji budeš vytírat!“ „A co, já jsem nějaká mrdka, abych vytíral?!“ Prásk! Přes celou chodbu šůrovák, trefil ho do hlavy, ten se takhle zatřepal a už byli v sobě. Vrstvy? Jo, funguje tam, že tam je barákovéj, je tam kápéčko. A samozřejmě cigáni vládnou. A pak jsem přišel já, začal jsem si holit hlavu, začal jsem tam hajlovat, říkám: „Žádný cigáni tady vládnout nebudou!“ A je to, bylo vyřízeno. Pak mě tam domlátili židličkou ve třech na malý cimře. Já jsem je pak pochytil po jednom, udělal jsem z nich skoro invalidy, a prostě cigáni nevládli. Když jsem byl já u mladistvých, tak cigáni nevládli. Snažil jsem se o první diferencku, a skončil jsem ve třetí. To už bylo v Pardubicích, mě odváželi, nám rušili oddělení. Takže prostě mladistvý strašný.

Načež jsem k tomu dostal deset měsíčků, ale bylo to nepravomocný. Nechtěl jsem jít ven s tím, že vyskočím jenom na chvílku. Ale nedalo se nic dělat, šel jsem na tři a půl měsíce domů s tím, že jsem jen čekal, až mi přijde zelená obálka. Ta přišla, řádně včas jsem nastoupil, trest jsem vykonal. Když se mě sociální pracovnice zeptala, jestli chci žádat půlku, tak jsem se začal smát. Říkám: „Prosim vás, vždyť mám deset měsíců, do konce mám osm měsíců, to nemyslíte vážně.“ To už bylo pro dospělý, to byl Kynšperk za pana Orla. No a teďka momentálně tady ty tři roky. Ale už s tím končím. Už na to nemám sílu. Byť se tvářím, jako že ne, ale vnitřně to pociťuju. Ale ne to bejt uzavřenej, ale to prostředí těch vězňů.

Co je nejhorší na výkonu trestu?

Nejhorší je rozhodně ten kolektiv! Vemte si, že já jsem člověk, kterej je zavřenej za to, že támhle někoho zmlátil. Dobře, je to trestná činnost. Ale mě nepřijde třeba normální, když člověk normální poctivej vydělává celej měsíc v práci peníze, a pak přijde s priminutím nějak bezcennej feťáček zmrd, vykrade mu byt, sebere mu úspory, aby zaplatil nájem, elektřinu, dovolenou, koupil si jídlo, zaplatil telefon, a ještě bůhví kdesi cosi, a on mu to ukradne, koupí si za to drogy a zbytek prohraje na výherních automatech. To mě nepřijde normální. To je kategorie 1). Kategorie 2) Násilníci, co se neštítí přepadnout starýho člověka, nebo nějakýho hendikepovanýho nebo okrást malou holčičku. Kategorie 3) prcačkáři, co jsou schopni znásilnit ženu nebo malý dítě. Pak mám kategorii 4), s tím jsem se zaplat'pánbu ve výkonu trestu ještě neseťkal, protože za ty se obávám, že bych šel do nášupu, a to je týráni zvířat. Protože to je věc, kterou fakt jako nejsem schopen se přes to přenést.

Vrazi, já nevím, podvodníci, ty co prodávaj drogy... budiž. Jo, jestli si ten feťák koupí tu drogu od toho nebo od toho, je úplně jedno, koupí si ji vždycky. Ale neschvaluju, když to někdo poskytne člověku, kterej to nikdy neměl nebo dítěti, to ne. S takovým bych byl hotovej raz dva. Ale když to někdo prodá narkomanovi, kterej je závislej a tu drogu si prostě sežene chtě nechtě, tak už nemám potřebu toho člověka za to odsuzovat. Dělá prostě tak, aby si vydělal na chleba. To, že za to nese trestní odpovědnost a neunes je, to už je pak jeho věc.

S kým se tady nejvíc bavíte?

Víceméně se nebavím s nikým. Dneska ten Emil, tak s tím během toho dne prohodím pár slov. Nebo s tím Vlastou Netopyřem, ten má pokus o vraždu, tak s tím taky. To je rozumnej člověk, s tím se dá. Ale zase, on už sedí devět let a taky už se s ním nedá komunikovat jako s člověkem, kterej to... Nebo když jsem byl na áčku, tak jsem se hodně bavil s knihovníkem. Ale zase jde o to, že my jsme z Plzně oba dva. A nejlepší když mi položil otázku: „Petře, a řekni mi, co je venku novýho, a vem to od roku 2002.“ Říkám: „Ty si dobrej!“ Tak jsem mu musel vyprávět, co se událo všechno novýho. On sedí sedmáct let, já proti němu sedím chvílku. Ale nahoře na tý bépětce skoro s nikým. Prostě nemám potřebu se s těma lidma bavit. Nikdo si mě nevšímá. Mám takový silový pole, který já si nenechám proniknout. S vychovatelem a s odborným personálem vycházím úplně normálně.

Tamty odsouzený... já si dělám svoje a nikoho si nevšímám. Cvičím dvou i třífázově denně a oni to nepobíraj. Na mě koukaj jak na nějakýho blázna, ale akceptujou, že jsem ten sport dělal venku. Jedinej, kdo se přes to ze začátku nebyl schopnej přenýst, byl barákovéj, ten namistrovanej kulturista. Ale když viděl, že do toho dávám opravdu všechno, tak uznal, že proto mám asi opravdu zapálení. Na vycházce, když jdu, tak se mě spousta lidí ptá, chtěj poradit. Jak maj třeba zvedat, jak maj trénovat, jak maj jíst. Říkám, jestli máš možnost kantýny, tak si určitě kupuj tyhle věci. Tady jsou všichni šílený do sóji, já jim vyvracím ten mýt, že sója je dobrá. Sója obsahuje strašně moc estrogenů, což je ženské pohlavní hormon, takže po tom rostou ty ženský cecky, a ona sice obsahuje hodně bílkovin, ale rostlinného původu, kterej mi nedokážeme zpracovat a nedokážeme z něj dostat ty potřebný enzymy pro svalovej růst. Takže bílkoviny, který obsahuje sója, jsou pro člověka prakticky bezcenný. No a tuto já se jim snažím vštípit. Vštěpuju jim, aby necvičili s postelema, aby necvičili s tím čelem, že ta dráha není rovná, je elipsoidního tvaru, že to přetěžuje ty klouby, poškozuj je to. Některý se těma radama říděj, některý ne, a po letech mi říkaj: „Ty vole, brácho, ty si měl pravdu, mě to teď bolí! Co mám dělat?“ Já říkám: „Teď, teď jsi v prdeli jak bača s dřevákama, protože ta chrupavka je poškozená, jedinej operace.“ Takže takhle.

Umím si tam pustit hubu, ten svůj pořádek, ten svůj klid. I ty cikáni, oni ví, že je nemám rád, ale nák to tam neventiluju. Tam jich je docela relativně dost, ale zase teď jsem byl na kulturce a byli jsme tam taková bílá parta a zrovna běžel dokument Hitler vs. Churchill, kterej já už jsem viděl několikrát. Ale tak nějak jsem tam vycejtil neskutečnou inklinaci k nacismu mezi těma odsouzenějma, s čímž já se samozřejmě ztotožňuju. Ale oni to neberou jako nacismus – národní socialismus, nechápou, co byla Hitlerova politika. Oni vidí jenom Holocaust a genocidu, jenom tuty dvě věci. Oni jsou rasisticky zaměřený, nesnášej cikány, nedivím se jim. Ono, když člověk stráví v takovém prostředí pár let, tak ani cikány mít rád nemůže.

Jsou dva druhy: Ty, co je začnou úplně nenávidět, a ty, co se začnou jim připodobňovat. A když bílej kluk, kterej má modrý oči a je blondátej, a řekne mi: „Hele, more...“ Tak mu řeknu: „Hele, seber se a vypadni, s tebou vůbec se nemám o čem bavit!“ Když bílej začne mluvit jako černej, tak i těm černejm to připadá směšný. Oni sami uznaj, že to není normální, když bílej se snaží mluvit jako černej.

Když se třeba bavím s váma nebo se budu bavit s někým z vyšších vrstev, tak samozřejmě budu pečlivě volit termíny, a budu se snažit působit kultivovanějc. Ale když jsem v prostředí takovejchle asociálů, tak tam nebudu mluvit jako inženýr, protože by tam na mě koukali jako na totálního idiota. A zase když se bavím s normálníma lidma, s tou střední třídou, tak dokážu komunikovat jak s těma, tak s těma, tak s těma. Ale radši komunikuju s těma, než s těma nižšíma. Mám rád, když mě ta konverzace obohatí.

Je to pro vás složité se pohybovat v tomhle prostředí?

Je to pro mě tady těžký. Už jenom to, že nepoužívám vulgarismy. Občas teda použiju nějaké vulgarismus, ale to jenom víceméně proto, abych nějakým způsobem vypíchnul. Protože když použiju takovej termín, oni jsou si toho vědomi, že tak normálně nemluví. Tady tím prostě vypíchnu vážnost situace. Ale představte si tam bejt, oni mluví jak dlaždiči, baví se vesměs furt o těch samých věcech, drogy, automaty, trestná činnost, co budou venku dělat. Ten jde prostě domů, a je z toho úplně hotovej. Já jdu domů a těším se, neskutečně se těším na nový zážitky, na novej život, co vybuduju, jak zase začnu prostě odznova... A abych nezopakoval ty svoje starý chyby. Na to já se těším, protože se mám kam vrátit.

Ten jeden teď jde domů za chvíli, a on je úplně hotovej, na něm to vidíte, že se trápí, protože

on je sociálně vyloučen. Nemá se kam vrátit, neví, co bude dělat, ví, že bude páchat trestnou činnost, a ví, že se dostane zpátky sem. V podstatě se na to i těší, jak se sem dostane zpátky, protože tady má tzv. sociální jistoty. A v tomto prostředí mně není dobře, v té společnosti. Já nevím, jak bych to tomu soudcovi vysvětlil, ale stejně mi řekne „ne“. Takže proto jsem skeptik ohledně podmíněčného propuštění.

Co byste řekl, že je nejdůležitější pro přežití v tomto prostředí?

Rozhodně je potřeba určitéj druh nepřístupnosti. Aby člověk si nepřipouštěl k tělu každého. To je základní věc. Dobře, můžeme spolu nějakým způsobem komunikovat, můžeme se pozdravit, ale neplet' si to s kamarádstvím, já nechci nic po tobě, ty nechtěj nic po mně. To je pravidlo číslo jedna. Druhá věc: Lítost nebo laskavost může být chápána jako slabost. To je pravidlo, který tady prostě platí. Třetí věc je: člověk si musí vybrat stranu, buďto s černejma nebo s bílejma. Když se jde třeba na vycházku, tak to vyloženě vidíte, jak jsou ty skupinky rozčleněný, bílý seděj s bílejma a černý sedí s černejma. Málokdy vidíte, že by se některej přifařil, jo... To není jako třeba v Americe, ale nějakým způsobem to takhle funguje. Jsem bílej, tak budu s bílejma.

Ale nejlepší je, když budu sám a od všech jsem odproštěnej a nikoho nepotřebuju. A pak co je důležitý... já nevím, no netlačit se moc dopředu. Zůstávat někde spíš jako pozadu. Když něco umím, třeba nějak bojovej sport, nedávat to moc na odiv, protože ono to je tady vnímaný spíš jako provokace. Ale zase nechat si s prominutím jako nakálet zas na hlavu. Jo prostě když někdo přijde ve vidině toho, že na mně udělá jméno, tak jsem s ním hotovej raz dva. Ale jak říkám, vy jste mi pomoh tamtou knížkou nahoře, že není už potřeba fyzického násilí. Dá se říct, že 95 % situací se dá vyřešit uměním boje bez boje.

Já jsem narazil na jednoho, kterej byl taky Plzeňák a procestoval celej svět. Heleďte se, nebyla noc, kdy bych neseděl u jeho postele a nepovídali jsme si. Probrali jsme Jižní Ameriku, Evropu, Plzeň – koho známe... On byl vysokej podnikatel, znal spoustu lidí, který jsem znal já. Nebyla chvilka, aby my jsme si neměli o čem povídat. Tak prostě takovejma lidma bejt obklopenej, tak by to bylo dobrý. Jenže najdete takovýho, kterej udělal chybu, šlápnul v životě vedle. Ale vesměs procestoval svět, viděl to, viděl to, a o všem dokázal prostě vyprávět a bylo to i zajímavý. Pak sem přijedou takovýhle potetovaný opičáci, každej má šest tříd základní školy, a každej na mě: „Ahoj bráchó!“ No a at' se na mě nikdo nezlobí, ale proč já bych měl s takovýmhle *tvorem* navazovat konverzaci nebo nějak vztah. To je pro mě naprosto nepotřebný.

Máte obavy, že vás to prostředí nějak zdeformuje?

Za těch osmdesát devět dní, co mám aktuálně do konce, tak ne. Ale mám obavy, že kdybych náhodou ještě sem musel, se bojím, že třeba ta zvýšená ostraha by mě dokázala nahlodnout. Abych byl upřímněj, já se cítím trošku institucionalizovanej.

Čím se to projevuje?

Třeba tím, že v noci spím a zdá se mi o Borech. Já jsem to přiznal už hodněkrát, já k tutej věznicí mám silnej citovej vztah. Já jsem tam přežil spoustu zlýho, prožil jsem tam spoustu dobrýho, ale vesměs za ty čtyři roky, co jsem tam prožil, teď mi je dvacet čtyři, tak jsem si k tomu vypěstoval určitéj vztah. Jsem tam svým pánem, nikdo mě tam neomezuje. At' se jedná o vězně, at' se jedná o dozorce, at' se jedná o civilní zaměstnanec. Vesměs všichni mi tam jdou na ruku. Ale říkám, to tam není během dne, to jsem si tam prostě vybudoval.

Jak jste to dokázal?

Dokázal jsem to jednak tím, že jsem tam dělal toho barákového dvacet šest měsíců těm mladistvejším. Tzn. že jsem chodil každé den uklízet dozorcům kancelář. Takže tam není dozorce, kterej bych nevěděl, jak se jmenuje, některý si pamatuju služební číslo, jeho koníčky, kde bydlí... Protože prostě uklízíte kancelář a povídáte si. Trvá to chvilku, jo. Ale když dvacet šest měsíců uklízíte kancelář, tak zjistíte, že toho znáte zvenku, toho znáte odtamtud, ten zná zase vaši mámu, vaši rodinu. A tak nějak prostě zjistíte, že se tam s těma lidma dokážete náěk s nima komunikovat.

Nejpřísnější dozorce na Borech pan Luňák, všichni z něj serou maggi v kostkách, a když přijde na oddíl, tak normálně vězni stojí v pozoru jak šílený. Tak my jsme se potkali v Praze, já jsem jel na kulturistickou soutěž, potkali jsme se v KFC. Našel si pět minut, pokecali jsme si spolu. Jsem tam ve výkonu, on mě vede na výkon kázeňských trestů, na díru, a takhle mě poplácá po zádech: „Tak co, Kajmane, jak se vede? Ještě budeš se venku prát?“ A já říkám: „Pane Luňák, nestálo mi to za to.“

A já jdu do kanceláře a povídám: „Pane Luňák, já bych tady potřeboval dát kuchařům něco...“ Nes jsem jim Gillette Fusion, ten strojek a k tomu dva břity. „Víte, že bych si nikdy nedovolil vás obejít, říkám vám to tady na rovinu, prostě pro Srnce, známýho.“ A on říká: „Nóó...“ A já zase: „Tak podívejte se, já jsem ze (městská čtrť), vy jste ze (dtto), Srnec je ze (dtto), tak musíme držet trošku při sobě, ne?“ „Ypsilon, vypadni z tý kanceláře! Srnec, pod' sem!“ Srnec úplně zblednul, přišel tam, a on: „Tady si to vem a vypadni!“ A on na mě koukal, jak jsem to udělal. Víte, takhle to tam mám. Se mi nedivíte, že tam tak chci. To je takový, že se mi po tom i stejská.

Vemte si: Ráno vstanu, a vod rána už je sranda, jo, parta, klucí, támhle běháme po chodbě, nebo tam jdete na cimru, vyprávěj se historky. V deset je vycházka, vezmu kraťasy, jdeme hrát nohejbal bez bot, bez trička. Zahrajem si, pak náký koupání, oběd. Odpoledne se natáhnu, nebo si jdu zacvičit nebo něco takovýho. A pak zase se Srncem jdeme na kulturku, šedesát programů, koukneme třeba na nákej film pěkněj. Pak je sčíták, dva sčítáky denně v šest a v osm. Večer s někým sednu, zahraju si šachy, napíšu dopis, a nevím, že den byl. Nevím o tom, že proběh den. A takhle těch dní je, člověk to tam... Jo, necítím, dobrá parta...

Tady se vám to vleče?

Tady se to vleče hrozně, neskutečně, ten den je nekonečnej. Vždycky si říkám, ať už je prostě po tej čtvrtěj, pátej, ať už můžu jít volat domů, protože oni jsou v práci. Těším se na těch dvacet minut, který mě vytrhnou tady z toho běsu tady. Z toho martýria. A pak mi to řekne, že do konce hovoru zbývá třicet vteřin, já to zavěsím, a zase k tej hnusnej realitě. Není to ošklivá věznice, je to taj moc hezký. Jak prostředím, tak i ty zaměstnanci, jak s váma to... Ale zkrátka, na Borech jsem doma.

Popište mi, jak cvičíte.

Radši cvičím kolektivnějc, ale jsem schopen toho docílit i samostatně, vyjma teda nohou, protože na ty potřebuju. Ted' jsem přemluvil tam nahoře jednoho, ale on prostě – už druhej den nemůže chodit. A mně to nic nedělá ale. On mi říká: „Ty si se úplně zbláznil, ty chceš po mně, abych dělal takovýhle věci.“ A já: „Ale Milane, aby si vypadal dobře, tak ty nohy potřebuješ.“ On sice něco dělá, ale dělá málo. Já ne, já se do toho opřu, vymáčknu z toho prostě poslední kapku, co to jde. Dobrý, dám si dvě tři hodinky pauzu, jdu k těm žebřinám a ještě odjedu břicho. Taky všichni mi to chválej, že tam mám kostky vysekaný. A tyhlencty těhotný strejdové, tak já jim říkám, jak tady běhají, to je fakt strašný. Ty jedou jenom ten vršek, a to že mají takovýhle břicho a takový nohy, to je jim úplně jedno. To je strašný přece, ne? Tím bych nedokázal se prezentovat někde na veřejnosti. To je strašný, ale až smutný.

Takže cvičení, to víte že radši kolektivně. Třeba dneska v tý posilovně ten Rejsec. Tak já cvičím

mrtvej tah, on stojí za mnou. První jsem vzal na rozcvičení šedesát, druhá sto, třetí sto čtyřicet, čtvrtá sto devadesát jsem tam dal. No, nemám pásek, jinak bych tam dal víc. Ale bez pásku se bojím. Tak 190 třikrát, pak to sundám, nechám tam stovku, a říkám si, udělám prostě, co to pude. No a teďka jak dělám ten desátej, tak on za mnou: „Dělej, kundo, uděláš ještě čtyry!“ A teď on mě tak hecnul, že já už rozhodnutěj, že skončím, tak prostě ještě ty čtyři jsem udělal. A tuto mě právě na tom kolektivním tréninku baví. Když prostě je někdo za váma nebo někdo s váma, kdo se nebojí vás vyhecovat k vyššímu výkonu. Jde o to, že ten člověk vám nastaví nějakou hranici, a vy se tou hranicí nenecháte pokořit, vy ji musíte překonat. O to jde, abyste se posouval dál psychicky, a tím pádem se posouváte dál i fyzicky. Teďka třeba sleduju to mistrovství světa v Judo v Budapešti... Tady se to hrozně vleče, když nepočítám tu posilovnu, tam to bylo rychlý, to si říkám, že ta hodina byla nějaká ošizená.

Dokážete formulovat, jestli jsou nějaká pravidla mezi vězni, třeba že něco uděláte a tím narazíte?

Ano, ale vesměs se jedná o maličkosti. A teďka záleží, jestli jste u mladistvých, v áčku, v béčku, v céčku nebo v děčku. Každá tato společnost má trošku jiný pravidla. Třeba: Tady jsme v céčku, tak stačí: každá věc – ne člověk, věc – má prostě svoje místo. Ten má u postele židličku a má ji tam třeba tři roky. A teďka přijde novejš, a tu židličku mu odšoupane a dá ji ke stolku a zapomene ji dát zpátky. Ten se vrátí z práce, tu židličku tam nemá a je oheň na střeše. Protože on prostě ten nováček tím jakoby narušil to zažití tam a omezil tam – a přitom se jedná o naprostou banalitu. Ale ve vězeňském prostředí je tato vážná věc. A přitom je to jenom blbá židlička. Pak se může stát, že s tou židličkou skončí v hlavě. Takže určitě člověk musí rozlišovat. Nejenom mezi lidma, ale jsou prostě nastavený nějaký hranice.

Třeba tady máme takový tři experty, který předbíhají ve frontě na oběd. Oni si tím dokazují nějaký svoje povýšenectví, myslí si, že jsou nějaký králové, že jsou něco víc. Mě vždycky když takovej nákej předběhne, tak já kdybych to měl řešit, abych se dostal na tu jejich úroveň: „To jsem tady, do píči, namalovanej, ty kundo, nebo co?!“ Ne, proč bych to dělal. Já si řeknu: „Ty ubožáku, dyť ty mi venku nešaháš ani po kotníky.“ Většinou to vadí, ale boje se, protože je považuju za nějaký, jak oni říkají, střelce. To pro mě žádný střelci nejsou.

Pro mě, když už teda střelec, tak Standa Rys z áčka, ten fotbalista. A potom ten Marek, jak je teďka na nástupním oddělení, on nosí to číro, a ten už celej život dělá, trénuje v klecích, dvakrát byl ve Fighters Magasine... A když jsem ho viděl trénovat na tom nástupním oddělení, výborná technika, výborná rychlost, výborná propracovanost. To je pro mě autorita, která mi imponuje. A jsem schopnej, když jsem v těch kraťasích, mu pokleknout k nohám a vzdát mu hold thajskýho boxera.

Ale tady nákej takovej blbec, když taj si myslí, že si kopne do postele... Postel vám v životě ránu nevrátí. Já do tý postele taky umím kopnout, ale proč bych to dělal? Já vím, že když ho nakopnu, tak nebude tři dny chodit. Víím to, zažil jsem to hodněkrát. Ale já si to nepotřebuju dokazovat. Když mě takovej blbec předběhne, tak si řeknu, že jsem lepší než on. Nemyslím fyzicky, myslím duševně. Mně to je jedno, ty sis teďka sobě umocnil, že jsi ten alfa samec, že máš tu korunu, a že mu jako nikdo tu autoritu nesráží.

Ale věřte tomu, že i tyhle, který taj předbíhají v tej frontě, tak mi na celu se zapálenou cigaretou nejdou. Protože oni ví, že ode mě budou něco potřebovat. Třeba ten Pavel, on tam na mě nějaký narážky. Já mu říkám: „Hele, ty mě vůbec nezajímáš. Jestli po mě něco chceš, tak normálně příd, dej si se mnou kafe, pokecáme, ale s tím mě vůbec neotravuj.“ Za chvilku přišel, přines mi to, že čeká sdělovačku, že nachal, že by potřeboval poradit s obhajobou. Říkám: „Jo, není problém, vyndal jsem bílou áčtyřku, vyndal jsem trestní právo procesní, trestní právo hmotný, nalistoval jsem tam ty kýžený

stránky, a řek jsem: „Tak, pověz mi ten příběh, a já ti řeknu, na základě čeho můžeš postavit obhajobu, a s čím ti můžu pomoci.“ A on: „A co za to chceš?“ Já říkám: „Nic, já to pro tebe udělám prostě z dobrý vůle.“ Ale už jste viděl, jak s tou cigaretou, že stojí za dvěma, a už tam nejde. Jo, protože oni, já jim dám najevo tu mentální převahu. Oni ví, že já disponuji nějakými vědomostmi, který třeba jim se hodí... Ale zase, v životě bych se s ním nepral, už jenom protože má céčkovou žloutenku. A já se toho bojím.

Takže takovýhlemu já radši odkejvu: „Jó, ty jsi frajer, ty na to máš.“ Teďka tam běhá ten cigán nahoře, jak předbíhá ve frontě, a říká: „Móre, mam si nechat narůst vlasy, hej?“ A já mu říkám: „Hele, já si myslím, že takhle to máš lepší.“ „Jo, proč myslíš?“ „Takhle budíš víc hrůzu.“ „Fakt, jo? Ale já nevím, jestli chci budít víc hrůzu.“ A já říkám: „Jo, chceš, takhle je to lepší, to nos.“ Přesvědčil jsem ho o tom, že takhle budí respekt, a že kdyby si náhodou nechal narůst vlasy, že by ho ještě ostatní despektovali, to samozřejmě nemůže připustit v jeho postavení. Přitom venku je to úplně obyčejnej feťák. Ale tady je to pan Někdo. Ale já jim to nechávám, protože mi je jich svým způsobem i líto. Ano, tutěm blbcům ustupovat. Ale neustupovat jim na úkor sebe sama. Ustupovat jim tak, aby oni získali ten pocit nadřazenosti, ale já se tím nedostávám do žádný podřízený pozice. Já jim přeci nemůžu lízt do zadku, já je nechávám, ať si dělají to svoje a já jim do toho nikterak nezasahuju. V duchu se tomu zasměju.

Jak to funguje s úklidem na cimře?

S úklidem je forma malý a velký cimry. Na malý cimře to funguje tak, že se střídáme. Na velký cimře uklízí jeden, a z nákupů se mu kupuje tabák a kafe a takhle. Ale on to dělá dobrovolně, on k tomu není nikterak nucenej. On se nabídne, v pořádku, za to budeš honorovanej měsíčně nákou částkou ve formě platidel, jako je tabák a kafe. Ale ten člověk k tomu není nucenej, kdykoli může říct: „Hele, klucí, já už to dělat nechci.“ „V pořádku, už od nás nic nevidíš.“ A pak teda by nějakým způsobem zafungovalo to střídání. Ale zase, on je na baráku, a nechodí do práce, nemá příjem. Oni přijdou z práce, jsou unavený, tak takhle si myslím, že ten systém je vyhovující. Já nemám problém dát za to, že nemusím měsíc šáhnout na koště. To je docela zajímavý.

A víte, co je třeba na tom oddíle bépět, a že jsem si těch oddílů prošel, a s tímhle jsem se ještě nesetkal. Prostě na sčítáku, normálně v base funguje to, že každéj má svoje místo. A nedej pánbůh, když si na to místo stoupne někdo novej. Přijde o zuby. Tady ne, tady ať si každéj stoupne, kam chce. Přijdu první den, a říkám: „Hele, klucí, kde je tady místo, kam si můžu stoupnout?“ Prej: „Hele, to je jedno.“ Myslel jsem si, že si dělaj srandu. Že se mě snaží nák to..., aby to vyeskalovalo v konflikt. Tak ještě trochu opatrně jdu za jiným: „Hele, prosimtě, kam si mam jít stoupnout, mám jít na konec?“ A on: „Hele, to je jedno, taj jsou pracující, ty taj nejsou, věčně jsou v práci náká směna, stoupni si kam chceš.“ A do dneška to mám v sobě, si říkám: to není přece normální. Když přijde normální člověk, kterej nikdy neseděl, a je ještě mezi vícetrestama, a nedejpánbůh si stoupne někam, kam nemá... Ono je to pro něj úplně nepochopitelný.

Vemte si, že jste zvyklej na věci venku, a najednou přijdete někam, kde je zajetej nějaký **kodeks**, nějaký řád, kde všechno funguje v denním stereotypu, kde je nějaký denní režim, a třeba – na to opatrně, to je třeba v děčku problém, ale i v céčku – když třeba někdo sáhne někomu bez dovolení na hrneček. Cigáni věří, že to nosí smůlu. V děčku se to vůbec, tam jsou schopný do vás bodnout nůž. Ale když někomu sáhnete na hrneček, to je špatně. Když třeba někdo: „Hele, byl by si tak hodnej a zalil mi kafe?“ „Jó, jasný, v pohodě.“ Tak takhle jo. Ale svévolně někomu takhle vzít hrnek a třeba mu ho jenom posunout kousek dál – jéžišmarjá! To mě teďka zrovna vyvstalo, když jsem se na ten hrnek podíval. Tyhle pravidla nejsou napsaná, to je nepsanej zákon. Ten vnitřní řád, co tam máte pověšenej,

ten je takhle svěšený tím věkem, jak už tam je dlouho, jo. Nikoho to nezajímá.

Jak je to se skříňkou?

Skříňka se člení, má šest fochů. A poznáte prvotresta od vícetresta. Když otevře skříňku, vícetrest to má vyskládaný, že vždycky na levý straně má věci, který jsou materiálně hodnotnější než věci, který jsou míň hodnotný. Protože skříňka se dá samozřejmě vypáčit, vykrást, utrhout zámek. Takže hygiena, tabáky, kafe, známky, ceniny, drahý civilní hadry dávám do prostředního spodního fochu. Ten je nejbezpečnější. Potom jsou ty dva, horní, spodní. Tam dávám ty hodnotnější věci, ale nejsou pro mě cenný. A sem doprava dávám takový blbosti, jako jsou ústavní věci, nebo nějaký písemnosti, který jsou hodnotný pro mě, ale pro ně nemá žádnou to. Nebo ručník, ešus, nějaký ústavní pantofle. Prostě to co, kdyby náhodou si někdo chtěl přilepšit, tak si moc nepomůže. A jako někomu lízt do skříňky, to není dobrý. To fakt není dobrý. Jako je něco jinýho, když někdo řekne: „Vem si to tam u mě ve skříňce. Když jste s někým dva roky na cele, to už je normální věc. Ale když je tam někdo nověj, je tam třeba měsíc. Jako než si vás takzvaně voťukaj. A i tak.

Já když jsem tam přišel, na tu cimru, tak jsem si nejdřív myslel, že tam je telefon, a že se ho přede mnou bojí vyndat, protože jsem nověj. No ale pak jsem koukal, zkoumal. Zjistil jsem, že jsou tam takhle zalepený světla, že to je vlastně zadělaný těma policejníma páskama, a říkal jsem si: „Kdepak, tady ne.“ A přišel jsem na to, že ne, protože už by ho vytáhli za tu dobu. To vám nemůžu říct jako zaměstnanci, já jsem se toho teda neúčastnil, ale proběhly tam nějaký zakázaný věci proti řádu věznic, nebudu konkretizovat, to už by bylo neetický i z mé strany, já musím furt zachovávat nějaký ten vězeňskej kodex. Ale už mi dali najevo nějakou důvěru. A kdyby tam bylo něco takovýho na volání, už by to vyndali. A já tuším vím, že prostě nic takovýho tam není. A mám dojem, že ani na celým oddíle. No jasný, když to můžu mít v práci, proč bych to tahal na barák. Tím, jak můžou volat, zredukovalo to neskutečným způsobem počet mobilů ve věznicích. Protože to O2, to byla legální zlodějina. Jako sto osmdesát korun za jedenáct minut, to je šílený! A ještě ke všemu odposlouchávaný. To je ukrutnost, a hlavně, nemoh jste každej den. Musel jste vypisovat speciální žádanku, byla to buzerace i pro ty vychovatele. Takhle ne.

Víte, co je zajímavý? Nikdy jsem si nenechal od rodiny poslat telefonní kartu. Protože jsem pracoval v kuchyni, takže co si budem povídat. Kšeftovat – se kšeftovalo, a kšeftovat se bude. Dycky se bude. Já prodával rohlíky a těstoviny. Maso prodávaj zoufalci. Ty, co jsou zadlužený a za drogy, tak ty už prodávaj maso. dvacet kousků za tabák a takhle. „Chceš jíst? Dej sem tabák a čtrnáct dní nebudeš vědět, co je hlad. Masa dostaneš třeba dvě.“ Ale nikdo nemůže chtít ode mě, kterej cvičím, abych já jim tam dával masa, který si můžu vzít sám. V podstatě pro mě v tej práci to je privilegium. Protože za těch šest, sedm stovek, co jsme tam vydělali, se nestrhnu. Ale za to maso, hovězí, kuřecí, za ty šmakouny, to se strhnu. Jako to mě fakt nevádí tahat bedny, když vím, že tam mám kilo masa. Zacvičím si, dám si pěkně masíčko, tak to jo. Protože když bych to přepočítal. Kolik stojí kilo hovězího zadního? V kantýně, kdybych to měl kupovat, to bych se nedoplatil. A už to mam uvařený, a nemusím se o nic starat. Tak bych musel bejt blázen, abych to přece prodával za nějaký tabáky. Takže takhle to fungovalo. Volal jsem dvě tři karty tejdně, a nikdy jsem si to nenechal poslat.

Jaké postavení má dle vašich zkušeností barákovéj?

Tady ten **barákovéj**, jak je nahoře, ten Petr, tak ten má autoritu. Ale většinou ta autorita má bejt ten drugej, ten kápěčko – kázeň a pořádek. Ten má bejt ten autoritativní, a barákovéj má bejt ten administrativní. Ten dělá štítky různý, papíry, s vychovatelem je jedna ruka a tak. Takhle je to třeba na Borech, že na pracujícím patře je barákovéj, Cukr mu říkáme. Tak to je takovej chudák chlap, já nevím čtyřicátník, pár zubů v kuse, ale on má *index*, on si pamatuje. Sto tři lidí na patře, on si

pamatuje jméno, příjmení, kdo kde spí, na jaký cele. Vychovatel mu říká: „Kde máte index?“ „Já ho nepotřebuju, já mam index tady“ (ukazuje si na hlavu).

A odsouzený Patrik Zubr, má dvace čtyři let trestu, obrovská hora, ten tam běhá v montérkách a řve. Jako nemusí, ale řve. A to je ten autorita. Ale jinak jako barákovej by měl mít přirozenou autoritu. Ale jak říkám, barákovej by měl bejt většinou ten administrativní. Proto třeba v Kynšperku na nástupním oddělení, tam jsem dělal já kápěčko, a barákovej byl takovej starší chlap, ten si zase pamatoval všechno. Kdežto já jsem tam byl od toho, aby prostě sčíták, snídaně, obědy, večere, když byl nákej problém, tak se to prostě vyřešilo.

Jednou se tam vykradla skříňka, já jsem zahájil vyšetřování. Dva sprchový gely. Našel jsem je. Postavil jsem v devět hodin večer celou chodbu, asi šedesát lidí, a říkám: „Pánové, je mi to nepříjemný, ale je tady mezi náma náká zasraná krysa, která se neštítí vykrádat skříňky. Takže teďka minuta limit na to. Pokud někdo chce dobrovolně, a já se nebudu ptát na to kdo nebo co nebo jak, ty šampóny vrátit, má možnost. A budeme dělat, jako by se to nestalo. Jestli ne, tak za minutu budeme chodit celou po cele a budeme prohledávat skříňky včetně mojí – abyste si nemysleli, že jsem něco víc. Moje hovno smrdí stejně jako vaše. A ty šampóny, u koho najdu, tak ten si veme boty a pudeme na kulturku a tam to vyřešíme postaru. Šampóny se objevily. A bylo.

Jenže vychovateli se to nelíbilo. Nebo takhle, vychovateli se to líbilo, ale pedagog byl proti, že to je v rozporu s řádem věznice. Samozřejmě dozorce o tom věděl, já jsem říkal: „Pane Mlynařík, já jsem to vyřešil.“ A druhý den se to dozvěděl vychovatel, ten říká: „Hele, to jste udělal dobře, já stojím při vás.“ A pedagog: „Co to děláte?! Vy si taj děláte, co chcete. To takhle nemůžete stavět početní prověrky mimo stanovenou dobu. Nemůžete to takhle lidem říkat.“ Já říkám: „Víte co, pane Brkoslav, tak si to běžte dělat vy. Tady máte, vemte si ty montérky, a běžte si to zkusit dělat tady čůráka, potřebujete tuto, furt vás někdo volá, sociální, jeden vychovatel, druhý vychovatel, pracovní zařazení plus vy. Takže já se tady celej den nezastavím. A do toho ještě odsouzený po mě chtěj žádanky a tuto a tamto. Musím tady hlídat obědy, škrtám tady stravenky, snídaně, obědy, večere... Aby se mi tady netočili, aby se neztrácelo jídlo. A do toho ještě musím vyšetřovat náký sprchový gely, aby to nešlo do zápisu, aby to nemuseli řešit dozorci, následně vychovatel a vy. A vy jste ještě proti tomu, vy mě ještě za to zbuzerujete. Tak si ty montérky vemte, a běžte si to zkusit!“ „Ne, pane Ypsilon, já jsem to tak nemyslel, ale nemůžete takhle.“ A já říkám: „Já už ale nevím, jak.“

Končí vám pracovní doba.

Informátor č. 12 – Zéta

Jak vnímáte to prostředí výkonu trestu?

To *prostředí* vnímám, jako že to je čím dál horší. Čím dál víc je tady narkomanů a všeho podobného. Tady to je ještě dobrý, že tenhle oddíl je takovej menší, že třeba ty lidi taky maj v minulosti zkušenosti s drogama, ale nefetujou taj v base. V uvozovkách jsou takový normálnější než ty ostatní. Když jsem byl třeba na bétrojce, tak to jako ty lidi nic nezajímá, jenom když se tam objeví nákej prášek, aby ho sežrali, nebo perník, trávu, aby se zkouřili, prostě maj kecy silácký. Furt se bavěj, jak se zfetujou, mě to vůbec...

Kolikrát chodím po chodbě, mě to vůbec nebavilo s někým se bavit. Já jsem taky darebák, ale já jsem jezdil na dovolený, prostě jsem si užíval život. Něco jsem viděl, procestoval, mám zážitků daleko víc, než se někde zfetovat a jít někde do náký herny jako 99 % lidí taj odcaď. Nebaví mě to ani poslouchat

ty kecy, a to je furt. Třeba i v tý práci to vidim. Nechci třeba shazovat cigány, ale ta jejich mentalita je jinde, voni jsou třeba daleko větší rasisti než my, ty cigáni. Oni si gelujou hlavy a myslej si, že ty holky jsou na ně zvědavý na tý Mocce. Říkám si, co ty jí chceš nabídnout, co ta holka z tebe má?! Oni si myslej ty feťáci, že si taj párkrát zacvičej a maj svaly, a že ty holky se z toho poserou.

Ze 75 % na tý Mocce si vykám a prostě si nechci tykat. Jsme to viděl, ten Osel, co taj byl, s tou šéfovou prostě si tykal, a ta komunikace, úplně si k němu dovolila daleko víc, než si dovolí třeba ke mně. Když tam třeba se jí něco nelíbilo, tak tam na něho zvyšovala hlas, to já nechci dopustit tohle. Já si držím odstup a je to tak lepší. Já jsem slušnej ke všem, samozřejmě, s těma ženskejma tam přijdete, já jim řeknu „dobrý den“ a „nashledanou“. Oni mě tak berou a kolikrát se stane, to není jako veřejný tajemství, že vám přinese, že vám upeče koláčky a tak. A to ani nemusím připomínat, oni za mnou přijdou samy. A tyhlety nagelovaný hlavy je otravujou a myslej si, že já nevím. Co čekáte, že s tebou začne chodit nebo co? A co z tebe má, že s tebou je taj osm hodin v práci? A že půjdeš jednou za půl roku na přerušení a strávíš s ní dva dny. Ta ženská chce něco úplně jinýho. Oni to nechápou tohle.

Ale je to čím dál tím horší ten výkon trestu tady. Jako dobrý, že to teďka funguje ty venkovní pracoviště, že ty lidi se podívaj domů, co maj rodiny. Jako dobrý, ale si myslím, že dřív to bylo takový jinačí. Ty drogy se tak rozšířily, že 90 % narkomanů je zavřených jenom v Rýnovicích. Já to vidím, to je skoro každej. Vyberete pár lidí, který třeba neměli zkušenosti s drogou. To je hrozný. Oni sice nemaj moc peněz, ale přesto jim třeba slíběj. Tady, nechci jmenovat, člověk, už vodjel, a ten tady vím o člověku, se tak zadlužil, že mu něco dali. On samozřejmě neměl na to to zaplatit, ale řekli mu, že, teď je březem, tak do listopadu budeš odevzdávat kapesný. Tak on každej měsíc musel odevzdat, co si vydělal v práci, třeba pět, sedm stovek. On si nekoupil nic, a za tu chvíli nějaký tý zfetovanosti on dokáže vyměnit třeba ¾ roku práce. Já to nechápu tohle. To je úplně z jinýho světa, to snad ani není možný tohle.

A pak za váma přijde tenhle člověk: „Hele nemáš porci kafe?“ Nebo „Nedáš mi ubalit cigaretu?“ Já říkám: „Ty vole, poslouvej, já sedím tři a půl roku. Já jsem prodal nedávno byt, nějaký prachy mám, co chci, mi teta pošle. Jó, ale už ¾ roku jsem si neposlal balík, protože ona mi to počítala, a za těch tři a půl roku už jsem utratil třeba šedesát tisíc. Ten balík šest tisíc, třeba dva tisíce na zdravotní, protože si kupuju nějaký léky a nesmysly. Prostě na tu svoji režii, co já mám, když člověk, stejně v tý kantýně si koupím nesmysly. A ještě to tady musím dotovat z toho, co mám venku. Tak už mě to přestalo bavit, říkal jsem tetě, ať mi neposílá na Vánoce, že prostě už to nechci, že jsem se naučil trošku hospodařit jinak z toho, co si tady vydělám. Dříve jsem si to nechal třeba poslat na někoho, ale teďka už jsem se naučil, že z toho, co mám na nákup – sedm set padesát korun plus dostanem na tý Mocce i na těch Svítidlech tabák – my co plníme. Takže s tím musím prostě nák hospodařit, abych já vystačil. Prostě proč bych to měl dotovat z těch peněz, co mám doma. Ty peníze mám na to, až půjdu ven, abych měl z čeho začít. Mně to je samotnému líto, že jsem taj prokouřil nebo propil kávy, já nevím, padesát, šedesát tisíc, za to jsem moh jít na dvě pěkný dovolený. Prostě ty peníze za tyhle věci, to je úplně zbytečný. A já venku nekouřím, já kouřím jenom v kriminále, to je zlozvyk strašnej z těch nervů tady. Já venku zapomínám na to, že existujou cigarety. To kafe si občas dám, ale taky jsem to dřív nepil, protože jsem sportoval. Já jsem se rok a půl staral o babičku, jak jsem byl venku... Takže kouřím jen taj v base, protože se potkávám s debilama a furt mám nervy a nedokážu si říct ne. Já kolikrát si zakouřím, ani na to nemám chuť, nevím, no. Oni mi řeknou: „Ty seš takovej uvědomělej.“ Mě už to nebaví poslouchat ty kecy, prostě já už toho mám plný zuby. Jestli jsem nák dospěl víc, než jsem byl předtím, nevím, nebaví mě to. A uvědomuju si, mně je čtyřicet tři roků, furt to bylo hihhi, hahaha, venku. Je mi čtyřicet tři roků, nemám rodinu, děti, začínám zase od nuly. Sice nějaký zázemí mám,

peníze mám, ale jinak. No jo, no, jsem nepřemejšlel, mám, co mám...

Já jsem dříve hrál šachy, taj jsem byl párkrát, ale mě to ňák... Já si taj nepřechtu ani knížku. Nesoustředím se na to. Já jsem furt unavenej. Vstávám ve čtyři ráno, do práce, tam stojím furt na nohou, přijdu z práce a jsem furt unavenej, takovej jakoby nedospalej, protože neumím jít spát v osm hodin, ani v devět. Já chodím třeba kolem desátý, a než usnu. Teď zas nás je deset na cimře, z toho čtyři chrápou, to je jedno s druhym. Ta odpolední je dobrá, že člověk může pospat do půl sedmý, ale taky...

Jaké to pro vás bylo na té bétrojce?

Nevim, no každej si tam udělá nebo si najde, s kým se chce bavit. Takovou skupinu, s kterou si má... Tak tam byl ten Kůň, jestli si pamatujete, ten nekouřil, nepil, sportoval. Byli tam čtyři, pět kluků, s kterýma jsme měli takovou jakoby partu, ale zbytek byl... Nebylo to dobrý, no. Každěj mistr světa tam. Vám záviděj boty, tričko, nesmysly.

Cítíl jste tam ohrožení?

To ne. Mně není patnáct roků, já nepotřebuju, mně je to úplně uprdele. Ale ty kecy, voni jsou strašný gangsteři, a pak dávaj v osm hodin kreslenou pohádku a voni na to koukaj. No já jsem úplně vyřízenej, voni koukaj na pohádku, já to prostě nechápu, a pohádku, kterou viděli stokrát. Já nevim, Ironman a takovýhle nesmysly, co já nemůžu ani vidět, tak voni na to koukaj třeba podesátý za půl roku, protože to furt vopakujou, a furt se na to koukaj. Nechápu, já úplně hořím. Já jsem si šel radši lehnout vždycky. Už ani rádio neposlouchám, není čas, si to nasadím na hlavu a usnu hnedka.

Takový prostě omezený lidi. Teď třeba vedle na oddíle mi nechával číst ten Plch dopis vod přítelkyně, která je teď v base, a von jí psal dopis. Já říkám: „To se nestydíš?“ Von říká: „Proč?“ „Tak máš pět dětí, hodils to mámě na krk, venku's akorát fetoval, takže si je máma vzala do opatrovnictví.“ Ještě taj vykládá, jak máma na ně bere sto tisíc. Tak říkám: „To taj nevykládej, to je nesmysl, jediné ňákej příspěvek na bydlení, ale sto jí nedaj, daj jí třeba třicet. A ty taj chodíš na angličtinu, a ty neumíš psát. Já bych se styděl před vychovatelem. Kdyby mi někdo takhle napsal dopis s chybama. Já když si nejsem jistej, já tu větu radši napíšu nějak jinak, abych se vyhnul chybě. A von třeba tři slova spojí v jedno. I měkký, tvrdý, to neřeší vůbec. Já říkám: „Ty neumíš psát, seš dospělej člověk, a ty neumíš česky. Když tě zavírali, měls šedesát kilo a teď tady tři roky cvičíš, žereš ten oves, co maj pro králiky, že ti narostou svaly, že si tím jako vyděláš peníze?“ Hrozný no.

V práci taky je využívaj, já to vidím na tý Mocce. Von tam chodí nafouklej furt tam, ňák z facebooku si stáh fotky těch dvou holek, když byl na přerušení. A voni ho takhle pohladěj a „Tomášku, já potřebuju ještě jednu míchačku naházet.“ Von si myslí, jak po něm jdou, a voni tam zalezlý na telefonku si holky, a von tam lítá a takhle z něj stříká. Já už jsem tu jednu upozornil tam, protože voni to pak zkoušej na všechny. Já mám držku prořízlou, i s tím mistrem. Pak zase že jsem si šel zalít čaj. Já na cigárko nechodím, abych je votravoval, to nechci. Na těch střechách to samý, tam jsme porušovali bezpečnost práce od začátku. My jsme zvedali třeba padesát, šedesát kilo, místo patnácti, makali jsme tam jak barevný, slíbil nám tabáky a takový nesmysly.

Kde jste ještě dělal?

Na těch Svítidlech jsem dělal tady vevnitř. Tam jsem byl spokojenej. Tam ten mistr Potápka je docela férovej, ten se mnou byl spokojenej. Voni jako viděli, von třeba přišel, kluci, když budete dělat trochu teď navíc, abychom splnili tu zakázku, tak vám koupim každej pátek tabák. A ty kluci tam dělaj. Von sám od sebe přišel a funguje to. Když jsou Vánoce, tak jde do kantýny, koupí tam každému velký kafe a sušenky. Prostě to je férovej chlap ten majitel. Já tam dělal skladníka, všechno jsem tam měl. Takže

když třeba nebyla práce ve skladu, tak jsem dělal zářivky, abychom stihli tu normu. Prostě jsme si pomáhali, jsme měli dobrou partu.

No ale taky tam hulili trávu a nesmysly. Taky jich spoustu skončilo kvůli tomu, že šli na chcanky. Prostě blázní. Ale tam to nebylo špatný. Ta střecha taky byla dobrá, bylo léto, byli jsme venku, sice práce, ale občas jsme si to tam zpřijemnilí nějakým dobrým jídlem. Ten jeden dělník byl takovej lidovej, za nim jela přítelkyně. Říká: „Hele, kluci, taj jsem vařil guláš.“ Nebo nám dovez pizzu. Takže občas jsme si to tam zpřijemnilí nějakým dobrým jídlem, jako nebylo to špatný, makačka to byla, ale dobrý. Ta Mocca, no nevím. Mě by bavilo dělat toho údržbáře. Protože jak mám strojní průmku, tak vždycky čumím na ty lisy, mě to baví.

Jak vám utíká trest?

Já jsem rád za práci, já kdybych byl na baráku, tak se úplně zblázním. Ta Mocca mě sice nebaví, ale na tom želé, tam je ta Alenka, starší ženská, ta je dobrá. Na tom želé je to dobrý, já už jsem si zvyk. Voni furt, holky, holky, že tam jsou. A já říkám: „Měls ty venku vůbec nějakou holku normální? Vy jste měli samý feťáčky.“ Vy tam vidíte nějakou holku. Tam mě z celý Moccy holky, který by se mi třeba líbily, jsou průměrný, tam jich je třeba čtyři, pět. Zbytek jsou Ukrajinky nebo starý báby. A když tam je třeba i hezká Češka, který je třicet nebo pětatřicet nebo čtyřicet, tak ta není zvědavá na nějakýho uslintanýho mukla. Ta má to úplně v prdeli, ty maj rodiny. A že ta Barča s tím Mývalem si tam začla, vona je taková taky jednodušší. A celá fabrika si vo tom šušká, že támhle v lese se vocumlávali, nebo že na záchodě spolu šukali.

Já kdybych měl holku, tak tohleto kdybych s ní dělal, tak to je jako kdybych ji ponižoval. Já bych to v životě neudělal. Já jsem tady nikdy neměl intimku. Já bych to v životě neudělal, všichni to vědí, že máš intimku, a ta ženská sem jede jak prase na porážku. Jak se pak cejtí. Já to nechci. Jako když máš děti, tak jo, že je nechce tahat na tu jídelnu, tak si tam s nima sedne. Ale abych tam šel čistě s manželkou nebo s přítelkyní, to prostě ne, to si myslí, co chceš. A voni říkaj: „Dyt' to je návštěva jak každá jiná, to utužuje ten vztah.“ A já říkám, „no prostě ne, sem nepotáhnu ženskou jak nějakou šlapku.“ Já to mám takhle daný. I ty bachaři, neříkám že všichni, ale občas si někdo neodpustí nějakou narážku: „Jak jste si to užili?“ a takový. A co to je za holku pak nebo za manželky, že sem jdou? Nevím, já tohle nechápu dost dobře.

Jak vám teď utíká trest v porovnání s těmi předchozími?

Já tenhle trest vnímám už úplně jinak. V tom minulým měl jsem přítelkyni venku, měl jsem babičku, která furt mi říkala, že by se mě ráda dožila. A já byl furt v takovym stresu. A teďka venku nemám přítelkyni, tak mám takovej klid. Ten poslední trest vnímám úplně jinak. Nejsem ve stresu, teta mi pomohla prodat ten byt, že jsem o něj nepřišel, i když mám exekuce, tak jsem z toho nák prokličkoval, že prostě mi peníze zůstaly. A teď se akorát soustředím na to, co bude, až mě pustěj. Co bude, jakou práci, jestli odjedu do toho Německa k těm známejm. Nemám už závazek k nikomu, mám takový, že jsem svým pánem, nikdo venku nestrádá, nemám děti, nemám tuhle starost. Že prostě si to odsedím, a záleží jen na mě. Tenhle trest mám nejjednodušší, co jsem měl.

Z čeho teda máte ty nervy?

Nervy mám z těch feťáků. Já chodím do práce a bavím se taj s klukama, třeba ten Fí, Lumík, Kočka, tak to jsou dobrý kluci, máme dobrou partu, tak taj mi to nevadí. Ale když jsem byl třeba bépět, pak jsem byl chvíli na bécčtyři, ze začátku na tý bétrojce, tak jsem byl takovej, nebavilo mě to vůbec. Furt od rána do večera prostě kecy. Tady to je takový... I ten pan Sojka se nám snaží vyjít vstříc, nemá s tím problém, když všechno funguje, že nás třeba pustí domů. Je to zas trošku, že to z vás spadne a na

tři, pět dní na to zapomenete.

Jak je to tady se vzájemnou důvěrou?

No, já jsem na cimře a mě třeba nenapadne zamknout skříňku. Prostě sedím na kulturce, přijde Honza: „Máš čaj nákej?“ A já: „Běž si tam vybrat jakej chceš.“ Prostě důvěřujeme si. Ty kluci taj nekradou, taj se nefetuje. Nebo mě ta jedna známá posílá známky, já nepíšu, tak řeknu „na, vem si“, já to ani nechci zpátky. Prostě to tady nemusíme zamykat, prostě dobrý.

Tam všichni, i ten Vašík Omikron, jak furt chodí do toho kostela. Jako chodí do toho kostela, já na to mám svůj názor, já to nehaním, taky se mi staly v životě věci, který nejsou normální. Já k tomu mám úctu. Já mám majetkovou trestnou činnost, ale mám tam brzdu. Třeba ty mí známý dělali kostely a fary a měli z toho hodně peněz, ale já jsem nikdy do takových věcí nešel. Mám k tomu takovou úctu, že bych do toho nikdy nevlez. Tomu Vašíkovi jsem taky náěký věci vyčlenil, já mám doma hadrů. On má jedny kalhoty, oni ho zavírali, byl na ulici. Já si teď o Vánocích koupil zase bundu. Já jsem ty prachy dával do oblečení. Já jsem celej život sportoval...

Jaké jsou vaše zvyky tady?

Já občas tady kouknu na zprávy, ale mě to nebaví. Já teďka sleduju na to Vyprávěj, to je docela dobrý. Ale já kouknu na film, je tam deset reklam a mně to úplně pokazí. Knížky, to málo. Já si třeba jich půjčím pár, se kousnu a přečtu to za dva dny, ale teď málo. Když jsem nechodil do práce ze začátku nebo na tý vazbě jsem něco přečet. I když jsem měl nervy z těch soudů, tak jsem čet. A tady já to beru z práce do práce, a tady ten večer, že to překlepu nák.

A už mě to nebaví poslouchat, já když jsem byl na přerušení, tak jsem se stavil za jedním známým, von má zastavárnu, tak mi říká: „Hele, ty vole, nejseš blbej? Baví tě to sedět?“ Všichni mi domlouvaj ze všech stran a já už se před těma lidma stydím. Já říkám panu Sojkovi: „Já vás nechci otravovat, já když půjdu domů třikrát za rok na těch pět dní, tak mně to stačí.“ Já nechci chodit do města na ty vejlety, protože potkávám furt známý a já se stydím před těma lidma. Každěj: „Jak se máš? Jsem slyšel, že zas to...“ A hlavně už toho mám plný zuby, nechci. Zkusím někde jinde začít. To já ale stojím nohama na zemi. Zaprvý vás nikdo takhle nevíta. Prostě jste kriminálník. Za další, ty známý, stejně si neodpustěj ty kecý. Já na to ani nereaguju, prostě mu nebudu nic vysvětlovat. Ale ten člověk má pravdu. Prostě jsem byl zavřenej, jsem hajzl. Nejsem tady za dobrotu samozřejmě. Někomu to nevadí, mně to třeba mrzelo, že si neodpustěj nějaký kecý. Tady už asi nebudu. Já už jsem to odstřihl teď, já nikomu nepíšu, nic po nich nechci. Já nechci bejt někomu za nic vděčnej.

Jak jste tady, tak sportujete?

Sportuju málo. Jak chodím do tý práce, tak jsem unavenej, a teď mám problémy s těma kolenama. Já ty kolena mám špatný z toho fotbalu. Teď jak ležím a jdu si jednou za čas zahrát fotbal, tak to koleno dostane hroznou zátěž, já pak kulhám. Tak to nechci pokoušet.

Jaké pro vás bylo, když jste nemohl chodit do práce?

Dlouhý strašně ten den. Já jsem z tý vazby byl tak rozleželej, že jsem se těšil do toho výkonu, jsem furt votravoval vychovatele, ať mě daj někde do práce prostě. Protože mě to nebaví na tom baráku sedět. Protože ty lidi, co jsou na baráku, 99 % nic nemá, ty vás otravujou každěj den. Si uděláte kafe, voni jsou úplně. Takhle když je člověk v práci, já to úplně vypustím, je tam člověk v uvozovkách s normálníma lidma, že na tohle zapomene, že taj nemusím koukat na ty mukly. I vevnitř ta práce byla dobrá. Vono to uteče, než když taj bloumáte z kulturky na cimru a koukáte na náěký nesmysly, co jste už padesátkrát viděl. Ale fakt ten trest já to mám už tak nalajnovaný, že si jdu za svým a chci to nák

překonat. Já kdybych měl venku manželku a děti, tak se zblázním. Vono jim to je úplně jedno, vo ty děti se nestaraj venku, to hrajou akorát na city tady. To úplně cejtím tu faleš v těch lidech. Manželce, ta sotva vyjde venku, tak jí vyčte, že mu dala málo tabáku do balíku. Odtrhává dětem, aby tady frajer měl co kouřit.

A ty lidi, je to smutný, když nevědí, kam maj jít, jestli doprava nebo doleva taj na tý křižovatce. Ale vědí to dopředu. Já kdybych byl v týhle situaci, tak nedopustím nikdy, abych bydlel na nějaký ubytovně. To je druhej kriminál, samej špinavec, nemakačenko. Já bych to nedopustil nikdy. Takže ty kluci, voni jdou domů, maj patnáct stovek v kapse, a celý roky taj dělaj. Já kdybych byl v týhle situaci, tak okamžitě škrtnu kafe, cigarety, okamžitě. A prostě se tak omezím, že když si vydělám patnáct stovek, tak měsíčně si šest set spořím i z toho nákupu. Abych, až vylezu, měl dvacet tisíc v kapse, abych si zaplatil třeba dva nájmy dopředu. Nedopustil bych, abych skončil na ubytovně. Nevim, slyšíte samý auta, kšefty, nesmysly, a von pak neví, kam má jít.

Třeba jak taj byl ten Karel Delta, taky mistr světa ve všem. Já jsem byl na přerušení trestu, říkám: „Já si koupím novej telefon, tak já ti ten starej pošlu.“ Tak jsem mu vyřídil povolení a ten telefon jsem mu poslal. A teď jsem ho na přerušení potkal. Tak mi ukazoval, že ho ještě má, ten můj telefon. Sice pracuje, ale bydlí na ubytovně. A taky měl v plánu jít do bytu. Vykládal, že má venku bavoráka ixpětku a takovýhle prostě nesmysly. Byl oblečenej s tou starou bundou, ty pracovní boty, co taj máme, měl na nohou. Já nevim, já jsem z toho úplně vyřízenej. Tady hraje úplný divadlo, pak ho potkáte venku, a řekne si o cigaretu.

Třeba z béčtyřky Kuna, to je takovej debil, ten mi vykládá takový nesmysly. Já mu říkám, „nech mě bejt už.“ Ten má doma sto kilo zlata schovaný, pak mu támhle z toho Ragtexu tahaj trička, aby měl vůbec něco na sebe. Tak jako. Pak jde na návštěvu, říká mi, ať mu půjčím boty. Já: „To si se zbláznil!“ Dělej frajery před rodinou, že jsou oblečení.

Jak vnímáte režim v téhle věznici?

Já jsem poznal Stráž jenom část prvního trestu, pak jsem byl tady. Co to takhle slyším, tak je to hodně volný tady. By měli bejt rádi ty lidi, že jsou tady. To jídlo zrovna není optimální, poslední dva roky to stojí za hovno. Ale ten režim... Sice taj nefunguje moc podmíněný propuštění. Mě tady pustili dvakrát, když ten člověk je trochu schopnej. Neříkám, aby někoho uplácel, často jde vyloženě o známosti. Ale spousta lidí lže. Voni řeknou: „Mě nepustili, jsem poprvé v base, jsem tam měl právníka.“ Tak jsem se na obědě zeptal vychovatelů, jestli tam měl advokáta. A oni že ne. A von celou dobu vypráví na oddílu, že měl advokáta, ale už neřekne, že měl asi pět porušených podmínek, že je potřetí ve výkonu trestu. Vymejšlej si nesmysly ty lidi.

Když seš poprvé ve výkonu trestu, nemáš moc trestů, splácíš dluhy, máš rodinu, plníš tady, tak máš 80 % šanci, že tě pustěj. To mám vypořovanj tady. A koho nepustěj, tak furt tam něco je. Voni neřeknou pravdu, furt nadávaj „taj nepouštěj.“ Já říkám, „tak jed' do Bělušic mezi ty cigány tam, vždyť tady tě nikdo nedrží, napiš si přemísťovačku.“ A voni že tam to jde zaplatit, tam ten soudce bere, advokát. Já, jak tohle slyším, tak je to nesmysl. Ten advokát, když vidí, že je šance, s tím soudcem se domluví, tak vás ještě natáhne. To jsou normální podvodníci legální. Mě pustili dvakrát, mě to nestálo ani korunu. Ten Pavel Sokol, to je kamarád, ten advokát. A nemusel jsem nikoho uplácat. Sice až na potřetí to vyšlo, ale pustili mě.

Jak vnímáte vychovatele?

Některý vychovatelé dobrý, některý maj svý mouchy. Já si myslím, že když nák nevyčníváte a děláte, co máte, tak že vás ty zaměstnanci nechaj na pokoji. Neměl jsem rád třeba toho, byl u kuchařů,

takovej mladej, Červenka, jsem ho potkal venku... Já byl v hospodě na přerušení, a on mě tam potkal, a byl úplně ožralej a začal tam něco do mě valit, no nesmysly. Kamarádka mi pak říkala, že von prej chlastá jako prase, třeba tři dny v kuse...